

เครือข่ายองค์กรบริหารงานวิจัยแห่งชาติ
Thailand Research Organizations Network (TRON)

บทสรุปผู้บริหาร

โครงการย่อยที่ 3

การจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น

ภายใต้โครงการ The LINK

โดย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เกศราพร พรหมนิมิตกุล

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทิพย์สุตา พุฒจร

ดร.ฐิติมา เวชพงศ์

1. บทนำ

1.1 ความสำคัญและที่มาของปัญหา

วัฒนธรรมท้องถิ่นทำให้คนในท้องถิ่นมีแนวทางการดำเนินชีวิตและปฏิบัติ สามารถอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ช่วยดำรงไว้ซึ่งเสถียรภาพของสถาบันครอบครัวและความมั่นคงแห่งชีวิต ช่วยกำหนดกฎเกณฑ์การอยู่ร่วมกัน และรักษาคุณภาพระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ (ธีรพงษ์ แก้วหาญ, 2543:46) วัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นทุนหนึ่งของท้องถิ่น เรียกว่าทุนทางวัฒนธรรม ได้แก่ ความรู้ ภูมิปัญญา และวิถีชุมชนที่แสดงออกทางปัจจัยสี่ อาหาร เสื้อผ้า ยารักษาโรค ที่อยู่อาศัย รวมไปถึงเครื่องใช้ เครื่องไม้เครื่องมือต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับ การดำเนินชีวิต การอยู่ร่วมกันของผู้คน อยู่ร่วมกับธรรมชาติโดยไม่เอาเปรียบกัน โดยการคงอยู่ของทุนทางวัฒนธรรมได้ใช้ทุนทางสังคม ซึ่งเป็นกฎเกณฑ์ที่ร้อยรัดผู้คนให้อยู่ร่วมกัน ไว้วางใจกัน กฎเกณฑ์ทางศีลธรรม ศาสนา จารีต ประเพณี ทำให้คนร่วมใจ ร่วมคิด ร่วมทำ ไปในทางเดียวกัน (เสรี พงศ์พิศ, 2546:99)

ปัจจุบันการแข่งขันอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวให้ความสำคัญในการนำเอาทุนทางวัฒนธรรมมาเป็นส่วนหนึ่งในการผลิตสินค้าและบริการทางการท่องเที่ยว เพื่อสร้างความแตกต่างจากคู่แข่ง วัฒนธรรมจึงกลายเป็นทุนที่สำคัญในการจัดการท่องเที่ยว และเป็นปัจจัยหนึ่งที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวที่สนใจศึกษาเรียนรู้วิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณี พิธีกรรม ฯลฯ จึงนับได้ว่าเป็นอีกรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ เมื่ออุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเริ่มเข้ามามีบทบาทมากขึ้น อาจส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของท้องถิ่นหรือชุมชน หากสังคมหรือชุมชนขาดความเข้มแข็งและความตระหนักในคุณค่าวัฒนธรรมของตน โดยเฉพาะแหล่งท่องเที่ยวที่มีนักท่องเที่ยวมาเยี่ยมชมจำนวนมาก แบบอย่างทางวัฒนธรรมของนักท่องเที่ยวอาจส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมท้องถิ่น เนื่องจากวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ผูกพันกับวิถีชีวิต การได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมหรือการลอกเลียนแบบอย่างทางวัฒนธรรมจากนักท่องเที่ยวโดยคนท้องถิ่น จึงเป็นการใช้วัฒนธรรมที่ไม่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตของตน วัฒนธรรมท้องถิ่นย่อมเกิดการเปลี่ยนแปลง “...การลอกเลียนวัฒนธรรมของนักท่องเที่ยวจึงเป็นเงื่อนไขสำคัญของธุรกิจท่องเที่ยว คนท้องถิ่นไม่จำเป็นต้องเคยสัมผัสกับนักท่องเที่ยวโดยตรง แต่การลอกเลียนก็อาจเกิดขึ้นได้ เพราะศิลปะและวัฒนธรรมที่ถูกส่งผ่านสื่อมวลชน การจัดแสดงสินค้าหรือแฟชั่น และการโฆษณาสินค้า จะช่วยตอกย้ำให้คนท้องถิ่นลอกเลียนแบบอย่างทางวัฒนธรรมของโลกที่พัฒนาแล้วอยู่ตลอดเวลา” (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2538 : 63)

จากการที่การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ได้จัดตั้งโครงการ The LINK (Local Tourism, Innovation, Networking, and Keeping Character) ประจำปีงบประมาณ 2560 เพื่อเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น (Local Experience) ให้เกิดการกระจายตัวของนักท่องเที่ยวและรายได้ที่เกิดจากการท่องเที่ยวไปยังจุดหมายปลายทางของเมืองรอง ด้วยการจับคู่สำนักงาน ททท. ต่างประเทศ 10 แห่ง กับสำนักงาน ททท. ในประเทศ 10 แห่ง เพื่อดึงนักท่องเที่ยวจากตลาดยุโรปและอเมริกามาเที่ยวยังประเทศไทยเพิ่มมากขึ้น ประกอบด้วย ททท.สำนักงานลอนดอน (สหราชอาณาจักรและไอร์แลนด์) ทำงานคู่กับ ททท.สำนักงานแมฮองซอน ททท.สำนักงานกรุงโรม (สเปน, อิตาลี, อิสราเอล) ทำงานคู่กับ ททท.สำนักงานสุโขทัย ททท.สำนักงานดูไบ (สหรัฐอาหรับเอมิเรสต์) ทำงานคู่กับ ททท.สำนักงานสมุทรสงคราม ททท.สำนักงานมอสโก (รัสเซีย) ทำงานคู่กับ ททท.สำนักงานเพชรบุรี ททท.สำนักงานแอลเอ ทำงานคู่กับ ททท.

สำนักงานชุมพร ททท.สำนักงานนิวยอร์ก ทำงานคู่กับ ททท.สำนักงานตราด/ระยอง ททท.สำนักงานแฟรงก์เฟิร์ต (เยอรมัน) ทำงานคู่กับ ททท.ศูนย์ฯ พังงา ททท.สำนักงานสตอกโฮล์ม (สวีเดน, เดนมาร์ก) ทำงานคู่กับ ททท.สำนักงานนครศรีธรรมราช ททท.สำนักงานกรุงเทพฯ (สาธารณรัฐเช็ก, โปแลนด์, โรมาเนีย) ทำงานคู่กับ ททท.สำนักงานตรัง และททท.สำนักงานปารีส (ฝรั่งเศส, เบลเยียม, เนเธอร์แลนด์) ทำงานคู่กับ ททท.สำนักงานเลย โดยททท.สำนักงานต่างประเทศเชิญ DMC ในพื้นที่รับผิดชอบมาทำกิจกรรมตามโปรแกรมการท่องเที่ยวของจังหวัดที่ถูกจับคู่ เพื่อกลับไปทำการตลาดดึงดูดนักท่องเที่ยวต่างชาติเข้ามานั้น

การท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น ให้ความสำคัญต่อการจัดการวัฒนธรรมท้องถิ่นให้เป็นสินค้าเชิงประสบการณ์ ด้วยการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวสามารถเข้าถึงความเป็นอัตลักษณ์ของท้องถิ่นอย่างเป็นรูปธรรม สัมผัสถึงความเป็นท้องถิ่นด้วยการลงมือปฏิบัติ การเรียนรู้ หรือการผ่านประสาทสัมผัสทั้ง 5 ได้แก่ การได้เห็น การได้ยิน การรับรส การได้กลิ่น การได้สัมผัสทั้งทางกายและใจ เพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่นอย่างแท้จริง ทั้งนี้ สิ่งเหล่านี้จะเกิดขึ้นได้ ต้องอาศัยบทบาทของคนในท้องถิ่น รวมทั้งหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งการท่องเที่ยวและวัฒนธรรมในพื้นที่ซึ่งล้วนมีความเข้าใจในบริบทของพื้นที่เป็นอย่างดี

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นความสำคัญในการศึกษาการจัดการวัฒนธรรมท้องถิ่นที่จะสามารถเป็นสินค้าเชิงประสบการณ์ทางการท่องเที่ยวของเมืองรองทั้ง 10 แห่ง ภายใต้โครงการ The LINK ได้แก่ จังหวัดแม่ฮ่องสอน จังหวัดสุโขทัย จังหวัดสมุทรสงคราม จังหวัดเพชรบุรี จังหวัดชุมพร-ระนอง จังหวัดตราด จังหวัดพังงา จังหวัดนครศรีธรรมราช จังหวัดตรัง และจังหวัดเลย เพื่อถอดองค์ความรู้การจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น ของเมืองรอง ภายใต้โครงการ The LINK และหาแนวทางการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น ของเมืองรอง ภายใต้โครงการ The LINK ให้สามารถรองรับกลุ่มนักท่องเที่ยวเป้าหมายให้ได้รับประสบการณ์ท้องถิ่นอย่างแท้จริง และท้องถิ่นได้มีการจัดการวัฒนธรรมเพื่อเกิดความตระหนักและเข้าใจในคุณค่าวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ของตนเอง (Keep Character) ซึ่งผลการศึกษาสามารถนำเสนอต่อผู้เกี่ยวข้องทั้งในระดับนโยบายและระดับปฏิบัติการของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้เกิดความเข้าใจ ความตระหนัก และให้ความสำคัญของการจัดการวัฒนธรรมท้องถิ่นผ่านกิจกรรมท่องเที่ยวให้มีความพร้อม มีความเข้มแข็ง ก่อนการประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวต่างชาติได้เข้ามาในพื้นที่ เพื่อให้เป็นส่วนในการส่งเสริมให้การท่องเที่ยวในท้องถิ่นนำไปสู่การอนุรักษ์วัฒนธรรม และลดปัญหาการสร้างผลกระทบทางลบให้แก่ท้องถิ่นในอนาคต

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.2.1 เพื่อศึกษาการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่นของเมืองรอง ภายใต้โครงการ The LINK

1.2.2 เพื่อศึกษาแนวทางการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น ของเมืองรอง ภายใต้โครงการ The LINK

1.3 ขอบเขตการวิจัย

ในการศึกษาเรื่อง “การจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่นภายใต้โครงการ The LINK” มีพื้นที่ในการวิจัย คือ เมืองรองของประเทศไทย 10 เมือง ภายใต้โครงการ The LINK ได้แก่ แม่ฮ่องสอน เลย พังงา สุโขทัย นครศรีธรรมราช สมุทรสงคราม ตรัง เพชรบุรี ชุมพร และตราด โดยศึกษาวัฒนธรรมท้องถิ่นของเมืองรอง ในด้านวิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ เพื่อเตรียมความพร้อมให้เป็นสินค้าเชิงประสบการณ์ทางการท่องเที่ยว กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักสำหรับการวิจัยในครั้งนี้ ได้แก่ ผู้นำท้องถิ่น ปราชญ์ท้องถิ่น ชาวบ้าน รวมทั้งผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่นและการท่องเที่ยวในองค์กรต่างๆ ในพื้นที่ 10 จังหวัด ได้แก่ สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัด สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยว และสถาบันการศึกษาในจังหวัด โดยมีระยะเวลาในการวิจัย 1 ปี ตั้งแต่วันที่ 1 มิถุนายน 2560 จนถึงวันที่ 31 พฤษภาคม 2561

1.4 วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยการกำหนดกลุ่มเป้าหมายในการศึกษาแบบเจาะจง ศึกษาเฉพาะกลุ่มคนที่มีบทบาทสำคัญในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และมีส่วนส่งเสริม สนับสนุนทางการท่องเที่ยวของพื้นที่ ภายใต้โครงการ The LINK พื้นที่ 10 จังหวัด ได้แก่ แม่ฮ่องสอน เลย พังงา สุโขทัย นครศรีธรรมราช สมุทรสงคราม ตรัง เพชรบุรี ชุมพร และตราด โดยมีหลักเกณฑ์ในการเลือกพื้นที่ คือเป็นพื้นที่ที่มีกลุ่มคนที่มีบทบาทสำคัญในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม มีส่วนส่งเสริมสนับสนุนทางการท่องเที่ยวของพื้นที่เฉพาะ และเลือกทำการศึกษาแหล่งท่องเที่ยวที่สะท้อนถึงวัฒนธรรมท้องถิ่นจากกิจกรรมท่องเที่ยวที่สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้กำหนดขึ้นให้แต่ละสำนักงานของแต่ละจังหวัดดำเนินการนำพาบริษัททัวร์ต่างประเทศได้เข้ามาทำกิจกรรมในพื้นที่ เพื่อดึงนักท่องเที่ยวต่างประเทศเข้ามาท่องเที่ยวให้สามารถเข้าถึงประสบการณ์ท้องถิ่นในจังหวัดต่างๆ ภายใต้เมืองรอง หรือภายใต้โครงการ The LINK โดยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ และสนทนากลุ่มจากกลุ่มเป้าหมายจากผู้นำท้องถิ่น ปราชญ์ท้องถิ่น ชาวบ้าน ผู้ประกอบการกิจกรรมท่องเที่ยว รวมทั้งผู้บริหารและเจ้าหน้าที่องค์กรที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวของท้องถิ่น ได้แก่ สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยในแต่ละจังหวัด องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยว (อพท.) และบริษัทนำเที่ยวในท้องถิ่น

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ แนวคำถามเชิงลึก และประเด็นในการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ได้ผ่านการพิจารณาตรวจสอบจากคณะผู้ทรงคุณวุฒิจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย โดยการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ การศึกษาค้นคว้าข้อมูลทุติยภูมิ ที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่น และการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจากเอกสาร หนังสือ วารสาร งานวิจัยต่างๆ จากแหล่งข้อมูลห้องสมุดมหาวิทยาลัย และในอินเทอร์เน็ต การศึกษาข้อมูลปฐมภูมิ ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกรายบุคคลและแบบกลุ่ม และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ระหว่างการลงพื้นที่ภาคสนามเพื่อศึกษาการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น จากกลุ่มเป้าหมายที่เป็นผู้จัดการวัฒนธรรมท้องถิ่น และเครื่องมืออื่นๆ ที่ใช้ประกอบการ

เก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบบันทึกปฏิทินวัฒนธรรม เทคนิคแผนที่ความคิด สมุดจดบันทึกภาคสนาม เครื่องบันทึกเสียง กล้องถ่ายรูป เป็นต้น

การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา โดยนำผลการศึกษาทั้งหมดมาทำการรวบรวมข้อมูลอย่างละเอียด จัดจำแนกหมวดหมู่เป็นระบบตามประเด็นที่กำหนดไว้ ทำการสังเคราะห์ข้อมูลให้ได้คำตอบตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา แล้วนำผลการศึกษาที่ได้เรียบเรียงนำไปทำการตรวจสอบจากกลุ่มเป้าหมายในแต่ละพื้นที่ที่ได้ทำการศึกษา เพื่อให้รู้ถึงข้อบกพร่องต่างๆ และทำการแก้ไขให้ผลการศึกษา มีความถูกต้อง ครบถ้วนสมบูรณ์

2. สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

2.1 ผู้จัดการวัฒนธรรมและการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น

การศึกษาการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่นของเมืองรอง ภายใต้โครงการ The LINK มีผลการศึกษาจำแนกผู้จัดการวัฒนธรรม การจัดการรวบรวมความรู้วัฒนธรรม การจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมทั้งที่เป็นนามธรรมและรูปธรรม และการจัดการวัฒนธรรมให้คงอยู่ในพื้นที่ 10 จังหวัด ได้แก่ แม่ฮ่องสอน สุโขทัย สมุทรสงคราม เพชรบุรี ตราด ชุมพร-ระนอง พังงา นครศรีธรรมราช ตรัง และเลย มีดังนี้

2.1.1 ชุมชนเป็นผู้จัดการวัฒนธรรม ได้แก่ ชุมชนเมืองแพมและชุมชนเมืองปอน จังหวัดแม่ฮ่องสอน ชุมชนนาตันจัน จังหวัดสุโขทัย บ้านริมคลองโฮมสเตย์ จังหวัดสมุทรสงคราม ชุมชนอ่าวสลัดและชุมชนอ่าวใหญ่ จังหวัดตราด ชุมชนเกาะพยามและชุมชนทะเลนอก จังหวัดระนอง ชุมชนเมืองเก่าตะกั่วป่า จังหวัดพังงา ชุมชนย่านซื่อ จังหวัดตรัง และชุมชนนาป่าหนาด จังหวัดเลย ทั้งนี้ ชุมชนดังกล่าวเป็นผู้จัดการวัฒนธรรม มีการจัดการรวบรวมความรู้วัฒนธรรม ผ่านการถ่ายทอดจากครอบครัว ครูพักลักจำ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในกลุ่มอาชีพ และการเรียนรู้ด้วยตนเอง การจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมรูปธรรม ด้วยการให้นักท่องเที่ยวเดินชมวิถีชีวิต การใช้ชีวิตพักในชุมชน การฟังบรรยาย ดูสาธิต การลงมือทำ การกินอาหารท้องถิ่น เรียนรู้ด้วยตนเองในศูนย์เรียนรู้ การจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมนามธรรม ด้วยการบอกเล่าความเชื่อเชื่อมโยงกับศาสนา ภูมิปัญญา บรรยายากศของชุมชนสื่อถึงจิตวิญญาณของชุมชน คุณค่า ความสุข ความอบอุ่นเหมือนมาบ้านญาติ และการคงอยู่ของวัฒนธรรม เกิดจากการมีส่วนร่วมจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน มีรายได้เสริมอย่างต่อเนื่อง ความสนใจจากนักท่องเที่ยว สร้างความภาคภูมิใจในคุณค่าวัฒนธรรม คนรุ่นใหม่เข้ามาร่วมรับผิดชอบเรียนรู้ สืบทอด และการส่งเสริมการพัฒนาจากหน่วยงานภายนอก

2.1.2 ผู้ประกอบการซึ่งเป็นคนในท้องถิ่นเป็นผู้จัดการวัฒนธรรมท้องถิ่น ท้องถิ่นไม่มีส่วนร่วมกับผู้ประกอบการในการจัดการวัฒนธรรม ได้แก่ กิจกรรมพระพิมพ์ กิจกรรมแหวนลงยา จังหวัดสุโขทัย กิจกรรมพายเรือคายัคชมวิถีชุมชนปากเกาะญอ จังหวัดเพชรบุรี พิพิธภัณฑ์หนังตะลุงสุชาติ ทรัพย์สิน จังหวัดนครศรีธรรมราช และผู้ประกอบการที่พักบางส่วนในอำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย มีการจัดการรวบรวมความรู้วัฒนธรรม ด้วยการเรียนรู้จากครอบครัว ครูพักลักจำ และเรียนรู้ด้วยตนเอง การจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรม

รูปธรรม ด้วยการให้นักท่องเที่ยวฟังบรรยาย ดูสาธิต การลงมือทำ การเดินดูวิถีชีวิตชุมชน เรียนรู้ด้วยตนเองในศูนย์เรียนรู้ การจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมนามธรรม ด้วยการบอกเล่าความเชื่อ เชื่อมโยงกับศาสนา ภูมิปัญญา ประวัติศาสตร์ การได้ลงมือทำสิ่งที่ยาก เพื่อส่งผลต่อการตระหนักถึงคุณค่าจิตใจ ความภาคภูมิใจในวัฒนธรรม การจัดการวัฒนธรรมให้คงอยู่ เกิดจากการสร้างงานสร้างอาชีพให้แก่คนในท้องถิ่น ชุมชนมีความเข้มแข็ง ความต้องการของนักท่องเที่ยว ชื่อเสียงของผู้ประกอบการ/กิจกรรม การส่งเสริมการพัฒนาจากหน่วยงานภายนอก

2.1.3 ผู้ประกอบการซึ่งเป็นคนในท้องถิ่นร่วมกับคนในท้องถิ่นเป็นผู้จัดการวัฒนธรรม ได้แก่ กิจกรรมท่องเที่ยวผ้าทอหาดเสี้ยว จังหวัดสุโขทัย เป็นการทำงานร่วมกันระหว่างกลุ่มหัตถกรรมพื้นบ้าน โบราณบ้านหาดเสี้ยว กับร้านสุนทรียาไทย มีการจัดการรวบรวมความรู้วัฒนธรรม ผ่านการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ ครอบครัว ครูพักลักจำ การจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมรูปธรรม ด้วยการให้นักท่องเที่ยวฟังบรรยาย ดูสาธิต การลงมือทำ เรียนรู้ด้วยตนเองในศูนย์เรียนรู้ การจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมนามธรรม ผ่านการสื่อถึงความสุขของผู้ถ่ายทอดความรู้ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ สะท้อนถึงวัฒนธรรมของคนท้องถิ่นชนบท มีความจริงใจ เต็มใจ อบอุน เหมือนเป็นญาติกัน การจัดการวัฒนธรรมให้คงอยู่ เกิดจากการประยุกต์ลายผ้าแบบใหม่ตามความต้องการของตลาดคนรุ่นใหม่ แต่ยังคงภูมิปัญญาดั้งเดิม การสร้างรายได้อย่างต่อเนื่องแก่คนในชุมชน การอนุรักษ์การทอผ้าแบบดั้งเดิม และการส่งเสริมการพัฒนาจากหน่วยงานภายนอก และเมืองเก่าตรังและเมืองกันตัง จังหวัดตรัง มีการจัดการรวบรวมความรู้วัฒนธรรม ผ่านการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ และเป็นวิถีชีวิตชาวเมืองตรัง การจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมด้วยการบรรยาย การเดินชมวิถีชีวิตชาวเมืองตรัง การจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม ความศรัทธาและความเคารพต่อพระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี (คอซิมบี๊) และการส่งต่อความรู้สึกถึงคุณค่าของความดั้งเดิมของคนในท้องถิ่น จึงทำให้เมืองเก่ายังคงรักษาความเป็นเมืองเก่า วิถีชีวิตยังคงดำเนินอยู่ภายใต้บ้านเรือนร้านค้ายังคงความเก่าให้คงอยู่

2.1.4 ผู้ประกอบการซึ่งเป็นคนนอกท้องถิ่นเป็นผู้จัดการวัฒนธรรมท้องถิ่น ได้แก่ กิจกรรมท่องเที่ยวเกษตรอินทรีย์ สนามบินสุโขทัย กิจกรรมทอผ้าซาโอรี อำเภอดงเจริญ จังหวัดพังงา มีการจัดการรวบรวมความรู้วัฒนธรรม ผ่านการศึกษา ค้นคว้า ทดลอง จนเกิดองค์ความรู้ การจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมรูปธรรม ด้วยการให้นักท่องเที่ยวฟังบรรยาย ดูสาธิต การลงมือทำ การชมโดยรอบโครงการ เรียนรู้ด้วยตนเองในศูนย์เรียนรู้ การจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมนามธรรม ผ่านการเอาใจใส่ต่อผู้อื่น เสมือนเป็นญาติที่ต้องดูแลสุขภาพร่วมกัน การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การแบ่งปันความรู้อย่างเต็มที่ให้นักท่องเที่ยวได้นำไปใช้ประโยชน์ และขยายความรู้ส่งต่อให้ผู้อื่น การจัดการวัฒนธรรมให้คงอยู่ เกิดจากการที่พนักงานเป็นคนในท้องถิ่น มีฐานการทำเกษตรของครอบครัว การพึ่งตนเองได้ของโครงการเกษตรอินทรีย์ และการเป็นพื้นที่ต้นแบบหรือตัวอย่างซึ่งมีชื่อเสียง

2.2 แนวทางการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น ภายใต้โครงการ The LINK แบ่งเป็น 2 ส่วน ดังนี้

2.2.1 ปัญหาหลักของการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่นของเมืองรอง ภายใต้โครงการ The LINK การจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิง

ประสบการณ์ท้องถิ่น ของ 10 จังหวัด สามารถสรุปปัญหาหลักๆ ได้ 5 ข้อ ดังนี้ 1) ผู้จัดการวัฒนธรรมที่ขาดความรู้ในการจัดการท่องเที่ยวและขาดองค์ความรู้วัฒนธรรมในเชิงลึก 2) การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ยังไม่หลากหลาย 3) การจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่ขาดความน่าสนใจ 4) การจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่มีข้อจำกัดเรื่องการบอกเล่า และ 5) การขาดประสิทธิภาพในการสื่อสารข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวและความรู้วัฒนธรรมท้องถิ่น

2.2.2 แนวทางการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น ของเมืองรอง ภายใต้โครงการ The LINK แนวทางการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น 9 ประเด็น ดังนี้

2.2.2.1 เป้าหมายของการจัดการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น มี 5 ประเด็น ได้แก่ 1) การท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่นเป็นการนำเสนออัตลักษณ์ และเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น ที่มีความพร้อมในการจัดการเพื่อรองรับการท่องเที่ยว 2) การสร้างประสบการณ์ท้องถิ่นที่หลากหลาย ผ่านกิจกรรมท่องเที่ยวเพื่อให้ท่องเที่ยวได้เรียนรู้วัฒนธรรมของท้องถิ่นอย่างแท้จริง 3) การรองรับกลุ่มนักท่องเที่ยวขนาดเล็ก สามารถจัดการวัฒนธรรมให้นักท่องเที่ยวเข้าถึงความรู้ ประสบการณ์ท้องถิ่นในเชิงลึก เกิดบรรยากาศการเรียนรู้ และการดูแลใส่ใจนักท่องเที่ยวได้อย่างทั่วถึง 4) การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือสู่การพัฒนาชุมชน สร้างจิตสำนึกร่วมกันในคุณค่า ความสำคัญของวัฒนธรรม คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการวัฒนธรรม การอนุรักษ์วัฒนธรรมให้คงอยู่ และการกระจายรายได้ให้แก่คนในชุมชน 5) กิจกรรมท่องเที่ยวไม่สร้างผลกระทบแต่สร้างการคงอยู่ของวัฒนธรรม เพื่อให้คุณค่าและวิถีวัฒนธรรมยังคงเข้มแข็ง เกิดการร่วมกันของคนในชุมชนในการอนุรักษ์ให้คงอยู่จากรุ่นสู่รุ่น

2.2.2.2 การสร้างความพร้อมของผู้จัดการวัฒนธรรม มี 12 ประเด็น ได้แก่ 1) การกำหนดผู้จัดการวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ชัดเจน 2) การสร้างความรู้ความเข้าใจด้านการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น 3) การมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่นและหลายภาคส่วน 4) การสร้างความรู้ความเข้าใจอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นให้ชัดเจน 5) ศึกษาและวิเคราะห์ทุนทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ภายในชุมชนให้ชัดเจน 6) ศึกษาพฤติกรรมนักท่องเที่ยวจากทั้งในและต่างประเทศ 7) กำหนดกิจกรรมท่องเที่ยวอย่างเหมาะสมกับความพร้อมของท้องถิ่น 8) การกำหนดนักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมายให้ชัดเจน 9) การรักษาจุดยืนและภาพลักษณ์การจัดการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่นของชุมชน 10) ผู้จัดการวัฒนธรรมเอกชนหรือผู้ประกอบการภายนอกท้องถิ่น พัฒนาการจัดการองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมให้สามารถถ่ายทอดวัฒนธรรมเชื่อมโยงกับความเป็นอัตลักษณ์หรือตัวตนของท้องถิ่น 11) ผู้จัดการวัฒนธรรมเอกชนหรือผู้ประกอบการภายนอกท้องถิ่น ให้โอกาสคนในชุมชนซึ่งเป็นพนักงานหรือลูกจ้างมีส่วนร่วมนำเสนอวัฒนธรรมท้องถิ่น 12) เชื่อมโยงการมีส่วนร่วมของเครือข่ายทางสังคมที่ขับเคลื่อนการท่องเที่ยวจากทั้งภายในและภายนอกท้องถิ่น

2.2.2.3 การพัฒนาศักยภาพผู้จัดการวัฒนธรรม มี 6 ประเด็น ได้แก่ 1) พัฒนาคนในท้องถิ่นให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น 2) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้นำชุมชน

ที่ทำการท่องเที่ยว 3) สร้างเครือข่ายการเรียนรู้จัดการวัฒนธรรมระหว่างชุมชนต่างๆ 4) เพิ่มประสบการณ์ศึกษาเรียนรู้แหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรมที่มีบริบทใกล้เคียงกับชุมชน 5) การพัฒนาศักยภาพการเป็นเจ้าบ้านที่ดีให้มีความพร้อม 6) การพัฒนาคนในท้องถิ่นให้สามารถทำหน้าที่เป็นมัคคุเทศก์ท้องถิ่น

2.2.2.4 การจัดการรวบรวมองค์ความรู้วัฒนธรรม มี 5 ประเด็น ได้แก่ 1) ค้นหาบุคคลท้องถิ่นที่มีความรู้ในวัฒนธรรมท้องถิ่น 2) ค้นหา ศึกษา ค้นคว้าเชิงลึกของวัฒนธรรมท้องถิ่นที่สะท้อนถึงเอกลักษณ์ อัตลักษณ์ วิถีชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่น 3) รวบรวมองค์ความรู้วัฒนธรรมที่เป็นอัตลักษณ์ และเอกลักษณ์ของท้องถิ่น 4) การรวบรวมองค์ความรู้วัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม และรูปธรรม 5) การจัดทำเอกสารรวบรวมองค์ความรู้วัฒนธรรมท้องถิ่น

2.2.2.5 การจัดการถ่ายทอดองค์ความรู้วัฒนธรรม มี 10 ประเด็น ได้แก่ 1) การให้บทบาทแก่ผู้สูงอายุในท้องถิ่นกับการเป็นเจ้าบ้านที่ดี 2) การให้เยาวชนมีบทบาทในการเรียนรู้ร่วมกับผู้สูงอายุในชุมชน 3) การให้ความสำคัญต่อเวลาการเรียนรู้ในแต่ละกิจกรรมท่องเที่ยว 4) เน้นการถ่ายทอดวัฒนธรรมด้วยการให้นักท่องเที่ยวได้ลงมือทำ 5) การทำความเข้าใจให้นักท่องเที่ยวรู้ถึงเป้าหมายการดำเนินกิจกรรมทางวัฒนธรรม 6) การถ่ายทอดวัฒนธรรมมีความหลากหลาย 7) การพัฒนาทักษะการเล่าเรื่องและสื่อความหมายให้โดดเด่น น่าสนใจ 8) การพัฒนาสื่อเพื่อถ่ายทอดวัฒนธรรมในท้องถิ่น 9) การจัดการพื้นที่ทำกิจกรรมท่องเที่ยวให้เกิดการเรียนรู้ 10) การวางบทบาท มัคคุเทศก์คนนอกให้มีหน้าที่แปลความ

2.2.2.6 การจัดการกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น มี 16 ประเด็น ได้แก่ 1) กำหนดนักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมายให้ชัดเจน 2) การจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยวให้เหมาะสมกับนักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมาย 3) สร้างกิจกรรมท่องเที่ยวเชื่อมโยงวิถีชีวิตวัฒนธรรมกับระบบนิเวศ 4) จัดกิจกรรมท่องเที่ยวให้มีส่วนอนุรักษ์วัฒนธรรม 5) การเชื่อมโยงกิจกรรมการท่องเที่ยวในท้องถิ่นและระหว่างท้องถิ่น 6) การนำเสนอเส้นทางท่องเที่ยวที่หลากหลาย 7) การจัดเส้นทางท่องเที่ยวให้เหมาะสม 8) จัดทำเส้นทางท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่นให้สอดคล้องกับปฏิทินฤดูกาล 9) จัดกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เกี่ยวกับผู้สูงอายุ 10) จัดกิจกรรมการท่องเที่ยวในช่วงเวลาของวันเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวให้มากขึ้น 11) การจัดการที่พักในชุมชนให้นักท่องเที่ยวเข้าถึงประสบการณ์ท้องถิ่น 12) การจัดการวัฒนธรรมอาหารท้องถิ่น ใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่หลากหลายในชุมชน 13) การจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยวมีความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม 14) การนำเสนอกิจกรรมการท่องเที่ยวปรับให้เหมาะสมกับการเรียนรู้ 15) การให้ความสำคัญต่อความสะอาดและสุขอนามัยแก่นักท่องเที่ยว 16) ผลิตภัณฑ์สะท้อนอัตลักษณ์ท้องถิ่นชัดเจน

2.2.2.7 การจัดการวัฒนธรรมให้คงอยู่ มี 5 ประเด็น ได้แก่ 1) การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเชื่อมโยงทุกช่วงวัย 2) การร่วมกันคิดข้อควรปฏิบัติและข้อห้าม หรือไม่พึงปฏิบัติในชุมชน 3) การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมคำนึงถึงผลกระทบจากการท่องเที่ยว 4) วัฒนธรรมที่ถ่ายทอดผ่านผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น

สามารถสะท้อนถึงอัตลักษณ์ของท้องถิ่นได้ชัดเจน 5) การถ่ายทอดวัฒนธรรมทั้งที่เป็นนามธรรมและรูปธรรม ให้แก่นักท่องเที่ยว

2.2.2.8 การจัดการให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว มี 3 ประเด็น ได้แก่ 1) พัฒนาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับ วัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยว 2) จัดทำแหล่งข้อมูลสารสนเทศเพื่อให้ นักท่องเที่ยวเข้าถึงได้ง่ายยิ่งขึ้น 3) การจัดทำฐานข้อมูลและช่องทางการเผยแพร่ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่นที่หลากหลาย

2.2.2.9 การส่งเสริมและสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก มี 9 ประเด็น ได้แก่ 1) การสร้าง ความรู้ความเข้าใจการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น 2) ศึกษาวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างทอ้งแท้ 3) ความ ตระหนักถึงการท่องเที่ยวสร้างอาชีพเสริมให้แก่คนในท้องถิ่น 4) คนในชุมชนได้มีส่วนร่วมคิด วางแผน และ ดำเนินการ เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเป็นไปตามความต้องการของคนในชุมชน 5) ความชัดเจนของการทำงาน เชื่อมประสานกันของหน่วยงานต่างๆ 6) การให้ความสำคัญกับแหล่งท่องเที่ยว และผู้จัดการวัฒนธรรมที่ หลากหลาย 7) ความตระหนักถึงการส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยว โดย ไม่สร้างผลกระทบด้านลบชุมชน 8) ความต่อเนื่องของการส่งเสริมหรือสนับสนุน 9) การร่วมประชุมหารือแนว ทางการทำงานร่วมกันระหว่างผู้จัดการวัฒนธรรม และหน่วยงานที่เข้ามาส่งเสริมและสนับสนุน

2.3 การถอดรูปแบบการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น
สามารถวิเคราะห์กำหนดรูปแบบการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น ได้ ดังนี้

2.3.1 กลไกภายในท้องถิ่น ประกอบด้วย 1) การวางเป้าหมาย ชุมชนท้องถิ่นมีการ วางเป้าหมายการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่นให้ชัดเจน 2) ผู้จัดการ วัฒนธรรม การกำหนดบุคคลผู้รับผิดชอบในการจัดการวัฒนธรรมให้ชัดเจน 3) การจัดการวัฒนธรรม ผู้จัดการ วัฒนธรรมต้องมีการศึกษา รวบรวมองค์ความรู้วัฒนธรรมเชิงลึก และมีความละเอียดพอที่สามารถถ่ายทอด ความรู้ให้แก่นักท่องเที่ยวได้เข้าใจได้ 4) การจัดกิจกรรมท่องเที่ยว มีความชัดเจนของอัตลักษณ์ท้องถิ่น มีองค์ ความรู้วัฒนธรรมที่สามารถถ่ายทอดให้เข้าใจอ่องแท้ และเป็นกิจกรรมที่ไม่ส่งผลเสียต่อวัฒนธรรมท้องถิ่นทั้งใน ระยะสั้นและระยะยาว

2.3.2 กลไกส่งเสริมและสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกท้องถิ่น กลไกส่งเสริมและ สนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกท้องถิ่น ประกอบด้วยบทบาทของหน่วยงานภายนอกที่ควรให้องค์ความรู้และ เครื่องมือในการจัดการท่องเที่ยวแก่ชุมชนท้องถิ่น และแก่งคิดต่อหน่วยงานภายนอกที่ไม่ควรมุ่งทำตามความ ต้องการของตน โดยไม่คำนึงถึงสิ่งที่ท้องถิ่นและชุมชนจะได้รับ ไม่มุ่งการตลาด มุ่งการขาย โดยมองว่า วัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นเพียงสินค้า ไม่ควรมุ่งสร้างมูลค่า แต่ควรสร้างคุณค่าของวัฒนธรรมท้องถิ่น

2.4 ข้อเสนอแนะ

งานวิจัยนี้มีข้อเสนอแนะ ดังนี้

2.4.1 ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานส่งเสริมและสนับสนุนการท่องเที่ยว

2.4.1.1 ฐานคิดสำคัญไม่ควรมองวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นสินค้าทางการท่องเที่ยว ไม่ควรมองในแง่ของการสร้างมูลค่ามากเกินไป จนละเลยอัตลักษณ์ที่แท้จริง แต่ควรตระหนักในคุณค่าของวัฒนธรรม

2.4.1.2 ศึกษาและมีความรู้อย่างถ่องแท้ ทั้งการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น การท่องเที่ยวชุมชน การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน และบริบทชุมชนและวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อให้สามารถกำหนดแนวทางในการส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการท่องเที่ยวได้อย่างเหมาะสม

2.4.1.3 ทบทวนแนวคิดการเลือกพื้นที่เพื่อนำเสนอกิจกรรมท่องเที่ยวเพื่อให้นักท่องเที่ยวเข้าถึงประสบการณ์ท้องถิ่น ต้องเลือกพื้นที่และกิจกรรมที่มีผู้จัดการวัฒนธรรมที่ชัดเจน มีความรู้ในวัฒนธรรมนั้นเชิงลึกจริง

2.4.1.4 ประสานทำงานร่วมกันกับท้องถิ่น และภาคที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ ให้มีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น และมีแนวทางการส่งเสริมและสนับสนุนของแต่ละหน่วยงานที่สอดคล้องกัน

2.4.1.5 วางบทบาทการเป็นองค์กรพร้อมเรียนรู้ จัดการ และหนุนเสริมชุมชนท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง เมื่อชุมชนท้องถิ่นได้รับการพัฒนาจนสามารถพึ่งตนเองได้ในระดับหนึ่ง ควรปรับบทบาทเป็นพี่เลี้ยง คอยติดตาม ให้คำแนะนำ จนสามารถพึ่งตนเองได้อย่างเข้มแข็ง จะสร้างความภาคภูมิใจ และพร้อมที่จะเรียนรู้และพัฒนาได้ด้วยตนเอง

2.4.1.6 ประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว ต่อเมื่อชุมชนท้องถิ่นมีความพร้อมและมีศักยภาพเพียงพอในการจัดการท่องเที่ยวให้เป็นไปตามเป้าหมายของชุมชนท้องถิ่น จะเกิดประโยชน์ที่แท้จริง และไม่มีความเสี่ยงต่อการสร้างผลกระทบให้วัฒนธรรมเปลี่ยนแปลง ฤดูกาลคุณค่า หรือสังคมเกิดความขัดแย้ง

2.4.2 ข้อเสนอแนะต่อชุมชนท้องถิ่น

2.4.2.1 คนในท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมจัดการวัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น เพื่อให้วัฒนธรรมของท้องถิ่นถูกนำเสนอหรือถ่ายทอดอย่างถูกต้อง และเป็นการนำเสนอที่มาจากวิถีชีวิตวัฒนธรรมที่เป็นจริง สืบทอดและปฏิบัติต่อกันมา เมื่อคนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมทั้งการจัดการและการได้รับประโยชน์ จะส่งผลต่อการดำรงรักษาหรือการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นร่วมกันของคนในชุมชน

2.4.2.2 สร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันในชุมชนและท้องถิ่น และการประสานความร่วมมือระหว่างกลุ่มต่างๆ เพื่อลดความเป็นปัจเจกของคนในยุคปัจจุบัน เกิดการทำงานทางวัฒนธรรมแบบรวมกลุ่ม เครือข่าย และการสืบทอด จะสามารถช่วยให้วัฒนธรรมสามารถดำรงอยู่ได้

2.4.2.3 สร้างความตระหนักและเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมท้องถิ่น นำเสนอกิจกรรมท่องเที่ยวที่สะท้อนถึงอัตลักษณ์ เอกลักษณ์ วัฒนธรรมของท้องถิ่นที่เป็นวิถีชีวิตจริงของท้องถิ่น กิจกรรมท่องเที่ยวควรให้นักท่องเที่ยวได้เข้าถึงประสบการณ์ท้องถิ่นด้วยประสาทสัมผัสทั้ง 5 การได้เห็น ได้ยิน รับรส

ได้กลิ่น การได้สัมผัสทั้งทางกายและใจ ซึ่งจะมีผลต่อการสร้างความตระหนักและเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมท้องถิ่น

2.4.2.4 ศึกษาและรวบรวมองค์ความรู้วัฒนธรรมท้องถิ่นเชิงลึก และสามารถเชื่อมโยงกิจกรรมท่องเที่ยวเกี่ยวกับความเป็นท้องถิ่น เพื่อให้นักท่องเที่ยวเกิดความเข้าใจ เกิดการเรียนรู้เชิงความสัมพันธ์ถึงความเป็นท้องถิ่น วัฒนธรรมท้องถิ่น อัตลักษณ์ท้องถิ่น

2.4.2.5 เชื่อมโยงและถ่ายทอดข้อมูลทางวัฒนธรรมจากรุ่นสู่รุ่น ให้แต่ละรุ่นได้มีบทบาทในการจัดการกิจกรรมท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเพื่อให้เห็นคุณค่าของสิ่งที่ตนมี รักและหวงแหนวัฒนธรรมอันเป็นรากเหง้าของตน ไม่ควรให้มองเพียงว่าวัฒนธรรมคือสิ่งที่สร้างรายได้ แต่ควรให้เกิดความภาคภูมิใจในคุณค่าที่ตนมี

2.4.2.6 มีการจัดทำแผนการจัดการวัฒนธรรม เพื่อเป็นทิศทางทั้งการตั้งรับกับความเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมเกิดขึ้นได้เสมอ และมีแนวทางการปรับตัวโดยไม่เสียอัตลักษณ์ความเป็นตัวตน ในขณะเดียวกันวัฒนธรรมต้องสามารถดำรงอยู่ท่ามกลางโลกที่เปลี่ยนแปลงไป

2.4.2.7 สื่อสารให้มัคคุเทศก์คนนอกที่นำนักท่องเที่ยวต่างชาติเข้ามาในท้องถิ่น ได้ตระหนักถึงการให้ความสำคัญต่อการนำเสนอความรู้วัฒนธรรมท้องถิ่นจากคนในท้องถิ่นเป็นหลัก และให้มีบทบาทเป็นเพียงล่าม เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เข้าถึงประสบการณ์ท้องถิ่นโดยตรงและถูกต้อง

2.4.2.8 พัฒนาคนในท้องถิ่นให้สามารถเป็นนักสื่อความหมาย สามารถสื่อสารเป็นภาษาต่างประเทศได้ ทำหน้าที่สื่อสารแทนคนในท้องถิ่น ซึ่งจะทำให้นักท่องเที่ยวได้รับข้อมูลที่ถูกต้อง รอบด้าน และสามารถเกิดการเรียนรู้เชื่อมโยงถึงบริบทพื้นที่ วัฒนธรรมท้องถิ่น และกิจกรรมท้องถิ่นได้ ซึ่งมีมัคคุเทศก์ท้องถิ่นต้องมีการศึกษาเรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่นเชิงลึกและเข้าใจวิถีท้องถิ่นอย่างถ่องแท้

3. ผลสำเร็จและความคุ้มค่าของการวิจัย

งานวิจัยเกิดผลลัพธ์ 2 ประการ ได้แก่ องค์ความรู้การจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น ภายใต้โครงการ The LINK และแนวทางการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น ภายใต้โครงการ The LINK ซึ่งเป็นความสำเร็จของการได้ทราบถึงการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น สามารถศึกษาเชิงลึกในระดับชุมชน ท้องถิ่นจนได้รู้ถึงผู้จัดการวัฒนธรรม มี 4 ประเภท ได้แก่ กลุ่มคนในชุมชน ผู้ประกอบการที่เป็นคนในท้องถิ่น ผู้ประกอบการที่เป็นคนในท้องถิ่นร่วมกับกลุ่มคนในชุมชน และผู้ประกอบการที่เป็นคนนอกท้องถิ่น ซึ่งต่างมีการจัดการวัฒนธรรมทั้งที่เหมือนและแตกต่างกัน แต่ส่วนใหญ่หากเป็นผู้ประกอบการคนนอก มักขาดการให้คนในชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยว ในภาพรวมการจัดการวัฒนธรรมยังมีข้อจำกัด โดยเฉพาะการขาดองค์ความรู้วัฒนธรรมเชิงลึกทั้งวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรมและวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม และวิธีการถ่ายทอดวัฒนธรรม ยังมีข้อจำกัดด้านภาษา ความมั่นใจในการสื่อสารด้วยภาษาไทย เพื่อมัคคุเทศก์แปลความ จึงทำให้นักท่องเที่ยวสามารถเข้าถึงประสบการณ์ท้องถิ่นได้ในระดับหนึ่งเท่านั้น นอกจากนี้ยังได้พบว่า การท่องเที่ยวได้มีส่วนสร้างการคงอยู่ของวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยเฉพาะความภาคภูมิใจใน

ในวัฒนธรรมที่ได้นำเสนอแก่นักท่องเที่ยวแล้วได้รับการตอบรับด้านบวกจากนักท่องเที่ยว รวมทั้งการสามารถสร้างรายได้ให้แก่คนในท้องถิ่น ดังนั้นความคุ้มค่าของงานวิจัยนี้ คือ การได้สะท้อนผลการศึกษาไปยังการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ซึ่งเป็นผู้ริเริ่มและดำเนินโครงการ The LINK ได้ตระหนักถึงคุณค่าในองค์ความรู้ของวัฒนธรรมที่ควรได้รับการศึกษาและรวบรวมในเชิงลึก และการได้ตระหนักถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมของผู้จัดการวัฒนธรรม ในการเตรียมความพร้อมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น และการประสานความร่วมมือกับภาคีเครือข่ายหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการมีส่วนร่วมพัฒนาศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่นในอนาคต

4. การนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

ผลจากการวิจัยสามารถไปใช้ประโยชน์ได้ ดังนี้

4.1 การจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น สามารถเป็นแนวทางหรือกรณีศึกษา หรือตัวอย่างให้ผู้จัดการวัฒนธรรมท้องถิ่นในประเทศไทย ได้นำไปเป็นแนวทางในการพัฒนาหรือยกระดับการจัดการวัฒนธรรมของตนเองให้เข้มแข็ง บนพื้นฐานของการรู้ตน รู้ผู้อื่น และมีแนวทางการนำเสนอความเป็นตัวตนของท้องถิ่น เพื่อสร้างความเข้าใจ เห็นคุณค่าในวัฒนธรรมท้องถิ่นให้นักท่องเที่ยว ทั้งเป็นการปกป้อง รักษา อนุรักษ์ และเสริมคุณค่าในวัฒนธรรมของตน เพื่อประโยชน์ในการคงอยู่ของท้องถิ่น วิถีชีวิต วัฒนธรรม และการพัฒนาท้องถิ่นในด้านต่างๆต่อไป แม้จะมีหน่วยงานภายนอกมาส่งเสริมในลักษณะใดแต่การมีความพร้อมในการจัดการที่ดี จะสามารถสร้างความเข้มแข็งในการรับการส่งเสริมโดยไม่สร้างผลกระทบทางลบแก่ท้องถิ่น

4.2 ท้องถิ่นหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว สามารถนำองค์ความรู้การจัดการวัฒนธรรมของท้องถิ่นไปใช้ประชาสัมพันธ์ สื่อสาร ให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้ ให้เข้าถึงคุณค่า และการได้เป็นส่วนหนึ่งของการอนุรักษ์ รักษาวัฒนธรรมท้องถิ่นให้คงอยู่แก่ท้องถิ่นอย่างยาวนาน

4.3 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการท่องเที่ยว สามารถนำผลงานวิจัยไปใช้เป็นแนวทางในการกำหนดโครงการเพื่อการพัฒนา หรือยกระดับการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์แก่ท้องถิ่นโดยตรง และสามารถขยายผลงานวิจัยด้วยการดำเนินการวิจัยและพัฒนาพื้นที่นำร่องให้สามารถเป็นแบบอย่างแก่ท้องถิ่น หรือองค์กรภาคส่วนต่างๆที่ทำการส่งเสริมการท่องเที่ยวได้อย่างเข้าใจ และเห็นผลเป็นรูปธรรม

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่นของเมืองรอง ภายใต้โครงการ The LINK และเพื่อศึกษาแนวทางการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่นของเมืองรอง ภายใต้โครงการ The LINK ด้วยการวิจัยเชิงคุณภาพ มีการสังเกต การสัมภาษณ์เชิงลึก การสัมภาษณ์กลุ่ม และประชุมกลุ่ม ผู้นำท้องถิ่น ประชาชนท้องถิ่น ชาวบ้าน ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวของท้องถิ่น ในพื้นที่ 10 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดแม่ฮ่องสอน สุโขทัย เพชรบุรี สมุทรสงคราม ตราด ชุมพร-ระนอง พังงา นครศรีธรรมราช ตรัง และ เลย ผลการศึกษา พบว่า

ผู้ทำหน้าที่จัดการวัฒนธรรมมี 4 ลักษณะ และแต่ละลักษณะมีการจัดการวัฒนธรรมท้องถิ่น ดังนี้

1) ชุมชนเป็นผู้จัดการวัฒนธรรม โดยมีการจัดการรวบรวมความรู้ผ่านการถ่ายทอดจากครอบครัว ครูพักลักจำ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในกลุ่มอาชีพ และการเรียนรู้ด้วยตนเอง มีการจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมรูปแบบ ด้วยการให้นักท่องเที่ยวเดินชมวิถีชีวิต การใช้ชีวิตพักในชุมชน การฟังบรรยาย ดูการสาธิต การลงมือทำ การกินอาหารท้องถิ่น เรียนรู้ด้วยตนเองในศูนย์เรียนรู้ การจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมนามธรรม ด้วยการบอกเล่าความเชื่อเชื่อมโยงกับศาสนา ภูมิปัญญา บรรยายากของชุมชนสื่อถึงจิตวิญญาณของชุมชน คุณค่าความสุข ความอบอุ่นเหมือนมาบ้านญาติ และการจัดการวัฒนธรรมให้คงอยู่เกิดจากการมีส่วนร่วมจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน มีรายได้เสริมอย่างต่อเนื่อง ความสนใจจากนักท่องเที่ยว สร้างความภาคภูมิใจในคุณค่าวัฒนธรรม คนรุ่นใหม่เข้ามาร่วมรับผิดชอบ เรียนรู้ สืบทอด และการส่งเสริมการพัฒนาจากหน่วยงานภายนอก

2) ผู้ประกอบการซึ่งเป็นคนในท้องถิ่นเป็นผู้จัดการวัฒนธรรมท้องถิ่น ท้องถิ่นไม่มีส่วนร่วมกับผู้ประกอบการในการจัดการวัฒนธรรม มีการจัดการรวบรวมความรู้ด้วยการเรียนรู้จากครอบครัว ครูพักลักจำ และเรียนรู้ด้วยตนเอง การจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมรูปแบบ ด้วยการให้นักท่องเที่ยวฟังบรรยาย ดูการสาธิต การลงมือทำ การเดินดูวิถีชีวิตชุมชน เรียนรู้ด้วยตนเองในศูนย์เรียนรู้ การจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมนามธรรม ด้วยการบอกเล่าความเชื่อ เชื่อมโยงกับศาสนา ภูมิปัญญา ประวัติศาสตร์ การได้ลงมือทำสิ่งที่ยาก เพื่อส่งผลต่อการตระหนักถึงคุณค่าจิตใจ ความภาคภูมิใจในวัฒนธรรม การจัดการวัฒนธรรมให้คงอยู่เกิดจากการสร้างงานสร้างอาชีพให้แก่คนในท้องถิ่น ชุมชนมีความเข้มแข็ง ความต้องการของนักท่องเที่ยว ชื่อเสียงของผู้ประกอบการ/กิจกรรม การส่งเสริมการพัฒนาจากหน่วยงานภายนอก

3) ผู้ประกอบการซึ่งเป็นคนในท้องถิ่นร่วมกับคนในท้องถิ่นเป็นผู้จัดการวัฒนธรรม มีการจัดการรวบรวมความรู้วัฒนธรรมผ่านการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ ครอบครัว ครูพักลักจำ การจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมรูปแบบ ด้วยการให้นักท่องเที่ยวฟังบรรยาย เดินเที่ยวชมวิถีชีวิต ดูการสาธิต การลงมือทำ เรียนรู้ด้วยตนเองในศูนย์เรียนรู้ การจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมนามธรรม ผ่านการสื่อถึงความสุขของผู้ถ่ายทอดความรู้ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ และความเคารพศรัทธาในบุคคลสำคัญของท้องถิ่น การจัดการวัฒนธรรมให้คงอยู่เกิดจากการประยุกต์วัฒนธรรมดั้งเดิมให้สอดคล้องกับความต้องการของคนรุ่นใหม่ การสร้างรายได้อย่างต่อเนื่องแก่คนในชุมชน การอนุรักษ์ภูมิปัญญาแบบดั้งเดิม และการส่งเสริมการพัฒนาจากหน่วยงานภายนอก

4) ผู้ประกอบการซึ่งเป็นคนนอกท้องถิ่นเป็นผู้จัดการวัฒนธรรมท้องถิ่น มีการจัดการรวบรวมความรู้ วัฒนธรรม ผ่านการศึกษา ค้นคว้า ทดลอง จนเกิดองค์ความรู้ การจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมรูปธรรม ด้วยการให้นักท่องเที่ยวฟังบรรยาย ดูสาธิต การลงมือทำ การเดินเที่ยวชม เรียนรู้ด้วยตนเองในศูนย์เรียนรู้ การจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมนามธรรม ผ่านการเอาใจใส่ต่อผู้อื่น เสมือนเป็นญาติที่ต้องดูแลสุขภาพร่วมกัน การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การแบ่งปันความรู้อย่างเต็มที่ให้นักท่องเที่ยวได้นำไปใช้ประโยชน์ และขยายความรู้ส่งต่อไปให้ผู้อื่น การจัดการวัฒนธรรมให้คงอยู่เกิดจากการที่พนักงานเป็นคนในท้องถิ่น มีฐานการทำเกษตรของครอบครัว การพึ่งตนเองได้ของโครงการเกษตรอินทรีย์ และการเป็นพื้นที่ต้นแบบหรือตัวอย่างซึ่งมีชื่อเสียง

แนวทางการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่นของเมืองรอง ภายใต้โครงการ The LINK โดยแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ 1) ปัญหาหลักของการจัดการวัฒนธรรม พบว่าเกิดจากผู้จัดการวัฒนธรรมที่ขาดความรู้ในการจัดการท่องเที่ยวและขาดองค์ความรู้วัฒนธรรมในเชิงลึก การจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ยังไม่หลากหลาย การจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่ขาดความน่าสนใจ และการขาดประสิทธิภาพในการสื่อสารข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวและความรู้วัฒนธรรมท้องถิ่น 2) การจัดทำแนวทางการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่นของเมืองรอง ภายใต้โครงการ The LINK สามารถสังเคราะห์ข้อมูลได้แนวทาง 9 ประเด็น คือ 1) การกำหนดเป้าหมายของการจัดการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น 2) การสร้างความพร้อมของผู้จัดการวัฒนธรรม 3) การพัฒนาศักยภาพผู้จัดการวัฒนธรรม 4) การจัดการรวบรวมองค์ความรู้วัฒนธรรม 5) การจัดการถ่ายทอดองค์ความรู้วัฒนธรรม 6) การจัดการวัฒนธรรมให้คงอยู่ 7) การจัดการกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น 8) การจัดการสื่อสารข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว และ 9) การส่งเสริมและสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก

คำสำคัญ การจัดการวัฒนธรรม, การท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น

Abstract

The research aims to study on cultural management for local experience tourism of second-tier destinations in Thailand under the LINK Project and The approaches of cultural management for local experience tourism. Qualitative methods were applied. Observation, in-depth interviews, group interviews, focus groups were taken with leaders of local communities, local scholars, villagers, managers and offices who involve with cultural management for tourism in local community in 11 provinces which are Mae Hong Son, Sukhothai, Phetchaburi, Samut Songkhram, Trat, Chumphon and Ranong, Phang Nga, Nakhon Si Thammarat, Trang and Loei. The results found that there are 4 types of the cultural management in tourism destinations.

1) Citizens in community take actions on cultural management. Knowledge collection are storytelling by family members, notice from family members, exchange of knowledge and learning on their own. The tangible of cultural inheritance are offering tourists walking and seeing local lifestyles, watching the demonstrations of cultural activities, staying in homestays, participation in active activities, having local food and learning in learning center. While, the intangible of cultural inheritance are storytelling about religions, local knowledge, atmosphere of community linked to spirits, values, happiness, feeling of home of the community. Participation in tourism activities, income from tourism, creating pride in values of culture community, persuasion young generations to join, learn and inherit local culture and co-working with external organizations are the methods of local cultural preservation.

2) Entrepreneurs who are local citizens take actions on cultural management. Knowledge collection are learning within family, notice from family members and learning on their own. The tangible of cultural inheritance are offering tourists listening in lectures, watching the demonstrations of cultural activities, participation in active activities, walking and seeing local lifestyles and having local food and learning in learning center. While, the intangible of cultural inheritance are storytelling about religions, local knowledge and history. Allowing tourist to have ‘sense of effort’ by do-it-your-self (DIY) activities which effect on mental values and pride of culture. Methods of local cultural preservation are creation of occupations for citizens, promoting of cultural tourism activities, building reputation of entrepreneurs in order to attract tourists and co-working with external organizations.

3) Entrepreneurs who are local citizens are co-working with local citizens in community. Knowledge collection are learning from the ancestors, learning within family, notice from

family members and learning on their own. The tangible of cultural inheritance are offering tourists listening in lectures, walking and seeing local lifestyles, watching the demonstrations of cultural activities, participation in active activities and learning by tourists themselves in learning center. While, the intangible of cultural inheritance are storytelling by the senior citizens in communities which represent the happiness of storyteller and feeling the sense of respect from other villagers. Methods of local cultural preservation are harmony from apply traditional culture and young generation's needs with the idea of preservation on tradition culture. Moreover, creation of tourism activities offers the sense of tradition cultural values. Co-working with external organizations is also apply.

4) Entrepreneurs who are not local citizens take actions on cultural management. Knowledge collection are learning, researching, experiment for knowledge. The tangible of cultural inheritance are offering tourists listening in lectures, watching the demonstrations of cultural activities, participation in active activities, walking and seeing local lifestyles and learning in learning center on their own. While, the intangible of cultural inheritance are taking care of others like family, helping each other, generously sharing knowledge with tourists. Methods of local cultural preservation are creation of occupations for local citizens to participate on promoting local culture. Applying to be self-management organizations and be the best practice case for attraction the tourists.

The approaches of cultural management for local experience of second- tier destinations in Thailand under the LINK Project divided in 2 parts which are: 1. The main obstacles of cultural management are lack of knowledge on tourism management and in-depth of cultural knowledge, less variety of tourism activities, unattractive of cultural activities and ineffective of tourism information and cultural knowledge. 2. There are 9 issues of the approaches of cultural management for local experience 1) Targeting the objectives of management of local experience tourism 2) Readiness of cultural managers 3) Enhancing potential of cultural managers 4) Management of cultural knowledge 5) Cultural inheritance management 6) Cultural preservation 7) Management for tourist activities representing local experience 8) Communication management to tourists and 9) Co-working with external organizations

Keywords: Cultural Management, Local experience tourism

สารบัญ

	หน้า
บทสรุปผู้บริหาร	ก
บทคัดย่อภาษาไทย	ฐ
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ฅม
สารบัญแผนภูมิ	ถ
สารบัญตาราง	ท
สารบัญภาพ	ธ
บทที่	
1 บทนำ	
1.1 ความสำคัญและที่มาของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์งานวิจัย	3
1.3 กรอบขั้นตอนการวิจัย	3
1.4 นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	4
1.5 วิธีการดำเนินการวิจัย	5
1.6 การวิเคราะห์ข้อมูล การตรวจสอบข้อมูล และการแปลผล	6
1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	6
2 การทบทวนเอกสาร และวรรณกรรม	
2.1 แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรม	7
2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม	12
2.3 แนวคิดเกี่ยวกับประสบการณ์ท้องถิ่น	19
2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	21
2.5 กรอบแนวคิดของการวิจัย	27
3 การดำเนินการวิจัย	
3.1 กลุ่มเป้าหมายในการวิจัย	31
3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	32
3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล	33
3.4 การวิเคราะห์และตรวจสอบข้อมูล	34
3.5 แผนการดำเนินการวิจัย	34
4 ผลการศึกษา	
4.1 การจัดการวัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น	37
4.2 แนวทางการจัดการวัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์	245
4.3 แนวทางการจัดการวัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อรองรับการท่องเที่ยวฯ (ภาพรวม)	259

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
5 สรุปผลการวิจัย การอภิปรายผล ข้อเสนอแนะ	
5.1 สรุปผลการวิจัย	274
5.2 การอภิปรายผล	282
5.3 ข้อเสนอแนะ	287
บรรณานุกรม	291
ภาคผนวก	
ก เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	298
ข ตารางสรุปผลดำเนินงาน	302

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่	หน้า
1 กรอบแนวคิดการวิจัย	30
2 รูปแบบการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น	273

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
1	แผนการดำเนินงานวิจัย
2	ปฏิทินชวนาและพิธีกรรมข้าวของโครงการเกษตรอินทรีย์สนามบินสุโขทัย
3	สรุปการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น ของเมืองรอง ภายใต้โครงการ The LINK

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
1	สภาพบ้านเรือนในหมู่บ้านเมืองแพม
2	หมอยาสมุนไพรบ้านเมืองแพม
3	ลุงตะวา ผู้สืบทอดภูมิปัญญาจักสานสมุนไพรในหมู่บ้านเมืองแพม
4	หมอลูก ผู้สืบทอดภูมิปัญญาแกะสลักงานไม้ลวดลายผ้าทอของบ้านเมืองแพม
5	สมุนไพรในหมู่บ้านเมืองแพม
6	ลวดลายผ้าทอของบ้านเมืองแพม
7	ภูมิปัญญาการแกะสลักและจักสาน
8	การสาธิตการย้อมสีธรรมชาติและการทอผ้า
9	ผ้าทอนำมาวางจำหน่าย
10	นักท่องเที่ยวขณะฟังการบรรยายเรื่องยาสมุนไพร
11	ปลาพลวงในบริเวณวังปลา
12	ทางเดินเข้าวังปลา
13	นักท่องเที่ยวชมการให้อาหารปลา
14	อาหารเมืองแพม
15	การเลี้ยงหมูในคอกเพื่อความสะดวกของหมู่บ้าน
16	ตาแหลงคำ คงมณี ผู้สืบทอดภูมิปัญญาทำจองพารา
17	ลุงองุ่น ไชยวิฑูรย์ ผู้สืบทอดภูมิปัญญาหมวกก๊อบไต
18	หลังคาใบตองตึงเรือนป่าคำหลู่
19	ป่าวันดี ยงแสง ผู้สืบทอดภูมิปัญญาทำเสื่อไทใหญ่ฉลุลาย
20	จองพารา
21	ก๊อบไต
22	เรือนป่าคำหลู่
23	ฝายเมืองปอน
24	ตาแหลงคำสาธิตการทำตุ่งไส้หมู
25	เสื่อไทใหญ่ฉลุลาย
26	ผ้าปักทึบเตรียมฉลุลาย
27	หัตถกรรมจักสานและก๊อบไต
28	คำข่อนเชื่อมโยงกับตำนานแม่กาเผือก
29	ศาลเจ้าเมืองหรือใจบ้าน
30	การเตรียมตัวฟ้อนกลองมอชิงในงานผ้าป่าโรงเรียน

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่		หน้า
31	บรรยากาศยามเช้าของเมืองปอน	73
32	เส้นทางเชื่อมโยงการย้ายถิ่นฐานของชาติพันธุ์ไทพวน	76
33	การรวบรวมความรู้บันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร	78
34	ลายผ้าทอไทพวนหาดเสี้ยว	79
35	การรวบรวมความรู้ที่เป็นวัตถุ จัดวางและนำเสนอให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้	79
36	ขั้นตอนการทอผ้าไทพวนหาดเสี้ยว	81
37	สมาชิกกลุ่มหัตถกรรมพื้นบ้านโบราณบ้านหาดเสี้ยวทอผ้าและพร้อมให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว	83
38	ภูมิปัญญาการทอผ้าสร้างคุณค่าทางจิตใจให้นักท่องเที่ยว	85
39	สมาชิกกลุ่มใส่ใจต่อทุกคำถามสร้างความประทับใจแก่นักท่องเที่ยว	85
40	กิจกรรมนักท่องเที่ยวทำข้าวเปี๊ยะ	92
41	สื่อภาพและตัวหนังสือเพื่อการถ่ายทอดภูมิปัญญาการย้อมสีธรรมชาติ	93
42	วัตถุดิบธรรมชาติที่ใช้ในการย้อมผ้า	94
43	ขั้นตอนการทำกิจกรรมแหวนเงินลงยาด้วยตนเอง	100
44	ชุดพระพิมพ์พร้อมใส่กรอบ	104
45	บริเวณที่ตั้งอาคารหอศิลป์พระพิมพ์	105
46	การจัดแสดงพระพิมพ์สุโขทัยแบบต่างๆ ในอาคารหอศิลป์พระพิมพ์สุโขทัย	106
47	พระพิมพ์ที่ได้นำรวบรวมจากเมืองสุโขทัย เมืองศรีสัชนาลัย และเมืองเก่าสุโขทัย	106
48	หนังสือรวบรวมความรู้เป็นลายลักษณ์อักษรเพื่อเผยแพร่	107
49	การจัดเตรียมอุปกรณ์ พร้อมแม่พิมพ์ 4 แบบ	108
50	การทำกิจกรรมพระพิมพ์เมืองสุโขทัยของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ	108
51	การถ่ายทอดความรู้ให้นักท่องเที่ยวผ่านไกด์นำเที่ยว	111
52	พิธีเปิดศูนย์บ้านพระพิมพ์เมืองสุโขทัยอย่างเป็นทางการ	112
53	แผนผังพื้นที่ของโครงการเกษตรอินทรีย์สนามบินสุโขทัย	115
54	คำบูชาพระแม่โพสพ	116
55	เครื่องมือช่วยขานนา	120
56	สถานที่จัดนิทรรศการ	123
57	ภาษาถิ่นสุโขทัยให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้	123
58	นักท่องเที่ยวลงมือดำนาปลูกข้าวด้วยตนเอง	124
59	การรวบรวมองค์ความรู้เป็นลายลักษณ์อักษรการผลิตเครื่องสังคโลก	127

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
60	ลวดลายเครื่องปั้นดินเผาสะท้อนเอกลักษณ์ท้องถิ่น
61	รูปปั้นเครื่องสังคโลกตามความเชื่อ
62	ผลงานของนักท่องเที่ยวจากกิจกรรมเขียนลายเครื่องสังคโลก
63	ประโยชน์ของมะพร้าว
64	ทำขนมต้ม
65	การสานใบมะพร้าว
66	จั่นมะพร้าว
67	การทำน้ำตาลมะพร้าว
68	นักท่องเที่ยวให้ความสนใจการสร้างบ้านของชาวปกาเกอะญอ
69	กลุ่มแม่บ้านในชุมชนนึ่งปักผ้าตามโครงการพระราชดำริของ พระบาทสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ
70	กิจกรรมนักท่องเที่ยวพายเรือคายัค
71	ท่าเรือของชุมชนอ่าวสลัด
72	วิถีชีวิตชาวประมงชุมชนอ่าวสลัด
73	วิถีชีวิตชาวประมงอ่าวใหญ่
74	แหล่งบันเทิงและขายบริการทางเพศในอดีตของชุมชนอ่าวใหญ่
75	ร้านอาหารท้องถิ่นรองรับนักท่องเที่ยวของชุมชนอ่าวใหญ่
76	นักท่องเที่ยวต่างชาติฟังบรรยายก่อนร่วมกิจกรรมฟาร์มทัวร์
77	กิจกรรมนักท่องเที่ยวต่างชาติทำอาหารท้องถิ่นร่วมกับคนในชุมชน
78	วิถีชีวิตการประกอบอาชีพประมงของชาวทะเลนอก
79	รถบรรทุกต้นจากตัดมาเย็บเป็นหลังคาจาก
80	กลุ่มคนในชุมชนทะเลนอกที่ขับเคลื่อนการท่องเที่ยว
81	แผนที่แสดงลักษณะภูมิศาสตร์ของชุมชนตะกั่วป่า
82	อาคารเก่าเคยมีการค้าขายรุ่งเรืองในอดีต
83	สถาปัตยกรรมสไตล์ชิโนโปรตุกีส
84	บ้านขุนอินทร์ ผู้สำเร็จราชการเมืองตะกั่วป่า และนายอำเภอตะกั่วป่าในอดีต
85	สะพานเหล็กเดินเท้าเข้าเมืองแร่ดีบุก
86	ที่ทำการบริษัทเรือชุดแร่จืด จำกัด ในอดีต
87	หม้อสตรีมน้ำแร่กอล์ฟ
88	ร้านค้าเก่าแก่จำหน่ายเสื้อผ้าท้องถิ่น

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
89 ขนมเต้าส้อ ขนมท้องถิ่นตะกั่วป่า	177
90 ผลิตภัณฑ์จากผ้าทอซาโอริ	182
91 คำสัมภาษณ์ของคุณสุชาติ ทรัพย์สิน “เสียงของพิพิธภัณฑ”	186
92 ป้ายบอกข้อมูลที่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานและองค์กรต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน	187
93 นิทรรศการหนังตะลุง ณ ชั้น 2 อาคารพิพิธภัณฑหนังตะลุง Shadow Puppet Museum	188
94 สถานที่ให้นักท่องเที่ยวทำกิจกรรมทำรูปหนังตะลุง	190
95 โรงมหรสพหรือโรงหนังสาธิตในการแสดงหนังตะลุง ณ พิพิธภัณฑหนังตะลุง	191
96 เอกสารบอกเล่าเรื่องราวและการแสดงท่าทางเป็นภาษาอังกฤษ ให้แก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ	191
97 การแสดงหนังตะลุง ณ โรงมหรสพ ในพิพิธภัณฑบ้านหนังตะลุง	193
98 ข้อความจากสมุดเซ็นเยี่ยมจากนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยี่ยมชม พิพิธภัณฑบ้านหนังตะลุง	194
99 “ตีหมา” ภาชนะใส่น้ำจากชุมชนบ้านย่านซื่อ	197
100 การตากใบจาก	198
101 การหันใบจากที่ผ่านการตากหรือการอบกัมมะถันแล้ว	199
102 การบรรจุหีบห่อ	199
103 กิจกรรมเรียนรู้ “วิถีจาก ไม่จากจร ปากกัด ตีนถีบ” – ตับจากมุงหลังคา	199
104 กิจกรรมเรียนรู้ “วิถีจาก ไม่จากจร ปากกัด ตีนถีบ” – ลอกใบจาก	200
105 กิจกรรมเรียนรู้ “วิถีจาก ไม่จากจร ปากกัด ตีนถีบ” : ลูกจากลอยแก้ว	200
106 อาคารจัดแสดงพิพิธภัณฑพระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี	203
107 รูปปั้นพระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี	204
108 วิหารคริสต์ศาสนา	205
109 สถานีรถไฟกันตัง	206
110 ร้านขายอาหารท้องถิ่น (หมูย่างเมืองตรังและติ่มซำ)	206
111 บ้านพักรอรับนักท่องเที่ยวได้สัมผัสวิถีชุมชนเชิงคาน	210
112 สำหรับอาหารสำหรับนักท่องเที่ยวดื่ยกบาตรยามเช้า	214
113 กิจกรรมการตักบาตรของนักท่องเที่ยว	215
114 ศูนย์วัฒนธรรมไทดำบ้านนาป่าหนาด	216
115 บ้านพิพิธภัณฑไทดำ	217
116 เชื้อนอ้าย เอ็ม แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาไทดำ	217
117 ลักษณะบ้านเรือนของชาวไทดำ	220
118 ลวดลายผ้าทอแบบลายนางหาญของชาวไทดำ	221

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่		หน้า
119	ตุ้มนก ตุ้มหนู ผลิตภัณฑ์ของชาวไทดำ	222
120	อาหารพื้นบ้านของชาวไทดำ	223
121	หุ่นแสดงใส่ชุดผีตาโขน	226

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญและที่มาของปัญหา

ประเทศไทยมีวัฒนธรรมที่สมบูรณ์และประณีตงดงาม อีกทั้งยังสะท้อนความเป็นตัวตนของคนไทยได้อย่างชัดเจน ในแต่ละท้องถิ่นล้วนมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่โดดเด่นเป็นของตนเอง วัฒนธรรมจึงเป็นทรัพยากรอันมีค่าและมีความสำคัญต่อท้องถิ่นและสังคม เนื่องจากช่วยดำรงเอกลักษณ์และความเป็นตัวตนของกลุ่มคน ในขณะเดียวกันวัฒนธรรมก็ถือเป็นต้นกำเนิดของความภาคภูมิใจในศักดิ์ศรีและรากเหง้าทางวัฒนธรรมของคนในสังคมด้วยเช่นกัน

วัฒนธรรมท้องถิ่นทำให้คนในท้องถิ่นมีแนวทางในการดำเนินชีวิตและปฏิบัติทำให้สามารถอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ช่วยธำรงไว้ซึ่งเสถียรภาพของสถาบันครอบครัวและความมั่นคงแห่งชีวิต ตลอดจนช่วยกำหนดกฎเกณฑ์การอยู่ร่วมกัน และรักษาคุณภาพระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ (ธีรพงษ์ แก้วหาญ, 2543:46) วัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นทุนหนึ่งของท้องถิ่น เรียกว่าทุนทางวัฒนธรรม ได้แก่ ความรู้ ภูมิปัญญา และวิถีชุมชนที่แสดงออกทางปัจจัยสี่ อาหาร เสื้อผ้า ยารักษาโรค ที่อยู่อาศัย รวมไปถึงเครื่องใช้ของใช้ เครื่องไม้เครื่องมือต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิต การอยู่ร่วมกันของผู้คน อยู่ร่วมกับธรรมชาติโดยไม่เอาเปรียบกัน ไม่เอาเปรียบธรรมชาติ โดยการคงอยู่ของทุนทางวัฒนธรรมได้ใช้ทุนทางสังคม ซึ่งเป็นกฎเกณฑ์ที่ร้อยรัดผู้คนให้อยู่ร่วมกัน เป็นพี่เป็นน้อง ไว้อภัยกัน กฎเกณฑ์ทางศีลธรรม ศาสนา จารีต ประเพณี ที่ทำให้คนร่วมใจ ร่วมคิด ร่วมทำ เดินไปในทางเดียวกัน (เสรี พงศ์พิศ, 2546:99)

ปัจจุบัน การแข่งขันในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวได้ให้ความสำคัญในการนำเอาทุนทางวัฒนธรรมมาเป็นส่วนหนึ่งในการผลิตสินค้าและบริการทางการท่องเที่ยว เพื่อสร้างความแตกต่างจากคู่แข่ง วัฒนธรรมจึงกลายเป็นทุนที่สำคัญในการจัดการท่องเที่ยว และเป็นปัจจัยหนึ่งที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวที่สนใจศึกษาเรียนรู้วิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณี พิธีกรรม ฯลฯ จึงนับได้ว่าเป็นอีกรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ อย่างไรก็ตาม เมื่ออุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเริ่มเข้ามามีบทบาทมากขึ้น อาจส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของท้องถิ่นหรือชุมชนได้ หากสังคมหรือชุมชนขาดความเข้มแข็งและขาดความตระหนักในคุณค่าวัฒนธรรมของตน โดยเฉพาะในเขตเมืองและแหล่งท่องเที่ยวที่มีนักท่องเที่ยวมาเยี่ยมเยือนจำนวนมาก บางครั้งแบบอย่างทางวัฒนธรรมของนักท่องเที่ยวอาจมีผลในเชิงลบต่อวัฒนธรรมของคนท้องถิ่น เนื่องจากวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ผูกพันกับวิถีชีวิต การได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมหรือการลอกเลียนแบบอย่างทางวัฒนธรรมจากนักท่องเที่ยวโดยคนท้องถิ่นจึงเป็นการใช้วัฒนธรรมที่ไม่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตของตน วัฒนธรรมท้องถิ่นย่อมเกิดการเปลี่ยนแปลง “...การลอกเลียนวัฒนธรรมของนักท่องเที่ยวจึงเป็นเงื่อนไขสำคัญของธุรกิจท่องเที่ยว คนท้องถิ่นไม่จำเป็นต้องเคยสัมผัสกับนักท่องเที่ยวโดยตรง แต่การลอกเลียนก็อาจเกิดขึ้นได้ เพราะศิลปะและวัฒนธรรมที่ถูกส่งผ่านสื่อมวลชน การจัดแสดงสินค้าหรือแฟชั่น และการโฆษณาสินค้า จะช่วยตอกย้ำให้คนท้องถิ่นลอกเลียนแบบอย่างทางวัฒนธรรมของโลกที่พัฒนาแล้วอยู่ตลอดเวลา” (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2538 : 63) อุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่ขาดการสร้าง ความเข้าใจและเตรียม

ความพร้อมให้กับท้องถิ่นและชุมชนเพื่อเตรียมรับมือกับนักท่องเที่ยวและวัฒนธรรมภายนอกที่ไหลบ่าเข้ามาอย่างรวดเร็ว ย่อมเปรียบเสมือนดาบสองคมที่อาจกลายเป็นปัญหาสำคัญที่เร่งให้เกิดการทำลายวัฒนธรรมท้องถิ่นได้อย่างไม่รู้ตัว

ด้วยเหตุนี้คนในท้องถิ่นจึงต้องมีความพร้อมรองรับการท่องเที่ยว ซึ่งนอกจากความพร้อมในด้านการจัดการแล้ว ความพร้อมในเรื่องจุดยืนและความเข้มแข็งในอัตลักษณ์ท้องถิ่นเป็นสิ่งสำคัญ หากคนในท้องถิ่นเล็งเห็นคุณค่าและความสำคัญในวัฒนธรรมของตนเอง เข้าใจและภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ของตน รู้ว่าวัฒนธรรมที่โดดเด่นและแตกต่างจากพื้นที่อื่นของตนคืออะไร ย่อมเกิดความรัก ความหวงแหนและศรัทธาในวัฒนธรรมของตนเอง นำไปสู่การเลือกสรรต้นทุนทางวัฒนธรรมของตนเพื่อนำเสนอต่อนักท่องเที่ยวอย่างไตร่ตรองและไม่ฉาบฉวย เมื่อนั้นคุณค่าทางวัฒนธรรมที่แท้จริงย่อมเป็นที่ประจักษ์ทั้งต่อนักท่องเที่ยวเองและต่อสายตาศาตยาบุคคลภายนอก

จากการที่การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ได้จัดตั้งโครงการ The LINK (Local Tourism, Innovation, Networking, and Keeping Character) ประจำปีงบประมาณ 2560 เพื่อเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น (Local Experience) ให้เกิดการกระจายตัวของนักท่องเที่ยวและรายได้ที่เกิดจากการท่องเที่ยวไปยังจุดหมายปลายทางของเมืองรอง ด้วยการจับคู่สำนักงาน ททท. ต่างประเทศ 10 แห่ง กับสำนักงาน ททท. ในประเทศ 10 แห่ง เพื่อดึงนักท่องเที่ยวจากตลาดยุโรปและอเมริกามาเที่ยวยังประเทศไทยเพิ่มมากขึ้น ประกอบด้วย ททท.สำนักงานลอนดอน (สหราชอาณาจักรและไอร์แลนด์) ทำงานคู่กับ ททท.สำนักงานแม่ฮ่องสอน ททท.สำนักงานกรุงโรม (สเปน, อิตาลี, อิสราเอล) ทำงานคู่กับ ททท.สำนักงานสุโขทัย ททท.สำนักงานดูไบ (สหรัฐอาหรับเอมิเรตส์) ทำงานคู่กับ ททท.สำนักงานสมุทรสงคราม ททท.สำนักงานมอสโก (รัสเซีย) ทำงานคู่กับ ททท.สำนักงานเพชรบุรี ททท.สำนักงานแอลเอ ทำงานคู่กับ ททท.สำนักงานชุมพร ททท.สำนักงานนิวยอร์ก ทำงานคู่กับ ททท.สำนักงานตราร/ระยอง ททท.สำนักงานแฟรงก์เฟิร์ต (เยอรมัน) ทำงานคู่กับ ททท.ศูนย์ฯ พังงา ททท.สำนักงานสตอกโฮล์ม (สวีเดน, เดนมาร์ก) ทำงานคู่กับ ททท.สำนักงานนครศรีธรรมราช ททท.สำนักงานกรุงปราก (สาธารณรัฐเช็ก, โปแลนด์, โรมานี) ทำงานคู่กับ ททท.สำนักงานตรัง และททท.สำนักงานปารีส (ฝรั่งเศส, เบลเยียม, เนเธอร์แลนด์) ทำงานคู่กับ ททท.สำนักงานเลย โดยททท.สำนักงานต่างประเทศเชิญ DMC ในพื้นที่รับผิดชอบมาทำกิจกรรมตามโปรแกรมการท่องเที่ยวของจังหวัดที่ถูกจับคู่ เพื่อกลับไปทำการตลาดดึงนักท่องเที่ยวต่างชาติเข้ามา

การท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น ให้ความสำคัญต่อการจัดการวัฒนธรรมท้องถิ่นให้เป็นสินค้าเชิงประสบการณ์ ด้วยการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวสามารถเข้าถึงความเป็นอัตลักษณ์ของท้องถิ่นอย่างเป็นรูปธรรม สัมผัสถึงความเป็นท้องถิ่นด้วยการลงมือปฏิบัติ การเรียนรู้ หรือการผ่านประสาทสัมผัสทั้ง 5 ได้แก่ การได้เห็น การได้ยิน การรับรส การได้กลิ่น การได้สัมผัสทั้งทางกายและใจ เพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่นอย่างแท้จริง ทั้งนี้ สิ่งเหล่านี้จะเกิดขึ้นได้ ต้องอาศัยบทบาทของคนในท้องถิ่น รวมทั้งหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งการท่องเที่ยวและวัฒนธรรมในพื้นที่ซึ่งล้วนมีความเข้าใจในบริบทของพื้นที่เป็นอย่างดี ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นความสำคัญในการศึกษาการจัดการวัฒนธรรมท้องถิ่นที่

จะสามารถเป็นสินค้าเชิงประสบการณ์ทางการท่องเที่ยวของเมืองรองทั้ง 10 แห่ง ภายใต้โครงการ The LINK ได้แก่ จังหวัดแม่ฮ่องสอน จังหวัดสุโขทัย จังหวัดสมุทรสงคราม จังหวัดเพชรบุรี จังหวัดชุมพร-ระนอง จังหวัดตราด จังหวัดพังงา จังหวัดนครศรีธรรมราช จังหวัดตรัง และจังหวัดเลย เพื่อถอดองค์ความรู้การจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น และหาแนวทางการจัดการวัฒนธรรมท้องถิ่น ให้สามารถรองรับกลุ่มนักท่องเที่ยวเป้าหมายให้ได้รับประสบการณ์ท้องถิ่นอย่างแท้จริง (local experience) และท้องถิ่นได้มีการจัดการวัฒนธรรมเพื่อเกิดความตระหนักและเข้าใจในคุณค่าวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ของตนเอง (keep character) ซึ่งผลการศึกษาสามารถนำเสนอต่อผู้บริหารการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้เกิดความเข้าใจ ความตระหนัก และให้ความสำคัญของการจัดการวัฒนธรรมท้องถิ่นผ่านกิจกรรมท่องเที่ยวให้มีความพร้อม มีความเข้มแข็ง ก่อนการประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวต่างชาติได้เข้ามาในพื้นที่ เพื่อให้เป็นส่วนในการส่งเสริมให้การท่องเที่ยวในท้องถิ่นนำไปสู่การอนุรักษ์วัฒนธรรม และลดปัญหาการสร้างผลกระทบทางลบให้แก่ท้องถิ่นในอนาคต

ทั้งนี้ ผู้วิจัยเชื่อว่าเมื่อท้องถิ่นนำเสนอข้อมูลทางวัฒนธรรมอย่างรู้คุณค่าและเข้าใจตนเอง นักท่องเที่ยวย่อมได้สัมผัสวัฒนธรรมวิถีชีวิตที่จริงแท้ มีใช้วัฒนธรรมประเพณี เมื่อนั้นคุณค่าทางวัฒนธรรมย่อมนำไปสู่การสร้างมูลค่าทางการท่องเที่ยวได้อย่างชัดเจน นักท่องเที่ยวจะได้ร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างเข้าใจ ความเข้าใจและความประทับใจในวัฒนธรรมท้องถิ่นของนักท่องเที่ยวส่งผลสะท้อนกลับให้การท่องเที่ยวกลายเป็นเครื่องมือในการสืบทอดวัฒนธรรมท้องถิ่นให้คงอยู่อย่างยั่งยืนต่อไปได้ด้วยเช่นกัน

1.2 วัตถุประสงค์งานวิจัย

1.2.1 เพื่อศึกษาการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่นของเมืองรอง ภายใต้โครงการ The LINK

1.2.2 เพื่อจัดทำแนวทางการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่นของเมืองรอง ภายใต้โครงการ The LINK

1.3 กรอบขั้นตอนการวิจัย

การวิจัยนี้มีขั้นตอนในการดำเนินการวิจัยดังนี้

1.3.1 การศึกษาข้อมูลเบื้องต้น ทำการศึกษาทั้งข้อมูลข้อมูลทุติยภูมิ จากเอกสารต่างๆ และข้อมูลปฐมภูมิ ด้วยการจัดประชุมร่วมกับผู้ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเพื่อเลือกพื้นที่และกำหนดผู้ให้ข้อมูลในการศึกษา

1.3.2 การวางแผน การเตรียมเครื่องมือ และการเตรียมผู้ให้ข้อมูล โดยการวางแผนการดำเนินการวิจัย การเลือกใช้เครื่องมือ การเตรียมเครื่องมือในการเก็บข้อมูลให้มีความเหมาะสมกับพื้นที่และผู้ให้ข้อมูลในแต่ละจังหวัด

1.3.3 การลงพื้นที่เบื้องต้น ทำความเข้าใจในการดำเนินการวิจัยกับผู้ให้ข้อมูล การให้ความรู้และสร้างความตระหนักใน การเข้าถึงประสบการณ์ที่สัมผัสได้ถึงวัฒนธรรมท้องถิ่น (local experience) และความตระหนักและเห็นคุณค่าในวัฒนธรรมท้องถิ่นของตน (keep character) แก่ผู้ให้ข้อมูล

1.3.4 ดำเนินการเก็บข้อมูลในพื้นที่ ด้วยการสัมภาษณ์รายบุคคลและการสนทนากลุ่มผู้ให้ข้อมูล การร่วมกิจกรรมทางวัฒนธรรม และการสำรวจวัฒนธรรมต่างๆ ในชุมชน และการจัดประชุมกลุ่มศึกษาการจัดการวัฒนธรรมที่สะท้อนถึงประสบการณ์ที่สัมผัสได้ถึงวัฒนธรรมท้องถิ่น (local experience) และการคงคุณค่าในวัฒนธรรมท้องถิ่น (keep character) รวมทั้งการประชุมกลุ่มเพื่อกำหนดแนวทางการพัฒนาการจัดการวัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น ภายใต้โครงการ The LINK

1.3.5 การรวบรวมและการวิเคราะห์ข้อมูล ด้วยการถอดบทสัมภาษณ์รายบุคคล และสนทนากลุ่ม การถอดความรู้ทางวัฒนธรรมที่ได้จากการร่วมกิจกรรมทางวัฒนธรรม และการถอดข้อมูลจากการประชุมกลุ่ม และรวบรวมข้อมูลทั้งหมดมาสังเคราะห์ และวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.3.6 การตรวจสอบข้อมูล นำผลการศึกษาทำการตรวจสอบข้อมูล ด้วยการจัดประชุมกลุ่มผู้ให้ข้อมูลและคณะนักวิจัย ร่วมตรวจสอบข้อมูล เพื่อการเพิ่มเติมและแก้ไขข้อมูลให้ถูกต้อง ครบถ้วน สมบูรณ์

1.3.7 การเขียนรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ ด้วยการเรียบเรียงเขียนรายงานวิจัยจัดทำรูปเล่มฉบับสมบูรณ์

3.5.8 การส่งมอบรายงานวิจัยแก่แหล่งทุน และท้องถิ่น เพื่อเป็นการคืนข้อมูลสู่ท้องถิ่นได้ใช้ประโยชน์ต่อไป

1.4 นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

1.4.1 การจัดการวัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น หมายถึง การมีผู้จัดการวัฒนธรรมท้องถิ่น อาจเป็นบุคคล กลุ่มสังคม ชุมชน องค์กร ใช้ทุนทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น มาจัดการให้เกิดกิจกรรมท่องเที่ยวเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสถึงประสบการณ์ท้องถิ่น ความเป็นอัตลักษณ์ของวัฒนธรรมท้องถิ่น อาจจะเป็นสิ่งที่อยู่ในรูปของนามธรรม เช่น ขนบธรรมเนียม ประเพณี จารีต ศาสนา กฎหมาย ศิลปะ จริยธรรม ความเชื่อ อุดมการณ์ ความรู้ ความรู้สึนึกคิด หรืออาจเป็นสิ่งที่ป็นรูปธรรม เช่น ภาษา การแต่งกาย สถาปัตยกรรม และสิ่งประดิษฐ์ต่างๆ ด้วยการจัดการรวบรวมองค์ความรู้วัฒนธรรม และจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมให้นักท่องเที่ยวให้เกิดการเรียนรู้ เข้าใจ เห็นคุณค่า ให้ความเคารพต่อวัฒนธรรมของท้องถิ่น รวมทั้งการจัดการให้วัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีคุณค่ายังคงอยู่อย่างยั่งยืน

1.4.2 การท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น หมายถึง การจัดการกิจกรรมท่องเที่ยวในท้องถิ่น เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสถึงความเป็นอัตลักษณ์ของวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งเป็นวัฒนธรรมทั้งที่เป็นนามธรรมและรูปธรรม ผ่านประสบการณ์ทั้งแบบผิวเผิน เช่น ความบันเทิง สนุกสนาน หรือแบบลงมือทำด้วยตนเอง จนเกิดการเรียนรู้ หรือผ่านประสาทสัมผัสทั้ง 5 คือ การได้เห็น ได้ยิน รับรส ได้กลิ่น การได้สัมผัสทั้งทางกายและใจ

1.4.3 โครงการ The LINK หมายถึง โครงการที่จัดตั้งขึ้นเพื่อสนับสนุนและส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น (Local Experience) ซึ่งเป็นนโยบายหลักของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ประจำปีงบประมาณ 2560 เพื่อให้เกิดการกระจายตัวของนักท่องเที่ยวและรายได้ที่เกิดจากการท่องเที่ยวไปยังจุดหมายปลายทางของเมืองรอง ด้วยการจับคู่สำนักงาน ททท. ต่างประเทศ 10 แห่ง ได้แก่ สำนักงานลอนดอน ปารีส แฟรงก์เฟิร์ต โรม สตอกโฮล์ม ปราก มอสโกว์ ดูไบ ลอสแอนเจลิส และนิวยอร์ก กับสำนักงาน ททท. ในประเทศ 10 แห่ง ได้แก่ สำนักงานจังหวัดแม่ฮ่องสอน จังหวัดสุโขทัย จังหวัดสมุทรสงคราม จังหวัดเพชรบุรี จังหวัดชุมพร-ระนอง จังหวัดตราด จังหวัดพังงา จังหวัดนครศรีธรรมราช จังหวัดตรัง และจังหวัดเลย เพื่อดึงนักท่องเที่ยวจากตลาดยุโรปและอเมริกามาเที่ยวยังประเทศไทยเพิ่มมากขึ้น (คำว่า The LINK มาจากคำว่า Local Tourism, Innovation, Networking, and Keeping Character)

1.4.4 ท้องถิ่น หมายถึง ท้องถิ่น ในความหมายของพื้นที่ที่มีขอบเขตชัดเจน ตามการแบ่งตามโครงสร้างการปกครอง ซึ่งมีประชากร กลุ่มสังคมอาศัยและมีระเบียบแบบแผนในการปฏิบัติร่วมกัน เช่น ท้องถิ่นระดับจังหวัด ท้องถิ่นระดับภูมิภาค และท้องถิ่นที่ไม่มีพื้นที่ชัดเจน แต่มีลักษณะเฉพาะของท้องถิ่นที่สะท้อนถึงความเป็นอัตลักษณ์หรือเอกลักษณ์ของท้องถิ่น เช่น วัฒนธรรมท้องถิ่น จึงหมายถึง วิถีชีวิต วิถีความคิด ของพื้นที่ในระดับจังหวัด ซึ่งวัฒนธรรมอาจแยกเป็นวัฒนธรรมทั้งในระดับชุมชน ระดับพื้นที่เฉพาะระดับกลุ่มคน ที่มีความเด่นชัดถึงลักษณะเฉพาะหรือแสดงถึงตัวตนของท้องถิ่นได้อย่างชัดเจน

1.5 วิธีการดำเนินการวิจัย

1.5.1 ขอบเขตการวิจัย

ในการศึกษาเรื่อง “การจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่นภายใต้โครงการ The LINK” มีขอบเขตในการวิจัย ดังนี้

1.5.1.1 ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ศึกษาในการวิจัยครั้งนี้ คือ เมืองรองของประเทศไทย 10 เมือง ภายใต้โครงการ The LINK ได้แก่ จังหวัดแม่ฮ่องสอน จังหวัดสุโขทัย จังหวัดสมุทรสงคราม จังหวัดเพชรบุรี จังหวัดชุมพร-ระนอง จังหวัดตราด จังหวัดพังงา จังหวัดนครศรีธรรมราช จังหวัดตรัง และจังหวัดเลย

1.5.1.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษานี้กำหนดขอบเขตในการศึกษาการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น และศึกษาแนวทางการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่นของเมืองรอง ภายใต้โครงการ The LINK

1.5.1.3 ขอบเขตด้านกลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักสำหรับการวิจัยในครั้งนี้ ได้แก่ ผู้นำท้องถิ่น ปราชญ์ท้องถิ่น ชาวบ้าน รวมทั้งผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการวัฒนธรรมท้องถิ่นและจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในท้องถิ่น ประกอบด้วยองค์กรต่างๆ ในพื้นที่ 10 จังหวัด ได้แก่ สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย องค์กร

บริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยว เครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชน และสถาบันการศึกษาในจังหวัด และบริษัทท่องเที่ยว

1.5.1.4 ขอบเขตระยะเวลา

ระยะเวลาในการวิจัย 1 ปี ตั้งแต่วันที่ 1 มิถุนายน 2560 จนถึงวันที่ 31 พฤษภาคม 2561

1.5.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้แนวคำถามเชิงลึกในการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย เพื่อศึกษาการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น การกำหนดประเด็นการสังเกตการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น เพื่อใช้เครื่องมือในระหว่างความร่วมมือกิจกรรมท่องเที่ยวของกลุ่มเป้าหมาย และการกำหนดประเด็นในการสนทนากลุ่ม เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการศึกษาแนวทางการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น ของเมืองรอง ภายใต้โครงการ The LINK

1.6 การวิเคราะห์ข้อมูล การตรวจสอบข้อมูล และการแปลผล

ข้อมูลที่รวบรวมทั้งหมดนำมาเปรียบเทียบข้อมูล (Constant Comparison) และตรวจสอบความสอดคล้องและถูกต้องของข้อมูล การจัดระเบียบข้อมูล (Data Organizing) การนำข้อมูลจากการศึกษานำมารวบรวมให้อยู่ในรูปของการพิมพ์เป็นเอกสารอย่างเป็นระเบียบ ด้วยการจัดประเภทและจัดหมวดหมู่ของข้อมูล สังเคราะห์ แปลความหมายและตีความข้อมูลที่ได้รวบรวมมา แล้วจึงตรวจสอบความหมายกับผู้ให้ข้อมูลที่เป็นบุคคลสำคัญในแต่ละกลุ่ม พร้อมทำการแก้ไขข้อมูลให้ถูกต้องจนครบ และมีการตรวจสอบความเชื่อถือได้ (Credibility) ของข้อมูลด้วยวิธีตรวจสอบสามเส้าด้านเนื้อหา (Data Triangulation) เพื่อตรวจสอบข้อมูลจากบุคคลที่เปลี่ยนไปให้มีความถูกต้อง แล้วนำผลการศึกษาทั้งหมดมาอภิปรายร่วมกับผู้วิจัย เพื่อเป็นการยืนยันความถูกต้องของข้อมูล หรือนำไปให้ผู้ให้ข้อมูลตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ แล้วจึงนำมาทำการวิเคราะห์เพื่ออภิปรายผลจำแนกตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา

1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.7.1 ได้รับความรู้การจัดการวัฒนธรรมท้องถิ่นของเมืองรอง 10 แห่ง ภายใต้โครงการ The LINK ที่สามารถเตรียมความพร้อมในการรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น

1.7.2 ได้แนวทางการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่นให้นักท่องเที่ยวสามารถเข้าถึงประสบการณ์ที่สัมผัสได้ถึงวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างแท้จริง (local experience)

1.7.3 คนในท้องถิ่น และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเกิดความตระหนักและเห็นคุณค่าในวัฒนธรรมท้องถิ่น และใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น (keep character)

บทที่ 2

การทบทวนเอกสาร และวรรณกรรม

ศึกษาการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่นของเมืองรอง ภายใต้โครงการ The LINK มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น และเพื่อจัดทำแนวทางพัฒนาการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น ของเมืองรอง ภายใต้โครงการ The LINK ได้ทำการทบทวนเอกสารและวรรณกรรม ดังนี้

- 2.1 แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรม
- 2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
- 2.3 แนวคิดเกี่ยวกับประสบการณ์ท้องถิ่น
- 2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2.5 กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรม

2.1.1 ความหมายของวัฒนธรรม

พระยาอนุมานราชธน (2520 : 3) อธิบายว่า วัฒนธรรม คือ สิ่งที่มีมนุษย์เปลี่ยนแปลง ปรับปรุง หรือผลิตขึ้นเพื่อความเจริญงอกงามในชีวิตมนุษย์ในส่วนรวม ที่ถ่ายทอดกันได้ เลียนแบบกันได้ เอาอย่างกันได้ วัฒนธรรม คือ สิ่งที่เป็นผลผลิตของส่วนรวม ที่มนุษย์ได้เรียนรู้จากแต่ก่อน สืบต่อกันมาเป็นประเพณี วัฒนธรรมคือการคิดเห็น ความรู้สึก ความประพฤติ และกิริยาอาการหรือการกระทำใดๆ ของมนุษย์ในส่วนรวมลงรูปเป็นพิมพ์เดียวกัน และสำแดงออกมาให้ปรากฏเป็นภาษา ศิลปะความเชื่อถือ ระเบียบและประเพณี เป็นต้น วัฒนธรรมคือมรดกแห่งสังคม ซึ่งสังคมรับและรักษาไว้ให้เจริญงอกงาม

กาญจนา แก้วเทพ (2537 : 81) กล่าวว่า วัฒนธรรม เป็นวิถีทางและแบบฉบับในการดำเนินชีวิตของชุมชนที่ได้ปฏิบัติสั่งสมกันมา รวมทั้งความคิดต่างๆ ที่คนได้กระทำ สร้าง ถ่ายทอด สะสม และรักษาไว้จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง อาจอยู่ในรูปแบบของความรู้ การปฏิบัติ และความเชื่อ ตลอดจนวัตถุสิ่งของอันเกิดจากการคิด การกระทำของมนุษย์ เมื่อพิจารณาในแง่นี้ วัฒนธรรม คือ ความรู้สึกนึกคิด การปฏิบัติของมนุษย์เอง เป็นชีวิตส่วนรวมของมนุษย์ ในการอยู่ร่วมกันเป็นชุมชน มนุษย์สร้างวัฒนธรรมจากชีวิตของเขา จึงกล่าวว่า วิถีของวัฒนธรรมจะครอบคลุมถึงวิถีชีวิตการทำงานมาหากิน และระบบเศรษฐกิจ

อภิชัย พันธเสน (2539 : 316) กล่าวว่า วัฒนธรรม คือ ระบบคุณค่าที่รวบรวมมาได้จากประวัติศาสตร์ เป็นคุณค่าทั้งเศรษฐกิจ การเมือง และแนวคิดที่สัมพันธ์กันเป็นโครงสร้าง มีผลต่อพฤติกรรมของคนในฐานะปัจเจกบุคคลและคนในสังคมในชีวิตจริงทั้งหมด ดังนั้นวัฒนธรรมจึงไม่ใช่สิ่งเก่าแก่เช่นประเพณีต่างๆ เท่านั้น แต่คือบทสรุปของความคิดและการปฏิบัติหรือคุณค่าทั้งหมดที่ให้แกสังคม รวมขึ้นเป็น

โครงสร้างทั้งการประกอบอาชีพ ด้านอุดมการณ์ ความเชื่อ และด้านอำนาจการตัดสินใจ ทั้งหมดนี้เกี่ยวโยงอย่างแยกกันไม่ออก อันเป็นผลจากวิวัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของชุมชนและสังคม

เอ็ดเวิร์ด บี. ไทเลอร์ (Edward B. Tylor 1871 อ้างถึงใน วราคม ที่สุกะ, 2544 : 63) ให้ความหมาย “วัฒนธรรม” หมายถึง สิ่งทั้งหลายที่มนุษย์สร้างขึ้น อันได้แก่ ความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ ศีลธรรม กฎหมาย ประเพณี รวมถึงสิ่งอื่นๆ อีกหลายสิ่งที่มีมนุษย์คิดค้นสร้างสรรค์ขึ้นมา ตลอดจนลักษณะนิสัยใจคอของมนุษย์เอง ซึ่งมนุษย์ได้รับมาในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคม

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542 (2546 : 1,058) นิยามความหมาย “วัฒนธรรม” หมายถึง สิ่งที่ทำให้ความเจริญงอกงามให้แก่หมู่คณะ เช่น วัฒนธรรมไทย วัฒนธรรมในการแต่งกาย วิถีชีวิตของหมู่คณะ เช่น วัฒนธรรมพื้นบ้าน วัฒนธรรมชาวเขา

เพิ่มศักดิ์ วรรณยางกูร (2546 : 28) ให้ความหมาย “วัฒนธรรม” หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์สร้างขึ้น นับตั้งแต่ภาษาขนบธรรมเนียม ประเพณี ศาสนา กฎหมาย ศิลปะ จริยธรรม ตลอดจนวิทยาการและเทคโนโลยีต่างๆ อาจกล่าวได้ว่าวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือที่มนุษย์คิดค้นขึ้นมา เพื่อช่วยให้มนุษย์สามารถดำรงอยู่ต่อไปได้ เพราะการจะมีชีวิตอยู่ในโลกนี้ มนุษย์จะต้องรู้จักประโยชน์จากธรรมชาติ และจะต้องรู้จักควบคุมความประพฤติของมนุษย์ด้วยกัน วัฒนธรรมคือคำตอบที่มนุษย์ในสังคมคิดค้นมาเพื่อแก้ปัญหาเหล่านี้

จากนิยามความหมายที่กล่าวมาข้างต้น จึงสามารถสรุปความหมายของวัฒนธรรมได้ว่า วัฒนธรรมหมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่เกี่ยวกับชีวิตมนุษย์ ซึ่งมนุษย์ร่วมกันสร้างขึ้น เป็นระบบคุณค่าที่มีการสั่งสมและถ่ายทอดต่อกันมา ส่งผลต่อพฤติกรรมของคนในสังคม อาจจะเป็นสิ่งที่อยู่ในรูปของนามธรรม เช่น ขนบธรรมเนียม ประเพณี จารีต ศาสนา กฎหมาย ศิลปะ จริยธรรม ความเชื่อ อุดมการณ์ ความรู้ ความรู้สึกนึกคิด หรืออาจเป็นสิ่งที่ป็นรูปธรรม เช่น ภาษา การแต่งกาย สถาปัตยกรรม และสิ่งประดิษฐ์ต่างๆ ซึ่งวัฒนธรรมของแต่ละสังคมย่อมแตกต่างกันไปตามลักษณะสภาพแวดล้อมของแต่ละท้องถิ่น

2.1.2 องค์ประกอบของวัฒนธรรม

วัฒนธรรมเป็นผลจากการที่มนุษย์ได้เข้าควบคุมธรรมชาติและพฤติกรรมของมนุษย์ ทำให้เกิดการจัดระเบียบทางสังคม ระบบความเชื่อ ศิลปกรรม ค่านิยมและวิทยาการต่างๆ อาจแยก องค์ประกอบของวัฒนธรรมได้เป็น 4 ประการ ได้แก่ 1) องค์คติ (concept) บรรดาความคิด ความเชื่อ ความเข้าใจ ความคิดเห็น ตลอดจนอุดมการณ์ต่างๆ 2) องค์พิธีการ (usage) หมายถึง ขนบธรรมเนียมประเพณีที่แสดงออกในรูปพิธีกรรม 3) องค์การ (organization) หมายถึง กลุ่มที่มีการจัดอย่างเป็นระเบียบหรือมีโครงสร้างอย่างเป็นทางการ มีการวางกฎเกณฑ์ระเบียบข้อบังคับและวัตถุประสงค์ไว้อย่างแน่นอน 4) องค์วัตถุ (instrumental and symbolic objects) ได้แก่ วัฒนธรรมทางวัตถุทั้งหลาย เช่น บ้าน โบสถ์ วิหาร รวมถึงเครื่องใช้ต่างๆ (สุพัตรา สุภาพ, 2542 : 35-36)

จึงอาจกล่าวได้ว่าวัฒนธรรมย่อมประกอบไปด้วยระบบความคิดความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี พิธีกรรม กลุ่มที่มีการจัดการอย่างเป็นระบบระเบียบ รวมทั้งวัตถุสิ่งของและเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ

2.1.3 ประเภทของวัฒนธรรม

ตามพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ ปีพุทธศักราช 2485 ได้แบ่งประเภทวัฒนธรรมออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่ 1) คติธรรม (Moral) คือวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับหลักในการดำรงชีวิตส่วนใหญ่เป็นเรื่องของจิตใจ และได้มาจากศาสนา ใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของสังคม เช่น ความเสียสละ ความขยัน หมั่นเพียร การประหยัดอดออม ความกตัญญู ความอดทน ทำดีได้ดี เป็นต้น 2) เนติธรรม (Legal) คือวัฒนธรรมทางกฎหมาย รวมทั้งระเบียบประเพณีที่ยอมรับนับถือกันว่ามีความสำคัญพอๆ กับกฎหมาย เพื่อให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข 3) สหธรรม (Social) คือวัฒนธรรมทางสังคม รวมทั้งมารยาทต่างๆ ที่จะติดต่อเกี่ยวข้องกับสังคม เช่น มารยาทในการรับประทานอาหาร มารยาทในการติดต่อกับบุคคลต่างๆ ในสังคม และ 4) วัตถุธรรม (Material) คือวัฒนธรรมทางวัตถุ เช่น เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค บ้านเรือน อาคารสิ่งก่อสร้างต่างๆ สะพาน ถนน รถยนต์ เครื่องคอมพิวเตอร์ เป็นต้น (ณรงค์ เส้งประชา, 2539 : 19-20)

การแบ่งประเภทของวัฒนธรรมพื้นบ้านหรือวัฒนธรรมท้องถิ่นที่นิยมกันโดยทั่วไปจะกำหนดประเภทตามวิธีการสืบทอดเป็นสำคัญ โดยแบ่งเป็น 3 ประเภท (ประชิด สุกฤษณ์พัฒน์, 2546:15-25) ดังนี้

1) ประเภทมุขปาฐะ เป็นการถ่ายทอดด้วยวาจา ถือว่ามีความสำคัญและจำเป็นมากในสังคมชนบท เพราะการสืบทอดวัฒนธรรมพื้นบ้านส่วนใหญ่ใช้ถ้อยคำวาจาเป็นสำคัญ แบ่งออกเป็นรูปแบบต่างๆ ดังนี้

1.1) ภาษา หมายถึง เสียงหรือคำพูดที่คนแต่ละท้องถิ่นใช้สื่อสารกันมีหลายรูปแบบ เช่น คำทักทาย คำให้พร คำล้อเลียน คำสาปแช่ง คำอุทาน คำปรีศนาคำทนาย ภาษิต เพลง เป็นต้น

1.2) นิทาน หมายถึง เรื่องที่เล่าสืบทอดกันเป็นมรดกทางวัฒนธรรม นิทานส่วนมากเล่าเพื่อสนุกสนานและยังสอดแทรกคุณธรรมและคติธรรมเอาไว้ด้วย เช่น เทพนิยาย นิทานสุภาษิต นิทานศาสนา นิทานท้องถิ่น นิทานวีรบุรุษ นิทานเรื่องสัตว์ นิทานสอนใจ และนิทานตลก เป็นต้น

1.3) ความเชื่อ หมายถึง สิ่ง que เห็นจริงด้วยหรือจากการฟังเล่าสืบทอดกันมา เช่น ฤกษ์ยาม ผีนทำนายผีน โขคลาง เครื่องรางของขลัง เสน่ห์ยาแฝด เวทย์มนต์คาถา ยาผีบอก เป็นต้น

2) ประเภทมุษปาฐะ เป็นประเภทไม่ใช้วาจาสืบทอด แต่เป็นการสืบทอดด้วยวัตถุสิ่งของซึ่งสามารถสัมผัสได้ด้วยประสาทสัมผัสทั้งห้า ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น และกาย วัฒนธรรมพื้นบ้านนี้จะสืบทอดโดยอาศัยรูปลักษณะเป็นส่วนสำคัญ โดยการอนุรักษ์ และการถ่ายทอด แบ่งออกเป็นประเภทต่างๆ ดังนี้

2.1) หัตถกรรมพื้นบ้าน หมายถึง วัตถุที่เป็นเครื่องมือเครื่องใช้ไม้สอยต่างๆ โดยมุ่งที่ประโยชน์การใช้สอยเป็นสำคัญ รูปลักษณะจะเป็นลักษณะที่เรียบง่าย ปราศจากลวดลายตกแต่งที่งดงาม เช่น เครื่องปั้น (เช่น หม้อ ไห โอ่ง ถ้วยชาม) เครื่องจักสาน (เช่น กระบุง ตะกร้า เสื่อ กระด้ง) และเครื่องมือประกอบอาชีพซึ่งมักจะเป็นอาชีพเกษตรกรรม (เช่น คันไถ จอบ มีด พร้า) เป็นต้น

2.2) ศิลปะพื้นบ้าน หมายถึง สิ่งที่ชาวบ้านได้คิดค้นและประดิษฐ์ขึ้น โดยยึดประโยชน์ในการใช้สอยและความสวยงามเป็นหลักสำคัญ เช่น เครื่องใช้ในครัวเรือน (เช่น ชันน้ำ ตู กระต่ายขูดมะพร้าว) เครื่องแต่งกาย เครื่องประดับ และการแต่งตัว (เช่น ผ้านุ่ง เสื้อ แหวน กำไล สายสร้อย ตุ้มหู) เครื่อง

ประกอบการละเล่น (เช่น ตึกตา ตัวหมากรุก หนังสติ่ง) และเครื่องใช้เพื่อประกอบพิธีทางศาสนา (เช่น พุ่มพาน ดอกไม้ เทียนพรรษา พระพุทธรูปปางต่างๆ)

2.3) ดนตรีพื้นบ้าน เป็นวัฒนธรรมที่สำคัญแสดงถึงความคิดสร้างสรรค์และจินตนาการที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะในแต่ละท้องถิ่น เครื่องดนตรีพื้นบ้านที่สามารถแยกการจำแนกออกตามลักษณะการบรรเลง ได้เป็น 4 ประเภท ได้แก่ เครื่องดนตรีประเภทดีด ใช้เล่นเป็นทำนองหรือให้จังหวะ (เช่น พิณ จะเข้) เครื่องดนตรีประเภทสี ใช้เล่นเป็นทำนอง (เช่น ซอด้วง ซออู้ ซอสามสาย) เครื่องดนตรีประเภทตี ใช้เล่นเพื่อให้จังหวะและควบคุมจังหวะ (เช่น กลอง กรับ ทับ โหม่ง) และเครื่องดนตรีประเภทเป่า เป็นเครื่องดนตรีที่ให้ทำนองเป็นหลัก (เช่น ปี่ ขลุ่ย)

3) ประเภทผสม หมายถึง วัฒนธรรมพื้นบ้านประเภทที่ต้องใช้วาจาและไม่ใช้วาจาในการสืบทอดรวมอยู่ด้วยกัน เช่น จารีตประเพณี ขนบธรรมเนียมประเพณี การแสดงพื้นบ้านต่างๆ หรือการแสดงที่สนุกสนานรื่นเริงที่มีการร้องเพลงผสมกับการฟ้อนรำ แบ่งเป็นประเภทต่างๆ ดังนี้

3.1) ประเพณีและพิธีกรรม เป็นวัฒนธรรมพื้นบ้านที่มีคุณค่าต่อการอยู่ร่วมกันของกลุ่มชนในสังคมท้องถิ่นอย่างมาก เพราะทำให้กลุ่มชนในสังคมมีความรู้สึกและยอมรับการเป็นพวกพ้องและหมู่คณะเดียวกัน รวมทั้งเป็นเครื่องมือในการควบคุมพฤติกรรมของสังคม ได้แก่ ประเพณีเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ส่วนใหญ่จะมีพิธีกรรมและคำกล่าวประกอบพิธีกรรม (เช่น การแห่ การสวด ปะปนในประเพณีทอดกฐิน ทอดผ้าป่า เข้าพรรษา) ประเพณีเกี่ยวกับตัวบุคคล มีประเพณีต่างๆ เข้ามาประกอบในแต่ละช่วงอายุ (เช่น การคลอด การทำขวัญ การบวชนาค การแต่งงาน การตาย) ประเพณีเกี่ยวกับอาชีพ เพื่อความอุดมสมบูรณ์และควมมีสวัสดิมงคลของผู้ประกอบอาชีพนั้นๆ (เช่น ประเพณีขวัญข้าว ประเพณีไหว้ครู) และประเพณีตามเทศกาลต่างๆ (เช่น ประเพณีตรุษสงกรานต์ ลอยกระทง)

3.2) การละเล่นพื้นบ้าน หมายถึง การกระทำหรือกิจกรรมใดที่ก่อให้เกิดความสนุกสนานเพลิดเพลินรื่นเริง โดยอาจมีลักษณะการแข่งขันที่ต้องอาศัยฝีมือ กลวิธีต่างๆ เข้ามาประกอบ เช่น เล่นวิ่ง กระสอบ กระโดดเชือก ปิดตาหาหม้อ โยนหัวโยนก้อย เล่นห่วงยาง เล่นหมากรุก ขนไก่ และชกมวย เป็นต้น

3.3) การแสดงพื้นบ้านหรือศิลปะการแสดงพื้นบ้าน เป็นการแสดงที่มุ่งให้ความสนุกสนานรื่นเริงบันเทิงใจ เช่น ระบำพื้นบ้าน เป็นการร้องเพลงผสมดนตรีประกอบ (เช่น การรำวง รำไท่น รำกลองยาว) ละครพื้นบ้าน เป็นการร้องร่ามิดนตรีประกอบการเล่นที่เป็นเรื่องราว (เช่น ละครชาตรี ลิเก โขน) และการละเล่นที่ไม่ใช้คนแสดง แต่ใช้หุ่นแทน เป็นการแสดงที่เป็นเรื่องราวมีดนตรีประกอบ (เช่น หุ่นกระบอก หนังสติ่ง)

จากการแบ่งประเภทวัฒนธรรมข้างต้นจึงอาจกล่าวได้ว่าวัฒนธรรมแบ่งกว้างได้ 4 ประเภท ได้แก่ วัฒนธรรมที่เกี่ยวกับจิตใจเป็นหลักในการดำรงชีวิต วัฒนธรรมทางกฎหมาย วัฒนธรรมทางสังคม และวัฒนธรรมทางวัตถุ โดยหากจำแนกประเภทตามลักษณะการถ่ายทอดวัฒนธรรม จะสามารถแบ่งได้ 3 ประเภท คือ ประเภทมุขปาฐะ อนุมุขปาฐะ และประเภทผสม

2.1.4 ความสำคัญของวัฒนธรรมท้องถิ่น

วัฒนธรรมพื้นบ้านหรือวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นวิถีชีวิตของคนในแต่ละกลุ่มชน ซึ่งเป็นมรดกตกทอดกันมานาน ถือปฏิบัติสร้างสรรค์ และทุกคนในท้องถิ่นย่อมมีความภูมิใจในการเป็นเจ้าของร่วมกัน ทำให้เกิดความรักความหวงแหน และวัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นตัวบ่งชี้ความสำคัญถึงวิถีชีวิตของคนในแต่ละท้องถิ่น ซึ่งสืบต่อกันมาอันเกิดประโยชน์ (ประชิด สกฤษณ์พัฒน์, 2546:11-12) ดังนี้

- 1) เป็นเครื่องมือก่อให้เกิดความรักความสามัคคี เสริมสร้างความเข้าใจซึ่งกันและกัน ตลอดจนการรวมกลุ่มรวมพลังสร้างสรรค์บางสิ่งบางอย่าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งกิจกรรมที่เกี่ยวกับประเพณี และพิธีกรรมต่างๆ เช่น การทอดกฐิน การทอดผ้าป่า และการทำบุญทางศาสนา
- 2) สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของกลุ่มชนในท้องถิ่นที่แตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมของท้องถิ่นนั้นๆ โดยที่มีวัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นตัวกำหนด
- 3) ให้ความบันเทิงแก่กลุ่มชนในสังคม เช่น การฟังเพลง การร้องเพลง การแสดงมหรสพต่างๆ ตลอดจนพิธีกรรมจากประเพณีเทศกาลต่างๆ เช่น ประเพณีตรุษสงกรานต์ และประเพณี ลอยกระทง เป็นต้น
- 4) เป็นเครื่องมือให้การศึกษา ซึ่งเป็นหลักฐานที่สำคัญยิ่งของชีวิต วัฒนธรรมพื้นบ้านได้ทำหน้าที่ให้การศึกษาและอบรมคนในสังคม โดยการสอนให้รู้จักถูกผิด รู้จักผิดชอบ ตลอดจนการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมต่างๆ และสอนให้ทุกคนประพฤติเว้นประพฤติชั่ว เพื่อเป็นบรรทัดฐานของสังคม
- 5) เป็นเครื่องมือพัฒนาการทางด้านร่างกายสติปัญญา อารมณ์ และสังคมให้แก่เด็กและเยาวชนทั่วไป ซึ่งวัฒนธรรมพื้นบ้านได้มีส่วนช่วยที่สำคัญที่สุด โดยเฉพาะเรื่องของกีฬาและการละเล่นของเด็กที่มุ่งเน้นให้เด็กออกกำลังกาย และบางอย่างมุ่งเน้นให้เด็กรู้จักสังเกตและมีไหวพริบ การเล่นบางอย่างฝึกพัฒนาการทางสังคมด้วย
- 6) เป็นเครื่องมือการควบคุมของสังคม การที่มนุษย์อยู่ร่วมกันและช่วยเหลือซึ่งกันและกันเพื่อความอยู่รอด และการที่มนุษย์จะอยู่ในสังคมได้ จำเป็นต้องมีระเบียบแบบแผนและกฎเกณฑ์เพื่อเป็นแนวปฏิบัติร่วมกันของสังคม

จากข้อมูลข้างต้นสามารถกล่าวได้ว่าวัฒนธรรมท้องถิ่นมีความสำคัญต่อมนุษย์ทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและต่อสังคมโดยรวม โดยเป็นทั้งเครื่องมือในการพัฒนาจิตใจและร่างกาย อีกทั้งยังช่วยควบคุมสังคม สร้างความรักสามัคคีในหมู่คณะ ให้การศึกษาและสะท้อนวิถีชีวิตของกลุ่มชน รวมทั้งสร้างความบันเทิงและช่วยให้ผ่อนคลายเพลิดเพลินได้อีกด้วย

2.1.5 ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ที่มีส่วนนำมาศึกษาในงานวิจัยนี้ได้แก่ ทฤษฎีความก้าวหน้าทางวัฒนธรรม และทฤษฎีความทันสมัย ดังนี้

สนธยา พลศรี (2545 : 158-161) ได้อธิบายถึงทฤษฎีความก้าวหน้าทางวัฒนธรรม มีองค์ประกอบสำคัญ 3 ส่วน ได้แก่ ระบบเทคโนโลยี เป็นพลังงานขับเคลื่อนไปสู่การเปลี่ยนแปลงเพื่อการดำรงชีวิตของ

มนุษย์ ระบบสังคมวิทยา เป็นส่วนประกอบวัฒนธรรม เป็นความสัมพันธ์ของบุคคลที่แสดงออกทางพฤติกรรมแบบแผนต่างๆ และใช้เทคโนโลยีมาจัดการประโยชน์ทางสังคม และระบบอุดมการณ์ เป็นความรู้สึกนึกคิด ความเชื่อแสดงออกด้วยการสื่อสารทั้งเป็นภาษาพูด และสัญลักษณ์ ทฤษฎีนี้เชื่อว่า การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมให้ก้าวหน้าขึ้น ต้องใช้พลังงานที่สมาชิกในสังคมนำมาใช้ การพัฒนาชุมชนจึงต้องระดมพลังงานที่มีอยู่ในชุมชนทั้งคน กลุ่ม องค์กร และทรัพยากรต่างๆมาใช้ร่วมกัน

จำนงค์ อติวัฒนสิทธิ์ และคณะ (2547 : 173-174) ได้อธิบายถึงทฤษฎีทันสมัย สังคมสามารถพัฒนาจากสภาพล้าหลังไปสู่สภาพที่ก้าวหน้าได้ ส่งผลให้สังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งระบบเศรษฐกิจ การเมือง การศึกษา ธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อของคนในสังคม และ สนธยา พลศรี (2545 : 178) สังคมไม่สามารถพัฒนาได้ด้วยตนเองต้องดำเนินการพัฒนาสังคมที่พัฒนาแล้ว และการพัฒนาต้องสร้างภาวะทันสมัยให้เกิดขึ้นในโครงสร้างของสังคมทั้งระบบเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม และบุคคลในสังคม จึงควรมีการพัฒนาทุกระบบไปพร้อมกัน

จากทฤษฎีดังกล่าวข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า ทฤษฎีความก้าวหน้าทางวัฒนธรรมมีองค์ประกอบ 3 ส่วน คือ ระบบเทคโนโลยี ระบบสังคมวิทยา และระบบอุดมการณ์ ส่วนทฤษฎีความทันสมัยนั้นพบว่าสังคมไม่สามารถพัฒนาได้ด้วยตนเอง แต่ต้องสร้างภาวะทันสมัยให้เกิดขึ้นในโครงสร้างของสังคม โดยพัฒนาทุกระบบไปพร้อมๆ กัน

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

2.2.1 ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

จุฑามาศ คงสวัสดิ์ (2550 : 6) ได้ให้ความหมายของคำว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมไว้ว่า เป็นการท่องเที่ยวประเภทหนึ่ง ซึ่งแหล่งท่องเที่ยวนั้นเกี่ยวข้องกับมรดกประเพณีและวัฒนธรรม รวมถึงสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ โบราณสถาน แหล่งโบราณคดี สถานที่จัดแสดงโบราณวัตถุ วิถีชีวิตชาวบ้าน พิธีกรรมทางศาสนา งานฝีมือ และสถานที่ที่คนสร้างขึ้นเพื่อความเพลิดเพลิน หรือเพื่อเป็นการแสดงศิลปะละคร ดนตรีพื้นบ้าน หรืออย่างอื่นซึ่งเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม ทั้งหมดนี้ล้วนเป็นสิ่งที่สามารถดึงดูดความสนใจจากนักท่องเที่ยวได้

มันทนา ฉ่องสวนอ้อย (2552 : 57) ได้ให้ความหมายของ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมว่า เป็นการพฤติกรรมของมนุษย์ที่มีความต้องการจะมีส่วนร่วมในวัฒนธรรมหรือต้องการที่จะสัมผัสวัฒนธรรมที่แตกต่างจากของตนเอง จึงทำให้เกิดเป็นแรงจูงใจในการไปเที่ยว ซึ่งวัฒนธรรมเหล่านั้นอาจจะเสื่อมสลายไปแล้ว หรือเป็นวัฒนธรรมโบราณในประวัติศาสตร์ หรือเป็นวัฒนธรรมร่วมสมัย ซึ่งนักท่องเที่ยวจะมีปฏิสัมพันธ์กับผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรมนั้นๆ

ศราวุฒิ วัชรบัณฑิต (2552 : 32) ได้ให้ความหมายของคำว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมว่า เป็นการเดินทางของคนหรือกลุ่มคนซึ่งเป็นการออกจากสถานที่ๆ ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยประจำไปยังท้องถิ่นอื่น โดยวัตถุประสงค์นั้นก็เพื่อเป็นการท่องเที่ยวในการแสวงหาคุณค่าทางประวัติศาสตร์ คุณค่าทางวัฒนธรรม วิถีชีวิต ความเป็นอยู่และความแตกต่างทางวัฒนธรรมที่มี ซึ่งความแตกต่างทางวัฒนธรรมนั้นอาจจะมีในด้าน

ต่างๆ เช่น ด้านทางศิลปะ สถาปัตยกรรม โบราณสถาน โบราณวัตถุ รูปแบบวิถีชีวิต ภาษา ความเชื่อ จารีต ประเพณี เป็นต้น ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นสิ่งที่สามารถดึงดูดใจนักท่องเที่ยวและทำให้เกิดการกระตุ้นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอีกด้วย

พงษ์เกษม สิงห์รุ่งเรือง (2553 : 29) ได้ให้ความหมายของ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมว่า เป็นการเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวที่นั้น ซึ่งทำให้เกิดการเรียนรู้ มีความเข้าใจกันและกัน ได้รับความสุขและเกิดมิตรภาพระหว่างกัน อีกทั้งยังต้องให้ความเคารพในวัฒนธรรมของกันและกันอีกด้วย โดยแหล่งท่องเที่ยวที่ไปท่องเที่ยวที่นั้นจะมีวัฒนธรรม โบราณสถาน โบราณวัตถุ มังงานประเพณี วิถีชีวิตความเป็นอยู่ และมีศิลปวัฒนธรรมของที่นั้นๆ

ประพันธ์ชัย ไชยนอก (2553 : 7) ได้ให้ความหมายของคำว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ไว้ว่าเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวที่นำเสนอถึงศิลปวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน โดยจะเห็นได้จาก พฤติกรรมของคนในชุมชน งานศิลปหัตถกรรมของชุมชน ซึ่งสิ่งเหล่านี้ชุมชนเป็นผู้สร้างขึ้นมามีเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนนั้นๆ รวมถึงความเชื่อ ความรู้ความสามารถในการประกอบอาชีพ อีกทั้งยังมีการนำเสนอโบราณสถานต่างๆ โบราณวัตถุ และศาสนาอันเป็นสิ่งที่ชุมชนให้ความเคารพนับถือ

วันใหม่ แดงแก้ว (2554 : 9) ได้ให้ความหมายของ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมไว้ว่า เป็นการเดินทางท่องเที่ยวเพื่อชมโบราณสถาน ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีของชุมชนต่างๆ อีกทั้งยังเป็นการศึกษาพิธีกรรมต่างๆ ความเชื่อและวิถีชีวิต อันจะทำให้เกิดความเพลิดเพลิน และเป็นทำให้เกิดความเข้าใจในวัฒนธรรมใหม่ๆเพิ่มขึ้น รวมถึงทำให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาวัฒนธรรมและสภาพแวดล้อม ซึ่งสิ่งสำคัญคือชุมชนจะต้องมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวด้วย

นิสากร บุญเลิศ (2556 : 24) ได้ให้ความหมาย การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมว่า เป็นการเดินทางของนักท่องเที่ยวเพื่อไปยังแหล่งท่องเที่ยวที่มีศิลปะ โบราณสถาน ศาสนา วิถีชีวิตชุมชน และมีวัฒนธรรม ประเพณี โดยเป็นการท่องเที่ยวที่ทำให้เกิดเรียนรู้ ศึกษา และทำความเข้าใจ รวมถึงยังต้องเคารพในศิลปะ วัฒนธรรม วิถีชีวิตของชุมชน อีกทั้งต้องคำนึงถึงผลกระทบอันจะเกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวต่อชุมชนนั้นๆ โดยหากเกิดผลกระทบจากการท่องเที่ยวจะต้องให้น้อยที่สุด

กรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา (2557 : 2) ได้ให้ความหมายว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมว่า เป็นการท่องเที่ยวเพื่อไปชมสิ่งที่แสดงถึงความเป็นวัฒนธรรมต่างๆ เช่น ปราสาท ราชวัง วัด โบราณสถาน โบราณวัตถุ ประเพณี วิธีการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน และศิลปะทุกแขนง หรือสิ่งต่างๆ ที่จะสามารถแสดงได้ถึงความรู้เรื่องและมีการพัฒนาให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมในการดำเนินชีวิตของบุคคลในแต่ละยุคแต่ละสมัย ทำให้ผู้ที่มาท่องเที่ยวที่นั้นสามารถทราบถึงประวัติความเป็นมาในเรื่องต่างๆ ความเชื่อ ความคิด ความศรัทธา และความนิยมของบุคคลในอดีตที่ผ่านมาและได้ถ่ายทอดมาถึงคนรุ่นปัจจุบันผ่านสิ่งเหล่านี้

ภูษิชา ปันแก้ว (2557 : 23) ได้ให้ความหมาย การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมว่า เป็นการท่องเที่ยวของผู้มาเยือนที่จะสามารถแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และเพิ่มการรับรู้ความเข้าใจของผู้ที่อยู่ในชุมชนนั้นๆ ซึ่งอาจจะรับรู้ผ่านทางศิลปะ หัตถกรรม วิถีชีวิตของคนในชุมชน สถาปัตยกรรม และประเพณีวัฒนธรรมต่างๆ

ซึ่งการสามารถนำเสนอการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมผ่านจากการให้ทำกิจกรรมหลายรูปแบบ โดยจะขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของชุมชนนั้นๆ อันจะต้องไม่ทำให้เกิดผลกระทบหรือเกิดผลกระทบให้น้อยที่สุดต่อสิ่งแวดล้อม วิถีชีวิตเดิมของคนในชุมชน รวมทั้งต่อคนในชุมชนอีกด้วย เช่น กิจกรรมรกราง เป็นต้น

นิจิรา คลังสมบัติ (2557 :29) ได้ให้ความหมาย การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมไว้ว่า มีวัตถุประสงค์เพื่อการท่องเที่ยว โดยจะเป็นการเดินทางของผู้คนหรือกลุ่มออกจากสถานที่อยู่ประจำไปยังชุมชนอื่นๆ เพื่อไปแสวงหาประสบการณ์ใหม่ๆ ผ่านการเรียนรู้ ชื่นชมเอกลักษณ์ ความงามทางวัฒนธรรม ศึกษาคุณค่า ประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต และความแตกต่างของวัฒนธรรม ทั้งทางด้านศิลปะ โบราณสถาน โบราณวัตถุ รวมถึงสถาปัตยกรรมต่างๆ ล้วนแล้วแต่สามารถดึงดูดใจและกระตุ้นให้เกิดเป็นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้อีกด้วย

อมรรัตน์ เปียมดนตรี (2557 : 8) ได้ให้ความหมายคำว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่จะแสดงให้เห็นในเรื่องวิถีชีวิตการดำรงชีวิต การรักษาวัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ อีกทั้งยังรวมถึงความเชื่อ วรรณกรรม หัตถกรรมพื้นบ้านต่างๆ โบราณสถานหรือสถานที่สำคัญทางศาสนา และศิลปะการแสดงพื้นบ้าน ในที่ต่างๆของชุมชนนั้นๆเช่นกัน

จากการทบทวนความหมายของคำว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม สามารถสรุปได้ว่า เป็นการเดินทางของนักท่องเที่ยวหรือกลุ่มคนไปยังแหล่งท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ เข้าใจคุณค่าของประวัติศาสตร์ คุณค่าของวัฒนธรรม แลกเปลี่ยนประสบการณ์ และชื่นชมศิลปวัฒนธรรมต่างๆ ประเพณี ความเชื่อ พิธีกรรม รวมถึง โบราณสถาน โบราณวัตถุ สถาปัตยกรรม วิธีการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนอันเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนนั้นๆ และมีความแตกต่างจากชุมชนของตนเอง ซึ่งเป็นสิ่งที่สามารถดึงดูดใจนักท่องเที่ยวให้มีความสนใจในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม รวมถึงทำให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาวัฒนธรรมและสภาพแวดล้อมอีกด้วย โดยนักท่องเที่ยวจะต้องให้ความเคารพในวัฒนธรรมของชุมชน อีกทั้งการท่องเที่ยวนี้ไม่ให้เกิดผลกระทบต่อวัฒนธรรม วิถีชีวิตเดิมของคนในชุมชนและสิ่งแวดล้อมหรือให้น้อยที่สุด

2.2.2 หลักของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2548) ได้ให้หลักการของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม 4 ประการดังนี้

1) เป็นการท่องเที่ยวที่มีการศึกษารวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับความสำคัญ คุณค่าประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของทรัพยากรวัฒนธรรมในแหล่งท่องเที่ยวนั้น เพื่อเป็นข้อมูลให้แก่นักท่องเที่ยวในการเพิ่มคุณค่าของประสบการณ์ในการเข้าชม ในขณะเดียวกันก็จะก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น

2) เป็นการท่องเที่ยวที่มีการปลูกฝังสร้างจิตสำนึกของคนในชุมชนท้องถิ่นให้เกิดความรัก ห่วงแหนกรักษา และดึงชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรของตนด้วย และได้รับประโยชน์ตอบแทนจากการท่องเที่ยวในรูปแบบต่างๆ เช่น การจ้างงานการบริการนาเที่ยว การให้บริการขนส่ง การให้บริการที่พัก การขายสินค้าที่ระลึก เป็นต้น

3) เป็นการท่องเที่ยวที่มีการให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดความเข้าใจในวัฒนธรรมและได้รับความเพลิดเพลิน พร้อมทั้งสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

4) เป็นการท่องเที่ยวที่มีการเคารพวัฒนธรรมของเพื่อนบ้าน หรือของชุมชนอื่นรวมทั้งเคารพในวัฒนธรรม ศักดิ์ศรี และผู้คนของตนเองด้วยลักษณะของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

อมรรัตน์ เปียมดนตรี (2557: 20-21) ได้ให้หลักการของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมไว้ว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมนั้นจะเป็นการท่องเที่ยวในที่มีการศึกษา รวบรวมข้อมูลที่สำคัญของชุมชนนั้น ไม่ว่าจะเป็นประวัติความเป็นมาของชุมชนหรือทรัพยากรต่างๆที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมในชุมชน โบราณสถาน หรือโบราณวัตถุต่างๆ ประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิตของคนในชุมชน อันแสดงให้เห็นถึงคุณค่าทางวัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ ซึ่งการเก็บรวบรวมข้อมูลเหล่านั้น จะสามารถทำให้นักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยี่ยมชมแหล่งท่องเที่ยวได้รับความรู้ ความเข้าใจในประวัติความเป็นมาของวัฒนธรรมต่างๆที่มีในชุมชน และยังช่วยเพิ่มประสบการณ์การท่องเที่ยวจากการท่องเที่ยวในครั้งนี้ ซึ่งผลที่เกิดขึ้นอาจเป็นการทำให้คนในชุมชนและนักท่องเที่ยวเกิดความรู้สึกภูมิใจในมรดกวัฒนธรรมที่ยังคงอยู่จากคนในอดีตส่งต่อมาถึงคนปัจจุบัน และยังเป็นการช่วยปลูกฝังสร้างจิตสำนึกให้แก่คนในชุมชน เพื่อให้เกิดความรัก ความหวงแหน โดยที่ชุมชนจะต้องมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวเอง พร้อมทั้งชุมชนยังต้องได้รับประโยชน์จากการให้บริการนักท่องเที่ยวด้วยเช่นกัน เช่น มีการจ้างงาน มีการนำเที่ยวให้นักท่องเที่ยว มีที่พักให้แก่ นักท่องเที่ยว และการขายสินค้าที่ระลึก และที่สำคัญนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยี่ยมชมแหล่งท่องเที่ยวต้องให้ความเคารพวัฒนธรรมของชุมชนอื่นๆที่ต่างจากของตนเอง รวมทั้งยังต้องเคารพศักดิ์ศรีของผู้อื่นและของตนเองด้วยเช่นกัน ซึ่งแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมนั้นทางชุมชนอาจจะมีการรวบรวม จัดแสดงไว้ หรือรวบรวมข้อมูลไว้ในรูปแบบ พิพิธภัณฑ์ต่างๆ หรือยังคงดำเนินวิถีชีวิต การจัดงานประเพณีแบบเดิมเพื่อให้ นักท่องเที่ยวได้สัมผัสและเรียนรู้สิ่งต่างๆในชุมชนนั้นๆ

สรุปได้ว่า หลักของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ต้องประกอบด้วย การศึกษารวบรวมข้อมูลสำคัญ เพื่อสะท้อนถึงคุณค่าของวัฒนธรรมท้องถิ่น การให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวให้เข้าใจ เห็นคุณค่า ภูมิใจในมรดกวัฒนธรรมท้องถิ่น และการปลูกฝังสร้างจิตสำนึกแก่คนในท้องถิ่น ให้เกิดความเคารพ รัก หวงแหน วัฒนธรรมของท้องถิ่น

2.2.3 ลักษณะของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2548) ได้แบ่งลักษณะของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมออกเป็น 9 ประการ ดังนี้

1) การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่ให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์ โบราณสถาน ศิลปวัฒนธรรมและประเพณี โดยยึดหลักที่ว่าต้องอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมไว้ให้ดีที่สุด เพื่อสามารถสืบต่อถึงอนุชนรุ่นหลัง

2) การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่มีการจัดการอย่างยั่งยืนทั้งเชิงเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยยึดหลักที่ว่าด้วยไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมหรือทบน้อยที่สุด

3) การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่ให้เกิดวิถีชีวิตของท้องถิ่นในแง่สังคมและวัฒนธรรม โดยยึดหลักที่ว่าต้องให้เป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยวที่ต้องการศึกษาความแตกต่างทางด้านสังคมและวัฒนธรรมอันหลากหลาย

4) การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่ให้ความรู้แก่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายทั้งนักท่องเที่ยว ผู้ดูแลแหล่งท่องเที่ยว ผู้ประกอบธุรกิจท่องเที่ยวและประชาชนในท้องถิ่น โดยยึดหลักที่ว่าต้องให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้รับความรู้และประสบการณ์จากการท่องเที่ยว พร้อมทั้งมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

5) การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่ให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมและได้รับผลประโยชน์ โดยยึดหลักที่ว่าต้องให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวและได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว อันจะเป็นการกระจายรายได้สู่ชุมชนท้องถิ่น

6) การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่มีการตลาดของการบริการท่องเที่ยวครบตามเกณฑ์แห่งการอนุรักษ์อย่างแท้จริง โดยยึดหลักที่ว่าต้องให้ธุรกิจท่องเที่ยวเน้นในเรื่องอนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

7) การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่ให้นักท่องเที่ยวเกิดความพึงพอใจ เพิ่มคุณค่าของประสบการณ์ที่ได้รับ ทำให้ต้องการกลับมาท่องเที่ยวซ้ำอีก โดยยึดหลักที่ว่าต้องมีกิจกรรมท่องเที่ยวตรงตามความคาดหวังของนักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

8) การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่คำนึงถึงขีดความสามารถรองรับของพื้นที่ และความสะอาดของพื้นที่ โดยยึดหลักที่ว่าต้องไม่เกินขีดความสามารถรองรับของพื้นที่ในทุกๆ ด้าน และต้องดูแลรักษาความสะอาดของแหล่งท่องเที่ยวอยู่เสมอ

9) การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่คำนึงถึงความปลอดภัยในชีวิตทรัพย์สินของนักท่องเที่ยว โดยยึดหลักที่ว่าต้องป้องกันรักษาความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยวอย่างเข้มงวดเพื่อให้ นักท่องเที่ยวอบอุ่นใจ

อมรรัตน์ เปียมดนตรี (2557: 21-22) ได้ให้ลักษณะของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะเป็นการท่องเที่ยวที่ให้ความสำคัญกับโบราณสถาน ประวัติศาสตร์ความเป็นมา ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีต่างๆ โดยจะต้องมีการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนในหลายๆ ด้าน ซึ่งชุมชนที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวจะต้องมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อเป็นการกระจายรายได้เข้าสู่ชุมชนนั้นๆ อีกทั้งยังต้องเป็นการท่องเที่ยวที่คงวิถีชีวิตของคนในชุมชน ทั้งทางสังคม และวัฒนธรรม ซึ่งสิ่งต่างๆ เหล่านี้จะสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวจากการเข้ามาเรียนรู้และท่องเที่ยวในชุมชนอื่นๆ ที่มีวัฒนธรรมอันแตกต่างจากชุมชนของตนเอง และยังต้องทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความพึงพอใจ จนเกิดความรู้สึกลอยกลับมาท่องเที่ยวที่ชุมชนนี้

อีกครั้ง ซึ่งชุมชนจะต้องคำนึงถึงความปลอดภัยต่อชีวิตและทรัพย์สินของนักท่องเที่ยว อีกทั้งยังต้องให้ความรู้ความเข้าใจต่อผู้ที่เกี่ยวข้องจากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมไม่ว่าจะเป็นตัวนักท่องเที่ยวเอง ชุมชนที่เป็นผู้ดูแลแหล่งท่องเที่ยว โดยจะยึดหลักว่าธุรกิจการท่องเที่ยวนั้นจะเน้นในเรื่องการทำให้เกิดผลกระทบหรือเกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมให้น้อยที่สุด และจะมีการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้มากที่สุด เพื่อให้สืบต่อไปถึงคนรุ่นหลังและสิ่งที่สำคัญที่สุดคือการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมนั้นจะต้องไม่เกินขีดความสามารถและขีดจำกัดการรองรับพื้นที่ของชุมชน

สรุปได้ว่า ลักษณะของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นการท่องเที่ยวที่ให้ความสำคัญต่อวัฒนธรรมท้องถิ่น คำนึงถึงความยั่งยืนของวัฒนธรรม คนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมและได้รับประโยชน์ นักท่องเที่ยวเกิดการเรียนรู้ในวัฒนธรรมที่มีความแตกต่างจากตน และไม่สร้างผลกระทบต่อสังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่น

2.2.4 องค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2548) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นการท่องเที่ยวเพื่อเรียนรู้ผู้อื่นและย้อนกลับมามองตัวเองอย่างเข้าใจในสรรพสิ่งของโลกที่ไม่สามารถแยกตัวออกจากกันได้ ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน องค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สำคัญจึงควรมี 6 ด้านดังต่อไปนี้

1) องค์ประกอบด้านแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น อันประกอบด้วยสิ่งดึงดูดใจ 10 ประการ คือ (1) ประวัติศาสตร์และเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ที่ยังปรากฏให้เห็น (2) โบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานต่างๆ (3) งานสถาปัตยกรรมเก่าแก่ดั้งเดิมในท้องถิ่นและสิ่งปลูกสร้าง ผังเมืองรวมทั้งซากปรักหักพัง (4) ศิลปะ หัตถกรรม ประติมากรรม ภาพวาด รูปปั้น และแกะสลัก (5) ศาสนารวมถึงพิธีกรรมต่างๆ ทางศาสนา (6) ดนตรี การแสดงละคร ภาพยนตร์ มหรสพต่างๆ (7) ภาษา และวรรณกรรม รวมถึงระบบการศึกษา (8) วิถีชีวิต เสื้อผ้า เครื่องแต่งกาย การทำอาหาร ขนบธรรมเนียมการรับประทานอาหาร (9) ประเพณี วัฒนธรรมพื้นบ้าน ขนบธรรมเนียม และเทศกาลต่างๆ (10) ลักษณะงานหรือเทคโนโลยีต่างๆ ที่มีการนำมาใช้เฉพาะท้องถิ่น

2) องค์ประกอบด้านกระบวนการศึกษาสิ่งแวดล้อม เป็นการท่องเที่ยวที่มีกระบวนการศึกษาสิ่งแวดล้อมโดยมีการศึกษาเรียนรู้สภาพแวดล้อมและระบบนิเวศในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เพื่อปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องในการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมให้แก่ผู้เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว

3) องค์ประกอบด้านธุรกิจท่องเที่ยว เป็นการท่องเที่ยวที่มีการให้บริการทางการท่องเที่ยวโดยผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว เพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว และได้ผลตอบแทนในกำไรสู่ธุรกิจท่องเที่ยว ซึ่งผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวจะต้องมีความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมศึกษา อีกทั้งช่วยอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม

4) องค์ประกอบด้านการตลาดท่องเที่ยว เป็นการท่องเที่ยวที่มีการคำนึงถึงการตลาดท่องเที่ยว คุณภาพ โดยแสวงหานักท่องเที่ยวคุณภาพให้เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

เพื่อให้นักท่องเที่ยวคุณภาพได้รับรู้และได้ประสบการณ์จากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างพึงพอใจ อีกทั้งช่วยอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

5) องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น เป็นการตลาดท่องเที่ยวที่มีการคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยให้ชุมชนท้องถิ่นในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมนั้นมีส่วนร่วมในการพัฒนาหรือการจัดการการท่องเที่ยวอย่างเต็มรูปแบบ และได้รับผลประโยชน์ตอบแทนเพื่อกระจายรายได้สู่ท้องถิ่นและยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนท้องถิ่น

6) องค์ประกอบด้านการสร้างจิตสำนึกแก่ผู้เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เป็นการท่องเที่ยวที่ต้องคำนึงถึงการปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องทางการท่องเที่ยวแก่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย โดยมีการให้ความรู้และสื่อความหมายในการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ทุกฝ่ายเกิดความรักความหวงแหนทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

นิจिरา คลังสมบัติ (2557 :31-32) องค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ที่สำคัญ คือแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเหล่านั้นจะมีเอกลักษณ์เฉพาะของชุมชน เพื่อให้สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ โดยแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอาจจะประกอบไปด้วย แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ พิพิธภัณฑ์ แหล่งโบราณคดี สถาปัตยกรรมต่างๆ งานศิลปหัตถกรรม พิธีกรรมทางศาสนา ประเพณี วัฒนธรรมต่างๆ ภาษา วิถีชีวิต เครื่องแต่งกาย เป็นต้น การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมนี้จะต้องมีกระบวนการศึกษาสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนนั้นๆ โดยจะต้องคำนึงถึงการสร้างและปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยวให้แก่ผู้ที่เกี่ยวข้องต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น ผู้ประกอบการธุรกิจการท่องเที่ยวที่ให้บริการและอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว รวมถึงชุมชนของแหล่งท่องเที่ยวนั้น โดยที่ชุมชนจะต้องมีส่วนร่วมในการพัฒนาหรือจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม อีกทั้งชุมชนจะต้องได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อเป็นการกระจายรายได้สู่ชุมชน รวมทั้งยังต้องคำนึงถึงนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยี่ยมชมแหล่งท่องเที่ยวนั้นๆ เพื่อให้ได้รับความรู้และประสบการณ์จากการท่องเที่ยวจนเกิดความพึงพอใจในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

สรุปได้ว่า องค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ได้แก่ แหล่งท่องเที่ยวที่มีเอกลักษณ์เฉพาะของท้องถิ่น การศึกษาสิ่งแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรมเพื่อการสร้างจิตสำนึก การมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่นในการจัดการท่องเที่ยว การประกอบธุรกิจที่เข้าใจทรัพยากรทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมเพื่อการอนุรักษ์ การสร้างจิตสำนึกแก่ผู้เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดความรักหวงแหนทรัพยากรทางวัฒนธรรม

2.2.5 ประเภทของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

นิจिरา คลังสมบัติ (2557 : 33) ไว้ว่าการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมสามารถแบ่งออกเป็นประเภทต่างๆ เช่น การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ เป็นการท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุต่างๆ เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้รับความรู้ต่างๆจากการท่องเที่ยวแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและประเพณี เป็นการท่องเที่ยวไปยังสถานที่ๆ ได้จัดงานประเพณีต่างๆ เพื่อให้

ตนเองได้รับความเพลิดเพลินในการท่องเที่ยว เกิดความตื่นตาตื่นใจ ในงานวัฒนธรรมและประเพณีของชุมชนท้องถิ่นอื่นๆ การท่องเที่ยววิถีชนบท เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตอันมีเอกลักษณ์ของแต่ละชุมชน การเยี่ยมชมผลงานศิลปหัตถกรรม ภูมิปัญญาชาวบ้าน เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้รับความรู้จากการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวเชิงกีฬา เป็นการท่องเที่ยวไปยังสถานที่ที่มีการแข่งกีฬาหรือเล่นกีฬา ซึ่งอาจจะมีกิจกรรมการท่องเที่ยวตามเส้นทางของแหล่งท่องเที่ยว เพื่อให้ให้นักท่องเที่ยวมีความสุขในการออกกำลังกายและได้รับประสบการณ์ใหม่ๆ ทั้งได้ท่องเที่ยวและได้รับสุขภาพที่ดีอีกด้วย และประเภทสุดท้ายคือการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพทางวัฒนธรรม เป็นการท่องเที่ยวไปยังสถานที่ท่องเที่ยวที่มีกิจกรรมเกี่ยวกับการส่งเสริมสุขภาพทางวัฒนธรรม เช่น การนวดแผนไทยต่างๆ การอบหรือการประคบสมุนไพร การฝึกกายบริหารแบบต่างๆ หรือการฝึกสมาธิ เพื่อให้ให้นักท่องเที่ยวมีสุขภาพที่ดีขึ้นเป็นการท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพ ซึ่งไม่ว่าจะเป็นการท่องเที่ยวในแบบประเภทไหนก็ตาม สิ่งที่ต้องคำนึงถึงอย่างยิ่ง คือการที่ชุมชนต้องเป็นผู้จัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนตนเอง อีกทั้งผู้เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ไม่ว่าจะเป็นนักท่องเที่ยว ชาวบ้านในชุมชน จะต้องมีส่วนร่วมในการรักษามรดกทางวัฒนธรรม มีความรับผิดชอบการรักษามรดกทางวัฒนธรรมและคุณค่าของสภาพแวดล้อมของชุมชนที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวอีกด้วย

จึงอาจสรุปได้ว่าการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมสามารถแบ่งได้หลายประเภท อาทิ การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมประเพณี การท่องเที่ยววิถีชนบท การท่องเที่ยวเชิงกีฬา และการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพทางวัฒนธรรม

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับประสบการณ์ท้องถิ่น

การศึกษาถึงการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น จำเป็นต้องทำความเข้าใจถึงคำว่า “ประสบการณ์ท้องถิ่น” เพื่อให้สามารถกำหนดแนวทางในการศึกษาได้อย่างเป็นระบบ และตรงกับขอบข่ายของความหมายและหลักการต่างๆ ซึ่งพอประมวลความรู้ได้ดังนี้

2.3.1 แนวคิดเกี่ยวกับท้องถิ่น

ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2546 ได้ให้ความหมายคำว่า “ท้องถิ่น” ไว้ว่า ท้องที่ใดท้องที่หนึ่งโดยเฉพาะ เช่น เวลาท้องถิ่น ประเพณีท้องถิ่น

ธีรศักดิ์ อัครบรร (2545:12) ได้ให้ความหมายของท้องถิ่น คือ พื้นที่ที่มีประชากรอาศัยอยู่ร่วมกัน มีขอบเขตพื้นที่แตกต่างกันไปในแต่ละแห่ง ท้องถิ่นมีอาณาเขตที่กว้างกว่าชุมชน แต่มีขอบเขตพื้นที่ไม่ชัดเจนเท่ากับชุมชน ท้องถิ่นจึงใช้กล่าวถึงภาพรวมของพื้นที่ เช่น ชุมชนชาวไทยเชื้อสายอินเดียนอยู่ย่านพาหุรัด ชุมชนชาวไทยเชื้อสายจีนอยู่ย่านเยาวราช ย่านสำเพ็ง หรือย่านทรงวาด ซึ่งอยู่ในเขตสัมพันธวงศ์ หรืออาจกล่าวได้ว่า สัมพันธวงศ์เป็นท้องถิ่นที่ชาวต่างชาติอพยพเข้ามาค้าขายตั้งแต่ยุครัตนโกสินทร์ตอนต้น เป็นต้น

โกวิท พวงงาม (2553:30-31) ได้วิเคราะห์ความหมายของท้องถิ่นจากนักวิชาการหลายท่านที่ได้นิยามไว้ มองว่าโดยความหมายของคนทั่วไปมักจะหมายถึง พื้นที่ชุมชนใดชุมชนหนึ่งโดยเฉพาะ และชุมชน

ดังกล่าวมีการจัดโครงสร้างระบบการปกครองอย่างเป็นทางการ ได้แก่ หน่วยการปกครองท้องถิ่นต่างๆ และพื้นที่ที่ตั้งถิ่นฐานของชุมชน สามารถสะท้อนให้เห็นถึงท้องถิ่นใน 3 ลักษณะ ดังนี้

ลักษณะที่ 1 ท้องถิ่นในลักษณะของพื้นที่ของชุมชน แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนระหว่างคนในชุมชนกับลักษณะของพื้นที่ที่อาศัยอยู่ เช่น พื้นที่ชุมชนชายทะเล คนในชุมชนประกอบอาชีพประมง มีความสัมพันธ์ทั้งเกี่ยวข้องกับอาชีพ และความเป็นเครือญาติของการเป็นพื้นที่ชุมชนชนบท เป็นต้น

ลักษณะที่ 2 ท้องถิ่นในลักษณะของการจัดระเบียบสังคม คนในชุมชนเมื่ออาศัย และมีความสัมพันธ์ต่อกัน การอยู่ร่วมกันจึงมีการจัดระเบียบ กฎเกณฑ์ เพื่อปฏิบัติร่วมกัน เพื่อให้สามารถใช้ชีวิตในพื้นที่ของชุมชนได้อย่างเป็นสุข คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนด้วยตนเอง และด้วยบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ลักษณะที่ 3 ท้องถิ่นเป็นชุมชน ชุมชนเป็นท้องถิ่น ชุมชนและท้องถิ่นมีลักษณะที่เหมือนกันและเป็นระบบที่สัมพันธ์กัน ทั้งการมีโครงสร้าง กลุ่มคน ระบบความสัมพันธ์ การสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม จึงทำให้นักวิชาการบางกลุ่มมักใช้คำว่า ชุมชนท้องถิ่น ควบคู่กัน

ทิพย์สุดา พุฒจร (2555:1-3) ได้ให้ความหมายของท้องถิ่นไว้ว่า ท้องถิ่น เป็นถิ่นฐานที่อยู่ของกลุ่มสังคม ที่ตั้งบ้านเรือนอาศัยอยู่กันเป็นกลุ่มหรือหน่วยของพื้นที่ย่อยลงมา ตั้งแต่บ้านหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด และภาค คำว่า ท้องถิ่น จึงขึ้นอยู่กับกำกวมขอบเขตทางพื้นที่ และเมื่อนำไปใช้ประกอบกับคำใด จะให้ความหมายเฉพาะเจาะจงในเรื่องนั้นของพื้นที่นั้น เช่น ภาษาท้องถิ่น ประเพณีท้องถิ่น พิธีประจำท้องถิ่น และภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น ซึ่งท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่ง จะมีองค์ประกอบหรือโครงสร้างของชุมชนที่อยู่ในท้องถิ่นนั้นๆ

ดังนั้น ท้องถิ่นในการวิจัยนี้ จึงมีความหมาย 2 ลักษณะ ได้แก่ ท้องถิ่น ในความหมายของพื้นที่ที่มีขอบเขตชัดเจน ตามการแบ่งตามโครงสร้างการปกครอง ซึ่งมีประชากร กลุ่มสังคมอาศัยและมีระเบียบแบบแผนในการปฏิบัติร่วมกัน เช่น ท้องถิ่นระดับจังหวัด ท้องถิ่นระดับภูมิภาค และในความหมายท้องถิ่นที่ไม่มีพื้นที่ชัดเจน แต่มีลักษณะเฉพาะของท้องถิ่นที่สะท้อนถึงความเป็นตัวตนหรือเอกลักษณ์ของท้องถิ่น เช่น วัฒนธรรมท้องถิ่น และเมื่อนำคำว่าท้องถิ่นมาผนวกกับคำว่า วัฒนธรรมท้องถิ่น จึงทำให้เข้าใจได้ว่า วัฒนธรรมท้องถิ่น จึงหมายถึง วิถีชีวิต วิถีความคิด ของพื้นที่ในระดับจังหวัด ซึ่งวัฒนธรรมอาจแยกเป็นวัฒนธรรมทั้งในระดับชุมชน ระดับพื้นที่เฉพาะ ระดับกลุ่มคน ที่มีความเด่นชัดถึงลักษณะเฉพาะหรือแสดงถึงตัวตนของท้องถิ่นได้อย่างชัดเจน

2.3.2 แนวคิดเกี่ยวกับประสบการณ์

จากการศึกษาคำว่าประสบการณ์ ของ Pine และ Gilmore (1999) ซึ่งได้เสนอขอบเขตประสบการณ์ของมนุษย์ (The Tourism Experience Realms Theory) โดยใช้หลักเกณฑ์ของระดับการเข้าร่วมของลูกค้าน่าจะเป็น Passive participation คือ การมีส่วนร่วมแบบพินิจ หรือ Active participation การมีส่วนร่วมแบบลงมือทำด้วยตนเอง สรุปได้ดังนี้

- 1) การมีส่วนร่วมแบบพินิจ (Passive participation) ประกอบด้วย

1.1) ความบันเทิง (Entertainment) เช่น การดูหนัง ฟังเพลง ชมการแสดง อ่านหนังสือ เป็นต้น

1.2) สุนทรียภาพ (Esthetic) เช่น คนที่ยื่นชมทัศนียภาพในแหล่งท่องเที่ยว หรือผู้ที่ชมภาพใน Art Gallery ต่างๆ

2) การมีส่วนร่วมแบบลงมือทำด้วยตนเอง (Active participation) ประกอบด้วย

2.1) การเรียนรู้สิ่งต่างๆ (Educational) เช่น การเข้าคลาสเรียนการเล่นสกี

2.2) หลบหนีไปสู่โลกของจินตนาการ (Escapist) เช่น การเข้าร่วมการแสดงต่างๆ การดำน้ำใน The Great Barrier Reef

ดังนั้น การวิจัยนี้ เมื่อต้องศึกษาการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น จึงสรุปได้ว่า เป็นการศึกษาการจัดการวัฒนธรรมของท้องถิ่น ซึ่งผู้จัดการวัฒนธรรมท้องถิ่น อาจเป็น บุคคล กลุ่มสังคม ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการจัดการใช้ประโยชน์จากวัฒนธรรมซึ่งมีความโดดเด่น เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นมานำเสนอให้นักท่องเที่ยวให้เกิดการเรียนรู้ เข้าใจ เห็นคุณค่า ให้ความสำคัญต่อวัฒนธรรมของท้องถิ่น ด้วยการจัดการกิจกรรมท่องเที่ยวในท้องถิ่นเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสถึงความเป็นเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมท้องถิ่น ผ่านประสบการณ์ทั้งแบบผิวเผิน เช่น ความบันเทิง สุนทรียภาพ หรือแบบลงมือทำด้วยตนเอง เช่น การเรียนรู้สิ่งต่างๆ หรือการเข้าสู่โลกจินตนาการต่างๆ

2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ได้ทำการศึกษาทั้งส่วนของงานวิจัยกลุ่มนักท่องเที่ยว และการเตรียมความพร้อมรับนักท่องเที่ยว มีดังนี้

2.4.1 งานวิจัยเกี่ยวกับกลุ่มนักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมท้องถิ่น

ศิริวรรณ ปานปรีดา (2549) วิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว ณ บริเวณ ตลาดน้ำตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร” การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปของตลาดน้ำตลิ่งชัน 2) เพื่อศึกษาพฤติกรรมการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวชาวไทย ณ บริเวณตลาดน้ำตลิ่งชัน 3) เพื่อศึกษาระดับความสำคัญที่นักท่องเที่ยวมีส่วนผสมทางการตลาดในการท่องเที่ยวทั่วคลอง 4) เพื่อศึกษาปัจจัยส่วนบุคคลที่มีผลต่อพฤติกรรมการท่องเที่ยวทั่วคลองของนักท่องเที่ยวชาวไทย ณ บริเวณตลาดน้ำตลิ่งชันกรุงเทพมหานคร เพื่อใช้เป็นข้อมูลเบื้องต้นให้แก่ผู้ประกอบการ หน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง หรือเกษตรกร เพื่อเป็นแนวทางที่จะดำเนินการปรับปรุงและส่งเสริมการท่องเที่ยว ตามนโยบายของรัฐบาล และสามารถวางแผนการผลิตและการตลาดให้สอดคล้องและมีมาตรฐานตรงตามความต้องการของผู้บริโภค ได้ ทั้งนี้ได้ศึกษาด้วยวิธีการสำรวจจากแบบสอบถาม รวมทั้งสิ้น 400 ตัวอย่าง และทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีเชิงพรรณนา หาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย มาตรวัดแบบลิเคิร์ต และ Chi-square ณ ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95

ผลการศึกษาพบว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีอายุ 25-34 ปี การศึกษาระดับปริญญาตรีอาชีวศึกษาและพนักงานบริษัท มีรายได้มากกว่า 20,000 บาท ทราบข้อมูลตลาดน้ำตลิ่งชันจากกลุ่ม

เพื่อน และครอบครัว/ญาติ เป็นส่วนใหญ่ เดินทางมาท่องเที่ยวโดยใช้รถยนต์ส่วนตัว โดยมีกิจกรรมที่นักท่องเที่ยวนิยมขณะอยู่ที่ตลาดน้ำตลิ่งชัน 3 อันดับแรก คือ นั่งเรือชมบรรยากาศตลาดน้ำตลิ่งชัน รับประทานอาหารและเดินเที่ยวชมบรรยากาศตลาดน้ำตลิ่งชัน ส่วนสินค้าที่นิยมซื้อเป็นของฝากหรือของที่ระลึกส่วนใหญ่ เป็นผลไม้ อาหาร/อาหารว่าง และต้นไม้ วงเงินที่ซื้อสินค้าประมาณ 200-400 บาท นักท่องเที่ยวตัวอย่างมาตลาดน้ำตลิ่งชันและทัวร์คลองเป็นครั้งแรก และสนใจไปทัวร์คลองเส้นทางฟาร์มกล้วยไม้ และสวนผลไม้เนื่องจากใช้เวลาไม่นาน นักท่องเที่ยวมีความสนใจในแพ็คเกจที่กินที่เที่ยว 100 บาท ส่วนปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด นักท่องเที่ยวให้ความสำคัญกับด้านช่องทางการจัดจำหน่ายมากที่สุด โดยเฉพาะความสะดวกในการซื้อคูปอง ส่วนรองลงมา ก็จะเป็นปัจจัยด้านราคา และ ด้านโปรแกรมการท่องเที่ยวตลิ่งชันทัวร์โดยเฉพาะการได้ชมสภาพแวดล้อมริมคลอง และอัยาศัยไมตรีของมัคคุเทศก์ ส่วนปัจจัยด้านการส่งเสริมทางการตลาดให้ความสำคัญอยู่ใน ระดับปานกลาง การทดสอบสมมติฐานเพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลกับพฤติกรรมการท่องเที่ยวนั้น วิเคราะห์ได้ว่า การศึกษาและที่อยู่ปัจจุบัน มีความสัมพันธ์กับจำนวนครั้งที่มาท่องเที่ยว อายุ อาชีพ รายได้ มีความสัมพันธ์กับ วัตถุประสงค์ของการมาเที่ยว เพศ อายุสถานภาพ การศึกษา มีความสัมพันธ์ กับลักษณะการเดินทางมาเที่ยว อายุ สถานภาพ อาชีพ รายได้ ที่อยู่ปัจจุบัน มีความสัมพันธ์ พาหนะที่ใช้ ในการเดินทาง อายุ สถานภาพ อาชีพ รายได้ มีความสัมพันธ์กับค่าใช้จ่ายในการซื้อสินค้า และ สถานภาพ การศึกษา อาชีพ มีความสัมพันธ์กับการใช้บริการตลิ่งชันทัวร์

ภูวดล งามมาก (2555) วิจัยเรื่อง “การส่งเสริมภาพลักษณ์การท่องเที่ยวที่มีผลต่อการตัดสินใจท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของนักท่องเที่ยว จังหวัดศรีสะเกษ” งานวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการส่งเสริมภาพลักษณ์ด้านการตลาดบริการ ด้านคุณภาพในการบริการ ศึกษาความสัมพันธ์ของปัจจัยกระบวนการตัดสินใจ และศึกษาการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จังหวัดศรีสะเกษ วิธีการทางสถิติและวิเคราะห์นำเสนอข้อมูลสถิติเชิงพรรณนาและข้อมูลสถิติเชิงอนุมาน ด้วยการวิเคราะห์การถดถอยเชิงพหุและการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการศึกษาพบว่า การส่งเสริมภาพลักษณ์ด้านการตลาดบริการ ด้านคุณภาพในการให้บริการของนักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จังหวัดศรีสะเกษ มีความสัมพันธ์กับปัจจัยกระบวนการตัดสินใจของนักท่องเที่ยวชาวไทยในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดศรีสะเกษ

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่ามีการศึกษาเกี่ยวกับกลุ่มนักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เป็นคนไทย แต่ยังมีศึกษากลุ่มนักท่องเที่ยวต่างชาติไม่มากนัก และส่วนใหญ่เป็นการศึกษาเชิงปริมาณ ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะมุ่งประเด็นศึกษาไปที่กลุ่มนักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เป็นต่างชาติ

2.4.2 งานวิจัยเกี่ยวกับการเตรียมความพร้อมต้อนรับนักท่องเที่ยว

รัฐติยา หิรัณยหาต (2544) วิจัยเรื่อง “การศึกษาศักยภาพของชุมชนบ้านหนองขาว อำเภอม่วง จังหวัดกาญจนบุรี เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม” การวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ และประเพณีพื้นบ้านของชุมชนบ้านหนองขาวที่สืบทอดต่อกันมา พร้อมหาแนวทางการพัฒนา

เพื่อเพิ่มศักยภาพของบ้านหนองขาวให้เป็นหมู่บ้านวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ ผู้นำทางศาสนา ผู้นำชุมชน ผู้อาวุโส เจ้าหน้าที่ภาครัฐ และบริษัทนำเที่ยว โดยเลือกใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์ สัมภาษณ์ และสังเกตอย่างมีส่วนร่วม ผลการศึกษาวิถีชีวิตความเป็นอยู่และประเพณีพื้นบ้านของชุมชนบ้านหนองขาวพบว่า เป็นชุมชนโบราณที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรมของหลากหลายชาติพันธุ์อย่างกลมกลืน จนเป็นวัฒนธรรมเฉพาะของชุมชน มีการสืบทอด ดำรงเอกลักษณ์ไว้ได้เป็นอย่างดี ในส่วนนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเยี่ยมชมบ้านหนองขาว ส่วนมากเป็นชาวไทยที่มาศึกษาดูงานทางด้านวัฒนธรรม โดยมาเป็นหมู่คณะ มีนักท่องเที่ยวต่างชาติที่บริษัทนำเที่ยวพามาบ้างเล็กน้อย

การศึกษาศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมพบว่า มีศักยภาพในด้านคุณค่าทางการศึกษา ความปลอดภัย สาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน การประชาสัมพันธ์ในการเป็นแหล่งท่องเที่ยว และมีศักยภาพของพื้นที่ในการรองรับการพัฒนาทางการท่องเที่ยวอยู่ในระดับสูง แต่ศักยภาพความพร้อมของบุคลากรควรปรับปรุง ในด้านแนวทางพัฒนาเพื่อเพิ่มศักยภาพของบ้านหนองขาวให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมได้เลือกแนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน เลือกรูปแบบชุมชนบริหารจัดการเอง โดยมีองค์กรนอกสนับสนุนให้คำปรึกษา และมีการวางแผนทางการพัฒนาในด้านสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ การจัดตั้งศูนย์บริการข้อมูลทางการท่องเที่ยว ร้านอาหาร ร้านขายของที่ระลึก สุขา นอกจากนี้มีการวางแผนพัฒนาบุคลากรเพื่อรองรับการท่องเที่ยว และกำหนดแนวทางการบริหารจัดการในลักษณะการเลือกตั้งคณะกรรมการเพื่อดูแลการท่องเที่ยวโดยเฉพาะอีกด้วย

วีรยา จยวรรณ (2549) วิจัยเรื่อง “สถานภาพสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม : กรณีศึกษาชุมชนป้อมมหากาฬ กรุงเทพมหานคร” ผู้วิจัยต้องการศึกษาหาแนวทางส่งเสริมชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยที่ชาวบ้านยังสามารถอาศัยอยู่ในพื้นที่เดิมได้ การศึกษาครั้งนี้จึงมีวัตถุประสงค์ ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาสถานภาพสิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมของชาวชุมชนป้อมมหากาฬ และวิเคราะห์ถึงผลที่มีต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในชุมชนป้อมมหากาฬ 2) เพื่อเสนอแนะแนวทางการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในชุมชน ใช้วิธีการเก็บข้อมูลทั้งเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ ได้แก่ การเดินสำรวจ การสัมภาษณ์เจาะลึก การสังเกต และการใช้แบบสอบถามเก็บข้อมูลจากครัวเรือนทั้งหมดจำนวน 52 ชุด

ผลการศึกษาพบว่า สถานภาพสิ่งแวดล้อมในชุมชนพบว่าไม่เป็นอุปสรรคต่อการจะส่งเสริมพื้นที่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม แต่ควรมีการปรับปรุงในส่วนของกายภาพความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเรือนและทางเดิน รวมทั้งระบบสาธารณูปโภค ชุมชนมีวัฒนธรรมที่โดดเด่น ไม่ว่าจะเป็นบ้านโบราณ ของเก่าแก่ วิถีชีวิตการอยู่ อาศัยแบบเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ วัฒนธรรมการอยู่อาศัยแบบเกื้อกูล เช่นการลงแขกรอกท่อน้ำที่อุดตันทั้งชุมชน มีประเพณีพิธีกรรม ได้แก่ พิธีบวงสรวงหลวงปู่ป้อมมหากาฬ พิธีบวงสรวงโบราณและต้นไม้เก่าแก่ และการจัดกิจกรรมตามประเพณีอื่นๆ ของไทย และการประกอบอาชีพมีความหลากหลาย ทั้งค้าขาย รับราชการ และบริษัทเอกชน มีภูมิปัญญาเก่าแก่ ได้แก่ การหลอมทอง การทำ

เครื่องปั้นดินเผา การทำกรงนก การวางแผนโบราณ และการเพาะเลี้ยงไก่พื้นเมือง เพื่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในชุมชน

วัฒนธรรมชุมชนข้างต้นทั้งหมดจะต้องได้รับการอนุรักษ์ให้คงอยู่ ผู้นำชุมชนจะต้องมีการสืบทอดกิจกรรมทางประเพณีและภูมิปัญญาต่างๆ ให้แก่ลูกหลานต่อไป มีการปฏิบัติกิจกรรมการรักษาสิ่งแวดล้อมที่ชุมชนมีอยู่อย่างต่อเนื่องเพื่อสืบทอดจิตสำนึกให้แก่ลูกหลานชุมชนต่อไป เผยแพร่ทางเว็บไซต์ให้เห็นเครือข่ายการท่องเที่ยวที่มีชุมชนเป็นส่วนหนึ่งของสถานที่ท่องเที่ยวรอบข้าง ชุมชนควรจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับเทศกาลของคนไทย และส่งเสริมให้ชาวบ้านมาค้าขายในชุมชนเมื่อมีงานเทศกาลต่างๆ เพื่อเป็นการสร้างสีสันให้กับการท่องเที่ยวในชุมชน จัดพิพิธภัณฑ์แหล่งเรียนรู้เพื่อเก็บของสำคัญที่มีความเกี่ยวเนื่องทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชุมชน บูรณะบ้านโบราณให้คงสภาพเดิม จัดงานฟื้นฟูประวัติศาสตร์ของชุมชนที่เลือนหายไป เช่น ลิเก และการทำเครื่องดนตรีไทยอย่างต่อเนื่องสืบไป

สรุปผลได้ว่าชุมชนป้อมมหากาฬมีสถานภาพสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมที่สามารถส่งเสริมให้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมได้ ด้วยความสามารถในการจัดการดูแลด้านสิ่งแวดล้อมของชาวชุมชนป้อมมหากาฬ รวมทั้งวัฒนธรรมที่มีคุณค่า มีความหลากหลาย และมีเอกลักษณ์ควรค่าแก่การอนุรักษ์และเป็น สิ่งสำคัญที่ทำให้ชุมชนสามารถที่จะดูแลจัดการการท่องเที่ยวในพื้นที่ให้มีความยั่งยืนต่อไปได้ กรุงเทพมหานคร ควรเข้ามาสนับสนุนทั้งในส่วนของนโยบายและงบประมาณเพื่อทำให้เกิดแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมแห่งใหม่ที่มีคุณค่าต่อไป

สมเกียรติ ชัยพิบูลย์ (2550) วิจัยเรื่อง “การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวชุมชนนครชุม อำเภอมะเข่ จังหวัดกำแพงเพชร” การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ คือ 1) ศึกษาสภาพทั่วไป บริบทชุมชนด้านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนนครชุม อำเภอมะเข่ จังหวัดกำแพงเพชร 2) เพื่อศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนนครชุม อำเภอมะเข่ จังหวัดกำแพงเพชร 3) เพื่อศึกษาหาแนวทางและข้อเสนอแนะการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนนครชุม อำเภอมะเข่ จังหวัดกำแพงเพชร โดยมีกลุ่มตัวอย่างกลุ่มที่หนึ่ง คือ กลุ่มตัวอย่างจากครัวเรือน 400 ตัวอย่าง เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา คือ แบบสอบถาม ข้อมูลที่รวบรวมได้ทั้งหมดนำมาวิเคราะห์โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป ค่าสถิติที่ใช้คือ การแจกแจงความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนกลุ่มที่สอง คือ ผู้นำอย่างเป็นทางการ ประกอบด้วยผู้ใหญ่บ้าน 12 หมู่บ้าน เทศบาล องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น กลุ่มผู้นำอย่างไม่เป็นทางการ คือ ผู้นำอาวุโสหรือผู้รู้ของชุมชน ตัวแทนจากกลุ่มอาชีพ เจ้าหน้าที่ของรัฐ คือ พัฒนาชุมชน สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดกำแพงเพชร ผลการศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวของชุมชนนครชุม มีองค์ประกอบที่เหมาะสมสำหรับการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้ง 3 ด้าน คือด้านสิ่งดึงดูดใจ การเข้าถึงและสิ่งอำนวยความสะดวก แต่ยังมีจุดอ่อนที่สิ่งอำนวยความสะดวก ที่ต้องการการปรับปรุงและสร้างให้มีจำนวนเพิ่มขึ้น กลุ่มตัวอย่างในชุมชนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชน อยู่ในระดับมาก และกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ต้องการการมีส่วนร่วมทุกด้านอยู่ในระดับมาก ในทุกด้าน ผลการศึกษาแนวทางการจัดการที่เหมาะสมสำหรับการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว เชิงวัฒนธรรมชุมชนนั้นจากการสนทนากลุ่มหรือการจัดเวทีชาวบ้านได้ร่วมกันวางแผนการจัดการไว้ คือ การจัดการด้านโครงสร้าง

องค์กรการท่องเที่ยว การจัดการบุคลากร การจัดระบบการดำเนินการ และการติดตามตรวจสอบการดำเนินการ

สุทัศน์ ละงู (2551) วิจัยเรื่อง “วิถีชีวิตและศักยภาพที่เอื้อต่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โฮมสเตย์ : กรณีศึกษาชุมชนชาวเลบ้านส้างาอู อำเภอกะลันตา จังหวัดกระบี่” งานวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิถีชีวิตของชุมชนชาวเลบ้านส้างาอู ศักยภาพในชุมชนที่เอื้อต่อการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โฮมสเตย์ที่ยั่งยืน การศึกษาวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเลือกศึกษาชุมชนชาวเลบ้านส้างาอู อำเภอกะลันตา จังหวัดกระบี่ เป็นสนามที่ใช้ศึกษา ด้วยจังหวัดกระบี่เป็นเมืองแห่งการท่องเที่ยวที่มีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ เข้ามาท่องเที่ยวปีละไม่ต่ำกว่า 1 ล้านคน ธุรกิจ การท่องเที่ยวมีความเจริญเติบโต และทางจังหวัดเน้นการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เกาะลันตาเป็นสถานท่องเที่ยวแห่งหนึ่งของกระบี่ ที่มีวิถีชีวิตดั้งเดิมของคนในชุมชน เป็นที่อยู่อาศัยของชาวเลเผ่าอูรักลาโว้ย เพื่อที่จะพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวโดยเน้น วิถีชีวิตและศักยภาพในชุมชน เป็นสิ่งดึงดูดนักท่องเที่ยว การเก็บข้อมูลใช้วิธีการสัมภาษณ์ระดับลึกและศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายได้แก่ กลุ่มชาวเลกลุ่มผู้อยู่อาศัย และกลุ่มเจ้าหน้าที่ของรัฐ จำนวน 30 คน ผลการวิจัยพบว่า วิถีชีวิตและศักยภาพที่เอื้อต่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ มีดังนี้ 1) วิถีชีวิตด้านอาชีพ เป็นปัจจัยที่เอื้อต่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โฮมสเตย์ของชุมชนบ้านส้างาอู โดยอาชีพต่าง ๆ ได้แก่ กิจกรรมลากอวน หาลา ลากอวนกุ้ง การดำน้ำลึกจับปลา การงมหอย การนับเรือหางยาว ให้นักท่องเที่ยวได้ทำกิจกรรมเหล่านี้ 2) วิถีชีวิตด้านภูมิปัญญา ได้แก่ การทำสมอเรือโบราณ การทำไซปลา การทำเรือปาจัก การสานตระกร้าหวาย การทำกรงนก การผลิตเครื่องดนตรี 3) วิถีชีวิตด้านประเพณีและวัฒนธรรม เช่นการเชื่อผู้นำ เพื่อให้ชุมชนมีความสงบราบรื่น สำหรับด้านศักยภาพที่เอื้อต่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โฮมสเตย์ ได้แก่ 1) ศักยภาพด้านทรัพยากรธรรมชาติ คือ ป่าไม้ ชายทะเล หมู่เกาะต่างๆ ซึ่งสามารถใช้เป็นแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างดี 2) ศักยภาพด้านสิ่งแวดล้อม สะดวก คือการคมนาคมที่สะดวก สบาย สิ่งสาธารณูปโภคต่างๆ และที่พักรองรับนักท่องเที่ยวมีเพียงพอ การวิจัยครั้งนี้ วิถีชีวิตด้านอาชีพ วิถีชีวิตด้านภูมิปัญญา และประเพณีวัฒนธรรมของชุมชนส้างาอู เสนอแนะให้มีการส่งเสริม เผยแพร่ให้กับนักท่องเที่ยว ประชาชน หน่วยงานของรัฐ ได้รับทราบโดยการประชาสัมพันธ์ สื่อต่างๆ เผยแพร่ โดยการจัดอบรมให้ความรู้แก่ประชาชนให้เข้าใจถึงลักษณะของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โฮมสเตย์ เพื่อพัฒนาสิ่งสาธารณูปโภคด้านต่างๆ ให้ดียิ่งขึ้นและเพิ่มทักษะด้านภาษาต่างประเทศ แก่เด็กรุ่นใหม่ การประชาสัมพันธ์เส้นทางและแหล่งท่องเที่ยวในชุมชน โดยการจัดทำป้ายแสดงเส้นทางและแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ด้วยภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

กนกวรรณ ชูชาญ (2552) วิจัยเรื่อง “การจัดการความรู้ทางทรัพยากรวัฒนธรรมโดยผู้นำชุมชนเพื่อการท่องเที่ยว ชุมชนบ้านผาหมอน ดอยอินทนนท์ จังหวัดเชียงใหม่” การวิจัยนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ทางด้านวิธีการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านผาหมอน และศึกษากระบวนการจัดการความรู้ทางทรัพยากรวัฒนธรรมของผู้นำชุมชน รวมถึงส่งเสริมให้เกิดแนวทางการจัดการความรู้ทางทรัพยากรวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว โดยมีมูลเหตุจูงใจในการศึกษา คือ บริบททาง

วัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไป ส่งผลให้ผู้นำชุมชนบ้านผาหมอน ประสบปัญหาในการถ่ายทอดองค์ความรู้ทางทรัพยากรวัฒนธรรมภายในชุมชน ผลการศึกษาแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ สภาพการณ์ทางกายภาพและสังคม การจัดการความรู้ทางทรัพยากรของผู้นำชุมชน และผลจากระบบการจัดการความรู้ของผู้นำชุมชน ในเวทีเรียนรู้ชุมชน สรุปได้ว่า สภาพการณ์ทางกายภาพและสังคม ชนเผ่าปกากะญอบ้านผาหมอนมีองค์ความรู้ภูมิปัญญาที่สัมพันธ์กับธรรมชาติ โดยผู้นำชุมชนมีบทบาทในการอนุรักษ์ทรัพยากรทางวัฒนธรรม ด้านการจัดการความรู้ทางทรัพยากรวัฒนธรรมของกลุ่มผู้นำชุมชน อาศัยการถ่ายทอดและนำไปใช้ ผลลัพธ์ทางวัฒนธรรม จุดเด่นที่พบคือ ศักยภาพทางการท่องเที่ยว เป็นการรวมทุนทางกายภาพ ทุนทางสังคม รวมทั้งทุนทางจิตวิญญาณมาปรับใช้ในการท่องเที่ยวได้อย่างเหมาะสม แต่ยังพบแนวโน้มของสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชนเอง คือ วิธีการจัดการความรู้ฝังลึก และกระบวนการในการสืบทอดความรู้ทางทรัพยากรวัฒนธรรมภายในชุมชน

จิราพร ไชยเชนทร์ และคณะ (2560) วิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการประยุกต์ใช้ทุนทางสังคม เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวคลองร้อยสายเชิงสร้างสรรค์ ผลการศึกษาพบว่า 1) การศึกษาสภาพการณ์การประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว คลองร้อยสายเชิงสร้างสรรค์ ชุมชนมีการประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมที่อยู่ในรูปของทุนที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติและทุน ที่มนุษย์สร้างขึ้น มาเป็นตัวเชื่อมโยงในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ด้วยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน 2) การพัฒนารูปแบบการประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวคลองร้อยสายเชิงสร้างสรรค์ ได้รูปแบบมีชื่อเรียกว่า “LINGKANG Model” ประกอบด้วย ภูมิปัญญา อัตลักษณ์ ชุมชน ทุนธรรมชาติ การเอาใจใส่ดูแล การจัดการความรู้ การประยุกต์ เครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ การทำซ้ำเพื่อความเจริญงอกงาม 3) มีความรู้ด้านการประยุกต์ใช้ทุนทางสังคม เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์หลังการอบรมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 4) การประเมินและปรับปรุงรูปแบบการประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวคลองร้อยสายเชิงสร้างสรรค์ ความคิดเห็นของผู้เกี่ยวข้องต่อรูปแบบการประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวคลองร้อยสายเชิงสร้างสรรค์ อยู่ในระดับมาก และปัจจัยแห่งความสำเร็จ คือ การบริหาร จัดการชุมชนโดยการสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน การสร้างเครือข่ายกับแหล่งท่องเที่ยวชุมชน ศักยภาพของผู้นำ การรักษาวิถีชีวิตที่ยังคงเอกลักษณ์ดั้งเดิมไว้ และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน

ลักขณา เกตุราพันธ์และคณะ (2559) วิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนชาวไทยพวน เพื่อส่งเสริม การเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ จังหวัดนครนายก ” ผลจากการศึกษาพบว่า 1) สภาพการณ์ของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนชาวไทยพวน จังหวัด นครนายกมีแนวโน้มทางการท่องเที่ยวที่ดี เพราะมีสภาพแวดล้อมและทรัพยากรทางการท่องเที่ยวที่หลากหลาย มีความพร้อม มีการส่งเสริมการเรียนรู้ มีผู้นำชุมชนรับผิดชอบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชน นักท่องเที่ยวมีแรงจูงใจในการเดินทางมาท่องเที่ยวในภาพรวมอยู่ในระดับที่ดีมาก ชุมชนชาวไทยพวนมีประวัติความเป็นมา ยาวนานเกือบ 200 ปี 2) รูปแบบการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนชาวไทยพวนเพื่อส่งเสริมการ เรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ที่พัฒนาขึ้นคือ ทีเอชซีแอลซีเอพีซี โมเดล “ThCLCAPC Model”

ประกอบด้วย 7 องค์ประกอบ ชาวไทยพวน การสร้างสรรค์ การเรียนรู้ การอนุรักษ์ ความตระหนัก การมีส่วนร่วมของชุมชน และ กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิง วัฒนธรรม 3) ผลการทดลองใช้รูปแบบที่พัฒนาขึ้นได้อย่างเหมาะสมในชุมชนชาวไทยพวน และ 4) ผลการประเมินรูปแบบการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวฯ มีความเหมาะสม เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ จังหวัดนครนายกที่สำคัญ

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่ามีการศึกษาเกี่ยวกับการเตรียมความพร้อมต้อนรับนักท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมต่างๆ ส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับบริบทชุมชนและทุนทางวัฒนธรรมในชุมชน งานวิจัยดังกล่าวข้างต้นจึงเป็นแนวทางสำหรับการดำเนินการวิจัยครั้งนี้

2.5 กรอบแนวคิดของงานวิจัย

การศึกษานี้ ได้ศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะความหมายของวัฒนธรรม ซึ่งกาญจนา แก้วเทพ (2537 : 81) กล่าวว่า วัฒนธรรม เป็นวิถีทางและแบบฉบับในการดำเนินชีวิตของชุมชนที่ได้ปฏิบัติสั่งสมกันมา รวมทั้งความคิดต่างๆ ที่คนได้กระทำ สร้าง ถ่ายทอด สะสม และรักษาไว้จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง อาจอยู่ในรูปแบบของความรู้ การปฏิบัติ และความเชื่อ ตลอดจนวัตถุสิ่งของ และ อภิปรัชญา พันธเสน (2539 : 316) กล่าวว่า วัฒนธรรม คือ ระบบคุณค่าที่รวบรวมมาได้จากประวัติศาสตร์ เป็นคุณค่าทั้งเศรษฐกิจ การเมือง และแนวคิดที่สัมพันธ์กันเป็นโครงสร้าง มีผลต่อพฤติกรรมของคนในฐานะปัจเจกบุคคล และคนในสังคมในวิถีจริงทั้งหมด รวมทั้ง เพิ่มศักดิ์ วรลยางกูร (2546 : 28) ให้ความหมาย “วัฒนธรรม” หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์สร้างขึ้น นับตั้งแต่ภาษาขนบธรรมเนียม ประเพณี ศาสนา กฎหมาย ศิลปะ จริยธรรม ตลอดจนวิทยาการและเทคโนโลยีต่างๆ วัฒนธรรม จึงเป็นทุกสิ่งทุกอย่างที่เกี่ยวกับชีวิตมนุษย์ เป็นระบบคุณค่าที่สั่งสมและถ่ายทอดต่อกันมา ส่งผลต่อพฤติกรรมของคนในสังคม อาจเป็นสิ่งที่อยู่ในรูปของนามธรรม เช่น ขนบธรรมเนียม ประเพณี จารีต ศาสนา กฎหมาย ศิลปะ จริยธรรม ความเชื่อ อุดมการณ์ ความรู้ ความรู้สึกนึกคิด หรืออาจเป็นสิ่งที่ป็นรูปธรรม เช่น ภาษา การแต่งกาย สถาปัตยกรรม และสิ่งประดิษฐ์ต่างๆ

วัฒนธรรมจึงมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของคนในแต่ละท้องถิ่น เป็นเครื่องมือให้เกิดความรักความสามัคคี เสริมสร้างความเข้าใจซึ่งกันและกัน สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของกลุ่มชนในท้องถิ่นที่แตกต่างกันไป ตามสภาพแวดล้อมของท้องถิ่นนั้นๆ ให้ความบันเทิงแก่กลุ่มชนในสังคม เช่น การฟังเพลง การร้องเพลง การแสดงมหรสพต่างๆ ตลอดจนพิธีกรรมจากประเพณีเทศกาลต่างๆ เป็นเครื่องมือให้การศึกษาและอบรมคนในสังคม โดยการสอนให้รู้จักถูกผิด รู้จักผิดชอบ การปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรม เพื่อเป็นบรรทัดฐานของสังคม เป็นเครื่องมือพัฒนาการทางด้านร่างกายสติปัญญา อารมณ์ และสังคมให้แก่เด็กและเยาวชน เป็นเครื่องมือการควบคุมของสังคม ให้อยู่ร่วมกันและช่วยเหลือซึ่งกันและกันเพื่อความอยู่รอด และมีระเบียบแบบแผนและกฎเกณฑ์เพื่อเป็นแนวปฏิบัติร่วมกันของสังคม (ประชิด สุกฤษณ์พัฒน์, 2546:11-12)

วัฒนธรรมได้ถูกนำมาเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยว ในลักษณะของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งจุฑามาศ คงสวัสดิ์ (2550 : 6) ได้ให้ความหมาย การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมไว้ว่า เป็นการท่องเที่ยวประเภทหนึ่ง ซึ่งแหล่งท่องเที่ยวเกี่ยวข้องกับมรดกประเพณีและวัฒนธรรม รวมถึงสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์

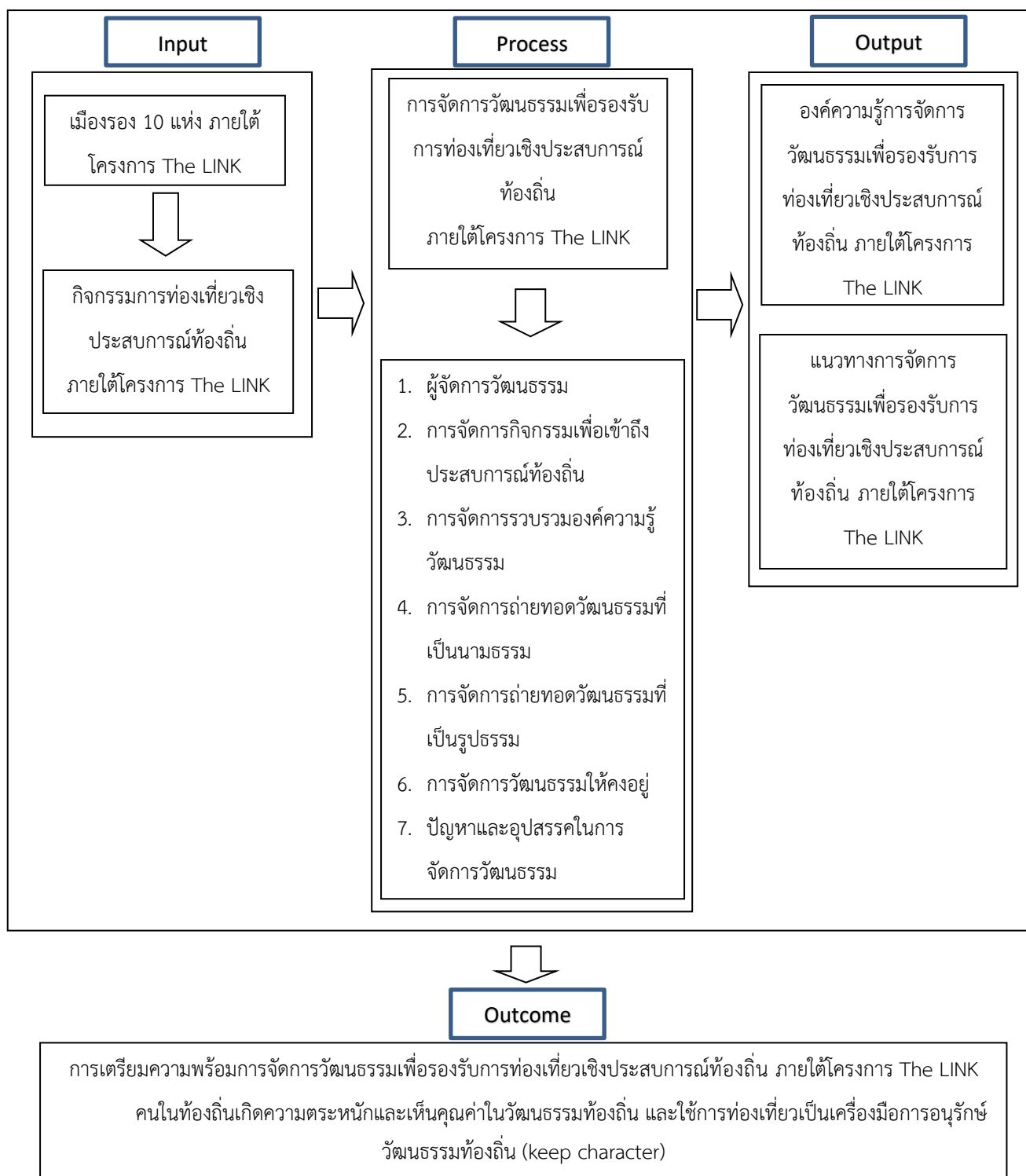
โบราณสถาน แหล่งโบราณคดี สถานที่จัดแสดงโบราณวัตถุ วิถีชีวิตชาวบ้าน พิธีกรรมทางศาสนา งานฝีมือ และสถานที่ที่คนสร้างขึ้นเพื่อความเพลิดเพลิน หรือเพื่อเป็นการแสดงศิลปะ ละคร ดนตรีพื้นบ้าน หรืออย่างอื่นซึ่งเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม ทั้งหมดนี้ล้วนเป็นสิ่งที่สามารถดึงดูดความสนใจจากนักท่องเที่ยวได้ นักท่องเที่ยวจึงเป็นผู้ที่มีความต้องการมีส่วนร่วมในวัฒนธรรมหรือต้องการสัมผัสวัฒนธรรมที่แตกต่างจากของตนเอง จึงทำให้เกิดเป็นแรงจูงใจในการไปเที่ยว ซึ่งนักท่องเที่ยวจะมีปฏิสัมพันธ์กับผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรมนั้นๆ (มันทนา ฉ่องสวนอ้อย, 2552 : 57) จึงเป็นการท่องเที่ยวที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ มีความเข้าใจกันและกัน ได้รับความสุขและเกิดมิตรภาพระหว่างกัน อีกทั้งยังต้องให้ความเคารพในวัฒนธรรมของกันและกันอีกด้วย (พงษ์เกษม สิงห์รุ่งเรือง, 2553 : 29) กิจกรรมการท่องเที่ยวจึงนำเสนอถึง ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน (ประพันธ์ชัย ไชยนอก, 2553 : 7) ผู้มาเยือนจะสามารถแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และเพิ่มการรับรู้ความเข้าใจของผู้ที่อยู่ในชุมชนนั้นๆ โดยนำเสนอการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมผ่านจากการให้ทำกิจกรรมหลายๆรูปแบบ โดยจะขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของชุมชนนั้นๆ อันจะต้องไม่ทำให้เกิดผลกระทบหรือเกิดผลกระทบให้น้อยที่สุดต่อสิ่งแวดล้อม วิถีชีวิตเดิมของคนในชุมชน รวมทั้งต่อคนในชุมชนอีกด้วย เช่น กิจกรรมรณรงค์ เป็นต้น (ภูษิชา ปันแก้ว, 2557 : 23)

ลักษณะของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จึงต้องเป็นการท่องเที่ยวที่ให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์ โบราณสถาน ศิลปวัฒนธรรมและประเพณี มีหลักการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมไว้ให้ดีที่สุด มีการจัดการอย่างยั่งยืนทั้งเชิงเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมหรือกระทบน้อยที่สุด คงไว้ซึ่งวิถีชีวิตของท้องถิ่นในแง่สังคมและวัฒนธรรม เป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยวที่ต้องการศึกษาความแตกต่างทางด้านสังคมและวัฒนธรรมอันหลากหลาย ให้ความรู้แก่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ทั้งนักท่องเที่ยว ผู้ดูแลแหล่งท่องเที่ยว ผู้ประกอบธุรกิจท่องเที่ยวและประชาชนในท้องถิ่น ได้รับความรู้และประสบการณ์จากการท่องเที่ยว พร้อมทั้งมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมและได้รับผลประโยชน์ เป็นการกระจายรายได้สู่ชุมชนท้องถิ่น มีการตลาดของการบริการท่องเที่ยวครบตามเกณฑ์แห่งการอนุรักษ์อย่างแท้จริง ทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความพึงพอใจ เพิ่มคุณค่าของประสบการณ์ที่ได้รับ ทำให้ต้องการกลับมาท่องเที่ยวซ้ำอีก คำนึงถึงขีดความสามารถรองรับของพื้นที่ และความสะอาดของพื้นที่ และคำนึงถึงความปลอดภัยในชีวิตทรัพย์สินของนักท่องเที่ยว เพื่อให้นักท่องเที่ยวอบอุ่นใจ (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, 2548)

แนวคิดการจัดการวัฒนธรรม ให้ความสำคัญต่อการกระบวนการดำเนินงานหรือปฏิบัติงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ เพื่อให้กิจกรรมทางวัฒนธรรม บรรลุเป้าหมายตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล (สุรพล ดำริห์กุล, 2559:15) ดังนั้น การศึกษาการจัดการวัฒนธรรมนี้ จึงเป็นการศึกษาการใช้ทุนทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น ซึ่งเป็นระบบคุณค่าที่มีการสั่งสมและถ่ายทอดต่อกันมา มาจัดการรวบรวมองค์ความรู้วัฒนธรรม และถ่ายทอดวัฒนธรรมให้นักท่องเที่ยวเกิดการเรียนรู้ เข้าใจ เห็นคุณค่า ให้ความเคารพต่อวัฒนธรรมของท้องถิ่น ด้วยการจัดการกิจกรรมท่องเที่ยวในท้องถิ่นเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสถึงวัฒนธรรมท้องถิ่น และเพื่อให้คนในท้องถิ่นได้ร่วมกันอนุรักษ์วัฒนธรรมของตนให้คงอยู่ต่อไป

กรอบแนวคิดของงานวิจัย จึงมุ่งเน้นการศึกษาวัฒนธรรมของท้องถิ่น ทั้งที่เป็นวัฒนธรรมนามธรรม และรูปธรรมที่ถูกหยิบยกขึ้นมาจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่นของเมืองรอง ภายใต้โครงการ The LINK มีองค์ประกอบที่สำคัญต่อการขับเคลื่อนท้องถิ่นให้สามารถจัดการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ได้อย่างเหมาะสม ประกอบด้วย ผู้จัดการวัฒนธรรมและการจัดการวัฒนธรรมท้องถิ่น ได้แก่ การรวมรวมความรู้วัฒนธรรม การถ่ายทอดวัฒนธรรม และการคงอยู่ของวัฒนธรรม โดยแต่ละท้องถิ่นอาจมีประสิทธิภาพหรือความพร้อมในการจัดการวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน และเพื่อให้โครงการ The LINK สามารถดำเนินการต่อไปได้ตรงตามจุดมุ่งหมายของการมีตลาดท่องเที่ยวต่างชาติเฉพาะกลุ่มที่สนใจ เข้ามาเรียนรู้และได้ประสบการณ์ท้องถิ่น การจัดทำแนวทางการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่นจึงมีความสำคัญต่อการสร้างความพร้อมในระดับพื้นที่ ซึ่งเป็นความพร้อมทั้งตัวบุคคล สังคม ชุมชน การจัดการวัฒนธรรม การจัดการท่องเที่ยว รวมทั้งการจัดการให้วัฒนธรรมยังคงอยู่ ซึ่งแนวทางการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น ต้องมาจากการศึกษาข้อมูล ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องรอบด้าน สามารถเป็นแนวทางที่นำไปใช้ในทางปฏิบัติหรือการพัฒนาได้สอดคล้องและเหมาะสมกับท้องถิ่น เพื่อให้การจัดการท่องเที่ยวสามารถเป็นเครื่องมือพัฒนาท้องถิ่น และการอนุรักษ์ วัฒนธรรมท้องถิ่นให้คงอยู่อย่างยั่งยืน

งานวิจัยระยะต่อไป การนำแนวทางการจัดการเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่นของเมืองรอง ภายใต้โครงการ The LINK ไปสู่การปฏิบัติได้จริง เพื่อพัฒนาการจัดการวัฒนธรรมและสร้างความพร้อมในการรองรับกลุ่มนักท่องเที่ยวต่างชาติ ควรให้ความสำคัญต่อกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมที่เน้นให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้เข้ามาทำงานร่วมกัน โดยให้ผู้จัดการวัฒนธรรมเป็นคนขับเคลื่อนกระบวนการด้วยตนเองเป็นสำคัญ มีการรวบรวมและจัดการความรู้วัฒนธรรม มีรูปแบบการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่ทำให้นักท่องเที่ยวเข้าถึงประสบการณ์ท้องถิ่นได้เชิงลึกและเกิดการเรียนรู้ได้จริง ซึ่งต้องมีกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมให้ผู้จัดการวัฒนธรรมจากฐานสู่ฐานในท้องถิ่นให้สามารถทำหน้าที่ถ่ายทอดวัฒนธรรมได้ อันเป็นส่วนให้เกิดการสืบทอดวัฒนธรรมคู่ขนานกับการจัดการท่องเที่ยว เพื่อให้วัฒนธรรมยังคงอยู่และเป็นแบบแผนในการดำเนินชีวิตของคนในท้องถิ่นอย่างต่อเนื่องต่อไป

แผนภูมิที่ 1 กรอบแนวคิดของงานวิจัย

บทที่ 3

การดำเนินการวิจัย

ศึกษาการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่นของเมืองรอง ภายใต้โครงการ The LINK มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น และเพื่อจัดทำแนวทางพัฒนาการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น ของเมืองรอง ภายใต้โครงการ The LINK มีการกำหนดการดำเนินการวิจัย ดังนี้

- 3.1 กลุ่มเป้าหมายในการวิจัย
- 3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- 3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล
- 3.4 การวิเคราะห์และตรวจสอบข้อมูล
- 3.5 แผนการดำเนินการวิจัย

3.1. กลุ่มเป้าหมายในการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ทำการศึกษาในพื้นที่ 10 จังหวัด ภายใต้โครงการ The LINK ได้แก่ จังหวัดแม่ฮ่องสอน สุโขทัย เพชรบุรี สมุทรสงคราม ตราด ชุมพร-ระนอง พังงา นครศรีธรรมราช ตรัง และเลย โดยมีการเลือกพื้นที่ศึกษาในแต่ละจังหวัด ศึกษาเฉพาะกิจกรรมท่องเที่ยวที่สะท้อนถึงวัฒนธรรมท้องถิ่นจากโปรแกรมการท่องเที่ยวที่สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยสำนักงานของแต่ละจังหวัดได้กำหนดขึ้น เพื่อพาบริษัททัวร์ต่างประเทศ (DMC) เข้ามาทำกิจกรรมในพื้นที่ เพื่อกลับไปทำการตลาดดึงดูดนักท่องเที่ยวต่างชาติเข้ามาท่องเที่ยวให้สามารถเข้าถึงประสบการณ์ท้องถิ่นในจังหวัดต่างๆ เมืองรองจำนวน 22 กิจกรรมท่องเที่ยว

ดังนั้น กลุ่มเป้าหมายในการวิจัยซึ่งเป็นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก มีวิธีวิทยาในการกำหนดกลุ่มเป้าหมายแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยกำหนดคุณสมบัติของกลุ่มเป้าหมาย รวมทั้งหมด 103 คน ดังนี้

1. ศึกษาเฉพาะบุคคล และกลุ่มคนในท้องถิ่น ที่มีบทบาทสำคัญในการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยว ในกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่นที่ระบุไว้ในแต่ละเส้นทางท่องเที่ยวของแต่ละจังหวัด ได้แก่ ผู้นำชุมชนหรือท้องถิ่น ประชาชนท้องถิ่น ชาวบ้าน และผู้ประกอบการในท้องถิ่น รวม 78 คน
2. ศึกษาเฉพาะบุคคล และกลุ่มคนในองค์กร ที่มีบทบาทส่งเสริมหรือสนับสนุนการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่นในพื้นที่แต่ละจังหวัด ได้แก่ สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย องค์กรบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยว เครือข่ายการท่องเที่ยว ชุมชน และสถาบันการศึกษาในจังหวัด และบริษัทท่องเที่ยว รวม 25 คน

3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การเก็บรวบรวมข้อมูล ได้สร้างเครื่องมือเพื่อใช้ในการวิจัยแบ่งออกเป็น 3 เครื่องมือได้แก่

3.2.1 แนวคำถามเชิงลึกเพื่อการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) ในการศึกษาการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น ประกอบด้วยแนวคำถามดังนี้

- 1) ประวัติความเป็นมาของการจัดการวัฒนธรรมเป็นอย่างไร
- 2) มีการเชื่อมโยงการจัดการวัฒนธรรมกับการท่องเที่ยวอย่างไร
- 3) การจัดการวัฒนธรรมเพื่อใช้รองรับการท่องเที่ยว ได้แก่อะไร และเป็นวัฒนธรรมแบบใดได้แก่ วัฒนธรรมนามธรรม และวัฒนธรรมรูปธรรม หรือ คติธรรม เนิติธรรม สหธรรม วัตถุธรรม
- 4) ท้องถิ่นมีเอกลักษณ์หรืออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมอย่างไร
- 5) มีการรวบรวมข้อมูลวัฒนธรรมอย่างไร
- 6) มีการถ่ายทอดความรู้วัฒนธรรมแก่นักท่องเที่ยวอย่างไร เพื่อให้ความรู้ ความเข้าใจ และเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมท้องถิ่น
- 7) การคงอยู่ของวัฒนธรรมท้องถิ่น จะยังคงอยู่ได้เพราะอะไร
- 8) ชุมชนท้องถิ่นในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมมีส่วนร่วมในการพัฒนาหรือการจัดการการท่องเที่ยวอย่างไร
- 9) มีการปลูกฝังสร้างจิตสำนึกของคนในท้องถิ่นให้เกิดความรัก ห่วงแหน รักษา วัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างไร
- 10) การจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยว ส่งผลดีอย่างไร ทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม หรืออื่นๆ เช่น กระจายรายได้สู่ท้องถิ่น และยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนท้องถิ่นอย่างไร
- 11) มีข้อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่นอย่างไร

3.2.2 ประเด็นในการสังเกต ด้วยการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (non-participant observation) เพื่อศึกษาแนวทางการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น ด้วยการสังเกตทั้งก่อน ระหว่าง หลังจากผู้วิจัยได้ร่วมทำกิจกรรมท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น ประกอบด้วยประเด็นในการสังเกต ดังนี้

- 1) ใครคือผู้จัดการวัฒนธรรมของท้องถิ่น
- 2) คนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการวัฒนธรรมของท้องถิ่นหรือไม่ อย่างไร
- 3) มีวิธีการนำเสนอวัฒนธรรมท้องถิ่นให้นักท่องเที่ยวอย่างไร
- 4) กิจกรรมท่องเที่ยวได้สร้างความรู้สึกลงในการเข้าถึงประสบการณ์ท้องถิ่นหรือไม่ อย่างไร
- 5) การจัดการวัฒนธรรมด้วยกิจกรรมท่องเที่ยวมีความพร้อมหรือไม่ อย่างไร

6) กิจกรรมท่องเที่ยวได้มีส่วนทำให้ท้องถิ่นยังคงรักษาอัตลักษณ์หรือตัวตนทางวัฒนธรรมต่อไปได้อย่างมีคุณค่าหรือไม่ อย่างไร

7) มีปัจจัยแวดล้อมต่างๆ อะไรบ้างที่อาจส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงต่อวัฒนธรรมท้องถิ่น และมีความน่ากังวล หรือตั้งข้อสังเกตอะไรบ้าง

3.2.3 แนวคำถามในการสนทนากลุ่ม (focus group) เพื่อศึกษาแนวทางการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่นของเมืองรอง ภายใต้โครงการ The LINK ประกอบด้วยแนวคำถามดังนี้

1) การจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวของท้องถิ่น มีจุดเด่น จุดด้อย ปัญหา อุปสรรค อย่างไรบ้าง

2) มีความคิดเห็นต่อโครงการ The LINK อย่างไร ทั้งการจัดการวัฒนธรรม การสร้างประสบการณ์ท้องถิ่น การรักษาอัตลักษณ์ท้องถิ่น (ด้านบวก ด้านลบ ด้านปัญหา ด้านความกังวล ฯลฯ)

3) การจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยว ของโครงการ The LINK นี้ ควรจัดทำอย่างต่อเนื่องหรือไม่ เพราะอะไร

4) มีข้อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่นอย่างไร

3.2.4 เครื่องมืออื่นๆ ที่ใช้ประกอบการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบบันทึกปฏิทินวัฒนธรรม (Culture Calendar) เทคนิคแผนที่ความคิด (Mind Mapping) สมุดจดบันทึกภาคสนาม เครื่องบันทึกเสียง กล้องถ่ายรูป เป็นต้น

3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล มี 2 วิธีการ ดังนี้

3.3.1 การศึกษาค้นคว้าข้อมูลทุติยภูมิ ที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่น และการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จากเอกสาร หนังสือ วารสาร งานวิจัยต่างๆ จากแหล่งข้อมูลห้องสมุดมหาวิทยาลัย และในอินเทอร์เน็ต

3.3.2 การศึกษาข้อมูลปฐมภูมิ ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) ระหว่างการลงพื้นที่ภาคสนามเพื่อศึกษาการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น จากกลุ่มเป้าหมายที่เป็นผู้จัดการวัฒนธรรมท้องถิ่น และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) ผู้จัดการวัฒนธรรมท้องถิ่นและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อศึกษาแนวทางพัฒนาการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น ของเมืองรอง ภายใต้โครงการ The LINK

บทที่ 4

ผลการวิจัย

การศึกษาการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่นของเมืองรอง ภายใต้โครงการ The LINK มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่นของเมืองรอง ภายใต้โครงการ The LINK และเพื่อจัดทำแนวทางพัฒนาการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น ของเมืองรอง ภายใต้โครงการ The LINK โดยคณะผู้วิจัยสามารถถอดองค์ความรู้การจัดการวัฒนธรรมที่ได้จากการลงพื้นที่ศึกษาข้อมูลเชิงลึกใน 10 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดแม่ฮ่องสอน จังหวัดสุโขทัย จังหวัดสมุทรสงคราม จังหวัดเพชรบุรี จังหวัดตราด จังหวัดชุมพร-ระนอง จังหวัดนครศรีธรรมราช จังหวัดพังงา จังหวัดตรัง และจังหวัดเลย ซึ่งแต่ละจังหวัดมีการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่นผ่านการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวได้เข้าถึงความเป็นท้องถิ่นในลักษณะต่างๆ โดยมีผู้จัดการวัฒนธรรมท้องถิ่นใน 4 ลักษณะ ได้แก่ ชุมชนเป็นผู้จัดการวัฒนธรรม ผู้ประกอบการซึ่งเป็นคนในท้องถิ่นเป็นผู้จัดการวัฒนธรรม ผู้ประกอบการซึ่งเป็นคนในท้องถิ่นร่วมกับคนในท้องถิ่นเป็นผู้จัดการวัฒนธรรม และผู้ประกอบการซึ่งเป็นคนนอกท้องถิ่นเป็นผู้จัดการวัฒนธรรม สามารถสรุปผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์การศึกษาตามลำดับดังนี้

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ศึกษาการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่นของเมืองรอง ภายใต้โครงการ The LINK

การถอดองค์ความรู้การจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่นของเมืองรอง ภายใต้โครงการ The LINK ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกต การสนทนากลุ่มจากบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการวัฒนธรรมในพื้นที่ สามารถสรุปผลการศึกษาจำแนกออกเป็น 5 ประเด็น ในแต่ละจังหวัด ดังนี้

1. ผู้จัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น
2. การจัดการรวบรวมองค์ความรู้วัฒนธรรม
3. การจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น
4. การจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น
5. การจัดการวัฒนธรรมให้คงอยู่

จังหวัดแม่ฮ่องสอน

คณะผู้วิจัยได้ทำความเข้าใจแก่กลุ่มเป้าหมาย และสร้างความร่วมมือในโครงการวิจัย รวมทั้งเข้าร่วมกิจกรรมและศึกษาข้อมูลการจัดการวัฒนธรรมท้องถิ่น 2 ชุมชน ได้แก่ ชุมชนเมืองแพม และชุมชนเมืองปอน ล้วนเป็นชุมชนชาติพันธุ์ และมีกิจกรรมท่องเที่ยวในชุมชนเพื่อให้นักท่องเที่ยวต่างชาติได้เข้าถึง

ประสบการณ์ที่สัมผัสได้ถึงวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยสำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (สำนักงานสำนักงานต่างประเทศลอนดอน) ได้มีการกำหนดโปรแกรมการท่องเที่ยว และได้นำกลุ่มผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวจากกลุ่มประเทศในความรับผิดชอบ ได้แก่ ประเทศ United Kingdom, Ireland, South Africa, Ethiopia, Nigeria, และ Kenya เข้าร่วมกิจกรรมตามโปรแกรม ในช่วงระหว่างวันที่ 9 – 12 มิถุนายน 2560 ได้กำหนดกิจกรรมท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเพื่อให้นักท่องเที่ยวเข้าถึงประสบการณ์ท้องถิ่นแม่ฮ่องสอน ได้แก่ ชุมชนเมืองแพม และชุมชนเมืองปอน มีรายละเอียดการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น ดังนี้

1. ชุมชนเมืองแพม ตำบลถ้ำลอด อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน

1.1 ผู้จัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น

ผู้จัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น ชุมชนเมืองแพม เป็นกลุ่มคนในชุมชนที่ได้รวมกลุ่มกันจัดตั้งเป็นกลุ่มท่องเที่ยวโดยชุมชนเมืองแพม การจัดการวัฒนธรรมมีกลุ่มคนในชุมชน โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุมีบทบาทและมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวเพื่อนำเสนอวัฒนธรรมของชุมชน ภายใต้บริบทของความเป็นชุมชนวัฒนธรรมชาวปกาเกอะญอ และวิถีชีวิตที่เชื่อมโยงกับทรัพยากรธรรมชาติ โดยชุมชนเมืองแพม ตั้งอยู่ในหมู่ที่ 5 ตำบลถ้ำลอด อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน ในเขตพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติและพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าลุ่มน้ำปาย เดิมทีก่อนที่จะเป็นหมู่บ้านอย่างเป็นทางการ มีกลุ่มคนที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่หมู่บ้านเมืองแพมปัจจุบันอยู่ก่อนแล้ว ซึ่งมีข้อมูลว่าเป็นคน 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่มาจากบ้านแม่เย็น อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน และกลุ่มที่มาจากบ้านหัวน้ำแม่ฮ่องสอน อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน มาตั้งบ้านเรือนกระจัดกระจายอยู่ในบริเวณริมลำห้วยน้ำแพม เพื่อทำการเกษตร ซึ่งมีการตั้งบ้านเรือนอยู่ติดกับพื้นที่ทำกินของแต่ละครอบครัว โดยไม่ได้ก่อตั้งรวมกันอยู่เป็นในลักษณะของชุมชน (บ้านเมืองแพม, 2560 : ออนไลน์)

ในราวปี พ.ศ. 2500 ได้มี นายกำเดอ วงศ์กระเหรี่ยง ซึ่งตอนนั้นเป็นผู้นำตามธรรมชาติ (ชะปวาที่โซ่) ได้ชักชวนชาวบ้านให้ย้ายบ้านมาตั้งเป็นลักษณะของหมู่บ้านให้เป็นหลักแหล่งในพื้นที่ปัจจุบัน และให้ชื่อหมู่บ้านว่า “เมืองแพม” เหตุการณ์นี้เกิดขึ้น เมื่อ พ.ศ. 2504 ในขณะนั้นมีการรวมตัวก่อสร้างบ้านเรือน โดยมีครัวเรือนทั้งหมดจำนวน 18 หลังคาเรือน หลังจากนั้นไม่นานหมู่บ้านเมืองแพมก็ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นหมู่บ้านอย่างเป็นทางการ มีการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งชาวบ้านในขณะนั้นทุกคนเลือกให้พ่อหลวงกำเดอ วงศ์กระเหรี่ยง เป็นผู้ใหญ่บ้านเมืองแพมคนแรก และในขณะเดียวกันพ่อหลวงกำเดอ วงศ์กระเหรี่ยง ได้ทำหน้าที่เป็นผู้นำโดยธรรมชาติตามไปด้วย (ชะปวาที่โซ่) ทำหน้าที่เป็นผู้ประกอบพิธีทางศาสนาเลี้ยงผีบรรพบุรุษ ตามจารีตความเชื่อของชนเผ่าชาวปกาเกอะญอ (บ้านเมืองแพม, 2560 : ออนไลน์)

ในปี พ.ศ. 2527 ชุมชนได้มีการขยายตัวเพิ่มขึ้น มีประชากรเพิ่มขึ้นโดยการอพยพมาจากหลายแห่ง เช่นบ้านแม่ลุ่มอง บ้านแม่ยาน บ้านห้วยปมผาด รวมถึงการแต่งงานตั้งครอบครัวใหม่ ทำให้ขนาดของชุมชนใหญ่ขึ้น ในปีนั้นจึงได้มีการแบ่งเขตตำบลใหม่ โดยหมู่บ้านเมืองแพมได้ถูกแยกออกจากตำบลถ้ำลอดมาขึ้นกับตำบลสบป่อง แต่แล้วใน ปี พ.ศ. 2530 ก็ได้มีคำสั่งให้มีการแบ่งเขตตำบลใหม่เป็นครั้งที่สอง ซึ่ง

หมู่บ้านเมืองแพมก็ได้ถูกแยกจากตำบลสบป่องมาอยู่ในเขตของตำบลถ้ำลอดเช่นเดิม (บ้านเมืองแพม, 2560 : ออนไลน์)

ชาวบ้านเมืองแพมส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ มีชาวบ้านที่นับถือศาสนาคริสต์อยู่ประมาณ 8 หลังคาเรือน ในหมู่บ้านเมืองแพมมีสถานศึกษา 1 แห่ง คือ โรงเรียนบ้านเมืองแพม สังกัดเขตพื้นที่การศึกษาแม่ฮ่องสอน เปิดสอนตั้งแต่ชั้นอนุบาลจนถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มีนักเรียนประมาณ 48 คน มีครูจำนวน 8 คน โดยจัดการเรียนการสอน 2 ชั้นเรียนต่อครู 1 คน นอกจากนี้ในหมู่บ้านยังมีวัด 1 แห่ง คือ วัดเมืองแพม มีพระจำวัด จำนวน 5 รูป (สัมภาษณ์ 8 มิถุนายน 2560)

ภาพที่ 1 สภาพบ้านเรือนในหมู่บ้านเมืองแพม

ในอดีตหมู่บ้านเมืองแพมเคยเป็นเส้นทางลำเลียงยาเสพติด เคยมีการตรวจพบการขนส่งยาเสพติดผ่านพื้นที่แห่งนี้ มีชาวบ้านในชุมชนเสพติดฝิ่น แต่ในยุคที่รัฐบาลมีการประกาศสงครามกับยาเสพติด จึงมีการนำผู้ติดยาเสพติดอื่นๆ ไปบำบัด ปัจจุบันชุมชนพยายามดูแลกันเองเพื่อไม่ให้เกิดปัญหาเรื่องยาเสพติดเหมือนเช่นในอดีต (สัมภาษณ์ 8 มิถุนายน 2560)

1.2 การจัดการรวบรวมองค์ความรู้วัฒนธรรม

การจัดการรวบรวมข้อมูล/การสืบทอดข้อมูลทางวัฒนธรรมของชาวเมืองแพมส่วนใหญ่เป็นลักษณะไม่เป็นทางการ โดยอาศัยการสังเกตและครูพักลักจำ หรือบอกเล่าแบบปากต่อปากจากคนในครอบครัวหรือคนในชุมชน วัฒนธรรมหรือภูมิปัญญาที่ยังคงอยู่จึงมักเป็นวัฒนธรรมที่เกี่ยวพันกับวิถีชีวิต สามารถนำไปใช้ประโยชน์จริงในการดำเนินชีวิต เมื่อไม่มีการเรียนรู้ผ่านระบบการศึกษาอย่างเป็นทางการ ไม่มีการบังคับเรียน ผู้ที่สนใจอย่างจริงจังเท่านั้นจึงจะสามารถสืบทอดและรวบรวมวัฒนธรรมเหล่านี้ส่งผ่านต่อไปสู่คนรุ่นหลัง การสืบทอดลักษณะนี้จึงมีทั้งข้อดีและข้อเสีย ข้อดี คือ ผู้สืบทอดจะเรียนรู้ด้วยความตั้งใจอย่างแท้จริง มีความตระหนักและรู้คุณค่าสิ่งที่ตนเองสืบทอดและพร้อมจะส่งต่อองค์ความรู้นั้นอย่างเต็มใจ ส่วนข้อเสียคือ หากไม่มีผู้สนใจหรือเห็นความสำคัญ วัฒนธรรมเหล่านั้นจะสูญหายได้ง่าย เพราะเป็นการเรียนรู้โดย

ความสนใจไม่มีการบังคับ ไม่มีการรวบรวมองค์ความรู้เป็นลายลักษณ์อักษร เป็นเพียงการจดจำและบอกต่อเท่านั้น

1.2.1 การรวบรวมองค์ความรู้วัฒนธรรมของชุมชนเมืองแพม จำแนกได้ 3 ลักษณะ ดังนี้

1.2.1.1 การสืบทอดผ่านคนในครอบครัว การเก็บรวบรวม/การสืบทอดข้อมูลทางวัฒนธรรมของชาวบ้านเมืองแพมส่วนใหญ่มีลักษณะการเรียนรู้จากรุ่นสู่รุ่นโดยอาศัยการสังเกตหรือครูพักลักจำจากพ่อแม่หรือบรรพบุรุษ เช่น ภูมิปัญญาทางด้านสมุนไพร ลุง...หมอยาสมุนไพร วัย 77 ปี เป็นทั้งหมอยาและหมอดำแย เรียนรู้วิธีการใช้สมุนไพรจากบรรพบุรุษโดยอาศัยการสังเกตและการบอกเล่าแบบปากต่อปาก อย่างไรก็ตามกระบวนการในการเสาะหาหรือเก็บยาสมุนไพรบางชนิด จำกัอยู่กับกลุ่มคนเฉพาะกลุ่มเท่านั้น ซึ่งอาจทำให้ภูมิปัญญาทางด้านสมุนไพรบางชนิดสูญหายไป เช่น การไปเก็บยาหลวงในป่าจะต้องเป็นบุคคลในสายตระกูลของหมอยาเท่านั้นที่สามารถขุดสมุนไพรชนิดนี้ได้ ถ้าเป็นคนนอกสายตระกูลไปขุดเชื่อว่าอาจมีอันเป็นไป และผู้ขุดจะต้องมีอายุ 30 ปีขึ้นไปเท่านั้น เมื่อจะขุดต้องมีการทำพิธี โดยใช้เงิน 1 บาท และยาสูบเป็นเครื่องเซ่นไหว้ ดังนั้น หากบุคคลในสายตระกูลไม่มีความสนใจทางด้านสมุนไพร ก็อาจทำให้ไม่มีผู้ใดกล้าใช้สมุนไพรดังกล่าว ส่งผลให้ภูมิปัญญาเหล่านั้นสูญหายตามไปด้วย

ภาพที่ 2 หมอยาสมุนไพรบ้านเมืองแพม

นอกจากนี้วัฒนธรรมด้านการทอผ้ายังคงมีการสืบทอดในครัวเรือน ผู้หญิงเมืองแพมส่วนใหญ่จะเรียนรู้การทอผ้าตั้งแต่เด็กๆ จากแม่หรือญาติผู้ใหญ่ที่เป็นผู้หญิง อาจใช้วิธีสังเกตในเบื้องต้นและเมื่อผู้ใหญ่เห็นว่าสนใจจึงสอนและให้ลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง ทั้งนี้ ในอดีตความห่างไกลเมืองและการคมนาคมที่ลำบาก ทำให้ชาวบ้านต้องผลิตเสื้อผ้าใช้เอง ผู้หญิงส่วนใหญ่ต้องเรียนรู้การทอผ้าและเย็บผ้าเพื่อทำไว้ใช้ในครอบครัว เมื่อก่อนชาวเมืองแพมมีการปลูกฝ้ายและปั่นฝ้ายไว้ใช้เอง ในช่วงฤดูทอผ้าผู้หญิงจะไปช่วยงานในนา แต่เมื่อถึงฤดูหนาวผู้หญิงจะทอผ้าอยู่ที่บ้าน ปัจจุบันเมื่อการเดินทางสะดวกขึ้นมีการซื้อด้าย

และสี่สังเคราะห์มาใช้ในการย้อมผ้าและทอผ้าบ้างเพื่อช่วยทุ่นเวลา แต่ภูมิปัญญาเรื่องการทอผ้าและการย้อมสีธรรมชาติยังคงมีการบอกต่อกันจากรุ่นสู่รุ่น ในปัจจุบันช่วงวันหยุดหรือวันเสาร์อาทิตย์เด็กผู้หญิงจะได้เรียนรู้การทอผ้า โดยมีแม่หรือญาติๆ เป็นผู้สอน

1.2.1.2 การสืบทอดผ่านคนในชุมชน ลุงตะวามีการสืบทอดข้อมูลทางด้านการจักสานจากคนในชุมชน โดยเรียนรู้การทำเครื่องจักสานจากคนในหมู่บ้าน (ปัจจุบันบุคคลนั้นได้ย้ายออกไปจากหมู่บ้านแล้ว) ลวดลายที่เรียนรู้มาเป็นแบบเรียบง่ายแต่สามารถนำมาปรับใช้กับเครื่องจักสานได้หลายประเภท เช่น ตะกร้า กระบุง เป็นต้น นอกจากนี้ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยววังปลา ก็เป็นเรื่องราวที่เล่าสืบทอดกันในชุมชนเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ ความเชื่อ และการสาปแช่งผู้ที่เข้าไปจับปลาในเขตหวงห้าม การรวบรวมและการสืบทอดข้อมูลเป็นแบบเล่าปากต่อปาก มีการยกสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริงกับผู้ที่จะเมตตากรุณาประกอบเพื่อเชื่อมโยงคำสาปแช่ง ทำให้เรื่องราวดูมีน้ำหนักน่าเชื่อถือยิ่งขึ้น

ภาพที่ 3 ลุงตะวามีผู้สืบทอดภูมิปัญญาจักสาน

1.2.1.3 เรียนรู้ด้วยตนเอง นอกจากลุงจะเรียนรู้เรื่องยาสมุนไพรจากบรรพบุรุษแล้ว ยังมีการลองผิดลองถูกด้วยตนเอง โดยการทดลองชิมสมุนไพรแต่ละชนิดเพื่อหาคำตอบว่าสมุนไพรดังกล่าวมีสรรพคุณอย่างไรบ้าง เช่นเดียวกับหมอหลู วัย 70 ปี ช่างแกะสลักไม้ ใช้วิธีลองทำด้วยตนเองและประยุกต์จากสิ่งที่ตนเองเคยเห็นและนำมาปรับให้เหมาะสม จะเห็นได้ว่ารูปทรงเครื่องใช้แกะสลักต่างๆ เรียบง่ายแต่คงทนแข็งแรง และมีการปรับรูปแบบให้ทันสมัยและเหมาะสมกับความต้องการของนักท่องเที่ยวมากขึ้น เช่น ช้อนกาแฟ แก้วกาแฟ อุปกรณ์ตกแต่งบ้านที่ทำจากกระดิ่งวัว ฯลฯ

ภาพที่ 4 หมอทุลผู้สืบทอดภูมิปัญญาแกะสลักงานไม้

1.2.2 องค์ความรู้วัฒนธรรมชุมชน ชุมชนเมืองแพมมีองค์ความรู้สำคัญที่คนในชุมชนได้รวบรวมองค์ความรู้ และสามารถถ่ายทอดองค์ความรู้วัฒนธรรมให้แก่นักท่องเที่ยว มีเนื้อหาสาระ ดังนี้

1.2.2.1 ปฏิทินวัฒนธรรมชุมชน พิธีกรรมตามความเชื่อที่สำคัญของชาวปกากะญอ บ้านเมืองแพม ได้แก่

1) เดือนมกราคมถึงเดือนกุมภาพันธ์ มีการจัด “ประเพณีขึ้นปีใหม่” (นีซอโค) เป็นประเพณีที่จัดขึ้นในช่วงเดือนมกราคมของทุกปี ซึ่งจะตรงกับช่วงหลังจากการเก็บเกี่ยวผลผลิตเป็นที่เรียบร้อยแล้ว วันขึ้นปีใหม่จะจัดปีละครั้งเท่านั้น เป็นวันที่สำคัญวันหนึ่งของชาวกะเหรี่ยง เพราะญาติพี่น้องที่ได้แต่งงาน หรือจากบ้านไปทำงานที่อื่น จะกลับมารวมงานปีใหม่อีกกันอย่างพร้อมหน้าพร้อมตา มีพิธีกรรมขอขมาบรรพบุรุษและไปทำบุญที่วัด

นอกจากนี้ในช่วงเดือนมกราคมถึงกุมภาพันธ์มี “ประเพณีการมัดมือก่อนตีข้าว” (กีล่อจื่อ) หลังจากนำข้าวที่เก็บเกี่ยวกลับมาถึงบ้านแล้ว มีการเชิญคนเฒ่าคนแก่มาให้พร เพื่อเป็นการขอบคุณและบอกกล่าวแก่ผู้คนในชุมชนที่ได้มาช่วยเหลือในการผลิตข้าวไร่ ข้าวนา และยังเป็นการกล่อมเกลாதงสังคมที่ชุมชนสั่งสอนให้เด็กๆ ให้มีการอบน้อมถ่อมตนกับญาติพี่น้องผู้เฒ่าผู้แก่ในสังคม (บ้านเมืองแพม, 2560 : ออนไลน์)

ในเดือนกุมภาพันธ์ยังมีการจัด “พิธีมัดมือ” (กีจี้) จัดในวันขึ้น 13 และ 14 ค่ำ โดยผู้นำหมู่บ้าน (ยี่โซ) เป็นหลักในการทำพิธี (Ban pambok, 2560 : ออนไลน์) เป็นการขอพรจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และเป็นการอธิฐานต่อเจ้าป่าเจ้าเขาลำห้วยที่มีความสำคัญต่อหมู่บ้าน พิธีกีจี้เป็นการแสดงออกถึงความสามัคคีความเป็นปึกแผ่นของคนในชุมชน มีผลทางด้านจิตใจความสัมพันธ์ของคนทั้งชุมชนที่จะร่วมแรงร่วมใจเสียสละ

ในช่วงที่มีพิธีมัดมือ (ช่วงเดือนกุมภาพันธ์) จะมีการฆ่าหมู ไก่ มีการเลี้ยงเจ้าเมือง โดยจะทำพิธีกรรมเฉพาะผู้ชาย ส่วนผู้หญิงจะเตรียมข้าวปึก ข้าวต้ม เตรียมไว้สำหรับการผูกข้อมือ ในช่วงดังกล่าวจะไม่ให้คนเข้าคนออกจากหมู่บ้าน ถ้าจะออกต้องจ่ายเงิน เรียกว่า “ซื้อตัว”

2) เดือนมิถุนายนถึงเดือนกรกฎาคม “พิธีเลี้ยงหัวฟาย” เป็นการบอกกล่าวและขอพรจากเจ้าป่าเจ้าเขาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายที่ดูแลป่าดูแลน้ำ ดูแลขุนเขานั้นที่ให้น้ำกินน้ำใช้ในการดำรงชีวิต และเป็นการขออนุญาตตลอดขอพรจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้ดูแลฝ่าย ปริมาณน้ำและพืชพรรณธัญญาหาร ที่เริ่มลงมือผลิตให้ได้ผลผลิตดีมีเพียงพอกับการบริโภคไม่ให้ศัตรูใดๆ มารบกวนหรือทำลายผลผลิต (บ้านเมืองแพม, 2560 : ออนไลน์) โดยไม่ทำรวมกันทั้งหมดบ้าน จะทำเฉพาะผู้ที่ใช้น้ำเหมืองที่เดียวกันเท่านั้นและที่สำคัญจะไม่ทำพิธีวันเดียวกับผู้นำหมู่บ้าน (ยี่โฮ)

3) เดือนสิงหาคม “พิธีเลี้ยงผีไร่ ผีนา (แซคแซค)” เป็นการบอกกล่าวเจ้าที่เจ้าทาง เทวดาอารักษ์ เจ้าป่าเจ้าเขาที่ได้มาอาศัยพื้นที่นั้นมาใช้พื้นที่ทำกิน ขอให้ได้ผลผลิตดี มีน้ำฝนพอเพียงแก่การทำไร่ นา โดยจะต้องให้ผู้นำหมู่บ้าน (ยี่โฮ) เลี้ยงก่อนผู้อื่นจึงจะทำได้ (บ้านเมืองแพม, 2560 : ออนไลน์)

นอกจากนี้ในช่วงเดือนสิงหาคมมีพิธีมัดมือหรือผูกข้อมือเล็ก (ช่วงเดือนสิงหาคม) โดยมีการเตรียมข้าวปึก ข้าวต้ม วันรุ่งขึ้นคนเฒ่าคนแก่จะทำพิธีเรียกขวัญ ประเพณีการมัดมือหรือผูกข้อมือถือเป็นงานประจำปีของชาวปกากะญอ ปีหนึ่งจะมี 2 ครั้ง ครั้งแรกก่อนทำไร่ทำสวน (เดือนกุมภาพันธ์) ครั้งที่สองหลังจากเสร็จจากการเก็บเกี่ยวแล้ว (เดือนสิงหาคม) จะมีการขอบคุณเจ้าป่าเจ้าเขา เป็นความเชื่อที่มีความสัมพันธ์กันระหว่างคนกับป่า ผู้นำของคนในครอบครัวจะเป็นผู้ผูกข้อมือหรือลูกหลานมาผูกข้อมือก็ได้ ประเพณีมัดมือหรือผูกข้อมือทำได้ตลอดทั้งปี แต่ที่จัดเป็นประจำปีจะจัด 2 ครั้ง

4) เดือนตุลาคมถึงธันวาคม “ประเพณีการกินข้าวใหม่” (อ่อป้อโฮ) เป็นการแสดงความยินดีที่ผลิตผลจากไร่ได้ผลออกมาเป็นสิ่งที่นำมาประกอบเป็นอาหารที่ครอบครัวได้ลงทุนลงแรงไปและเป็นการให้เพื่อนบ้านญาติพี่น้องมาชื่นชมกับผลผลิตที่ได้ โดยการเชิญเข้ามาร่วมรับประทานอาหาร (บ้านเมืองแพม, 2560 : ออนไลน์)

1.2.2.2 วิถีชีวิต การดำเนินชีวิตของชาวบ้านเมืองแพม มีวิถีชีวิตที่เรียบง่ายผูกพันกับธรรมชาติ การประกอบอาชีพส่วนใหญ่ทำเกษตรกรรม ปลูกข้าวโดยใช้พื้นที่หมุนเวียนรอบ 5 ปี และปลูกกระเทียมและถั่วลิสง ไร่ละ 90 ของชาวเมืองแพมมีที่ดินทำกิน มีเพียงไร่ละ 10 เท่านั้นที่ไม่มีที่ดินทำกินเมื่อเปรียบเทียบกับชุมชนอื่นแล้ว เมืองแพมถือว่าโชคดีที่ไร่ละ 80 ของประชากรปลูกข้าวในนา อีกไร่ละ 20 ครอบครัวต้องปลูกข้าวดอย ไร่ละ 30 ของครอบครัวมีโฉนดที่ดินและมีกรรมสิทธิ์อย่างชอบด้วยกฎหมาย (บ้านเมืองแพม, 2560 : ออนไลน์) มีการปลูกข้าวโพดในช่วงเดือนมิถุนายน โดยจะมีบริษัทนำเมล็ดพันธุ์มาให้ เมื่อได้ผลผลิตผู้ปลูกจะต้องขายข้าวโพดกลับคืนให้ทางบริษัท ส่วนข้าวไร่จะปลูกในช่วงเดือนพฤษภาคม ข้าวนาปลูกในช่วงเดือนกรกฎาคม มีระยะเวลาในการปลูก 5 เดือน จึงจะเก็บเกี่ยว นอกจากนี้ยังมีการเลี้ยงสัตว์ อาทิ หมู ไก่ วัว ควาย รายได้ส่วนใหญ่มาจากการขายผลผลิตทางการเกษตร เช่น ข้าวโพด กระเทียม และการขายสัตว์เลี้ยง อีกทั้งยังมีรายได้เสริมจากการท่องเที่ยวอีกด้วย

ลักษณะการสร้างบ้านเรือนของชาวเมืองแพมเดิมนิยมสร้างเป็นบ้านยกพื้นสูง มีชานบ้าน สร้างจากไม้และไม้ไผ่ ผนังอาจมีการกันด้วยฟาก แต่ปัจจุบันเริ่มมีการสร้างเป็นบ้านปูนชั้นเดียวมากขึ้น ภายในบ้านจะมีเตาไฟอยู่กลางบ้าน มีแคร่เขนอนอยู่เหนือเตาไฟเพื่อวางเครื่องครัว เช่น หอม กระเทียม ข้าวโพด และตากแห้งอาหารบางอย่าง พร้อมทั้งเป็นที่เก็บเมล็ดพันธุ์พืช

การแต่งกายของเด็กและหญิงสาวเมืองแพมจะเป็นชุดทรงกระสอบ ผ้าย้ายพื้นขาว ทอหรือปักประดับลวดลายให้งดงาม เรียกว่าชุด “เซควา” ส่วนหญิงที่มีครอบครัวแล้วจะสวมเสื้อสีดำ น้ำเงิน และผ้าถุงสีแดงคนละท่อน เรียกว่า “เซโมซู” เครื่องแต่งกายจะมีการตกแต่งด้วยลูกเดือยเพื่อความสวยงาม สำหรับผู้ชายส่วนมากจะสวมเสื้อตัวยาวถึงสะโพก ตัวเสื้อมีการตกแต่งด้วยแถบสีไม่มีการปักประดับเหมือนเสื้อผู้หญิง นุ่งกางเกงสะดอ นิยมใช้สร้อยลูกปัดเป็นเครื่องประดับ เสื้อสามารถใส่กลับหน้ากลับหลังได้ สะท้อนให้เห็นอุปนิสัยต่อหน้าเป็นอย่างไรลับหลังก็เป็นเช่นนั้น ส่วนผ้าโพกศีรษะของผู้หญิงในสมัยก่อนจะทอด้วยผ้าย้ายพื้นสีขาวเดินด้วยลายสีแดง มีปลายชายผ้าทั้งสองข้างยาวประมาณ 1 คืบ หรือจะเป็นผ้าย้ายทั้งหญิงโสดและหญิงที่แต่งงานแล้วจะโพกศีรษะเหมือนกัน ปัจจุบันผ้าโพกศีรษะมีหลากหลาย มีทั้งผ้าที่ทอเองและผ้าที่หาซื้อตามท้องตลาดทั่วไป

อาหารการกินของชาวบ้านเมืองแพมเน้นอาหารที่ไม่ปรุงแต่งมากนัก เป็นอาหารที่เรียบง่ายได้ในธรรมชาติ ส่วนใหญ่เน้นผักและปลา เช่น น้ำพริกถั่วเน่าใส่มะเขือเทศ ปลาทอด (มักเป็นปลาจากแม่น้ำที่จับเอง) ดิฉิ (เขียดนาทอด) ข้าวเบือ (ข้าว ผักและ/หรือเนื้อสัตว์นำมาต้มจนเข้ากัน คล้ายข้าวต้ม) หลามปลา (นำปลาใส่ในกระบอกไม้ไผ่แล้วนำไปปิ้ง) ส่วนเนื้อสัตว์จำพวกหมูและไก่อาจมีรับประทานบ้างแต่จะนิยมใช้ในงานพิธีกรรมสำคัญๆ

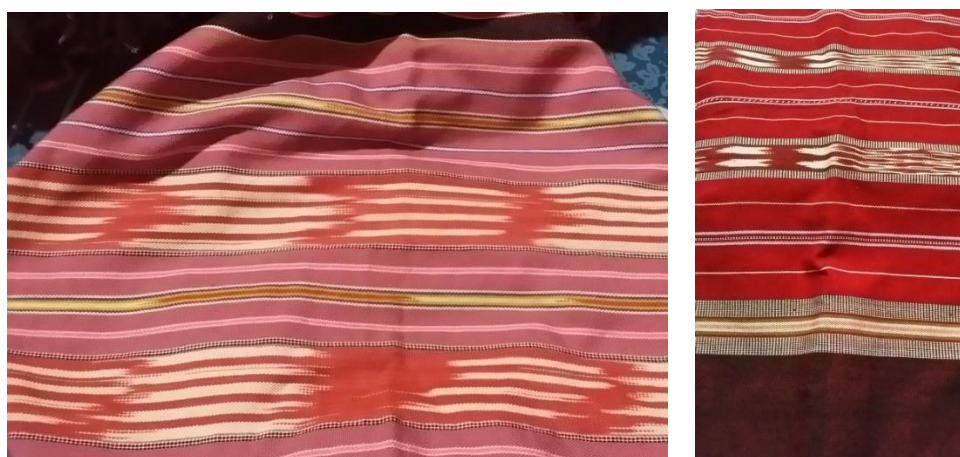
1.2.2.3 ภูมิปัญญา มีภูมิปัญญาที่นำเสนอให้นักท่องเที่ยว 3 ภูมิปัญญาดังนี้

1) ภูมิปัญญาด้านสมุนไพร ชาวบ้านเมืองแพมยังคงมีวิถีผูกพันกับธรรมชาติ พืชพรรณในป่าล้วนสามารถนำมาใช้เป็นสมุนไพรได้ทั้งสิ้น ภูมิปัญญาด้านพืชสมุนไพรเป็นสิ่งที่ได้รับการส่งเสริมความรู้จากบรรพบุรุษและปัจจุบันยังคงมีการใช้ความรู้ทางด้านสมุนไพรดูแลรักษาสมาชิกในชุมชน ยาสมุนไพรแต่ละชนิดมีสรรพคุณแตกต่างกัน เช่น “ยาโยแมงมุม” แก้กโรคกระเพาะ รักษาแผลสด โดยใช้วิธีการฝนและทาบริเวณแผล “ยาแก” บำรุงเลือด มีลักษณะเป็นแท่งๆ “ยาหลวง” ใช้ต้มกิน มีรสขม “หญ้าวงช้าง” ช่วยขับปัสสาวะ รักษาโรคนิ่ว “ปูเลย” เป็นสมุนไพรสำคัญที่ใช้สำหรับหญิงคลอดบุตร ใช้สำหรับการอยู่ไฟ ต้มแล้วบีบไล่หน้าท้อง เมื่อลูกคลอดออกมาต้องให้แม่กินเกลือ เนื่องจากเกลือช่วยขับเลือดเสียหลังคลอดบุตรและช่วยสร้างความร้อนให้ร่างกาย มีข้อห้ามบางประการสำหรับการกินสมุนไพร เช่น เมื่อตั้งครรภ์ห้ามกินน้ำผึ้ง เนื่องจากน้ำผึ้งมีความร้อนอาจทำให้แท้งได้ นอกจากนี้ยังมีสมุนไพรสำคัญของชาวเมืองแพม คือ “ยาหลวง” หรือ “เตอสีฟ้าโต” (เตอสี = ยา, ฟ้าโต = ใหญ่) เป็นยาสารพัดประโยชน์ มีรสขม รักษาโรคได้หลายชนิด เป็นสมุนไพรที่ขึ้นเองในป่า แม้จะมีการพยายามนำมาปลูกในหมู่บ้านแต่ก็ไม่สามารถปลูกได้สำเร็จ

ภาพที่ 5 สมุนไพรในหมู่บ้านเมืองแพม

2) ภูมิปัญญาด้านการทอผ้าและย้อมผ้า ความรู้เรื่องเครื่องนุ่งห่ม การทอผ้า และการสร้างลายผ้าเป็นภูมิปัญญาที่ผู้หญิงชาวเมืองแพมได้รับการสั่งสอนและถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ขั้นตอนการทอผ้าจะเริ่มจากการนำเส้นด้ายมาเตรียมไว้ จากนั้นเตรียมสีที่จะใช้ย้อมเส้นด้าย โดยนำเปลือกไม้หรือพืชชนิดต่างๆ ที่ให้สีธรรมชาติมาต้มเตรียมไว้ประมาณ 1 ชั่วโมง เช่น ไม้ยมหอม (ให้สีชมพูอ่อน) มะขามป้อม (ให้สีเทาดำ) ใบมะม่วง (ให้สีเหลือง) อาจมีการเติมสนิมน้ำหรือปูนแดงลงไปเพื่อให้ได้สีที่แตกต่างออกไป จากนั้นนำเส้นด้ายลงไปต้ม รอให้เย็นแล้วจึงนำมาซักและแช่ด้วยน้ำขาวข้าวซึ่งจะมีคุณสมบัติทำให้เส้นด้ายเหนียวและคงทนแข็งแรง ด้านกรรมวิธีการทอจะต้องมาขึ้นกี่มือแล้วจึงจะไปทอโดยใช้กี่เอว ลวดลายที่โดดเด่นของบ้านเมืองแพม เช่น ลายทิวลิโคะ (ลายดั้งเดิม) ลายตัวนึม (โซ่ห่อกือ) ลายใยแมงมุม (กือปอลือ) เมื่อทอผ้าและตัดเย็บเสร็จแล้วมีการประดับโดยการใส่ลูกเดือยตกแต่งเป็นลวดลายให้สวยงาม

ภาพที่ 6 ลวดลายผ้าทอของบ้านเมืองแพม

3) ภูมิปัญญาเรื่องการจักสานและการแกะสลัก การจักสานและการแกะสลักเป็น ภูมิปัญญาที่ชาวบ้านเมืองแพมนำวัสดุและพืชพันธุ์ธรรมชาติใกล้ตัวมาสร้างสรรค์เป็นหัตถกรรมท้องถิ่น พื้นที่ป่าโดยรอบหมู่บ้านมีไม้ไผ่และไม้สักจำนวนมาก จึงมีการนำมาประดิษฐ์เป็นสิ่งของต่างๆ เช่น นำไม้ไผ่มาจักตอกให้เป็นเส้นต่างๆ สำหรับสานเป็นเครื่องใช้ในครัวเรือนต่างๆ เช่น ตะกร้า (ก้วย) กระบุง

กระดัง ลวดลายที่นิยมเรียกว่า “ลายตะเลโม” นอกจากนี้มีการนำไม้ไผ่มาตัดเพื่อทำเป็นแก้วน้ำมีการแกะสลักลวดลายให้สวยงาม ไม้สักที่นำมาแกะสลักส่วนใหญ่เป็นเศษต้นไม้ที่ลอยมาตามน้ำ นำมาแกะเป็นเครื่องใช้ในครัวเรือน เช่น ช้อน แก้วน้ำ ทัพพี กระดังแขวนคอวัวควาย (ตาโคดโละ) มีการแกะสลักเป็นรูปหัววัวควายเพิ่มเข้าไปช่วยให้กระดังมีรูปทรงแปลกตามากขึ้น เครื่องจักสานและงานแกะสลักนอกจากจะทำไว้ใช้เองในครัวเรือนแล้ว ยังสามารถสร้างรายได้จากการขายให้แก่นักท่องเที่ยวได้อีกด้วย

ภาพที่ 7 ภูมิปัญญาการแกะสลักและจักสาน

1.3 การจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น

1.3.1 ผู้ถ่ายทอดวัฒนธรรม

จากการวิเคราะห์ข้อมูลทางวัฒนธรรมของบ้านเมืองแพมพบว่า ผู้ถ่ายทอดข้อมูลแบ่งเป็น 2 ลักษณะ ดังนี้

1.3.1.1 ถ่ายทอดรายบุคคล ผู้ถ่ายทอดข้อมูลทางวัฒนธรรมของเมืองแพมส่วนใหญ่มีลักษณะการถ่ายทอดข้อมูลเป็นรายบุคคล เนื่องจากองค์ความรู้ทางด้านวัฒนธรรมบางอย่าง เป็นความรู้ความสามารถเฉพาะบุคคล เช่น หมอทุลและลุงตะวาเป็นผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาการแกะสลักและจักสาน แม้ว่าทั้งคู่จะสื่อสารภาษาไทยได้ไม่มากนัก แต่พยายามให้ความรู้และเชิญชวนนักท่องเที่ยวร่วมลงมือทำ หมอทุลมีอารมณ์ขันและพยายามอธิบายให้นักท่องเที่ยวเข้าใจขั้นตอนการทำเท่าที่ทำได้ ปฏิบัติต่อนักท่องเที่ยวเหมือนกับเป็นลูกหลาน ในขณะที่ลุงตะวาแม้จะพูดน้อยและเน้นการสาธิตมากกว่าการอธิบาย แต่ก็แสดงความจริงใจในการสาธิตและแสดงความภาคภูมิใจในภูมิปัญญาของตนผ่านทางแววตา ส่วนลุงผู้อธิบายข้อมูลเกี่ยวกับสมุนไพร แม้จะสื่อสารภาษาไทยได้น้อยมาก แต่พยายามเล่าเรื่องราวผ่านล่ามด้วยความตั้งใจ ทางด้านผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับวังปลาสื่อสารภาษาไทยได้ชัดเจน มีความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมเมืองแพมหลายด้าน สามารถให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยวได้ชัดเจน เมื่อถูกสอบถามสามารถให้ข้อมูลได้แทบทุกคำถาม มีบุคลิกภาพอ่อนน้อมไม่แสดงภูมิรู้จนเกินไป แต่ในขณะเดียวกันนักท่องเที่ยวสามารถสัมผัสได้ถึงความรักและภาคภูมิใจในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน

1.3.1.2 ถ่ายทอดเป็นกลุ่ม ลักษณะการถ่ายทอดเป็นกลุ่มพบได้ในกลุ่มแม่บ้านทอผ้า โดยผู้ให้ข้อมูลแต่ละคนจะให้ข้อมูลสอดประสานกัน มีการวางลำดับว่าใครควรให้ข้อมูลก่อนหลัง เช่น ผู้ให้ข้อมูลเริ่มจากกลุ่มย้อมสีธรรมชาติโดยมีการสาธิตให้เห็นกระบวนการย้อมสีด้วย แม้จะสื่อสารภาษาไทยได้

ค่อนข้างดี แต่ยังมีความเขินอายต่อนักท่องเที่ยว จึงทำให้การถ่ายทอดข้อมูลเป็นลักษณะถามคำตอบคำ แต่เมื่อมาสู่กระบวนการทอผ้า ผู้ให้ข้อมูลสื่อสารภาษาไทยได้ชัดเจน แสดงการสาธิตเป็นลำดับขั้น เล่าเรื่องราวเกร็ดเล็กๆ น้อยๆ และมีอารมณ์ขัน ช่วยสร้างสีสันและความสนุกสนานให้แก่นักท่องเที่ยวได้ ในขณะเดียวกันยังเชิญชวนให้นักท่องเที่ยวลงมือทำ โดยการใช้วาทศิลป์ในการโน้มน้าวใจได้เป็นอย่างดี

1.3.2 การจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม

การจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม มีวิธีการถ่ายทอดข้อมูลวัฒนธรรมขณะนักท่องเที่ยวทำกิจกรรมท่องเที่ยว สร้างประสบการณ์ท้องถิ่นที่บ้านเมืองแพม 4 ลักษณะ ดังนี้

1.3.2.1 กิจกรรมการแกะสลักและจักสาน มีการถ่ายทอดวัฒนธรรมด้วยการให้นักท่องเที่ยวชมการสาธิต-ฟังข้อมูล-ถ่ายภาพ-ลงมือทำ-ซื้อสินค้า ในฐานกิจกรรม ชุมชนมีการเตรียมฐานกิจกรรมเพื่อถ่ายทอดข้อมูลทางวัฒนธรรม โดยมุ่งเน้นให้นักท่องเที่ยวได้ชมการสาธิตการแกะสลักและจักสาน และรับฟังข้อมูลจากไกด์ท้องถิ่นและผู้สาธิตมีการอธิบายเสริมความ นักท่องเที่ยวสามารถถ่ายภาพการสาธิตและผลิตภัณฑ์หัตถกรรมต่างๆ อาทิ แก้วกาแฟ ครก ช้อน ทัพพี และแก้วไม้ไผ่แกะสลัก และยังสามารถร่วมลงมือทำ โดยมีผู้สาธิตคอยอธิบายและชี้แนะวิธีการทำ เครื่องจักสานและงานแกะสลักที่เลือกมาเป็นตัวอย่างให้นักท่องเที่ยวลงทำตามก็ไม่ยากนัก ช่วยสร้างความสนุกสนานและสร้างการมีส่วนร่วมให้นักท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก นอกจากนี้นักท่องเที่ยวยังได้รับประสบการณ์ท้องถิ่นจากการซื้อสินค้าที่ฐานกิจกรรมนำมาวางขาย สินค้าบางชิ้นนักท่องเที่ยวเป็นผู้ลงมือทำด้วยตนเองและได้นำกลับบ้านไปด้วย สร้างความภาคภูมิใจและความประทับใจแก่นักท่องเที่ยว

1.3.2.2 กิจกรรมการทอผ้าและการย้อมสีธรรมชาติ มีการถ่ายทอดวัฒนธรรมด้วยการให้นักท่องเที่ยวชมการสาธิต-ฟังข้อมูล-ถ่ายภาพ-ลงมือทำ ชุมชนมีการเตรียมฐานกิจกรรมถ่ายทอดข้อมูลให้นักท่องเที่ยวได้ชมการสาธิต 2 ขั้นตอนหลัก คือ การย้อมสีธรรมชาติและการทอผ้า การสาธิตการย้อมสีธรรมชาติ มีเตาต้มสำหรับย้อมเส้นด้าย มีการนำเปลือกไม้ที่ใช้ย้อมผ้ามาให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสของจริง แต่เปลือกไม้ที่นำมาเป็นตัวอย่างมีน้อยเกินไป ควรนำสิ่งที่จะใช้ย้อมสีธรรมชาติมาให้นักท่องเที่ยวดูให้หลากหลาย นอกจากนี้นักท่องเที่ยวไม่สามารถลงมือย้อมผ้าได้เพราะขั้นตอนที่สาธิตให้ดูคือการต้มเส้นด้ายซึ่งต้องใช้เวลาประมาณ 1 ชั่วโมง นักท่องเที่ยวจึงทำได้เพียงยีนดู ฟังข้อมูลและซักถามเท่านั้น ในส่วนการสาธิตการทอผ้ามีขั้นตอนของการทอผ้าที่หลากหลาย ซึ่งชุมชนได้แบ่งกิจกรรมออกเป็นหลายขั้นตอน แต่กระบวนการอธิบายไม่เรียงที่ละขั้นตอน นักท่องเที่ยวสามารถเดินดูได้อย่างอิสระ จึงทำให้ไม่เห็นขั้นตอนทอผ้าโดยภาพรวมอย่างละเอียด บางขั้นตอนจึงถูกละเลย ประกอบกับกิจกรรมการทอผ้าที่นำมาสาธิตเป็นขั้นตอนที่ค่อนข้างยุ่งยาก เช่น การทอด้วยกี่เอว นักท่องเที่ยวจึงไม่กล้าร่วมลงมือทำ อย่างไรก็ตาม นักท่องเที่ยวสามารถร่วมรับประสบการณ์ท้องถิ่นจากการซื้อผ้าทอที่ชาวบ้านนำมาวางขายได้ การเห็นกระบวนการและขั้นตอนที่ยากลำบากในการทอผ้าจะช่วยให้ นักท่องเที่ยวเห็นคุณค่าของผ้าทอมากยิ่งขึ้น

ภาพที่ 8 การสาธิตการย้อมสีธรรมชาติและการทอผ้า

ภาพที่ 9 ผ้าทอที่นำมาวางจำหน่าย

1.3.2.3 กิจกรรมภูมิปัญญาสมุนไพร มีการถ่ายทอดวัฒนธรรมด้วยการให้นักท่องเที่ยวชมตัวอย่าง-ฟังข้อมูล-ถ่ายภาพ-ชิมอาหาร นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์ท้องถิ่นครบถ้วน เริ่มตั้งแต่ได้เห็นสมุนไพรของจริงที่นำมาเป็นตัวอย่าง ได้สัมผัสสมุนไพรและถ่ายภาพ ลองดมกลิ่น ลองชิมสมุนไพรสด และชิมชาสมุนไพรจากแก้วไม้ไผ่ การจัดวางสมุนไพรสดในกระเจาไม้ไผ่สานแบบเรียบง่ายและการนั่งคุยกันและฟังเรื่องราวข้อมูลเกี่ยวกับสมุนไพร การเล่าเกร็ดเล็กเกร็ดน้อย และการหยอกล้อกันระหว่างหมอยาสมุนไพรไกด์ท้องถิ่น และนักท่องเที่ยว ช่วยสร้างบรรยากาศความเป็นกันเองและความเป็นท้องถิ่นอย่างแท้จริง นอกจากนี้นักท่องเที่ยวจะได้รับผัสดะทางกาย (หู ตา จมูก ลิ้น กาย)

ภาพที่ 10 นักท่องเที่ยวขณะฟังการบรรยายเรื่องยาสมุนไพร

1.3.2.4 กิจกรรมชมวังปลา มีการถ่ายทอดวัฒนธรรมด้วยการให้นักท่องเที่ยวชมบรรยากาศ-ฟังข้อมูล-ถ่ายภาพ นักท่องเที่ยวจะได้สัมผัสบรรยากาศธรรมชาติที่สงบเรียบง่ายระหว่างทางเดินไปวังปลา และได้ชมวังปลาที่มีปลาพลวงจำนวนมากอาศัยอยู่ ได้ถ่ายภาพสถานที่ท่องเที่ยว ได้ชมการให้อาหารปลาและสามารถร่วมให้อาหารปลาด้วยตนเอง

ภาพที่ 11 ปลาพลวงในบริเวณวังปลา

ภาพที่ 12 ทางเดินเข้าวังปลา

ภาพที่ 13 นักท่องเที่ยวชมการให้อาหารปลา

วัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรมของบ้านเมืองแพม ส่วนใหญ่มีความเชื่อมโยงกับวิถีการดำเนินชีวิต เป็นหัตถกรรมพื้นบ้านที่เรียบง่าย ทำขึ้นเพื่อใช้ในชีวิตประจำวัน ขั้นตอนการทำให้ไม่ซับซ้อน วัสดุที่ใช้พึ่งพาธรรมชาติ เช่น งานแกะสลักและเครื่องจักสานต่างๆ ใช้ไม้ไผ่และไม้สักหรือเศษไม้จากป่าบนภูเขาที่ลอยมาตามน้ำ ส่วนผ้าทอที่ย้อมสีจากธรรมชาติมีการใช้วัสดุและพืชพรรณตามธรรมชาติมาใช้ในการย้อมสี ซึ่งส่วนใหญ่หาได้ในป่ารอบๆ หมู่บ้าน เช่นเดียวกับสมุนไพรพื้นบ้านเป็นภูมิปัญญาที่สั่งสมมาจากอดีต โดยการเรียนรู้สรรพคุณของพืชพรรณที่อยู่รอบตัว กรรมวิธีการปรุงยาไม่ซับซ้อนแต่ผลลัพธ์ที่ได้สร้างความเชื่อถือศรัทธาให้คนในชุมชน จึงจะเห็นได้ว่าวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรมส่วนใหญ่เน้นความเรียบง่ายซึ่งสะท้อนผ่านหัตถกรรมพื้นบ้านได้อย่างชัดเจน

1.3.3 การจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม

การจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม มีการถ่ายทอดวัฒนธรรมด้วยการให้นักท่องเที่ยวฟังข้อมูล บอกเล่าถึงความเชื่อที่เกี่ยวข้องในแต่ละกิจกรรมท่องเที่ยว และวิถีชีวิตวัฒนธรรมชาวปากะเกะญอ ดังเช่น

1.3.3.1 ความเชื่อธรรมชาติเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ชาวบ้านเมืองแพมมีความผูกพันกับป่าและธรรมชาติ รวมทั้งมีความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติ แม้ว่าส่วนใหญ่จะนับถือศาสนาพุทธ และมีบางส่วนที่นับถือศาสนาคริสต์ แต่ก็มีพิธีเซ่นไหว้ผีและสิ่งเหนือธรรมชาติเป็นประจำในรอบปี พิธีกรรมส่วนใหญ่แสดงถึงความเชื่อและความเคารพต่อธรรมชาติ ชาวบ้านเมืองแพมอยู่ใกล้ชิดกับป่าไม้ ภูเขา สายน้ำจึงผูกพันกับธรรมชาติ ทำให้เข้าใจและเห็นคุณค่าของธรรมชาติ ชาวบ้านส่วนใหญ่เชื่อว่าธรรมชาติเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีอำนาจและบารมีเหนือมนุษย์ การประกอบพิธีกรรมและข้อห้ามต่างๆ ล้วนเป็นสัญลักษณ์แสดงถึงการนอบน้อมต่อธรรมชาติ เช่น พิธีบวชป่า พิธีเลี้ยงผีฝ่าย เป็นต้น อีกทั้งยังมีความเชื่อที่เชื่อมโยงกับการอนุรักษ์ป่าไม้มาก็คือ ในอดีตเมื่อเด็กคลอด หมอตำแยจะใช้ผิวไม้ไผ่ตัดสายสะดือ จากนั้นจะนำสายสะดือไปใส่ในกระบอกไม้ไผ่แล้วนำไปมัดติดกับต้นไม้ที่มีลักษณะดี แข็งแรง ต้นไม้นั้นห้ามตัด แต่หากมีคนไม่รู้ไปตัดไม้นั้น จะต้องนำไก่อมาเสียให้แก่เจ้าของสายสะดือ ในปัจจุบันสายสะดือมีการนำไปฝัง ไม่ค่อยนิยมนำไปผูกกับต้นไม้เหมือนในอดีต

1.3.3.2 ความเชื่อเรื่องผี เช่น ทุกวันพระชาวบ้านจะหยุดงาน ไม่ออกไปไร่นา (15 คำ, 14 คำ, 8 คำ 2 ครั้ง) เนื่องจากเชื่อว่าหากออกไปทำงานผีจะส่งสัญญาณให้รู้แสดงถึงความไม่พอใจ และอาจมาหลอกหลอน ทั้งนี้ อาจเป็นกุศโลบายที่ให้ชาวบ้านหยุดงานเพื่อไปทำบุญที่วัดในวันพระ

1.3.3.3 ความเชื่อของวังปลา ความเชื่อเกี่ยวกับคำสาปแช่งที่วังปลาที่ผู้ใดมาจับปลาในเขตหวงห้ามจะต้องมีอันเป็นไป แสดงให้เห็นความศรัทธาและเชื่อถือในสิ่งเหนือธรรมชาติว่าสามารถบันดาลความทุกข์ยากให้แก่ผู้ที่ไม่ปฏิบัติตามได้ ความเชื่อดังกล่าวช่วยควบคุมสังคมให้ดำเนินตามกฎหมายและกรอบที่ชุมชนวางไว้ ยิ่งเมื่อมีผู้ฝ่าฝืนกฎแล้วได้รับผลร้ายตามคำสาปแช่งยิ่งทวีความเชื่อให้เข้มข้นมากยิ่งขึ้น การเล่าเรื่องราวการสาปแช่งผู้ที่ละเมิดกฎที่มาจับปลาในเขตหวงห้ามแล้วได้รับเหตุร้าย ทำให้นักท่องเที่ยว

ได้รับความรู้สึกและได้บรรยากาศความเข้มข้นมากยิ่งขึ้น ข้อมูลจากคำบอกเล่าดังกล่าวช่วยให้นักท่องเที่ยวได้เข้าใจถึงวิถีความเชื่อที่ช่วยควบคุมสังคมได้

1.3.2.4 ความเชื่อเรื่องการขุดยาหลวง เป็นการสืบทอดที่จำเพาะต้องเป็นคนที่อยู่ในสายตระกูลของหมอยาเท่านั้น ได้สะท้อนกลไกในการเก็บรักษาภูมิปัญญา เนื่องจากยาหลวงมีสรรพคุณที่รักษาโรคได้หลากหลายและเป็นสมุนไพรที่หายาก ถ้าปล่อยให้ใครก็ได้มาขุดอาจทำให้สมุนไพรหมดไปได้ง่าย เพราะสมุนไพรดังกล่าวไม่สามารถนำมาเพาะปลูกเองได้ นอกจากนี้ยาสมุนไพรชนิดนี้มีคุณประโยชน์มากแต่ก็มีโทษร้ายแรงเช่นกันหากใช้ผิดวิธี ดังนั้น คนในสายตระกูลคือผู้ที่ได้รับความไว้วางใจและถูกฝึกฝนเรียนรู้การใช้สมุนไพรมาเป็นอย่างดีจึงน่าจะเป็นผู้ใช้สมุนไพรชนิดนี้ได้ดีที่สุด ด้วยเหตุนี้จึงมีความเชื่อมากำหนดว่าต้องเป็นคนในสายตระกูลเท่านั้นที่จะขุดยาหลวงได้

1.3.2.5 การสัมผัสวิถีชีวิตและเรื่องราวชุมชนส่งผลต่อจิตใจ เป็นความรู้สึกได้ของการได้รับผัสสะทางใจ คือ ความอึดอึ้งใจจากการได้สัมผัสความเรียบง่าย ความเป็นกันเอง และความพยายามที่จะนำเสนอความเป็นตัวตนและวัฒนธรรมที่สำคัญของท้องถิ่น

1.4 การจัดการวัฒนธรรมให้คงอยู่

ชุมชนเมืองแพมเป็นชุมชนที่มีวัฒนธรรมชาติพันธุ์ที่เข้มข้น และยังคงธำรงอัตลักษณ์ความเป็นตัวตนไว้ได้อย่างเข้มแข็ง แม้จะมีการปรับตัวเพื่อให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงไปของสังคมโลก แต่ก็ยังตระหนักในคุณค่าและวิถีชีวิตดั้งเดิมของตน กิจกรรมการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในชุมชนช่วยเสริมสร้างรายได้ในขณะเดียวกันก็ช่วยสร้างสีสันและสร้างความมีชีวิตชีวาให้หมู่บ้านมากขึ้น ชาวบ้านมีความกระตือรือร้นที่จะต้อนรับนักท่องเที่ยว และภาคภูมิใจที่จะนำเสนอวิถีชีวิตวัฒนธรรมของตนเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับนักท่องเที่ยวที่มาจากต่างถิ่น ชุมชนเมืองแพมมีการจัดการวัฒนธรรมให้คงอยู่ ด้วยกลไก 5 ประการ ดังนี้

1.4.1 การสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน ชาวบ้านในชุมชนส่วนใหญ่มีส่วนร่วมกับการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวผ่านกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชน ชาวบ้านมีส่วนร่วมตั้งแต่การเลือกกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่ช่วยสะท้อนอัตลักษณ์ความเป็นตัวตนของชาวปกากะญอ แบ่งงานกันทำ แบ่งหน้าที่รับผิดชอบว่าใครรับผิดชอบฐานใด มีการจัดประชุมงานกันก่อนจะรับนักท่องเที่ยว ดังนั้น เมื่อชุมชนมีส่วนร่วมจึงเกิดการร่วมแรงร่วมใจกันทำงานโดยมีเป้าหมายที่จะนำอัตลักษณ์ของตนนำเสนอให้นักท่องเที่ยวหรือบุคคลภายนอกได้รับรู้ ลักษณะดังกล่าวทำให้คนในชุมชนเป็นผู้ร่วมกำหนดแนวทางในการเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับตนเอง วัฒนธรรมที่คัดเลือกมาย่อมเป็นสิ่งที่คนในชุมชนเล็งเห็นแล้วว่ามีค่าสำคัญ การทำงานโดยประสานความร่วมมือระหว่างคนในชุมชนช่วยสร้างความเข้มแข็งให้แก่การอนุรักษ์และรักษาวัฒนธรรมคนในชุมชนจะช่วยกันสอดส่องดูแล และร่วมกันหาแนวทางในการรักษาวัฒนธรรมของตนไว้

1.4.2 การสร้างความตระหนักในคุณค่าวัฒนธรรมของตน ชาวบ้านในชุมชนมีความตระหนักและเห็นคุณค่าในวัฒนธรรมของตนเอง แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนถึงความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ความเป็นท้องถิ่นของตน ที่มีความผูกพันกับธรรมชาติ มีวิถีชีวิตเรียบง่ายโดยใช้ธรรมชาติรอบตัวเพื่อสร้างจุดเด่นของตน ชาวบ้านส่วนใหญ่ตระหนักในคุณค่าของความเป็นชาติพันธุ์ปกากะญอ ส่วนใหญ่

ยังคงแต่งกายด้วยชุดประจำชาติพันธุ์ของตน เห็นความสำคัญของภาษาถิ่นของตนต้องการอนุรักษ์ไว้และต้องการถ่ายทอดให้แก่เด็กที่สนใจเพื่อจะได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ในขณะเดียวกันก็เป็นแนวทางหนึ่งในการอนุรักษ์ภาษาชาวปกากะญอให้คงอยู่ต่อไป ต้องการฟื้นฟูภูมิปัญญาดั้งเดิม คือ การตีมีดที่เคยมีอยู่ให้ฟื้นคืนกลับมา เนื่องจากเล็งเห็นว่าการตีมีดมีความเชื่อมโยงกับวิถีการดำเนินชีวิตของตน เช่น เครื่องมือทำเกษตรกรรมทั้งหลาย เป็นต้น (keep character)

ดังนั้น การนำเสนอกิจกรรมการท่องเที่ยวจึงสะท้อนวิถีชีวิตที่พึงพาธรรมชาติได้อย่างชัดเจน อาทิ การเรียนรู้สมุนไพรพื้นบ้าน ชุมชนแสดงให้เห็นภูมิปัญญาที่มีการสั่งสมจากรุ่นสู่รุ่น ส่งต่อมายังชาวเมืองแพมในปัจจุบันที่ยังคงเก็บรักษาภูมิปัญญาการใช้สมุนไพรไว้ แม้วิทยาการทางการแพทย์จะเจริญก้าวหน้ามากขึ้น ชาวเมืองแพมส่วนใหญ่พึ่งพาการรักษาแบบการแพทย์แผนปัจจุบัน แต่การแพทย์พื้นบ้านก็ยังคงแทรกซึมอยู่ในการดำเนินชีวิตของชาวเมืองแพม ชาวบ้านยังคงมีการใช้สมุนไพรเพื่อรักษาอาการเจ็บป่วยเล็กๆ น้อยๆ หรือเพื่อบำรุงร่างกาย การเคารพในความคิดและความเชื่อดั้งเดิม ความศรัทธาในแนวทางการรักษาโดยสมุนไพรพื้นบ้าน ช่วยดำรงอัตลักษณ์การแพทย์สมุนไพรของชาวบ้านเมืองแพมไว้ได้ แม้ว่าชาวบ้านจะยอมรับการแพทย์แผนปัจจุบัน แต่ก็ไม่ปฏิเสธและไม่ถูกรักษาแบบดั้งเดิมโดยใช้สมุนไพร เมื่อหมดทางรักษาจากการแพทย์แผนปัจจุบัน การใช้สมุนไพรเป็นการเยียวยาลำดับสุดท้ายที่ชาวบ้านยังคงยึดมั่นศรัทธา

การทอผ้าและการย้อมสีธรรมชาติเป็นอัตลักษณ์ประการหนึ่งของชาติพันธุ์ปกากะญอ เนื่องจากการแต่งกายที่มีลักษณะเฉพาะ จึงทำให้ยังคงมีการอนุรักษ์การทอผ้าและย้อมสีธรรมชาติไว้ ชาวบ้านเมืองแพมส่วนใหญ่ยังมีการแต่งกายด้วยเครื่องแต่งกายประจำชาติพันธุ์ของตน มีเพียงกลุ่มวัยรุ่นที่อาจแต่งกายด้วยเสื้อผ้าตามสมัยนิยม แต่เมื่อมีงานเทศกาลหรือพิธีกรรมสำคัญก็จะแต่งกายด้วยชุดประจำเผ่าของตน อย่างไรก็ตาม คนรุ่นเก่าและคนรุ่นใหม่ต้องพยายามส่งต่อองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมให้แก่กัน เพื่อช่วยกันดำรงและอนุรักษ์วัฒนธรรมดั้งเดิมของตนไว้ จะเห็นได้จากการทอผ้าที่แม่และญาติๆ มีการสอนบุตรหลานให้ทอผ้า โดยใช้เวลาวางในวันเสาร์อาทิตย์ นับเป็นการช่วยสืบทอดอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมจากรุ่นสู่รุ่นไม่ให้สูญหายไป

1.4.3 การจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม การท่องเที่ยวมีส่วนช่วยอนุรักษ์และกระตุ้นความภาคภูมิใจในการแต่งกายด้วยชุดประจำเผ่าให้แก่ชาวบ้าน ช่วยสร้างความเข้มแข็งให้การทอผ้ามากขึ้น จากเดิมที่คนในชุมชนเริ่มหันไปแต่งกายตามสมัยนิยมมากขึ้น แต่เมื่อนำผ้าทอและเครื่องแต่งกายประจำเผ่าไปจำหน่ายให้แก่นักท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวให้ความสนใจและชื่นชอบ ในขณะเดียวกันนักท่องเที่ยวก็มีคำถามสะท้อนกลับมาว่าเหตุใดคนในชุมชนจึงไม่สวมใส่เสื้อผ้าเหล่านั้น จึงทำให้เกิดความตระหนักและเห็นคุณค่าหันกลับมาใส่เสื้อผ้าของตนเองด้วยความภาคภูมิใจ

1.4.4 การคงสภาพธรรมชาติของชุมชน สภาพภูมิประเทศของบ้านเมืองแพมเป็นป่าเขา เส้นทางคมนาคมมาสู่บ้านเมืองแพมค่อนข้างห่างไกล เส้นทางลาดชัน เดินทางค่อนข้างลำบาก โดยเฉพาะในหน้าฝน การเดินทางเข้ามายังบ้านเมืองแพมไม่มีรถโดยสารประจำทางแล่นผ่าน ส่วนใหญ่นักท่องเที่ยวต้องเดินทางมาโดยรถยนต์ส่วนตัว ด้วยเหตุนี้จึงทำให้วัฒนธรรมจากภายนอกเข้ามามีผลกระทบ

ชีวิตวัฒนธรรมแบบดั้งเดิมของเมืองแพมไม่มากนัก วัฒนธรรมจึงมีการเปลี่ยนแปลงแบบค่อยเป็นค่อยไป นอกจากนี้ชุมชนเมืองแพมได้ใช้การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน วิถีประชา และความเชื่อต่อการใช้ประโยชน์จากธรรมชาติและการคืนประโยชน์ต่อธรรมชาติร่วมกัน เพื่อให้คนในชุมชนสามารถดำรงอยู่และใช้ชีวิตอย่างไม่ขาดแคลน มีปัจจัย 4 ที่ได้จากธรรมชาติเพียงพอต่อการดำเนินชีวิตของแต่ละครอบครัว ส่งผลต่อการไม่ย้ายถิ่นฐานของคนนอกนอกชุมชน ชาวบ้านยังคงใช้ชีวิตแบบดั้งเดิม ยังพึ่งพิงธรรมชาติ และมีสภาพธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ จึงยังสามารถธำรงอัตลักษณ์แบบดั้งเดิมไว้ได้

1.4.5 การประสานการส่งเสริมจากหน่วยงานภายนอก การทอดผ้าของกลุ่มผ้าทอและย้อมสีธรรมชาติได้รับความสนใจส่วนราชการที่เล็งเห็นความสำคัญในวิถีดั้งเดิมจึงเข้ามาสนับสนุน จึงมีการประสานงานกับหน่วยงานส่วนราชการได้เข้ามามีส่วนกระจายผลผลิตจากชุมชนไปยังตลาดภายนอก ทำให้มีการส่งผลิตภัณฑ์ผ้าทอไปจำหน่าย จึงมีส่วนช่วยเพิ่มรายได้ เพิ่มคุณค่า และการอนุรักษ์และสืบทอดอัตลักษณ์การทอผ้าและการย้อมสีธรรมชาติให้ยังคงอยู่ต่อไป

1.5 ข้อสังเกต

จากการศึกษาชุมชนและแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของบ้านเมืองแพม ทำให้นักท่องเที่ยวซึ่งเป็นผู้รับการถ่ายทอดข้อมูลได้เรียนรู้และได้สัมผัสประสบการณ์ท้องถิ่นที่ตนไม่เคย ได้ลงมือทำหัตถกรรมพื้นบ้านที่ดูเหมือนง่ายแต่เมื่อลงมือทำจริงกลับเป็นเรื่องยาก เช่น การทอผ้า เมื่อได้เห็นกระบวนการและขั้นตอนการทำจึงทำให้เข้าใจว่าเหตุใดผ้าทอจึงมีราคาค่อนข้างสูง การแกะสลักที่เห็นการสาธิตแล้วไม่มีอะไรซับซ้อน แต่เมื่อลงมือทำกลับพบว่าต้องออกแรงในการใช้เครื่องมือค่อนข้างมากเพราะไม้ที่ใช้แกะสลักเนื้อค่อนข้างแข็ง นอกจากนี้นักท่องเที่ยวรู้สึกประทับใจในความเรียบง่าย และการนำเอาธรรมชาติและสิ่งใกล้ตัวมาปรับใช้ในการดำเนินชีวิต ได้ตื่นตาตื่นใจกับสรรพคุณของสมุนไพรบางชนิด เปิดประสบการณ์โดยการชิมชาสมุนไพรที่มีรสชาติดีและมีสรรพคุณทางยา อย่างไรก็ตามนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่พร้อมที่จะเรียนรู้และรับได้กับประสบการณ์ท้องถิ่นหลากหลายรูปแบบ อยากเรียนรู้และกระตือรือร้นอยู่ตลอดเวลา มีทัศนคติเชิงบวกกับวัฒนธรรมที่น่าเสนอ แม้จะพบว่าที่พักบางส่วนที่ไม่สะอาดเท่าที่ควร หรือการสาธิตข้อมูลทางวัฒนธรรมเข้าใจบ้างไม่เข้าใจบ้างเพราะอุปสรรคทางภาษา อาหารมีรสชาติและรูปลักษณ์ที่ไม่คุ้นเคย แต่นักท่องเที่ยวก็พร้อมที่จะเข้าใจและเรียนรู้วัฒนธรรมตามวิถีที่เป็น

การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวหรือแม้กระทั่งการจัดที่พักให้นักท่องเที่ยว ชาวบ้านควรยึดมั่นและภาคภูมิใจในวิถีของตน เช่น การปรุงอาหารหากไม่เคยใช้ผงปรุงรสก็ไม่จำเป็นจะต้องไปหาซื้อเพื่อปรุงอาหารให้นักท่องเที่ยว เนื่องจากเชื่อว่านักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ที่มาท่องเที่ยวในลักษณะนี้ น่าจะต้องการได้สัมผัสความเป็นท้องถิ่นอย่างแท้จริง นอกจากนี้ยังพบว่าชาวบ้านมีความใส่ใจและเห็นความสำคัญของนักท่องเที่ยวมาก เช่น เมื่อนักท่องเที่ยวเปรยว่าอยากรับประทานอาหารท้องถิ่นดังเช่นบ้านหลังอื่นๆ เจ้าของบ้านจะมีการจัดให้โดยมิได้ร้องขอ

ภาพที่ 14 อาหารเมืองแพม

การเก็บข้อมูลเป็นช่วงเวลาที่ฝนตก ทำให้การเดินทางจากฐานกิจกรรมท่องเที่ยวหนึ่งไปสู่อีกฐานกิจกรรมหนึ่งไม่สะดวกเท่าที่ควร กิจกรรมบางจุดต้องรีบเร่ง แต่ทำให้นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์ท่องเที่ยวที่แตกต่างออกไป เช่น การตกบาตรยามเช้าหลังฝนตก ถนนในหมู่บ้านค่อนข้างแฉะ แต่นักท่องเที่ยวได้สนุกสนานจากการเอาโคลนออกจากรองเท้า การไปชมวังปลาในขณะที่ฝนตกเล็กน้อยช่วยให้อากาศไม่ร้อน ได้ชมธรรมชาติที่เขียวชอุ่มสองข้างทาง ประกอบกับบรรยากาศมีดครึมของเมฆฝน ช่วยทำให้เรื่องเล่าสาปแช่งเกี่ยวกับการฝ่าฝืนจับปลาในเขตหวงห้ามดูเข้มข้นมากขึ้น

โดยภาพรวมจะเห็นได้ว่าชุมชนเมืองแพมมีความตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในอัตลักษณ์ของตน กิจกรรมการท่องเที่ยวก็ช่วยให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสประสบการณ์ท่องเที่ยวที่ชัดเจน น่าประทับใจ ผู้คนและชาวบ้านเป็นมิตร แต่ควรมีการปรับปรุงในเรื่องความสะอาดและความปลอดภัยที่ของที่พักให้มากขึ้น อย่างไรก็ตามจะเห็นได้ว่าชุมชนเองได้พยายามปรับตัวเพื่อการท่องเที่ยวอยู่บ้างแล้ว โดยให้ชาวบ้านเลี้ยงหมูและสัตว์เลี้ยงในคอก เพื่อสัตว์เลี้ยงจะไม่ถ่ายมูลเรี่ยราดสร้างความสกปรกในชุมชน

ภาพที่ 15 การเลี้ยงหมูในคอกเพื่อความสะดวกของหมู่บ้าน

2. ชุมชนเมืองปอน ตำบลเมืองปอน อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน

2.1 ผู้จัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น

ผู้จัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น ชุมชนเมืองปอน เป็นกลุ่มคนในชุมชนที่ได้รวมกลุ่มกันจัดตั้งเป็นกลุ่มท่องเที่ยวโดยชุมชนเมืองปอน การจัดการวัฒนธรรมมีกลุ่มคนในชุมชน โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุมีบทบาทและมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวเพื่อนำเสนอวัฒนธรรมของชุมชน ภายใต้บริบทของความเป็นชุมชนวัฒนธรรมชาวไทใหญ่ และวิถีชีวิตที่เชื่อมโยงกับทรัพยากรธรรมชาติ โดยชุมชนเมืองปอน ตั้งอยู่ในเขตตำบลเมืองปอน มีพื้นที่ 405 ตารางกิโลเมตร (253,125 ไร่) เมืองปอนติดกับตำบลขุนยวมของอำเภอขุนยวมทางทิศเหนือ ตำบลแม่เกาะ อำเภอแม่ลาน้อยทางทิศใต้ ตำบลแม่ยวมน้อยอำเภอแม่ลาน้อยทางทิศตะวันออก ตำบลแม่จางของอำเภอขุนยวมทางตะวันตก ตำบลเมืองปอนถือเป็นพื้นที่ที่มีความชุ่มชื้นและสวยงามแวดล้อมไปด้วยภูเขาและปกคลุมด้วยพื้นที่ป่า ร้อยละ 70 ของพื้นที่เป็นภูเขา มีพื้นที่ราบข้างเขื่อนในเมืองปอนและที่ราบลุ่มแม่น้ำลาภา พื้นที่แห่งนี้กินพื้นที่ประมาณ 89.7 ตารางกิโลเมตร เป็นพื้นที่หลักสำหรับเกษตรกรรมและแหล่งที่อยู่อาศัยของมนุษย์

ตำบลเมืองปอนประกอบไปด้วย 10 หมู่บ้านและ 1 ชุมชน เมืองปอนตั้งอยู่ที่หลักกิโลเมตร 12 ทางทิศใต้ของอำเภอขุนยวมและแยกออกเป็นสองหมู่บ้านย่อย คือ หมู่บ้านที่ 1 และ 2 ประชากรของเมืองปอนส่วนใหญ่ (ร้อยละ 80) เป็นชนชาวไทใหญ่ ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ปลูกข้าว กระเทียม และถั่วลิสงเป็นพืชหลัก ยังมีเกษตรกรรมชีวภาพอยู่ด้วย มีกลุ่มอาชีพหลายกลุ่ม เช่น กลุ่มผลิตเสื้อผ้าไทยใหญ่ กลุ่มหมักผลไม้ และกลุ่มสานไม้ไผ่ เป็นต้น

ที่มาของคำว่า “เมืองปอน” เชื่อว่ามีที่มา 3 ประการ คือ 1) ต้นบอนเป็นต้นไม้ที่มีมาก เชื่อว่าเพี้ยนมาจากคำว่าบอน ส่วนคำว่าเมือง เนื่องจากเมื่อก่อนเป็นพื้นที่มีการค้าขาย จึงได้ชื่อว่า เมืองปอน 2) แม่น้ำปอน เป็นแม่น้ำสายหลักของชุมชนแห่งนี้ จึงนำมาตั้งเป็นชื่อเมือง 3) พร มาจากคำว่าพร มีคนเมืองเชียงใหม่ แม่แจ่มเข้ามาอยู่ที่เมืองปอนมากขึ้น นอกจากนี้ ยังพบว่าทางฝั่งพม่ามีเมืองชื่อเมืองปอนอยู่ด้วย

2.2 การจัดการรวบรวมองค์ความรู้วัฒนธรรม

2.2.1 การรวบรวมองค์ความรู้วัฒนธรรมของชุมชนเมืองปอน จำแนกได้ 4 ลักษณะ ดังนี้

2.2.1.1 การสืบทอดผ่านคนในครอบครัว ข้อมูลทางวัฒนธรรมของชุมชนเมืองปอนส่วนใหญ่มีการสืบทอดข้อมูลผ่านคนในครอบครัว เช่น การทำจองพาราและตำซอน ศิลปะการตอกลาย การตัดกระดาษเพื่อประดับตกแต่ง ตาแหลงคำ คงมณี อายุกว่า 80 ปี มีการเรียนรู้งานช่างจากบรรพบุรุษตั้งแต่สมัยเป็นวัยรุ่น และยังคงสืบสานงานช่างมาจนกระทั่งปัจจุบัน เช่นเดียวกับการจักสานก๊วยไตของบ้านเมืองปอน ลุงองปุ่น ไชยวิฑูรย์ เป็นผู้สืบทอดและยังคงอนุรักษ์งานหัตถกรรมสำคัญอันเป็นเอกลักษณ์ของชาวไทใหญ่ไว้ เดิมลุงองปุ่นประกอบอาชีพทำสวนกระเทียม แต่เห็นว่าการกำหนดราคาพืชผลอยู่ที่พ่อค้า แต่การมาทำเครื่องจักสานและก๊วยไตตนเองสามารถเป็นผู้กำหนดราคาสินค้าได้เอง นายองปุ่นจะสืบทอดภูมิปัญญาการจักสานจากบรรพบุรุษโดยอาศัยการสังเกตและการฝึกฝนด้วยตนเอง

ภาพที่ 16 ตาเหลงคำ คมณี

ภาพที่ 17 ลุงองุ่น ไชยวิฑูรย์

ด้านภูมิปัญญาการทำอาหาร ข้าวปึกนับเป็นเอกลักษณ์ประการหนึ่งของชาวไทใหญ่ เป็นอาหารที่รับประทานเป็นอาหารว่าง ปัจจุบันชาวบ้านเมืองปอนยังคงทำข้าวปึกรับประทาน โดยเฉพาะเมื่อมีการท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชน และข้าวปึกเป็นที่นิยมของนักท่องเที่ยว ทำให้ภูมิปัญญาเหล่านี้ยังคงอยู่ การรวบรวมความรู้เรื่องข้าวปึกส่วนใหญ่เป็นการสืบทอดโดยวิธีธรรมชาติ คือ สังเกตและจดจำจากบุคคลในครอบครัวแล้วนำมาทำตาม อาจมีการปรับประยุกต์การรับประทาน เช่น จิ้มน้ำตาลอ้อย จิ้มนมข้นหวาน เป็นต้น

ภูมิปัญญาทางด้านสถาปัตยกรรมพื้นบ้าน เช่น เสินไต ยังคงเป็นสิ่งที่สืบทอดกันมาจากอดีต จะเห็นได้ว่าในหมู่บ้านเมืองปอนยังมีบ้านเรือนที่มีลักษณะสถาปัตยกรรมดั้งเดิม เช่น บ้านของป่าคำหลู่ ลักษณะที่โดดเด่นคือการมุงหลังคาด้วยใบตองตึงเกือบทั้งหมด แม้ปัจจุบันบ้านเรือนส่วนใหญ่จะปรับเปลี่ยนรูปแบบให้ทันสมัยมากขึ้น แต่ภูมิปัญญาในการใช้ใบตองตึงยังคงมีให้เห็นบ้างในชุมชน จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านในบ้านเมืองปอนส่วนใหญ่มีความเห็นตรงกันว่าใบตองตึงที่ใช้มุงหลังคาช่วยให้บ้านเย็นสบาย แต่ต้องเปลี่ยนบ่อยทุก 3 ปี จึงหันมาใช้หลังคากระเบื้องเพื่อความคงทนถาวรมากขึ้น แต่ชาวบ้านส่วนใหญ่ในชุมชนยังคงมีองค์ความรู้ในการเย็บใบตองตึงให้เป็นโพหรือเป็นดับเพื่อเตรียมไว้มุงหลังคา และมีการถ่ายทอดความรู้ไปสู่ลูกหลาน

ภาพที่ 18 หลังคาใบตองตึงเรือนป่าคำหลู่

2.2.1.2 การสืบทอดผ่านการจัดตั้งกลุ่ม การทำไม้กวาดดอกหญ้าของบ้านเมืองปอนมีการจัดตั้งเป็นกลุ่มไม้กวาดดอกหญ้าผู้สูงอายุบ้านเมืองปอน โดยมีการรวมกลุ่มเพื่อทำไม้กวาดส่งจำหน่ายและยังเป็นการถ่ายทอดองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมให้แก่คนรุ่นหลังที่สนใจได้เข้ามาเรียนรู้อีกด้วย นอกจากนี้ผู้สูงอายุที่เข้าร่วมในกลุ่มมีการเรียนรู้และถ่ายทอดข้อมูลระหว่างกัน จะเห็นได้ว่าเมื่อไม้กวาดดอกหญ้ายังคงเป็นที่ต้องการของตลาด ภูมิปัญญาการทำไม้กวาดก็ยังคงอยู่ เช่นเดียวกับกลุ่มสตรีตัดเย็บเสื้อโตบ้านเมืองปอนที่จัดตั้งกลุ่มเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของบ้านเมืองปอน เพราะเสื้อโตสามารถซื้อเป็นของฝากของที่ระลึกได้ สมาชิกกลุ่มก่อตั้งมี 3 คน คือ คุณช่อลัดดา สุปินธรรม คุณสุวิณา วงศ์สุวรรณ และคุณสมพร กอบทวีกุล ทั้ง 3 ท่านมีแนวคิดร่วมกันว่าหากต่างคนต่างทำไปเรื่อยๆ เมื่ออายุมากขึ้นก็คงเลิกทำและงานฝีมือนี้ก็จะสูญหายไป ไม่มีความยั่งยืน เพราะขาดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน แต่เมื่อมารวมตัวเป็นกลุ่ม มีการสอนให้ผู้ที่สนใจภายในกลุ่มก็จะช่วยสืบทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับเสื้อโตได้อย่างยั่งยืนต่อไป

2.2.1.3 การสืบทอดผ่านสถาบันการศึกษา ในหมู่บ้านเมืองปอนมีเพียงตาแหลงคำเพียงคนเดียวที่ยังคงสืบทอดภูมิปัญญาทำจองพารา อย่างไรก็ตามชุมชนเมืองปอนตระหนักในภูมิปัญญาอันเป็นอัตลักษณ์ที่สำคัญของตน จึงมีการหาแนวทางเพื่อสืบทอดภูมิปัญญานี้ต่อไป จึงมีการให้ความรู้แก่เด็กรุ่นใหม่ โดยทางโรงเรียนบ้านเมืองปอนได้เชิญตาแหลงคำไปสอนการทำจองพาราให้แก่เด็กนักเรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 – 3 เพื่อสืบทอดองค์ความรู้ดังกล่าวไม่ให้สูญหายไป ทั้งนี้ งานกระดาชนนอกจากจะต้องใช้ความประณีตในการทำแล้ว ยังมีความละเอียดอ่อนในเรื่องข้อมูลความเชื่อที่แฝงอยู่ในชิ้นงาน รายละเอียดของลวดลายหรือสิ่งของประกอบที่ประดับในจองพาราหรือตำซอน ล้วนมีความหมายแฝงอยู่ทั้งสิ้น ดังนั้นผู้เรียนจะต้องมีความใส่ใจมากเป็นพิเศษเพื่อให้สามารถสืบทอดภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของท้องถิ่นได้อย่างสมบูรณ์

2.2.1.4 สืบทอดผ่านคนนอกชุมชน เสื้อโตใหญ่ของสตรีเป็นงานช่างที่ต้องใช้ความละเอียดและประณีต ต้องใช้ช่างในการตัดเย็บเสื้อถึง 3 ช่าง ได้แก่ ช่างตัดเสื้อที่ทำหน้าที่ออกแบบตัวเสื้อ

ช่างปักลายที่จะออกแบบลวดลายและปักลายที่บนตัวเสื้อ และช่างฉลุลายที่จะทำเสื้อที่ปักลายที่เรียบร้อยแล้ว ฉลุลายให้สวยงาม ทั้งนี้กรรมวิธีการทำค่อนข้างซับซ้อน โดยเฉพาะการฉลุลายมีความละเอียดมาก ป้าวันดี ยงแสง วัย 70 ปี เป็นผู้ที่ย็บผ้าและปักผ้าเป็นอยู่แล้ว แต่ได้ไปเรียนรู้การฉลุลายผ้าจากคนนอกหมู่บ้านที่มีความชำนาญในการฉลุลาย โดยเริ่มไปเรียนตอนอายุ 40 กว่าปี ใช้วิธีครูพักลักจำโดยไปดูและกลับมาฝึกเองที่บ้านจนสามารถทำเป็นและค่อยๆ พัฒนาฝีมือขึ้นมาเรื่อยๆ จนชำนาญ ทั้งนี้ในหมู่บ้านมีช่างตัดเสื้อโตอยู่หลายคน แสดงให้เห็นว่าองค์ความรู้เกี่ยวกับเสื้อโตจะยังคงอยู่และไม่สูญหาย เนื่องจากชาวบ้านยังคงมีการสวมใส่เสื้อโตในโอกาสพิเศษต่างๆ ทั้งนี้ค่าแรงในการทำเสื้อโตเป็นรายได้พอที่จะประกอบเป็นอาชีพได้ เช่น การฉลุลายผ้า 11 สะตัง ราคา 300 บาท ด้วยความละเอียดในการตัดเย็บและขั้นตอนที่ซับซ้อนจึงทำให้เสื้อโตใหญ่ของผู้หญิงมีราคาที่ค่อนข้างสูง

ภาพที่ 19 ป้าวันดี ยงแสง

2.2.2 องค์ความรู้วัฒนธรรมชุมชน ชุมชนเมืองปอนมีองค์ความรู้สำคัญที่คนในชุมชนได้รวบรวมองค์ความรู้ และสามารถถ่ายทอดองค์ความรู้วัฒนธรรมให้แก่นักท่องเที่ยว มีเนื้อหาสาระ ดังนี้

2.2.2.1 ปฏิทินวัฒนธรรมชุมชน

1) เดือนธันวาคมและเดือนมกราคม ชุมชนชาวไทใหญ่ในหมู่บ้านเมืองปอนจะไม่มีการจัดประเพณี พิธีกรรมในช่วงเดือนธันวาคมและเดือนมกราคม หรือเดือนอ้าย (เหลินเจง) และเดือนยี่ (เหลินก่า) เพราะถือเป็นช่วงเดือนพักของคนไทใหญ่ ประเพณี พิธีกรรมต่างๆ จะเริ่มในเดือนกุมภาพันธ์หรือเดือนสาม

2) เดือนกุมภาพันธ์ ในช่วงเดือนกุมภาพันธ์หรือเดือนสาม (เหลินสาม) ชาวบ้านเมืองปอนจะมีการจัดประเพณี “หลู่ข้าวหยา์กุ” เป็นการถวายข้าวเหนียวแดง โดยชาวนาจะนำข้าวใหม่ที่เพิ่งเก็บเกี่ยวไปถวายวัด ด้วยเชื่อว่าจะได้บุญกุศล ตายไปเกิดบนสวรรค์ และเมื่อพระสงฆ์ฉันเสร็จจะนำส่วนที่เหลือไปทำทานแก่คนเฒ่าคนแก่หรือญาติสนิทมิตรสหาย นอกจากนี้ยังมีประเพณี “หลู่ก่องโหล” ที่จัดขึ้นในช่วงเดือนสามเช่นกัน เป็นการถวายฟืนเป็นพุทธบูชา เนื่องจากช่วงเดือนกุมภาพันธ์อากาศค่อนข้างหนาว จึงมีการถวายฟืนเพื่อให้พระภิกษุสงฆ์ได้ใช้ประโยชน์ในช่วงหน้าหนาว

3) เดือนมีนาคม ในช่วงเดือนมีนาคมหรือเดือนสี่ (เหลินสี่) จะมีการจัดประเพณี “ปอยสา่งลอง” เป็นการบรรพชาลูกชายเป็นสามเณรเป็นเวลา 1 เดือน เนื่องจากชาวไทใหญ่เชื่อว่าการบวชเรียนคือการดำเนินรอยตามพระพุทธองค์ เป็นการทำบุญที่ยิ่งใหญ่ เมื่อบวชแล้วพ่อแม่จะได้เกาะชายผ้าเหลืองขึ้นสวรรค์ แต่ถ้าบ้านใดไม่มีบุตรชาย จะใช้วิธีการอุปถัมภ์ปัจจัยในการบวชของลูกชายบ้านอื่นแทน โดยเชื่อว่าผู้อุปถัมภ์จะได้บุญตามไปด้วย

4) เดือนเมษายน ในช่วงเดือนเมษายนหรือเดือนห้า (เหลินห้า) มีการจัดประเพณี “กันตอ” หรือประเพณีสงกรานต์ คนไทใหญ่ให้ความสำคัญกับการขอขมาบิดามารดา ญาติผู้ใหญ่ พร้อมกับนำเครื่องไทยทาน ซึ่งประกอบไปด้วยขมิ้นส้มป่อย เสื้อผ้าใหม่ ผลไม้ เพื่อขอขมา นอกจากนี้ยังสร้างสถานที่สงฆ์น้ำพระขึ้นมาเฉพาะ เรียกว่า “จองซอน” โดยอัญเชิญพระพุทธรูปจากวัดมาประดิษฐานไว้ ณ จองซอน เพื่อให้ชาวบ้านที่เลื่อมใสศรัทธาได้ทรงน้ำพระ เพื่อความเป็นสิริมงคล

5) เดือนพฤษภาคม ในช่วงเดือนพฤษภาคมหรือเดือนหก (เหลินหก) จะมีการจัดพิธี “วานปะลึก” เป็นการทำบุญหมู่บ้านของคนไทใหญ่ ทำเฉพาะข้างขึ้นของวันพฤหัสบดีเท่านั้น ยกเว้นว่าสัปดาห์นั้นมีคนในหมู่บ้านเสียชีวิต ชาวบ้านจะถือเป็นอาเพศ ต้องเลื่อนออกไป สำหรับพิธีกรรมเริ่มตั้งแต่นิมนต์พระสงฆ์ไปทำพิธีเจริญพระพุทธมนต์สัสมเมือง จากนั้นชาวบ้านจะนำน้ำขมิ้นส้มป่อย พร้อมทั้งดอกไม้ทำเป็นตาแหลว ใบหนามเล็บแมว ใบผักกุ่ม ใบปानแข ใบถั่วแระ โดยนำใบหญ้านาคามาทำเป็นเชือก สำหรับนำไปแขวนไว้ที่ประตูบ้าน ในขณะที่ทำพิธีจะมีคนนำตาแหลวไปปักไว้ที่หัวบ้าน ท้ายบ้าน ห้ามคนในออกคนนอกเข้า เมื่อพิธีเสร็จจะยิงปืนเป็นสัญญาณให้รู้กันทั่ว และจะมีเครื่องเช่นใส่กระทงใหญ่ เรียกว่า “สะตวง” นำส่งทั้ง 8 ทิศ

6) เดือนมิถุนายนถึงเดือนกันยายน ในช่วงเดือนมิถุนายนถึงเดือนกันยายนหรือเดือนเจ็ด (เหลินเจ็ด) ถึงเดือนสิบ (เหลินสิบ) จะมีการจัดพิธี “ปอยจาเก๊ะ” เป็นการทำบุญให้แก่ผู้ทรงศีล เนื่องในฤดูเข้าพรรษา โดยคนไทใหญ่มีความเชื่อว่า การทำบุญกับคนธรรมดาร้อยครั้ง ยังไม่เท่ากับการทำบุญกับผู้ทรงศีลเพียงหนึ่งครั้ง นอกจากนี้ยังมีการไปค้างคืนที่วัดเพื่อปฏิบัติธรรมด้วย

7) เดือนตุลาคม ในช่วงเดือนตุลาคมหรือเดือนสิบเอ็ด (เหลินสิบเอ็ด) ในช่วงขึ้น 1 ค่ำ ถึง 14 ค่ำ มีการจัดพิธี “แฮนหอมโก่จา” จะมีพิธีทำบุญอุทิศส่วนกุศลแก่ผู้วายชนม์ในรอบปี ซึ่งจะมีการถวายตุ่งที่วัด เพื่อเป็นบันไดให้ผู้ล่วงลับขึ้นสวรรค์ นอกจากนี้ยังมีพิธี “ปอยเหลินสิบเอ็ด” ในช่วง 15 ค่ำ วันออกพรรษาของคนไทใหญ่จะทำจองพาราไว้ที่หน้าบ้าน ซึ่งเปรียบเสมือนซุ้มรับสมเด็จพระสัมมาสัม

พุทธเจ้า หลังจากโปรดพระพุทธมารดาที่สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ โดยมี “ก๊อกซอมต่อ” หรือกระตังใบตองถวายด้วย

8) เดือนพฤศจิกายน ในช่วงเดือนพฤศจิกายนหรือเดือนสิบสอง (เหลินสิบสอง) จะมีการจัดพิธี “ปอยหวังกะปา” เป็นการจำลองเขาวงกตโดยได้รับแรงบันดาลใจจากมหาเวสสันดรชาดก ช่วงที่พระเวสสันดรไปบำเพ็ญเพียรในป่าเขาวงกต ซึ่งเต็มไปด้วยเส้นทางสลับซับซ้อน ถ้าผู้ใดไปหาหรือไปทำบุญก็ตาม หากไม่มีบุญแล้ว จะไม่สามารถไปถึงอาศรมพระเวสสันดรได้ จะหลงทางไปมาอยู่ในเขาวงกต นอกจากนี้ยังมีการจำลองปราสาทมหาวีร 8 หลัง ที่เศรษฐีในสมัยนั้นสร้างถวายพระพุทธเจ้าอีกด้วย สำหรับวัตถุประสงค์ของประเพณีนี้ เพื่อปลูกฝังให้เยาวชนได้เรียนรู้เรื่องราวพุทธประวัติ และยังเป็นการสร้างสามัคคีให้เกิดขึ้นในชุมชนอีกด้วย

นอกจากนี้ยังมีพิธี “มัดมือ” เป็นพิธีกรรมที่ได้รับอิทธิพลจากชาวปกากะญอ เป็นการบูชาผีก่อนที่จะมีการปลูกข้าว และพิธี “ลู่ข้าวใหม่” หรือการกินข้าวใหม่ เป็นพิธีกรรมที่ได้รับอิทธิพลจากชาวปกากะญออีกเช่นกัน ซึ่งเป็นพิธีกรรมหลังจากเก็บเกี่ยวเสร็จเรียบร้อยแล้ว (กฤตตฤณพงศ์ศิริประสิทธิ์ และ สุทธิโชค จรรยาอังกูร, 2559 : 36-39)

2.2.2.2 วิถีชีวิต เมืองปอนมีวิถีชีวิตเรียบง่ายพึ่งพิงธรรมชาติ มีพระพุทธศาสนาเป็นกรอบในการดำเนินชีวิต ที่มีการเพาะปลูกหอม กระเทียม ข้าว ถั่วเหลือง ข้าวโพด ฯลฯ มีน้ำอุดมสมบูรณ์สำหรับทำการเกษตร มีการทำฝายอยู่ในพื้นที่บ้านป่าฝาง (คำว่า ป่าฝาง หมายถึง มะปรางพื้นเมือง เรียกว่า มะผาง) ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม เช่น กระเทียม ถั่วเหลือง ข้าวโพด เป็นต้น มีหัตถกรรมพื้นบ้านที่ใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น การสานหมวกกูปโต การทำไม้กวาด การดอกลายเพื่อทำจองพารา การทำเสื่อไต้ เป็นต้น ในด้านอาหารการกิน ชาวไทใหญ่มีองค์ประกอบสำคัญในการประกอบอาหารคือ “ถั่วเน่า” ถั่วเน่ามีลักษณะคล้ายกะปิของทางภาคกลาง โดยนำถั่วเหลืองมาต้ม ทิ้งให้สะเด็ดน้ำ นำไปหมักต่ออีกประมาณ 2 คืน จนราขึ้นแล้วนำไปบด จากนั้นนำไปตีเป็นแผ่นแล้วจึงนำไปตากแห้งอีกรอบหนึ่ง เมื่อจะประกอบอาหารทำน้ำพริกหรือเครื่องแกงจึงนำมาบั้งแล้วตำใส่ลงไป นอกจากนี้ยังมีเมนู “ช่างป่อง” หรือผักทอด โดยกรรมวิธีแรก คือ การทำเครื่อง โดยใช้พริก เกลือ ตะไคร้ กระเทียม ขมิ้น จากนั้นนำไปคลุกเคล้ากับมะละกอ พักทอง กะหล่ำ พักแม้ว หรือดอกกระเจียว แล้วนำไปทอดในกระทะจนสุกกรอบรับประทานกับน้ำจิ้ม ชาวไทใหญ่นิยมรับประทานพืชผักพื้นบ้าน เช่น เห็ดถอบ เห็ดเหลืองหรือเห็ดนกยูง เป็นต้น

เอกลักษณ์ที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งของคนไทใหญ่เมืองปอน คือการแต่งกายที่ยังคงเป็นเอกลักษณ์ แม้ว่าในชีวิตประจำวันอาจจะไม่ได้เห็นบ่อยครั้งนัก แต่ทว่าหากมีงานบุญ งานประเพณีของหมู่บ้าน ทุกคนในหมู่บ้านจะร่วมใจสวมใส่กันอย่างพร้อมเพรียง เสื่อไต้มีหลากหลายรูปแบบมีการปรับเปลี่ยนรูปทรงให้ทันสมัยกับยุคสมัย การแต่งกายของผู้ชาย กางเกงเป็นกางเกงขาก๊วย เป้าและขาเหมือนกางเกงของชาวจีน เอวกว้างใช้พับทบเข้ามาให้พอดีกับเอว คาดด้วยเข็มขัด เสื้อตัวในใช้เสื้อเชิ้ต เสื้อตัวนอกเป็นเสื้อคอกลมแขนยาว ไหล่เลยลงมาต่อตะเข็บตรงกึ่งกลางแขนผ่าหน้าติดด้วยกระดุมขอดห้าคู่ ด้านหนึ่งใช้ผ้าขอดเป็นหัวกระดุมลักษณะหัวแมลงวัน อีกด้านหนึ่งทำเป็นห่วงเย็บติดขนานกันเหลือห่วงตรง

หัวผ้าเป็นหูกกระดุมแล้วนำหัวกระดุมมาสอดเข้ากับหูกกระดุม จะมีชายผ้าเป็นทางเย็บทอดต่อจากหัวและหูกกระดุมทั้งสองข้างยาวด้านละประมาณ 2 นิ้ว ด้วยยาวเท่าสะโพกมักใช้ในโอกาสที่เป็นงานในพิธี ส่วนการแต่งกายของผู้หญิงนิยมสวมเสื้อผ่าหน้าหรือเสื้อป้าย แขนกระบอก เอวสั้น ตกแต่งลวดลายสวยงามด้วยการปักหรือฉลุผ้าตามชอบ กระดุม ที่กลัดเสื้ออาจจะใช้กระดุมผ้าหรือพลอยกลัดกับหูกกระดุม ผ้าชิ้นจะใช้ผ้าที่มีลวดลายเป็นส่วนใหญ่ เย็บตะเข็บเดียวเป็นผ้าถุงธรรมดา สมัยก่อนจะใช้ผ้าเนื้อนิ่มสีดำต่อตรงเอวเรียกว่า “หัวชิ้น” เวลานุ่งผ้าก็จะเห็นชายหัวชิ้นได้แน่ชัด ใช้เข็มขัดเงินคาดทับ

ในเมืองปอนยังมีเอกลักษณ์ของความเป็นสถาปัตยกรรมแบบไทใหญ่ โดยเฉพาะ “เฮินไตสองส่อง” หรือเรือนสองจั่ว คือ เรือนไม้ขนาดใหญ่ที่มีหลังคาจั่วติดกัน 2 จั่ว คลุมพื้นที่ใช้สอยภายในบ้าน ซึ่งประกอบด้วยบริเวณเรือนนอนหลังหนึ่ง ขานเรือนหรือเติน (หรือ “ฮ้าน” ในภาษาไทยใหญ่) และบริเวณครัวอีกหลังหนึ่ง เฮินไตในอดีตจะยกพื้นเรือนสูง ใต้ถุนเรือนใช้เป็นที่นั่งพักผ่อน ทำงาน เก็บของต่างๆ เช่น เก็บข้าว เครื่องมือทำมาหากิน ฯลฯ นอกจากนี้ ในอดีตพื้นที่รอบๆ ชุมชนเมืองปอนเป็นป่าไม้ที่อุดมไปด้วยสัตว์ป่า การยกเรือนสูงเป็นการป้องกันอันตรายจากสัตว์ร้ายอีกทางหนึ่ง แต่ในปัจจุบันเมื่อสภาพแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไป การทำมาหากินคล่องตัว ครอบครัวขยายเติบโตขึ้น นอกจากการย้ายไปสร้างเรือนหลังใหม่แล้ว ยังมีการย้ายครัวลงมาอยู่ชั้นล่าง ต่อเติมบริเวณใต้ถุนให้เป็นห้องหับต่างๆ รูปแบบการใช้ประโยชน์ใช้สอยของเฮินไตในชุมชนเมืองปอนจึงเริ่มมีความเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพแวดล้อม เศรษฐกิจและสังคม (บ้านเมืองปอน, 2560 : ออนไลน์)

2.2.2.3 ภูมิปัญญา

1) **จองพารา และ ตำซอน** เป็นภูมิปัญญาที่สืบเนื่องมาจากความเชื่อทางพระพุทธศาสนา “จองพารา” เป็นภาษาไทยใหญ่ แปลว่า ปราสาทพระ การบูชาจองพาราคือการสร้างปราสาทเพื่อคอยรับเสด็จพระพุทธเจ้าเสด็จลงมาจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ชาวบ้านจะช่วยกันสร้างปราสาทจำลองที่เรียกว่าจองพาราประดับไว้ตามบริเวณวัดและบ้านเรือน และแห่ขบวนรูปสัตว์ต่างๆ เพื่อแสดงความยินดีที่พระพุทธเจ้าเสด็จกลับมายังโลกมนุษย์ จองพารามีหลายลักษณะ เช่น ทำจากไม้ไผ่และประดับด้วยกระดาษเงิน กระดาษทองฉลุลวดลายสวยงาม ทำจากไม้ หรือทำจากสังกะสีหรือโลหะ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับฐานะความเป็นอยู่ของแต่ละบ้านว่าจะเอื้ออำนวยให้ทำจองพาราด้วยวัสดุใด จองพารามีหลายรูปแบบ เช่น จองยอดเป็นลักษณะจองพาราขนาดใหญ่เต็มรูปแบบมียอดปราสาทหลายยอดสวยงาม นิยมทำด้วยไม้และสังกะสี ส่วนใหญ่เป็นจองพาราของวัด หน่วยงานต่างๆ หรือผู้มีฐานะ จองคอสามชายเป็นจองพาราที่มีขนาดใหญ่รองลงมาจากจองยอด มีส่วนประกอบต่างๆ คล้ายกัน แต่มีขนาดเล็กกว่า มียอดปราสาทยอดเดียวมีลวดลายประกอบไม่ละเอียดนัก โครงสร้างไม่ค่อยมีความสลับซับซ้อนมากนัก นิยมทำตั้งบูชาไว้ทั้งที่วัดและที่บ้านของผู้ที่มีฐานะดีทั่วไป จองปีกด้านหรือราชวัตรคือจองพาราที่ไม่มียอด หรืออาจเรียกได้ว่าจองพารา ยอดตัด จะมีเฉพาะส่วนของปราสาทและฐานมีส่วนประกอบน้อยท่ง่ายนิยมทำขึ้นบูชาตามบ้านเรือนทั่วไป และจองผาसानเป็นจองพาราที่ทำขึ้นด้วยวิธีการใช้ดอกसानให้มีรูปแบบคล้ายหรือใกล้เคียงกับจองพารามีขนาดเล็ก นิยมทำขึ้นบูชากันทั่วไปเพราะทำได้เองไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย (รูปแบบของจองพารา, 2560 : ออนไลน์)

ภาพที่ 20 จองพารา

ส่วน “ตำซอน” หรือตุ่งในภาษาไทยใหญ่จะมีสองแบบ แบบที่ 1 จะเป็นการฉลุไม้หรือแผ่นสังกะสีให้มีลวดลายที่สวยงาม เสาทำมาจากไม้สักหรือไม้ยืนต้นที่มีลักษณะตรงเมื่อนำมาประกอบกันแล้วจะมีความสวยงามหรือที่เรียกกันอีกชื่อว่า “ตุ่งกระด้าง” แบบที่ 2 ทำมาจากกระดาษสีต่างๆ เส้นด้ายหลากสีสันและไม้ไผ่ โดยมีพื้นฐานคติความเชื่อมาจากตำนานเรื่องแม่กาเผือก โดยมีการประดิษฐ์ตุ่งประดับด้วยกระดาษสีฉลุลวดลายและผูกเส้นด้ายสีสวยงาม มีสัตว์เป็นสัญลักษณ์ตามตำนานแม่กาเผือก ได้แก่ แม่กาเผือก แม่ไก่ แม่เต่า แม่วัว (หมากตำวัว) คนชักผ้า (กระดานชักผ้า) แม่พญานาค

2) กุบไต เป็นภาษาท้องถิ่นของชาวไทใหญ่เรียกกันทั่วไป กุบไตคือหมวกพื้นบ้านไทใหญ่ ลักษณะคล้ายกับงอบของภาคกลาง แต่รูปร่างเหมือนดอกเห็ดที่ยังบานไม่เต็มที่ มีจุดตรงกลางคล้ายกรวยยื่นไปด้านบน ส่วนใหญ่สานจากไม้ไผ่ชนิดเดียวกับที่เอามาทำข้าวหลาม ซึ่งมีลักษณะพิเศษคือเนื้อเยื่อข้างในจะเหนียวและทนทานมาก ชาวบ้านหลายคนจึงนิยมใช้ทำตอกและจักสานเป็นเครื่องใช้ต่างๆ ชาวไทใหญ่นิยมใช้สวมศีรษะเพื่อกันแดดหรือกันฝน และสวมในการประกอบกิจกรรมต่างๆ เช่น การเดินขบวนกิจกรรมงานประเพณีต่างๆ เพื่อแสดงเอกลักษณ์ของท้องถิ่น บางแห่งก็ใช้ในการตกแต่งร้านค้า บ้านเรือนและสถานที่จัดแสดงนิทรรศการต่างๆ กุบไตของเมืองปอนมีลวดลายหลากหลาย เช่น ลายสอง ลายสาม ลายยกดอก ลายเจ็ดเต่า ลายงูเหลือม ลายดอกพิกุล ลายเม็ดมะยม เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีกุบไตแบบดั้งเดิมที่ไม่มีลวดลาย รวมทั้งกุบไตที่มีการวาดลวดลายสวยงามเพื่อให้เข้ากับยุคสมัยมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังมีการประยุกต์ทำเป็นลักษณะหมวกเก็บ หมวกทรงพระเจ้าตาก และพัดขนาดต่างๆ อีกด้วย

ภาพที่ 21 กุบไต

3) **ข้าวปึก** หรือข้าวปุกงาเป็นขนมท้องถิ่นที่มีวิธีทำง่ายๆ เป็นการนำเอาข้าวเหนียวตำมาตำผสมกับงาขี้ม่อนให้เหนียวจนเป็นเนื้อเดียวกัน แล้วนำมารีดเป็นแผ่นบนใบตอง เก็บไว้ได้นานประมาณ 3 วัน สามารถรับประทานสดๆ โดยนำมาจิ้มกับน้ำตาลอ้อย หรือนำไปย่างไฟแล้วโรยด้วยน้ำอ้อย งาขี้ม่อนก็ได้ ส่วนใหญ่นิยมรับประทานในช่วงหน้าหนาว

4) **ไม้กวาดดอกหญ้า** การทำไม้กวาดดอกหญ้ามียุคที่ต้องใช้ คือ ไม้ไผ่ใช้สำหรับทำด้าม (เฉลี่ยตกอันละ 3 บาท ดอกหญ้า 1 กิโลกรัม ราคา 60 บาท) เชือก และยางมะตอย/ชัน (ดิงยะ) ขั้นตอนการทำไม้กวาด เริ่มจากการไปเก็บดอกหญ้าไม้กวาดที่มีอยู่ข้างทางเอามาผึ่งให้แห้ง จากนั้นนำไปเคาะเพื่อตัดดอกหญ้าให้ร่วง นำมาเด็ดและจับเป็นข้อไม้กวาด 15 ก้าน ตัดปลายให้เท่ากัน จากนั้นนำเชือกมามัดเข้ากับด้ามไม้ไผ่ และทาด้วยยางมะตอยหรือชัน ไม้กวาดดอกหญ้าของบ้านเมืองปอนส่งขายตามร้านค้าต่างๆ ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน

5) **เสื้อไต/เสื้อปักไทใหญ่** เสื้อไตเป็นเครื่องแต่งกายที่แสดงถึงอัตลักษณ์ของชาวไทใหญ่ โดยเสื้อของผู้ชายจะมีลักษณะเป็นเสื้อแขนยาวคอกลม ผ่าหน้า ติดด้วยกระดุมขด 5 คู่ มีหลากหลายสีสันทัน ส่วนเสื้อผู้หญิงมีขั้นตอนในการทำที่ค่อนข้างยุ่งยากและซับซ้อน เสื้อไตมีหลายรูปแบบแบบดั้งเดิมเป็นคอกลม ส่วนแบบคอจีนมีลักษณะคล้ายแบบดั้งเดิม มีการต่อแขนเสริมไหล่เพิ่ม ส่วนเสื้อปักไทใหญ่ของผู้หญิงนิยมใช้ผ้าไหมปักลายฉลุ โดยเสื้อไตใหญ่ 1 ตัว ต้องใช้ช่างถึง 3 คน คือ เริ่มจากช่างเย็บจะทำหน้าที่สร้างแบบเสื้อ จากนั้นจึงส่งไปให้ช่างปักลายเพื่อออกแบบลวดลายปักผ้าแล้วจึงปักลายทึบ และส่งต่อให้ช่างฉลุเพื่อฉลุลวดลายผ้าตามที่ช่างปักลายออกแบบไว้ เมื่อฉลุลวดลายเสร็จแล้วจึงส่งกลับไปให้ช่างเย็บประกอบให้เป็นตัวเสื้อและติดกระดุม เสื้อปักไทใหญ่นิยมใช้ผ้าที่มีสีสันทันสดใส นิยมใช้สวมใส่ในงานประเพณีสำคัญของชุมชน

6) **เฮินไต** คำว่า “เฮิน” หมายถึง เรือน เรือนของชาวไทใหญ่นิยมสร้างด้วยไม้จริง ยกพื้นสูง ได้ทุนบ้านมักนิยมทำเป็นเรือนติดพื้น ลักษณะเรือนมีความโดดเด่นหลายประการ โดยเฉพาะการเลือกวัสดุ เช่น ใช้ไม้ไผ่ขนาดใหญ่มาตั้งเป็นเสาวางคาน พื้น ฝาเรือน นอกจากไม้ไผ่แล้วยังนิยมใช้ไม้กระยาเลยในการปลูกสร้างหรืออาจใช้ไม้อื่นๆ ตามแต่ฐานะ เช่น ไม้สัก ไม้แดง มาวางโครงสร้างหลักของตัว

เรือน การมุงหลังคาใช้ใบตองตึงหรือคาเขี้ยวซึ่งรองรับได้ทุกสภาพอากาศ สามารถลดเสียงดังเวลาฝนตก ในฤดูหนาวสามารถตั้งเตาไฟในบ้านได้ ในฤดูร้อนช่วยให้อากาศเย็นสบาย เ็นิตแสดงให้เห็นการพึ่งพาธรรมชาติ หลังคาตองตึงจะมีอายุการใช้งานประมาณ 3 ปี ก็ต้องเปลี่ยนใหม่ ซึ่งการเปลี่ยนหลังคาจะแสดงถึงความสามารถของคนในชุมชน เนื่องจากต้องเตรียมไม้ไผ่เพื่อจักตอกเย็บใบตองตึง ชาวบ้านจะช่วยกันเย็บใบตองตึงด้วยเส้นตอกให้เป็นโพหรือดัดจนได้จำนวนตามที่ต้องการ จากนั้นจึงรื้อหลังคาเก่าแล้วเปลี่ยนหลังคาใหม่ให้ได้ภายในวันเดียว การลงมือลงแรงเช่นนี้ เจ้าของบ้านจะต้องจัดเตรียมอาหารเลี้ยงผู้ที่มาช่วยเหลือเปลี่ยนหลังคาซึ่งเป็นงานใหญ่และเร่งรัดให้ทันเวลา

ภาพที่ 22 เรือนป่าคำหลู่

7) ระบบเหมืองฝาย เป็นการแสดงถึงภูมิปัญญาในการบริหารจัดการน้ำของชาวบ้านเมืองปอน “ลำเหมือง” คือ คลองชลประทานขนาดเล็ก การทำฝายที่ชุมชนเมืองปอนใช้ความร่วมมือร่วมใจกันของชาวบ้าน เมื่อทำเสร็จจะมีการเลี้ยงผีฝายเพื่อบอกกล่าวเพื่อช่วยให้พืชผลเพาะปลูกได้ดี โดยของประกอบพิธีกรรม คือ ไก่ 1 คู่ เหล้า 1 ขวด และผลไม้ต่างๆ ฝายที่ชุมชนเมืองปอนจะไม่มีแก่งฝาย (แก่งฝาย คือ ผู้จัดการฝายคอยจัดสรรน้ำ จะต้องต้องเป็นผู้ที่ได้รับความไว้วางใจจากคนในชุมชนและเป็นผู้ที่มีความยุติธรรม) เมื่อจะพัฒนาลำเหมืองเจ้าของที่นาจะต้องมาช่วยกัน มีการจัดสรรน้ำอย่างเป็นระบบแต่ถ้อยที่ถ้อยอาศัยกัน

ภาพที่ 23 ฝายเมืองปอน

2.3 การจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น

2.3.1 ผู้ถ่ายทอดวัฒนธรรม

จากการวิเคราะห์ข้อมูลทางวัฒนธรรมของบ้านเมืองปอน ผู้ถ่ายทอดข้อมูลแบ่งเป็น 2 ลักษณะ ดังนี้

2.3.1.1 ถ่ายทอดรายบุคคล การถ่ายทอดข้อมูลให้นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นการถ่ายทอดรายบุคคล เนื่องจากผู้ที่มีองค์ความรู้เฉพาะด้านมีไม่มากนัก และข้อมูลทางวัฒนธรรมบางชนิดมีผู้เชี่ยวชาญเพียงคนเดียว เช่น การทำจองพาราและตำข่อนมีเพียงตาแหลงคำที่สามารถถ่ายทอดภูมิปัญญานี้ได้ ลักษณะการถ่ายทอดของตาแหลงคำจะเป็นลักษณะทำให้ดูและคอยอธิบายว่าแบบใดถูกหรือผิด ตาจะเลือกชิ้นงานที่ไม่ยากและไม่ซับซ้อนมากนักให้นักท่องเที่ยวได้ลงมือทำ เช่น การช่วยติดกาบตัดกระดาษ หรือการทำตุ้งไส้หมู เมื่อนักท่องเที่ยวทำสำเร็จตายังมีการให้กำลังใจและชื่นชมเป็นการเสริมแรงให้นักท่องเที่ยว การได้เรียนรู้เรื่องการตอกลายและตัดกระดาษกับตาแหลงคำ เหมือนการได้เรียนรู้กับญาติผู้ใหญ่ที่ค่อยๆ อธิบายด้วยความเมตตา แม้นักท่องเที่ยวจะช่างซักถามตาจะใจเย็นและยินดีอธิบายส่วนลึกลับที่ทำกับไ้จะมีวิธีการถ่ายทอดโดยการบอกเล่าและอธิบายขั้นตอนการทำ ลวดลายต่างๆ พูดคุยแบบเฝงผางตรงไปตรงมา มีอารมณ์ขัน มีมุขตลกคอยสร้างสีสันและเสียงหัวเราะให้นักท่องเที่ยว มีการให้นักท่องเที่ยวทดลองขึ้นลายसानง่ายๆ ส่วนบ้าวันดีซึ่งเป็นช่างฉลุลายเสือไทใหญ่ มีวิธีการถ่ายทอดโดยการทำให้ดูและอธิบาย นักท่องเที่ยวไม่สามารถร่วมลงมือทำได้ เนื่องจากเป็นงานที่ยากและละเอียดมาก บ้าวันดีจะมีตัวอย่างที่ทำสำเร็จแล้วให้นักท่องเที่ยวดูประกอบด้วย

2.3.1.2 ถ่ายทอดเป็นกลุ่ม การถ่ายทอดข้อมูลทางวัฒนธรรมที่ทำเป็นกลุ่ม ได้แก่ การทำข้าวปุก เนื่องจากต้องมีการตำข้าวเหนียวและต้องมีผู้คอยกลับข้าวเหนียว นักท่องเที่ยวจะได้ร่วมลงมือตำแป้งด้วยตนเอง เป็นกิจกรรมที่สร้างความสนุกสนานให้นักท่องเที่ยวได้ ภูมิปัญญาการทำข้าวปุกไม่ต้องใช้ความเชี่ยวชาญเฉพาะ เนื่องจากแทบทุกบ้านมีการทำข้าวปุกรับประทาน

2.3.2 การจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม

ชาวเมืองปอนเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ที่ยังคงธำรงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนไว้ได้อย่างเหนียวแน่น ด้วยเหตุนี้ การคัดเลือกข้อมูลทางวัฒนธรรมมาถ่ายทอดให้นักท่องเที่ยวจึงมีความหลากหลาย เช่น เสือไ้เป็นเครื่องแต่งกายที่ชาวเมืองปอนยังคงสวมใส่ในชีวิตประจำวัน แม้กระทั่งเสื้อฉลุลายของผู้หญิงยังคงสวมใส่ไปร่วมงานบุญหรือพิธีกรรมสำคัญของชุมชน กุบไ้ที่บ้านแทบทุกหลังยังคงมีใช้ในชีวิตประจำวัน รวมทั้งจองพาราและตำข่อนที่เป็นสิ่งที่เชื่อมโยงความเชื่อทางศาสนา การคัดเลือกข้อมูลทางวัฒนธรรมเหล่านี้มานำเสนอผ่านกิจกรรมท่องเที่ยว นอกจากจะให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสความโดดเด่นและอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์ไทใหญ่แล้ว ยังช่วยสร้างรายได้ทางการท่องเที่ยวให้ชุมชน เช่น นักท่องเที่ยวสามารถซื้อกุบไ้ หรือเสื้อไทใหญ่ไปเป็นของที่ระลึกได้อีกด้วย ในขณะเดียวกันเมื่อนักท่องเที่ยวได้เห็นความละเอียดและขั้นตอนในการทำที่ซับซ้อน จะยิ่งทำให้เห็นคุณค่าของงานฝีมือดังกล่าว การจัดการถ่ายทอด

วัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม มีวิธีการถ่ายทอดข้อมูลวัฒนธรรมขณะนักท่องเที่ยวทำกิจกรรมท่องเที่ยว สร้างประสบการณ์ท้องถิ่นที่ชุมชนเมืองปอน 4 ลักษณะ ดังนี้

2.3.2.1 กิจกรรมการทาก๊วยไต ชมการสาธิต-ฟังข้อมูล-ถ่ายภาพ-ลงมือทำ-ซื้อสินค้า นักท่องเที่ยวได้ชมการสาธิตการจักสานก๊วยไตและงานจักสานประเภทต่างๆ รวมทั้งลุงงุ่นมีการอธิบายประกอบถึงขั้นตอนวิธีการทำ ลวดลายต่างๆ นักท่องเที่ยวสามารถถ่ายภาพโดยสวมก๊วยไตและถ่ายภาพหัตถกรรมจักสานต่างๆ ที่ลุงงุ่นนำมาจัดแสดง นอกจากนี้ลุงยังสอนให้ชั้นลายจักสานอย่างง่ายๆ เพื่อให้ นักท่องเที่ยวได้ลองทำจริงอีกด้วย ในฐานะกิจกรรมนี้มีสินค้าหัตถกรรมจักสานวางจำหน่าย นักท่องเที่ยวสามารถซื้อเป็นของฝากของที่ระลึกได้อีกด้วย

2.3.2.2 กิจกรรมการทำจອງพาราและงานกระดาษของตาแหล่งคำ ชมการสาธิต-ซักถามข้อมูล-ถ่ายภาพ-ลงมือทำ นักท่องเที่ยวจะได้ชมการสาธิตการตอกระดาษและการทำจອງพารา ตำน้อง รวมทั้งหมวกลูกแก้ว ตาแหล่งคำจะไม่ใช้วิธีการอธิบาย แต่จะทำให้ดูถ้านักท่องเที่ยวสงสัยต้องซักถามเอง ตายินดีอธิบายด้วยความเต็มใจ นอกจากนี้ นักท่องเที่ยวสามารถร่วมลงมือทำ เช่น การตอกระดาษ การทำตุ้งไล่หนู เป็นต้น ในบ้านของตาแหล่งคำจะเต็มไปด้วยงานกระดาษที่มีสีสันสวยงามที่ชาวบ้านมาสั่งทำ ดังนั้น นักท่องเที่ยวสามารถถ่ายภาพบรรยากาศภายในบ้าน รวมทั้งงานฝีมือของตาแหล่งคำได้อีกด้วย

ภาพที่ 24 ตาแหล่งคำสาธิตการทำตุ้งไล่หนู

2.3.2.3 กิจกรรมการทำข้าวปึก ชมการสาธิต-ฟังข้อมูล-ถ่ายภาพ-ชิมอาหาร นักท่องเที่ยวสามารถชมการสาธิตการตำข้าวปึก ร่วมลงมือตำข้าวเหนียวด้วยตนเอง สามารถถ่ายภาพกิจกรรมขณะลงมือทำได้ด้วย และที่สำคัญคือการได้รับประทานข้าวปึกที่ตนเองมีส่วนร่วมในการตำ

2.3.2.4 กิจกรรมชมการทำเสื่อไทใหญ่ ชมการสาธิต-ฟังข้อมูล-ถ่ายภาพ ป้าวันดีมีการสาธิตการใช้จักรฉลุลาย และอธิบายให้นักท่องเที่ยวฟัง แต่เนื่องจากการฉลุลายเป็นงานฝีมือที่ต้องใช้สมาธิ

ค่อนข้างมาก นักท่องเที่ยวจึงทำได้แค่ดูการสาธิต โดยไม่ค่อยกล้าการซักถามมากนัก นักท่องเที่ยวสามารถถ่ายภาพขั้นตอนการฉลุลายรวมทั้งผ้าที่ฉลุลายเสร็จเรียบร้อยแล้วและผ้าก่อนที่จะฉลุลายซึ่งความงดงามที่ต่างกัน

ภาพที่ 25 เสื้อไทยใหญ่ฉลุลาย

ภาพที่ 26 ผ้าปักทึบเตรียมฉลุลาย

จะเห็นได้ว่าวิธีการถ่ายทอดข้อมูลทางวัฒนธรรมของชาวเมืองปอน จะเน้นการสาธิตให้ดูและอาจให้นักท่องเที่ยวร่วมลงมือทำบ้างเล็กๆ น้อยๆ เนื่องจากงานฝีมือส่วนใหญ่เป็นงานช่างที่ต้องใช้ฝีมือและความชำนาญค่อนข้างมาก อย่างไรก็ตามนักท่องเที่ยวจะได้สัมผัสคุณค่าทางใจจากงานฝีมือที่ใช้ความละเอียด ประณีต แสดงความตั้งใจและใส่ใจของผู้ทำ

ภาพที่ 27 หัตถกรรมจักสานและกูปไต

2.3.3 การจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม

การจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม มีการถ่ายทอดวัฒนธรรมด้วยการให้นักท่องเที่ยวฟังข้อมูล บอกเล่าถึงความเชื่อที่เกี่ยวข้องในแต่ละกิจกรรมท่องเที่ยว และวิถีชีวิตวัฒนธรรมชาวไทใหญ่ ดังเช่น

2.3.3.1 ความเชื่องานประเพณีออกพรรษา ซึ่งจะทำในช่วงเหลือนสิบเอ็ด คนในชุมชนจะเตรียมการสร้างจองพารา ลักษณะทำจากไม้ไผ่ กระจดาช หรือสังกะสี นำมาทำเป็นรูปคล้ายปราสาทอย่างสวยงาม จองพาราแสดงถึงความเชื่อหลายประการ อาทิ ความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธเจ้า ที่เชื่อว่าจองพาราเป็นปราสาทที่สร้างขึ้นเพื่อรับเสด็จพระพุทธเจ้าที่เสด็จลงมาจากการโปรดพระพุทธมารดาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ นอกจากนี้ในจองพาราจะแบ่งเป็นชั้นๆ แสดงให้เห็นความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติต่างๆ ที่จะบันดาลทุกข์สุขให้มนุษย์ได้ เช่น ชั้นบนใส่ข้าวสุกและขนมเพื่อถวายเทพเจ้าที่จะลงมาประทับในจองพารา ส่วนชั้นล่างจะใส่กล้วยและผลไม้อื่นๆ เพื่อบูชาภูตผี ผีบ้าน ผีเรือนและผีบรรพบุรุษต่างๆ

2.3.3.2 ตำนานหรือนิทานพื้นบ้าน เช่น ตำนานแม่กาเผือกซึ่งเป็นนิทานพื้นบ้านที่แพร่กระจายตามภูมิภาคต่างๆ ของประเทศไทย เชื่อมโยงกับพระพุทธเจ้า 5 พระองค์ โดยเป็นเรื่องเล่าเกี่ยวกับพญากาเผือก 2 ตัวผัวเมียทำรังอยู่ที่ต้นมะเดื่อริมฝั่งแม่น้ำต่อมาแม่กาเผือกได้ออกไข่ 5 ฟอง วันหนึ่งเมื่อแม่กาเผือกออกไปหาอาหาร เกิดฝนตกฟ้าคะนองพายุใหญ่พัดกระหน่ำ ไข่ทั้งหมดถูกลมพัดตกน้ำไหลกระจายไปคนละทาง แม่กาเผือกเมื่อกลับมาถึงรังไม่เห็นไข่ ก็พยายามตามหาแต่ก็ไม่พบ ด้วยความเศร้าโศกเสียใจ แม่กาเผือกไม่สามารถระงับความอาลัยได้จึงสิ้นใจตาย ส่วนไข่แต่ละฟองมีผู้นำไปฟักเลี้ยง ดังนี้

พระองค์ที่ 1 มีพระนามว่า พระกกุสันโธ	ตามนามแม่เลี้ยงที่เป็นไก่
พระองค์ที่ 2 มีพระนามว่า พระโกนาคมน	ตามนามแม่เลี้ยงเป็นนาค
พระองค์ที่ 3 มีพระนามว่า พระกัสสป	ตามนามแม่เลี้ยงเป็นเต่า
พระองค์ที่ 4 มีพระนามว่า พระโคตม	ตามนามแม่เลี้ยงเป็นโค
พระองค์ที่ 5 มีพระนามว่า พระศรีอริยเมตไตรย	ตามนามแม่เลี้ยงที่เป็นราชสีห์ (บ้างว่าเป็นคน)

และในเวลาต่อมาพระโพธิสัตว์ทั้ง 5 ก็ประสูติออกจากไข่ ปรากฏเป็นมนุษย์รูปร่างงดงาม เมื่อโตเป็นหนุ่มชายทั้งห้าต่างก็ออกบวชเป็นฤๅษีบำเพ็ญบารมีอยู่ในป่า กระทั่งวันหนึ่งได้เหาะไปหาอาหารผลไม้ ทำให้ฤๅษีทั้ง 5 ได้มาพบกัน จึงสอบถามความเป็นมาของกันและกัน จึงได้รู้แต่ว่าแต่ละคนมีแต่แม่เลี้ยง แม่ที่แท้จริงอยู่ที่ใดไม่รู้ จึงได้ร่วมกันตั้งสัจจะอธิษฐาน ขอให้ได้พบแม่บังเกิดเกล้าที่แท้จริง ด้วยอำนาจธรรมอันบริสุทธิ์ของฤๅษีทั้ง 5 คำอธิษฐานจึงดังไปถึงพรหมโลก ทำให้ท้าวขมดีกามาพรหม (แม่กาเผือก) จำแลงเป็นแม่กาเผือกลงมาปรากฏกาย ฤๅษีทั้ง 5 ก็รู้ด้วยญาณทัศนะว่าเป็นแม่บังเกิดเกล้าที่แท้จริง ด้วยความสำนึกในบุญคุณอันใหญ่หลวงของแม่กาเผือก ก่อนจากกันฤๅษีทั้ง 5 จึงกราบขอรอยเท้าของแม่กาเผือกเอาไว้บูชา แม่กาเผือกจึงนำเอาฝ้ายมาพันเป็นรูปตีนกาให้ไว้ใช้เป็นสัประทีปจุดบูชาทุกวันพระ (เป็นที่มาของประเพณีจุดประทีปโคมไฟ ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 (เทศกาลลอยกระทง) ต่อมาฤๅษีทั้ง 5 ได้บำเพ็ญบารมีจนได้เสวยชาติลงมาประสูติเป็นพระพุทธเจ้าทั้ง 5 พระองค์ตามลำดับ

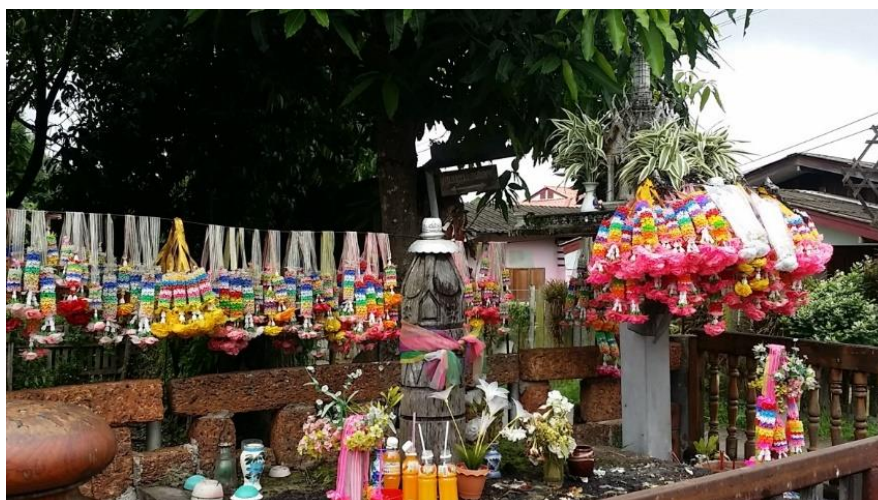
2.3.3.3 ความเชื่อประเพณีปอยส่างลอง ในช่วงเหลินสี่ ชาวไทใหญ่ ซึ่งถือว่าการที่ลูกชายสามารถอุทิศตนอุปสมบทในพระพุทธศาสนาเป็นผู้มีบุญอันยิ่งใหญ่ เจ้าภาพจะยอมเสียสละสิ่งของ เงินทอง เพื่อสนับสนุนให้ลูกหลานได้มีโอกาสบวชเพื่อดำเนินตามรอยพระพุทธเจ้า การจัดงานปอยส่างลองต้องใช้เงินเป็นจำนวนมากทำให้ผู้ที่มีฐานะยากจนไม่สามารถจะจัดงานปอยส่างลองได้ ส่วนผู้ที่มีฐานะดีแต่ไม่มีบุตรชายหรือมีแต่บุตรชายไม่ต้องการบวช ทำให้เกิดการเชื่อมโยงช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจนขึ้น กล่าวคือผู้ที่มีฐานะยากจนที่ต้องการให้บุตรชายบวชจะมอบบุตรของตนแก่ผู้ที่มีฐานะซึ่งต้องการจัดงานปอยส่างลองแต่ไม่มีบุตรชาย การมอบในลักษณะนี้ผู้ที่รับเป็นเจ้าภาพบวชจะต้องยอมรับหน้าที่เป็นบิดามารดาคนที่สองของผู้ที่ซึ่งตนรับบวช จะให้ความอุปถัมภ์ค้ำจุนในขณะที่บวชและหลังจากสึกแล้วด้วย ซึ่งแสดงให้เห็นการเกื้อกูลและการแบ่งปัน อีกทั้งยังเน้นย้ำให้เห็นศรัทธาและความเชื่อในพระพุทธศาสนาอย่างชัดเจน

2.3.3.4 ความเชื่อในเรื่องชีวิตหลังความตาย โดยจะมี “แฮนซอมโก่จา” เป็นประเพณีที่ชาวไทใหญ่จัดทำสืบทอดกันมาแต่บรรพบุรุษเพื่อเป็นการทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้วซึ่งจะจัดทำบุญกันในช่วงเวลาระหว่างวันขึ้น 1 ค่ำ เดือน 11 ถึงวันแรม 14 ค่ำ เดือน 11 ในพิธีการแฮนซอมโก่เจ้านี้นอกจากเครื่องไทยทานไทยธรรมที่จะถวายพระแล้ว จะต้องมีการเตรียมทำตุงหรือเรียกว่า “ตำซอน” ในภาษาไทใหญ่ อุทิศให้แก่ผู้ตายคนละหนึ่งอันด้วย ชาวบ้านเมืองปอนมีความเชื่อว่าตุงมีอำนาจช่วยให้ผู้ตายรอดพ้นจากการไปเกิดเป็นเปรตหรือการตกนรกได้ ในทุกๆ ปีชาวบ้านเมืองปอนจะจัดงานแฮนซอมโก่จาเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ผู้ล่วงลับไปในรอบปีเช่นเดียวกับชุมชนชาวไทใหญ่ทั่วไป ยกเว้นในปีที่ชุมชนไม่มีผู้เสียชีวิต

ภาพที่ 28 ตำซอนเชื่อมโยงกับตำนานแม่กาเผือก

2.3.3.5 ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำหมู่บ้าน คือ ศาลเจ้าเมือง ซึ่งเป็นที่เคารพ รักของคนในหมู่บ้าน ตั้งอยู่นอกกำแพงวัดเมืองปอน ทางด้านทิศตะวันออกของวัด จะเป็นรูปสัญลักษณ์ทำ ด้วยไม้ ชาวบ้านมีความเชื่อว่าศาลเจ้าเมืองได้ตั้งขึ้นพร้อมๆ กับศาลหลักเมืองและท้าวทั้งห้า ซึ่งชาวบ้านมี ความเชื่อว่าศาลเจ้าเมืองและท้าวทั้งห้าเป็นผู้ที่ดูแลปกป้องคุ้มครองจากภัยอันตรายต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นกับ ชาวบ้าน นอกจากนั้นยังมีความเชื่อว่าก่อนออกเดินทางไกลไปต่างแดนหรือการไปทำงานหรือการไป สอบแข่งขันใดๆ จะให้มีการมาบอกกล่าวแล้วนำเอาดินในบริเวณศาลเจ้าเมืองไปด้วยเพื่อเป็นสิริมงคล ถือว่า สถานที่แห่งนี้เป็นศูนย์รวมจิตใจของคนชาวเมืองปอนอย่างแท้จริง ชาวบ้านจะมีการสรงน้ำช่วงเดือน เมษายนภายหลังสงกรานต์ และทำความสะอาดทั้งภายในศาลเจ้าเมืองและบริเวณโดยรอบ เพื่อเป็นสิริ มงคลของทุกครัวเรือน การทำความสะอาดภายในศาลเจ้าเมืองจะเป็นหน้าที่ของผู้ชายเท่านั้น และเป็นข้อ ห้ามไม่ให้ผู้หญิงเข้าไปภายในศาล

ภาพที่ 29 ศาลเจ้าเมืองหรือใจบ้าน

2.4 การจัดการวัฒนธรรมให้คงอยู่

ชุมชนเมืองปอนมีการจัดการวัฒนธรรมให้คงอยู่ ด้วยกลไก 4 ประการ ดังนี้

2.4.1 การมีส่วนร่วมของชุมชน ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวทาง วัฒนธรรม ถึงแม้จะมีการประสานความร่วมมือกับกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชน (CBT) ที่เข้ามาสร้าง เครือข่ายกับชุมชนเมืองปอน แต่ชุมชนเองมีการปรับความร่วมมือให้เหมาะสมกับอัตลักษณ์ของตน เช่น คน ในชุมชนมีความเห็นร่วมกันว่าควรแต่งกายด้วยชุดไทใหญ่มากกว่าการใส่เสื้อทิมและสวมกางเกงยีนส์ นอกจากนี้คนในชุมชนจะร่วมกันเลือกกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่จะนำเสนอให้แก่กลุ่มนักท่องเที่ยวด้วย ตนเอง สิ่งใดที่ไม่เหมาะสมชาวบ้านจะช่วยกันสอดส่องดูแลนักท่องเที่ยว เนื่องจากวัฒนธรรมเมืองปอนมี ความละเอียดอ่อนมาก หากมีนักท่องเที่ยวแต่งกายไม่เหมาะสมเข้าไปในสถานที่สำคัญทางศาสนาจะช่วยให้ ด้กเตือนและรีบแก้ไข นอกจากนี้คนในชุมชนมีความคิดเห็นตรงกันว่าการทำงานเป็นทีมร่วมกัน จะช่วยให้ กิจกรรมการท่องเที่ยวยั่งยืนต่อไปได้ ช่วยกระจายรายได้ให้ทั่วถึงในชุมชน ในขณะเดียวกันชาวบ้านทุกคน

ต่างเห็นว่าจะไม่มีการสร้างประเพณีประเพณีขึ้นมาสำหรับนักท่องเที่ยว ถ้าหากนักท่องเที่ยวมาเที่ยวในชุมชนตรงกับช่วงเทศกาลหรือประเพณีก็จะเข้าร่วมในกิจกรรม แต่หากมาไม่ตรงช่วงจะไม่มีการจัดประเพณีขึ้นมาเพื่อให้นักท่องเที่ยวชม เพราะประเพณีส่วนใหญ่เชื่อมโยงกับความเชื่อในพระพุทธศาสนา ความศรัทธา และความศักดิ์สิทธิ์ จึงไม่สามารถทำเล่นๆ ได้

2.4.2 การประสานรับการส่งเสริมจากภายนอก เช่น กลุ่มสตรีตัดเย็บเสื้อผ้าเมืองปอน เป็นกลุ่มที่ช่วยอนุรักษ์วัฒนธรรมการแต่งกายของชาวไทใหญ่ไว้ แต่เนื่องจากการดำเนินการเป็นการคิดเองทำเอง จึงทำให้ไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร ต่อมากลุ่มได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก จึงมีการประสานความร่วมมือจากสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดแม่ฮ่องสอน ด้วยการได้ไปศึกษาดูงานที่จังหวัดเชียงใหม่เพื่อช่วยพัฒนาฝีมือและแนวทางการตัดเย็บให้กับสมาชิกในกลุ่ม รวมทั้งให้เงินทุนอุดหนุนในการบริหารจัดการภายในกลุ่ม นอกจากนี้ยังมีการบริหารส่วนตำบลเมืองปอนยังเข้ามาช่วยนำผลิตภัณฑ์ของกลุ่มไปเผยแพร่บนเว็บไซต์ และองค์การบริหารส่วนจังหวัดแม่ฮ่องสอนช่วยนำสินค้าไปวางขายในร้าน “เฮ็ดก้อเหลียว” เป็นต้น จากความช่วยเหลือของหน่วยงานต่างๆ ช่วยให้กลุ่มสตรีตัดเย็บเสื้อผ้ามีความเข้มแข็งขึ้น ภูมิปัญญาการทำเสื้อไต่ยังคงดำรงอยู่และเป็นที่รู้จักของประชาชนทั่วไปมากยิ่งขึ้น

2.4.3 การจัดตั้งกลุ่ม การจัดตั้งกลุ่มช่วยนำคนที่มีความสนใจในเรื่องเดียวกันมาร่วมทำงาน ฝีมือและสืบสานภูมิปัญญาที่ตนสนใจด้วยกัน เช่น การจัดตั้งกลุ่มสตรีตัดเย็บเสื้อผ้า การจัดตั้งกลุ่มทำไม้กวาดดอกหญ้าผู้สูงอายุ ภายในกลุ่มจะมีการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกัน และยังสามารถออกไปศึกษาดูงานและอบรมกับหน่วยงานภายนอกเพื่อพัฒนาฝีมือ การจัดตั้งกลุ่มมาจากแนวคิดที่ว่าการทำงานคนเดียวหรือต่างคนต่างทำ เสี่ยงต่อการสูญหายของความรู้และภูมิปัญญา แต่เมื่อร่วมมือกันพัฒนาองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมจะคงอยู่อย่างยั่งยืน

2.4.4 การปรับตัวของชุมชน เมื่อสังคมมีการเปลี่ยนแปลง ความทันสมัยเริ่มเข้ามาในชุมชนมากขึ้น การจะให้องค์ความรู้ทางวัฒนธรรมดำรงอยู่โดยไม่ปรับตัว อาจเสี่ยงต่อการสูญหายได้เร็วขึ้น ดังนั้นการปรับตัวโดยไม่ให้เสียความเป็นตัวตนจะช่วยยืดอายุวัฒนธรรมให้ดำรงอยู่ต่อไปได้ เช่น การทำก๊วยไต ลุงองุ่นมีการคิดค้นลวดลายและรูปแบบใหม่ๆ เพื่อสร้างชิ้นงานที่หลากหลาย เช่น ลายสอง ลายสาม เป็นลายที่มักพบเห็นได้ทั่วไป แต่ลุงองุ่นได้คิดลวดลายดอกพิกุลเพิ่มขึ้นมา เป็นต้น นอกจากการสานก๊วยไตแล้ว ยังมีการสานหมวกแก้ว พัด โคมไฟ ฯลฯ เพื่อเป็นทางเลือกให้ผู้ซื้อ

นอกจากนี้ ในชุมชนยังมีการจัดกิจกรรมผ้าป่าโรงเรียน โดยจัดขึ้นที่โรงเรียนบ้านเมืองปอนเป็นการร้อยความสัมพันธ์ในแต่ละรุ่น สร้างความเหนียวแน่นในชุมชน ช่วยสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนที่เรียนในโรงเรียนแห่งนี้ตั้งแต่รุ่นแรกถึงรุ่นปัจจุบัน เป็นการผนวกของเก่ากับใหม่เข้าไว้ด้วยกัน สร้างความสนุกสนาน เป็นลักษณะของการทั้งอนุรักษ์และประยุกต์วัฒนธรรม ทางชุมชนมองว่าการอนุรักษ์อย่างเดียวอาจไม่ต่อชีวิตให้วัฒนธรรม เมื่อหมดคนรุ่นเก่าวัฒนธรรมเหล่านั้นก็จะสูญหายไปด้วย แต่การประยุกต์และปรับเปลี่ยนภายใต้ขอบเขตที่เหมาะสม โดยใช้วัฒนธรรมเป็นฐานรากที่เข้มแข็งย่อมช่วยดำรงวัฒนธรรมได้ดำรงอยู่ได้ (innovation) ผ้าป่าโรงเรียนถือเป็นการระดมทุนเพื่อการศึกษา จะจัดในวันครบรอบวันสถาปนาโรงเรียน มีการแจกผ้าป่าออกไปในแต่ละรุ่น แต่ละรุ่นจะจัดฟุ่มผ้าป่าและมีการแห่ผ้าป่าเป็นที่สนุกสนาน

ในงานจะมีการแสดงกิจกรรมของไทยใหญ่ เช่น การฟ่องกลองมอชิง มอกลาว มีการแต่งกายด้วยเครื่องแต่งกายแบบไทใหญ่ ของที่ระลึกจะเป็นใบสุทธิเพื่อให้ผู้มาร่วมงานได้นำไปเป็นที่ระลึก ลักษณะเช่นนี้ช่วยยืดอายุวัฒนธรรมดั้งเดิมและสร้างการมีส่วนร่วมให้คนยุคใหม่ เป็นการช่วยลดช่องว่างระหว่างวัยของสมาชิกในชุมชนด้วย

ภาพที่ 30 การเตรียมตัวฟ่องกลองมอชิงในงานผ้าป่าโรงเรียน

2.5 ข้อสังเกต

วัฒนธรรมบางอย่างจะมีเฉพาะช่วงฤดูเท่านั้น เช่น การทำไม้กวาดดอกหญ้าจะมีดอกหญ้าจำนวนมากในบางฤดูกาล ส่วนการทำข้าวปุ้นเป็นอาหารที่มักนิยมทำในฤดูหนาวจะช่วยให้ได้รสชาติในการรับประทานมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ภูมิปัญญาบางอย่างต้องใช้ความชำนาญเฉพาะด้าน และผู้ที่ทำเป็นมักอยู่ในวัยสูงอายุ จึงทำให้มีความเสี่ยงที่ภูมิปัญญาดังกล่าวจะสูญหายไป เช่น การทำจองพารา ซึ่งมีผู้เชี่ยวชาญเพียงคนเดียว คือ ตาแหลงคำ

ชาวบ้านที่ทำการสาธิตในแต่ละฐานกิจกรรมมีความเต็มใจและภาคภูมิใจที่มีนักท่องเที่ยวให้ความสนใจและพร้อมที่จะอธิบายและสอนให้นักท่องเที่ยวลงมือทำ แต่หากไกด์ผู้นำท่องเที่ยวหรือนักท่องเที่ยวไม่เคารพในความเป็นท้องถิ่น ก็จะลดบทบาทและความสำคัญชาวบ้านที่จะช่วยให้ข้อมูลเชิงลึกแก่ผู้มาเที่ยวชมก็จะทำให้นักท่องเที่ยวได้ข้อมูลเพียงผิวเผินและอาจได้ข้อมูลที่ไม่ถูกต้อง ทั้งนี้ ผู้วิจัยมองว่าชุมชนมีความพร้อมที่จะรับนักท่องเที่ยว ทั้งการสื่อสาร สถานที่ กิจกรรมทางวัฒนธรรมที่มีความน่าสนใจและสะท้อนความเป็นไทใหญ่ได้ชัดเจน

การท่องเที่ยวในบ้านเมืองปอนเหมาะสมกับนักท่องเที่ยวทุกกลุ่ม เนื่องจากที่พักและอาหารการกิน สะดวกสบาย ชุมชนสะอาด เรียบง่าย งดงาม ชุมชนมีความเรียบง่าย เยียบสงบ ยามค่ำคืนคนในชุมชนจะเข้าที่พัก ไม่มีสถานบันเทิงยามค่ำคืน แทบไม่มีร้านสะดวกซื้อตามสมัยนิยม ดังนั้น นักท่องเที่ยวควรมีข้อมูล

เกี่ยวกับชุมชนเพื่อช่วยให้สามารถเตรียมตัวและปฏิบัติตัวได้อย่างเหมาะสม เช่น การร่วมกิจกรรมในฐานะ จอฬพาราควรแต่งกายให้เรียบร้อย ไม่สวมกางเกงขาสั้น เนื่องจากจอฬพารามีความเกี่ยวข้องกับ พระพุทธศาสนา เป็นต้น ในด้านฐานกิจกรรมทางวัฒนธรรม นักท่องเที่ยวสามารถร่วมทำกิจกรรมทาง วัฒนธรรมได้หลากหลาย เนื่องจากมีฐานกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวเลือกชมตามความสนใจ เช่น การทำจอฬ พารา การทำกูปไต การทำเสื่อไต ฯลฯ นักท่องเที่ยวจะได้สัมผัสกับวัฒนธรรมไทใหญ่ที่เข้มแข็งสะท้อน แ่งมุ่มความคิดความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ดำเนินชีวิตเรียบง่ายเนิบช้า (slow life) อย่างแท้จริง

ภาพที่ 31 บรรยากาศยามเช้าของเมืองปอน

จังหวัดสุโขทัย

คณะผู้วิจัยได้ทำความเข้าใจแก่กลุ่มเป้าหมาย และสร้างความร่วมมือในโครงการวิจัย รวมทั้งเข้าร่วมกิจกรรมและศึกษาข้อมูลการจัดการวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยสำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (สำนักงานสำนักงานต่างประเทศโรม) ได้มีการกำหนดโปรแกรมการท่องเที่ยว และได้นำกลุ่มผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวจากกลุ่มประเทศในความรับผิดชอบ ได้แก่ ประเทศ Italy, Spain, Greece, Portugal, Israel และ Cyprus เข้าร่วมกิจกรรมตามโปรแกรม ในช่วงระหว่างวันที่ 19-28 เมษายน 2560 ได้กำหนดกิจกรรมท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเพื่อให้นักท่องเที่ยวเข้าถึงประสบการณ์ท้องถิ่นสุโขทัย ดังนี้

1. กิจกรรมท่องเที่ยวผ้าทอหาดเสี้ยว ร้านสุนทรียาไทย อำเภอศรีสัชนาลัย
2. กิจกรรมท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านนาต้นจั่น อำเภอศรีสัชนาลัย
3. กิจกรรมท่องเที่ยวทำแหวนเงินลงยา ร้านไหมเงินไหมทอง อำเภอศรีสัชนาลัย
4. กิจกรรมท่องเที่ยวทำพระพิมพ์เมืองสุโขทัย อำเภอเมือง
5. กิจกรรมท่องเที่ยวเกษตรอินทรีย์ สนามบินสุโขทัย อำเภอศรีสำโรง
6. กิจกรรมท่องเที่ยวสุเทพสังคโลก อำเภอเมือง

ผลการศึกษาการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น

ความรู้ที่ได้จากการศึกษาการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น ภายใต้โครงการ The Link ของจังหวัดสุโขทัย จำแนกตามกิจกรรมท่องเที่ยว มีรายละเอียดการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น ดังนี้

1. กิจกรรมท่องเที่ยวผ้าทอหาดเสี้ยว ร้านสุนทรียาไทย อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย

1.1 ผู้จัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น

ผู้จัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น เป็นผู้ประกอบการซึ่งเป็นคนในชุมชน และกลุ่มคนในชุมชนที่ไดรวมตัวกันจัดตั้งเป็นกลุ่มอาชีพ โดยนางสุนทรี วิจิตรนาค เป็นประธานของกลุ่มหัตถกรรมพื้นบ้านโบราณบ้านหาดเสี้ยว และเป็นเจ้าของร้านสุนทรียาไทย ซึ่งเป็นผู้มีบทบาทหลักในการรับผลงานการทอผ้าของสมาชิกกลุ่ม มาตัดเย็บ และจัดจำหน่ายในร้านสุนทรียาไทย ส่งผลให้สมาชิกกลุ่มมีแหล่งการตลาดที่แน่นอน

ปี พ.ศ. 2535 เริ่มจากการได้รับคำแนะนำจากสำนักงานพัฒนาชุมชน อำเภอศรีสัชนาลัย จึงได้มีกลุ่มหัตถกรรมพื้นบ้านโบราณบ้านหาดเสี้ยว เพื่อเป็นการรวมกลุ่มแม่บ้านทำการทอผ้าแบบไทพวน ออกจำหน่ายทั้งภายในและนอกชุมชน ในระยะแรกมีการบริหารจัดการอย่างไม่เป็นระบบ แม้มีการรวมกลุ่มกันเป็นกลุ่มหัตถกรรมพื้นบ้านโบราณบ้านหาดเสี้ยว เพื่อร่วมกันทอผ้าและจัดจำหน่ายร่วมกัน แต่ต่อมาสมาชิกกลุ่มต่างคนต่างทำ ต่างคนต่างขาย เนื่องจากการทอผ้าเป็นอาชีพเสริม สมาชิกกลุ่มต่างมีเวลาว่างไม่ตรงกัน และมีร้านค้าต่างๆในอำเภหาดเสี้ยวมากขึ้น สมาชิกจึงสามารถส่งขายได้หลายร้าน การรวมกลุ่ม

ของสมาชิกจะมีการรวมกันต่อเมื่อมีลูกค้าสั่งผ้าทอจำนวนมาก สมาชิกกลุ่มจะร่วมกันทอผ้าและมีการรวบรวมผ้าทอจากสมาชิกกลุ่มส่งให้ลูกค้าเท่านั้น

ต่อมาในปี พ.ศ. 2540 กลุ่มหัตถกรรมพื้นบ้านโบราณบ้านหาดเสี้ยว ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานราชการ ภายใต้โครงการชุมชนเข้มแข็ง ทำให้การบริหารจัดการของกลุ่มหัตถกรรมพื้นบ้านโบราณบ้านหาดเสี้ยวมีการจัดการที่เป็นระบบมากขึ้น และได้มีการเปิดร้านสุนทรีผ้าไทย เพื่อเป็นหน้าร้านในการนำผ้าทอจากกลุ่มหัตถกรรมพื้นบ้านโบราณบ้านหาดเสี้ยว จุดเริ่มต้นของร้านสุนทรีผ้าไทย มาจากการที่นางสุนทรี วิจิตรนาค ซึ่งเป็นประธานของกลุ่มหัตถกรรมพื้นบ้านโบราณบ้านหาดเสี้ยว ได้ทำหน้าที่นำผ้าทอของกลุ่มไปจัดจำหน่ายตามงานแสดงสินค้าต่างๆ ได้แก่ งานศิลปาชีพ งานสายใจไทย เป็นต้น และทางส่วนราชการจะติดต่อให้ทางกลุ่มนำผ้าทอซึ่งมีความเป็นเอกลักษณ์ของชาติพันธุ์ชาวไทพวนของท้องถิ่นหาดเสี้ยว จัดแสดงและจัดจำหน่ายเพื่อเป็นตัวแทนของจังหวัดสุโขทัยอยู่เสมอ ประกอบกับในช่วงรัฐบาลของนายกรัฐมนตรี นายทักษิณ ชินวัตร ได้มีการสนับสนุนงานผ้าทอหาดเสี้ยว โดยหน่วยงานของส่วนราชการได้เข้ามาพัฒนาสินค้าและติดต่อให้ไปนำผ้าทอ และผลิตภัณฑ์ที่ทำจากผ้าทอไปแสดงสินค้าในงานต่างๆ ส่งผลให้ผ้าทอหาดเสี้ยวเป็นที่รู้จักมากขึ้นและเริ่มมีลูกค้าที่ชื่นชอบผ้าทอหาดเสี้ยวเดินทางมาอยู่ที่ทำการของกลุ่มหัตถกรรมพื้นบ้านโบราณบ้านหาดเสี้ยวมากขึ้น และลูกค้าได้สอบถามถึงแหล่งซื้อผ้าทอหาดเสี้ยวจำนวนมาก จึงเป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้นางสุนทรี วิจิตรนาค ได้ลงทุนด้วยตนเองจัดตั้งร้านจำหน่ายผ้ามีชื่อร้าน “สุนทรีผ้าไทย” ขึ้นมา และใช้พื้นที่ของบ้านเลขที่ 329 หมู่ 9 ถนนหนองอ้อ ตำบลหนองอ้อ อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย เป็นทั้งร้านสุนทรีผ้าไทย จำหน่ายสินค้า และที่ทำการศูนย์ศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาไทยบ้านหาดเสี้ยว เพื่อให้เป็นสถานที่จัดแสดงผ้าทอ ผลิตภัณฑ์ที่ทำจากผ้าทอ รองรับกลุ่มลูกค้าทั้งที่ติดต่อมาโดยตรงและลูกค้าที่แวะเข้ามาชมหรือซื้อสินค้า

ปัจจุบันกลุ่มหัตถกรรมพื้นบ้านโบราณหาดเสี้ยว มีสมาชิกกลุ่ม จำนวน 45 คน สมาชิกกลุ่มเป็นคนในท้องถิ่นของอำเภอศรีสัชนาลัย มีการบริหารจัดการแบบมีโครงสร้างการทำงานที่ชัดเจน โดยร้านสุนทรีผ้าไทยมีการจัดตำแหน่งผู้ประสานงานในแต่ละพื้นที่ที่สมาชิกอาศัยอยู่ ทำหน้าที่นำส่งวัตถุดิบให้แต่ละบ้านของสมาชิกกลุ่ม ซึ่งวัตถุดิบที่ใช้ในการทอผ้าทางร้านสุนทรีผ้าไทยทำหน้าที่จัดซื้อมาให้ เช่น ฝ้าย เส้นด้าย เส้นไหม หรืออุปกรณ์ต่างๆ เมื่อสมาชิกกลุ่มทอผ้าได้ผลผลิตตามที่ได้รับมอบหมายแล้ว ผู้ประสานงานจะรับงานนั้นมาส่งให้ที่ร้านสุนทรี เพื่อนำมาจำหน่ายหรือแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ต่างๆ และมีการจัดสรรรายได้คืนให้แก่สมาชิกต่อไป

ศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาไทยบ้านหาดเสี้ยว มีการสาธิตการทอผ้า การบรรยายขั้นตอนจากการเตรียมวัสดุจนถึงการทอผ้าจนสำเร็จ การจัดวางวัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือต่างๆ ให้ชมตามอัธยาศัย สะท้อนถึงวิถีชีวิต และชาติพันธุ์ชาวไทพวน ซึ่งได้อพยพมาจากหลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ด้วยการแต่งกายของชาติพันธุ์ไทพวนมีเอกลักษณ์ที่โดดเด่น โดยเฉพาะผ้าถุงที่มีลวดลายตีนจกสวยงาม ปราณีต จึงทำให้ผ้าทอที่แต่เดิมทอผ้าเพื่อนำมาทำเป็นผ้าถุงใส่ในชีวิตประจำวันหรือใช้สำหรับงานบุญและเทศกาลงานต่างๆ โดยเฉพาะงานบุญเดือนสามที่วัดพระแท่นศิลาอาสน์ (อำเภอลับแล จังหวัดตาก) และงานบุญเดือนสี่ที่วัดพระ

ปรารค์ (อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย) ซึ่ง 2 งานบุญนี้ถือว่าเป็นงานบุญใหญ่ จะมีการทำบุญทั้งคนไทย และคนชาติพันธุ์ชาวไทพวน ซึ่งลักษณะการแต่งกายที่มีความแตกต่างกัน ทำให้คนไทยได้ให้ความสนใจผ้า ทอของชาติพันธุ์ชาวไทพวน จึงเริ่มนำทอผ้าเข้ามาจำหน่ายในงานบุญ และเริ่มทอผ้าขายในโอกาสต่าง ๆ มาก ขึ้น

“คนไทลลาว คนไทไทยให้ดูที่การแต่งตัว ใครนุ่งโจงเป็นไทย ใครนุ่งซิ่นเป็นลาว”

ชุมชนหาดเสี้ยวเป็นชุมชนของชาติพันธุ์ชาวไทพวน ที่มีการทอผ้าสืบทอดกันมาอย่างยาวนาน มีการ สืบทอดภูมิปัญญาจากบรรพบุรุษ แต่ละบ้านผู้หญิงจะอยู่บ้านทำงานบ้าน ทำการเกษตร จึงใช้เวลาที่ว่างจาก การทำงานในแต่ละวัน มานั่งทอผ้าร่วมกัน มีการสอนให้ลูกหลานได้เรียนรู้ ได้ทำด้วยตนเอง เป็นการส่งต่อ ภูมิปัญญาจากรุ่นสู่รุ่น เพื่อให้ครอบครัวมีผ้าทอนุ่มนวลโดยไม่ต้องซื้อ

“ผู้หญิงทอผ้า ผู้ชายตีเหล็ก”

“การทอผ้าเราสืบทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษชาวไทยพวน ยามปกติเราก็กินนา พอว้างเว้นจากทำนา เราก็กินนาทอผ้า ผู้หญิงทอผ้า ผู้ชายตีเหล็ก”

ภาพที่ 32 เส้นทางเชื่อมโยงการย้ายถิ่นฐานของชาติพันธุ์ไทพวน

การเชื่อมโยงการจัดการวัฒนธรรมผ้าทอหาดเสี้ยวกับการท่องเที่ยว กลุ่มหัตถกรรมพื้นบ้านโบราณ บ้านหาดเสี้ยวเป็นผู้ผลิตผ้าทอส่งให้ร้านสุนทรีผ้าไทย นำไปตัดเย็บเป็นทั้งผ้าถุง เสื้อ กางเกง กระโปรง กระเป๋า ผ้าคลุมไหล่ ผ้าปูโต๊ะ โดยมีการจัดตกแต่งร้านแยกประเภทของผลิตภัณฑ์อย่างเป็นระเบียบ สะอาด สวยงาม เพื่อดึงดูดใจกลุ่มลูกค้าหลากหลายกลุ่ม ผลิตภัณฑ์ที่ทำจากผ้าทอมีทั้งแบบดั้งเดิม และแบบ ประยุกต์ นอกจากจัดแสดงและจำหน่ายที่ร้านแล้ว ได้นำไปตามงานแสดงสินค้าต่างๆ ทั้งส่วนราชการและ

ส่วนเอกชนจัดขึ้น เดิมอาจเป็นเพียงกลุ่มลูกค้าในท้องถิ่น เริ่มขยายตัวไปยังตลาดนอกท้องถิ่น สู่ตลาดระดับจังหวัด และระดับประเทศ จึงมีลูกค้าสั่งผลิตตามความต้องการจำนวนมาก โดยเฉพาะจากหน่วยงานต่างๆ ที่ต้องการให้ตัดเย็บผ้าทอตามแบบที่กำหนดมาให้เฉพาะ และมีนักท่องเที่ยวชาวไทยที่เข้ามาเที่ยวจังหวัดสุโขทัย มีความตั้งใจเข้ามาเลือกซื้อผ้าทอหาดเสี้ยว และผ้าทอหาดเสี้ยวได้กลายเป็นผลิตภัณฑ์ของฝากของอำเภอศรีสัชนาลัย หรือจังหวัดสุโขทัยที่นักท่องเที่ยวมาแล้ว ต้องซื้อกลับอีกด้วย จึงสะท้อนให้เห็นได้ว่าผ้าทอหาดเสี้ยวได้เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวาง

จากการได้รับการสนับสนุนจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และองค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) ภายใต้โครงการการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ทำให้นางสุนทรี วิจิตรนาถ ไปรับโอกาสในการศึกษาดูงานที่ประเทศญี่ปุ่น ได้ศึกษากิจกรรมและผลิตภัณฑ์ต่างๆ ในชุมชนของประเทศญี่ปุ่น และได้รับคำแนะนำต่างๆ ทำให้เกิดแนวคิดจัดทำกิจกรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวขึ้น โดยให้นักท่องเที่ยวได้ลงมือทอผ้าด้วยตนเอง และเรียนรู้ทุกขั้นตอนของการทำผ้าทอ โดยใช้พื้นที่ทำการของกลุ่มหัตถกรรมพื้นบ้านโบราณบ้านหาดเสี้ยว ซึ่งปัจจุบันได้เป็นศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญา ตั้งอยู่ด้านข้างร้านสุนทรีผ้าไทย เป็นสถานที่ทำกิจกรรมให้นักท่องเที่ยว ช่วงแรกของการเริ่มทำกิจกรรมท่องเที่ยว กลุ่มนักท่องเที่ยวส่วนมากเป็นนักท่องเที่ยวชาวไทย และมาเป็นหมู่คณะ ในรูปแบบของการศึกษาดูงาน และเริ่มมีนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติมามากขึ้น

1.2 การจัดการรวบรวมองค์ความรู้วัฒนธรรม

กลุ่มหัตถกรรมพื้นบ้านโบราณบ้านหาดเสี้ยว ไม่มีการรวบรวมองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมการทอผ้าของชาวไทพวนหาดเสี้ยวเป็นลายลักษณ์อักษร หรือจัดทำเป็นหนังสือเพื่อรวบรวมองค์ความรู้ต่างๆ ด้วยตนเอง แต่มีหน่วยงานหลายแห่งเข้ามาศึกษาเรียนรู้ได้เข้ามาสัมภาษณ์ แล้วได้จัดทำกรรณวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับลวดลายผ้าทอของชาติพันธุ์ไทพวน พร้อมทำสื่อโปสเตอร์พร้อมมีภาพประกอบนำมามอบให้เพื่อเผยแพร่ความรู้ในศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาไทย

ความรู้ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการทอผ้าไทพวนหาดเสี้ยว เป็นภูมิปัญญาที่มีการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ และบางส่วนเป็นครูพักลักจำกันมา สมาชิกกลุ่มแต่ละคนจึงมีการรวบรวมความรู้มาด้วยตนเอง โดยเฉพาะนางสุนทรี วิจิตรนาถ ซึ่งเป็นครูภูมิปัญญาเป็นผู้มีความรู้อย่างมาก จนได้เปิดศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาไทยขึ้น เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ผ้าทอไทพวนให้แก่บุคคลที่สนใจ และนักท่องเที่ยวได้เรียนรู้กระบวนการทอผ้าของชาวไทพวนได้ ในพื้นที่ของศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาไทยได้มีการรวบรวมวัสดุ อุปกรณ์ที่ใช้ในการทำผ้าทอทุกขั้นตอนมาจัดวาง พร้อมคำอธิบายประกอบให้รู้ว่าแต่ละอย่างคืออะไร และทำอะไร

“การทอผ้าเป็นวิถีชีวิตของชาวไทพวน เกิดขึ้นมาก็เห็นครอบครัว แม่และญาติพี่น้องทอผ้ากันในบ้านแล้ว จึงทำให้เกิดการซึมซับงานทอผ้ามาตั้งแต่เด็ก”

ภาพที่ 33 การรวบรวมความรู้ที่เป็นวัตถุ จัดวางและนำเสนอให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้

จากการรวบรวมข้อมูลเป็นลายลักษณ์อักษร ได้แบ่งแยกประเภทของผ้าทอไทพวนบ้านหาดเสี้ยว ออกเป็น 5 ประเภท ดังนี้

1.2.1 ผ้าตีนจก ผ้าตีนจกแบบดั้งเดิมของชาวไทยพวนบ้านหาดเสี้ยว จะมีลักษณะที่แตกต่างจากผ้าของที่อื่นๆ คือใช้ชนม่นในการจก (ล้วง) ฝ่ายจากด้านล่างขึ้นด้านบน บนเส้นยืน โดยจะทอผ้าจากด้านหน้าของผ้าจกและไม่มีการเก็บลวดลายไว้ล่วงหน้า ผู้ทอตีนจกจะต้องมีความชำนาญจดจำลวดลาย และผ้าตีนจกจะใช้เวลาในการทอนานกว่าผ้าประเภทอื่นๆ ผ้าตีนจกนี้ส่วนใหญ่จะนำมาใช้ในงานบุญและงานเทศกาลต่างๆ โดยผ้าตีนจกของชาติพันธุ์ไทยพวนบ้านหาดเสี้ยว รวมทั้งหมด 9 ลาย จึงเป็นที่มาของผ้าชิ้นตีนจกหาดเสี้ยว 9 ลาย โดยผ้าตีนจกแบ่งเป็น 3 กลุ่มใหญ่ ได้แก่

1.2.1.1 ลายขอ มีทั้งหมด 4 ลาย ได้แก่ ลายสี่ขอ ลายแปดขอ ลายสิบสองหน่วยตัว (สิบสองขอ) และมนสิบหก (สิบหกขอ)

1.2.1.2 ลายเครือ มี 3 ลาย ได้แก่ ลายเครือเล็ก ลายเครือกลาง และลายเครือใหญ่

1.2.1.3 ลายนก มี 2 ลาย ได้แก่ ลายน้าอ่างและลายสองท้อง

1.2.2 ผ้ามุก ผ้ามุกเป็นผ้าทอที่จัดอยู่ในประเภทผ้าเหียบดอก เป็นผ้าทอลวดลายสวยงามมีรูปทรงกลมคล้ายมุกและสามารถเป็นไม้เหียบเพื่อให้เกิดลวดลายใหม่ได้ เช่น มุกขาเปีย มุกดอกคว่ำ-ดอกหงาย เป็นต้น ผ้ามุกนิยมนำไปต่อกับผ้าตีนจก ผ้าตีนแดง ผ้าตีนดำ แล้วต่อหัวขึ้นเพื่อใช้เป็นผ้าถุงสำหรับใส่ในชีวิตประจำวันหรืองานบุญ งานเทศกาลต่างๆ

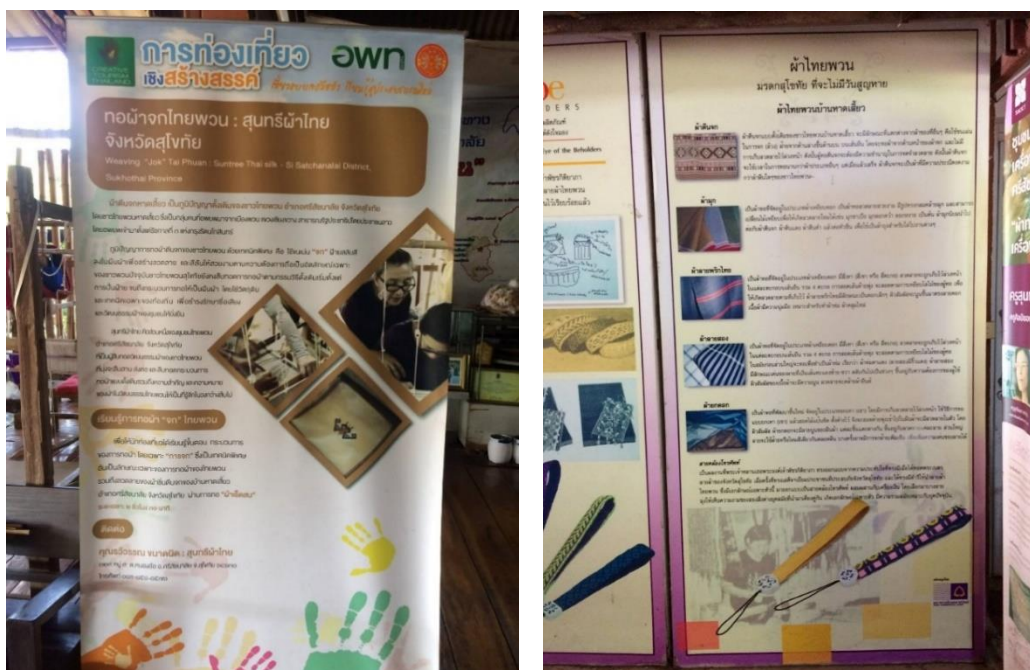
1.2.3 ผ้าลายพริกไทย ผ้าลายพริกไทยเป็นผ้าทอที่จัดอยู่ในประเภทผ้าเหียบดอกมีสี่เถา (สี่เขา หรือสี่ตะกอ) ลวดลายจะถูกเก็บไว้ล่วงหน้าในแต่ละตะกอนเส้นยืน รวม 4 ตะกอ การสอดเส้นด้ายพุ่งจะสอดตามการเหียบไล่ไม้ของผู้ทอ เพื่อให้เกิดลวดลายตามที่เก็บไว้ ผ้าลายพริกไทยมีลักษณะเป็นดอกเล็กๆ ผิวสัมผัสจะนูนขึ้นมาตรงลายดอกเนื้อผ้ามีความนุ่มมือ เหมาะสำหรับทำผ้าห่ม ผ้าคลุมไหล่

1.2.4 ผ้าลายสอง ผ้าลายสองเป็นผ้าทอที่จัดอยู่ในประเภทผ้าเหียบดอก มีสีเทา (สีเขาสีหรือสีตะกอ) ลวดลายจะถูกเก็บไว้ล่งหน้าในแต่ละตะกอบนเส้นยืน รวม 4 ตะกอ การสอดเส้นด้ายพุ่ง จะสอดตามการเหียบไล่ไม้ของผู้ทอในสมัยก่อนส่วนใหญ่จะทอเพื่อเป็นผ้าห่ม เรียกว่า ผ้าห่มตาแดง (ลายสองมีริ้วแดง) ผ้าลายสองมีลักษณะเด่นของลายที่เป็นเส้นทะแยงซ้าย-ขวา สลับกันไปเป็นช่วงๆ ขึ้นอยู่กับความต้องการของผู้ใช้ผิวสัมผัสของเนื้อผ้าจะมีความนูน ลวดลายจะคล้ายผ้ายีนส์

1.2.5 ผ้ายกดอก ผ้ายกดอกเป็นผ้าทอที่พัฒนาขึ้นใหม่ จัดอยู่ในประเภทยกเหา (เขา) โดยมีการเก็บลวดลายไว้ล่วงหน้า ใช้วิธีการทอแบบยกเหา (เขา) แล้วสอดไม้แป้นชิต ตั้งค้ำไว้จึงจะสอดคล้ายพุ่งเข้าไปในผืนผ้าจะมีลวดลายในตัว โดยผิวสัมผัส ผ้ายกดอกจะมีลายนูนของผืนผ้า แต่ละชั้นแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับลวดลายแต่ละลาย ส่วนใหญ่ลายจะใช้ฝ้ายหรือไหมสีเดียวกันตลอดผืน บางครั้งอาจมีการจกฝ้ายเพิ่มเติม เพื่อเพิ่มความเด่นของลายได้

ภาพที่ 34 ลายผ้าทอไทพวนหาดเสี้ยว

ภาพที่ 35 การรวบรวมความรู้บันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร

1.3 การจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น

กิจกรรมท่องเที่ยวการทอผ้าไทพวนหาดเสี้ยว มีการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม หลายลักษณะ ได้แก่ การบรรยาย การจัดวางวัสดุอุปกรณ์ให้ชม การมีสื่อโปสเตอร์ให้ความรู้ การลงมือทำด้วยตนเอง การมีผลิตภัณฑ์จากผ้าทอให้ชมและเลือกซื้อ ในพื้นที่ของศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญา และร้านสุนทรีผ้าไทย ซึ่งอยู่ในอาณาบริเวณเดียวกัน นักท่องเที่ยวแต่ละคนสามารถเลือกทำกิจกรรม หรือการได้รับการถ่ายทอดวัฒนธรรมตามความสนใจโดยอิสระ หากมีนักท่องเที่ยวมาเป็นหมู่คณะจะมีการกล่าวต้อนรับบริเวณหน้าร้านสุนทรีผ้าไทย บรรยายให้ความรู้ถึงความเป็นมาของชาติพันธุ์ไทพวน และความรู้เกี่ยวกับผ้าทอไทพวนเบื้องต้น แล้วจึงให้นักท่องเที่ยวเดินชมภายในศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญา และร้านสุนทรีผ้าไทยตามอัธยาศัย โดยสมาชิกกลุ่ม หรือนางสุนทรี วิจิตรนาถ ซึ่งเป็นประธานของกลุ่มหัตถกรรมพื้นบ้านโบราณบ้านหาดเสี้ยว และเป็นเจ้าของร้านสุนทรีผ้าไทย คอยอธิบายให้ความรู้หรือตอบข้อซักถามต่างๆแก่นักท่องเที่ยว หากเป็นนักท่องเที่ยวต่างชาติ จะผ่านการแปลภาษาจากมัคคุเทศก์ที่พานักท่องเที่ยวมา นักท่องเที่ยวสามารถทำกิจกรรมการทอผ้าได้ด้วยตนเอง และสามารถทำกิจกรรมตั้งแต่ขั้นตอนการเก็บฝ้ายจนถึงการทอผ้า ซึ่งมีถึง 16 ขั้นตอน ดังนี้

- 1) เก็บฝ้าย : เมื่อดอกฝ้ายบานเต็มที่แล้วดอกฝ้ายจะเหี่ยวร่วงเปลี่ยนเป็นสมอฝ้าย และเมื่อสมอฝ้ายแก่ เต็มที่แล้วจะแตกออกมาเป็นปุยฝ้าย จึงจะเก็บฝ้ายมาใช้งานได้
- 2) ตูณฝ้าย : นำปุยฝ้ายจากต้นฝ้ายมาผึ่งแดดโดยใช้เสิง เพื่อให้ปุยฝ้ายแห้งและเลือกเอาขยะออก
- 3) อีวฝ้าย : การเอาเมล็ดฝ้ายออกจากปุยฝ้ายโดยใช้อีว
- 4) ยิงฝ้าย : นำปุยฝ้ายที่ได้มาติดด้วยกงยิงฝ้ายเพื่อให้ปุยฝ้ายละเอียดกลายเป็นเนื้อเดียวกัน
- 5) ล้อมฝ้าย : นำปุยฝ้ายที่ละเอียดแล้วมัล้อมเป็นแท่งกลมๆยาวประมาณ 10 ซม. เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 1 ซม. ฝ้ายกลมแท่งนี้เรียกว่าล้อมฝ้าย
- 6) เช็นฝ้าย : นำฝ้ายที่ล้อมเป็นแท่งกลมๆแล้วเช็นเพื่อให้เป็นเส้นด้าย โดยใช้หลา
- 7) เปียฝ้าย : นำฝ้ายที่เช็นออกจากหลาด้วยเปีย เพื่อทำฝ้ายให้เป็นกำ (ใจ)
- 8) ย้อมฝ้าย : นำฝ้ายมาย้อมสีธรรมชาติ
- 9) เอาน้ำข้าวฝ้าย : นำฝ้ายที่เป็นกำที่ย้อมแล้วไปลงน้ำข้าว (น้ำที่รินจากหม้อหุงข้าว) เพื่อให้เส้นด้ายเหนียวไม่ขาดง่าย
- 10) ตากฝ้าย : นำฝ้ายที่ลงน้ำข้าวแล้ว ทำความสะอาดโดยใช้ไม้ตีผางข้าวสุกออก ก่อนนำฝ้ายไปตากแห้ง
- 11) กวักฝ้าย : นำฝ้ายที่แห้งแล้วมากวัก เพื่อจัดเรียงเส้นฝ้ายใหม่ให้ยาวติดต่อกัน
- 12) คันหุ : นำฝ้ายที่กวักแล้วมาคันเป็นเครือโดยใช้ฝื่อเรียกว่า คันหุ
- 13) สืบหุ : การต่อเส้นด้ายยืนใหม่กับเส้นด้ายยืนเก่า

14) ฮ้างหุ : การนำเครื่องมือที่สับเรียบร้อยแล้วมาเข้าที่ที่ทอผ้า แต่งเครื่องมือให้เรียบร้อย สมัยก่อนจะสานด้วยหวีหุหมู่เพื่อเตรียมการทอ เป็นการจัดเตรียมเส้นยืน (ฝ่ายข้าง)

15) ปั่นหลอด : การเอาเส้นด้ายมาพันกับไม้ก้อหลอด เรียกว่าการกรอหลอดด้ายแล้วจึงนำหลอดด้ายมาใส่ใ้กระสวยเพื่อเตรียมทอ เป็นการจัดเตรียมเส้นด้ายพุ่ง (ฝ่ายต่ำ)

16) การทอผ้าตีนจก : การทอผ้าตีนจกของบ้านหาดเสี้ยวจะใช้ชนมนในการจกลดลายขึ้นลงบนฝ่ายเส้นยืน โดยจะทอผ้าจากด้านหน้าของผ้าจก ซึ่งจะแตกต่างจากการทอจกจากที่อื่นๆ

ภาพที่ 36 ขั้นตอนการทอผ้าไทพวนหาดเสี้ยว

การลงมือทำด้วยตนเอง นักท่องเที่ยวสามารถทำได้เพียงบางขั้นตอนที่สนใจ เช่น สนใจติดฝ้าย จะนำตะลุ่มยิงฝ้ายมาสาธิตและให้นักท่องเที่ยวได้ลองทำ ส่วนการทอผ้า จะจัดเตรียมการทอให้และนักท่องเที่ยวสามารถทอผ้าในลวดลายง่ายๆ เช่น ลายนกคุ้ม ลายเรขาคณิต ซึ่งเป็นการเรียนรู้และทำจริงเล็กๆน้อยๆ เท่านั้น จึงไม่สามารถได้รับผลงานของตนกลับไปได้ ซึ่งปัจจุบันกิจกรรมลงมือทำการทอผ้าด้วยตนเอง นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติให้ความสนใจมากกว่านักท่องเที่ยวชาวไทย นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติมาครั้งละประมาณ 3-4 คน กลุ่มหนึ่งใช้เวลาประมาณ 1 ชั่วโมง โดยนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติมีทั้งชาวยุโรป และเอเชีย อาทิ ชาวลาว ชาวญี่ปุ่น เป็นต้น

“นักท่องเที่ยวคนไทยส่วนใหญ่จะเดินมาชม แล้วก็เข้าร้านซื้อเสื้อผ้ากัน แต่นักท่องเที่ยวต่างชาติจะสนใจมาก ชอบถาม ชอบถ่ายรูป”

ภาพที่ 37 สมาชิกกลุ่มหัตถกรรมพื้นบ้านโบราณบ้านหาดเสี้ยวทอผ้าและพร้อมให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว

1.4 การจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น

การให้นักท่องเที่ยวได้เลือกเรียนรู้ในกิจกรรมต่างๆ ตามความสนใจ โดยทางศูนย์การเรียนรู้ครูภูมิปัญญาจะมีสมาชิกกลุ่มหัตถกรรมพื้นบ้านโบราณบ้านหาดเสี้ยวนั่งทอผ้าให้เห็น ซึ่งเป็นปกติที่สมาชิกจะหมุนเวียนกันมานั่งทอผ้า และมีสมาชิกส่วนหนึ่งคอยให้ข้อมูลในสิ่งที่นักท่องเที่ยวสนใจ เช่น วัสดุอุปกรณ์ทอเอาเมล็ดออกจากฝ้าย เรียกว่า อีว ไม่ตัดฝ้ายให้เนื้อฝ้ายละเอียดเป็นปุยนุ่ม เรียกว่าตะลุ่มยึงฝ้าย การนำเสนอวัฒนธรรมผ่านการบอกเล่าเรื่องราวประกอบอุปกรณ์ต่างๆ รวมทั้งการให้ความรู้ถึงการใช้พืชพรรณของท้องถิ่นมาย้อมเส้นด้ายให้มีสีสันต่างๆ เช่น เปลือกมะพร้าวให้สีบรอนซ์ มะเกลือให้สีดำ เปลือกประดู่ให้สีน้ำตาล ซึ่งเป็นทรัพยากรธรรมชาติของท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ ได้สะท้อนถึงภูมิปัญญาของการใช้วัตถุดิบที่มีในท้องถิ่น การคิดออกแบบ การใช้ประโยชน์ รวมทั้งการอธิบายถึงขั้นตอนการทอผ้า ชมวิธีการทอผ้า และการได้ชมผ้าทอที่เสร็จสมบูรณ์ ซึ่งมีหลายขั้นตอน และต้องใช้ความอดทนในการทอผ้า ซึ่งกว่าจะได้แต่ละแถว แต่ละผืนต้องใช้เวลาานาน บางผืนลวดลายมากใช้เวลากว่า 3 เดือน สิ่งที่ได้รับฟังและสิ่งที่ได้เห็นด้วยตนเอง ได้มีการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม ดังเช่น

1.4.1 ความรู้สึกถึงคุณค่าในภูมิปัญญาท้องถิ่น นักท่องเที่ยวสามารถสัมผัสถึงการรู้สึกถึงความแปลก ความน่าสนใจ ความน่าทึ่ง โดยเฉพาะคนที่ต่างวัฒนธรรม และเมื่อได้ลงมือทอผ้าด้วยตนเอง เริ่มแรกจะรู้สึกถึงความยาก คิดว่าตนเองต้องทำได้ไม่ดี หรือทำไม่ได้ แต่พอได้ลองทำ และมีสมาชิกกลุ่มคอยให้คำแนะนำอย่างใกล้ชิด ทำให้รู้สึกถึงความภาคภูมิใจว่าตนเองทำได้ การถ่ายทอดวัฒนธรรมผ่านการเรียนรู้จึงสามารถทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความประทับใจเป็นอย่างมาก และได้มีส่วนทำให้นักท่องเที่ยวหลายคนได้เลือกซื้อผลิตภัณฑ์จากผ้าทอหาดเสี้ยว แม้ราคาส่วนใหญ่อาจจะสูงบ้าง แต่เมื่อเข้าใจทุกกระบวนการจึงไม่ยากที่จะตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์ผ้าทอ

ภาพที่ 38 ภูมิปัญญาการทอผ้าสร้างคุณค่าทางจิตใจแก่นักท่องเที่ยว

1.4.2 ความรู้สึกอบอุ่นและสุขใจ การถ่ายทอดวัฒนธรรมผ่านการพูดคุย บอกเล่าเรื่องราว ตอบข้อสงสัยต่างๆ แก่นักท่องเที่ยวของผู้สูงอายุหลายๆคน อย่างเต็มที่ เต็มใจ มีความสุขที่ได้ถ่ายทอดความรู้ มีความเป็นกันเอง การได้เห็นรอยยิ้ม เสียงหัวเราะของสมาชิกกลุ่มหลายช่วงวัยที่มานั่งทอผ้าด้วยกัน ได้สร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่อบอุ่น สิ่งเหล่านี้ได้สะท้อนถึงวัฒนธรรมของคนท้องถิ่นชนบท ที่เห็นนักท่องเที่ยวเหมือนเป็นญาติเหมือนเป็นแขกที่ต้องต้อนรับ จึงเป็นสิ่งที่สามารถสร้างความประทับใจแก่นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ

ภาพที่ 39 สมาชิกกลุ่มใส่ใจต่อทุกคำถามสร้างความประทับใจแก่นักท่องเที่ยว

1.5 การจัดการวัฒนธรรมให้คงอยู่

วัฒนธรรมการทอผ้าไทพวนหาดเสี้ยว มีการจัดการวัฒนธรรมให้คงอยู่ ด้วยกลไก 4 ประการ ดังนี้

1.5.1 การอนุรักษ์ภูมิปัญญาการทอผ้าดั้งเดิม การทอผ้าเป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตของชาวไทพวนมาแต่ดั้งเดิม แทบจะไม่มีชาวไทพวนครอบครัวใดที่ทอผ้าไม่เป็น อีกทั้งชาวบ้านหาดเสี้ยวยังมีการใช้

ผ้าชิ้นสวมใส่ในชีวิตประจำวัน จึงทำให้ผ้าทอหาดเสี้ยวยังคงมีอยู่ในสังคมไทย อีกทั้งความเป็นเอกลักษณ์ของลายผ้า ทำให้เป็นที่ต้องการจากคนภายนอก มีส่วนช่วยให้ผ้าทอหาดเสี้ยวยังคงทอและสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์อย่างไม่หยุดนิ่ง การอนุรักษ์ภูมิปัญญาการทอผ้าไทพวนหาดเสี้ยว นอกจากผู้สูงอายุในท้องถิ่นจะเป็นผู้ร่วมกันอนุรักษ์ให้ทั้งลวดลายผ้า กระบวนการทอผ้าแบบดั้งเดิมให้คงอยู่แล้ว ยังได้มอบองค์ความรู้ทั้งหมดให้แก่ลูกหลานได้สานต่อผ่านสถาบันครอบครัวและสถาบันการศึกษาในท้องถิ่น โดยแต่ละครอบครัว ย่า ยาย หรือแม่ ต่างยังคงทอผ้าให้เห็นต่อเนื่องมาจนถึงทุกวันนี้ ทำให้ลูก หลาน หรือคนรุ่นใหม่ที่เกิดมาในยุคนี้ยังได้เห็นการทอผ้าจากครอบครัวในชีวิตประจำวัน ทำให้เกิดการเรียนรู้และการซึมซับงานทอผ้าด้วยตนเองอย่างไม่รู้ตัว เมื่อทางร้านสุนทรีผ้าไทยได้เปิดโอกาสให้คนรุ่นใหม่ได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาสินค้าและผลิตภัณฑ์ใหม่ ได้มีส่วนทำให้เกิดการพัฒนาการเรียนรู้ สร้างผลิตภัณฑ์ใหม่ที่ตอบสนองความต้องการของคนรุ่นใหม่ได้ เมื่อผลิตแล้วขายได้ ส่งผลต่อความภาคภูมิใจและเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาผ้าทอไทพวนหาดเสี้ยวและการอนุรักษ์ความดั้งเดิมร่วมกับคนรุ่นเก่า

“ในรุ่นหลานตอนนี้ถ้าบอกให้เขาทำ เขาก็ทำได้
ที่เขาทำได้ ก็เพราะเขาเห็นเราทำมาตั้งแต่ได้ ก็ปีนป่ายอยู่บนกี่ โตมาหน่อยก็ได้จับ ได้ลองทำ คนที่อยู่ใกล้ๆ
เขาก็สนใจ มีหลานที่อยู่กรุงเทพฯ นั้นก็ไม่สนใจเท่าไร เดินแต่ห้าง...”

นอกจากนี้ประธานและสมาชิกของกลุ่มหัตถกรรมพื้นบ้านโบราณบ้านหาดเสี้ยว ได้เข้าไปสอนทอผ้าและปลูกฝังค่านิยมในผ้าทอของชาติพันธุ์ไทพวน ให้กับนักเรียนของโรงเรียนในอำเภอศรีษะชนาลัยอย่างต่อเนื่อง เป็นส่วนหนึ่งของการถ่ายทอดองค์ความรู้จากรุ่นสู่รุ่น และเมื่อคนรุ่นใหม่เห็นคุณค่า เห็นประโยชน์ในการประกอบอาชีพในอนาคต จะมีส่วนในการร่วมสานต่อและอนุรักษ์การทอผ้าไทพวนหาดเสี้ยวได้อย่างยาวนาน

“อยากให้คนรุ่นใหม่เข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ผ้าทอ ใช้ผลิตภัณฑ์จากผ้าทอให้มากที่สุด
ช่วยกันสืบทอดภูมิปัญญาให้คงอยู่ตลอดไป อาจทำได้โดยการร่วมกันออกแบบผ้าทอให้เป็นรูปแบบที่
ทันสมัยมากขึ้น ร่วมกันให้แนวคิดกับผู้ผลิตผ้าทอ ช่วยกันหาตลาดให้กับผ้าทอ เพราะช่องทางของคนรุ่นใหม่
มีอยู่มาก หากคนรุ่นใหม่มีความสนใจและรู้คุณค่าของผ้าทอมากขึ้น ก็เชื่อได้ว่าการอนุรักษ์และพัฒนาผ้าทอ
ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นจะมีความยั่งยืนอย่างแน่นอน”

1.5.2 การพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ดึงดูดตลาดคนรุ่นใหม่ ผ้าทอแต่เดิมผลิตออกจำหน่ายเป็นผืนลูกค่าจะซื้อไปตัดเย็บเป็นเสื้อผ้าสวมใส่ในแบบต่างๆ ต่อมาได้พัฒนาการแปรรูปผ้าทอเป็นผืนให้เป็นเสื้อผ้าสำเร็จรูป ทั้งเสื้อ กางเกง ผ้าถุง พัฒนาต่อด้วยการเพิ่มผลิตภัณฑ์ที่หลากหลายมากขึ้น เช่น ผ้าคลุมไหล่ กระเป๋า พวงกุญแจ หมวก ผ้าปูโต๊ะ เป็นต้น เพื่อให้สามารถเป็นทางเลือกแก่ลูกค้าที่มีหลากหลายรุ่น โดยเฉพาะกลุ่มคนรุ่นใหม่วันทำงานที่มีกำลังซื้อ และต้องการผลิตภัณฑ์ที่แปลกใหม่ ทำให้นอกจากผลิตภัณฑ์จะหลากหลายแล้ว ได้พัฒนาลวดลายผ้าใหม่ ยึดลายผ้าดั้งเดิมเป็นหลักแล้วจึงปรับประยุกต์ลาย

ให้มีความทันสมัยมากขึ้น ทำให้วัฒนธรรมการทอผ้าแม้มีการปรับเปลี่ยนอยู่บ้างแต่รากทางวัฒนธรรมยังคงอยู่ และยังสามารถสื่อสารให้ลูกค้าได้เข้าถึงคุณค่าของวัฒนธรรมเดิม ปัจจุบันตลาดกลุ่มลูกค้าวัยทำงานหรือคนรุ่นใหม่เริ่มขยายตัว และเป็นโจทย์สำคัญที่ต้องพยายามเรียนรู้ และพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้ตรงความต้องการอย่างต่อเนื่อง ได้มีส่วนทำให้ผ้าทอไทพวนหาดเสี้ยวยังคงอนุรักษ์และคงอยู่ต่อไป

1.5.3 การจัดกิจกรรมท่องเที่ยวการทอผ้าสร้างรายได้ให้แก่คนในท้องถิ่น ซึ่งเป็นสมาชิกกลุ่มหัตถกรรมพื้นบ้านโบราณบ้านหาดเสี้ยวให้มีรายได้อย่างต่อเนื่อง ทั้งจากการทอผ้าตามคำสั่งซื้อของลูกค้า หรือร้านสุนทรีไหมไทย และการจัดอาหารเครื่องดื่มรองรับ หรือการทำหน้าที่เป็นวิทยากรสอนการทอผ้าให้แก่กลุ่มดูงานหรือกลุ่มนักท่องเที่ยว ได้ส่งผลต่อการมีกำลังใจในการทอผ้าให้แก่สมาชิกกลุ่มอีกด้วย เนื่องจากการทอผ้าแต่ละผืนหากมีความละเอียดจะใช้เวลาเนิ่นนาน สมาชิกกลุ่มจึงต้องจัดสรรเวลาหลังจากการทำอาชีพหลักด้วยการทำการเกษตร เช่น ทำนา ทำสวนผัก สวนผลไม้ มาทำการทอผ้า จึงทำให้มีรายได้มาอย่างต่อเนื่อง ได้ส่งผลต่อการเห็นประโยชน์ และยังคงทำอาชีพนี้

“เวลาไปออกงาน ไปโชว์สินค้าต่างๆ บางทีก็เอาไปๆ ไปด้วย ทำให้พวกเขามีเงินมีรายได้เสริม เมื่อว่างเว้นจากการทำเกษตร”

1.5.4 การประสานงานรับการสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ ได้แก่ องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) ให้เกิดกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ การประชาสัมพันธ์จากสำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย การได้รับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ การบริหารงานกลุ่มอาชีพ การจัดหาแหล่งตลาด จากสำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดสุโขทัย สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดสุโขทัย สำนักงานพาณิชย์จังหวัดสุโขทัย เป็นต้น ล้วนมีส่วนส่งเสริมให้ผ้าทอไทพวนหาดเสี้ยวสามารถผลิตได้อย่างมีคุณภาพ ตรงความต้องการตลาดหลากหลายกลุ่มทั้งในประเทศและต่างประเทศ สามารถสร้างรายได้ให้กับคนในท้องถิ่นอย่างมั่นคง

2. กิจกรรมท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านนาต้นจั่น อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย

2.1 ผู้จัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น

ผู้จัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น เป็นผู้ประกอบการซึ่งเป็นกลุ่มคนในชุมชนที่ได้รวมตัวกันจัดตั้งเป็นกลุ่มอาชีพ โดยมีการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อเข้าถึงประสบการณ์ท้องถิ่นนำเสนอให้นักท่องเที่ยว ได้แก่ กิจกรรมพักบ้านพักโฮมสเตย์ กิจกรรมทำข้าวเปิ๊บ กิจกรรมทำผ้าหมักโคลน และกิจกรรมเรียนรู้ภูมิปัญญาบ้านดาวงค์ (บาร์โหนด)

ชาวบ้านชุมชนนาต้นจั่นเป็นกลุ่มคนชาติพันธุ์ยวนที่อพยพหนีโรคหิวมา จากเมืองโยนก เมืองเชียงแสน จังหวัดเชียงราย ชาวบ้านบางส่วนเดินทางย้ายถิ่นฐานไปจังหวัดสระบุรี บางส่วนเดินทางย้ายถิ่นฐานไปจังหวัดลพบุรี ส่วนชาวบ้านส่วนหนึ่งมาอยู่ที่บ้านนาต้นจั่น ตั้งถิ่นฐานถาวรเป็นแหล่งที่พักอาศัย เพราะทำเลดี สามารถทำนาปลูกข้าวและเกษตรกรรมได้ และเป็นพื้นที่ป่าอุดมสมบูรณ์ ทำให้ในอดีตมีอาชีพค้าขายไม้เป็นหลัก และด้วยพื้นที่นี้มีต้นจั่นจำนวนมาก จึงได้ตั้งชื่อชุมชนว่า “บ้านนาต้นจั่น” จากวันนั้นถึง

ปัจจุบัน บ้านนาต้นจั่นมีอายุ 200 กว่าปี ชาวบ้านมีอาชีพหลักทำการเกษตร ทั้งปลูกเพื่อบริโภคเองและปลูกเพื่อขาย และมีอาชีพเสริมด้วยการทอผ้าและการท่องเที่ยว

“ตามที่ยายเล่าให้ฟังนะ คนสมัยก่อนก็จะปลูกพืช ปลูกเผือก ปลูกพริก ไว้กินเอง มีฝ้ายไว้ทอผ้า แล้วเวลาใกล้หน้าหนาว เขาต้องทอผ้า เพราะผ้าห่ม(ผ้าคลุมไหล่) ไม่พอใช้ มีการสานแห ดักไซ ทุกอย่างทำเอง...”

“ที่นี่เลี้ยงช้าง เหมือนเลี้ยงวัว เลี้ยงควาย...เลี้ยงช้างไว้ลากชักไม้ สมัยก่อนพื้นที่นี้เป็นป่าดิบ ป่าเปิด แล้วลากไปให้พ่อค้าไม้ทางเหนือ”

การเชื่อมโยงการจัดการวัฒนธรรมกับการท่องเที่ยว เริ่มจากนางเสงี่ยม แสงกลาง มีอุดมการณ์อันแรงกล้าต้องการให้ภูมิปัญญาเดิมของตนสามารถสร้างรายได้ด้วยตนเอง ไม่ต้องการให้ลูกหลานออกไปทำงานนอกพื้นที่ และเพื่อสร้างความสามัคคีในชุมชน ให้มีความเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน โดยเริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. 2534 จึงได้เสนอให้ชุมชนทำการท่องเที่ยวในที่ประชุมผู้ใหญ่บ้าน โดยได้รับความเห็นชอบจากในที่ประชุม จึงได้ดำเนินการจัดการท่องเที่ยวโดยกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร เมื่อเริ่มรวมกลุ่มและดำเนินการได้ประมาณ 3 เดือน ทางกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรประสบกับปัญหา เนื่องจากครอบครัวของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรแต่ละครอบครัวไม่เข้าใจถึงกิจกรรมที่ทางกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรได้ดำเนินการ ส่งผลให้เกิดขัดแย้งกันภายในครอบครัว จึงได้ร่วมกันแก้ไขปัญหาด้วยการขออาสาสมัครจากชาวบ้านที่มีความพร้อมด้วยความสมัครใจในการพัฒนาการท่องเที่ยว ซึ่งต้องได้รับความยินยอมจากทางครอบครัว ทำให้มีชาวบ้านที่มีอุดมการณ์ที่จะทำการท่องเที่ยวร่วมกันจำนวน 21 ครอบครัว จาก 300 กว่าครัวเรือนทั้งหมดหมู่บ้าน

ระหว่างปี พ.ศ.2531 – 2541 เริ่มดำเนินการหาแหล่งเงินทุนมาพัฒนาการท่องเที่ยว ด้วยการรวมกลุ่มรับจัดทำโต๊ะจีน โดยครั้งแรกสามารถสร้างรายได้ถึง 9,000 บาท หลังจากนั้นได้พยายามหาแหล่งเงินทุนด้วยการทำงานต่างๆ เช่น การปลูกข้าวโพดในพื้นที่สาธารณะ การทอผ้าป่า การปลูกกล้วย เป็นต้น ใช้เวลาในการระดมทุนมาเป็นเวลากว่า 10 ปี

ในปี พ.ศ. 2541 ได้รับการยอมรับจากหน่วยงานราชการในท้องถิ่นในฐานะเป็นหมู่บ้านเข้มแข็ง ที่สามารถสร้างรายได้และพัฒนาด้วยตนเอง จึงได้รับการพัฒนาจากหน่วยงานพัฒนาชุมชนโดยการสนับสนุนงบประมาณมาให้ในครั้งแรก จำนวน 25,000 บาท จากนั้นชาวบ้านที่ไม่ได้เข้าร่วมทำการท่องเที่ยวในระยะแรก ได้เห็นถึงความพยายามและความสำเร็จในเบื้องต้น จึงให้การยอมรับและได้เห็นถึงความเป็นไปได้ในการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนต่อไป จึงได้เข้ามารวมกลุ่มเพิ่มขึ้น จากจำนวน 21 ครัวเรือนเป็นจำนวน 56 ครัวเรือน มีสมาชิกประมาณ 200 คน และได้เริ่มจัดตั้งเป็นกลุ่มทอผ้าขึ้น ในระยะแรกไม่ได้มีการจัดการที่เหมาะสม ทำให้ชาวบ้านต่างคนต่างทอ ต่างคนต่างขาย ทำให้ไม่มีอำนาจในการต่อรองกับกลุ่มพ่อค้าคนกลาง ทำให้การรวมกลุ่มในลักษณะนี้ไม่ประสบผลสำเร็จ จึงแก้ไขปัญหาด้วยการนำระบบสหกรณ์มาใช้ ด้วยการรวมกลุ่มกันเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ร่วมกันและมีการตั้งราคากลาง ขายของในนามของกลุ่มอาชีพและมีการเฉลี่ยรายได้ตามจำนวนหุ้นและการลงทุน

ในปี พ.ศ. 2542 กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม ได้ชักชวนชุมชนร่วมดำเนินโครงการหมู่บ้านอุตสาหกรรมชนบทเพื่อการท่องเที่ยวกระจายรายได้สู่ชนบท โครงการนี้รัฐบาลได้รับการสนับสนุนจากธนาคารเพื่อการพัฒนาแห่งประเทศไทย (JBIG) ซึ่งบ้านนาต้นจั่นเป็นหนึ่งใน 19 แห่งในประเทศไทยที่ได้รับการสนับสนุนจากโครงการนี้จำนวน 2.8 ล้านบาท และต้องเข้าอบรมเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนต่อเนื่องอีก 5 ปี (พ.ศ.2542-2546) และเงินจำนวน 2.8 ล้านบาทที่ได้มานำมาสร้างอาคารเพื่อจำหน่ายสินค้าและผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น ในปี พ.ศ. 2547 บ้านนาต้นจั่นได้รับการคัดเลือกให้เป็น 1 ใน 5 ชุมชนที่ได้มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และนางเสงี่ยม แสงลาก ได้รับโอกาสไปดูงานที่ประเทศญี่ปุ่น เป็นเวลา 18 วัน และได้เรียนรู้เกี่ยวกับการจัดการสินค้า (ต้นแบบ OTOP) และการจัดทำบรรจุภัณฑ์ (Packaging) หลังจากกลับมาได้มีการถ่ายทอดให้ทางกลุ่มทอผ้าฝ้าย และได้มีความคิดจะเริ่มต้นทำโฮมสเตย์ แต่ในที่ประชุมยังไม่เห็นถึงความเป็นไปได้ นางเสงี่ยม แสงลาก จึงอาสาเป็นต้นแบบโดยการนำบ้านของตัวเองเป็นโฮมสเตย์หลังแรกเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวและกลุ่มคณะศึกษาดูงาน และอาจารย์ที่มาทำงานวิจัยในพื้นที่เข้ามาพัก และหลังจากได้เริ่มดำเนินการและได้รับการสนับสนุนจากสถาบันการศึกษาและหน่วยงานของรัฐในการจัดการเพื่อการท่องเที่ยว จึงเกิดเป็นกระแสการพูดกันปากต่อปาก ทำให้มีกลุ่มทัศนศึกษาและหน่วยงาน องค์กรต่างๆ เข้ามาดูงานเพิ่มมากขึ้น และได้เพิ่มจำนวนบ้านพักโฮมสเตย์เรื่อยมาเป็นจำนวน 16 หลัง ในปี พ.ศ. 2551 และได้ทำการขอมาตรฐานโฮมสเตย์ จากกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาเพื่อสร้างความมั่นใจในเรื่องที่พักให้กับนักท่องเที่ยวด้วย

2.2 การจัดการรวบรวมองค์ความรู้วัฒนธรรม

ผู้จัดการวัฒนธรรมล้วนเป็นคนในชุมชน ที่ได้ผ่านการสืบทอดภูมิปัญญา และวัฒนธรรมมาจากบรรพบุรุษของครอบครัว การได้รู้ได้เห็นและเรียนรู้จากผู้สูงอายุในชุมชนแบบครูพักลักจำ และการได้เรียนรู้ด้วยตนเอง รวมทั้งมีองค์กรพัฒนาชุมชน เข้ามาจัดทำรวบรวมองค์ความรู้ เช่น การทำข้าวเป็ป และมีการทำหลักสูตรการทำข้าวเป็ปขึ้น วัฒนธรรมด้านอาหารท้องถิ่น การทำข้าวเป็ป เหมือนเป็นวิถีชีวิตของคนในชุมชน ปัจจุบันเกือบทุกบ้านทำข้าวเป็ปเป็น เด็กๆ เห็นตั้งแต่เด็ก จะซึมซับการทำไปได้เอง แต่ยังไม่มีการพัฒนาเป็นหลักสูตรในโรงเรียน

“ข้าวเป็ป เหมือนเป็นวิถีชีวิตของคนที่นี่ ใครทำไม่ไม่ต้องเขกหัว เพราะว่าเกิดมาเขาต้องกินแล้ว เริ่มจากข้าวพันก่อน ไตมาหน้อยก็ต้องข้าวพันกับน้ำซุปรนุญ จากข้าวพันมาก็เป็นข้าวพันไข่ จากข้าวพันไข่ก็ข้าวพันไข่ใส่น้ำซุปร เริ่มมีพื้นที่หน้อยก็มีการใส่ผัก ใส่เนื้อ ใส่ไข่เข้าไป ถามว่าใครไม่รู้จัก นี่แสดงว่าเขย...”

ทอผ้าและผ้าหมักโคลน มีหลักสูตรทอผ้าในโรงเรียน เป็นวิชาเลือกระดับ ป.4-ป.6 และการทอผ้าก็เป็นหนึ่งในวิถีชีวิตที่ชาวบ้านนาต้นจั่นต้องทำกันอยู่แล้ว พวกเขาจะซึมซับการทำทอผ้าไปในตัว

“เด็กบางคนต้องการโทรศัพท์มือถือ ก็ใช้เวลาว่างมาช่วยแม่ทอผ้าได้ ก็หนึ่งได้ 4,000 บาทสามารถซื้อโทรศัพท์มือถือได้เครื่องนึงแล้ว”

ตุ๊กตาบาร์โหน (อุตร สุกิจวิมล) มีเจ้าหน้าที่สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดมาสัมภาษณ์และเก็บรวบรวมวิธีการทำไว้ แต่ไม่ทราบว่านำไปเผยแพร่หรือไม่ อีกทั้งปัจจุบันมีชาวบ้านในชุมชนที่เคยได้มาร่ำเรียนวิชากับพ่อ (ตาวงษ์) นำไปผลิตและจำหน่าย แต่รูปลักษณะจะแตกต่างออกไปของที่บ้านตาวงษ์

2.3 การจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น

การท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านนาต้นจั่น นำเสนอทรัพยากรวัฒนธรรมในแง่ของการเป็นวิถีชีวิตของชุมชน กิจกรรมทางการท่องเที่ยวที่ปรากฏอยู่นั้นเกิดขึ้นในวิถีชีวิตของชุมชนอยู่แล้ว ไม่ว่าจะเป็นการทำข้าวเปี๊ยะ การทอดผ้า การหมักโคลน การไปสวนไปไร่ และการทำของเล่นเครื่องไม้บาร์โหน เมื่อต้องจัดการเพื่อรองรับกลุ่มนักท่องเที่ยว ทางชุมชนจะมีการจัดสถานที่ต้อนรับและบรรยายให้ข้อมูลเบื้องต้นก่อน แล้วจึงปล่อยให้นักท่องเที่ยวเข้าชุมชนไปเรียนรู้หรือทำกิจกรรมต่างๆ เหล่านี้กันเอง โดยมีชาวบ้านเป็นผู้ให้ข้อมูลต่อ แต่ละกิจกรรมการท่องเที่ยวที่บ้านนาต้นจั่น จะเน้นให้นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์การท่องเที่ยวแบบได้เรียนรู้จากการสัมผัสและการลงมือทำ โดยแนวคิดนี้เกิดจากนางเสงี่ยม แสงวงลาภ ได้ไปดูงานที่ประเทศญี่ปุ่น ซึ่งการไปดูงานครั้งนี้ต้องไปอาศัยอยู่กับเจ้าของบ้านที่เป็นคนญี่ปุ่นและไปช่วยเขาทำและช่วยเขาขายผลไม้ ทำให้เกิดความประทับใจเป็นอย่างมาก จึงนำประสบการณ์นี้มาเล่าต่อ และนำมาประยุกต์ใช้ในการทำท่องเที่ยวของบ้านนาต้นจั่น ซึ่งมีรายละเอียดการจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมผ่านกิจกรรมท่องเที่ยว ดังนี้

2.3.1 กิจกรรมพักโฮมสเตย์ จัดการโดยกลุ่มโฮมสเตย์ ปัจจุบันมีทั้งหมด 18 หลัง โดยมีการคิดค่าบริการ 600 บาท/คน/คืน และมีการจัดสรรรายได้จากนักท่องเที่ยว มาแบ่งเป็น 2 ส่วน ได้แก่ ส่วนแรก 300 บาทให้กับเจ้าของบ้านพักโฮมสเตย์ อีก 300 บาทให้ส่วนกลางนำมาจัดการร่วมกัน อาทิ การจัดการแสดง ลานขันโตกที่มานาอาหารร่วมกันและการพัฒนาด้านอื่นๆ เป็นต้น รวมทั้งมีบริการรถยนต์นำชมที่จุดชมวิวราคา 450 ต่อคัน เมื่อนักท่องเที่ยวได้เข้าพักโฮมสเตย์ นักท่องเที่ยวจะได้รับประสบการณ์ท้องถิ่นผ่านการได้สัมผัสวิถีชีวิตของเจ้าบ้าน ได้เห็นถึงวัฒนธรรมการสร้างบ้าน การพักอาศัย การได้รับประทานอาหารท้องถิ่นที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะด้วยพืชผัก ผลไม้ที่มีอยู่ในท้องถิ่น การได้สัมผัสถึงอรรถาธิบาย ภาษา การสื่อสาร การแสดงออกของคนชนบทที่เอาใจใส่ ห่วงใยต่อผู้มาเยือน การได้มีส่วนร่วมในการพักผ่อน การชมการแสดงซึ่งเป็นวัฒนธรรมของชาวยวน

2.3.2 ข้าวเปี๊ยะ ข้าวเปี๊ยะเป็นอาหารที่พัฒนามาจาก “ข้าวแคบ” อาหารพื้นบ้านดั้งเดิมของชาวยวน ซึ่งข้าวเปี๊ยะทำมาจากแป้งหมักที่ใช้ทำข้าวแคบเหมือนกัน การทำแป้งหมักมีวิธีการไม่ยุ่งยาก เริ่มจากการนำข้าวสารเจ้าไปแช่น้ำประมาณ 2-3 วันให้มันเริ่มเน่า จากนั้นนำไปตำและนำมาขึ้นหุง จากนั้นเราจะได้ตัวแป้งที่ถูกกรองมาแล้วและจะมีลักษณะจับตัวเป็นก้อนที่เราเรียกว่า “แป้งหมัก” หลังจากนั้น นำหม้อโถงดินเผาตัดตุตแล้วนำผ้าขาวบางมาขึง ลักษณะการทำคล้ายการทำข้าวเกรียบปากหม้อ โดยใช้ความร้อนจากไอน้ำในหม้อจากนั้นมาทำให้แป้งสุก เมื่อจะทำปากหม้อ นำแป้งหมักไปละลายน้ำ แล้วนำมาเทลง

บนผ้าขาวบาง ปิดฝาให้สุก ใส่เครื่อง เช่น วุ้นเส้น ผักบุ้ง ผักกาด ไข่ ตามที่ต้องการ แล้วเป็ปให้พอดี (เป็ป คือการปิดแบบทบไปทบมาและเป็นรูปทรงสี่เหลี่ยม) จากนั้นนำมาใส่น้ำซุปล (น้ำซุปลแล้วแต่ชอบอาจต้มด้วยกระดูกหมูหรือกระดูกไก่ก็ได้)

ข้าวเป็ป มีเรื่องเล่าว่าเกิดขึ้นในสมัยยาล่า เกิดอยากกินก๋วยเตี๋ยวแต่ไม่ต้องการออกจากหมู่บ้าน พอติยายล่านั้นไปเห็นข้าวแคบและคิดว่าแบ่งหมักที่ใช้ทำข้าวแคบนั้นน่าจะนำมาทำเส้นก๋วยเตี๋ยวได้ ก็เลยนำแบ่งหมักมาทำบหม้อทำข้าวแคบ จากนั้นนำผัก นำไข่มาใส่ จนเกิดเป็นข้าวเป็ป และยังมีอีกหนึ่งเรื่องเล่าที่เกี่ยวกับข้าวเป็ป คือ ยายเครื่อง (เจ้าของร้านข้าวเป็ปยายเครื่อง) แต่เดิมทำข้าวพันขาย ต่อมาหลานไม่สบายและหลานไม่ยอมกินผัก ยายเครื่องจึงดัดแปลงนำข้าวพันมาทำเป็นข้าวเป็ปมาใส่ผักใส่น้ำซุปลให้หลานทาน จากนั้นหลานชอบและติดใจ จึงนำข้าวเป็ปมาขายอย่างที่ปรากฏในปัจจุบัน

การที่ข้าวเป็ปเป็นที่รู้จักของคนสุโขทัยในปัจจุบัน เกิดจากป่าเสงี่ยมได้นำข้าวเป็ปไปออกงานท่องเที่ยวต่างๆ อาทิ งานถนนคนเดินถนนพระร่วง งานท่องเที่ยวที่พิษณุโลก เป็นต้น จากนั้นจึงทำให้คนภายนอกบ้านนาต้นจันทน์รู้จักข้าวเป็ปมากขึ้น อีกทั้งรายการทุ่งแสงตะวันได้นำข้าวเป็ปไปออกรายการอีกด้วย

กระบวนการที่ให้นักท่องเที่ยวลองทำข้าวเป็ป ปกติแล้วเมื่อนักท่องเที่ยวมา ส่วนใหญ่ไม่ทราบว่าจะสามารถลองทำได้ นางเกตุทิพย์ วุฒิสาร และแม่ค้าซึ่งเป็นคนทำข้าวเป็ปที่ศูนย์ หากเห็นโอกาสที่เหมาะสม ลูกค้ามีจำนวนไม่มาก จะชักชวนนักท่องเที่ยวให้มาลองทำ ในระหว่างการทำจะมีแม่ค้าคอยบอกคอยแนะนำทุกขั้นตอนของการทำ (ไม่ได้อธิบายที่มาของแป้งหรือส่วนผสม...ถ้านักท่องเที่ยวถามถึงอธิบาย) การให้นักท่องเที่ยวได้ลองทำข้าวเป็ป เน้นให้นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์ใหม่ในการท่องเที่ยว สำหรับนักท่องเที่ยวต่างชาติจะมีการเล่าประวัติความเป็นมาให้มัคคุเทศก์ฟัง ซึ่งส่วนใหญ่มัคคุเทศก์พอจะทราบเรื่องราวมาก่อนแล้ว เนื่องจากคุ้นเคยกับพื้นที่จึงสามารถเล่าให้นักท่องเที่ยวต่างชาติได้เอง

เอกลักษณ์ของข้าวเป็ป แม้ปัจจุบันจะหารับประทานในเมืองสุโขทัยได้ทั่วไป แต่ความเป็นต้นตำรับมาจากชุมชนนาต้นจันทน์ การมีเรื่องราวความเป็นมาเกี่ยวกับข้าวเป็ปเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตวัฒนธรรมท้องถิ่น และบรรยากาศความเป็นชุมชนชนบท ทำให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาเพื่อรับประทานข้าวเป็ปในชุมชนจำนวนมากขึ้น

“การทำข้าวเป็ปในปัจจุบันที่เปิดอยู่ทั่วไปในสุโขทัย เขาทำกันเป็นอาชีพ ซึ่งเราไม่ควรไปห้ามเขา เพราะข้าวเป็ปทำให้คนมีอาชีพ แต่คนที่เอาไปทำเขาจะไม่ทราบเรื่องราวความเป็นมาของเหล่านี้ แต่สำหรับคนที่ชอบทานแล้ว เขาจะมีความพยายามหาที่มาที่ไป แหล่งต้นตำรับ แล้วเขาจะสืบเสาะค้นหา แล้วตั้งเป้าว่าจะต้องมาทานให้ได้...”

“เอกลักษณ์ของข้าวเป็ปที่บ้านนาต้นจันทน์ คือบรรยากาศ คุณไม่สามารถลากบรรยากาศในการกินข้าวเป็ปของบ้านนาต้นจันทน์ไปนั่งกินที่นั่นที่นี้ได้ อย่างข้าวเป็ปบ้านยายเครื่องคุณก็จะได้กินข้าวเป็ปในบรรยากาศแบบบ้านยายเครื่อง เห็นต้นหมากรากไม้ในบ้านยายเครื่อง แม้ยายเครื่องไม่ได้ทำเองแล้ว แต่คุณก็ยังเห็นยายเครื่องนั่งอยู่ตรงนั้น การกินข้าวเป็ปของบ้านนาต้นจันทน์ ก็ต้องมากินที่นั่นเท่านั้นถึงจะได้ชิมข้าวเป็ปบ้านนาต้นจันทน์อย่างแท้จริง...”

ภาพที่ 40 กิจกรรมนักท่องเที่ยวทำข้าวเปี๊ยะ

2.3.3 ผ้าหมักโคลน ชาวบ้านมีภูมิปัญญาเรื่องการทอผ้ามาตั้งแต่อพยพมาอยู่ที่นี่ โดยสมัยก่อนจะนิยมทอผ้าไหม หรือผ้าคลุมไหล่ ซึ่งผ้าไหมนอน เป็นการนำผ้าคลุมไหล่หลายๆ ผืนมาเย็บต่อกันเป็นผืนใหญ่ การแต่งกายของชาววนจะเน้นสีดำ ผู้ชายใส่สะดอ เสื้อแขนยาวเป็นแขนกระบอก โปกหัวคล้ายๆ พวกเชียงตุง ผู้หญิงใส่เสื้อคอกระเช้า กว้านแล้วเย็บเอง ใส่สไบสีดำ แล้วผ้าซิ่นสีดำกับสีขาว ปัจจุบันผู้หญิงยังใส่ซิ่นดำปัก (สีดำ) ส่วนใหญ่ได้เห็นเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุในชุมชนสวมใส่ไปร่วมงานบุญ และงานศพ ส่วนชาวบ้านทั่วไปไม่ค่อยใส่ให้เห็น

ผ้าหมักโคลนมาจากความบังเอิญ และการสังเกตของชาวบ้านถือว่าเป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน เนื่องจากเวลาเดินทางไปไร่ไปสวนของคนสมัยก่อน ถนนหนทางยังไม่ได้มีการพัฒนา ทางเป็นหลุมเป็นบ่อ ในบ่อจะมีโคลนมีปรักโคลน เวลาเดินทางทำให้ขายชินที่ชาวบ้านใส่ไปเปื้อนโคลน ติดโคลน แต่พอนำมาซักผ้าซิ่นในส่วนที่เปื้อนโคลนจะนิ่มกว่าส่วนอื่น ชาวบ้านที่ชอบผ้านุ่มๆ เวลาทอผ้าเสร็จจึงมักนำมาหมักโคลนก่อน หมักเสร็จแล้วจะนำมาย้อมสี ซึ่งปัจจุบันชาวบ้านนาตันจันจะซื้อฝ้ายมาจากที่อื่น แล้วนำมาทอ มาหมักโคลนและนำมาย้อมสีเอง

ผ้าหมักโคลนมีตลาดหลักที่ศูนย์บ้านนาตันจัน และส่งไปกรุงเทพฯ มีร้านผ้าหมักโคลนบ้านนาตันจันที่ตลาดสวนจตุจักร โครงการ 22 ซอย 4/6 สำหรับร้านที่สวนจตุจักรจะให้ชาวบ้านแวะเวียนกันไปเฝ้าไปขาย ลูกค้าที่ร้านส่วนใหญ่เป็นกลุ่มลูกค้าคนไทย ลูกค้าประจำและชาวต่างชาติมีจำนวนพอๆ กัน ราคาที่ร้านจตุจักรจะมีราคาสูงกว่าที่บ้านนาตันจัน เพราะต้องเพิ่มค่าบริหารจัดการ

เอกลักษณ์ของผ้าหมักโคลน เป็นผ้าที่เนื้อผ้านุ่ม ใส่สบายมาก ให้ความอบอุ่นในสภาพอากาศที่หนาวได้ อดีตชาวบ้านนาตันจันมีการปลูกฝ้าย ไร่ทำเส้นฝ้ายเพื่อการทอผ้า เน้นการทอผ้าไหมไว้หมักในฤดูหนาว หากผ้าเหลือจะนำมาทำซิ่น ทำเครื่องนุ่งห่ม และเริ่มมีการย้อมสี ใส่สวดลายเข้าไป มีลายหงส์ ลายหยก ลายม้า เป็นต้น

“แต่ก่อนเอาที่เป็นคนเอาผ้าไปขาย พี่ก่อนเราใช้ฝ้ายสังเคราะห์มาทอผ้า แล้วย้อมแล้วเอาไปขาย พอเอาไปขายผ้าเราเป็นสีแดงแจ๊ดเลย ขายไม่ได้ เพราะลูกค้าชอบสีเอิร์ทโทน แล้วร้านข้างๆ ใช้เป็นผ้าสีเอิร์ทโทนเขาขายได้ พี่ก็เลยกลับมาดูว่าเขาทำผ้ากันยังไง เขาบอกว่าใช้วิธีย้อมสีธรรมชาติ แล้วก็มากลับมาถามย่า ถามยายแล้วก็ลองทำดู ผ้าชิ้นแรกที่ทำนำไปขายที่งานลอยกระทงสุโขทัย ไม่มีใครสนใจ แต่มีนายแพทย์คนหนึ่งเข้ามาชมแล้วขอซื้อในราคา 1,700 บาท เราก็คิดว่าเป็นราคาที่สูงอยู่แต่ก็ยังมีคนซื้อ ซึ่งก็เหมือนสร้างกำลังใจให้กับเรา เราจึงกลับมาพัฒนาผ้าหมักโคลนนี้ต่อ...”

กระบวนการทำผ้าหมักโคลน

ขั้นตอนที่ 1 นำผ้าทอที่ทอเสร็จแล้วมาเตรียมไว้

ขั้นตอนที่ 2 เตรียมโคลนที่ใช้ในการหมักผ้าเพื่อให้ผ้ามีความนิ่มขึ้น โดยโคลนที่นำมาใช้ในการหมัก เป็นโคลนที่มาจากดินจอมปลวกหรือดินปนทรายทั่วไปนำมาผสมกับน้ำ แล้วกรองโคลนด้วยผ้าขาวบางเพื่อแยกเศษไม้หรือผงออกจากกัน จากนั้นนำผ้าที่เตรียมไว้มาหมัก ทิ้งไว้ 1 คืน

ขั้นตอนที่ 3 นำผ้าที่หมักโคลนครบ 1 คืนแล้ว ซักให้สะอาด

ขั้นตอนที่ 4 เตรียมน้ำสำหรับต้มผ้า ซึ่งน้ำมีส่วนประกอบ ได้แก่ น้ำของไม้ฝางและสีเสียด ซึ่งสีเสียดจะประกอบด้วยมะเกลือและครั่งผสมกัน ซึ่งผ้าทุกผืนทุกสีจะต้องผ่านการต้มด้วยสีของน้ำไม้ฝางและสีเสียดทั้งหมด

ขั้นตอนที่ 5 เมื่อน้ำที่เตรียมในขั้นตอนที่ 4 เดือดแล้ว นำผ้าที่เตรียมไว้ไปต้มและต้องคนอยู่ตลอดเพื่อให้สีสม่ำเสมอ โดยใช้เวลาในการต้มประมาณ 1.30 - 2.00 ชั่วโมง

ขั้นตอนที่ 6 นำผ้าที่ต้มเสร็จแล้วมาซักให้สะอาดแล้วนำไปตากแดดและอบให้แห้ง จากนั้นนำไปรีดให้เรียบ เสร็จแล้วพร้อมจำหน่าย

ภาพที่ 41 สื่อภาพและตัวหนังสือเพื่อการถ่ายทอดภูมิปัญญาการย้อมสีธรรมชาติ

ที่มาของสีผ้าหมักโคลน

ใบครามได้สีคราม หรือสีน้ำเงิน ผลมะเกลือได้สีดำ ดินแดงได้สีครีมอ่อน ครีมน้ำขมิ้น ได้สีชมพู ตัวครั่ง (แมลง) ได้สีแดงอมม่วง เปลือกไม้ประดู่ ได้สีแดง เปลือกสมอ ได้สีเขียวขี้ม้า เปลือกมังคุด ได้สีม่วง เปลือกไม้ขนุน ได้สีเหลือง เมล็ดดอกคำเงาะ ได้สีแดงส้ม ดอกต้นลิ้นฟ้า ได้สีเขียวตอง เปลือกผลไม้ปราง ได้สีเขียวอ่อน

ภาพที่ 42 วัตถุดิบธรรมชาติที่ใช้ในการย้อมผ้า

2.3.4 ภูมิปัญญาบ้านตาวงษ์ - ตึกตาบาร์โหน (อุดร สุกิจวิมล)

ภูมิปัญญาบ้านตาวงษ์เกิดขึ้นมาจาก ตาวงษ์ เส้าพัน (บิดาของ นายอุดร สุกิจวิมล) ซึ่งแต่เดิมมีอาชีพเป็นช่างไม้ ทำบ้าน และมีอาชีพหลักเป็นเกษตรกร ได้แรงบันดาลใจในการทำบาร์โหนจากการเห็นเด็กๆ โหนบาร์ในวัดเพื่อเพิ่มความสูง จึงกลับมาพัฒนาเป็นของเล่นบาร์โหนเพื่อขายให้กับเด็กๆ ในหมู่บ้าน ปัจจุบันตาวงษ์ ได้เสียชีวิตไปแล้ว (เมื่อ ต้นปี พ.ศ. 2560) มีนายอุดร สุกิจวิมล ผู้เป็นบุตรได้นำภูมิปัญญาการทำบาร์โหนมาสานต่อ และพัฒนามาเป็นบาร์โหนในปัจจุบัน และด้วยการที่นักท่องเที่ยวนิยมซื้อเป็นจำนวนมาก จึงทำให้ปัจจุบันยึดอาชีพทำบาร์โหนเป็นอาชีพหลัก

“ตอนนี้ผมรับจ้างทำเฟอร์นิเจอร์ไม้ด้วย แต่เป็นงานรอง งานหลักทำบาร์โหนเพราะมีนักท่องเที่ยวต้องการเป็นจำนวนมาก ผมทำคนเดียว ทำไม่ทัน”

ปัจจุบันบาร์โหนจำหน่ายในราคา 200 บาทต่อตัว (แต่ก่อนตาวงษ์ เส้าพัน ขายให้เด็กๆ ตัวละ 20-30 บาท) ในหนึ่งวัน นายอุดร สุกิจวิมล สามารถทำบาร์โหนได้อย่างมากที่สุด 3 ตัว โดยบาร์โหนมีรูปลักษณะทั้งหมด 4 แบบ เป็นแบบรูปผู้หญิงผู้ชายทั่วไป การเล่นตึกตาบาร์โหนสามารถบังคับให้เล่นได้ทั้งหมด 12 ท่า (ตีลังกาหน้า 6 ท่า ตีลังกาหลังได้ 6 ท่า) ขึ้นอยู่กับน้ำหนักในการปีบ

ขั้นตอนการทำบาร์โหน

ขั้นตอนที่ 1 หาไม้เนื้อแข็งที่สามารถนำมาทำได้ เช่นไม้ประดู่ ไม้สัก ไม้มะเกลือ เป็นต้น (หากหาไม้ไม่ได้ต้องไปซื้อตามโรงงานทำเฟอร์นิเจอร์ พวกเศษไม้ที่ไม่ใช้แล้ว)

ขั้นตอนที่ 2 นำมาเหลา มาตัด ให้เป็นชิ้นเล็ก แต่ละส่วน (ส่วนของไม้ และส่วนของตัวตุ๊กตา)

ขั้นตอนที่ 3 นำพิมพ์ต้นแบบมาทาบขึ้นแต่ละส่วน และนำไปฉลุตามแบบ

ขั้นตอนที่ 4 นำชิ้นส่วนแต่ละแบบมาประกอบเข้าด้วยกัน

ขั้นตอนที่ 5 ลงสีและวาดลวดลาย

ตุ๊กตาบาร์โหนปัจจุบันจะแตกต่างจากของดาวงษ์ที่รู้ปลักษณ์ ซึ่งทำให้มีลักษณะเหมือนคนมากขึ้น และอีกทั้งความยาวของก้านไม้จะมีความเว้าและหนามากขึ้น เพื่อรองรับกลุ่มผู้ใหญ่ที่ไว้ใช้เป็นอุปกรณ์ในการออกกำลังกายมือ

“ที่ต้องปรับเปลี่ยนก็เพราะว่า ตอนนี้ต้องการเน้นที่กลุ่มลูกค้าผู้ใหญ่ เพราะเห็นว่าตุ๊กตาบาร์โหนเป็นเหมือนเครื่องออกกำลังกายมือ ตอนนี้อูกค้าส่วนใหญ่เป็นกลุ่มผู้ใหญ่มาซื้อแล้วบอกว่าจะเอาไปให้ แม่ ให้ญาติผู้ใหญ่ใช้ออกกำลังกายมือ”

ปัจจุบันยังไม่พบกิจกรรมที่ให้นักท่องเที่ยวเข้ามามีส่วนร่วมอย่างจริงจัง แต่นักท่องเที่ยวสามารถเข้ามามีส่วนร่วมได้ในทุกกระบวนการทำ ต้องขึ้นอยู่กับจังหวะว่าวันนั้น นายอุดร สุกิจวิมล กำลังทำกระบวนการใด

“แต่ก่อนเคยมีนักท่องเที่ยวมาเห็นเรากำลังนั่งประกอบตัวบาร์โหนอยู่ เขาก็เข้ามาขอทำด้วย ทำเสร็จแล้ว เขาก็ซื้อเอาไปเลย...”

2.4 การจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น

วัฒนธรรมท้องถิ่นที่เป็นนามธรรมอาจไม่มีการถ่ายทอดออกมาที่ชัดเจนในแต่ละกิจกรรมท่องเที่ยว แต่สิ่งที่นักท่องเที่ยวสามารถเข้าถึงวัฒนธรรมท้องถิ่นได้ผ่านความรู้สึก ดังเช่น

2.4.1 สัมผัสได้ถึงวัฒนธรรมของการเป็นเครือญาติ ที่ส่งผ่านมาให้สัมผัสได้จากการต้อนรับ การดูแล การเอาใจใส่จากผู้จัดการวัฒนธรรม ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ เป็นผู้หญิงที่มีบุคลิกภาพอบอุ่น จริงใจ ใจดี ยิ้มแย้มแจ่มใส

2.4.2 ความภาคภูมิใจในความเป็นชาติพันธุ์ชาวยวน ทั้งการให้ความเคารพต่อผู้อาวุโสในชุมชน การสวมใส่ชุดผ้าทอของชุมชน การใช้ภาษาถิ่น การทำอาหารถิ่น การบอกเล่าเรื่องราวความเป็นมาของชุมชน และวิถีวัฒนธรรมต่างๆ ได้การสะท้อนถึงการมีจิตวิญญาณของการเป็นชาวยวนที่ยังคงมีคุณค่าและคนในชุมชนให้ความสำคัญ ภาคภูมิใจมาจนถึงปัจจุบัน

2.5 การจัดการวัฒนธรรมให้คงอยู่

วัฒนธรรมท้องถิ่นของชุมชนนาตันจัน มีการจัดการวัฒนธรรมให้คงอยู่ ด้วยกลไก 4 ประการ ดังนี้

2.5.1 วัฒนธรรมท้องถิ่นยังคงเป็นวิถีในชีวิตประจำวัน จากการนำเสนอวัฒนธรรมท้องถิ่นผ่านกิจกรรมท่องเที่ยวต่างๆ ล้วนเป็นกิจกรรมท่องเที่ยวที่สะท้อนถึงวิถีชีวิตวัฒนธรรมของท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นการทำข้าวเปี๊ยะ ที่เป็นอาหารพื้นบ้านที่รับประทานกันอยู่แล้ว และเป็นที่ยอมรับของคนในท้องถิ่น รวมทั้งการทอผ้าหมักโคลน เป็นการทอผ้าที่ต้องมีผ้าตัดสวมใส่กันอยู่แล้วในชุมชน จึงยังคงวัฒนธรรมอยู่ในท้องถิ่นต่อไป

2.5.2 การจัดการวัฒนธรรมสร้างรายได้แก่คนในชุมชน การนำวิถีชีวิตและวัฒนธรรมมาใช้เป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวเพื่อดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชน ได้สร้างกิจกรรมท่องเที่ยว สร้างรายได้ เกิดการกระจายรายได้ในชุมชน จึงส่งผลให้เกิดการเห็นคุณค่า และเห็นถึงประโยชน์ จึงทำให้คนในชุมชนได้ร่วมกันอนุรักษ์ รักษาวัฒนธรรมท้องถิ่น

“แต่ก่อนชาวบ้านที่นี่ยังไม่เข้าใจว่าการท่องเที่ยวคืออะไร ต้องทำยังไง แต่ปัจจุบันตอนนี้ไม่มีใครว่างงานเลย ค่ะ ทุกคนมีงานทำกันหมด งานที่พวกเขาทำก็มาจากการท่องเที่ยวเนี่ยแหละ”

“ชุมชนที่นี่เหมือนกินหม้อเดียวกัน กินข้าวหม้อใหญ่ ทรัพยากรทุกอย่างไม่ใช่ของพี่ เป็นของคุณด้วย เราต้องช่วยกันทำให้มันคงอยู่ ทำให้มันเกิดประโยชน์กับทุกคน”

2.5.3 การจัดกิจกรรมท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวเข้าถึงประสบการณ์ท้องถิ่น ด้วยการได้ลงมือทำกิจกรรมด้วยตัวเอง ได้เป็นการเผยแพร่วัฒนธรรมไปในตัว กิจกรรมทำให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้ ได้สนุก ทำให้เขามีความสุข เมื่อนักท่องเที่ยวมีความสุข มีความประทับใจ จะเกิดการบอกต่อ จึงทำให้วัฒนธรรมเหล่านี้มีคุณค่ามากขึ้น คนในชุมชนจึงช่วยกันรักษาวัฒนธรรมให้คงอยู่ต่อไป

“จากการสังเกตของแม่ (เสีี่ยม) การให้นักท่องเที่ยวได้ลงมือทำกิจกรรมเอง ทำให้พวกเขามีความภูมิใจ และมีความสุขเพลิดเพลิน

“ชาวบ้านมีส่วนร่วม อย่างป้าๆที่ทำข้าวเปี๊ยะ ก็มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม ในการแนะนำให้นักท่องเที่ยวได้ลองทำข้าวเปี๊ยะ ในส่วนของผ้าหมักโคลน ถ้านักท่องเที่ยวต้องการจะทำก็มาลองทำได้ มีคนช่วยสอนให้”

2.5.4 การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้มีส่วนพัฒนาชุมชน เมื่อชุมชนได้รับการพัฒนา คนในชุมชนจึงให้ความสำคัญต่อการจัดการท่องเที่ยวที่ต้องใส่ใจต่อการอนุรักษ์ความเป็นตัวตนและอัตลักษณ์ของท้องถิ่น เพื่อให้สามารถดึงดูดใจให้คนเข้ามาเที่ยวในชุมชน ทำให้คนในชุมชนมีรายได้อย่างต่อเนื่อง และทำให้คนในชุมชนไม่ย้ายถิ่นฐาน หรือไปประกอบอาชีพนอกชุมชน รวมทั้งได้ให้โอกาสแก่เยาวชนได้เข้ามาใกล้ชิด มอบหมายให้ทำหน้าที่เป็นคนนำทาง หรือพานักท่องเที่ยวไปส่งยังที่ต่างๆในชุมชน ได้มีส่วนเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของเยาวชนในทางที่ดี

“ยกตัวอย่างลูกชายพี่ แม้ว่าตอนนี้ไปเรียนในตัวเมืองศรีสะเกษ แต่เขาก็ยังกลับมาสอนดนตรีไทยให้กับน้องๆ ที่นี่ หรือบางครั้งเวลามีงานต้อนรับนักท่องเที่ยว เขาก็กลับมาเล่นให้ เขาว่าเขาอยากอยู่ที่นี่...”

“การท่องเที่ยวทำให้เด็กบางคนดีขึ้น บางคนเราเห็นว่ามันคือ มันไม่เอาถ่าน แต่เราเอามันมาช่วยตรงนี้ ให้เป็นคนนำทาง พานักท่องเที่ยวไปส่ง แม้จะใช้ได้บ้างไม่ได้บ้าง แต่มันก็ดีกว่าให้มันไม่เอาถ่านโดยการไปเล่นเกม ให้มันอยู่ใกล้ๆตาเรามากกว่า”

3. กิจกรรมท่องเที่ยวทำแหวนเงินลงยา ร้านไหมเงินไหมทอง อำเภอศรีสะเกษ จังหวัดสุโขทัย

3.1 ผู้จัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น

ผู้จัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น เป็นผู้ประกอบการซึ่งเป็นคนในท้องถิ่น โดยนางพิสมัย ผุยพรม เป็นเจ้าของร้านไหมเงินไหมทอง จำหน่ายเครื่องประดับที่ทำจากเงิน และที่ตั้งของร้านบ้านเลขที่ 340/5 หมู่ 10 ตำบลท่าชัย อำเภอศรีสะเกษ จังหวัดสุโขทัย นอกจากเปิดเป็นร้านจำหน่ายผลิตภัณฑ์ทำจากเงินแล้ว ยังมีกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวได้ลงมือลงสีในแหวนเงินซึ่งมีลวดลายและวิธีการลงสีแบบดั้งเดิม

จุดเริ่มต้นมาจากการที่ นางพิสมัย ผุยพรม ได้เริ่มเป็นพนักงานทำเครื่องทองคำจากร้านในท้องถิ่นมาก่อน และได้สั่งสมความรู้และประสบการณ์ด้านงานช่างและการบริหารจัดการธุรกิจเรื่อยมา จนวันหนึ่งเมื่อมีความพร้อมจึงได้มาเปิดร้านเป็นของตัวเองในปี พ.ศ. 2544 บริเวณตลาดท่าชัย (สาขา 1) และในปี พ.ศ. 2556 ทำการเปิดสาขา 2 ซึ่งเป็นที่อยู่ปัจจุบัน ชื่อร้านสาขา 1 ใช้คำว่า “ร้านไหมเงิน” ซึ่งมาจากการตั้งชื่อของ นางพิสมัย ผุยพรม ซึ่งมีความตั้งใจที่จะทำเครื่องเงินขายเพียงอย่างเดียว แต่เมื่อมีช่วงระยะเวลาหนึ่งตลาดทำเครื่องเงินสร้างรายได้เพียงระดับหนึ่ง และความต้องการของตลาดไม่ได้เพิ่มมากขึ้น จึงมีความคิดทำเครื่องทองเพิ่มเติม ทำให้เปิดสาขา 2 จำหน่ายทั้งเครื่องเงินและเครื่องทอง จึงตั้งชื่อร้านของสาขา 2 เป็น “ร้านไหมเงิน ไหมทอง”

“ระยะหลังตลาดเงินมันเริ่มอืด และคู่แข่งเยอะขึ้น จึงเริ่มหันมาทำเครื่องทอง”

ร้านไหมเงินไหมทอง กลุ่มลูกค้าเป้าหมายเป็นกลุ่มที่มีกำลังซื้อ หรือกลุ่มวัยทำงาน และเพื่อให้เกิดการขยายตลาดออกไปหลายกลุ่ม จึงเริ่มทำผลิตภัณฑ์เครื่องเงินที่สามารถตอบสนองกลุ่มลูกค้าที่หลากหลายมากขึ้น จึงได้จัดทำผลิตภัณฑ์ เช่น กำไลข้อมือ กำไลข้อเท้าเด็ก งานเครื่องเงินสไตล์โมเดิร์น นอกจากนี้ได้รับผลิตงานตามแบบของลูกค้า รวมถึงการดำเนินกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวลงสีในแหวนเงิน โดยคิดค่าใช้จ่ายทั้งแหวนเงิน และการทำงาน ราคาคนละ 300 บาท

“งานของเราเป็นงานดีไซน์ เพราะฉะนั้นจะเน้นไปในกลุ่มวัยทำงาน กลุ่มวัยที่ชอบแต่งตัว”

เครื่องเงินสุโขทัยเป็นการต่อยอดมาจากเครื่องทอง เครื่องทองสุโขทัยเริ่มมาประมาณปี พ.ศ. 2526 ส่วนเครื่องเงินสุโขทัยเริ่มนิยมทำประมาณปี พ.ศ.2530 โดยเครื่องทองของสุโขทัยเริ่มจากการในพื้นที่มีแร่

ทองคำจำนวนมาก ชาวบ้านจึงนิยมร่อนทองคำนำมาทำเครื่องทองใส่กัน และด้วยสภาพพื้นที่เคยเป็นอาณาจักรสุโขทัย ทำให้คนโบราณแต่ละยุคสมัยได้ขุดพบวัตถุโบราณที่ทำจากทองคำที่มีลวดลายสวยงามจำนวนมาก รวมทั้งตามแหล่งโบราณคดีมีสถาปัตยกรรมที่มีลวดลายศิลปะสมัยสุโขทัย มีความงดงาม และมีเอกลักษณ์ จึงมีการนำลวดลายต่างๆที่ค้นพบทั้งจากวัตถุ โบราณสถานมาทำเป็นลวดลายในชิ้นงานเครื่องทองต่างๆ เมื่อทองคำมีมูลค่าสูงขึ้น กลุ่มลูกค้ามีกำลังซื้อน้อยลง จึงมีการนำเงินมาแปรรูปเป็นเครื่องประดับเงินแทนทองคำ และได้รับความนิยมเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

ร้านไหมเงินไหมทอง มีกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวได้ทำด้วยตนเอง หรือที่เรียกว่า DIY (Do it by your self) ด้วยการให้นักท่องเที่ยวลงสีในแหวนเงิน หรือเรียกว่า “การลงยา” เริ่มต้นจากการที่ปี พ.ศ. 2558 นางพิสมัย ผุยพรม ได้ดำรงตำแหน่งประธานชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวท่าชัย-ศรีสัชนาลัย ซึ่งปัจจุบันหมดวาระแล้ว แต่ยังเป็นทีปรึกษาชมรม ได้รับการกิจให้ทำงานส่งเสริมให้เครื่องเงินของอำเภอศรีสัชนาลัยเป็นที่รู้จักมากขึ้น และต่อมามองค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) ได้เข้ามาให้ความรู้แนวทางการจัดทำกิจกรรมขึ้นเพื่อรองรับการท่องเที่ยว และได้มีการพูดคุยกันจนเกิดแนวคิดในการทำกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวได้ลงมือทำด้วยตนเองและได้เป็นเจ้าของผลงานของตนเองอีกด้วย โดยทางองค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) และสำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้ช่วยประชาสัมพันธ์ และพากลุ่มนักท่องเที่ยวเข้ามาทำกิจกรรมที่ร้านไหมเงินไหมทองอย่างต่อเนื่อง ส่วนกลุ่มนักท่องเที่ยวมีทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ ส่วนใหญ่ นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติจะให้ความสนใจทำกิจกรรมแหวนเงินลงยามากกว่านักท่องเที่ยวชาวไทย ซึ่งจะเน้นซื้อเครื่องเงิน เครื่องทองมากกว่า และกิจกรรมนี้ยังเป็นเฉพาะกลุ่มนักท่องเที่ยวที่ทางองค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) และสำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยพามาเท่านั้น ยังไม่มีบริษัททัวร์หรือนักท่องเที่ยวทั่วไปเข้ามาที่ร้าน เนื่องจากอาจยังไม่รู้ว่ามีกิจกรรมนี้ในพื้นที่ของอำเภอศรีสัชนาลัย

“แต่ตั้งแต่เริ่มดำเนินการกิจกรรม DIY นี้ ผลตอบรับยังไม่ได้ เพราะตั้งแต่เริ่มดำเนินการมีแต่นักท่องเที่ยวที่ทาง อพท. และ ททท. พามาและแนะนำมาเท่านั้น ยังไม่มีกลุ่มนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเข้ามาทำกิจกรรมนี้โดยตรง”

แม้จะได้รับการส่งเสริมจากหน่วยงานต่างๆ แต่ยังเป็นช่วงเริ่มต้น ทางร้านไหมเงินไหมทองจึงได้นำกิจกรรมแหวนเงินลงยาไปประชาสัมพันธ์พร้อมทั้งออกร้านในงานลอยกระทงที่เมืองเก่าของจังหวัดสุโขทัยทุกปี และได้รับการตอบรับดีในระดับหนึ่ง และกำลังคิดรูปแบบและวิธีการให้มีความน่าสนใจมากยิ่งขึ้น

3.2 การจัดการรวบรวมองค์ความรู้วัฒนธรรม

องค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมแหวนเงินลงยา ทางร้านไหมเงินไหมทองยังไม่ได้มีการรวบรวมไว้เป็นลายลักษณ์อักษร แต่มีหน่วยงานของภาครัฐได้จัดทำข้อมูลภูมิปัญญาไว้เผยแพร่ องค์ความรู้ต่างๆ มาจากความรู้และประสบการณ์ที่สั่งสมมา ของทั้งช่างทำเครื่องเงิน พนักงานขายหน้าร้าน ซึ่งล้วนเป็นคนใน

ท้องถิ่น มีความคุ้นเคยกับเครื่องเงิน และการได้รับความรู้จากเจ้าของร้าน จึงสามารถให้คำตอบหรือให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวได้ แต่ผู้ที่มีองค์ความรู้ในตัวมากที่สุด และได้มีบทบาทสำคัญของการเป็นผู้ที่สื่อสารกับนักท่องเที่ยว คือ นางพิสมัย พุຍพรม ซึ่งได้ส่งสมมุติปัญญต่างๆ มาหลายสิบปี

ความรู้สำคัญที่เกี่ยวข้องกับแหวนเงินลงยา ที่ได้มีการรวบรวมความรู้ ได้แก่ ความเป็นมาของการลงยา ด้วยข้อจำกัดในการหาเพชรพลอยมาตกแต่งแหวนทองคำในอดีต คนโบราณจึงได้คิดภูมิปัญญาใช้สีสันท่างๆ มาตกแต่งแหวนให้ดูงดงาม ส่วนการทำแหวนเงิน จะมีลวดลายที่มีความประณีต สวยงาม และมีความละเอียดของการทำแหวนตามแบบโบราณ มากกว่า 700 ปี และมีการสืบทอดกันมาอย่างยาวนานจนถึงปัจจุบัน

“งานเครื่องทองสมัยโบราณของสุโขทัยที่พบบางงานจะมีเพชร พลอยที่มีสีสันทันในเครื่องทอง แต่ที่สุโขทัยหาเพชรพลอยได้ยาก จึงมีการประยุกต์โดยการนำสีลงยามาใช้ในชิ้นงาน เพื่อให้งานทองสุโขทัยมีสีสันทันมากขึ้น”

นอกจากนี้ ได้รวบรวมความรู้เอกลักษณ์ของงานเครื่องเงินของอำเภอศรีสัชนาลัย มีเอกลักษณ์ที่ลวดลายแบบศิลปะสมัยสุโขทัย ซึ่งมาจากลวดลายของเครื่องเงิน เครื่องทอง มาจากเครื่องสังคโลก และสถาปัตยกรรมโบราณของสุโขทัย เครื่องเงินจะฉลุลายซึ่งต่างจากที่อื่นที่ใช้การตอกลายให้นูน และมีการลงสีหรือลงยาด้วยสีสันทันสดใสดังเครื่องเงินให้สวยงาม

“ส่วนใหญ่งานเครื่องเงินของท้องถิ่นเป็นงานตอกลายให้นูนขึ้น หรืองานเครื่องถมของทางใต้ และเป็นงานเน้นสีเงินเรียบๆ ไม่เหมือนของเราที่เป็นงานฉลุลายและมีงานลงสี”

3.3 การจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น

การจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น เริ่มจากทางองค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) และสำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ไทโรเข้ามาแจ้งว่าต้องการทำกิจกรรมแหวนเงินลงยากับทางร้านไหมเงินไหมทอง พร้อมแจ้งจำนวนนักท่องเที่ยวที่ต้องการทำกิจกรรม ทางร้านจะจัดเตรียมอุปกรณ์ล่วงหน้าให้พร้อม ได้แก่ พู่กันส่วนปลายเป็นเหล็กแหลม สำหรับแตะสี และสี ได้แก่ สีแดง สีเขียว สีน้ำเงิน สีเหลือง และจัดเตรียมแหวนเงินหลากหลายลวดลายและหลากหลายขนาด

วิธีการทำแหวนเงิน ดังนี้

- 1) นำเม็ดเงิน มาทำการหลอมให้เป็นแท่งเงิน
- 2) นำแท่งเงิน ยัดให้เป็นเส้น เป็นวง ส่วนลายจะดึงเหล็กให้เป็นเส้นเล็กๆ แล้วนำมาดัดเป็นลวดลาย
- 3) นำลวดเส้นเล็กๆ ที่ดัดเป็นลวดลายต่างๆ มาติดบนแหวนเงิน

การถ่ายทอดวัฒนธรรม โดยนางพิสมัย ผุยพรม จะพูดบรรยายให้ความรู้ถึงเอกลักษณ์หรือลักษณะเด่นของเครื่องเงินสุโขทัย ที่มาของวัตถุดิบต่างๆ และขั้นตอนการทำแหวนเงินลงยาอย่างคร่าวๆ โดยใช้เวลาไม่เกิน 10 นาที จากนั้นจะพานักท่องเที่ยวเข้าห้องปฏิบัติการเพื่อทำกิจกรรม หากนักท่องเที่ยวมีเป็นจำนวนมาก จะจัดกลุ่มคนให้เข้าทำกิจกรรมได้ครั้งละ 5 คน เนื่องจากในห้องทำกิจกรรมมีโต๊ะปฏิบัติการเพียง 5 ตัว ขณะทำกิจกรรมลงยาในแหวนเงินด้วยตนเองจะมีพนักงานคอยสอนและให้คำแนะนำตลอดกระบวนการ สามารถสรุปขั้นตอนการทำกิจกรรมแหวนเงินลงยาได้ดังนี้

- 1) นักท่องเที่ยวเลือกลวดลายของแหวนเงิน และวัดขนาดของแหวนเงิน
- 2) เจ้าหน้าที่นำพานักท่องเที่ยวเข้าไปยังห้องทำกิจกรรม ที่ร้านไหมเงินไหมทองเรียกว่าห้องปฏิบัติการ
- 3) จัดที่นั่งท่องเที่ยวนั่งประจำโต๊ะปฏิบัติการ พร้อมมีอุปกรณ์จัดเตรียมไว้ให้เรียบร้อย
- 4) เจ้าหน้าที่คอยให้คำแนะนำ การแต้มสีลงในร่องของลาย บริเวณส่วนหัวแหวน ซึ่งจะมีลวดลายทั้งลายโบราณ เช่น ลายดอกไม้ ลายชองพลู ลายพิกุล ลายพิกล ลายไทย และลายสมัยใหม่ เช่น มีรูปหัวใจ
- 5) นำแหวนที่แต้มสีเสร็จแล้ว ส่งให้เจ้าหน้าที่ทำการเผาไฟ หรือเผาไฟ เฉพาะส่วนที่ลงสี หรือลงยาไว้
- 6) เจ้าหน้าที่นำแหวนไปล้าง ด้วยการนำไปต้มกับสารส้ม แล้วนำไปล้างน้ำเย็น จากนั้นนำมาเช็ดและเผาให้แห้ง
- 7) เจ้าหน้าที่ส่งแหวนเงินคืนให้นักท่องเที่ยวเจ้าของแหวน

1 	2
3 	4

5

6

7

8

9

10

ภาพที่ 43 ขั้นตอนการทำกิจกรรมแหวนเงินลงยาด้วยตนเอง

3.4 การจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น

ผู้จัดการวัฒนธรรมไม่ได้มีการให้ความรู้วัฒนธรรมที่เป็นนามธรรมแก่นักท่องเที่ยว แต่กิจกรรมที่นักท่องเที่ยวได้ลงมือทำด้วยตนเอง ตามขั้นตอนส่วนหนึ่งของการทำแหวนลงยา ทำให้นักท่องเที่ยวเข้าถึงวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรมด้วยตนเอง ด้วยการได้เห็นคุณค่าของภูมิปัญญาโบราณ จากการทำกิจกรรมเฉพาะขั้นตอนของการลงยาหรือลงสี ได้สร้างความรู้สึกรักความภูมิใจที่ได้ทำแหวนลงยาตามแบบแผนดั้งเดิมหรือตามภูมิปัญญาแบบโบราณที่มีการสืบทอดกันมา การได้ฟังเรื่องราวถึงลวดลายที่เกี่ยวข้องกับลวดลายของวัตถุและโบราณสถานยุคสุโขทัย แม้ทางร้านอาจนำเสนอความรู้ไม่มากนัก แต่ส่วนหนึ่งได้สร้างความตระหนักในคุณค่าของวัฒนธรรมโบราณที่มีอิทธิพลต่อการเกิดภูมิปัญญาการทำลวดลายแหวนเงินที่มีความปราณีต งดงาม และเป็นมรดกถ่ายทอดกันมาอย่างยาวนาน

3.5 การจัดการวัฒนธรรมให้คงอยู่

วัฒนธรรมการทำแหวนเงินลงยา มีการจัดการวัฒนธรรมให้คงอยู่ ด้วยกลไก 5 ประการ ดังนี้

3.5.1 พัฒนาผลิตภัณฑ์แหวนเงินลงยาตามความต้องการของตลาด จะส่งผลต่อการผลิตเพื่อจำหน่าย และจัดกิจกรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวได้อย่างเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งปัจจุบันยังไม่น่าห่วง เนื่องจากฐานผู้ใหญ่อยู่มากทำอาชีพนี้อยู่ ส่วนรุ่นลูกหรือคนรุ่นใหม่ยังอยู่ในวัยเรียน และวัยทำงานในหน่วยงานต่างๆ ซึ่งในอนาคตหากมารับกิจการทำต่อ วัฒนธรรมการทำแหวนลงยาจะยังคงสืบทอดต่อจากรุ่นสู่รุ่น

3.5.2 การจัดกิจกรรมทำแหวนลงยา หากได้รับความนิยมนจากคนรุ่นใหม่ ซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายหลักของการทำกิจกรรมนี้ จะมีส่วนช่วยในการสร้างจิตสำนึกให้คนเห็นคุณค่าเครื่องเงินศรีสัชนาลัย และคุณค่าในวัฒนธรรม ภูมิปัญญาดั้งเดิมของสุโขทัยที่สืบทอดกันมา

3.5.3 การใช้ชื่อเสียงของเครื่องเงินศรีสัชนาลัยมีเอกลักษณ์ดึงดูดใจ หากต้องการซื้อเครื่องเงินต้องเดินทางมายังอำเภอศรีสัชนาลัย เพราะเป็นแหล่งทำเครื่องทองเครื่องเงินมาดั้งเดิม และมี

ลดลายแบบโบราณสะท้อนถึงวัฒนธรรมดั้งเดิมของท้องถิ่นสุโขทัย จึงสามารถใช้ชื่อเสียงดึงดูดใจให้คนเข้ามาในพื้นที่และเข้ามาเยี่ยมชมร้านใหม่เงินใหม่ทอง เพื่อเข้ามาทำกิจกรรมท่องเที่ยวทำแหวนลงยาให้มากขึ้น

3.5.4 การสร้างงานสร้างอาชีพให้แก่คนในท้องถิ่น ลูกจ้างของทางร้านใหม่เงินใหม่ทองเป็นคนในท้องถิ่นตำบลท่าชัย นอกจากทำงานทั้งส่วนของการเป็นช่างฝีมือ เจ้าหน้าที่ขายของหน้าร้าน ส่วนหนึ่งยังได้ช่วยทำหน้าที่จัดกิจกรรมที่ให้นักท่องเที่ยวลงสีแหวนเงินด้วยตนเอง ได้เป็นส่วนหนึ่งของการสร้างรายได้ให้แก่คนในท้องถิ่น และยังมีส่วนในการถ่ายทอดวัฒนธรรมให้แก่นักท่องเที่ยว

3.5.5 การมีเครือข่ายความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอก ทั้งองค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และสำนักงานพาณิชย์จังหวัดสุโขทัย เพื่อให้มีส่วนส่งเสริมและสนับสนุนด้านการตลาด ทั้งการแนะนำการทำกิจกรรม การประชาสัมพันธ์ การนำนักท่องเที่ยวเข้ามาทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง

4. กิจกรรมท่องเที่ยวทำพระพิมพ์เมืองสุโขทัย ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย

4.1 ผู้จัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น

ผู้จัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น เป็นผู้ประกอบการซึ่งเป็นคนในท้องถิ่น มีการจัดการให้เกิดกิจกรรมการท่องเที่ยวด้วยการทำพระพิมพ์ โดยนายณรงค์ชัย โตอินทร์ ได้จัดกิจกรรมท่องเที่ยวที่บ้านเลขที่ 51/7 หมู่ 8 ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย กิจกรรมทำพระพิมพ์จัดทำที่ศูนย์การเรียนรู้บ้านพิมพ์พระสุโขทัย ภายในศูนย์การเรียนรู้ฯ มีการจัดแสดงโบราณวัตถุ พระพิมพ์ และของสะสมโบราณ พร้อมทั้งเรื่องราวที่สามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง การดำเนินกิจกรรมของศูนย์เรียนรู้ฯ ไม่ได้มีวัตถุประสงค์เพื่อการค้า หรือการทำกำไรเพื่อหวังผลทางธุรกิจ โดยมีการใช้วัฒนธรรมเพื่อใช้รองรับการท่องเที่ยว ได้แก่ การทำพระพิมพ์เมืองสุโขทัย พร้อมการถ่ายทอดความรู้พระพิมพ์เมืองสุโขทัยในรูปแบบต่างๆ ที่สะท้อนถึงวัฒนธรรมของสุโขทัย จึงเป็นการจัดการวัฒนธรรมทั้งที่เป็นรูปธรรม หรือ วัตถุธรรม ด้วยการให้นักท่องเที่ยวได้ลงมือทำพระพิมพ์ตามแบบต่างๆ ในยุคสุโขทัย ซึ่งมีความเป็นเอกลักษณ์ท้องถิ่น และการจัดการวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม ด้วยการถ่ายทอดความรู้ทั้งเกี่ยวกับความศรัทธา ความเชื่อ ภูมิปัญญา ต่างๆ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

นายณรงค์ชัย โตอินทร์ มีความสนใจพระพิมพ์เมืองสุโขทัยมาตั้งแต่เด็ก เนื่องจากเติบโตมากับสังคมผู้ใหญ่ และมักจะได้รับฟังเรื่องราวเกี่ยวกับพระพิมพ์มาโดยตลอด อีกทั้งบิดาทำงานเป็นเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยให้กับกรมศิลปากรในพื้นที่จังหวัดสุโขทัย จึงได้มีโอกาสติดตามบิดาไปทำงานที่สำนักงานศิลปากรที่ 6 สุโขทัยอยู่บ่อยครั้ง และด้วยความเป็นคนที่มีนิสัยรักการอ่านตั้งแต่เด็กทำให้ได้อ่านหนังสือเอกสารมากมายขณะติดตามบิดาไปทำงานและได้รับความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์และโบราณคดีเรื่อยมา เมื่อเริ่มเติบโตจึงเกิดความต้องการความรู้มากยิ่งขึ้น ทำให้พยายามขวนขวายหาความรู้ ด้วยการขอความรู้จากผู้เฒ่าผู้แก่ที่มีความรู้การทำพระพิมพ์ ทำให้ได้ความรู้ถึงการใช้วัสดุในการทำพระพิมพ์ 4 แบบ ได้แก่ ดิน ชิน ผง ว่าน และขั้นตอนแรกก่อนจะลงมือทำพระพิมพ์ต้องได้รับการเข้าพิธีบูชาครูก่อน จากการได้ความรู้ที่ไม่เคยเรียนรู่มาก่อนยิ่งทำให้มีความศรัทธาในการทำพระพิมพ์มากขึ้น และได้เริ่มเรียนรู้การทำพระพิมพ์เนื้อ

ผงกับเนื้อว่านที่จังหวัดพิษณุโลก และเรียนการปั้นพระพุทธรูป การทำพระพิมพ์เนื้อดินกับเนื้อชินที่ตำบลเมืองเก่า จังหวัดสุโขทัย

การเรียนรู้การทำพระพิมพ์ วัตถุประสงค์หลักเพื่อตอบสนองความต้องการเรียนรู้ของตัวเอง ไม่ได้ต้องการเรียนรู้เพื่อการทำเชิงพาณิชย์ หรือการค้าขาย หรือทำเป็นอาชีพ หลังจากได้เรียนรู้จากครูภูมิปัญญาหลายท่านแล้วจึงเริ่มทำพระพิมพ์ด้วยตนเอง เริ่มทำตามแบบที่ตนเองศรัทธาและชอบ ด้วยการขอยืมพระพิมพ์ของจริงมาทำเป็นแม่พิมพ์ เพื่อให้ได้รูปร่างที่ใกล้เคียงของจริงที่สุด กระบวนการทำพระพิมพ์มีการลองผิดลองถูกด้วยการใช้ดินบริเวณแถวบ้านเป็นวัตถุดิบในการทำ และได้ทำการจดบันทึกข้อมูลทุกกระบวนการทำพระพิมพ์ เช่น ดินที่นำมาจากบริเวณต่าง ๆ นั้น จะต้องเผาด้วยอุณหภูมิเท่าไร และใช้เวลานานเท่าใด เป็นต้น

ช่วงแรกของการทำพระพิมพ์ ได้จัดทำพระพิมพ์เพื่อสะสม อีกส่วนหนึ่งนำไปไว้ในโกศของบิดาและส่วนหนึ่งแจกจ่ายเพื่อนฝูง จึงทำให้ชื่อของณรงค์ชัย โตอินทร์ หรือพี่กบพระพิมพ์ เป็นที่รู้จักในวงการทำพระพิมพ์ยิ่งขึ้น จึงมีการเชื่อมโยงกับเครือข่ายต่างๆ ซึ่งมีความประสงค์ให้มีการจัดทำพระพิมพ์ในรูปแบบต่างๆ จึงเป็นจุดเริ่มต้นของการทำพระพิมพ์เพื่อเป็นการหารายได้ ปัจจุบันจึงมีรายได้จากการจัดทำกิจกรรมทำพระพิมพ์เมืองสุโขทัย การทำพระพิมพ์ตามผู้ว่าจ้าง การเป็นมัคคุเทศก์ท้องถิ่น และการจัดทำชุดพระพิมพ์พร้อมใส่กรอบ (สินค้า OTOP)

จากการทำกรอบพระพร้อมพระพิมพ์ในงานประกวดสินค้า OTOP ระดับจังหวัด และได้รับรางวัล 3 ดาว จึงทำให้เป็นที่รู้จักแก่หน่วยงานและองค์กรต่างๆ โดยได้รับโอกาสนำพระพิมพ์ไปแสดงยังจังหวัดต่างๆ และงานลอยกระทงซึ่งเป็นงานประจำปีของจังหวัดสุโขทัย รวมทั้งนายณรงค์ชัย โตอินทร์ มีความตั้งใจจัดสร้างหอศิลป์พระพิมพ์ขึ้น จึงได้เข้าไปประสานงานเพื่อขอการสนับสนุนจากสำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดสุโขทัยในการก่อสร้างหอศิลป์พระพิมพ์ ซึ่งไม่ได้งบประมาณสนับสนุน แต่เป็นจุดเริ่มต้นของการได้รับความช่วยเหลือสนับสนุนงบประมาณในการก่อสร้างจากองค์กรต่างๆ ด้วยความช่วยเหลือในการประสานงานจากคุณบรรจง สุกกรีฑา ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งหัวหน้าสำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดสุโขทัย จึงทำให้มีอาคารหอศิลป์พระพิมพ์ขึ้น ในปี พ.ศ.2555

ภาพที่ 44 ชุดพระพิมพ์พร้อมใส่กรอบ

ภาพที่ 45 บริเวณที่ตั้งอาคารหอศิลป์พระพิมพ์

การเชื่อมโยงการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยว ในปี พ.ศ.2558 องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) หรือ อพท.4 ได้เข้ามาขอเยี่ยมชม พร้อมศึกษาวิธีการทำพระพิมพ์เมืองสุโขทัย หลังจากนั้นได้เข้ามาประสานงานและเสนอแนะให้คิดทำกิจกรรมในลักษณะให้นักท่องเที่ยวได้มีส่วนร่วมในกิจกรรม ซึ่งอาจเป็นการยากเนื่องจากก่อนเริ่มต้นทำพระพิมพ์ต้องเข้าพิธีบูชาครู แต่ด้วยการตระหนักถึงการคงอยู่ของภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงได้ตัดสินใจคิดกิจกรรมพิมพ์พระเมืองสุโขทัยให้นักท่องเที่ยวให้แก่นักท่องเที่ยวขึ้น

“ทาง อพท. ยื่นโจทย์มาว่าให้ทำกิจกรรมที่ให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมได้มัย แวบแรกก็คิดว่าการทำพระพิมพ์นั้นต้องเป็นเรื่องของคนมีครูจะให้ทำเล่นๆได้อย่างไร แต่พอกลับมาคิดถึงดี ๆ จะเห็นว่าเรื่องการทำพระพิมพ์เป็นเรื่องของภูมิปัญญาชาวบ้าน และมันกำลังจะตาย การให้นักท่องเที่ยวมาทำกิจกรรมแบบนี้ก็อาจจะเป็นการเผยแพร่ภูมิปัญญาและอาจจะรักษาต่อไปได้”

ในระยะเริ่มต้นได้มีการจัดเตรียมดินกับแม่พิมพ์ วางไว้บนโต๊ะที่จัดเตรียมไว้ โดยไม่ได้คำนึงถึงรูปแบบและการประดับตกแต่งให้สวยงาม จากนั้นทาง อพท.4 ได้ให้เข้าร่วมเดินทางไปศึกษาดูงานที่ประเทศอินโดนีเซีย ทำให้เกิดความประทับใจในรูปแบบการต้อนรับและการนำเสนอในกิจกรรมต่างๆ โดยเฉพาะการต้อนรับพร้อม welcome drink การบริการคนขับรถ และรูปแบบการนำเสนอต่างๆ จึงได้นำมาปรับปรุงกิจกรรมทำพระพิมพ์เมืองสุโขทัยจากเดิมให้น่าสนใจมากขึ้น ด้วยการสร้างพื้นที่ทำกิจกรรมใหม่ ได้แก่ กิจกรรมยิงธนูให้นักท่องเที่ยว มีการจัดทำชุด welcome drink เช่น น้ำอัญชัน น้ำใบเตย ขนมะไทย ผลไม้ ตามจำนวนนักท่องเที่ยว คนละ 1 ชุด และสร้างห้องน้ำ และมีพื้นที่สำหรับบริการคนขับรถได้พักผ่อน

ภาพที่ 46 การจัดแสดงพระพิมพ์สุโขทัยแบบต่างๆ ในอาคารหอศิลป์พระพิมพ์สุโขทัย

4.2 การจัดการรวบรวมองค์ความรู้วัฒนธรรม

คุณณรงค์ชัย โตอินทร์ เป็นผู้จัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น ด้วยการรวบรวมความรู้วัฒนธรรมในการทำพระพิมพ์ และแบบพระพิมพ์จากการได้เรียนรู้โดยตรงจากครูภูมิปัญญาในท้องถิ่น และการครูพักลักจำเมื่อได้เข้าไปศึกษาเรียนรู้ในโอกาสต่างๆ การลองผิดลองถูกในการทำด้วยตนเอง รวมทั้งได้มีการรวบรวมพระพิมพ์ทั้งของเมืองสุโขทัย เมืองศรีสัชนาลัย และเมืองเก่าสุโขทัย พร้อมประวัติความเป็นมาต่างๆ มีการตรวจสอบข้อมูลและเพิ่มพูนความรู้ผ่านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้รู้ในโอกาสต่างๆ จนได้ข้อมูลซึ่งเป็นความรู้ที่ถูกต้อง และทำให้สามารถเชื่อมโยงพระพิมพ์เมืองสุโขทัยกับความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ และประวัติศาสตร์ศิลปะของเมืองสุโขทัย รวมไปถึงเมืองที่มีประวัติศาสตร์ร่วมสมัยเดียวกัน และได้รวบรวมความรู้บันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ด้วยการจัดทำหนังสือมรดกพระพิมพ์ พุทธศิลป์ดินแดนพระร่วง โดยได้รับการสนับสนุนจาก อพท.4 ร่วมกับมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ภายใต้โครงการการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.2558 เพื่อเผยแพร่ให้แก่ผู้สนใจ

ภาพที่ 47 พระพิมพ์ที่ได้รวบรวมจากเมืองสุโขทัย เมืองศรีสัชนาลัย และเมืองเก่าสุโขทัย

ภาพที่ 48 หนังสือรวบรวมความรู้เป็นลายลักษณ์อักษรเพื่อเผยแพร่

4.3 การจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น

การถ่ายทอดวัฒนธรรมพระพิมพ์เมืองสุโขทัย มีคุณณรงค์ชัย โตอินทร์ และภรรยา เป็นผู้ทำหน้าที่ถ่ายทอดวัฒนธรรมให้แก่นักท่องเที่ยว กลุ่มเป้าหมายซึ่งเป็นนักท่องเที่ยวไม่ได้กำหนดไว้ว่าเป็นกลุ่มใด แต่ที่ผ่านมานักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่มาพร้อมกับมัคคุเทศก์ และมีนักท่องเที่ยวไทยบางส่วนทั้งที่มาแบบส่วนตัวและมาเป็นหมู่คณะ (ต่างชาติ 80% ชาวไทย 20%) การจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมพระพิมพ์เมืองสุโขทัยที่เป็รูปธรรม ด้วยการจัดแสดงพระพิมพ์เมืองสุโขทัยภายในอาคารหอศิลป์ เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้รูปแบบของพุทธศิลป์สุโขทัยในแบบต่างๆ พระพิมพ์จำนวนมากได้แสดงให้เห็นถึงศรัทธาและความเชื่อพุทธศาสนาอย่างแรงกล้าของคนในอาณาจักรสุโขทัยเมื่อครั้งอดีต และมีวัตถุโบราณที่สะท้อนถึงประวัติศาสตร์ วิถีชีวิตและภูมิปัญญาท้องถิ่นสุโขทัย การถ่ายทอดวัฒนธรรมนอกจากผ่านแหล่งเรียนรู้ด้วยการให้นักท่องเที่ยวได้ชมและศึกษาด้วยตนเอง พร้อมการอธิบายเพื่อให้ความรู้เพิ่มเติม ยังมีกิจกรรมการเรียนรู้ที่ให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้ผ่านการปฏิบัติ ด้วยการลงมือทำพระพิมพ์เมืองสุโขทัยด้วยตนเอง มีการจัดเตรียมอุปกรณ์ เป็นดินเหนียวห่อใบตอง 1 ชุด ชุดแม่พิมพ์พระพิมพ์ 4 แบบ ได้แก่ พระร่วงหลังวางปิ่น พระลีลาถ้ำหีบ นางพญาแสนห่มจันทร์ ลายสัตว์และดอกไม้ นักท่องเที่ยวจะได้รับประสบการณ์การพิมพ์พระด้วยเนื้อมือ

ขั้นตอนการทำพระพิมพ์ ดังนี้

- 1) เริ่มจากการเรียนรู้ผ่านการสัมผัสดินที่ใช้ทำพระพิมพ์ ซึ่งเป็นดินคุณภาพดีของสุโขทัย ผสมดิน 3 ส่วน ทนทราย 1 ส่วน
- 2) แบ่งดิน 1 ก้อนที่ได้รับ ให้ได้ขนาดพอดีกับจำนวนแม่พิมพ์ทั้ง 4 ชิ้น หรือ 4 แบบ

- 3) วางดินลงบนแม่พิมพ์ ดินต้องสูงกว่าแม่พิมพ์เล็กน้อย
- 4) ใช้นิ้วกดดินให้เข้าช่องของแม่พิมพ์จนเต็มพื้นที่และเนื้อแน่น
- 5) ใช้ไม้ปาดผิวหน้าดินให้เรียบ
- 6) ใช้ปลายไม้แหลมเขียนชื่อของเจ้าของผลงานบนผิวดิน
- 7) แกะดินที่พิมพ์ออกจากแม่พิมพ์

จากนั้น คุณณรงค์ชัย โตอินทร์ และภรรยา จะรวบรวมพระพิมพ์ของนักท่องเที่ยวแต่ละคนที่ได้จารึกชื่อหรือสัญลักษณ์ไว้ด้านหลังของพระพิมพ์เมืองสุโขทัย นำไปผ่านกระบวนการเผา ด้วยนวัตกรรมการเผาขนาดเล็ก ซึ่งเป็นความรู้ที่ได้จากการศึกษาดูงานที่ประเทศญี่ปุ่น ซึ่งจัดโดย อพท.4 ทำการจัดใส่ถุงกระดาษสีน้ำตาล แยกแยะผลงานของนักท่องเที่ยวแต่ละคน แล้วจึงทำการจัดส่งให้นักท่องเที่ยว ด้วยการนัดหมายการรับส่งพระพิมพ์เมืองสุโขทัยตามความสะดวกของนักท่องเที่ยว หรือด้วยการจัดส่งทางไปรษณีย์

ภาพที่ 49 การจัดเตรียมอุปกรณ์ พร้อมแม่พิมพ์ 4 แบบ

ภาพที่ 50 การทำกิจกรรมพระพิมพ์เมืองสุโขทัยของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ

4.4 การจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ ท้องถิ่น

คุณณรงค์ชัย โตอินทร์ และภรรยา ใช้วัฒนธรรมทางภาษาไทย ในการสื่อสารบอกเล่าเรื่องราว ประวัติความเป็นมา คติ ความเชื่อ แนวคิดของพระพิมพ์เมืองสุโขทัยก่อนให้นักท่องเที่ยวทำกิจกรรมพระพิมพ์ด้วยตนเอง และได้ถ่ายทอดวัฒนธรรมผ่านพฤติกรรมการแสดงออก สะท้อนถึงความศรัทธาและศรัทธา ภาควิมลใจในสิ่งที่นำเสนอให้นักท่องเที่ยว การมีจิตสำนึกรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และการเห็นถึงคุณค่าของพระพิมพ์เมืองสุโขทัยอันเป็นมรดกวัฒนธรรมที่บรรพชนได้มอบให้ลูกหลานได้ร่วมกันสานต่อให้ วัฒนธรรมยังคงอยู่ต่อไป การนำเสนอวัฒนธรรม ด้วยการบอกเล่าให้นักท่องเที่ยว มีหลายเรื่องสะท้อนถึง วัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม อาทิเช่น

4.4.1 ด้านความศรัทธาในพระพุทธศาสนา การทำพระพิมพ์เพื่อแสดงออกถึงความศรัทธาในพระพุทธศาสนา การที่ได้เห็นพระพิมพ์โบราณจำนวนมาก และหลากหลายรูปแบบในปัจจุบัน ได้สะท้อนถึงความรุ่งเรืองของศาสนาพุทธที่คนในยุคสมัยสุโขทัยได้ให้ความสำคัญอย่างมาก

“พระของคนโบราณไม่ได้สร้างไว้กันผี ไม่ได้สร้างกันปิ่น ไม่ได้สร้างกันหอกดาบ แต่สร้างไว้เพื่อสืบ
ทอดพระพุทธศาสนา ดังนั้นเหตุผลในการสร้างพระพิมพ์มันบริสุทธิ์กว่า และเป็นการสนองความศรัทธาใน
บวรพระพุทธศาสนา”

“ในการสร้างพระพิมพ์ ชนชั้นสูง กษัตริย์ ขุนนาง นิยมเป็นผู้สร้างและบรรจุในเจดีย์ทุกอันใน
สุโขทัยแสดงถึงความศรัทธาที่คนโบราณมีต่อพระพุทธศาสนา”

“ศาสนาทำให้มีการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างเมือง เรานับถือศาสนาเดียวกัน เรานับถือ
พระพุทธเจ้าเหมือนกัน ก็ทำให้เราอยู่กันอย่างสันติสุขได้”

4.4.2 ด้านความกตัญญู ความเคารพต่อสถาบันครอบครัว ภูมิปัญญาการทำพระพิมพ์เป็นมรดกที่บรรพบุรุษได้มอบให้ คนรุ่นต่อมาจึงควรได้มีส่วนสืบสาน อนุรักษ์ เพื่อให้สิ่งที่ตั้งมานี้ได้สืบต่อไป

“ที่..เกิดมาในสังคมของคนโบราณ ดังนั้น ครอบครัวที่จึงได้ปลูกฝังในเรื่องของความเคารพนบ
ความเชื่อเรื่องธรรมชาติ และเรื่องความดี-ชั่ว เรื่องของนรก-สวรรค์ และการคล่องพระไม่ใช่เรื่องของการกัน
ผี กันมีดดาบ แต่เป็นการส่งต่อความปรารถนาดีจากพ่อแม่ปู่ย่าตายาย”

4.4.3 ด้านเรื่องราวประวัติศาสตร์ พระพิมพ์สามารถย้อนรอยอดีตให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของผู้คนในที่ต่างๆ และยุคสมัยต่างๆ ซึ่งมีการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม การเชื่อมโยงความเป็นเครือญาติ และการมีพระพุทธศาสนาเป็นศูนย์กลางการเป็นหนึ่งเดียว ท่ามกลางความขัดแย้งทางการเมือง

“จากการศึกษาประวัติศาสตร์ศิลปะ ทำให้พี่ทราบว่าอาณาจักรสุโขทัยมีการติดต่อกับอาณาจักร
อื่นๆและไม่ได้มีแต่การติดต่อทางด้านการเมืองและค้าขายเท่านั้น แต่ยังมีการติดต่อแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม

กับอาณาจักรอื่นๆด้วย เพราะพบพระพิมพ์รูปแบบศิลปะจากอาณาจักรอยุธยา อาณาจักรล้านนาและ
อาณาจักรขอมอยู่ด้วย”

“จากการศึกษาประวัติศาสตร์ศิลปะทำให้รู้ว่าคนโบราณเขาเป็นเครือญาติกัน เมืองเชียงใหม่เป็น
ญาติกับสุโขทัย หรือสุดท้ายอยุธยากับสุโขทัยก็เป็นญาติกัน ได้แต่งงานกัน นี่เป็นเรื่องราวที่ดีมากกับองค์
พระพิมพ์”

“แม้ว่าสุโขทัยกับอยุธยาจะมีเรื่องระหองระแหงกัน แต่สุดท้ายจากการที่นับถือพระพุทธศาสนา
เหมือนกันก็ทำให้อยุธยานำพระพิมพ์มาใส่ไว้ในเจดีย์ที่สุโขทัยได้ และที่สุโขทัยก็พบพระพิมพ์ไปใส่ไว้ใน
จังหวัดสุพรรณบุรี และนพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่ก็นำพระพิมพ์ของเขามาไว้ที่ศรีสัชนาลัย เห็นใหม่ว่า
สุดท้ายแล้วความศรัทธาจะนำมาซึ่งสันติสุขระหว่างเมือง”

“พระที่ทำในอดีตเขาจะทำแค่ 84,000 องค์ ตามพระธรรมชั้น แต่คนที่ต้องการปัจจุบันมีเป็น
10 ล้านคน จึงมีคนนำมาขายเพื่อตอบสนองความต้องการ”

4.4.4 ด้านภูมิปัญญาการทำพระพิมพ์เมืองสุโขทัย การถ่ายทอดวัฒนธรรมการทำพระพิมพ์
เมืองสุโขทัยให้แก่นักท่องเที่ยว ได้มีการถ่ายทอดให้ความรู้และการให้ความสำคัญต่อครูบาอาจารย์ที่เป็นผู้
สืบทอดภูมิปัญญาจากรุ่นสู่รุ่น ถึงการเริ่มต้นของการเรียนรู้การทำพระพิมพ์ต้องเรียนรู้ผ่านการบูชาครูบา
อาจารย์ ซึ่งจะมีความเชื่อขงตามลักษณะของการทำพระพิมพ์ เช่น จากเนื้อ ดิน ชิน ผง ว่าน คนที่จะ
เรียนพระพิมพ์ได้ ครูบาอาจารย์จะเป็นคนเลือกลูกศิษย์ เพื่อหาคนที่มีความตั้งใจและเหมาะสม ต้องถือศีล 5
และไม่ทำผิดศีลธรรมอันดี หากทำผิดศีลธรรมจะต้องตั้งธรรณศาล และอาจพบกับความอัปยศใดๆ
หลังจากได้รับการเรียนรู้แล้ว ต้องทำการบูชาครูปีละครั้งเป็นอย่างน้อย เป็นการแสดงมุทิตาจิตแต่ครูบา
อาจารย์ที่มอบวิชาให้ ซึ่งอาจทำพิธีบูชาครูบาอาจารย์เองที่บ้าน หรือเดินทางไปไหว้ครูบาอาจารย์ที่บ้านแต่
ละท่าน ซึ่งหากทำพิธีเองที่บ้านอาจถูกมองว่าเป็นการแยกสำนักเอง

การทำพระพิมพ์ของเนื่อว่าน จะต้องดูฤกษ์เวลาที่เป็นมงคล ดูทิศอันเป็นมงคล 8 ทิศ ส่วนการ
ทำพระพิมพ์เนื้อชิน พระพิมพ์เมืองสุโขทัยที่นำมาให้นักท่องเที่ยวได้ทำมี 4 รูปแบบ ได้แก่ พระร่วงหลังนาง
ปิ่น พระลีลาถ้ำหีบ นางพญาแสนห่มจันทร์ ลายสัตว์และดอกไม้ ซึ่งเลือกแบบสวยที่สุด และมีเรื่องราวที่ชัดเจน
ให้สามารถถ่ายทอดความรู้แก่นักท่องเที่ยวได้อย่างถูกต้อง ครบถ้วน แต่ละรูปแบบมีเรื่องราวที่เป็น
ลักษณะเฉพาะ 3 รูปแบบ ดังนี้

4.4.4.1 พระร่วงหลังนางปิ่น เป็นศิลปะขอมที่ได้รับอิทธิพลมาช่วงพ่อขุนศรีนาวนำถม
มีศิลปะแบบขอม

4.4.4.2 พระลีลาถ้ำหีบ เป็นพระลีลาที่สวยงามที่สุด เป็นศิลปะสมัยสุโขทัย แบบหน้านาง
คางหยิก เป็นเรื่องราวตอนพระพุทธเจ้าเสด็จลงมาจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ สันนิษฐานว่าได้สร้างมาในสมัย

พระมหาธรรมราชาลิไทย รัชกาลที่ 6 ในราชวงศ์พระร่วง และขุดพบที่วัดถ้ำหีบ จึงเรียกว่าพระนางพญาถ้ำหีบ

4.4.4.3 พระนางพญาแสนหัจจันท์ ถูกค้นพบเมื่อปี พ.ศ. 2502 โดยกรมศิลปากรที่วัดศรีพิจิตรกิตติกลยาราม มีการกล่าวถึงในศิลาจารึกหลักที่ 93 ไว้ว่า พระราชชนนีศรีธรรมราชมารดา พระมเหสีของพระมหาธรรมราชาลิไทย โปรดให้นิมนต์สมเด็จพระมหาศรีกิริติ พระเถระชั้นผู้ใหญ่เมืองกำแพงเพชร มาเป็นประธานอำนวยการสร้างวัด

ภาพที่ 51 การถ่ายทอดความรู้ให้แก่นักท่องเที่ยวผ่านไกด์นำเที่ยว

4.5 การจัดการวัฒนธรรมให้คงอยู่

วัฒนธรรมพระพิมพ์เมืองสุโขทัย มีการจัดการวัฒนธรรมให้คงอยู่ ด้วยกลไก 3 ปัจจัย ดังนี้

4.5.1 การรวบรวมองค์ความรู้วัฒนธรรมพระพิมพ์ การคงอยู่ของวัฒนธรรมพระพิมพ์เมืองสุโขทัยแบบโบราณ ต้องให้ความสำคัญต่อการคงรูปลักษณะของพระพิมพ์ให้คงเดิม เก็บรายละเอียดความดั้งเดิมของพระพิมพ์ที่ค้นพบจากกรุในเจดีย์ต่างๆ เพื่อการอนุรักษ์ความดั้งเดิมไว้ เพราะรูปลักษณะแต่ละลายของพระพิมพ์สามารถบ่งบอกเรื่องราวในอดีตได้ และการจัดกิจกรรมการทำพระพิมพ์ให้นักท่องเที่ยวยังคงขั้นตอนแบบดั้งเดิม แต่อาจลดขั้นตอนบางส่วน เช่น การผสมดิน การเผา แต่ทั้งนี้ได้มีการถ่ายทอดความรู้ส่วนที่ขาดหายไปให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้

4.5.2 การจัดกิจกรรมพระพิมพ์เมืองสุโขทัยให้เป็นแก่นักท่องเที่ยว ได้เสริมสร้างประสบการณ์ตรงในการทำพระพิมพ์ซึ่งมีความเป็นอัตลักษณ์แบบสุโขทัยด้วยตนเอง ซึ่งมีความแตกต่างจากที่อื่นอย่างชัดเจน โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวชาวไทยจะสามารถแยกแยะความแตกต่างได้ ส่วนนักท่องเที่ยวต่างชาติ ได้เห็นพระพิมพ์แบบต่างๆ และได้ฟังเรื่องราวต่างๆ ซึ่งเป็นสิ่งที่แตกต่างจากวัฒนธรรมของตน จึงมีส่วนทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความสนใจ ตั้งใจ และพร้อมเรียนรู้ทำตามขั้นตอนอย่างครบถ้วน กิจกรรมการทำพระพิมพ์จึงไม่ได้เป็นเพียงการเรียนรู้มรดกวัฒนธรรมท้องถิ่นเท่านั้น แต่นักท่องเที่ยวโดยเฉพาะนักท่องเที่ยวชาว

ไทยได้มีส่วนร่วมในการสืบทอดพระพุทธศาสนา ตามคติโบราณของไทยที่นิยมทำพระพิมพ์ดินเผาถวายเป็นพุทธบูชา อีกด้วย

“การทำพระพิมพ์เป็นเรื่องของภูมิปัญญาชาวบ้าน และมันกำลังจะตาย การให้นักท่องเที่ยวมาทำ กิจกรรมแบบนี้ก็อาจจะเป็นการเผยแพร่ภูมิปัญญาและอาจจะรักษาต่อไปได้”

4.5.3 การประสานงานรับการสนับสนุนขององค์กรภายนอก มีส่วนในการอนุรักษ์วัฒนธรรมพระพิมพ์ ด้วยการส่งเสริมแรกเริ่มจากองค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) ให้เกิดกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ และการประชาสัมพันธ์จากสำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ส่งผลให้กิจกรรมท่องเที่ยวมีวิธีการนำเสนอวัฒนธรรมอย่างมีเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่นสุโขทัย ผ่านกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวได้ลงมือทำ ทำให้กิจกรรมการทำพระพิมพ์เป็นที่สนใจของคนในท้องถิ่น และคนต่างถิ่นมากขึ้น ปัจจุบันได้จัดตั้งเป็นศูนย์เรียนรู้บ้านพระพิมพ์เมืองสุโขทัยอย่างเป็นทางการ ขึ้นในวันที่ 19 ตุลาคม 2560 โดยมี ดร.พรรณสิริ กุลนาถศิริ นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดสุโขทัย เป็นประธานในพิธี ได้สะท้อนถึงการได้รับความสนใจ และการพร้อมสนับสนุนขององค์กรภาคส่วนต่างๆ ส่งผลให้จากบ้านที่จัดกิจกรรมท่องเที่ยว พัฒนาเป็นศูนย์เรียนรู้ของท้องถิ่น และได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของการร่วมอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นให้คงอยู่คู่จังหวัดสุโขทัย

ภาพที่ 52 พิธีเปิดศูนย์บ้านพระพิมพ์เมืองสุโขทัยอย่างเป็นทางการ

5. กิจกรรมท่องเที่ยววิถีเกษตรอินทรีย์ สนามบินสุโขทัย อำเภอศรีสำโรง จังหวัดสุโขทัย

5.1 ผู้จัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น

ผู้จัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น เป็นผู้ประกอบการคนนอกท้องถิ่น มีการจัดการให้เกิดกิจกรรมการท่องเที่ยวเกษตรอินทรีย์ โดยโครงการเกษตรอินทรีย์ เกิดจากการสร้างสนามบินสุโขทัยที่ต้องใช้พื้นที่เป็นจำนวนมาก นายแพทย์ปราเสริฐ ปราสาททองโอสถ เจ้าของสายการบินบางกอกแอร์เวย์ จึงได้กว้านซื้อพื้นที่บริเวณนี้เป็นจำนวน 4,500 ไร่ เพื่อรองรับการทำสนามบิน โดยได้จัดสรรพื้นที่ใช้ทำสนามบินประมาณ 2,500 ไร่ เมื่อเหลือพื้นที่อีกจำนวนหนึ่ง นายแพทย์ปราเสริฐ ปราสาททองโอสถ และภรรยา คุณวัลลีย์ ปราสาททองโอสถ จึงต้องการใช้พื้นที่ให้เกิดประโยชน์ต่อคนในท้องถิ่น และเห็นว่าคนในท้องถิ่นบริเวณนี้ทำเกษตรกรรมเป็นทุนเดิม จึงเริ่มมีแนวความคิดทำเกษตรกรรมที่ไม่ส่งผลกระทบทางลบทั้งทางด้านสังคม สิ่งแวดล้อม และสุขภาพ จึงได้ใช้พื้นที่ในการทำเกษตรกรรมแบบเกษตรอินทรีย์ขึ้น โดยไม่มุ่งหวังกำไร แต่ต้องการทดลองปลูกเกษตรอินทรีย์เพื่อพิสูจน์ข้อสงสัยต่างๆ และต้องการสืบสานพระราชปณิธานของในหลวงรัชกาลที่ 9 ในการทำเกษตรอย่างพอเพียง และการทำอะไรก็ตามการยอมขาดทุนแต่สิ่งที่ได้มาคือความสุขต่อตนเองและได้สร้างความสุขให้ผู้อื่น

“จริงๆ เริ่มต้นไม่ได้ต้องการทำธุรกิจ แต่คุณวัลลีย์เป็นนักวิทยาศาสตร์ ต้องการพิสูจน์ อยากรู้อยากเห็น และสนใจเรื่องการทำเกษตรอินทรีย์ จึงได้ลงมือทำ”

“ในการพัฒนาพื้นที่ตรงนี้ไม่ใช่เรื่องธุรกิจ แต่เป็นการทำเพื่อคน ช่วยชุมชนและสุขภาพของคน มันเกิดจากการทำธุรกิจก็จริง แต่ return ที่กลับมาเป็นความสุข ซึ่งหาค่าไม่ได้ เหมือนที่ในหลวง (ร.๙) รับสั่ง ขาดทุนคือกำไร”

เริ่มจากการทำนาปลูกข้าวแบบไม่ใช้สารเคมี โดยมีคุณศุทธาวดี เจริญรัต เป็นผู้รับผิดชอบในการพัฒนาพื้นที่เกษตรกรรม และมีอาจารย์สมเดช อิ่มมาก อดีตข้าราชการกรมวิชาการเกษตรเข้ามาเป็นนักวิจัยและพัฒนาพันธุ์ข้าว ต่อมาในปี พ.ศ. 2549 จึงก่อตั้งเป็น “โครงการเกษตรอินทรีย์สนามบินสุโขทัย” อย่างเป็นทางการ โดยมีคุณศุทธาวดี เจริญรัต เป็นผู้รับผิดชอบหลักในฐานะผู้จัดการโครงการฯ และชาวบ้านในชุมชนบริเวณรอบข้างพื้นที่ของสนามบินเข้ามาเป็นพนักงานในโครงการฯ มากกว่า 80 คน (ปัจจุบันมีจำนวน 90 คน)

ในพื้นที่โครงการฯ แบ่งเป็นหน่วยในการทำงาน ได้แก่ หน่วยนาข้าว หน่วยผัก และผลไม้ หน่วยแปรรูปข้าว หน่วยแปรรูปผลผลิตอื่นๆ และหน่วยกิจกรรม ปัจจุบันนอกจากการทำนาปลูกข้าวแล้ว ยังมีการปลูกพืชผักผลไม้ตามฤดูกาลและไม่ใช้สารเคมี ได้แก่ คენห่า กวางตุ้ง ปวยเล้ง ผักโขม ถั่วฝักยาว ถั่วพุดแดงกวาง บวบ พริก มะเขือม่วง มะเขือเทศ มะเขือเปราะ ผักกาดหอมเขียว ผักกาดหอมแดง บัตเตอร์เฮด กรีนโอ๊ค กรีนโอ๊คครีฟ วอเตอร์เครส ผักหวานบ้าน มะม่วง มะละกอ ฟักทอง กลัวยหอม กลัวยน้ำว่า กลัวยตานี มะปราง มะยงชิด เป็นต้น และยังมีการแปรรูปผลิตภัณฑ์ส่งไปขายยังหน่วยงานในเครือข่าย เช่น โรงพยาบาลกรุงเทพฯ และสนามบินที่เกาะสมุย

รายได้จากโครงการพอมีไว้ใช้จ่ายในโครงการ ซึ่งเป็นไปตามเจตนารมณ์แรกเริ่มของการก่อตั้งโครงการ ที่ต้องสามารถใช้ประโยชน์จากพื้นที่ พัฒนาขึ้นมา ให้สามารถพึ่งตนเองและสามารถอยู่ได้ด้วยตนเอง

“หลักในการพัฒนาตรงนี้ บอกตรงๆ คุณหมอไม่ได้ให้เงินมาพัฒนาพื้นที่ 100% ให้มาเพียงจำนวนหนึ่งและให้เราพัฒนาให้สามารถเลี้ยงตัวเองได้...

ดังนั้นกิจกรรมที่เกิดขึ้นทั้งหมดในนี้เราทำไปเพื่อให้เรามีรายได้ที่เลี้ยงตัวเองได้”

“ปัจจุบันรายได้ยังมีแค่พอเลี้ยงตัวเองได้ บางปีมีกำไรบ้าง บางปีขาดทุน ขาดทุนบ่อยจนสรรพากรถามว่าทำแล้วขาดทุน แล้วจะทำทำไม?...ก็ต้องตอบว่า “เรื่องของฉัน”

ในปี พ.ศ. 2553 ทางโครงการฯ ได้รับรางวัลสุดยอดหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ไทย ระดับห้าดาวของจังหวัดสุโขทัย จากการพัฒนาพันธุ์ข้าว ในนาม “ข้าวหอมสุโข” ข้าวกล้องอินทรีย์คุณภาพระดับ hi-end และปัจจุบันในพื้นที่โครงการฯ มีห้องพักจำนวน 15 ห้อง บนอาคาร 6 ห้อง ศาลากลางน้ำ 5 ห้อง และบ้านพักหลังเล็ก 4 ห้อง วั้บริการนักท่องเที่ยว และพื้นที่บริเวณโรงเลี้ยงควายสามารถจัดงานเลี้ยงได้ และมีการเสนอขายงานปาร์ตี้ในรูปแบบมนต์รักลูกทุ่ง นอกจากนี้ ได้จำลองบ้านเมืองกรุงในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยเป็นการสร้างบ้านตามแบบเดิมที่อยู่ในกรุงเทพฯ ชื่อว่า “เรือนสีพระยา”

การเชื่อมโยงการจัดการวัฒนธรรมกับการท่องเที่ยว จากการจัดการโครงการอยู่ในพื้นที่ของสนามบินสุโขทัย ทำให้มีผู้โดยสารที่ต้องเดินทางเข้าออกจากสนาม ได้เห็นและแวะเข้ามาเยี่ยมชมโครงการ รวมทั้งกลุ่มเพื่อนฝูงของเจ้าของและผู้จัดการโครงการได้เคยเข้ามาเยี่ยมชมการทำเกษตรอินทรีย์ แล้วมีการบอกต่อคนภายนอก ทำให้มีคนเริ่มเข้ามามากขึ้น และมีการติดต่อเข้ามาขอศึกษาดูงานในโครงการ ทางโครงการจึงเริ่มวางระบบการจัดการเพื่อรองรับการท่องเที่ยวด้วยการเขียนเป็นโปรแกรมท่องเที่ยวนำไปไว้ที่สนามบินสุโขทัย และเอเจนต์ต่างๆ ส่งผลให้มีนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ และกลุ่มศึกษาดูงานคนไทยเข้ามาทำกิจกรรมจำนวนมากขึ้น และเริ่มมีการบอกต่อกัน แบบปากต่อปาก กลายเป็นการประชาสัมพันธ์กันเอง โดยโครงการไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการประชาสัมพันธ์แต่อย่างใด

“การทำท่องเที่ยวที่นี้เรายังไม่เคยลงทุนก้อนใหญ่ๆ ไปกับการทำสื่อโฆษณา ประชาสัมพันธ์ การท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นมาจากการพูดปากต่อปาก กลุ่มนักท่องเที่ยว กลุ่มนักเรียนพวกนี้ที่มาแล้วเขาก็เอาไปบอกพ่อแม่ พี่น้องเขาต่อให้มาเที่ยวที่นี้ แล้วพ่อแม่พี่น้องเขาก็เอาไปบอกเพื่อนฝูงต่อกัน...”

การจัดการท่องเที่ยวของโครงการประสบความสำเร็จระดับหนึ่ง เนื่องจากได้รับรางวัลอุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทย (Thailand Tourism Awards) ประเภทแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร ประจำปี 2553 โดยการคัดเลือกของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

ภาพที่ 53 แผนผังพื้นที่ของโครงการเกษตรอินทรีย์สวนนกอินทรีสนามบินสุโขทัย

5.2 การจัดการรวบรวมองค์ความรู้วัฒนธรรม

การจัดการวัฒนธรรมวิถีเกษตรอินทรีย์ เน้นการถ่ายทอดความรู้ และให้นักท่องเที่ยวได้เข้าถึงประสบการณ์ท้องถิ่น โดยมีฐานคิดว่า การท่องเที่ยวไม่ใช่อาชีพหลัก อาชีพหลักคือการทำเกษตรอินทรีย์ การทำท่องเที่ยวจึงเหมือนเป็นอาชีพรอง

“เราไม่ได้เริ่มจากการทำเพื่อธุรกิจ เราทำเพื่อทำให้ตัวเราอยู่รอด จุดเริ่มต้นของการทำท่องเที่ยวก็เพราะเราต้องทำให้เราสามารถเลี้ยงตัวเราเองได้ เราไม่ได้หวังกำไร”

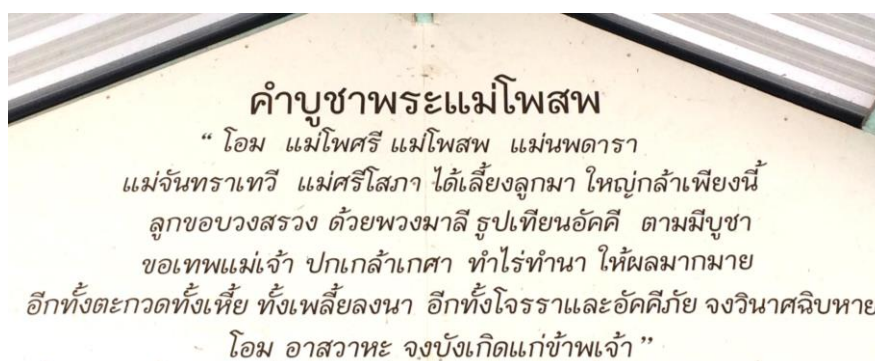
“เราไม่ได้ขายวิถีชีวิตของสุโขทัย เราขายวิถีชีวิตของคนไทย วิถีชีวิตของชาวนาไทย”

ดังนั้น วัฒนธรรมวิถีเกษตรอินทรีย์ จึงได้มีการรวบรวมความรู้มาจากการค้นคว้า การทดลอง และประสบการณ์ที่สั่งสมมา โดยให้ความสำคัญต่อการรวบรวมความรู้เรื่องข้าว วิถีชีวิตชาวนากับข้าวไทย การทำนาของคนไทย ขั้นตอน กระบวนการ องค์ความรู้ที่ได้รวบรวมจัดทำเป็นลายลักษณ์อักษร มีดังนี้

5.2.1 การปลูกข้าวของคนโบราณ คนไทยสมัยโบราณปลูกข้าวแค่พอบริโภคและให้มีเหลือเก็บไว้ที่ยุ้งฉาง เพื่อใช้แลกเปลี่ยนกับปัจจัยอื่นๆ เช่น เสื้อผ้า อาหาร แต่จะไม่ขายข้าวและไม่แลกเปลี่ยนข้าวกับอาวุธหรือเครื่องมือประหารชีวิตโดยเด็ดขาด เพราะเชื่อว่าข้าวเป็นสิ่งที่มีความบุญคุณและมีจิตวิญญาณ

5.2.2 ความเชื่อดั้งเดิม เรื่อง “พระแม่โพสพ” คือ เทพธิดาประจำข้าวหรือ เจ้าแม่แห่งข้าว เป็นผู้คุ้มครองดูแลให้ต้นข้าวเจริญงอกงามและออกผลผลิตอุดมสมบูรณ์ จึงได้รับการนับถือกราบไหว้แต่โบราณ

กาล

ภาพที่ 54 คำบูชาพระแม่โพสพ

5.2.3 ปฏิทินขานนาและพิธีกรรมข้าว ปฏิทินชีวิตการทำนาของชาวนาไทยสมัยก่อน สอดคล้องกับดินฟ้าอากาศตามฤดูกาล โดยในแต่ละขั้นตอนจะปรากฏพิธีกรรมข้าวแทรกอยู่เสมอ แม้แตกต่างกันไปในแต่ละภาค แต่แทบทั้งหมดเป็นความเชื่อที่รับมาจากศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์ซึ่งพอจะสรุปรวมได้ ดังนี้

ตารางที่ 2 ปฏิทินขานนาและพิธีกรรมข้าวของโครงการเกษตรอินทรีย์สนามบินสุโขทัย

เดือน	กิจกรรม	พิธีกรรม
เมษายน	คัดเลือกพันธุ์ข้าวที่เก็บไว้ปลูก	ช่วงก่อนการเพาะปลูก
พฤษภาคม	ช่วงเข้าหน้าฝน นับหนึ่งฤดูกาล เพาะปลูก ชาวนาจะเตรียมดินด้วยการไถตะ เพื่อพลิกหน้าดินตามด้วยไถแปร เพื่อกำจัดวัชพืชและเริ่มเพาะกล้า	เน้นพิธีกรรมบวงสรวงบูชาหรือร้องขอต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์และผีบรรพบุรุษ ให้ช่วยคุ้มครองป้องกันให้น้ำท่าอุดมสมบูรณ์หรือสร้างขวัญกำลังใจ รวมถึงจัดพิธีทางศาสนาเพื่อความเป็นสิริมงคล ชาวนาภาคกลาง จะนิมนต์พระสงฆ์มาทำบุญกลางบ้านก่อนลงมือเตรียมดิน บางบ้านทำบุญหลังบ้านเพื่อขอฝนตกต้องตามฤดูกาล ชาวนาภาคอีสาน จัดงานบุญบังไฟเป็นพิธีขอฝนที่ยิ่งใหญ่และทำพิธีเลี้ยงผีตาแฮกก่อนการไถเตรียมดิน เพราะเชื่อว่าตาแฮกเป็นเทพารักษ์ของความอุดมสมบูรณ์ ชาวนาภาคเหนือ ร่วมกันประกอบพิธีเลี้ยงผีขุนน้ำก่อนนำน้ำเข้านาเพื่อขออนุญาตให้น้ำปลูกข้าวและให้มีน้ำตลอดปี และทำพิธีแฮกนาในการไถนาครั้งแรกเพื่อความเป็นสิริมงคลให้ข้าวงอกงามเต็มที่

เดือน	กิจกรรม	พิธีกรรม
มิถุนายน	พวงที่ทำนาหว่านเริ่มหว่านเมล็ดข้าวลงในนา ส่วนพวงที่ทำนาคำจะเริ่มดำนา หลังจากตกกล้าไว้ล่วงหน้าแล้วประมาณ 1 เดือน	ช่วงระหว่างเพาะปลูก เน้นพิธีกรรมเพื่อบวงสรวงบนบาน ผากฝังในการปลูกข้าวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้ดำเนินไปด้วยดี เจริญงอกงามและปลอดภัยจากศัตรูพืชทั้งหลาย
กรกฎาคม – สิงหาคม	ช่วงดูแลกำจัดวัชพืชหรือแมลงที่มารบกวนและใส่ปุ๋ยบำรุงต้นข้าว	ชาวนาภาคกลาง มีการอัญเชิญขวัญข้าวหรือพระแม่โพสพลงนา ก่อนเริ่มหว่านข้าวและเมื่อข้าวเริ่มตั้งท้องจะสร้างศาลเพียงตาชั่วคราวสำหรับใส่เครื่องเช่นสังเวยรับขวัญแม่โพสพ เรียกว่า พิธีคดข้าว
กันยายน	ชาวนาภาคกลางทำพิธีส่งข้าวบิณฑ์ ในวันแม่โพสพขณะข้าวตั้งท้อง	ชาวนาภาคอีสาน จัดงานบุญข้าวประดับดินในช่วงกลางฤดูฝนที่ต้นข้าวกำลังเขียวแตกกอ เพื่อแทนคุณแผ่นดินที่มนุษย์ได้อาศัยอยู่และทำกิน รวมทั้งฉลองความสำเร็จของการดำนา
ตุลาคม	ช่วงข้าวตั้งท้อง	ชาวนาภาคเหนือ มีประเพณีหลีมนาและหลกหญ้า ซึ่งหมายถึง ปลูกข้าวทดแทนต้นที่เสียหายหลังปลูกไปแล้ว 10-15 วันและถอนหญ้าที่แทรกอยู่ในกอข้าวทิ้งให้หมด
พฤศจิกายน	ช่วงข้าวเริ่มสุก	
ธันวาคม	ช่วงข้าวสุกเต็มที่	ช่วงเก็บเกี่ยว
มกราคม		1.เน้นพิธีกรรมเพื่อเฉลิมฉลองและแสดงความอ่อนน้อมและความเคารพต่อข้าว
กุมภาพันธ์	นำข้าวขึ้นลาน นวดข้าวเก็บข้าวเข้ายุ้ง	2.ชาวนาภาคกลาง จัดพิธีอัญเชิญขวัญข้าวหรือแม่โพสพเข้าสู่ลานบ้าน เมื่อขนย้ายข้าวที่เกี่ยวแล้วไปยังลานบ้าน
มีนาคม		3.ชาวนาภาคอีสาน จัดพิธีบุญคูณลานแสดงความขอบคุณและขอโทษต่อแม่โพสพพร้อมกับสู่ขวัญข้าว โดยทำพิธีสงฆ์ที่ลานนวดข้าว หลังจากนั้นจึงจัดพิธีบุญผะเหวดเพื่อฉลองความสำเร็จของการเก็บเกี่ยวผลผลิตและขอให้ฝนตกตามฤดูกาล
		4.หลังเก็บเกี่ยวชาวนาภาคเหนือจะทำพิธีสู่ขวัญข้าวเพื่อคารวะแม่โพสพก่อนนวดข้าวเช่นเดียวกับชาวนาภาคกลาง

เดือน	กิจกรรม	พิธีกรรม
		5.ชวานาภาคใต้ทำพิธีลาซังเพื่อแก้บนหรือเซ่นสังเวย สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เคยบนไว้

5.2.4 ประเภทของข้าว มีดังนี้

5.2.4.1 ข้าวนาปี หรือข้าวหน้าน้ำฝน หมายถึง ข้าวที่ปลูกในฤดูกาลทำนาปกติ เริ่มปลูกตั้งแต่เดือนพฤษภาคมถึงเดือนตุลาคมซึ่งตรงกับฤดูฝนและอาศัยน้ำฝนตามธรรมชาติ โดยจะสิ้นสุดงานเก็บเกี่ยวไม่เกินเดือนกุมภาพันธ์

5.2.4.2 ข้าวนาปรัง หมายถึง ข้าวที่ปลูกนอกฤดูกาลทำนาปกติ โดยจะเริ่มปลูกในเดือนมกราคมเป็นต้นไป และปลูกเฉพาะในพื้นที่ที่มีระบบชลประทานหรือมีน้ำมากเพียงพอตลอดปี

5.2.4.3 ข้าวไวแสง หมายถึงข้าวที่มีช่วงเวลารอกดอกแน่นอน ในช่วงที่กลางวันสั้นกว่ากลางคืน จึงต้องเริ่มปลูกในฤดูฝนเพื่อให้ดอกออกได้อย่างเหมาะสมเหมาะสมเจาะกับช่วงฤดูหนาว จึงเป็นข้าวที่ต้องปลูกตามฤดูกาลทำนาปกติเท่านั้น

5.2.4.4 ข้าวไม่ไวแสง หมายถึง ข้าวที่ไม่ออกดอกตามอายุเก็บเกี่ยว ไม่ขึ้นอยู่กับช่วงแสงจึงสามารถปลูกได้ตลอดปีหากมีน้ำเพียงพอ

5.2.4.5 ข้าวไร่ หมายถึง ข้าวที่ปลูกโดยการหยอดเมล็ดหรือโรยเมล็ดข้าวแห้ง ส่วนใหญ่เป็นพันธุ์ข้าวทนแล้ง นิยมปลูกในพื้นที่ดอนหรือเขตที่ราบสูง อาศัยน้ำฝนธรรมชาติและไม่ต้องกักเก็บน้ำในแปลงนา

5.2.4.6 ข้าวนาสวน ข้าวที่ปลูกทั่วไปในพื้นที่น้ำท่วมขังระดับความลึกตั้งแต่ 1-40 เซนติเมตร

5.2.4.7 ข้าวนาเมือง ข้าวขึ้นน้ำ ข้าวฟางลอย หมายถึง ข้าวพันธุ์พื้นเมืองที่ปลูกในฤดูกาลทำนาปกติแต่สามารถยืดปล้องได้ตามระดับความลึกของน้ำ จึงทนทานต่อสภาพน้ำท่วมขังเป็นเวลานาน แล้วยังทนทานต่อความแห้งแล้งได้ดีอีกด้วย

5.2.5 เครื่องมือเครื่องใช้ในการทำนา ชาวนาไทยแต่โบราณสร้างเครื่องมือเครื่องใช้ในการทำนาจากวัสดุธรรมชาติ ถือเป็นภูมิปัญญาที่คิดค้นและสืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น ได้แก่ ถังตวงข้าว ไม้ฟาดข้าว แอ่ว ไต ขูป โขงโลง คราด เคียว แกะ กรูด เลื่อน เกวียน คันหลาว เรือลากข้าว เป็นต้น รายละเอียดพร้อมภาพประกอบดังภาพที่ 55

ภาพที่ 55 เครื่องมือช่วยชาวนา

5.2.6 การใช้ประโยชน์จากข้าว มีดังนี้

5.2.6.1 คนไทยแต่โบราณพลิกแพลงใช้ทั้งข้าวเจ้าและข้าวเหนียวเพื่อปรุงอาหารสารพัดรายการ โดยเฉพาะเมนูขนมหวานนั้นมีมากจนนับไม่ถ้วน บ้านใดหุงข้าวด้วยกระทะใบบัวจะมีของแถมเป็นข้าวติดกันกระทะเรียกว่า “ข้าวตัง” หากนำไปทอดโรยด้วยน้ำตาลมะพร้าว จะกลายเป็น “ข้าวตังทอด” ถ้าตากแดดแล้วทอดกรอบกินพร้อมหมูสับและกุ้งสับผัดกะทิปรุงรส เรียกว่า “ข้าวตังหน้าตั้ง” ข้าวเหนียวที่หุงสุกในกระบอกไม้ไผ่กลายเป็น “ข้าวหลาม” โดยแบบดั้งเดิมทางเหนือและอีสาน จะใส่ถั่วหรือข้าวโพดเพิ่มรสหวาน ภายหลังเติมกะทิและน้ำตาลตามความนิยมบริโภคของคนภาคกลาง

5.2.6.2 เมล็ดข้าวอ่อนระยะน้ำนม เปลือกยังเขียว ตัดจากต้น โขลกพอแตก คั้นแล้วกรองด้วยผ้าขาวบาง จะได้ของเหลวสีเขียวอ่อน เรียกกันว่า “น้ำนมข้าว” ใส่ น้ำใบเตยปรุงกลิ่นหอมเติมน้ำตาลหรือน้ำเชื่อมเล็กน้อยยกขึ้นตั้งไฟอ่อนๆ เคี่ยวไปเรื่อยๆ จนข้น คล้ายเป็นแป้งเปียกสีเขียวอ่อนเป็น “ข้าวยาคุ” ราดน้ำกะทิเล็กน้อย ใส่มะพร้าวอ่อน สามารถรับประทานได้

5.2.6.3 ส่วนเมล็ดข้าวเหนียวที่ยังไม่อ่อนและไม่แก่เกินไป เก็บมาคั่วในกระทะตั้งไฟอ่อนให้พอสุกพักไว้จนเย็น ใช้ครกตำให้เมล็ดข้าวแบนและเปลือกข้าวหลุดออกจากเมล็ดฝัก แยกแกลบทิ้งจะได้ “ข้าวเม่า” สีเขียวอ่อนที่หอมหวานและนุ่ม หากพรมน้ำข้าวเม่าแล้วนวดให้นุ่ม เติมน้ำมะพร้าวขูด เกลือป่นนิด น้ำตาลน้อยกลายเป็น “ข้าวเม่าคลุก” ทานคู่กับกล้วยไข่หรือกล้วยหอม

5.2.6.4 ข้าวแช่น้ำค้างคืน โม่ละเอียดแล้วทับน้ำออก กลายเป็นแป้งข้าวโม้เปียก ถ้าใช้ข้าวเจ้าจะได้แป้งข้าวเจ้าสด ถ้าใช้ข้าวเหนียวจะได้แป้งข้าวเหนียวสด แป้งข้าวเจ้าสามารถนำมาทำเป็นเส้นก๋วยเตี๋ยว เส้นใหญ่ เส้นเล็ก เส้นหมี่ เส้นจันท์ ก๋วยจั๊บและเส้นขนมจีนได้ และสามารถนำมาทำเป็นขนมครก ขนมตาล ขนมเบื้อง ขนมถ้วยฟู ขนมกล้วย ขนมเปียกปูน ลอดช่อง ขนมดอกจอก ซึ่งแป้งข้าวเหนียวโดดเด่นกว่าด้วยคุณสมบัติจับตัวกันง่าย ไม่แข็งร่วนเหมือนแป้งข้าวเจ้า จึงสามารถนำมาทำขนมตระกูลเหนียวนุ่มได้หลายอย่าง เช่น ขนมบ้าบิ่น ถั่วแปบ ขนมเหนียว ขนมจาก ขนมเทียน กะละแม ปลากริมไข่เต่า เป็นต้น

5.2.7 คำศัพท์ ภาษาสำนวน สุภาษิต และคำพังเพย เกี่ยวกับข้าว มีดังนี้

5.2.7.1 หมาเห็นข้าวเปลือก หมายถึง ทำอะไรกับสิ่งที่อยู่ตรงหน้าไม่ได้ เพราะไม่ต้องการหรือต้องการแต่ไร้สมรรถภาพ

5.2.7.2 ตำข้าวสารกรอกหม้อ หมายถึง ทำไปไม่คิดเผื่ออนาคต หากแค่ให้พอกินมื้อหนึ่งไม่เผื่อถึงมือต่อไป

5.2.7.3 หนูกตถึงข้าวสาร หมายถึง อยู่อย่างสบาย มีอาหารการกินสมบูรณ์ มักใช้กับกรณีผู้ชายฐานะไม่ค่อยดีแต่ได้แต่งงานกับผู้หญิงที่ร่ำรวย

5.2.7.4 ข้าวแดงแกงร้อน หมายถึง บุญคุณ กินข้าวและแกงของผู้ใดก็ต้องนึกถึงบุญคุณผู้นั้น

5.2.7.5 ข้าวใหม่ปลามัน หมายถึง อะไรที่เป็นของใหม่ถือว่าดี นิยมใช้เรียกช่วงเวลาที่ชายและหญิงที่เพิ่งจะแต่งงานกันใหม่ๆ

5.2.7.6 ข้าวยากหมากแพง หมายถึง ภาวะที่บ้านเมืองขาดแคลนอาหาร ประชาชนอยู่กันอย่างยากลำบาก

5.2.7.7 ชายข้าวเปลือก หญิงข้าวสาร หมายถึง ผู้ชายไปอยู่ที่ไหนก็สามารถสืบทอดเผ่าพันธุ์ได้เหมือนข้าวเปลือก ขณะที่ผู้หญิงทำอย่างนั้นไม่ได้ เพราะต้องยึดกับสามี จึงเปรียบเหมือนข้าวสารที่ไม่สามารถงอกงามขยายพันธุ์ได้

5.3 การจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น

การถ่ายทอดวัฒนธรรมวิถีเกษตรอินทรีย์ มีการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม ผ่านกิจกรรมการท่องเที่ยว ที่นักท่องเที่ยวสามารถมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่างๆด้วยตนเอง ได้แก่

5.3.1 กิจกรรมได้ลงมือทำด้วยตนเอง ได้แก่ ดำนาปลูกข้าว เข้าสวนปลูกผลไม้ เก็บผลไม้ตามฤดูกาล ทำอาหาร ชีควาย เยี่ยมชมนิทรรศการ พายเรือเก็บสายบัว ฯลฯ

5.3.2 กิจกรรม “ห้องเรียนกลางแจ้ง” เป็นคอร์สอบรมระยะสั้นที่ให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้เกี่ยวกับวิถีเกษตรอินทรีย์ ผ่านการลงมือปฏิบัติงานจริง เช่น การดำนา การทำปุ๋ยหมัก การปลูกผัก ฯลฯ โดยมีเกษตรกรอินทรีย์ตัวจริงคอยให้คำแนะนำ

5.3.3 ชีจักรยาน ชมงานในโครงการโดยรอบ

5.3.4 ชมนิทรรศการ “บ้านของเรา” ที่มีให้ความรู้เรื่องข้าวแก่นักท่องเที่ยวเป็นภาษาไทย

ก่อนนักท่องเที่ยวจะเลือกทำกิจกรรมต่างๆ เจ้าหน้าที่โครงการจะให้ความรู้เรื่องราวของข้าวกับวิถีชีวิตของคนไทย จากนั้นให้นักท่องเที่ยวเปลี่ยนชุดและนั่งรถชมบริเวณพื้นที่ทั้งหมดของโครงการฯ และเข้าเยี่ยมชมนิทรรศการบ้านของเรา เข้าชมการคัดเลือกเมล็ดข้าว ส่วนของแปรรูป ตลาดจำลอง ส่วนเลี้ยงควายและไปดำนา จะใช้เวลาไม่น้อยขึ้นอยู่กับระยะเวลาและวัตถุประสงค์ของแต่ละคณะ ระหว่างนำพานักท่องเที่ยวไปยังพื้นที่ต่างๆ เจ้าหน้าที่จะนำความรู้ที่โครงการได้รวบรวมไว้มาเล่าเป็นเรื่องราว ซึ่งจะละเอียดหรือไม่ขึ้นอยู่กับเจ้าหน้าที่แต่ละคน โดยจะไม่มีบทให้พูด แต่เน้นการอธิบายให้เกิดความรู้และเข้าใจวิถีชีวิตของชาวนาไทย

วัฒนธรรมรูปธรรมที่นักท่องเที่ยวสามารถเข้าถึงได้ด้วยตนเอง และเข้าถึงองค์ความรู้ได้อย่างยั่งยืน ด้วยการชมนิทรรศการบ้านของเรา ซึ่งมีการแสดงทั้งเนื้อหาบรรยายและภาพประกอบ เช่น ภาษาท้องถิ่นสุโขทัย ความรู้การทำปุ๋ย อินทรีย์ปราบศัตรูพืช เป็นต้น

ภาพที่ 56 สถานที่จัดนิทรรศการ

หนวโลก.. สวรรคโลก		ภาษาท้องถิ่นสุโขทัย	
นอน	→ ทือญ	ซู้โขทัย	→ สิบโขทัย
โงาหน้า	→ เห็นไหม	เฝ้า	→ เฝ้า
เอามือ	→ เอามือ?	อิเหนา	→ จิ้งหรีด
เฝ้าหน้า	→ ว่าแล้ว	ขี้	→ ขี้
เอ้อ	→ เออใช่	หอย	→ หอย
เก็บ	→ หรือจะ	หน้าหน้า	→ น้อยหน้า
กำย	→ หรือ	นง	→ นิม, เหนียว, ไม้คอก
ถ่าน	→ ถ่าน	ผ้าห่ม	→ ผ้าห่ม
กะจี	→ ตะขบป่า	ไล่หนุ	→ ลูกชาย
หมา	→ หมา	อิหนู	→ ลูกสาว
น้ำ	→ น้ำ	ซีโก่ง	→ จิ้งหรีด
เตา	→ เตา	ปิ๊น	→ ฝรั่งพันธุ์บ้าน
อินัวม	→ อินัวม	จั่ว	→ จั่ว
		ลีสัด	→ ครีสนันหาลย
		ปลาเห็ด	→ กาดมันปลา
		เกือก	→ รองเท้า
		ผ้าห่มเข้า	→ ผ้าห่มเข้า
		เมียนเลื่อ	→ เก็บเสื้อ
		รู้ด(รุก)	→ ลิปสติก
		เส้นแกวร้อน	→ เส้น
		กะบว	→ หลุม
		ตักกะหีย	→ จีไฮ
		ปิ่น	→ หลอดไฟ
		ปลาเกลือ	→ ปลาเค็ม

ภาพที่ 57 ภาษาถิ่นสุโขทัยให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้

ภาพที่ 58 นักท่องเที่ยวลงมือดำนาปลูกข้าวด้วยตนเอง

5.4 การจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ ท้องถิ่น

วัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม ไม่ได้มีการถ่ายทอดโดยตรง แต่การให้นักท่องเที่ยวได้ทำกิจกรรมต่างๆ ด้วยตนเอง ได้ส่งผลต่อการรับรู้ได้ถึงการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรมในวิถีเกษตรอินทรีย์ให้แก่ นักท่องเที่ยว อาทิเช่น

5.4.1 คุณค่าของภูมิปัญญาชาวบ้าน การให้นักท่องเที่ยวได้ทำกิจกรรมต่างๆ ด้วยตนเอง ได้ทดลองทำเอง ทำในสิ่งที่ไม่เคยทำ ซึ่งมีความยาก แปลกใหม่ และสามารถทำได้ เช่น การดำนา การซื้อควาย ทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความภาคภูมิใจในภูมิปัญญาชาวบ้าน ซึ่งสามารถสร้างผลผลิตทางการเกษตรให้มีอาหารได้รับประทานกันมาอย่างยาวนาน

5.4.2 คุณค่าของอาหารจากวัตถุดิบที่ปลอดภัย การได้ประกอบอาหารจากพืชผักที่ได้เก็บเอง และเป็นพืชผักที่ปลอดภัย ได้สร้างความตระหนักและเห็นคุณค่าของวิถีชีวิตชาวนาแบบดั้งเดิม ที่จะปลูกแบบพอกิน และปลูกในสิ่งที่อยากกิน

5.4.3 ความรู้สึกอบอุ่นใจและการแบ่งปัน การได้เข้าใจถึงวิถีเกษตรอินทรีย์ที่อยู่พื้นฐานของความพอเพียงทั้งการผลิต การบริโภค และการสร้างรายได้ที่ใส่ใจต่อสุขภาพทั้งต่อผู้ผลิตและผู้บริโภค สิ่งนี้เป็นการถ่ายทอดถึงวัฒนธรรมการเอาใจใส่ต่อผู้อื่น เสมือนเป็นญาติพี่น้องที่ต้องดูแลสุขภาพร่วมกัน และวัฒนธรรมของการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ด้วยการแบ่งปันความรู้อย่างเต็มที่เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้นำไปใช้ประโยชน์ และขยายความรู้ส่งต่อให้ผู้อื่นให้ได้ประโยชน์เช่นกัน

“เราขายความที่เราเป็นเรา เราทำอะไรไม่เหมือนใคร เรามีพันธุ์ข้าวเป็นของตัวเอง เราปลูกพืชผักตามที่เรากิน เราในที่นี้คือชาวบ้านที่มาทำงานที่นี่ เรากินอย่างนี้ เราก็ปลูกผักอย่างนี้”

5.5 การจัดการวัฒนธรรมให้คงอยู่

วัฒนธรรมวิถีเกษตรอินทรีย์ มีการจัดการวัฒนธรรมให้คงอยู่ ด้วยกลไก 3 ปัจจัย ดังนี้

5.5.1 การเป็นพื้นที่ต้นแบบหรือตัวอย่างซึ่งมีชื่อเสียง ทำให้ผู้คนที่สนใจเรียนรู้ซึ่งคือนักท่องเที่ยวและกลุ่มคนศึกษาดูงานเข้ามาเรียนรู้ และลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง ได้ทำให้โครงการเกษตรอินทรีย์สนามบินสุโขทัย สามารถเผยแพร่วัฒนธรรมวิถีเกษตรอินทรีย์ขยายวงกว้างมากขึ้น ความรู้ที่ได้รับได้ส่งต่อให้หลายคนเกิดแรงบันดาลใจในการไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันและทำวิถีการผลิตเกษตรกรรมตามแต่กำลังและศักยภาพของแต่ละคนไม่มากนัก

5.5.2 พนักงานเป็นคนในท้องถิ่น ทั้งเป็นผู้ที่มีฐานการทำเกษตรของครอบครัว และบางส่วนไม่ได้มีความรู้มาก่อน ได้มีส่วนช่วยทำให้โครงการเกษตรอินทรีย์สนามบินสุโขทัยเกิดผลเป็นรูปธรรมและลูกหลานของพนักงานซึ่งเป็นคนรุ่นใหม่ได้เข้ามาสัมผัสและเรียนรู้วิถีชีวิตเกษตรกรรมจากสิ่งที่พ่อแม่ได้ทำ อาจมีส่วนให้ในอนาคตความรู้เหล่านี้จะถูกนำไปใช้ในวิถีชีวิตของคนรุ่นใหม่ได้สืบสานต่อไป

“ในช่วงปิดเทอมเด็กๆ พนักงานที่เป็นชาวบ้านที่นี่ได้พาลูกๆ มาเลี้ยงกันที่นี่ มีการให้เด็กๆ มาช่วยงาน มีให้เงินค่าจ้างบ้าง 50 บาท 100 บาทบ้าง เขาเห็นพ่อแม่เขาทำงาน เขาก็รับรู้ได้ ในอนาคตไม่แน่ว่าจะเป็น *homeschool* เป็นโรงเรียนทางเลือก”

5.5.3 การพึ่งตนเองได้ของโครงการเกษตรอินทรีย์สนามบินสุโขทัย ซึ่งกว่าจะมีวันนี้ได้ได้ผ่านประสบการณ์ต่างๆ มากมาย ได้ลองผิดลองถูก จนสามารถจัดระบบการใช้ประโยชน์ที่ดินทั้งหมดให้คุ้มค่า เกิดผลผลิต เกิดร้านค้า เกิดกิจกรรมการเรียนรู้ต่างๆ และมีที่พักรองรับผู้คนที่เข้ามา ทำให้มีรายได้เพียงพอต่อการบริหารจัดการ วัฒนธรรมวิถีเกษตรกรรมจึงมีคุณค่าอย่างมากต่อการอยู่รอดได้ของโครงการสามารถสร้างงานให้แก่คนในท้องถิ่น และเป็นแหล่งเผยแพร่วัฒนธรรมวิถีเกษตรอินทรีย์ให้แก่สังคมได้นำไปใช้ประโยชน์อย่างยาวนาน

6. กิจกรรมท่องเที่ยวสู่เทพสังคโลก อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย

6.1 ผู้จัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น

นางสนอง พรหมเพ็ชร และ นายสุเทพ พรหมเพ็ชร เป็นผู้ประกอบการซึ่งเป็นคนในท้องถิ่น เป็นผู้จัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น จัดกิจกรรมท่องเที่ยวที่บ้านเลขที่ 203/2 หมู่ 3 ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย โดยได้ประกอบการธุรกิจชื่อว่าเทพสังคโลก ซึ่งเป็นกิจการทำเครื่องปั้นสังคโลกของ นายสุเทพ พรหมเพ็ชร ซึ่งเป็นคนจังหวัดสุโขทัย เกิดเมื่อ พ.ศ. 2491 ปัจจุบันอายุ 70 ปี จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 เป็นบุตรของ นายแพง พรหมเพ็ชร มีพี่น้องทั้งหมด 9 คน และได้สมรสกับนางสนอง พรหมเพ็ชร (ประมาณปี พ.ศ. 2520) มีบุตรด้วยกัน 2 คน เดิม นาย สุเทพมีอาชีพทำนา ทำไร่ ฐานะทางบ้านยากจน ช่วงเวลาว่างจากการทำนา ได้พยายามหาอาชีพเสริม ด้วยการนำดินเหนียวมาฝึกปั้น แรกเริ่มปั้นเป็นรูปสัตว์ต่างๆ แล้วนำไปเผาไฟโดยใช้แกลบ เมื่อมีผู้มาพบเห็นและให้ความสนใจ จึงได้ทำการขอซื้อไปจำหน่ายต่อ จนเป็นที่รู้จักกันมากขึ้น และได้มีการพัฒนารูปแบบของสินค้า

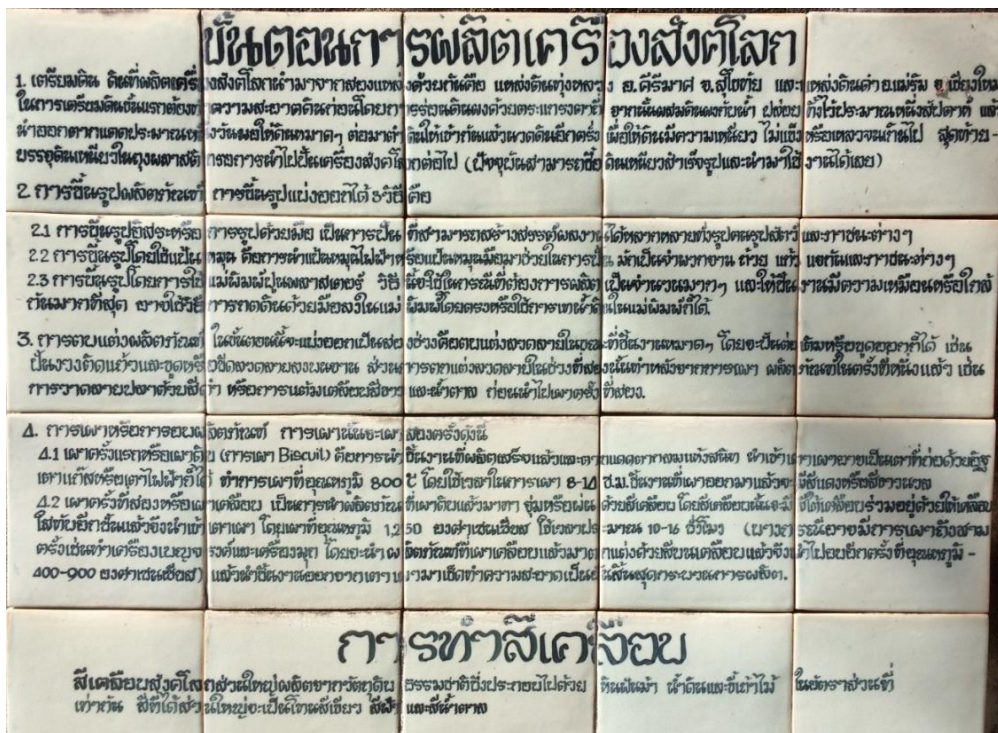
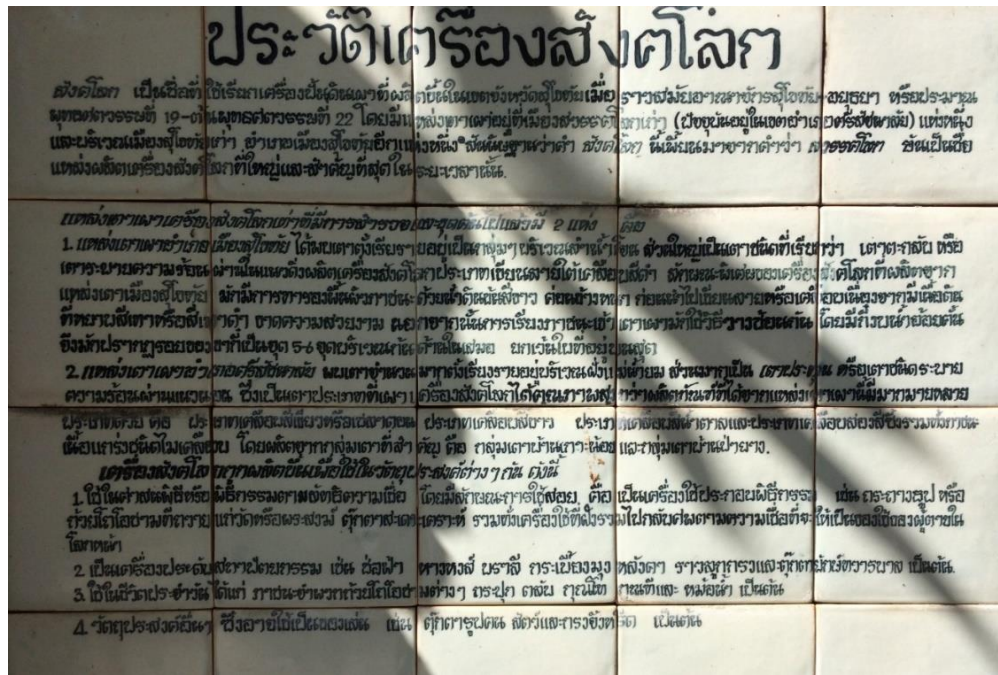
ให้มีความหลากหลายแต่เน้นรูปแบบตามของโบราณสมัยสุโขทัย ต่อมาในปี พ.ศ.2520 เริ่มนำข้าวตอกพระร่วงมาแกะสลักเป็นรูปพระ ในช่วงนั้นมีการขุดค้นโบราณวัตถุกันอย่างแพร่หลาย แต่ของที่ขุดขึ้นมานั้นส่วนมากชำรุด จึงคิดนำของเหล่านั้นมาซ่อมแซม จึงเริ่มฝึกซ่อมโบราณวัตถุจนชำนาญและเริ่มมีผู้มาว่าจ้าง ต่อมาหัวหน้ากรมศิลปากรที่ 3 นายมะลิ โครกสันเทียะ เห็นว่าเป็นช่างที่มีฝีมือดี จึงชักชวนให้เข้าร่วมงานด้วย ทำให้เริ่มมีรายได้ประจำ และฐานะทางการเงินดีขึ้น จึงแยกตัวออกจากบ้านหลังเดิม มาสร้างบ้านหลังใหม่ในพื้นที่ปัจจุบันของสุเทพสังคโลก และได้ปรึกษากับนายมะลิว่าจะทำเครื่องปั้นดินเผาสังคโลกโดยเลียนแบบของโบราณ นายมะลิจึงแนะนำในขั้นตอนกระบวนการทำ และนายสุเทพจึงได้กลับมาทดลองตามคำแนะนำและเมื่อมีโอกาสไปเยี่ยมชมโรงงานผลิตเครื่องปั้นดินเผาที่มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จึงได้ลงทุนซื้อเตาเผาและทดลองทำน้ำเคลือบจนกระทั่งได้เครื่องปั้นดินเผาตามที่ต้องการ ใน ปี พ.ศ. 2532 ได้ตั้งโรงงานโดยใช้ชื่อ “สุเทพสังคโลก” และได้ถ่ายทอดความรู้แก่ญาติ พี่น้องเพื่อสร้างรายได้แก่ตนเองและครอบครัว

การเชื่อมโยงการจัดการวัฒนธรรมสุเทพสังคโลกกับการท่องเที่ยว ตั้งแต่เริ่มต้นการสร้างโรงงานสุเทพสังคโลก และจากการเป็นที่รู้จักของคนในวงการทำเครื่องปั้นดินเผาสังคโลกในระดับหนึ่ง ทำให้โรงงานสุเทพสังคโลกมีผู้คนมาแวะเวียนและทัศนศึกษาอย่างต่อเนื่อง และได้มีกิจกรรมที่ให้ผู้เข้ามาเยี่ยมชมได้ทดลองทำชิ้นงานของตนเองตั้งแต่เริ่มมีกิจการโรงงาน ปัจจุบันนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ที่สนใจและได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมท่องเที่ยว เป็นนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ ได้แก่ สเปน อิตาลี ฝรั่งเศส อเมริกา เยอรมัน โดยเข้ามาพร้อมกับบริษัทนำเที่ยว (สไมล์ทัวร์ ของจังหวัดเชียงใหม่) บริษัทนำเที่ยวจะนำนักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมทุกวันเสาร์ ครั้งละจำนวน 60-90 คน หากนักท่องเที่ยวสนใจทำกิจกรรมเขียนลายบนเครื่องปั้นดินเผาหรือทดลองปั้นภาชนะ บริษัททัวร์จะพามาเป็นคณะเล็ก จำนวน 2 - 15 คน กำหนดค่าใช้จ่ายในกิจกรรมการเขียนลายบนภาชนะ ตามขนาดของภาชนะที่ใช้เขียน หากเป็นถ้วยขนาดเล็กราคาเริ่มต้นที่ 150 บาท และภาชนะขนาดใหญ่ราคาสูงสุด 500 บาท เมื่อนักท่องเที่ยวทำการเขียนลายบนภาชนะเสร็จแล้ว ทางสุเทพสังคโลกจะนำภาชนะไปเข้ากระบวนการเคลือบและเผา แล้วจะส่งของไปให้นักท่องเที่ยวทางไปรษณีย์ตามที่อยู่ที่ให้ไว้

“ใครเข้ามาแล้วอยากทำ เราก็สอนให้เขาทำ เขาเข้ามาปั้น เข้ามาเขียนลายแล้วให้เราเผา แล้วค่อยส่งให้เขาที่หลัง”

6.2 การจัดการรวบรวมองค์ความรู้วัฒนธรรม

นายสุเทพ พรหมเพ็ชร มีการรวบรวมความรู้ด้วยตนเอง ทั้งจากการได้ลงมือทำ ทดลองทำด้วยตนเอง ตามภูมิปัญญาพื้นบ้านทั้งการปั้นดิน และเผาด้วยแกลบ และได้พัฒนาความรู้มากขึ้นเมื่อได้เข้าทำงานซ่อมเครื่องดินเผา โดยได้รับการถ่ายทอดและให้คำแนะนำจากหัวหน้ากรมศิลปากร จึงเกิดการสั่งสมประสบการณ์ ตกผลึกเป็นความรู้และพัฒนากระบวนการทำเครื่องปั้นดินเผาของตนเอง องค์ความรู้อยู่ในตัวบุคคล ไม่ได้มีการบันทึกองค์ความรู้เป็นลายลักษณ์อักษรด้วยตนเอง แต่มีหลายหน่วยงานได้เข้ามาทำการศึกษาและถอดองค์ความรู้ต่างๆ จึงได้นำเนื้อหาามาทำสื่อเผยแพร่ในบริเวณของโรงงานสุเทพสังคโลก

ภาพที่ 59 การรวบรวมองค์ความรู้เป็นลายลักษณ์อักษรการผลิตเครื่องสังคโลก

6.3 การจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น

สุเทพสังคโลก มีการจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม ด้วยการบรรยาย นำชมผลิตภัณฑ์สาธิต และให้ลงมือทำ โดยเริ่มต้นจาก นางสนอง พรหมเพ็ชร ให้การต้อนรับบริเวณทางเข้าโรงงาน และการบรรยาย ถึงประวัติของเครื่องปั้นดินเผาสังคโลก วิธีและกระบวนการผลิตเครื่องปั้นดินเผาสังคโลก โดยให้

มัลลเทศก์เป็นล่ามแปลภาษาตลอดช่วงของการบรรยาย จากนั้นนำนักท่องเที่ยวเข้าไปเลือกชมผลิตภัณฑ์ หากนักท่องเที่ยวสนใจทำกิจกรรมเขียนลาย และกิจกรรมปั้นเครื่องปั้นดินเผาส่งโลก ใช้เวลาประมาณ เกือบ 2 ชั่วโมง ในส่วนของกิจกรรมเขียนลายภาษาชนบนเครื่องสังคโลก นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะเลือกเขียน ลายปลาตามแบบที่ทางโรงงานได้วาดไว้ ซึ่งเป็นลวดลายตามเอกลักษณ์ท้องถิ่นของชาวสุโขทัย สันนิษฐาน กันว่าเป็น “ปลาก่า” ซึ่งปลาก่าเป็นปลาน้ำจืดชนิดหนึ่งรูปร่างคล้ายปลาตะเพียน มีอยู่ 2 ชนิดคือ ปลากาดำ และปลากาทรงเครื่อง มีมากในแม่น้ำลำคลองทั่วไป และในแม่น้ำยมซึ่งเป็นแม่น้ำสายหลักของจังหวัด สุโขทัย โดยรูปปลาก่ามาเป็นภาพตัวแทนของจังหวัดสุโขทัย

การลงมือทำกิจกรรมเขียนลาย เจ้าหน้าที่โรงงานจะให้เลือกภาชนะตามลักษณะและขนาดที่ นักท่องเที่ยวต้องการ เช่น ถ้วยขนาดเล็ก ถ้วยน้ำจิ้ม จาน ชาม ทางโรงงานจัดเตรียมสถานที่ โต๊ะ เก้าอี้ อุปกรณ์พู่กัน และสีต่างๆ เช่น สีดำ ทำจากหินและน้ำซี้ถ้า ซึ่งเป็นภูมิปัญญาดั้งเดิม เจ้าหน้าที่จะให้ คำแนะนำการวาดลายเส้น ลวดลาย และให้ลงมือทำ โดยจะมีการให้คำแนะนำทุกขั้นตอนอย่างใกล้ชิด เมื่อ ทำเสร็จขั้นตอนแล้ว เจ้าหน้าที่จะรับไปดำเนินการต่อ โดยนักท่องเที่ยวเขียนชื่อที่อยู่ให้ถูกต้องชัดเจน พร้อม การชำระเงิน หลังจากนั้นทางโรงงานจะจัดส่งไปรษณีย์ไปยังนักท่องเที่ยว

ภาพที่ 60 ลวดลายเครื่องปั้นดินเผาสะท้อนเอกลักษณ์ท้องถิ่น

การจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมธรรม ด้วยการจัดทำป้ายสื่อความหมายเป็นลายลักษณ์อักษร ภาษาไทยให้นักท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวชาวไทยที่สนใจเรียนรู้ด้วยตนเอง หรือมัลลเทศก์ได้อ่านและสื่อสาร กับนักท่องเที่ยวต่างชาติได้เรียนรู้เพิ่มเติม รวมทั้งการจัดวางรูปแบบต่างๆ เพื่อแสดงถึงศิลปะแบบต่างๆ ของโรงงานสุเทพสังคโลก

ภาพที่ 61 รูปปั้นเครื่องสังคโลกตามความเชื่อ

องค์ความรู้เกี่ยวกับเครื่องปั้นสังคโลก สังคโลก เป็นชื่อที่ใช้เรียกเครื่องปั้นดินเผาที่ผลิตขึ้นในเขตจังหวัดสุโขทัยเมื่อราวสมัยอาณาจักรสุโขทัย-อยุธยา หรือประมาณพุทธศตวรรษที่ 19 ถึง ต้นพุทธศตวรรษที่ 22 โดยมีแหล่งเตาเผาอยู่ที่เมืองสวรรคโลกเก่า (ปัจจุบันอยู่ในเขตอำเภอสรีสัชนาลัย) แห่งหนึ่งและบริเวณเมืองสุโขทัยเก่า อำเภอมืองสุโขทัยอีกแห่งหนึ่ง สันนิษฐานว่า คำว่า “สังคโลก” เพี้ยนมาจากคำว่า สวรรคโลก อันเป็นชื่อแหล่งผลิตเครื่องสังคโลกที่ใหญ่และสำคัญที่สุดในระยะเวลานั้น แหล่งเตาเผาเครื่องสังคโลกเท่าที่มีการสำรวจและขุดค้นไปแล้วมี 2 แห่ง ได้แก่ แหล่งเตาเผาอำเภอมืองสุโขทัย พบเตาตั้งเรียงรายอยู่เป็นกลุ่มๆ บริเวณลำน้ำโจน ส่วนใหญ่เป็นเตาชนิดที่เรียกว่า เตาตะกลับ หรือ เตาระบายความร้อนผ่านในแนวตั้ง ผลิตเครื่องสังคโลกประเภทเขียนลายใต้เคลือบสีด้า ลักษณะพิเศษของเครื่องสังคโลกที่ผลิตจากแหล่งเตามืองสุโขทัย มักมีการรองพื้นด้วยภาชนะด้วยน้ำขี้ขาวค่อนข้างหนา ก่อนนำไปเขียนลายหรือเคลือบเนื่องจากมีเนื้อดินที่หยาบสีเทาหรือเทาดำ ขาดความสวยงาม นอกจากนั้นการเรียงภาชนะเข้าเตาเผามักใช้วิธีวางซ้อนกัน โดยมีกึ่งบนน้ำอ้อยคั้นจึงปรากฏรอยของขาที่เป็นจุด 5-6 จุดบริเวณก้นด้านในเสมอ ยกเว้นใบที่อยู่บนสุด และแหล่งเตาเผาอำเภอสรีสัชนาลัย พบเตาเผาจำนวนมากตั้งเรียงรายอยู่บริเวณฝั่งแม่น้ำยม ส่วนมากเป็นเตาประทุนหรือเตาชนิดระบายความร้อนผ่านแนวนอน เป็นเตาประเภทเผาเครื่องสังคโลกได้คุณภาพสูงกว่า ผลิตภัณท์ที่ได้จากแหล่งเตาเผามีหลายประเภท อาทิ ประเภทเคลือบสีเขียวหรือเซลาดอน ประเภทเคลือบขาว ประเภทเคลือบสีน้ำตาล และประเภทเคลือบสองสี ซึ่งรวมทั้งภาชนะเนื้อแกร่งชนิดไม่เคลือบด้วย โดยผลิตจากกลุ่มเตาที่สำคัญ คือ กลุ่มเตาบ่านเกาะน้อยและกลุ่มเตาบ่านปายาง

เครื่องสังคโลกถูกผลิตขึ้นเพื่อใช้ในวัตถุประสงค์ ได้แก่ ใช้ในศาสนาพิธีหรือพิธีกรรมตามลัทธิความเชื่อ โดยมีลักษณะการใช้สอย คือเป็นเครื่องใช้ประกอบพิธีกรรม เช่น กระจกธูป หรือถ้วยโถโอชามที่ถวาย

แก้ววัดหรือพระสงฆ์ ตึกตาสะเดาะเคราะห์ รวมทั้งเครื่องใช้ที่ฝังรวมไปกลับศพตามความเชื่อที่จะให้เป็นของใช้ของผู้ตายในโลกหน้า เป็นเครื่องประดับสถาปัตยกรรม เช่น ซอฟ้า หางหงส์ บราลี กระเบื้องมุงหลังคา ราวลูกกรงและตึกต้ายักษ์ทวารบาล เป็นต้น ใช้ในชีวิตประจำวัน ได้แก่ ภาชนะจำพวกถ้วยโถโอชามต่างๆ กระปุก ตลับ กุณโท กุณทีและหม้อน้ำ เป็นต้น และวัตถุประสงค้อื่นๆ อาทิ ตึกตารูปคน รูปสัตว์และกรงจิ้งหรีด เป็นต้น

ขั้นตอนการผลิตเครื่องสังคโลก เริ่มจากการ 1) เตรียมดิน ดินที่ผลิตเครื่องสังคโลกนำมาจากสองแหล่งด้วยกันคือ แหล่งต้นทุ่งหลวง อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร และแหล่งดินดำอำเภอมะแมร์ จังหวัดเชียงใหม่ ในการเตรียมดิน ขั้นแรกต้องทำความสะอาดดินก่อนโดยการร่อนดินผงด้วยตระแกรงตาถี่ จากนั้นผสมดินผงกับน้ำ ปล่อยให้แห้งไว้ประมาณหนึ่งสัปดาห์ แล้วนำออกมาตากแดดประมาณหนึ่งวันให้ดินหมาด ต่อมาตำดินให้เข้ากันแล้วนวดดินอีกครั้ง เพื่อให้ดินมีความเหนียว ไม่แข็งหรือหลวมจนเกินไป สุดท้ายบรรจุดินเหนียวในถุงพลาสติกหรือการนำไปปั้นเป็นเครื่องสังคโลกต่อไป (ปัจจุบันสามารถซื้อดินเหนียวสำเร็จรูปและนำมาใช้งานได้เลย) 2) การขึ้นรูปผลิตภัณฑ์ การขึ้นรูปแบ่งออกได้ 3 วิธี คือ การขึ้นรูปอิสระหรือการขึ้นรูปด้วยมือ เป็นการปั้นที่สามารถสร้างสรรค์ผลงานได้หลากหลายทั้งรูปคน รูปสัตว์และภาชนะต่างๆ การขึ้นรูปโดยใช้แป้นหมุน คือการนำแป้นหมุนไฟฟ้าหรือแป้นหมุนมือมาช่วยในการปั้น มักเป็นจำพวกจาน ถ้วย แก้ว แจกันและภาชนะต่างๆ และการขึ้นรูปโดยใช้แม่พิมพ์ปูนปลาสเตอร์ วิธีนี้จะใช้ในกรณีที่ต้องการผลิตเป็นจำนวนมากๆ และใช้ขึ้นงานมีความเหมือนหรือใกล้เคียงกันมากที่สุด อาจใช้วิธีการกดดินด้วยมือลงในแม่พิมพ์โดยตรงหรือใช้การเทน้ำดินในแม่พิมพ์ก็ได้ 3) การตกแต่งผลิตภัณฑ์ในขั้นตอนนี้จะแบ่งออกเป็นสองช่วงคือ ตกแต่งลายในขณะที่ขึ้นงานหมาดๆ โดยจะปั้นต่อเติมหรือขีดออกก็ได้ เช่น ปั้นงานติดแก้วและขีดหรือขีดลวดลายบนงาน ส่วนการตกแต่งลวดลายในช่วงที่สองนั้นทำหลังจากการเผาผลิตภัณฑ์ในครั้งหนึ่งที่แล้ว เช่น การวาดลายปลาด้วยน้ำสีดำ หรือการแต้มเคลือบสีขาวและน้ำตาลก่อนนำไปเผาครั้งที่สอง 4) การเผาหรือการอบผลิตภัณฑ์ การเผานั้นจะเผาสองครั้ง เผาครั้งแรกหรือเผาดิน (การเผา Biscuit) คือการนำชิ้นงานที่ผลิตเสร็จแล้วและตากแดดตากลมแห้งสนิท นำเข้าเตาเผาอาจเป็นเตาที่ก่อด้วยอิฐ เตาแก๊สหรือเตาไฟฟ้าก็ได้ ทำการเผาที่อุณหภูมิ 800 องศาเซลเซียส โดยใช้เวลาในการเผา 8-14 ชั่วโมง ชิ้นงานที่เผาออกมาแล้วจะมีสีแดงหรือสีขาวนวล เผาครั้งที่สองหรือเผาเคลือบ เป็นการนำผลิตภัณฑ์ที่เผาดิบแล้วมาทา จุ่มหรือพ่น ด้วยสีเคลือบโดยสีเคลือบนั้นจะมีสีที่ได้เคลือบบรรจุอยู่ด้วยให้เคลือบสีทับอีกชั้นแล้วจึงนำเข้าเตาเผา โดยเผาที่อุณหภูมิ 1,250 องศาเซลเซียส ใช้เวลาประมาณ 10-16 ชั่วโมง (บางกรณีอาจมีการเผาถึงสามครั้ง เช่นการทำเครื่องเบญจรงค์และเครื่องมุก โดยจะนำผงผลิตภัณฑ์ที่เผาเคลือบแล้วมาตกแต่งด้วยสีบนเคลือบแล้วจึงนำกลับไปอบอีกครั้งที่อุณหภูมิ 400-900 องศาเซลเซียส) แล้วนำชิ้นงานออกจากเตาเผามาเช็ดทำความสะอาดเป็นการสิ้นสุดกระบวนการผลิต 5) การทำสีเคลือบ สีเคลือบของเครื่องสังคโลกส่วนใหญ่ผลิตจากวัตถุดิบธรรมชาติซึ่งประกอบไปด้วย หินฟันม้า น้ำดินและขี้เถ้าไม้ ในอัตราส่วนที่เท่ากัน สีที่ได้ส่วนใหญ่จะเป็นสีโทนเขียว สีฟ้าและสีน้ำตาล

6.4 การจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น

วัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม มีการจัดการถ่ายทอดผ่านป้ายแสดงความรู้ถึงวัตถุประสงค์ของการผลิตเครื่องสังคโลกตามความเชื่อต่างๆ และได้รับรู้ถึงความเชื่อจากผลิตภัณฑ์ที่จัดแสดงในโรงงานจำนวนมาก เช่น เทวรูป หรือรูปปั้นสิ่งศักดิ์สิทธิ์เครื่องสังคโลก ที่ใช้ในพิธีกรรมต่างๆ ซึ่งเป็นการปั้นจากฐานคติ ความเชื่อ ความศรัทธาส่วนตัวของนายสุเทพ พรหมเพชร มีการถ่ายทอดวัฒนธรรมนามธรรมให้นักท่องเที่ยวผ่านลวดลายของภาพวาด ซึ่งเป็นภาพปลาเก่า ได้สะท้อนถึงความเชื่อของคนสุโขทัยว่า ปลาเป็นสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์ในพื้นที่แห่งนี้ วิถีชีวิตของคนสุโขทัยจึงผูกพันกับน้ำและนา ตามที่คำกล่าวที่ว่า “ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว” รวมทั้งความเป็นเอกลักษณ์ของเครื่องสังคโลกของสุเทพสังคโลก ทุกชิ้นที่ผลิตจากโรงงานเป็นงาน hand made ผลิตด้วยมือทั้งหมด งานแต่ละงานจึงเสมือนเป็นงานที่มีชิ้นเดียวในโลก อีกทั้งงานสังคโลกยังคงใช้น้ำเคลือบตัวชิ้นงานที่ใช้วิธีการแบบสมัยโบราณจึงส่งผลให้สีสันทนของเครื่องสังคโลกของสุเทพสังคโลกจะมีลักษณะเฉพาะตัว ส่วนนี้จึงส่งผลต่อความภาคภูมิใจของนักท่องเที่ยวที่ได้ทำผลิตภัณฑ์ด้วยตนเองและเป็นหนึ่งเดียวของโลกที่ยังคงใช้ภูมิปัญญาการผลิตแบบดั้งเดิม

ภาพที่ 62 ผลงานของนักท่องเที่ยวจากกิจกรรมเขียนลายเครื่องสังคโลก

6.5 การจัดการวัฒนธรรมให้คงอยู่

วัฒนธรรมเครื่องปั้นสังคโลก มีการจัดการวัฒนธรรมให้คงอยู่ ด้วยกลไก 5 ประการ ดังนี้

6.5.1 การสืบต่อในระบบครอบครัว สุเทพสังคโลกถือว่าเป็นหนึ่งในอุตสาหกรรมในครัวเรือนที่สร้างรายได้ สร้างอาชีพของญาติพี่น้องตระกูลพรหมเพชร นายสุเทพ พรหมเพชรได้ทำการสอนการทำเครื่องสังคโลกให้กับลูกหลานทุกคนที่ต้องการเรียนรู้ และชักชวนให้เข้ามาทำงานในโรงงาน ลูกหลานในตระกูลพรหมเพชรและญาติทางด้านนางสนอง พรหมเพชร (ภรรยา) จึงสามารถสานต่อการทำเครื่องสังคโลก

6.5.2 การพัฒนาความดั้งเดิมสู่ความร่วมมือ นายสันติ พรหมเพชร บุตรชาย ได้มารับการถ่ายทอดการทำเครื่องสังคโลก และมีกิจการของตัวเองชื่อว่า “กะณเฑาะ” ตั้งอยู่ฝั่งตรงข้ามของสุเทพสังคโลก มีรูปแบบผลงานที่เน้นศิลปะร่วมสมัย

“ป่าจะเน้นของเก่า เอาแบบของเก่าจากพิพิธภัณฑ์แล้วเอามาให้ลูกเขาปั้น ลิบขึ้น ยี่ลิบขึ้นก็ว่าไป ส่วนของใหม่ก็ปล่อยให้เด็กรุ่นใหม่ ลูกๆหลานๆ ไปพัฒนากันต่อไป...”

6.5.3 เปิดโอกาสให้ชาวบ้านนำผลผลิตมาฝากขาย ให้ชาวบ้านที่ว่างเว้นจากการทำไร่ทำนา และมีฝีมือทางด้านงานปั้น มานำวัตถุดิบจากทางโรงงานสุเทพสังคโลกไปปั้นที่บ้านได้ และนำมาเผาและจัดจำหน่ายที่สุเทพสังคโลกได้ โดยราคาคืนอยู่กับชิ้นงาน

“หนูนาก็ทำนา พอหมดหนูนาก็มาทำเครื่องสังคโลก
ตอนนี้ก็มีลูกอายุ 60 70 ปี เอางานไปทำที่บ้านกัน ทำเสร็จก็นำมาส่งที่นี่”

6.5.4 การประสานงานรับการสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ ได้แก่ องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) หรือ อพท.4 การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย จังหวัดสุโขทัย และสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสุโขทัย ด้วยการช่วยประชาสัมพันธ์ และนำนักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมโรงงาน และได้มีส่วนทำให้บริเวณชุมชนเมืองเก่าหลังตลาดวัดตระพังทอง เป็นแหล่งท่องเที่ยวและมีกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวเขียนลายบนภาชนะและทดลองปั้นเครื่องดินเผา ซึ่งมีโรงงานทำเครื่องสังคโลกจำนวน 3 โรงงาน ได้แก่ กะณเฑาะ บัวสังคโลก และอุษาสังคโลก

6.5.5 การใช้การท่องเที่ยวมาสร้างคุณค่าให้กับทรัพยากรวัฒนธรรม จากการมีบริษัทนำเที่ยวพานักท่องเที่ยวเข้ามาอย่างต่อเนื่อง และได้พูดถึงคุณค่าที่ควรอนุรักษ์ไว้ ทำให้เกิดความตระหนักและเห็นคุณค่าและความสำคัญกับเครื่องสังคโลก ซึ่งเป็นทรัพยากรวัฒนธรรมและทรัพยากรการท่องเที่ยวของจังหวัดสุโขทัย สามารถสร้างอาชีพ สร้างรายได้ และสื่อถึงความเป็นสุโขทัยได้เป็นอย่างดีจึงทำให้เกิดแรงบันดาลใจในการอนุรักษ์รักษาการทำเครื่องปั้นดินเผาให้คงอยู่ต่อไป

“อนุรักษ์สังคโลกไว้นะ ถ้าเราไม่อนุรักษ์มันจะหมดหายไป”
“ฝรั่งอยู่ต่างประเทศ เขายังเห็นคุณค่าให้อุรักษ์สังคโลกไว้ แต่คนไทยเองกลับไม่อนุรักษ์”

จังหวัดสมุทรสงคราม

คณะผู้วิจัยได้ทำความเข้าใจแก่กลุ่มเป้าหมาย และสร้างความร่วมมือในโครงการวิจัย รวมทั้งเข้าร่วมกิจกรรมและศึกษาข้อมูลการจัดการวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยผู้อำนวยการสำนักงานการท่องเที่ยวจังหวัดสมุทรสงคราม ได้กำหนดเส้นทางท่องเที่ยว ตรงตามพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวจากตะวันออกกลาง ที่เป็นครอบครัวและมีฐานรายได้สูง ซึ่งให้ความสนใจต่อกิจกรรมที่เน้นศึกษาเรียนรู้วิถีชีวิตท้องถิ่น แต่ยังคงต้องการที่พักที่มีคุณภาพการบริการในระดับดีมาก ทิศทางการจัดกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวชาวตะวันออกกลางได้เข้าถึงประสบการณ์ที่สัมผัสได้ถึงวัฒนธรรมท้องถิ่น (local experience) เน้นการชมสาธิต การได้ลงมือทำ การซื้อสินค้า การชมสถานที่ท่องเที่ยว โดยสำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (สำนักงานต่างประเทศดูไบ) ได้มีการกำหนดโปรแกรมการท่องเที่ยว และได้นำกลุ่มผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวจากกลุ่มประเทศในความรับผิดชอบ ได้แก่ ประเทศ Bahrain, Iran, Iraq, Jordan, Kuwait, Lebanon, Oman, Qatar, Saudi Arabia, Syria, Yemen and United Arab Emirates, Libia, และ Egypt เข้าร่วมกิจกรรมตามโปรแกรม ในช่วงระหว่างวันที่ 17-22 มีนาคม 2560 มีรายละเอียดการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น ดังนี้

กิจกรรมท่องเที่ยวบ้านริมคลองโฮมสเตย์ จังหวัดสมุทรสงคราม

1. ผู้จัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น

ผู้จัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น เป็นกลุ่มคนในชุมชน เป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านริมคลองโฮมสเตย์ เดิมเป็นบ้านของคนในชุมชนที่ตั้งอยู่ริมคลองผีหลอก ซึ่งเป็นสายน้ำที่ล่องไปจนถึงอัมพวา ด้วยความที่คนในชุมชนเริ่มตระหนักถึงคุณค่าของทรัพยากรที่ตนเองมี ทั้งวิถีชีวิตความเป็นอยู่แบบดั้งเดิมในการประกอบอาชีพชาวสวนมะพร้าว มีการนำมะพร้าวมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ที่หลากหลาย มีการสัญจรทางน้ำโดยเรือ และการชมต้นลำพูที่มีกิ่งห้อยส่องแสงในยามค่ำคืน ทำให้ในปี พ.ศ. 2546 คุณธิดา เอกแก้วนำชัย และคุณสวน หัตถินาโค ร่วมกันปรับปรุงที่อยู่อาศัยเพื่อต้อนรับผู้มาเยือนจากต่างถิ่นและนักท่องเที่ยว จนผู้มาเยือนประทับใจกลับไปพูดกันปากต่อปาก ทำให้มีนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น หลังจากนั้นคนในชุมชนจึงเริ่มมีการปรับปรุงบ้านเรือนเพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยวมากขึ้น และรวมตัวกันจัดตั้งเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านริมคลองโฮมสเตย์ดังเช่นในปัจจุบัน โดยยังคงความเป็นดั้งเดิมของวิถีชีวิตความเป็นอยู่เอาไว้ได้อย่างครบถ้วน (เกี่ยวกับชุมชนบ้านริมคลองโฮมสเตย์, 2560 : ออนไลน์)

บ้านริมคลองโฮมสเตย์หรือกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านริมคลองโฮมสเตย์ เริ่มกิจการเมื่อปี พ.ศ. 2547 โดยเปิดให้บริการที่พักในรูปแบบของโฮมสเตย์ที่ให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสวิถีชีวิตความเป็นอยู่แบบชาวบ้านริมสองฝั่งคลอง เรียนรู้การใช้ชีวิตแบบชาวสมุทรสงคราม ทั้งยังส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กลุ่มชุมชนได้รับรางวัลมาตรฐานโฮมสเตย์รางวัลอุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทยครั้งที่ 8 (Thailand Tourism Award 2010) และได้คัดเลือกเป็น 1 ใน 20 ชุมชนสร้างสรรค์ของประเทศโดยนิตยสาร Creative Tourist อีกทั้งยังเป็นชุมชนต้นแบบทางด้านเศรษฐกิจพอเพียง (บ้านริมคลองโฮมสเตย์, 2560 : ออนไลน์)

นักท่องเที่ยวสามารถสัมผัสวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชนผ่านกิจกรรมเชิงท่องเที่ยวในรูปแบบฐานการเรียนรู้ภูมิปัญญาชุมชน ที่ช่วยสร้างความเพลิดเพลินและประสบการณ์ใหม่ให้กับนักท่องเที่ยว เช่น วิถีชีวิตมะพร้าวไทย การทำขนมไทย การจักสานจากทางมะพร้าว และการทำน้ำตาลมะพร้าว เป็นต้น

1.2 การจัดการรวบรวมองค์ความรู้วัฒนธรรม

ชุมชนได้มีการศึกษาข้อมูลของตนเองเพื่อบอกเล่าให้นักท่องเที่ยวได้ศึกษา ชุมชนมีการวิเคราะห์ตัวตนของชุมชนว่ามีทรัพยากรและวัฒนธรรมของชุมชนในแต่ละด้านอะไรบ้าง เช่น ข้อมูลวัฒนธรรมเกี่ยวกับมะพร้าว คุณธิดาได้พยายามรวบรวมเรื่องราวและคุณค่าทางวัฒนธรรมที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษไว้ในพิพิธภัณฑ์มะพร้าว เพื่อเป็นแหล่งข้อมูลให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้ เนื่องจากตระหนักดีว่ามะพร้าวมีคุณประโยชน์ต่อชีวิตมนุษย์ และสามารถใช้ประโยชน์ได้แทบทุกส่วน จึงพยายามหาทุนเพื่อนำองค์ความรู้ต่างๆ ที่เกี่ยวกับมะพร้าวมาเผยแพร่แก่นักท่องเที่ยว

ภูมิปัญญาบางอย่างต้องมีการรื้อฟื้นและเรียนรู้ใหม่ โดยใช้การลองผิดลองถูก และสอบถามผู้รู้ เช่น การทำตาลซึ่งเป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมที่ผูกพันกับชีวิตชาวอำเภอมานาน แต่ครอบครัวของคุณธิดาก็เลิกทำมานาน เมื่อต้องมารื้อฟื้นจึงต้องศึกษาและรวบรวมข้อมูลค่อนข้างมาก ความลำบากแรกที่ได้รับคือการหาคนป็นตาล เนื่องจากอาชีพทำตาลเป็นอาชีพที่ลำบากและต้องอยู่กับสวนมะพร้าวตลอดเวลา เพราะการป็นตาลจะเริ่มตั้งแต่เวลา 04.00 น. จะแล้วเสร็จประมาณ 21.00 น. ได้พักช่วงกลางวันประมาณ 11.00 น. เมื่อถึงเวลา 15.00 น. ก็ต้องขึ้นตาลต่อ ช่วงว่างก็คือการล้างกระบอกตาล ต้องล้างให้สะอาด แล้วเอาไปลวกน้ำและคว่ำไว้ พอมาถึงช่วงบ่ายก็เอาไม้พะยอมโรยแล้วก็แบกเข้าสวนตาล จะเห็นได้ว่าเมื่อรุ่นพ่อแม่สัมผัสความยากลำบาก ก็ไม่ต้องการให้ลูกเป็นเช่นตน จึงพยายามส่งลูกเรียนสูงๆ เพราะกลัวลูกลำบาก ปัจจุบันคนขึ้นตาลที่อายุน้อยที่สุด คือ 40 ปี คนรุ่นใหม่ก็เข้าไปทำงานที่กรุงเทพฯ ด้วยเหตุการนี้การรวบรวมองค์ความรู้จึงต้องมีการค้นคว้า สอบถามจากผู้รู้ โดยเฉพาะการทำตาลซึ่งมีรายละเอียดค่อนข้างมาก ใช้การลองผิดลองถูกหลายครั้งกว่าจะสำเร็จ

1.3 การจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น

1.3.1 ผู้ถ่ายทอดวัฒนธรรม ผู้ถ่ายทอดวัฒนธรรมมี 2 ลักษณะ ได้แก่ การถ่ายทอดรายบุคคล และการถ่ายทอดเป็นกลุ่ม ทั้งนี้ลักษณะและรูปแบบการถ่ายทอดแตกต่างกัน โดยแต่ละคนจะประจำฐานกิจกรรมของตน มีรายละเอียดดังนี้

1.3.1.1 ถ่ายทอดรายบุคคล การถ่ายทอดข้อมูลจะแบ่งหน้าที่รับผิดชอบในแต่ละฐาน โดยเริ่มจากคุณธิดาซึ่งจะให้ข้อมูลเกี่ยวกับความเป็นมาของบ้านริมคลองโฮมสเตย์และข้อมูลโดยรวม ทั้งเรื่องการส่งเสริมและสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ ที่เอื้อหนุนให้ประสบความสำเร็จจนได้รับรางวัลต่างๆ มากมาย จากนั้นจึงส่งต่อให้คุณสมชายที่จะให้ข้อมูลเฉพาะเกี่ยวกับวิถีชีวิตและภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องมะพร้าว ส่วนคุณลั่นทมมีความสามารถในการจักสานโดยใช้ใบมะพร้าว สามารถพูดคุยได้ตอบอธิบายได้

ชัดเจน จะเห็นได้ว่าการให้ข้อมูลเป็นรายบุคคลเช่นนี้ ผู้ถ่ายทอดจะต้องรู้สึกและรู้รอบ อธิบายและตอบคำถามนักท่องเที่ยวได้

1.3.1.2 ถ่ายทอดเป็นกลุ่ม การถ่ายทอดเป็นกลุ่มช่วยสร้างสีสันและความสนุกสนานให้นักท่องเที่ยวได้ ส่วนใหญ่มักใช้กับกิจกรรมที่ต้องอาศัยความร่วมมือกัน เช่น การทำขนมต้มที่มีผู้สูงอายุมารวมตัวกันและช่วยกันสาธิตการทำขนม รวมทั้งการเกี่ยวน้ำตาลที่เตาตาลที่ต้องมีผู้สาธิตให้นักท่องเที่ยวดู ในแต่ละส่วนของขั้นตอนการทำ การถ่ายทอดเช่นนี้ผู้ถ่ายทอดต้องช่วยกันอธิบายและคอยดูแลให้นักท่องเที่ยวร่วมกิจกรรมต่างๆ เช่น การปั้นไส้ขนมต้ม การชุดมะพร้าวเป็นฝอยเล็กๆ อย่างเบามือ การหยอดน้ำตาล เป็นต้น

1.3.2 การจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น

การจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม วิธีการถ่ายทอดข้อมูลของฐานกิจกรรมที่บ้านริมคลองโฮมสเตย์นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์ท้องถิ่นที่หลากหลาย เช่น การฟังการบรรยายข้อมูลของคุณธิดา คุณสมชาย ชมการสาธิตการทำขนมต้ม การสานหมวก และการเกี่ยวตาล สามารถร่วมลงมือทำกิจกรรมต่างๆ ด้วยตนเอง เช่น ปั้นไส้ขนมต้ม หยอดตาล สานหมวก ได้ชิมขนมต้มที่ตนร่วมลงมือทำ และถ่ายภาพพิพิธภัณฑมะพร้าวและกิจกรรมต่างๆ ในแต่ละฐาน อีกทั้งได้ซื้อสินค้าที่เป็นผลิตภัณฑ์ของชุมชน เช่น น้ำตาลปึก ไชร์ป น้ำตาลสด

ผู้ถ่ายทอดข้อมูลทางวัฒนธรรมมีเทคนิคในการบอกเล่าข้อมูลที่แตกต่างกัน เช่น เมื่อมาถึงบ้านริมคลองโฮมสเตย์ คุณธิดาและทีมงานจะพานักท่องเที่ยวเข้ามาที่พิพิธภัณฑมะพร้าว เพื่อบอกเล่าความเป็นมา วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต โดยเฉพาะเรื่องราวของมะพร้าวที่เป็นวิถีชีวิตที่ควบคู่กับคนสมุทรสงคราม ให้นักท่องเที่ยวได้เข้าใจ เพื่อให้เห็นภาพรวมของภูมิปัญญาและคุณประโยชน์ของมะพร้าวทั้งหมด รวมทั้งเข้าใจวิถีชีวิตของคนสมุทรสงคราม คุณธิดา เป็นผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาเกี่ยวกับมะพร้าวที่เล่าเรื่องราวได้ชวนติดตาม เป็นผู้รอบรู้และรู้ลึกซึ้ง

จากนั้นคุณสมชายจึงให้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับมะพร้าว มีลีลาการเล่าที่สนุกสนาน มีอารมณ์ขัน สิ่งของหรือส่วนประกอบของมะพร้าวทุกส่วนเมื่อหยิบยกขึ้นมา คุณสมชายสามารถกล่าวเชื่อมโยงถึงคุณประโยชน์และวัฒนธรรมเกี่ยวกับมะพร้าวได้ทั้งสิ้น เช่นเดียวกับคุณล้นทมในฐานะจักษาน เป็นคนสนุกสนาน มีความเป็นกันเองกับนักท่องเที่ยว สามารถสื่อสารภาษาอังกฤษได้ ช่วยให้เวลาสาธิตและสอนการสานหมวก สามารถอธิบายให้นักท่องเที่ยวเข้าใจได้ ความมีอารมณ์ขันช่วยให้การถ่ายทอดข้อมูลทางวัฒนธรรมไม่ใช่เรื่องน่าเบื่อ เล่าประสบการณ์ชีวิตของตนเชื่อมโยงกับความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของตน

ส่วนกลุ่มผู้สูงอายุที่สาธิตการทำขนมต้ม ช่วยกันอธิบายและช่วยกันเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับขนมและชุมชน สร้างความเป็นกันเองกับนักท่องเที่ยว ทำให้นักท่องเที่ยวรู้สึกเสมือนตนเป็นลูกหลาน นอกจากจะอธิบายและตอบคำถามด้วยความเต็มใจยังชวนพูดคุยและซักถาม รวมทั้งกระตุ้นให้นักท่องเที่ยวชิมขนมที่

ตนทำอีกด้วย ในขณะที่ฐานเคียวตาล นักท่องเที่ยวสามารถชมการเคียวตาล แต่ไม่ได้ช่วยเคียวเพราะอาจทำให้ตาลไหม้ แต่นักท่องเที่ยวสามารถทดลองหยอดน้ำตาลที่เคียวแล้ว โดยมีผู้ดูแลฐานคอยช่วยชี้แนะและให้กำลังใจ จะเห็นได้ว่าวิธีการถ่ายทอดของผู้ประจำฐานกิจกรรมแต่ละคนล้วนมีลักษณะเฉพาะตัว แต่มีลักษณะร่วมกัน คือ ทำให้นักท่องเที่ยวรู้สึกถึงความเป็นกันเองเหมือนอยู่ในกลุ่มเครือญาติ

เมื่อพิจารณาภาพรวมของกลุ่มกิจกรรมทั้งหมดผู้ถ่ายทอดข้อมูลมีการศึกษาและปรับตัวเองตลอดเวลาตั้งแต่เริ่มจัดตั้งกลุ่มจนได้รับรางวัลมากมาย กระทั่งการพัฒนาและต่อยอดสิ่งที่ตนมีไปยังลูกหลาน มีระบบการจัดการตนเองพร้อมสอดแทรกเสน่ห์ที่มีอยู่ทั้งในตัวบุคคล และเสน่ห์ที่มีจากธรรมชาติ ยกตัวอย่างเช่น การจัดการท่องเที่ยวให้กับชาวดูไบ มีระบบการจัดการที่จัดรับนักท่องเที่ยว เริ่มตั้งแต่

1) ก่อนที่นักท่องเที่ยวจะมา จะมีการศึกษาธรรมชาติของนักท่องเที่ยวว่านับถือศาสนาใด อาหารอะไรบ้างที่รับประทานได้หรือไม่ได้ แล้วจึงนำข้อมูลของนักท่องเที่ยวมาเป็นฐานในการจัดอาหารและกิจกรรมให้เหมาะสมกับนักท่องเที่ยว ดังข้อความจากการสัมภาษณ์ที่ว่า

“ศึกษานิดหนึ่งนะคะว่าชาวต่างชาติทานอะไรได้บ้าง ถ้าเป็นดูไบนี้หนักใจเยอะ คือ หนึ่งเราเน้นถึงเรื่องความสะดวก ถามว่าขนมที่ทำทานใหม่ี่ทานคะ อย่างขนมต้มนี้ทานนะคะ เพราะว่าพอเราทำเราไม่ได้ทำคนเดียวเราให้เขาทำด้วย เราเน้นเรื่องความสะดวก พอเช้า ล้างมือเสร็จ เขาก็มาทำแล้วเราก็ทานเอง อีกอย่างหนึ่งเราใช้กระทงเราไม่ใช่ขามหรือถ้วยของเรา กระทงนี้มันบริสุทธิ์นะคะ มันไม่ได้แปดเปื้อน ทำให้เขากินสนิทใจ”

2) ระหว่างจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว ผู้ถ่ายทอดข้อมูลจะสังเกตพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว เพื่อนำข้อมูลมาปรับปรุงกิจกรรมอยู่เป็นประจำ ชุมชนแห่งนี้เน้นการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เน้นให้นักท่องเที่ยวเกิดความประทับใจจากการลงมือทำจริง ให้ได้เรียนรู้ให้ได้สัมผัสจริงเพื่อซึมซับคุณค่าของวัฒนธรรมไทยจากกิจกรรมการท่องเที่ยว พร้อมกับสังเกตปฏิกิริยาของนักท่องเที่ยว แล้วนำมาปรับปรุงกิจกรรมของตนเองตลอดเวลา ดังความว่า

“เล็กเคยถามไถ่คะคะว่าเมื่อเขาได้ทำหมวกที่เขาทำแล้วเขาได้ใส่หมวกถ่ายรูปเลย หรือกระเช้านกบ้าง ปลาบ้างที่เขาได้ คือทำให้เขารู้สึกว่าเนี่ย คือฝีมือเขาเนี่ย ก็ทำให้เขารู้สึกมีความสุข เนี่ยเป็นสิ่งที่ทำให้เขาประทับใจแล้วนำไปโพสต์ในเฟสกลุ่มเพื่อนเขา”

นอกจากนี้สิ่งที่เห็นได้ชัดเจน คือ ผู้ถ่ายทอดข้อมูลวัฒนธรรมแต่ละฐานมาจากสมาชิกของชุมชนที่มีแนวคิดเดียวกันคือรักและหวงแหนวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของตน จึงมาร่วมกันนำความรู้ความสามารถ และภูมิปัญญาของชุมชนมาถ่ายทอดให้นักท่องเที่ยวได้รับรู้โดยมิได้คำนึงถึงรายได้เป็นหลัก

โดยมีการถ่ายทอดองค์ความรู้วัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม ผ่านกิจกรรมท่องเที่ยวต่างๆ ดังนี้

ฐานที่ 1 วัฒนธรรมมะพร้าว

ข้อมูลจากลุงสมชาย ทำหน้าที่วิทยากรเกี่ยวกับเรื่องของมะพร้าว ให้ข้อมูลว่ามะพร้าวมีคุณประโยชน์ตั้งแต่ยอดถึงราก ใบห่อขมหรือทำเครื่องจักสาน ยอดทำผัด แกงส้ม แกงคั่ว ส้มตำ น้ำมะพร้าวดื่มสดและทำวุ้นมะพร้าว รกมะพร้าวทำรองเท้าแตะ กระเป๋าก้านมะพร้าว ทำไม้กวาด ไม้กลัดขนม เปลือกทำเชือก กระสอบ ใบมะพร้าวใช้ทำฟูก ลำต้นใช้ทำบ้าน ทำเฟอร์นิเจอร์ กะลาใช้เป็นลูกปัดเพื่อสุขภาพ ทำช่อ ทำโคมไฟ เป็นเชื้อเพลิง เนื้อใช้ทำอาหาร ขนมหวาน อาหารคาว จัน/ช่อดอก ทำน้ำตาลสด น้ำตาลมะพร้าว จาวใช้ทำอาหาร หัวตะโหงก (ทางมะพร้าว) ใช้ทำกับดักหนู ทำเชื้อฟืน รากใช้ทำตะกร้า ทำปุ๋ย เป็นยาสมุนไพรแก้ไข้

ยอดคือส่วนที่เป็นใบมะพร้าวอ่อนมีทั้งสีเขียวสีเหลือง กะลามีรูใช้ทำนาฬิกา น้ำมะพร้าวนอกจากจะกินเป็นเครื่องดื่มยังนำไปใส่ห่อหมกแล้วนำไปนึ่งได้ด้วย หรือน้ำมะพร้าวทำดื่มกระดุกหมูช่วยให้มีรสชาติอร่อยยิ่งขึ้น และยังมีความเชื่อว่าน้ำมะพร้าวเพิ่มสมรรถภาพทางเพศ ส่วนผู้หญิงช่วยเพิ่มฮอร์โมน ถ้าตั้งครรภ์เชื่อว่าดื่มน้ำมะพร้าวจะช่วยให้บุตรในครรภ์ผิวสวย ลูกมะพร้าวใช้ทำของเล่นได้ มะพร้าวทุยไม่มีเนื้อไม่มีน้ำทำหมอนหนุนได้ อีกทั้งมะพร้าวพวงร้อยนำมาประดับบ้านได้ มะพร้าวลูกใหญ่ปัจจุบันไม่ค่อยมีเนื่องจากอากาศร้อนจัด รกมะพร้าวไม่สามารถดูดอาหารขึ้นไปหล่อเลี้ยงต้นได้เพียงพอจึงทำให้ลูกเล็กลง ส่วนมะพร้าวช่อจะต้องมีสายพันธุ์เฉพาะ ถ้ามีขนาดเล็กอาจนำกะลาไปทำถ้วยเตี้ยวงกะลาได้ ส่วนมะพร้าวกะทิไม่ได้เป็นทุกผล บางพื้นที่สามารถบังคับให้เป็นมะพร้าวกะทิได้ ส่วนน้ำตาลมะพร้าวสามารถทำเป็นน้ำเมาได้ เรียกว่า “กระแช่” ส่วนเปลือกมะพร้าวหรือกาบมะพร้าวใช้เป็นเชื้อเพลิงได้ดีที่สุด จะเห็นได้ว่าคุณประโยชน์ของมะพร้าวมีมากใช้ประโยชน์ได้ทั้งหมด

ภาพที่ 63 ประโยชน์ของมะพร้าว

ส่วนมะพร้าวจะมีลักษณะคล้ายมะพร้าว แต่เกิดจากความผิดปกติบางประการทำให้ไม่มีดอก ตัวเมียหรือระแงจึงทำให้เกิดแกนกลางหรือวงขึ้นมาแทน โดยจะสังเกตว่ามะพร้าวเกิดติดกับแกนกลาง

ของทะเลยแต่ลักษณะอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นต้น ใบ ผล เนื้อ น้ำ เหมือนมะพร้าวทุกประการ (มะพร้าวญาติสนิท มะพร้าว, 2560 : ออนไลน์)

ฐานที่ 2 ขนมต้ม

ขนมต้มเป็นขนมไทยโบราณที่มักใช้ในพิธีกรรมทางศาสนา เช่น บูชาพระภูมิเจ้าที่ บวงสรวงเทพเจ้า เป็นต้น ความอร่อยของขนมต้มอยู่ที่ไส้มะพร้าวผัดที่มีความหอมหวาน ส่วนผสมที่ใช้ทำขนมต้ม คือ แป้งข้าวเหนียว แป้งข้าวเจ้า น้ำตาลปีบ น้ำตาลทราย มะพร้าวขูด เกลือ โดยมีขั้นตอนการทำเริ่มจากผัดไส้ โดยตั้งกระทะทองเหลืองบนไฟปานกลาง ใส่ น้ำตาลปีบ น้ำตาลทราย และมะพร้าวขูด (ขูดด้วยกระต่ายขูดมะพร้าว) สำหรับทำไส้ กวนให้น้ำตาลละลายหมด เคี่ยวประมาณ 15 – 20 นาที จนมะพร้าวอมน้ำตาลจึงปิดไฟ ทิ้งไว้ให้เย็นแล้วนำมาปั้นเป็นลูกกลมๆ เรียงใส่ภาชนะปิด จากนั้นนำไปอบด้วยควันเทียนพักไว้ ต่อมาเตรียมนวดแป้งข้าวเหนียวกับน้ำเปล่าและน้ำใบเตย นวดจนนุ่มเหนียว หาลาปาดเพื่อร่อน ในขั้นตอนการปั้น ให้ปั้นส่วนผสมตัวแป้งเป็นก้อนกลม กดให้แบนเป็นแผ่นกลมบาง พยายามอย่าให้แป้งหนาเกินไป วางไส้ที่ปั้นรอไว้ลงไปแล้วห่อแป้งให้มิด จากนั้นตม้น้ำไฟปานกลางนำแป้งที่ปั้นลงไปต้มจนสุกจนขนมลอยขึ้นมา แล้วนำไปคลุกกับมะพร้าวขูดเป็นเส้นเล็กๆ มะพร้าวที่ขูดต้องเบามือและให้เป็นเส้นเล็กๆ เพราะถ้าเส้นใหญ่เกินไปจะคลุกขนมต้มไม่ติด มะพร้าวขูดของบ้านริมคลองโฮมสเตย์จะไม่ใส่เกลือ เพราะถ้าใส่เกลือแล้วจะไม่อร่อย แต่ที่เห็นตามร้านค้าหรือตลาดนัดทั่วไปมักมีการใส่เกลือเพื่อไม่ให้ขนมเสียเร็ว บ้านริมคลองโฮมสเตย์ใช้ภาชนะใส่ขนมต้มเป็นกระทงใบตองและใช้ทางมะพร้าวตัดขนาดพอเหมาะไว้จิ้มขนมแทนส้อม

ภาพที่ 64 ทำขนมต้ม

ฐานที่ 3 จักสาน

การจักสานจากใบมะพร้าวเป็นอีกหนึ่งภูมิปัญญาชาวบ้านที่สืบทอดกันมาช้านาน มีการประยุกต์เป็นข้าวของเครื่องใช้ เช่น หมวก ตะกร้า กระเป๋า ชะลอม เป็นต้น การสานหมวก มีวิธีทำคือต้องเตรียมทางมะพร้าวที่มีใบมะพร้าว 16 ใบติดกันวัดรอบหัวก่อนสาน แล้วเหลาก้านให้มีความอ่อนตัว โค้งเป็นรูปวงกลมโดยเอาก้านใบหันออก มัดด้วยหนังยาง 2 เส้น เว้นระยะห่างกัน 1 นิ้ว เริ่มต้นสานสลับใบมะพร้าว ใบไหนก็ได้นับต่อไปอีก 5 ใบ นำใบที่ 1 สานเป็นลายขัดจนรอบ เสร็จเป็นรูปปึกหมวก ดึงปรับแต่งให้ได้รูปทรงสวยงาม จากนั้นเริ่มทำตัวหมวก รวบใบแบ่งครึ่ง นำใบที่ 1 สานเป็นลายขัดจนเสร็จเป็นรูปหมวก จัดแต่งให้สวยงาม จากนั้นเริ่มทำหัวหมวก รวบใบแบ่งครึ่ง นำใบที่ 1 สานเป็นลายขัดจนเสร็จเป็นรูปหมวก หางใบที่เหลือให้สอดเก็บที่ปึกหมวก ดึงตรงส่วนกระหม่อมหมวกให้ติดกันแล้วตัดส่วนปลายใบแหลมออก จึงจะได้หมวกสานจากใบมะพร้าว

ภาพที่ 65 การสานใบมะพร้าว

ฐานที่ 4 น้ำตาลมะพร้าว

มะพร้าวเป็นพืชตระกูลที่สามารถให้น้ำหวานจากดอกทั้งตัวผู้และตัวเมียหรือที่เรียกว่าจั่น โดยน้ำหวานที่ได้ เรียกว่า น้ำตาลสด น้ำตาลสดสามารถนำมาบริโภคได้โดยตรง หรือนำมาเคี่ยวให้เป็นน้ำตาลปึก น้ำตาลปึก เพื่อไปใช้ประกอบอาหารหรือขนมต่างๆ ได้ นับเป็นน้ำตาลเพื่อสุขภาพ ทั้งยังมีรสชาติที่หอมอร่อยกว่าน้ำตาลทรายจากอ้อย (วิธีการทำน้ำตาลมะพร้าว, 2560 : ออนไลน์)

อุปกรณ์ทำน้ำตาลมะพร้าว ในการทำน้ำตาลมะพร้าว ชาวสวนจำเป็นต้องมีอุปกรณ์ที่ใช้ในการทำน้ำตาลมะพร้าวหลายชนิด ดังนี้

1) มีดตาล หรือ มีดปาดตาล หรือ มีดปาดจั่น ทำจากเหล็กกล้ามีขนาดใหญ่และคมมาก ซึ่งโดยปกติจะสั่งทำเป็นพิเศษ และมีปลอกมีดสำหรับใส่มีด โดยทำจากไม้เนื้ออ่อน เช่น ไม้จากต้นนุ่นหรือไม้จากต้นก้ามปู โดยทำเป็นแผ่นบางๆ 2 แผ่นประกบกันทำเป็นปลอก หรือที่ชาวสวนเรียกว่า “ฝักมีดตาล”

2) หินลับมีดตาล เป็นหินละเอียดที่ใช้สำหรับลับมีดตาลให้คมก่อนจะนำไปใช้

3) กระบอกรองตาล เป็นกระบอกสำหรับร่อนน้ำตาลจากจั่นมะพร้าว มีหลายชนิด สมัยก่อนใช้ปล้องไม้ไผ่ขนาดใหญ่ ปากกระบอกด้านหนึ่งเจาะรูเพื่อสอดเชือกสำหรับยึดกระบอกให้ติดกับจั่นมะพร้าวเพื่อร่อนน้ำตาลสด และเพื่อความสะดวกในการถือเมื่อต้องการเคลื่อนย้าย ปัจจุบันนิยมทำจากพลาสติกและอลูมิเนียม

4) เชือกโนลอน ชาวสวนใช้ผูกกระบอกรองตาลโดยผูกเป็นปม เจาะรูที่กระบอกใช้เชือกร้อยการผูกเชือก เจาะรูที่ปากกระบอกไม้ไผ่สำหรับร้อยเชือก วัดขนาดของเชือกผูกปมตาไก่ที่เชือก

5) เปลือกไม้พะยอมหรือไม้เคี่ยม เปลือกไม้พะยอมหรือไม้เคี่ยมตากแห้ง สับเป็นชิ้นเล็กๆ ใช้สำหรับใส่ลงไปในกระบอกรองน้ำตาลก่อนที่จะนำไปร่อนน้ำตาลสด เพื่อช่วยป้องกันแบคทีเรียเข้าไปทำให้น้ำตาลบูด ทั้งนี้ ไม้พะยอมหรือไม้เคี่ยมจะต้องใช้ในปริมาณที่พอดี ไม่มากเกินไปหรือน้อยเกินไป ถ้าใส่มากเกินไปจะทำให้น้ำตาลที่ได้รับมีรสฝาดและขม ถ้าใส่น้อยเกินไปน้ำตาลก็จะบูด

6) กระซอนกรองน้ำตาลสด ใช้สำหรับกรองน้ำตาลสดเพื่อกรองเศษผงหรือแมลงที่ตกลงไปในกระบอกรองน้ำตาล และกรองเปลือกไม้พะยอมที่ใส่ลงไปเพื่อให้น้ำตาลสดบูดก่อนนำไปเคี้ยว กระซอนกรองน้ำตาลสดทำจากพลาสติกหรือไม้ไผ่สานใช้ผ้าขาวบางปิดรองไว้

7) พะอง ทำจากลำไม้ไผ่ที่มีความแข็งแรงและมีขนาดใหญ่ ใช้พาดกับลำต้นมะพร้าวเพื่อป็นขึ้นต้นมะพร้าว คนทำน้ำตาลจะป็นขึ้นต้นมะพร้าวตามพะองเพื่อปาดตาลและเก็บน้ำตาลสดลงมา พะองอาจทำจากไม้ไผ่ลำใหญ่เจาะรู ใช้ไม้ขนาดยาว 8 – 12 นิ้ว เสียบไว้ใช้เหยียบขณะป็นขึ้นต้นมะพร้าว

8) โค บ้างเรียกว่า กง กระวัง ลอม หรือ ครอบ ใช้สำหรับครอบปากกระทะเพื่อป้องกันไม่ให้น้ำตาลล้นในขณะที่เคี้ยวตาล โดยทั่วไปมักสานด้วยไม้ไผ่หรือหวายรูปทรงกระบอก มีลักษณะคล้ายส้อม

9) กระทะเคี้ยวตาล เป็นกระทะขนาดใหญ่ไม่มีหู เรียกว่า “กระทะใบบัว” มีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 85 เซนติเมตร บรรจุน้ำหรือน้ำตาลสดได้ประมาณ 3 – 4 ปี๊บ

10) ปี๊บใส่น้ำตาล เป็นปี๊บที่มีขนาดความจุ 20 ลิตร สามารถใส่น้ำตาลไว้ขายได้ประมาณ 29 – 30 กิโลกรัม ก่อนนำไปใช้ต้องทุบข้างปี๊บ 4 มุม เพื่อให้บรรจุน้ำตาลได้มากกว่าปี๊บที่ไม่ได้ทุบ

11) ฟืน ฟืนที่ใช้เคี้ยวตาลหรือเชื้อเพลิงสำหรับใช้เคี้ยวน้ำตาลสดให้เป็นน้ำตาลมะพร้าว นิยมใช้ไม้ที่หาได้ง่ายในท้องถิ่นหรือจากส่วนต่างๆ ของต้นมะพร้าว เช่น ทางมะพร้าวแห้ง หัวตะโหงก ลูกกะตุม กาบเปี้ยว หรือต้นไม้ในสวน นอกจากนี้ชาวสวนอาจจะซื้อขี้เลื่อย แกลบหรือไม้ชนิดอื่นมาใช้เป็นฟืนในการเคี้ยวตาลก็ได้

12) แปรงถูกระบอก ใช้ล้างกระบอกตาลหลังจากการใช้งานแล้ว ทำจากพลาสติกหรือวัสดุธรรมชาติประเภทเศษผ้าหรือกาบมะพร้าว

13) โพง ใช้สำหรับตักน้ำหรือตักน้ำตาล ใช้ตักน้ำตาลตามร่องสวนหรือใช้ตักน้ำตาลขณะที่น้ำตาลร้อน มีด้ามยาว ทำจากสังกะสีหรืออลูมิเนียมหรือสแตนเลส

14) ไม้ร่อนน้ำตาล ไม้ร่อนน้ำตาลหรือไม้กระทุ้ง สำหรับใช้ร่อนคนน้ำตาลที่เคี้ยวแล้วให้แห้งจับตัวกันแข็งขึ้น และช่วยให้น้ำตาลที่ได้มีสีขาวขึ้น มีลักษณะคล้ายไม้ตีไข่แต่มีขนาดใหญ่กว่า ทำจากเหล็กเส้นขดเป็นวงกลมคล้ายลวดสปริงสวมต่อกับด้ามไม้

15) เกรียง หรือ เนียน ใช้ชูดน้ำตาลมะพร้าวที่ติดตามขอบกระทะ หรือชูดน้ำตาลที่เคี่ยวได้ที่ แล้วออกจากกระทะเพื่อเทลงปื๊บ ทำจากเหล็กตีเป็นแผ่นบางๆ

16) กระซอน ใช้ตักฟองน้ำตาลขณะที่น้ำตาลเดือดหรือกรองเศษผงที่ติดมากับน้ำตาลใส

17) เตาตาล ในสมัยก่อนมักทำด้วยดินเหนียว เป็นลักษณะเตาเดี่ยวสามารถเคี่ยวน้ำตาลได้ ครั้งละ 1 กระทะ แต่ปัจจุบันเตาตาลจะก่อด้วยอิฐถือปูน อิฐที่ใช้ทำเตาตาลทำจากดินผสมกับแกลบและ ขี้เถ้าแกลบแล้วนำมาหมักรวมกันแล้วทำเป็นก้อน โดยแต่ละห้องที่จะมีสูตรและส่วนผสมเฉพาะตัวต่างกันไปตามกรรมวิธีและภูมิปัญญาของท้องถิ่น ซึ่งต่างจากอิฐมอญหรืออิฐในปัจจุบันที่ใช้ดินผสมกับแกลบเท่านั้น จึงทำให้เนื้ออิฐที่ได้ไม่แกร่งไม่ทนทานเพียงพอที่จะทำเตาตาลหรือปล่องเตาได้ ต่อมาจึงได้พัฒนามาเป็นเตาตาลที่เตาเรียงเป็นแถวต่อกัน ลักษณะเตาทำเป็นหลุมสำหรับวางกระทะให้ได้ครั้งละหลายๆ ใบ สามารถเคี่ยวน้ำตาลได้หลายกระทะในครั้งเดียวกัน ที่หัวเตามีช่องสำหรับใส่เชื้อเพลิง ความร้อนที่เกิดจากหัวเตาจะกระจายไปตามความยาวของเตา และกระจายความร้อนไปยังกระทะทุกๆ ใบ ด้านล่างจะมีตะแกรงคล้าย เตาอังโล่สำหรับระบายขี้เถ้าออกทางด้านข้าง ส่วนปลายเตาจะทำปล่องสำหรับระบายควันและความร้อน (น้ำตาลมะพร้าวที่แม่กลอง, 2560 :ออนไลน์)

ขั้นตอนการทำน้ำตาลมะพร้าว

จั่นหรือวง คือ ช่อดอกของต้นมะพร้าว โดยจะให้ดอกหรือจั่นเมื่ออายุประมาณ 3 – 4 ปี เมื่อมะพร้าวออกจั่นหรือดอกตูม ชาวสวนจะเริ่มเหี่ยววงตาล (ที่ยังเป็นดอกตูม) มีลักษณะคล้ายวงช้าง มี กาบหุ้มอยู่ เมื่อดอกเริ่มแก่ กาบหุ้มจะแตกออก ดอกจะเริ่มเปลี่ยนจากดอกอ่อนสีเหลืองเป็นดอกแก่สีเขียว สาเหตุที่ต้องเหี่ยววงตาล เนื่องจากปกติวงตาลจะขึ้นฟ้า ทำให้ไม่สามารถนำกระบอกมารองน้ำตาลสด ได้ จึงต้องเหี่ยววงให้โน้มลงล่าง ชาวสวนจะเริ่มเหี่ยววงในตอนเย็น เนื่องจากตอนเช้าวงจะแข็งและหักง่าย ขณะที่ตอนเย็นวงตาลจะนิ่ม เนื่องจากได้รับความร้อนจากแสงแดดมาทั้งวัน การเหี่ยววงจะเริ่มทำตั้งแต่ดอกตูม โดยใช้มีดปาดบางๆ ที่โคนใต้ท้องวง แล้วใช้มือค่อยๆ โน้มลงมาช้าๆ ไม่ควรโน้มมากเกินไปเพราะวงอาจหักได้ทำให้น้ำตาลไม่ไหล ใช้เชือกผูกให้ค่อนไปทางปลายวง เหนียวไว้กับทางมะพร้าวที่อยู่ต่ำลงไป เพื่อดึงให้วงโน้มปลายลงทีละน้อย จากนั้นจึงค่อยๆ ผูกร่นลงวันละน้อยหรือวันเว้นวัน จนกระทั่งวงโน้มลงจนสามารถปาดได้ จากนั้นให้เริ่มปาดปลายวงที่มีกาบหุ้มอยู่ ให้ปาดทุกวันจนกระทั่งมี น้ำตาลสดไหลออกมา แต่ถ้าน้ำตาลสดยังไม่ไหลก็ให้ปาดวงออกไปประมาณ 1 ใน 3 เมื่อมีน้ำตาลไหลมากพอ จะนำกระบอกมาแขวนเพื่อรองน้ำตาล หลังจากนั้นจะต้องปาดวงและเปลี่ยนกระบอกตาลทุกวัน วันละ 2 ครั้ง

ภาพที่ 66 อันมะพร้าว

การขึ้นตาล คือ การปีนขึ้นต้นมะพร้าวเพื่อปาดเอาน้ำตาลสด ก่อนขึ้นตาลสิ่งที่จะต้องเตรียม คือ ต้องลับมีดปาดตาลให้คม เตรียมกระบอกลูกตาลโดยใส่ไม้ที่มีรสฝาด (บางที่เรียกไม้เชื้อ) ไม้จำพวกนี้ ได้แก่ เนื้อไม้ หรือเปลือกไม้เคี่ยม (*Cotylelobium melanoxylon* Pierre) ไม้ตะเคียนทอง (*Hoped odornta* Roxb.) หรือไม้พะยอม (*Shored floribunda* Kurz) ลงไป 2 – 3 ชั้นที่ก้นภาชนะ เนื่องจากในไม้พวกนี้มี สารพวกโพลีฟีนอล (Polyphenols) ซึ่งจะช่วยยับยั้งการเจริญของเชื้อแบคทีเรีย เป็นการยับยั้งการสลายตัวของน้ำตาลสดได้บ้าง (น้ำตาลมะพร้าว, 2560 : ออนไลน์) ช่วยให้น้ำตาลบูดช้าลง การขึ้นตาลจะแบ่งเป็น 2 ช่วง คือ ช่วงเช้า ตั้งแต่เวลา 05.00 น. ถึง 12.00 น. เรียกว่า “ตาลเช้า” และช่วงบ่าย ตั้งแต่เวลา 14.00 น. ถึง 20.00 น. เรียกว่า “ตาลบ่าย” การขึ้นตาลทำได้โดยนำกระบอกลูกตาลที่เตรียมมาให้เท่ากับจำนวนกระบอกลูกตาลที่รองไว้เดิมต่อต้น จากนั้นจึงปีนพะองขึ้นไปจนถึงวงตาล ปลดกระบอกลูกตาลลูกเดิมที่รองน้ำตาลไว้ จากนั้นใช้มีดปาดตาลปาดที่วงตาลบางๆ นำกระบอกลูกใหม่มาเปลี่ยนเพื่อรองน้ำตาลแทนกระบอกลูกเดิม ทำให้ครบทุกต้น ถ้าวางไหนมีน้ำตาลไหลออกมากให้ปาดบางๆ เพื่อให้ปาดได้นานๆ และปาดได้ถึงโคนวง แต่ถ้าวางไหนมีน้ำตาลออกน้อยต้องปาดหนา แต่จะทำให้วงหมดเร็วขึ้น เมื่อวงตาลเริ่มเปลี่ยนจากสีเหลืองเป็นสีเขียว ให้ลอกเอากาบออกแล้วใช้เชือกผูกวงตาลคล้ายกับผูกข้าวต้มมัด เพื่อให้วงมัดเป็นกลุ่ม และสามารถปาดวงต่อไปได้ตามปกติ ปกติจะสามารถปาดวงตาลจนถึงโคนวงจึงจะหยุดให้น้ำตาลสด ซึ่งก็ต้องเริ่มปาดวงใหม่ต่อไป

เมื่อได้น้ำตาลสดแล้วก็มาสู่กระบวนการเคี้ยวตาล โดยเทน้ำตาลสดที่ได้ลงในกระทะ โดยใช้กระชอนรองเพื่อกรองเอาเศษไม้พะยอมหรือเศษผงอื่นๆ ออก จากนั้นเริ่มเคี้ยวน้ำตาลสดบนเตา โดยปกติจะเคี้ยวพร้อมกัน 4 – 5 กระทะ แต่ละกระทะใช้น้ำตาลสดประมาณ 2 ปืบ เมื่อเคี้ยวจนน้ำตาลเริ่มเดือด ใช้กระชอนตักฟองออก ใช้กระวงครอบกระทะไว้เพื่อป้องกันฟองล้นออกมานอกกระทะ เคี้ยวต่อไปอีกประมาณ 20 นาที น้ำตาลจะเริ่มงวดลง จึงนำกระวงออกใช้เกรียงปาดน้ำตาลที่ติดกระทะออกเพื่อป้องกันไหม้ เคี้ยวไปจนน้ำตาลเริ่มเหนียวได้ที่ ซึ่งดูได้จากนำเกรียงตักน้ำตาลขึ้นมาแล้วยกขึ้น หากน้ำตาลได้ที่จะไหลเป็นสายไม่ขาดช่วง จากนั้นยกกระทะออกจากเตาวางไว้บนแผ่น โดยมากทำจากยางรถยนต์ ใช้ไม้กระทุ้งกระทุ้งจนกระทั่งน้ำตาลแห้งได้ที่ ใช้เวลากระทุ้งประมาณ 7 – 10 นาทีจึงเทใส่ปืบ น้ำตาลสด 4

กระทะ จะทำน้ำตาลปี๊บได้ 1 ปี๊บ ปูผ้าขาวบางลงในถ้วยตะไล หยอดน้ำตาลลงในถ้วยตะไลรอจนแห้งจึงแกะออกจากผ้าขาว (น้ำตาลมะพร้าวที่แม่กลอง, 2560 : ออนไลน์)

ภาพที่ 67 การทำน้ำตาลมะพร้าว

วัฒนธรรมที่ถ่ายทอดส่วนใหญ่เป็นวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม ผู้ถ่ายทอดข้อมูลได้จัดกิจกรรมการท่องเที่ยวที่สะท้อนให้เห็นว่าชุมชนร่วมมือกันรักษาทรัพยากรการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของตนเองไว้ให้เห็นเชิงประจักษ์ เพราะจากกิจกรรมของในแต่ละฐานกิจกรรม ผู้จัดกิจกรรมในแต่ละฐานได้เลือกองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาเดิมที่มีมาถ่ายทอดให้กับนักท่องเที่ยวได้สัมผัสและเรียนรู้ ได้แก่ ฐานของขนมพื้นบ้าน ที่นำวัตถุดิบที่มีอยู่ในชุมชนมาปรุงเป็นขนมรสชาติหอมหวานและกลมกล่อมให้นักท่องเที่ยวได้รับประทาน หรือฐานการสาธิตหมวกที่ผู้ถ่ายทอดกิจกรรมนำภูมิปัญญาการจักสานมาสอนและถ่ายทอดให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้อย่างสนุกสนานและสอดแทรกแง่คิดต่างๆ ได้อย่างเพลิดเพลิน จนทำให้เห็นว่าการจักสานที่ดูเป็นเรื่องยาก แต่แท้จริงแล้วหากตั้งใจและมุ่งมั่นทำจริงทุกคนก็สามารถทำได้ รวมทั้งการทำตาลที่เป็นวิถีชีวิตดั้งเดิมที่นับวันจะสูญหาย

นักท่องเที่ยวชาวไทยส่วนใหญ่มีความสนใจและสนุกสนานไปกับกิจกรรมทางวัฒนธรรม เพราะเป็นเรื่องใกล้ตัว แต่ก็ยังเป็นสิ่งแปลกใหม่ที่มิได้พบเห็นได้ในชีวิตประจำวัน เช่น การทำตาล การสาธิตหมวก แต่นักท่องเที่ยวต่างชาติแต่ละกลุ่มมีลักษณะที่แตกต่างกัน เช่น ททท.ดูไบ และ ททท.สมุทรสงคราม คัดเลือกให้ที่นี่เป็นจุดท่องเที่ยว Local experience การต้อนรับกลุ่มดูไบค่อนข้างยากพอสมควร เพราะเป็นชาวมุสลิมซึ่งอาจจะมีปัญหาเรื่องการกินอาหารค่อนข้างยาก ส่วนเรื่องการทำกิจกรรม ก็ไม่เหมือนชาวเยอรมัน ฝรั่งเศส รัสเซีย เพราะกลุ่มนี้จะชอบทำกิจกรรม มีการทำ Cooking class โดยขอเพิ่มราคา คนละ 500 บาท ทั้งสอนทำอาหารและกินอาหาร ทั้งนี้การปรุงรสชาติจะทำรสอ่อนกว่าที่รับประทานปกติ ไม่เผ็ดมากนัก นักท่องเที่ยวต่างชาติส่วนใหญ่ชอบกินกล้วย เพราะกล้วยเป็นผลไม้ที่ใครก็รู้จักและกินได้ แต่กลุ่มดูไบไม่กินส้มโอ อาจเป็นเพราะเป็นของแปลกเกินไปทำให้ไม่กล้าเสี่ยงที่จะลองกิน กล้วยต้องเสีย นอกจากนี้ยังชอบไอศกรีมมะพร้าวและข้าวเหนียวมะม่วง

ทางกลุ่มจึงมีความระมัดระวังอาหารกับนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้ เน้นถึงเรื่องความสะดวก ขนมนมต้มกลุ่มดูใบก็รับประทานได้ เพราะพวกได้ร่วมลงมือทำด้วย เห็นขั้นตอนการทำ นอกจากนี้ทางฐานกิจกรรมใช้กระทงเราไม่ใช่ขามหรือถั่ว กระทงถือเป็นของบริสุทธิ์ ไม่ได้แปดเปื้อน ทำให้นักท่องเที่ยวดูใบกินได้อย่างสนิทใจ ส่วนกิจกรรมสานหมวก นักท่องเที่ยวดูใบก็ลงมือทำบ้างแต่ไม่เหมือนกันทุกคน ถ้าเป็นเยอรมัน รัสเซีย หรือว่าฝรั่งเศส จะชอบมากและต้องทำให้ได้ นักท่องเที่ยวบางคนชื่นชอบมากที่ได้ลงมือทำเอง เกิดความประทับใจแล้วนำไปโพสต์ในเฟสบุ๊กกลุ่มเพื่อน ซึ่งถือได้ว่าเป็นการประชาสัมพันธ์อีกช่องทางหนึ่งทำให้คนรู้จักบ้านริมคลองโฮมสเตย์

1.3.3 การจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น

กลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านริมคลองโฮมสเตย์ ไม่มีการถ่ายทอดวัฒนธรรมนามธรรมโดยตรง การที่นักท่องเที่ยวได้ทำกิจกรรมด้วยตนเอง มีส่วนสัมผัสถึงวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม ดังนี้

1.3.3.1 ความรู้สึกอบอุ่นใจ การได้พบเห็นกลุ่มผู้สูงอายุสาธิตการทำขนมต้ม ช่วยกันอธิบายอย่างเต็มใจ และช่วยกันเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับขนมและชุมชน สร้างความเป็นกันเองกับนักท่องเที่ยว ทำให้นักท่องเที่ยวรู้สึกเสมือนตนเป็นลูกหลาน เหมือนอยู่ในกลุ่มเครือญาติ สะท้อนถึงการถ่ายทอดวัฒนธรรมความเป็นชนบทที่ใส่ใจเอื้ออาทรต่อกัน

1.3.3.2 การเห็นคุณค่าในวัฒนธรรมของคนในชุมชน ผู้ถ่ายทอดข้อมูลวัฒนธรรมแต่ละฐานมาจากสมาชิกของชุมชนที่มีแนวคิดเดียวกันคือรักและหวงแหนวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของตน จึงมาร่วมกันนำความรู้ความสามารถ และภูมิปัญญาของชุมชนมาถ่ายทอดให้นักท่องเที่ยวได้รับรู้โดยมิได้คำนึงถึงรายได้เป็นหลัก แต่สัมผัสถึงความภาคภูมิใจในคุณค่าภูมิปัญญาและวัฒนธรรมที่อยากบอกกล่าวให้นักท่องเที่ยวได้รู้

1.3.3.3 ความเชื่อที่เล่าต่อกันมา มีการบรรยายถึงกระต่ายขูดมะพร้าวมีการเล่าเชื่อมโยงถึงเครื่องมือช่วยสานสัมพันธ์หนุ่มสาว ในงานบุญต่างๆ มีการขูดมะพร้าวเพื่อทำอาหารเลี้ยงและทำบุญ หนุ่มสาวจะมาช่วยกันขูดมะพร้าว วางกระต่ายหันหน้าเข้าหากัน ช่วยสร้างสัมพันธ์ที่ดีต่อกันได้ เป็นต้น

1.4 การจัดการวัฒนธรรมให้คงอยู่

วัฒนธรรมท้องถิ่นบ้านริมคลองโฮมสเตย์ มีการจัดการวัฒนธรรมให้คงอยู่ด้วยกลไก 4 ประการ ดังนี้

1.4.1 การมีส่วนร่วมของชุมชน ชุมชนมีการศึกษาข้อมูลทางวัฒนธรรมของตนเองร่วมกัน เพื่อบอกเล่าเรื่องราวให้แก่นักท่องเที่ยว มีการแบ่งงานกันทำ สมาชิกในชุมชนที่ว่างงานก็ชักชวนเข้ามาช่วยกันเพื่อให้เกิดการกระจายรายได้ และตระหนักถึงคุณค่าของภูมิปัญญาดั้งเดิมที่สามารถสร้างรายได้ให้ตนเองได้ ผู้นำการจัดการวัฒนธรรมเชื่อว่าการทำงานอนุรักษ์เพียงฝ่ายเดียวไม่สามารถทำให้ยั่งยืนได้ ต้องมี

ความร่วมมือกันหลายฝ่าย โดยเฉพาะคนในชุมชนต้องมีความคิดเห็นเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน จึงจะเกิดการขับเคลื่อนการอนุรักษ์อย่างมีประสิทธิภาพ

1.4.2 การจัดการท่องเที่ยวเพื่อรักษาวัฒนธรรม การท่องเที่ยวเป็นตัวดึงดูดที่สำคัญที่ทำให้เกิดการอนุรักษ์การพัฒนาหรือการสืบทอดภูมิปัญญาและวัฒนธรรมอันเป็นรากฐานของชุมชน เพราะการท่องเที่ยวแบบวิถีชุมชนที่เชื่อมโยงกับวัฒนธรรมมะพร้าวสามารถนำเสนอได้หลากหลาย ทำให้สามารถพัฒนาการท่องเที่ยวได้ต่อเนื่องเรื่อยๆ เช่น มะพร้าวลูกเดียวมีเรื่องเล่ามากมาย ช่วยสร้างคุณค่าให้บุคคลภายนอกได้ประจักษ์ เมื่อนักท่องเที่ยวเห็นความสำคัญย่อมนำไปสู่การอนุรักษ์ กิจกรรมการท่องเที่ยวจึงสะท้อนให้เห็นว่าชุมชนร่วมมือกันรักษาทรัพยากรทางวัฒนธรรมของตนโดยใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือ

1.4.3 การให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว เมื่อนักท่องเที่ยวได้สัมผัสประสบการณ์เกิดความรู้และซึมซับวัฒนธรรม ภูมิปัญญาที่เป็นของชุมชนก็พร้อมที่จะรักและหวงแหนดูแล พร้อมช่วยรักษาสิ่งแวดล้อมและดูแลทรัพยากรทางวัฒนธรรมให้กับชุมชนไปด้วย เช่น การไม่ทิ้งขยะลงแม่น้ำเมื่อเข้ามาพักอาศัยที่บ้านริมคลองโฮมสเตย์ เพื่อรักษาวิถีชีวิตริมคลองให้ดำรงอยู่ต่อไปได้

1.4.4 ผู้นำกลุ่มชุมชนมีจุดร่วมในการอนุรักษ์ การประสานความคิดและความร่วมมือของกลุ่มผู้นำกำหนดทิศทางให้แก่สมาชิกในชุมชนร่วมกันธำรงรักษาอัตลักษณ์และวัฒนธรรม รวมทั้งต้องสามารถนำความรู้ ภูมิปัญญา วัฒนธรรมประเพณีที่ตนมีเข้ามาสอดแทรกลงในกิจกรรมการท่องเที่ยวที่แสดงให้เห็นถึงการความเคารพในวัฒนธรรม ศักดิ์ศรี และผู้คนในชุมชน

1.5 ข้อสังเกต

พื้นที่สมุทรสงครามเป็นพื้นที่ที่ปลูกมะพร้าวกันมาก แต่เมื่อสิ่งแวดล้อมเปลี่ยนไปส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เช่น โรงงานอุตสาหกรรมที่ปล่อยน้ำเสียรบกวนการเจริญเติบโตของมะพร้าว ปัญหาจากสัตว์และแมลงที่มารบกวนสวนมะพร้าว ทำให้ปัจจุบันมะพร้าวลดจำนวนลง ซึ่งส่งผลต่อภูมิปัญญาต่างๆ ที่อาจหายไป นอกจากนี้ ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจและสังคมทำให้ชาวสวนมีวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไป บุตรหลานของชาวสวนได้รับการศึกษาสูงขึ้นจึงไม่นิยมทำอาชีพสวนตาลเหมือนดังที่บรรพบุรุษเคยทำ ประกอบกับการขยายตัวของโรงงานอุตสาหกรรมในเขตพื้นที่จังหวัดสมุทรสงครามและพื้นที่ใกล้เคียง ส่งผลให้คนรุ่นหนุ่มสาวในวัยทำงาน ไปทำงานในหน่วยงานต่างๆ ที่มีรายได้สูงกว่า จึงเป็นสาเหตุของการละทิ้งอาชีพเดิม ทอดทิ้งวิถีชีวิตและภูมิปัญญาของท้องถิ่น รวมทั้งค่าใช้จ่ายในการทำน้ำตาลมะพร้าวสูงมาก แต่ผลตอบแทนที่ได้รับไม่คุ้มกับการลงทุนที่เสียไป จึงทำให้ชาวสวนตาลหลายรายละทิ้งอาชีพการทำน้ำตาลมะพร้าวหันไปประกอบอาชีพอื่นที่มีรายได้ที่ดีกว่า ทำให้วัฒนธรรมการทำน้ำตาลมะพร้าวและเตาดาลที่เคยมีมากในอดีตค่อยๆ ลดน้อยลง

การถ่ายทอดวัฒนธรรมด้วยการบอกเล่าเรื่องราวให้นักท่องเที่ยวด้วยภาษาต่างประเทศ หากชุมชนได้มีการสอดแทรกภาษาอังกฤษลงในสื่อหรือเอกสารที่ติดอยู่ในแหล่งเรียนรู้ของชุมชน จะช่วยทำให้นักท่องเที่ยวได้ซึมซับวัฒนธรรมของชุมชนได้มากขึ้น ชุมชนแห่งนี้ได้พัฒนาผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาของตนเองไว้หลายชนิด หากส่งเสริมหรือสนับสนุนช่องทางการจำหน่ายสินค้าให้กับผู้อื่นได้รู้จักจะเกิดประโยชน์กับ

ชุมชนเพิ่มขึ้น ด้วยฐานที่ตั้งของชุมชน เหมาะกับการพัฒนาเส้นทางจักรยาน ให้เป็นหนึ่งในกิจกรรมของการท่องเที่ยวได้ พร้อมกับระหว่างเส้นทางของจักรยานเปิดร้านค้าชุมชนเป็นสินค้าทางวัฒนธรรมขึ้น จะเป็นการเพิ่มกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ไม่ทำลายที่วิถีดั้งเดิมของชุมชน แต่กลับส่งเสริมรายได้ให้ชุมชน และการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่งเป็นสิ่งสำคัญของการสืบทอดวัฒนธรรม การพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนแห่งนี้ให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน จึงต้องเร่งปลูกถ่ายแนวคิด อุดมการณ์ต่างๆ ลงไปในเยาวชนได้เรียนรู้ ลองลงมือทำ และเรียนรู้จักผิดถูกไปควบคู่กัน โดยมีผู้ใหญ่คอยสร้างภูมิคุ้มกันโดยการแนะนำให้คำปรึกษา เพื่อต่อยอดการพัฒนาต่างๆ ต่อไป

จังหวัดเพชรบุรี

คณะผู้วิจัยได้ทำความเข้าใจแก่กลุ่มเป้าหมาย และสร้างความร่วมมือในโครงการวิจัย รวมทั้งเข้าร่วมกิจกรรมและศึกษาข้อมูลการจัดการวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยสำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย จังหวัดเพชรบุรี ร่วมกับคณะผู้วิจัยได้มีการหารือการกำหนดเส้นทางท่องเที่ยวที่เหมาะสม ตรงตามพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวชาวรัสเซีย ซึ่งให้ความสนใจต่อกิจกรรมที่เป็นแบบผจญภัย และใส่ใจต่อการดูแลสุขภาพ ทิศทางการจัดกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวชาวรัสเซียได้เข้าถึงประสบการณ์ที่สัมผัสได้ถึงวัฒนธรรมท้องถิ่น เพชรบุรี (local experience) ให้มีความสำคัญต่อการนำเสนอกิจกรรมล่องเรือในลุ่มน้ำเพชรบุรี การทำกิจกรรมสังสรรค์กลางแจ้งในพื้นที่วัฒนธรรมปากะเกะญอ การทำขนมหวานเมืองเพชร และการชิมสุรากลั่น โดยโรงงานท้องถิ่น เป็นต้น แต่ในทางกลับกันโปรแกรมการท่องเที่ยว ครั้งที่ 1 กลับถูกกำหนดมาจากผู้อำนวยการสำนักงานการท่องเที่ยวมอสโก เน้นกิจกรรมที่โรงแรมริมทะเล มีกิจกรรมทำบุญตักบาตรหน้าโรงแรม และการทำขนมข้าวตังเป็นต้น สะท้อนถึงแนวคิดในการจัดกิจกรรมเพื่อนำเสนอที่แตกต่างกัน ทั้งนี้จากการได้พูดคุยกับผู้อำนวยการสำนักงานการท่องเที่ยวมอสโก ได้สะท้อนถึงกลุ่มเป้าหมายว่านักท่องเที่ยวรัสเซียที่พามาไม่ใช่นักท่องเที่ยวรัสเซียกลุ่มทั่วไป แต่เป็นกลุ่มที่เน้นมาเป็นครอบครัวและมีรายได้ดี ทำให้ต้องจัดโปรแกรมในลักษณะดังกล่าว

โดยสำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (สำนักงานต่างประเทศมอสโก) ได้มีการกำหนดโปรแกรมการท่องเที่ยว และได้นำกลุ่มผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวจากกลุ่มประเทศในความรับผิดชอบ ได้แก่ ประเทศ Russia, Belarus, Georgia, Armenia, Azerbaijan, Kazakhstan, Uzbekistan, Turkmenistan, Tajikistan และKyrgyzstan เข้าร่วมกิจกรรมตามโปรแกรม ครั้งที่ 1 ในระหว่างวันที่ 13-19 กรกฎาคม 2560 และ ครั้งที่ 2 ระหว่างวันที่ 13-20 พฤศจิกายน 2560 ซึ่งมีกิจกรรมท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมการท่องเที่ยวพายเรือคายัคชมวิถีชีวิตชาติพันธุ์ปากะเกะญอ อำเภอกำแพงแสน จังหวัดเพชรบุรี โดยผู้จัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น เป็นผู้ประกอบการบริษัทนำเที่ยวท้องถิ่น สามารถสรุปการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่นได้ ดังนี้

กิจกรรมพายเรือคายัคและชมวิถีชีวิตชาวปากะเกะญอ อำเภอกำแพงแสน จังหวัดเพชรบุรี

1. ผู้จัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น

ผู้จัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น เป็นผู้ประกอบการซึ่งเป็นคนนอกชุมชนแต่เป็นคนในท้องถิ่น ด้วยการจัดการให้เกิดกิจกรรมการท่องเที่ยวพายเรือคายัค และชมวิถีชีวิตชาติพันธุ์ปากะเกะญอ โดย นายเกียรติศักดิ์ กล่อมสกุล มัคคุเทศก์ท้องถิ่น เจ้าของบริษัททัวร์กบเทรคกิ้ง จำกัด เป็นผู้จัดการท่องเที่ยว ซึ่งมีประสบการณ์นำพานักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเข้ามาทำกิจกรรมชุมชนชาวปากะเกะญออย่างต่อเนื่อง จึงมีความคุ้นเคยกับพื้นที่และผู้คนในพื้นที่เป็นอย่างดี ที่ผ่านมาได้พยายามผลักดันให้ชุมชนโป่งลึก-บางกลอยได้ทำการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อให้ชุมชนได้พัฒนาศักยภาพสร้างความเข้มแข็ง และมีรายได้เสริม แต่ยังไม่สามารถผลักดันได้สำเร็จ เนื่องจากพื้นที่ตั้งของชุมชนอยู่ในเขตพื้นที่เขตอุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน ซึ่งมีข้อปฏิบัติต่างๆ ที่ต้องควบคุมความเป็นอยู่ของชาวบ้าน และ

ที่ผ่านมาประสบความขัดแย้งทางด้านสิทธิมนุษยชนในพื้นที่ ส่งผลให้เกิดความไม่เข้าใจต่อการทำงานของภาครัฐ และการดำรงชีวิตในวิถีชาวปกากะญอได้ จึงต้องชะลอการส่งเสริมการให้ชุมชนจัดการท่องเที่ยว โดยชุมชนยังคงมีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติได้แวะเวียนเข้ามาเดินชมในชุมชน เนื่องจากที่ตั้งของชุมชนอยู่ใกล้ที่ทำการย่อยของอุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน ซึ่งเปิดพื้นที่ให้นักท่องเที่ยวเข้ามาศึกษาเรียนรู้ หรือมาพักผ่อนได้

การจัดกิจกรรมท่องเที่ยว มัคคุเทศก์ท้องถิ่น จะจัดเตรียมอุปกรณ์ต่างๆ และนำพานักท่องเที่ยวเดินทางเข้าไปยังชุมชนโป่งลึกบางกลอย เข้าไปรับประทานอาหารกลางวันทางบริษัทได้จัดเตรียมไว้ แล้วจึงทำกิจกรรมพายเรือคายัคในต้นน้ำเพชรบุรี พื้นที่หมู่บ้านโป่งลึก-บางกลอย โดยมีเป้าหมายให้นักท่องเที่ยวได้พายเรือขึ้นชมทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่อุดมสมบูรณ์ของอุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน และส่วนหนึ่งให้นักท่องเที่ยวได้เห็นถึงวิถีชีวิตชาวปกากะญอ

2. การจัดการรวบรวมองค์ความรู้วัฒนธรรม

การจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น ไม่ได้เกิดจากการจัดการวัฒนธรรมของชุมชน ชุมชนไม่ได้มีส่วนร่วมต่อการจัดกิจกรรมท่องเที่ยว มัคคุเทศก์ท้องถิ่นจึงเป็นผู้รวบรวมองค์ความรู้วัฒนธรรมของท้องถิ่นผ่านประสบการณ์การทำงานพัฒนาในพื้นที่มาอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งการทำงานท่องเที่ยวในพื้นที่นี้มาอย่างยาวนาน จึงได้เรียนรู้ในวิถีชีวิตวัฒนธรรมของชุมชนเป็นอย่างดี การรวบรวมองค์ความรู้จึงผ่านประสบการณ์ การฟังจากผู้รู้ในชุมชน และการสังเกตทั้งสภาพแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติและทางสังคมของคนในชุมชน

3. การจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น

การจัดกิจกรรมท่องเที่ยว ด้วยการให้นักท่องเที่ยวนั่งหลังกระบะรถปิ๊กอัพ เพื่อเดินทางเข้าไปยังชุมชน ระหว่างการนั่งรถเข้ามาในชุมชน นักท่องเที่ยวได้เห็นวิถีการผลิตของชาวบ้าน มีการทำการเกษตรทั้งการปลูกมะนาว มะละกอ และมัคคุเทศก์ท้องถิ่นจะมีการบรรยายอธิบายถึงการทำการเกษตรที่ต้องปลอดสารเคมี เนื่องจากเป็นบริเวณพื้นที่ต้นน้ำเพชรบุรี ทางหน่วยงานราชการจึงเข้ามาส่งเสริมและขอความร่วมมือ ซึ่งได้รับความร่วมมืออย่างดี เมื่อได้ทำกิจกรรมพายเรือคายัค นักท่องเที่ยวได้สัมผัสถึงวิถีชีวิตของชาวปกากะญอ ใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำธรรมชาติ เช่น ได้เห็นภาพเด็กๆ เล่นน้ำ ชักฝาริมน้ำ ตักน้ำรดต้นพืชพันธุ์ที่เพาะปลูกริมตลิ่ง ระหว่างทางได้พานักท่องเที่ยวเข้าเดินชมบรรยากาศโดยรอบของชุมชนในช่วงบ่ายเย็น ได้เห็นชุมชนที่มีการตั้งบ้านเรือนด้วยไม้ไผ่หลายหลังติดๆกัน ได้เห็นผู้คนเดินไปมา นั่งพูดคุยกัน ซึ่งเป็นบรรยากาศการใช้ชีวิตตามปกติของคนในชุมชน เมื่อมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเดินในชุมชน เด็กๆจะยกมือไหว้กล่าวสวัสดี คนในชุมชนยิ้มแย้มให้การต้อนรับเป็นอย่างดี นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ จะให้ความสนใจอย่างมากต่อวิถีชีวิต วัฒนธรรม โดยเฉพาะการสร้างบ้านเรือนซึ่งทำด้วยไม้ไผ่ มีความโปร่งไม่ทึบของตัวบ้านทำให้นักท่องเที่ยวชาวรัสเซียถามมัคคุเทศก์ท้องถิ่นว่า

“สร้างบ้านแบบนี้ จะอยู่ได้หรือ ตอนกลางคืนน่าจะหนาว บ้านของผม สร้างแบบนี้อยู่ไม่ได้แน่”

ภาพที่ 68 นักท่องเที่ยวให้ความสนใจการสร้างบ้านของชาวปกากะญอ

นอกจากนี้ยังให้ความสนใจถึงการตัดไม้มาทำบ้าน นำไม้มาจากไหน เพราะอยู่ในพื้นที่อุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน การตัดไม้จะมีข้อบังคับที่ชัดเจนว่า จะอนุญาตให้ตัดไม้ล้มในป่ามาใช้ประโยชน์ได้เท่านั้น หรือสามารถตัดไม้ที่ปลูกในชุมชน เช่น ไม้ไผ่ เป็นต้น การได้เดินชมในชุมชน ยังได้เห็นภาพชาวบ้านแบกไม้ไผ่ขนาดใหญ่เพียงคนเดียวมาสร้างบ้าน ได้สร้างความตื่นใจว่ายากได้อย่างไร การได้เห็นกลุ่มผู้หญิงมานั่งปักผ้าในโรงเรือนร่วมกัน ซึ่งทางมัคคุเทศก์ได้อธิบายถึงการได้รับการส่งเสริมจากหน่วยงานภายนอก ซึ่งเป็นโครงการพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ให้ชาวบ้านซึ่งเป็นกลุ่มผู้หญิงในชุมชนได้มีรายได้ที่แน่นอน ด้วยการเข้ามาสอนการปักผ้า และได้ส่งสวดลายผ้าพร้อมวัสดุ อุปกรณ์มาให้ชุมชนได้ทำปักผ้าตามคำสั่งผลิต โดยทางเจ้าหน้าที่โครงการจะนำไปทำเป็นผลิตภัณฑ์ต่างๆ จำหน่ายในร้านค้าในกรุงเทพมหานคร

วัฒนธรรมที่ถูกนำเสนอผ่านการเล่าเรื่อง การสัมผัสได้ด้วยตา จนเกิดความสงสัย อยากรู้ และมีคำถามตามมามากมาย ได้สะท้อนถึงการเข้าถึงประสบการณ์ท้องถิ่นในระดับหนึ่ง ยังไม่สามารถสัมผัสได้โดยตรง แต่อย่างน้อยก็ทำให้นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเกิดความประทับใจ และมีความสุขอย่างมาก

ภาพที่ 69 กลุ่มแม่บ้านในชุมชนนั่งปักผ้าตามโครงการพระราชดำริของ
พระบาทสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ

4. การจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ ท้องถิ่น

กิจกรรมท่องเที่ยวเน้นการพายเรือคายัคขึ้นชมความสวยงามและความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากร
ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของอุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน ส่วนวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชาติพันธุ์เป็นเพียง
องค์ประกอบให้การทำกิจกรรมท่องเที่ยวมีความน่าสนใจ และมีความแปลกใหม่ถึงความแตกต่างทาง
วัฒนธรรม เนื่องจากชุมชนไม่ได้มีส่วนในการจัดกิจกรรมท่องเที่ยว ทำให้กิจกรรมที่จัดขึ้นนี้จึงยังไม่สามารถ
ถ่ายทอดวัฒนธรรมนามธรรมให้แก่นักท่องเที่ยวได้เข้าถึง แต่อย่างน้อยนักท่องเที่ยวได้สัมผัสถึงความสัมพันธ์
ของป่าเขา แหล่งน้ำ และวิถีชีวิตที่เกื้อกูลต่อกัน

ภาพที่ 70 กิจกรรมนักท่องเที่ยวพายเรือคายัค

5. การจัดการวัฒนธรรมให้คงอยู่

วัฒนธรรมชาติพันธุ์ปกากะญอ มีการจัดการวัฒนธรรมให้คงอยู่ด้วยกลไก 3 ประการ ดังนี้

5.1 ชุมชนมีการจัดการชุมชนเข้มแข็ง วิธีชีวิตวัฒนธรรมของชุมชนโป่งลึก-บางกลอยยังคงวิถีเดิมไว้ได้ เนื่องจากเป็นพื้นที่อยู่ห่างไกล ชาวบ้านมีรายได้และอยู่อย่างพอเพียงด้วยวิถีเกษตร และมีรายได้เสริมจากการปักผ้า วัฒนธรรมเหล่านี้จะยังคงอยู่ได้หากชุมชนมีความเข้มแข็ง มีการรวมกลุ่มกันสร้างงานสร้างอาชีพ กระจายรายได้ในพื้นที่ ดำรงวิถีวัฒนธรรมประเพณี และช่วยเหลือเกื้อกูลกันในชุมชน

5.2 กิจกรรมท่องเที่ยวไม่กระทบวิถีชีวิตของชุมชน ชุมชนยังไม่ได้มีการจัดการท่องเที่ยวด้วยตนเอง แต่การที่มีมัคคุเทศก์ท้องถิ่น ได้นำนักท่องเที่ยวต่างชาติเข้าไปเที่ยวในชุมชน เพียงแค่ได้เดินเยี่ยมชมได้พูดคุยกับคนในชุมชน นักท่องเที่ยวสัมผัสได้ถึงวิถีชีวิตวัฒนธรรมที่อยู่ร่วมกับธรรมชาติได้ การเป็นชุมชนที่ดูแลธรรมชาติ และชุมชนที่เป็นชาติพันธุ์ที่ยังคงวัฒนธรรมที่เข้มแข็ง ความสนใจเหล่านี้ได้มีส่วนสร้างความภาคภูมิใจให้แก่คนในชุมชนที่ต้องร่วมกันรักษาวิถีชีวิตวัฒนธรรมและธรรมชาติแวดล้อมให้อุดมสมบูรณ์ต่อไป

5.3 บทบาทการมีส่วนร่วมของหลายภาคส่วน ชุมชนยังขาดความรู้ ความเชื่อมั่น ขาดองค์ความรู้ในการจัดการชุมชนตนเอง และการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน หน่วยงานต่างๆ หากจะเข้ามาส่งเสริมหรือสนับสนุน ต้องได้รับการอนุญาต มีการหารือและทำงานร่วมกันกับอุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน เพื่อให้การขับเคลื่อนการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอยู่ในกรอบทิศทางที่เหมาะสม ชุมชนได้รับประโยชน์ และยังสามารถปกป้องรักษาวิถีชีวิตวัฒนธรรมของชุมชน

6. ข้อเสนอ

กิจกรรมท่องเที่ยวเพื่อสร้างประสบการณ์ท้องถิ่น ด้วยการพายเรือคายัคและเดินเข้าไปชมวิถีชีวิตวัฒนธรรมของคนในชุมชน โดยคนในชุมชนไม่ได้มีส่วนร่วมแต่อย่างใด หากมองในมุมของนักท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็นแบบไหนนักท่องเที่ยวถือว่าคุ้มค่า เพราะความคุ้มค่าหลักคือการได้พายเรืออย่างสนุกสนาน แต่มีวิถีวัฒนธรรมเป็นเหมือนของแถมให้ได้ชื่นชม และพอเข้าชมแล้วกลับมาอะไรหลายอย่างที่น่าสนใจ และสงสัย เพราะเป็นความต่างทางวัฒนธรรม หากมองในมุมของชุมชน อาจไม่มีอะไรเสียหาย เพราะนักท่องเที่ยวเพียงแค่เดินมาดู และพื้นฐานความเป็นคนชนบทต่างมีวัฒนธรรมต้อนรับแขกที่มาเยือนอยู่แล้ว ชาวต่างชาติเข้ามาจำนวนครั้งละ 5-10 คน ไม่ได้สร้างความวุ่นวายต่อชุมชน แต่เมื่อใดก็ตามหากมีนักท่องเที่ยวเข้ามาถึงไม่มาก แต่หากมาบ่อยครั้ง อาจเริ่มรู้สึกว่ามีมาทำไม มาแล้วชุมชนไม่ได้ประโยชน์อะไร และอาจไม่อยากต้อนรับนักท่องเที่ยวได้เช่นกัน

จังหวัดตราด

คณะผู้วิจัยได้ทำความเข้าใจแก่กลุ่มเป้าหมาย และสร้างความร่วมมือในโครงการวิจัย รวมทั้งเข้าร่วมกิจกรรมและศึกษาข้อมูลการจัดการวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยสำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (สำนักงานต่างประเทศนิวยอร์ก) ได้มีการกำหนดโปรแกรมการท่องเที่ยว และได้นำกลุ่มผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวจากกลุ่มประเทศในความรับผิดชอบ ได้แก่ ประเทศ Alabama, Arkansas, Connecticut, Delaware, Florida, Georgia, Illinois, Indiana, Iowa, Kentucky, Louisiana, Maine, Maryland, Massachusetts, Michigan, Minnesota, Mississippi, Missouri, New York, New Hampshire, New Jersey, North Carolina, Ohio, Pennsylvania, Rhode Island, South Carolina, Tennessee, Vermont, Virginia, Washington D.C., West Virginia, Wisconsin, Puerto Rico and the Bahamas and Canada Countries (West Canada Alberta, British Columbia, Manitoba, Northwest Territories, Saskatchewan and Yukon East Canada Ontario, Quebec, New Brunswick, Nova Scotia และ New Foundland) เข้าร่วมกิจกรรมตามโปรแกรม ในช่วงระหว่างวันที่ 20 กุมภาพันธ์ – 1 มีนาคม 2560 ได้กำหนดกิจกรรมท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเพื่อให้นักท่องเที่ยวเข้าถึงประสบการณ์ท้องถิ่นตราด ในพื้นที่เกาะกูด ได้แก่ ชุมชนอ่าวสลัก และชุมชนอ่าวใหญ่

การจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น ภายใต้โครงการ The Link ของจังหวัดตราด ผู้จัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น เป็นทั้งกลุ่มคนในชุมชน และผู้ประกอบการที่เป็นคนในท้องถิ่น ด้วยการจัดการให้เกิดกิจกรรมการท่องเที่ยว ในพื้นที่เกาะกูด จังหวัดตราด ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของไทย เป็นเกาะขนาดใหญ่อันดับที่ 4 ของประเทศและเป็นอันดับ 2 รองจากเกาะช้างในจังหวัดตราด ทิศใต้ของเกาะติดกับน่านน้ำประเทศกัมพูชา เป็นเกาะลำดับสุดท้ายในน่านน้ำจังหวัดตราด ครอบคลุมพื้นที่ 105 ตร.กม.หรือประมาณ 65,525 ไร่ ความยาวของเกาะ 25 กิโลเมตร ความกว้าง 12 กิโลเมตร เกาะกูดยังมีสภาพธรรมชาติป่าไม้ที่สมบูรณ์ เป็นต้นน้ำของลำธารและน้ำตกหลายสาย เช่น น้ำตกคลองเจ้า น้ำตกคลองยายกี เป็นต้น ซึ่งมีน้ำไหลตลอดทั้งปี ทางฝั่งตะวันตกของเกาะ นับตั้งแต่อ่าวยายกี หาดคลองเจ้า หาดอ่าวพร้าว อ่าวงามโข้ หาดอ่าวเบ้า หาดคลองหิน อ่าวพร้าวจนสุดปลายแหลมเทียน ล้วนแต่เป็นหาดที่มีทรายสวยงามน้ำทะเลใส ประกอบกับธรรมชาติสงบเงียบ ร่มรื่นด้วยทิวมะพร้าวริมหาด นอกจากนี้บนเกาะกูดยังมีป่าชายเลนที่สมบูรณ์และแนวปะการังหลากหลายชนิด

เกาะกูดเริ่มปรากฏหลักฐานตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เมื่อองค์เชียงสือ เจ้าเมืองญวนที่เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารของพระองค์ หนีออกจากกรุงเทพมหานครมาลงเรือที่เกาะสีชัง จากนั้นแล่นเรือชักใบในอ่าวไทยมา 7 วันจึงถึงเกาะกูดที่ไม่มีคนอยู่เลย ชนพื้นถิ่นดั้งเดิมของเกาะกูดส่วนใหญ่เป็นคนไทยที่อพยพมาจากเมืองปัจจันตคีรีเขตร์ (เกาะกง) ที่ตกเป็นเมืองขึ้นของฝรั่งเศส เมื่อปี พ.ศ. 2447 มีหมู่บ้านคลองมาดเป็นหมู่บ้านที่เก่าแก่ที่สุด

เดิมเกาะกูดเป็นหมู่บ้านขึ้นกับตำบลเกาะหมาก อำเภอแหลมงอบ ต่อมาได้ยกฐานะขึ้นเป็นตำบลเกาะกูด ในปี พ.ศ. 2523 ตัวเกาะกูดมีระยะทางห่างจากอำเภอคลองใหญ่ประมาณ 40 กิโลเมตร ประชาชนชาวเกาะกูดมีความยากลำบากในการเดินทางไปติดต่อราชการ ประกอบกับเกาะกูดอยู่ใกล้ดินแดนประเทศ

กัมพูชาด้านเกาะกงมากกว่าฝั่งไทย ทางราชการจึงมีนโยบายเพื่อความมั่นคงและอำนวยความสะดวกแก่ประชาชน โดยได้ยกฐานะเกาะกูดและเกาะช้างเคียงขึ้นเป็นกิ่งอำเภอเกาะกูด ตามประกาศกระทรวงมหาดไทยลงวันที่ 19 มกราคม พ.ศ. 2533 และต่อมาได้มีพระราชกฤษฎีกาลงวันที่ 24 สิงหาคม พ.ศ. 2550 ยกฐานะขึ้นเป็นอำเภอเกาะกูด ตามลำดับชุมชนในเกาะกูด ซึ่งเป็นพื้นที่การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยนำนักท่องเที่ยวเข้ามาตามโปรแกรมการท่องเที่ยว 2 พื้นที่ ได้แก่ ชุมชนอ่าวสลัด และชุมชนอ่าวใหญ่ มีการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น ดังนี้

1. ชุมชนอ่าวสลัด อำเภอเกาะกูด จังหวัดตราด

1.1 ผู้จัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น

ผู้จัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น เป็นกลุ่มคนในชุมชนอ่าวสลัด ซึ่งมีวิถีชีวิตชาวประมง ส่วนใหญ่ยังคงอาชีพประมงพื้นบ้าน และเมื่อการท่องเที่ยวของเกาะกูดขยายตัว มีร้านอาหาร มีธุรกิจที่พักทั้งโรงแรมและรีสอร์ทมากขึ้น ทำให้อ่าวสลัดเป็นแหล่งขายส่งอาหารทะเลที่สำคัญของเกาะกูด โดยทางรีสอร์ทและโรงแรมต่างๆ บนเกาะจะมาซื้ออาหารทะเลที่ชุมชนใช้เป็นวัตถุดิบการทำอาหารให้กับนักท่องเที่ยวที่เข้าพัก และในปี 2560 ชุมชนอ่าวสลัดได้เริ่มจัดกิจกรรมท่องเที่ยวในชุมชน ได้แก่ กิจกรรมที่พักในชุมชน หรือ โฮมสเตย์ และกิจกรรมพานักท่องเที่ยวตกหมึก โดยได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนจากหน่วยงานพัฒนาชุมชนของเกาะกูดและองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะกูดในการจัดตั้งกลุ่มท่องเที่ยวโดยชุมชนอ่าวสลัด

ชุมชนอ่าวสลัด ตั้งอยู่ในพื้นที่อำเภอเกาะกูด จังหวัดตราด ประวัติชุมชนอ่าวสลัด เล่าสืบต่อกันมาว่า ด้วยลักษณะของอ่าวที่โค้งและมีแนวภูเขาหินลมนุ่มและคลื่นลมแรงในทะเลเปิด ในอดีตจึงเป็นสถานที่หลบคลื่นลมของเรือโจรสลัดโบราณที่ออกปล้นสะดมเรือประมงในน่านน้ำบริเวณเกาะกูดในช่วงมรสุม จึงเรียกชุมชนบริเวณนี้ว่าอ่าวสลัด ซึ่งเป็นชุมชนเก่าแก่ ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของเกาะกูด ใกล้แหลมตาตุ้ย บริเวณอ่าวสลัดเป็นโค้งอ่าวรูปตัวยู มีป่าชายเลนริมขอบชายฝั่งสลับกับสวนมะพร้าวและสวนยางบริเวณโดยรอบอ่าวสลัด มีบ้านเรือนของชาวบ้านปลูกสร้างบ้านอยู่ในทะเลภายในอ่าว โดยการตั้งบ้านเรือนติดกันตั้งเสาบ้านลงไปในทะเลติดกับริมฝั่งแผ่นดิน มีสะพานเดินในชุมชนใช้สะพานปูนเป็นเส้นทางหลัก และเชื่อมโยงออกไปยังบ้านหลังอื่นด้วยสะพานไม้ คนในชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพประมงเป็นเรือประมงพื้นบ้านมาตั้งแต่ดั้งเดิม ส่วนอาชีพค้าขาย ที่พัก ร้านอาหาร สำหรับนักท่องเที่ยวมีอยู่บ้างเล็กน้อย ปัจจุบันบริเวณอ่าวสลัดเป็นท่าเทียบเรือ ทั้งเรือนักท่องเที่ยวและเรือขนสินค้าหลักที่ส่งสินค้าจากฝั่งแผ่นดินจังหวัดตราดมายังเกาะกูด เป็นจุดเชื่อมโยงการเดินทางจากเรือไปยังส่วนต่างๆ ของเกาะกูด

ภาพที่ 71 ทำเรือของชุมชนอ่าวสลัด

1.2 การจัดการรวบรวมองค์ความรู้วัฒนธรรม

กลุ่มคนในชุมชนที่ทำกิจกรรมท่องเที่ยวเป็นผู้จัดการวัฒนธรรม มีการรวบรวมองค์ความรู้ด้านวัฒนธรรมท้องถิ่นผ่านการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ เป็นการเรียนรู้ทั้งผ่านครอบครัว เครือญาติ และด้วยตนเอง ผ่านวิถีชีวิตและประสบการณ์ในการอยู่อาศัยในชุมชนบ้านเกิดของตน การรวบรวมองค์ความรู้จึงเป็นไปตามธรรมชาติของการใช้ชีวิตในชุมชน ส่วนใหญ่องค์ความรู้วัฒนธรรมจะมีมากในกลุ่มผู้สูงอายุ และกลุ่มผู้ใหญ่ที่ยังคงประกอบอาชีพทำการประมง และยังคงใช้ชีวิตอยู่ในชุมชน

1.3 การจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น

กิจกรรมที่ฝึกในชุมชน หรือ โฮมสเตย์ มีการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม ด้วยการให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสถึงวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชาวประมง แม้ไม่ได้ฝึกในบ้านของเจ้าบ้าน แต่มีที่ฝึกแยกออกมาเป็นส่วนตัว แต่บริเวณโดยรอบที่ฝึก และในชุมชนได้สะท้อนภาพถึงการประกอบอาชีพของคนในท้องถิ่น ได้เห็นวิถีชีวิตของชาวบ้านในการซ่อมแซมอุปกรณ์จับสัตว์น้ำ ซึ่งยังคงใช้วิธีจับสัตว์น้ำแบบเก่า เช่น การวางอวนปู อวนกุ้ง ลอกปลา ไดร้หมึก เป็นต้น แต่ละบ้านในชุมชนจะมีการแปรรูปอาหารทะเล เพื่อบริโภคในครัวเรือนและเพื่อจำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยวที่เดินผ่านไปมาในช่วงที่เรือโดยสารเข้าและออกจากท่าเรือในชุมชน อาหารทะเลแปรรูป เช่น ปลาเค็ม กะปิ กุ้งแห้ง น้ำพริกต่างๆ เป็นต้น การได้รับประทานอาหารทะเลซึ่งมาจากแหล่งทรัพยากรธรรมชาติของท้องถิ่น และกิจกรรมพานักท่องเที่ยวตกหมึก มีการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม ด้วยการบรรยายและสาธิตถึงวิธีการตกหมึก และให้นักท่องเที่ยวได้ลงมือตกหมึกด้วยตนเอง

ภาพที่ 72 วิถีชีวิตชาวประมงชุมชนอ่าวสลัด

1.4 การจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น

กลุ่มคนในชุมชนที่เป็นผู้จัดการวัฒนธรรม ไม่ได้มีการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม แต่ให้ความสำคัญต่อการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรมถึงวัฒนธรรมพื้นบ้าน ทั้งที่พัก อาหาร บรรยากาศ ชนบท และวิถีชีวิตชาวประมง การได้ชมวิถีชีวิตของชาวประมง ส่วนหนึ่งนักท่องเที่ยวได้สัมผัสถึงความสุขของการใช้ชีวิตที่เรียบง่าย เห็นคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติที่มอบอาหารที่อุดมสมบูรณ์จากท้องทะเลให้แก่คนในชุมชน และการได้สัมผัสได้ถึงความป็นวิถีชาวชนบทที่มีความจริงใจ เอื้ออาทร และเป็นมิตรต่อกัน

1.5 การจัดการวัฒนธรรมให้คงอยู่

ชุมชนอ่าวสลัด มีการจัดการวัฒนธรรมให้คงอยู่ด้วยกลไก 2 ประการ ดังนี้

1.5.1 การดำรงชีวิตด้วยวิถีประมง วัฒนธรรมหรือวิถีชีวิตชาวประมง ซึ่งยังคงเป็นอาชีพหลัก และสร้างรายได้แก่คนในชุมชน ทำให้คนในชุมชนยังคงวิถีชีวิตวัฒนธรรมเช่นเดิม และยังคงให้ชีวิตอยู่ในชุมชน โดยไม่ย้ายถิ่นฐานไปที่ไหน

1.5.2 การท่องเที่ยวเชื่อมโยงสู่การสร้างรายได้ที่เพิ่มขึ้น โดยเฉพาะการขายของทะเลสด ให้แก่ธุรกิจร้านอาหารและที่พักต่างๆ และการขายผลผลิตการแปรรูปอาหารทะเล เมื่อรายได้เพิ่มขึ้น คนในชุมชนจึงมีส่วนร่วมในการดูแลทรัพยากรธรรมชาติเพื่อให้มีวัตถุดิบในการสร้างรายได้อย่างต่อเนื่อง จึงส่งผลต่อการคงอยู่ของอาชีพประมง วิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชาวประมง

สิ่งที่อาจกระทบต่อชุมชนในอนาคต ด้วยการขาดความรู้ในการบริหารจัดการท่องเที่ยว จึงเริ่มเห็นถึงการขาดมาตรฐานที่เหมือนกันของที่พักในชุมชน เริ่มมีความแตกต่างของคุณภาพ และการจัดระบบการรับนักท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยุติธรรมของผลประโยชน์ จึงเริ่มมีการรับนักท่องเที่ยวโดยไม่ผ่านกลุ่มท่องเที่ยวของชุมชน และมีการรับนักท่องเที่ยวด้วยตนเอง สิ่งเหล่านี้อาจส่งต่อการคงอยู่ของการท่องเที่ยว และกระทบต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน

2. ชุมชนอ่าวใหญ่ อำเภอกะกูด จังหวัดตราด

2.1 ผู้จัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น

ผู้จัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่นของชุมชนอ่าวใหญ่ยังไม่ชัดเจน เนื่องจากกิจกรรมท่องเที่ยวเป็นเพียงการเข้ามาในชุมชนเพื่อรับประทานอาหารท้องถิ่น ในปัจจุบันชุมชนบ้านอ่าวใหญ่ เป็นที่รู้จักเป็นชุมชนประมงและมีร้านอาหารที่มีชื่อเสียงมาจากคุณภาพอาหารทะเลที่สด ปลอดภัยและราคาถูก เน้นใช้อาหารทะเลที่จับมาได้จากคนในชุมชน ทำให้นักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามารับประทานอาหารกลางวันและเดินชมวิถีชีวิตชาวประมง รวมทั้งซื้อสินค้าอาหารทะเลแปรรูป ได้แก่ ปลาอินทรีเค็ม ปลาสะเล่เค็ม กุ้งแห้ง กะปิ กุ้งเคยแห้ง เป็นต้น ชุมชนมีการสร้างกลุ่มเครือข่ายภายในชุมชนอ่าวใหญ่ โดยการส่งเสริมและสนับสนุนจากสำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย จังหวัดตราด โดยมีการจัดอบรม และดำเนินกิจกรรมสาธิต การนำนักท่องเที่ยวปลูกปะการัง ตกหมึก งมหอยตาไว้วเพื่อมาทำอาหาร ซึ่งนำกลุ่มนักท่องเที่ยวสาธิตทดลองตามกิจกรรมดังกล่าวในเบื้องต้น หลังจากนั้นไม่ได้มีการประชาสัมพันธ์ต่อจึงทำให้การรวมกลุ่มดังกล่าวลดบทบาทลง จึงไม่มีกลุ่มท่องเที่ยวดำเนินการกิจกรรมท่องเที่ยว

ชุมชนอ่าวใหญ่ ตั้งอยู่ในพื้นที่อำเภอกะกูด จังหวัดตราด ชุมชนมีการตั้งถิ่นฐานมาตั้งแต่ในอดีต มีการผสมผสานของประชากรหลายเชื้อชาติ เช่น ญวน กัมพูชา ฉอง คนไทยเกาะกง เป็นต้น เป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ในอ่าวใหญ่อยู่ทางทิศตะวันออกของเกาะกูดใกล้แหลมเทียน ซึ่งเป็นพื้นที่ใต้สุดของเกาะกูดที่ติดกับน่านน้ำทะเลกัมพูชา ชุมชนอ่าวใหญ่ปลูกสร้างบ้านเรือนอยู่ในทะเลติดริมฝั่งแผ่นดินภายในอ่าวใหญ่ มีสะพานปูนทางเดินเชื่อมหากันเป็นเส้นทางหลัก ชุมชนอ่าวใหญ่ เป็นชุมชนห่างไกลสุดเส้นทางถนนบนเกาะกูด การเดินทางในอดีตเข้าถึงชุมชนได้ต้องใช้การเดินทางด้วยเรือเท่านั้น จึงทำให้ทรัพยากรธรรมชาติยังคงอุดมสมบูรณ์มาก ป่าเขตร้อนพืชพันธุ์หลากหลาย สัตว์ป่าชุกชุม เช่น ลิงป่า กระรอกดำ นกทะเล นกประจำถิ่น เป็นต้น

ภาพที่ 73 วิถีชีวิตชาวประมงอ่าวใหญ่

2.2 การจัดการรวบรวมองค์ความรู้วัฒนธรรม

ด้วยชุมชนอ่าวใหญ่ไม่มีการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวโดยตรง แต่ในชุมชนกลับพบสถานที่สำคัญหลายแห่งที่น่าสนใจ และคนในชุมชนสามารถบอกเล่าเรื่องราวในสิ่งที่นักท่องเที่ยวซักถามหรือให้ความสนใจได้ เป็นการรวบรวมความรู้ด้วยตนเอง ผ่านการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ การลองผิดลองถูก และประสบการณ์การเรียนรู้ของคนในชุมชน เช่น การประกอบอาชีพประมง การตั้งบ้านเรือนริมทะเล อาหารท้องถิ่น ภูมิปัญญาการแปรรูปอาหารทะเล หรือแม้แต่ร่องรอยของสิ่งก่อสร้างของอาคารโรงงานน้ำปลาในอดีต ด้วยน่านน้ำแถบเกาะกูดมีความอุดมสมบูรณ์ และสามารถเชื่อมโยงกับน่านน้ำของประเทศกัมพูชาและเวียดนามได้ จึงทำให้ในอดีตมีการตั้งโรงงานน้ำปลาเกิดขึ้นในบริเวณชุมชนอ่าวใหญ่ เพื่อที่จะผลิตน้ำปลาออกจำหน่ายภายใต้ชื่อ น้ำปลาแท้ตรา 3 กระต่าย โดยใช้ปลากระตักที่หาได้จากบริเวณน่านน้ำแถวนั้นมาใช้เป็นวัตถุดิบหลักในการผลิต ต่อมามีการย้ายฐานการผลิตมายังฝั่งแผ่นดินตราดด้วยเหตุผลของระยะทางที่ไกล ไม่สะดวกในการจัดจำหน่าย และแหล่งบันเทิงและขายบริการทางเพศในอดีต เป็นที่รู้จักของชาวประมงในท้องถิ่น ซึ่งในอดีตมีบ้านที่ผู้ประกอบการขายบริการทางเพศอยู่ประมาณ 3 ราย โดยจะพบเห็นบ้านขนาดใหญ่ที่ดัดแปลงเป็นสถานบริการ ซึ่งด้านในมีการแบ่งซอยห้องออกเป็นห้องเล็กๆ ประมาณหลังละ 10 -20 ห้อง แบ่งส่วนขายอาหาร สุรา บ่อนการพนัน และมีหญิงสาวชาวญวนเข้าขายบริการให้กับลูกค้าเรือประมง จึงเป็นสถานที่นิยมของเรือประมงจอดพักเรือประมง ทั้งที่มาเพื่อซื้อบริการและหลบคลื่นลมในช่วงมรสุม มีความรุ่งเรืองมากเมื่อ 10 ปีที่ผ่านมา แล้วจึงค่อยลดความนิยม เนื่องจากการเข้าถึงของการเดินทาง มีถนนตัดมาถึงทำให้เจ้าหน้าที่บังคับใช้กฎหมายเข้าถึงพื้นที่อ่าวใหญ่ได้สะดวกมากขึ้น ทำให้ปัจจุบันนี้ไม่มีการเปิดสถานบันเทิงให้บริการทางเพศในชุมชนอ่าวใหญ่ แต่ยังคงพบร่องรอยของบ้านที่ปรับเปลี่ยนมาเป็นร้านอาหาร ร้านค้าขายของชำ หรือที่พักอาศัยโฮมสเตย์ให้กับนักท่องเที่ยว

ภาพที่ 74 แหล่งบันเทิงและขายบริการทางเพศในอดีตของชุมชนอ่าวใหญ่

2.3 การจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น

การถ่ายทอดวัฒนธรรมจึงเป็นไปตามวิถีชีวิตและสภาพของชุมชน เนื่องจากไม่มีผู้จัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยว แต่นักท่องเที่ยวสามารถสัมผัสถึงวัฒนธรรมได้ด้วยตนเอง เช่น ด้านอาหารท้องถิ่น ชุมชนอ่าวใหญ่มีร้านอาหารที่เป็นที่นิยมของนักท่องเที่ยวอยู่ประมาณ 3 ร้าน มีการนำเสนออาหารทะเลสด ปลอดภัย ราคาอ่อนโยน ในรูปแบบเมนูทั่วไป เช่น ปิ้งย่าง ต้มยำ ทอดกรอบ เป็นต้น ซึ่งสามารถหารับประทานได้ตามร้านอาหารปกติทั่วไปในรีสอร์ทหรือโรงแรมบนเกาะ การสร้างจุดเด่นในด้านอาหารของชุมชนอ่าวสลัดในเมนูที่ถูกซ่อนอยู่ในวิถีชีวิตปกติ ยังมีเมนูพื้นถิ่นที่น่าสนใจอีกมาก ที่ยังไม่ได้นำมาเสนอ เพื่อเพิ่มมูลค่าให้กับนักท่องเที่ยวได้สัมผัส เช่น การนำมะพร้าวมาปรุงเป็นมะพร้าวคั่ว ซึ่งจะเก็บไว้ได้นานและมีรสชาติที่น่าสนใจ และเป็นการถนอมอาหารในรูปแบบพื้นบ้านอีกอย่างหนึ่ง

ภาพที่ 75 ร้านอาหารท้องถิ่นรองรับนักท่องเที่ยวของชุมชนอ่าวใหญ่

ด้วยวิถีชีวิตชาวประมงต้องพึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติ พบว่าแนวปะการัง บริเวณอ่าวใหญ่ มีแหล่งแนวปะการังอยู่พอสมควร คนในชุมชนได้เรียนรู้ว่าแนวปะการังเป็นแหล่งของสัตว์น้ำจำนวนมาก จึงมีแนวคิดในการอนุรักษ์ และขยายปะการังออกไปเพื่อเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ให้กับธรรมชาติที่อนาคตจะส่งผลต่อการจับสัตว์น้ำหรือการทำประมง จึงมีกิจกรรมนำกิ่งปะการังเล็กๆ ปักกับฐานที่ทำมาจากท่อ PVC แล้วนำกลับลงไปวางในแนวปะการัง เพื่อเพิ่มจำนวนปะการังมากยิ่งขึ้น ซึ่งในอนาคตจึงอาจเป็นกิจกรรมท่องเที่ยวของชุมชนเพื่อให้นักท่องเที่ยวเข้าถึงประสบการณ์ท้องถิ่นในการร่วมอนุรักษ์ และการคงอยู่ของวิถีชีวิตชาวประมงที่ต้องพึ่งพิงทรัพยากรจากธรรมชาติ

2.4 การจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น

ไม่มีการถ่ายทอดวัฒนธรรมนามธรรม เนื่องจากชุมชนไม่มีการจัดการท่องเที่ยว และไม่มีผู้จัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวมีอิสระในการเข้าถึงวัฒนธรรมด้วยตนเอง โดยเฉพาะการรับประทานอาหารในร้านอาหารท้องถิ่น การเดินชมวิถีชีวิตในชุมชน

2.5 การจัดการวัฒนธรรมให้คงอยู่

ชุมชนไม่มีการจัดการท่องเที่ยว จึงไม่มีการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยว วัฒนธรรมที่โดดเด่นของชุมชนอ่าวใหญ่ คือวิถีชีวิตชาวประมงยังคงอยู่ เพราะคนในท้องถิ่นยังคงประกอบอาชีพและได้ประโยชน์จากอาชีพนี้ ซึ่งปัจจุบันมีแนวโน้มที่จะมีรายได้ที่มากขึ้นจากการขยายตัวของการท่องเที่ยวของเกาะกูด และการมีชื่อเสียงด้านอาหารท้องถิ่นของชุมชนอ่าวใหญ่ รวมถึงการมีกิจกรรมอนุรักษ์ปะการังในชุมชน มีส่วนเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ของสัตว์ทะเล ซึ่งเป็นทรัพยากรในการทำอาชีพประมง ยิ่งส่งผลต่อการคงอยู่ของวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่น

จังหวัดชุมพร และ ระนอง

คณะผู้วิจัยได้ทำความเข้าใจแก่กลุ่มเป้าหมาย และสร้างความร่วมมือในโครงการวิจัย รวมทั้งเข้าร่วมกิจกรรมและศึกษาข้อมูลการจัดการวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยสำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (สำนักงานต่างประเทศลอสแอนเจลิส) ได้มีการกำหนดโปรแกรมการท่องเที่ยว และได้นำกลุ่มผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวจากกลุ่มประเทศในความรับผิดชอบ ได้แก่ Alaska, Arizona, California, Colorado, Hawaii, Idaho, Kansas, Montana, Nebraska, Nevada, New Mexico, North Dakota, Oklahoma, Oregon, South Dakota, Texas, Utah, Washington, Wyoming, Guam Island และ all Central และ Southern American Countries เข้าร่วมกิจกรรมตามโปรแกรม ในช่วงระหว่างวันที่ 1 - 6 มีนาคม พ.ศ. 2560 และ 17 - 27 เมษายน พ.ศ. 2560 ได้กำหนดกิจกรรมท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเพื่อให้นักท่องเที่ยวเข้าถึงประสบการณ์ท้องถิ่นชุมพร และระนอง ในพื้นที่เกาะพยาม และ เกาะชุมชนทะเลนอก จังหวัดระนอง มีรายละเอียดการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น ดังนี้

1. ชุมชนเกาะพยาม อำเภอเมือง จังหวัดระนอง

1.1 ผู้จัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น

กลุ่มคนในชุมชนที่ทำกิจกรรมท่องเที่ยวเป็นผู้จัดการวัฒนธรรม ในพื้นที่เกาะพยาม ซึ่งเป็นเกาะที่มีเนื้อที่ขนาดเล็ก มีการย้ายถิ่นฐานของคนจากพื้นที่ต่างๆ เข้ามาอาศัยอยู่บนเกาะ เช่น คนจากจังหวัด นครศรีธรรมราช พัทลุง นครราชสีมา ร้อยเอ็ด เป็นต้น จึงทำให้เกิดการผสมผสานกลมกลืนของวัฒนธรรมจากพื้นถิ่นต่างๆ เมื่ออยู่ในชุมชนร่วมกัน จึงเกิดการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมผสมผสานกันไปโดยธรรมชาติ แม้จะมาจากต่างที่ต่างถิ่น แต่วิถีเกษตรได้กลายเป็นวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตของคนบนเกาะพยาม จึงได้มีการรวมกลุ่มคนในชุมชนที่ทำเกษตรกรรม ร่วมกันจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรขึ้น เพื่อนำเสนอวิถีชีวิตพื้นถิ่น การปลูกพืชผักสวนครัวไว้กินบนเกาะ ให้นักท่องเที่ยวต่างชาติได้เรียนรู้ มีการสาธิตอาหารพื้นถิ่น ด้วยการให้นักท่องเที่ยวเก็บผักที่อยู่ในสวนด้วยตนเอง พร้อมอธิบายสรรพคุณ ความเป็นมา รสชาติของวัตถุดิบที่เก็บมาก่อนนำไปประกอบอาหาร แล้วรับประทานอาหารร่วมกัน เป็นรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวที่เน้นการมีส่วนร่วมในการถ่ายทอดวิถีชีวิตความเป็นท้องถิ่น ด้วยการลงมือปฏิบัติร่วมกัน

ชุมชนเกาะพยาม ตั้งอยู่ในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดระนอง เกาะพยาม เดิมเรียกว่า เกาะพยาม ซึ่งมาจากคำว่า "พอยาม" หมายถึง การเดินทางไปเกาะพยามพอยามจึงจะถึงเกาะ (ประมาณ 4 ชั่วโมง) และเรียกกันต่อมาว่า "เกาะพยาม" และจากคำบอกเล่าของชาวบ้านบนเกาะพยาม มาจากคำว่า "พยายาม" เพราะในสมัยก่อนการเดินทางมาเกาะพยามเป็นไปด้วยความลำบาก ต้องอาศัยโดยสารมากับเรือประมงของชาวบ้าน ซึ่งคาดไม่ได้ว่าจะเดินทางมาถึงหรือออกเดินทางไปเมื่อไหร่ การเดินทางยากลำบากสมกับชื่อ เดิมเกาะพยามมีคนอาศัยส่วนใหญ่เป็นไทยมุสลิม ในปี พ.ศ. 2500 นายสำเภา ศิริสัมพันธ์ ได้รับสัมปทานการเลี้ยงหอยมุกจากรัฐบาล ให้ใช้พื้นที่เกาะพยามเพาะเลี้ยงหอยมุก (ฟาร์มมุก) และได้อพยพคนอาศัยอยู่เดิมไปอยู่ที่บ้านช้างแหก หมู่ที่ 8 ตำบลราชกรุ อำเภอเมืองระนอง จึงเป็นสาเหตุที่เกาะพยามไม่มีคนมุสลิมอาศัย

อยู่เลย ต่อมาสัมปทานหอยมุกเล็กกิจการ เริ่มมีผู้คนจากจังหวัดสุราษฎร์ธานีอพยพมาจากเกาะสมุย และ เกาะพะงัน

เกาะพยามเป็นเกาะขนาดใหญ่ ประกอบด้วยภูเขาขนาดย่อม ๆ มีความหลากหลายในระบบนิเวศ มีป่าไม้เบญจพรรณยืนต้นกระจายอยู่ทั่วไป มีสัตว์ต่างๆอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก เช่น นกเงือก นก อินทรี ลิง หมูป่า อีกทั้งมีหาดทรายสีขาวและน้ำทะเลสวยใส เหมือนกับเกาะสมุยเมื่อประมาณ 20 ปีที่ผ่านมา บนเกาะพยามมีสถานีนามัย โรงเรียน และวัดซึ่งมีโบสถ์ตั้งอยู่ในทะเล อยู่บริเวณท่าเรือของเกาะ ตำบล เกาะพยามเป็นตำบลหนึ่งของอำเภอเมืองระนอง จังหวัดระนอง ตั้งอยู่ในทะเลอันดามันทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของอำเภอเมืองระนอง อยู่ห่างจากปากน้ำระนองประมาณ 33 กิโลเมตร มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 34.7 ตารางกิโลเมตร (21,683.17 ไร่) แยกเป็นหมู่ที่ 1 บ้านเกาะพยาม เนื้อที่ 16.60 ตารางกิโลเมตร (10,371,981 ไร่) หมู่ที่ 2 บ้านเกาะช้าง เนื้อที่ 18.10 ตารางกิโลเมตร (11,311,190 ไร่) สภาพรอบเกาะมี หาดทรายอยู่หลายแห่ง รวมทั้งระบบนิเวศป่าชายเลน ซึ่งอยู่ตอนในของอ่าวด้านตะวันออก ส่วนแนว ปะการังก่อตัวอย่างหนาแน่นบริเวณปากอ่าว ทั้งอ่าวตอนเหนือและตอนใต้ โดยมีอ่าวที่สำคัญทางธุรกิจการ ท่องเที่ยว ได้แก่ อ่าวแม่หม้าย ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของเกาะพยาม มีชายหาดยาวประมาณ 400 เมตร และมีท่าเรือเกาะพยาม ที่ทำการหมู่บ้าน วัดเกาะพยาม มีชุมชนหลักอยู่ในพื้นที่ดังกล่าว อ่าวเขาควาย ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของเกาะพยาม เป็นจุดชมวิวยพระอาทิตย์ตกดิน และอ่าวใหญ่ ตั้งอยู่ทางทิศ ตะวันตกเฉียงใต้ของเกาะพยาม ชายหาดยาวประมาณ 4 กิโลเมตร นักท่องเที่ยวต่างชาติจะไปอาบแดด และชมวิวยพระอาทิตย์ตกดิน นอกจากนั้นยังมีอ่าวหลายแห่ง เช่น อ่าวหินขาว อ่าวไผ่ อ่าวมุก อ่าวไข่เต่า อ่าว เล็ก อ่าวชาวเล อ่าวค้อ

1.2 การจัดการรวบรวมองค์ความรู้วัฒนธรรม

กลุ่มคนในชุมชนที่ทำกิจกรรมท่องเที่ยวเป็นผู้จัดการวัฒนธรรม มีการรวบรวมองค์ความรู้ด้าน วัฒนธรรมท้องถิ่นผ่านการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ครูพักลักจำ การเรียนรู้ด้วยตนเอง เป็นการเรียนรู้ ระดับปัจเจกของแต่ละบุคคล ผ่านการขัดเกลาทางสังคม วิถีชีวิตและประสบการณ์การประกอบอาชีพ เกษตรกรรม และในการอยู่อาศัยในชุมชนบ้านเกิดของตน จึงไม่ได้มีการเก็บรวบรวมข้อมูลวัฒนธรรมเพื่อ รองรับการท่องเที่ยวอย่างเป็นรูปธรรม

1.3 การจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ ท้องถิ่น

เกาะพยาม มีการถ่ายทอดวัฒนธรรมผ่านกิจกรรมท่องเที่ยว ด้วยการบรรยายให้ความรู้ สาธิต และ ให้งมือทำด้วยตนเอง ผ่านกิจกรรมฟาร์มทัวร์ของกลุ่มท่องเที่ยวเชิงเกษตรเกาะพยาม มีการให้ความรู้ถึง การทำเกษตรอินทรีย์เพื่อการบริโภคของคนในชุมชน อธิบายถึงความรู้ต่างๆ ทั้งพืชเพื่อการบริโภคเป็น อาหารในครัวเรือนและพืชที่เป็นสมุนไพร รวมทั้งสรรพคุณต่างๆ พร้อมทั้งให้นักท่องเที่ยวได้มีส่วนร่วมใน การเก็บผลผลิตทางการเกษตรด้วยตนเอง นำมาให้อาหารสัตว์และร่วมกันทำอาหารท้องถิ่นได้รับ

ประทานอาหารร่วมกัน ได้มีส่วนช่วยเพิ่มประสบการณ์ในการท่องเที่ยวให้กับนักท่องเที่ยวต่างชาติได้เป็นอย่างดี และเพิ่มการมีส่วนร่วมในการลงมือปฏิบัติและเรียนรู้อาหารไทยและท้องถิ่นเชิงลึก แสดงตัวตนของชุมชนท้องถิ่นผ่านอาหารและวัตถุดิบในการประกอบอาหารให้นักท่องเที่ยวต่างชาติ

ภาพที่ 76 นักท่องเที่ยวต่างชาติฟังบรรยายก่อนร่วมกิจกรรมฟาร์มทัวร์

กิจกรรมฟาร์มทัวร์ของกลุ่มท่องเที่ยวเชิงเกษตรเกาะพยาม มีศักยภาพและความพร้อมในการสื่อสารกับนักท่องเที่ยวที่ดูเป็นธรรมชาติ และใส่ใจต่อการสื่อสารองค์ความรู้ให้ครบถ้วน รอบด้าน และสนุกสนาน มีการดูแลนักท่องเที่ยวเหมือนเครือญาติ เอาใจใส่ เอื้ออาทรกันแบบคนไทย ยิ้มแย้ม ทักทาย ส่งผลให้นักท่องเที่ยวสามารถสัมผัสถึงอัตลักษณ์ความเป็นคนไทยได้อย่างชัดเจน รวมทั้งบรรยากาศโดยรอบของชุมชน การตั้งบ้านเรือนในชุมชน และการแสดงออกถึงการต้อนรับของคนในชุมชน ได้สะท้อนถึงวิถีชีวิตแบบชนบท วัฒนธรรมแบบชาวเกาะ มีการดูแลนักท่องเที่ยวเหมือนญาติมิตร คอยสอบถามให้ความช่วยเหลือนักท่องเที่ยว เช่น เจ็บป่วยพาส่งโรงพยาบาล ช่วยเหลือนักท่องเที่ยวน้ำมันรถหมด แสดงออกถึงการเป็นเจ้าบ้านที่ดี

ภาพที่ 77 กิจกรรมนักท่องเที่ยวต่างชาติทำอาหารท้องถิ่นร่วมกับคนในชุมชน

1.4 การจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น

ชุมชนไม่มีการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรมโดยตรง แต่กิจกรรมท่องเที่ยวที่ให้นักท่องเที่ยวเข้าถึงประสบการณ์ท้องถิ่นด้วยการเตรียมวัตถุดิบ ทำอาหาร และรับประทานอาหารท้องถิ่นซึ่งเป็นเมนูอาหารสมุนไพร ได้ถ่ายทอดถึงความตระหนักและความใส่ใจ และเกิดความรู้สึกทางจิตใจในการเป็นผู้ผลิต ผู้บริโภคอาหารที่มีประโยชน์ต่อสุขภาพ คุณค่าของอาหาร และความรู้สึกถึงการเข้าถึงวัฒนธรรมอาหารท้องถิ่นที่เป็นวิถีตามธรรมชาติที่ไม่ได้ปรุงแต่ง รวมทั้งสัมผัสถึงจิตใจของผู้คนในชุมชนที่ห่วงใย ใส่ใจต่อนักท่องเที่ยวที่ไม่ได้เพื่อผลทางธุรกิจ และการเต็มใจให้สิ่งดีๆ แก่นักท่องเที่ยวได้สัมผัสถึงวัฒนธรรมของท้องถิ่น

1.5 การจัดการวัฒนธรรมให้คงอยู่

วัฒนธรรมของชุมชนเกาะพยาม มีการจัดการวัฒนธรรมให้คงอยู่ด้วยกลไก 5 ประการ ดังนี้

1.5.1 คงสภาพของสังคมชนบท ด้วยการแสดงออกถึงความเป็นญาติมิตร อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวยังมีขนาดเล็ก ธุรกิจที่พักในชุมชนมีขนาดเล็ก มีความพอดีกับพื้นที่ มีการจัดการท่องเที่ยวที่เป็นพื้นถิ่น การลงทุนของนักลงทุนรายใหญ่ยังมีน้อย และการเป็นจุดหมายของนักท่องเที่ยวกลุ่มเฉพาะที่ชอบธรรมชาติ เงียบสงบ ความเป็นกันเองของชุมชนบนเกาะ มีส่วนทำให้วิถีชีวิตวัฒนธรรมของชุมชนยังคงอยู่และโอกาสของการเปลี่ยนแปลงย่อมมีน้อย หากยังสามารถควบคุมไม่ให้เกิดการขยายตัวของการท่องเที่ยวหรือธุรกิจท่องเที่ยวมากกว่าเดิม บรรยากาศชุมชนจึงยังสามารถเป็นจุดดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเฉพาะกลุ่มได้เข้ามาอย่างต่อเนื่อง

1.5.2 การรวมกลุ่มของคนในชุมชนทำการท่องเที่ยวเชิงเกษตรเกาะพยาม มีการพูดคุย แลกเปลี่ยนองค์ความรู้ และร่วมดำเนินกิจกรรมท่องเที่ยวในชุมชนได้เพิ่มความใกล้ชิดสนิทสนม จนขยายผลสู่การเกิดกิจกรรมเพื่อสังคม เช่น การเก็บขยะในพื้นที่เกาะพยามร่วมกัน สร้างความรักในท้องถิ่น

1.5.3 การนำเยาวชนเข้ามาร่วมเรียนรู้และนำชมกิจกรรมท่องเที่ยว ได้มีส่วนรับการถ่ายทอดวัฒนธรรมและองค์ความรู้ต่างๆ ทั้งงานบริการ การจัดการกิจกรรมท่องเที่ยวร่วมกับผู้ใหญ่ในชุมชน และการให้โอกาสเยาวชนได้เรียนรู้และสามารถถ่ายทอดความรู้ให้แก่นักท่องเที่ยว จึงเป็นการถ่ายทอดวัฒนธรรมจากรุ่นสู่รุ่นผ่านกลไกการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน

1.5.4 การสร้างรายได้เพิ่มจากการท่องเที่ยว ด้วยการนำผลผลิตทางการเกษตร หรือสินค้าแปรรูปมาจำหน่ายให้นักท่องเที่ยว หรือนำเสนอผ่านกิจกรรมการท่องเที่ยว ทำให้ชาวบ้านได้รับประโยชน์จากการคงวิถีชีวิตเกษตรกรรม ให้สามารถมีผลผลิตทั้งเพื่อบริโภคในครัวเรือน และยังสามารถขายหารายได้ให้ครอบครัวอีกทางหนึ่ง

1.5.5 การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือรักษาและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน เช่น การเก็บขยะในพื้นที่สาธารณะร่วมกัน สร้างความตระหนักในการอนุรักษ์และการดูแลทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อให้สภาพแวดล้อมชุมชนน่าอยู่ และพร้อมต้อนรับนักท่องเที่ยว

1.6 ข้อสังเกต

การพัฒนาจากหน่วยงานภาครัฐที่มีแผนจะดำเนินการโครงการในอนาคต เช่น การขยายถนนรอบเกาะพยาม ชุมชนมีความกังวลถึงการเปลี่ยนแปลงของการเดินทาง อาจกระทบต่อการตัดต้นไม้เพื่อขยายถนน ความไม่ปลอดภัยในชีวิตบนท้องถนน และการเข้าออกชุมชนของผู้คนต่างถิ่นที่อาจมากขึ้น

2. ชุมชนทะเลนอก อำเภอสุขสำราญ จังหวัดระนอง

2.1 ผู้จัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น

ผู้จัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น เป็นกลุ่มคนในชุมชนที่ทำกิจกรรมท่องเที่ยวเป็นผู้จัดการวัฒนธรรม เริ่มจากประมาณปี พ.ศ. 2540 มีนักศึกษาจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเข้ามาในพื้นที่ของหมู่บ้านทะเลนอก เพื่อทำกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมร่วมกับมูลนิธิศึกษาและช่วยเหลือชีวิตสัตว์ป่าจำนวน 20 คน และได้เข้ามาอาศัยร่วมกับชาวบ้าน ทำให้ชาวบ้านหมู่บ้านทะเลนอกทำหน้าที่ต้อนรับคณะบุคคลจากภายนอกเป็นครั้งแรก หลังจากนั้นชาวบ้านจึงได้พูดคุยกันและเกิดความคิดจัดทำ Homestay ขึ้น โดยในช่วงต้นปี พ.ศ. 2547 จึงได้มีการก่อตั้งชุมชนท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านทะเลนอก มีเจ้าหน้าที่จากมูลนิธิศึกษาและช่วยเหลือชีวิตสัตว์ป่าทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยง และได้ประสานงานขอวิทยากรจากเกาะยาวน้อยและหมู่บ้านคีรีวงค์ จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งมีประสบการณ์ในการจัดการท่องเที่ยวในชุมชนมาให้ความรู้ และการได้ศึกษาดูงานในพื้นที่หมู่บ้านคีรีวงค์ สิ่งที่ได้ความรู้ต่างๆ ชาวบ้านได้นำมาวางแผนในการร่วมมือกันทำการท่องเที่ยว และได้เริ่มต้อนรับคณะนักท่องเที่ยวประมาณ 2 – 3 คณะ เท่านั้น ได้เกิดเหตุการณ์ภัยพิบัติสึนามิขึ้นในช่วงปลายปี 2547 ทำให้หมู่บ้านทะเลนอกมีผู้เสียชีวิตถึง 47 คน ความรุนแรงของภัยธรรมชาติได้ส่งผลอย่างมากต่อการดำรงชีวิตและสภาพจิตใจของชาวบ้าน และทำให้การทำท่องเที่ยวที่เพิ่งเริ่มขับเคลื่อนต้องหยุดชะงักลง

ต่อมา ใน ปี พ.ศ.2548 มีสเตอร์โบดี้ การ์เร็ท ชาวอเมริกัน อดีตอาสาสมัครในมูลนิธิศึกษาและช่วยเหลือชีวิตสัตว์ป่าได้ทราบข่าวว่าชาวบ้านหมู่บ้านทะเลนอกได้รับความเดือดร้อน จึงได้ระดมทุนมาให้ความช่วยเหลือ และได้ก่อตั้งเป็นมูลนิธิ North Andaman Tsunami Relief – NATR โดยมีวัตถุประสงค์ช่วยเหลือผู้ประสบภัยจากภัยพิบัติสึนามิ ด้วยการจัดซื้อจัดหาอุปกรณ์ทำกินให้กับชาวบ้าน พร้อมสร้างกระบวนการเพื่อให้ชาวบ้านได้มีอาชีพที่ยั่งยืน หนึ่งในกิจกรรมของ NATR มีการรับอาสาสมัครจากแต่ละหมู่บ้านที่ได้รับผลกระทบจากภัยพิบัติสึนามิเข้าร่วมอบรมการพัฒนาด้านอาชีพและให้ค่าตอบแทนเดือนละ 6,000 บาท โดยมีข้อแม้ว่าผู้ที่เข้าอบรมหลังจากผ่านการอบรมแล้วต้องเขียนโครงการเพื่อการพัฒนาชุมชนของตนเองและเพื่อให้ชาวบ้านมีอาชีพที่ยั่งยืน โดยมูลนิธิ NATR พร้อมทำหน้าที่เป็นผู้สนับสนุน ด้วยเหตุนี้ชาวบ้านหมู่บ้านทะเลนอกจึงได้ตัดสินใจฟื้นฟูการท่องเที่ยวที่เคยได้ทำมาก่อนเกิดเหตุการณ์ภัยพิบัติสึนามิขึ้นอีกครั้ง ทางมูลนิธิ NATR จึงได้อนุมัติโครงการและสนับสนุนจัดหาผู้ที่มีความรู้ความสามารถในด้านการจัดการกระบวนการท่องเที่ยวมาให้ความรู้ มีการจัดอบรมให้กับชาวบ้าน นำชาวบ้านไปศึกษาดูงานและจัดหนักท่องเที่ยวทดลอง ผลจากการทดลองดำเนินการท่องเที่ยว ชาวบ้านได้สรุปผลว่าชาวหมู่บ้านทะเลนอกมีความสุขมากขึ้น มีความพร้อมและความสามารถในการดำเนินการกิจกรรมท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี

มูลนิธิ NATR ได้จัดส่งนักท่องเที่ยวมาให้ชาวบ้านหมู่บ้านทะเลนอกได้ประมาณ 3 ปี จากนั้นมูลนิธิเกิดปัญหาการบริหารจัดการภายใต้เงื่อนไขของความเป็นมูลนิธิ จึงทำให้มีความจำเป็นต้องจัดตั้งเป็นบริษัท Andaman Discovery และได้สนับสนุนการท่องเที่ยวของชาวบ้านหมู่บ้านทะเลนอก โดยการทำเรื่องการตลาด และจัดส่งนักท่องเที่ยวให้จนถึงปัจจุบัน ซึ่งกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชนเป็นไปตามวิถีวัฒนธรรมของชุมชน ทั้งภูมิปัญญาทำผลิตภัณฑ์จากสมุนไพร ภูมิปัญญาใช้ใบจากทำหลังคาบ้าน การหาอาหารทะเลและการทำอาหารทะเลซึ่งเป็นอาหารท้องถิ่น รวมทั้งการให้นักท่องเที่ยวสวมใส่ชุดมุสลิม เป็นต้น

ชุมชนทะเลนอกตั้งอยู่ในพื้นที่ตำบลพวน อำเภอสุขสำราญ จังหวัดระนอง ในอดีตชาวบ้านทะเลนอกตั้งถิ่นฐานอยู่ที่หมู่บ้านลูกสนซึ่งเป็นหมู่บ้านที่อยู่ห่างออกไปทางทิศเหนือประมาณ 2 กิโลเมตร เมื่อมีการสร้างถนนเพชรเกษมทำให้ชาวบ้านเดินทางสัญจรไปยังที่ต่างๆ ได้สะดวกมากขึ้น จึงทำให้คนในชุมชนบางส่วนได้อพยพย้ายถิ่นฐานออกจากหมู่บ้านลูกสน ส่วนหนึ่งได้ตั้งถิ่นฐาน ณ บริเวณหมู่บ้านทะเลนอกในปัจจุบัน แรกเริ่มมีจำนวนครัวเรือนประมาณ 5 – 6 ครัวเรือน และประมาณปี พ.ศ. 2524 -2525 ผู้นำหมู่บ้านสมัยนั้นต้องการเพิ่มจำนวนประชากร จึงได้ชักชวนคนภายนอกชุมชนจากหลายๆ พื้นที่เข้ามา อาศัยในพื้นที่จังหวัดนครศรีธรรมราช จังหวัดระนอง และ จังหวัดสงขลา ให้เข้ามาตั้งถิ่นฐานพร้อมให้พื้นที่ทำกิน โดยชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ การประมง ทำสวน ทำไร่ และลอกใบจากทำยาเส้น และทำมาตั้งแต่แรกเริ่มตั้งชุมชนจนถึงปัจจุบัน

ภาพที่ 78 วิธีชีวิตการประกอบอาชีพประมงของชาวทะเลนอก

2.2 การจัดการรวบรวมองค์ความรู้วัฒนธรรม

กลุ่มคนในชุมชนที่ทำกิจกรรมท่องเที่ยวเป็นผู้จัดการวัฒนธรรม มีการรวบรวมข้อมูลวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวผ่านการรับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ ครูพักลักจำ การเรียนรู้ด้วยตนเอง ซึ่งเป็นวัฒนธรรมถูกรวบรวมในตัวบุคคลของคนในชุมชน ผ่านการขัดเกลาทางสังคม การใช้วิถีชีวิต และ

ประสบการณ์ตามวิถีชีวิตของชาวมุสลิมและวิถีชาวประมง และการมี บริษัท Andaman Discovery ซึ่งเป็นหน่วยงานภายนอกมาทำการรวบรวมข้อมูลวัฒนธรรม เพื่อจัดทำสื่อเพื่อใช้ในการสร้างความเข้าใจเบื้องต้นระหว่างนักท่องเที่ยวกับชาวบ้านทะเลนอก

2.3 การจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น

ชุมชนทะเลนอก มีการถ่ายทอดวัฒนธรรมผ่านการบรรยาย บอกเล่าเรื่องราว การได้รับประทานอาหารพื้นถิ่น และการให้ลงมือทำด้วยตนเอง โดยเน้นวิถีการดำรงชีวิตของชาวบ้านซึ่งเป็นชาวเล หรือชาวประมง ผ่านกิจกรรมท่องเที่ยว ส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมอาชีพเสริมที่ได้รับการเข้ามาให้ความรู้ และสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกชุมชน หลังจากเกิดเหตุการณ์ภัยพิบัติสึนามิ เช่น การทำผ้าบาติก และการทำสบู่ เป็นต้น

การทำผ้าบาติกของชาวบ้านชุมชนทะเลนอกเกิดขึ้นพร้อมกับการทำสบู่สมุนไพร ด้วยการเข้ารับการอบรมพัฒนาอาชีพ และนำสินค้าที่ชาวบ้านทำไปขายโดยบริษัท ICH ระยะต่อมาเมื่อชาวบ้านได้เริ่มทำการท่องเที่ยวในชุมชน จึงได้มีแนวคิดนำเสนอการทำสบู่สมุนไพรและการทำผ้าบาติกให้กับนักท่องเที่ยว เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เลือกทำกิจกรรม ได้ลงมือทำด้วยตนเอง และสามารถนำเอากลับไปเป็นของที่ระลึกได้

กิจกรรมทำสบู่ ทางบริษัท ICH ได้จัดหาคนมาอบรมและพัฒนาสบู่ให้เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชาวบ้านทะเลนอก โดยใช้สมุนไพรที่พอจะหาได้ในพื้นที่ อาทิ จิง กานพลู ขมิ้น ดอกคำฝอย มาเป็นส่วนผสมสำคัญในการทำสบู่ ปัจจุบันชาวบ้านได้มีการปรับปรุงในการทำสบู่จากเดิมที่ทางบริษัท ICH ได้มาพัฒนาให้เป็นการใช้สารโซเดียมไฮดรอกไซด์ ซึ่งเป็นสารตั้งต้นแทนโซเดียมปาล์ม และใช้น้ำมันปาล์ม น้ำมันถั่วเหลือง น้ำมันงาและน้ำมันมะกอก รวมทั้งผสมผสานกับสมุนไพรดั้งเดิม เข้าสู่กระบวนการผลิตและได้ผลิตภัณฑ์เป็นสบู่สมุนไพรที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชุมชน

การจัดการท่องเที่ยวของชาวหมู่บ้านทะเลนอกได้มีการนำเสนอถึงภูมิปัญญาการสร้างบ้านเรือนดั้งเดิมของชาวเลให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้ ด้วยการมีกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวชมหลังจากใช้เวลาในการทำกิจกรรมประมาณ 40 นาที พร้อมการบรรยายเล่าเรื่องราวการทำหลังคาจากใบจากซึ่งมีอยู่โดยทั่วไปในพื้นที่ของชุมชน

“การเย็บจากมุงหลังคาเป็นวิถีชีวิตของชาวบ้านดั้งเดิมตั้งแต่เริ่มตั้งเป็นชุมชนเมื่อ 40 กว่าปีก่อน สมัยนั้นไม่มีบ้านใดมุงหลังคากระเบื้องเพราะว่าไม่มีถนนตัดผ่าน การขนส่งค่อนข้างลำบาก ชาวบ้านยากจน การสร้างที่พักที่อยู่อาศัยจำเป็นต้องใช้จากมาเย็บและมุงหลังคา”

ปัจจุบันการเย็บจากมุงหลังคายังคงมีอยู่และมีการถ่ายทอดภูมิปัญญาให้แก่คนรุ่นใหม่ในชุมชนให้สามารถทำได้ ชาวบ้านส่วนหนึ่งสามารถนำภูมิปัญญาการเย็บจากมาสร้างเป็นอาชีพ และมีรายได้อย่างต่อเนื่อง เนื่องจากทรัพยากรใบจากยังคงมีมากในพื้นที่ชุมชนทะเล

ภาพที่ 79 รถบรรทุกต้นจากตัดมาเย็บเป็นหลังคาจาก

วัฒนธรรมทางด้านอาหาร ชาวบ้านทะเลนอกส่วนใหญ่จะรับประทานอาหารจากทะเล เช่น กุ้ง หอย ปู ปลา ที่ได้จากการออกเรือประมงกันเป็นวิถีชีวิตปกติ เมื่อนักท่องเที่ยวได้เข้ามาพัก homestay ในแต่ละบ้านจะนำสัตว์ทะเลที่หามาได้แต่ละวันมาทำอาหารให้นักท่องเที่ยวได้รับประทาน และจะมีผักท้องถิ่น ได้แก่ ผักเหลียง เป็นเมนูท้องถิ่นที่นำมาให้นักท่องเที่ยวได้รับประทาน แต่ละบ้านอาจมีกิจกรรมเสริมให้นักท่องเที่ยวได้ทดลองลากอวนตามริมชายหาด การเก็บหอย ตามวิถีชีวิตของชาวบ้านเพื่อนำมาประกอบอาหาร

วัฒนธรรมการแต่งกาย มีกิจกรรมการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมระหว่างชาวบ้านและนักท่องเที่ยวด้วยการให้นักท่องเที่ยวได้สวมใส่ชุดมุสลิม แล้วมานั่งพูดคุยแลกเปลี่ยนกัน ประเด็นในการแลกเปลี่ยนพูดคุยระหว่างนักท่องเที่ยวกับชาวบ้านส่วนใหญ่เป็นการทำความเข้าใจในภาพลักษณ์ความรุนแรงของชาวมุสลิม ซึ่งนักท่องเที่ยวเมื่อได้เข้ามาสัมผัสวิถีชีวิตวัฒนธรรมของชาวบ้านชุมชนทะเลนอกแล้ว ทำให้นักท่องเที่ยวมีความเข้าใจชาวมุสลิมมากยิ่งขึ้น

ภาพที่ 80 กลุ่มคนในชุมชนทะเลนอกที่ขับเคลื่อนการท่องเที่ยว

2.4 การจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น

ชาวบ้านในชุมชนทะเลนอก ได้มีการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม ด้วยการบรรยายถึงหลักการใช้ชีวิตของชาวมุสลิมที่มีอยู่ด้วยกัน 5 ข้อ ได้แก่ ชาวมุสลิมต้องมีพระอัลเลาะห์เป็นพระเจ้า ชาวมุสลิมต้องละหมาดวันละ 5 เวลา ชาวมุสลิมต้องถือศีลอดในเดือนรอมฎอน ชาวมุสลิมต้องบริจาคทาน และชาวมุสลิมที่มีความพร้อมควรต้องไปทำพิธีเมกะ ที่ประเทศซาอุดีอาระเบีย รวมทั้งการเปิดโอกาสให้ซักถามและพร้อมให้ความรู้ในความเชื่อต่างๆของชาวมุสลิม เช่น นักท่องเที่ยวอาจสงสัยการแต่งงานกับคนนอกศาสนา สามารถทำได้หรือไม่ ชาวมุสลิมมีการคลุมถุงชนหรือไม่ เป็นต้น และยังมีการบอกข้อห้ามในการเข้าพัก homestay กับชาวบ้านด้วยว่า ไม่ควรนำ 3 สุเข้าบ้านได้แก่ สุรา สุนัข และ สุกร ไม่ควรแต่งกายโป้เปลือย โชว์เนื้อหนังมังสา (บิกินี สายเดี่ยวไม่อนุญาตให้ใส่ในบ้านพัก) แต่ในส่วนกิจกรรมที่ให้นักท่องเที่ยวแต่งกายมุสลิม สามารถทำได้ไม่ขัดต่อกฎระเบียบของทางศาสนา แต่ถ้าไม่ใช่มุสลิมแล้วแต่งกายมุสลิมไปนอกพื้นที่นั้น ถือว่าไม่เหมาะสม เป็นต้น

2.5 การจัดการวัฒนธรรมให้คงอยู่

วัฒนธรรมของชุมชนทะเลนอก ซึ่งเป็นวัฒนธรรมชาวประมงและชาวมุสลิม มีการจัดการวัฒนธรรมให้คงอยู่ด้วยกลไก 4 ประการ ดังนี้

2.5.1 การส่งลูกหลานให้ไปเรียนในโรงเรียนสอนศาสนา เพื่อรับการถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับวิถีมุสลิมจากโรงเรียน เป็นการสร้างจิตสำนึกต่อวิถีมุสลิมและวิถีประมง และการซึมซับจากกิจวัตรประจำวันของครอบครัว ทำให้เยาวชนในของบ้านทะเลนอกมีจิตสำนึกในความเป็นมุสลิมสูง ทำให้วิถีชีวิตมุสลิมและวิถีประมงของชาวบ้านทะเลนอกยังคงอยู่ และยังไม่มีแนวโน้มที่จะเปลี่ยนแปลงตามกระแสของโลก

2.5.2 การบริหารจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนทะเลนอก เป็นการจัดการแบบไม่มีประธานซึ่งเป็นการบริหารจัดการแบบที่เกะยารวน้อย แต่จะมีการแบ่งเป็นฝ่าย ได้แก่ ฝ่ายประสานงาน ฝ่ายเลขานุการ ฝ่ายเหรียญกษาปณ์ ฝ่ายเรือ ฝ่ายบ้านพักและฝ่ายมัคคุเทศก์ แต่ละฝ่ายจะมีแกนนำในสื่อสารให้เกิดการรับรู้โดยทั่วกัน การดำเนินงานเช่นนี้ทำให้สมาชิกที่แต่ละคนมีสิทธิ์มีเสียงในการนำเสนอความเห็นเท่าๆกัน สมาชิกแต่ละคนที่เป็นผู้ดำเนินการจึงมีส่วนร่วมในการพัฒนาและจัดการการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้น (ปัจจุบันสมาชิกของทีมงาน homestay มี 32 คน แต่มีความพร้อมในการปฏิบัติงานจริง 15 คน)

2.5.3 เยาวชนมีบทบาทช่วยงานท่องเที่ยวของชุมชน เป็นนักเรียนที่กำลังศึกษาอยู่ในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น และส่วนหนึ่งเพิ่งเรียนจบ ซึ่งมีอายุประมาณ 20 ปี ได้มีส่วนเรียนรู้วัฒนธรรมและการถ่ายทอดวัฒนธรรมให้แก่นักท่องเที่ยว

2.5.4 ชาวบ้านมีอาชีพเสริม มีรายได้เพิ่มขึ้นจากการท่องเที่ยว ส่งผลต่อการให้ความสำคัญต่อการรักษาวัฒนธรรม วิถีชีวิตชาวมุสลิมและวิถีชาวประมงให้คงอยู่เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้ประทับใจ และมีความรู้ความเข้าใจสังคมและวัฒนธรรมของชาวมุสลิมมากขึ้น

จังหวัดพังงา

คณะผู้วิจัยได้ทำความเข้าใจแก่กลุ่มเป้าหมาย และสร้างความร่วมมือในโครงการวิจัย รวมทั้งเข้าร่วมกิจกรรมและศึกษาข้อมูลการจัดการวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยสำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (สำนักงานต่างประเทศแฟรงเฟิร์ต) ได้มีการกำหนดโปรแกรมการท่องเที่ยว และได้นำกลุ่มผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวจากกลุ่มประเทศในความรับผิดชอบ ได้แก่ Germany, Austria, Slovenia, Croatia, Switzerland, Liechtenstein, Moldova, Macedonia, Monte Negro, Albania, Bosnia-Herzegovina และ Serbia เข้าร่วมกิจกรรมตามโปรแกรม ในช่วงระหว่างวันที่ 23 – 29 เมษายน พ.ศ.2560 ได้กำหนดกิจกรรมท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเพื่อให้นักท่องเที่ยวเข้าถึงประสบการณ์ท้องถิ่นพังงา ได้แก่ พื้นที่ชุมชนเมืองเก่าตะกั่วป่า และศูนย์ทอผ้าซาโอรี มีรายละเอียดการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น ดังนี้

1. ชุมชนเมืองเก่าตะกั่วป่า อำเภอตะกั่วป่า จังหวัดพังงา

1.1 ผู้จัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น

ผู้จัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น เป็นกลุ่มคนในชุมชนได้มีการจัดการวัฒนธรรมให้เกิดกิจกรรมการท่องเที่ยว มีการเชื่อมโยงการจัดการวัฒนธรรมชุมชนตะกั่วป่ากับการท่องเที่ยว เริ่มต้นจากสภาพเศรษฐกิจในปัจจุบันมีความซบเซา คนในชุมชนเมืองเก่าตะกั่วป่าที่มีจิตใจรักท้องถิ่นจึงรวมกลุ่มกันเพื่อทำกิจกรรมฟื้นฟู รักษาวิถีชีวิตและวัฒนธรรมเดิมในชุมชน โดยคาดหวังว่าการท่องเที่ยวจะสร้างบรรยากาศให้ชุมชนตะกั่วป่ากลับมามีชีวิตชีวาอีกครั้ง และเพื่อเป็นโอกาสให้กับคนในท้องถิ่นได้มีรายได้เพิ่มขึ้น ที่ผ่านมามีได้พยายามชักชวนคนในชุมชนมาร่วมจัดการท่องเที่ยว แต่ด้วยข้อจำกัดของแต่ละคนที่ต่างมีอาชีพหลัก จึงทำให้มีเพียงกลุ่มคนที่มีความพร้อมและมีใจรักในการจัดการวัฒนธรรมและการจัดการท่องเที่ยว โดยเฉพาะกลุ่มข้าราชการเกษียณอายุและข้าราชการบำนาญ

ปัจจุบันยังไม่ได้จัดการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบ ส่วนใหญ่ที่มาจะเป็นกลุ่มคณะศึกษาดูงานที่มีการติดต่อเข้ามาก่อน และมีการระบุวัตถุประสงค์และกิจกรรมที่ต้องการ จากนั้นชุมชนจะดำเนินการตามที่ได้รับโจทย์มา อย่างเช่น การจัดกิจกรรมท่องเที่ยวให้แก่การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยที่ผ่านมา กำหนดการมาถึงประมาณ 09.00 น. เริ่มจากการไหว้ศาลเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของชุมชนเมืองเก่าตะกั่วป่า จากนั้นเดินทางไปยังสถานที่สำคัญของชุมชนเมืองเก่าตะกั่วป่า อาทิ บ้านขุนอิน กำแพงค่าย และวัดสำคัญๆ ของชุมชน จากนั้นรับประทานอาหารพื้นบ้านเป็นมื้อกลางวัน พร้อมการบรรยายถึงที่มา และข้อมูลเกี่ยวกับอาหารพื้นบ้านแต่ละเมนูอาหาร รวมทั้งบรรยายถึงชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชนเมืองเก่าตะกั่วป่า จากนั้นทำกิจกรรม เช่น ทำอั่งกู่ ทำอาหารพื้นบ้าน ขนมหักพื้นบ้าน เป็นต้น รวมการทำกิจกรรมทั้งหมดเสร็จภายในเวลา 1 วัน

“เมื่อมีคณนักรท่องเที่ยวเข้ามา บางคณะที่ต้องการชมบ้านในชุมชน เมื่อเราได้รับเรื่องมา เราก็นำไปประชาสัมพันธ์แต่ละบ้าน หาบ้านที่พร้อมและสมัครใจเปิดบ้านให้นักท่องเที่ยวเข้าชมได้ และเราจะแบ่งรายได้ให้ด้วย”

นอกจากนี้มีสถาบันการศึกษาได้เข้ามาทำวิจัยในเรื่อง “ขนมพื้นบ้าน อาหารพื้นถิ่น” โดยเป็นการศึกษาขนมพื้นบ้านที่หายากในปัจจุบัน เช่น ขนมอังกู (ขนมหลังเต่า) ซึ่งเป็นขนมมงคลของชาวจีนมีลักษณะเป็นก้อนแป้นสีแดงคล้ายหลังเต่ามีไส้เป็นถั่ว ใช้ในพิธีมงคลของชาวจีน ซึ่งปัจจุบันหาทานได้ยาก ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการรื้อฟื้นขนมอังกูขึ้นมาอีกครั้ง ด้วยการสอบถามจากผู้สูงอายุ (อาง อามา) ในชุมชน แล้วลองทำ จากนั้นมีการประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวได้มาลองทำเพื่อให้สามารถเข้าถึงประสบการณ์ด้านวัฒนธรรมอาหารท้องถิ่น

ชุมชนตะกั่วป่า เดิมชาวซาไก เป็นผู้อาศัยอยู่ในพื้นที่ ต่อมาดินแดนฝั่งตะวันออกของประเทศไทย ถูกปราบจึงมีการอพยพชาวทมิฬเข้ามาอยู่บริเวณแถบนี้ ด้วยบริเวณแถบตะกั่วป่าเป็นลักษณะที่แอ่งกระทะ ที่มีภูเขาล้อมรอบ และมีความสมบูรณ์ของดินและพืช จึงทำให้คนอพยพมาในสมัยนั้นนิยมปลูกเครื่องเทศ ได้แก่ พริก พริกไทย กระเทียม และเรียกดินแดนแห่งนี้ว่า “ตะโกละ” หรือ “ตะโกลา” แปลว่า “เมืองท่าเครื่องเทศ” ชุมชนตะกั่วป่าในสมัยโบราณถือว่าเป็นเมืองท่าจอดเรือที่สำคัญ เป็นศูนย์กลางการค้าขาย แลกเปลี่ยนสินค้า และเป็นเส้นทางลัดขนส่งสินค้าข้ามคาบสมุทรมลายูจากฝั่งทะเลอันดามันไปยังอ่าวไทย เป็นที่รู้จักของหลายเชื้อชาติทั้งชาวจีน อินเดีย อาหรับ ในสมัยรัตนโกสินทร์ตะกั่วปายังคงมีความสำคัญทางด้านการเศรษฐกิจ ทั้งเป็นเมืองท่าค้าขาย และเป็นเมืองผลิตแร่ดีบุก

ภาพที่ 81 แผนที่แสดงลักษณะภูมิศาสตร์ของชุมชนตะกั่วป่า

สมัยรัชกาลที่ 3 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริจะปรับปรุงหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกที่ถูกพม่าทำลายให้กลับฟื้นคืนใหม่ให้มีความเข้มแข็งและสามารถป้องกันตนเองได้ จึงโปรดเกล้าฯ ให้พระยาไทรบุรี (แสง ณ นคร) เป็นพระยาบริรักษ์ภูธร เจ้าเมืองพังงา ให้พระยาเสนานุชิต (นุช ณ

นคร) น้องชายปลัดเมืองไทรบุรีมารักษาเมืองตะกั่วป่า และให้พระยาโลหะบริสุทธิ์ภูมินทรบดี (ถิ่น) มาเป็นเจ้าเมืองตะกั่วป่า โดยให้ทั้ง 3 ท่านขึ้นตรงต่อกรุงเทพฯ ในปี พ.ศ.2383 เมื่อพระยาเสนาสุจิต (นุช ณ นคร) มาปกครองเมืองตะกั่วป่าเห็นว่าเมืองตะกั่วป่า (บ้านตะกั่วป่า) ถูกพม่าทำลายเสียหายมาก ยากแก่การบำรุงรักษาให้ดีขึ้น จึงได้ย้ายเมืองมาตั้งใหม่ใกล้วัดหน้าเมือง (ตลาดใหญ่) ถนนอุดมธารา เขตเทศบาลเมืองตะกั่วป่าปัจจุบัน เพราะเห็นว่าเป็นทำเลที่เหมาะสม ช่วงระยะเวลาที่ท่านปกครองเพียงไม่นานตะกั่วป่าเจริญรุ่งเรืองมาก มีนโยบายจากส่วนกลางให้เจ้าเมืองทำเหมืองแร่ แล้วส่งเงินรายได้เข้ากรุงเทพฯ เป็นรายได้แผ่นดิน ท่านได้มีความดีความชอบจนได้รับการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเป็นพระยาเสนาสุจิตสิทธิศาสตรา มหาสงคราม เป็นผู้สำเร็จราชการเมืองตะกั่วป่า (เพ็ญศรี จิตรประสานต์, 2560:3)

ต่อมามีชาวจีนโพ้นทะเลได้เดินทางเข้ามาค้าขายกันเป็นจำนวนมาก ได้นำวิถีวัฒนธรรมจีนมายังในชุมชนตะกั่วป่า อีกทั้งในยุคนั้นมีการสร้างตึกเพื่อการอยู่อาศัยและทำการค้าขาย ในรูปแบบสถาปัตยกรรมตึกแถวสไตล์ชิโนโปรตุกีสที่ โดยเฉพาะบริเวณ "ชุมชนตลาดใหญ่" ตรงช่วงถนนศรีตะกั่วป่าเชื่อมกับถนนอุดมธาราถือเป็นแหล่งตึกแถวสไตล์ชิโนโปรตุกีสที่โดดเด่นมากของเมืองไทยในปัจจุบัน

“แต่ก่อนถนนศรีตะกั่วป่าเส้นนี้จะไม่เคยหลับไหล เดินกันทั้งคืน มีโรงแรม 7 โรง มีโรงภาพยนตร์ 2 โรง มีโรงละคร และโรงร่ำวง แล้วในเมืองตะกั่วป่าสมัยแต่ก่อนมี วัด 8 ศาลเจ้า 5”

ภาพที่ 82 อาคารเก่าเคยมีการค้าขายรุ่งเรืองในอดีต

1.2 การจัดการรวบรวมองค์ความรู้วัฒนธรรม

กลุ่มคนในชุมชนเมืองเก่าตะกั่วป่า ไม่ได้มีการเก็บรวบรวมข้อมูลวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวอย่างเป็นทางการ แต่เป็นลักษณะผ่านการรับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ ครูพักลักจำ การเรียนรู้ด้วยตนเอง ซึ่งเป็นวัฒนธรรมถูกรวบรวมในตัวบุคคลของคนในชุมชน ผ่านการขัดเกลาทางสังคม การใช้วิถีชีวิต

และประสบการณ์ตามวิถีชีวิตของชาวมุสลิมเมืองเก่าตะกั่วป่า ส่วนหนึ่งมีสถาบันการศึกษามาทำการเก็บรวบรวมข้อมูลวัฒนธรรมและจัดทำสื่อป้ายให้ความรู้เป็นลายลักษณ์อักษร เช่น บ้านขุนอิน และบันทึกในงานวิจัย “ขนมพื้นบ้าน อาหารพื้นถิ่น” เป็นต้น องค์ความรู้ภูมิปัญญาต่างๆ อาทิ เรื่องการทำเหมืองแร่ หรือการทำยาสมุนไพร องค์ความรู้เหล่านี้ส่วนใหญ่อยู่กับผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชน ซึ่งยังไม่มีใครถอดองค์ความรู้เหล่านี้ ส่งผลให้ภูมิปัญญาหลายอย่างหายไปกับผู้เฒ่าผู้แก่เหล่านี้

1.3 การจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น

ชุมชนเมืองเก่าตะกั่วป่า มีการถ่ายทอดวัฒนธรรมให้นักท่องเที่ยว ด้วยการบรรยาย ประกอบกับการพาเดินชมสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม ร้านค้าที่สะท้อนถึงวัฒนธรรมการแต่งกาย การรับประทานอาหารท้องถิ่น เช่น น้ำพริก ต้มส้ม ห่อหมก ผัดผักเหนียง และการได้ประสบการณ์จากการได้ลงมือทำขนมหรืออาหารท้องถิ่น เช่น ขนมอังกู๋ อาโป่ง ขนมบั้งจี๋ จี๊จ๊ว มีองค์ความรู้วัฒนธรรม ดังนี้

1.3.1 อาคารชิโนโปรตุกีส อาคารบ้านเรือนสไตล์ชิโนโปรตุกีสของชุมชนเมืองเก่าตะกั่วป่าถูกสร้างขึ้นในช่วงยุคทองของการทำเหมืองแร่ดีบุก สมัยก่อนมีชาวจีนเข้ามาทำเหมืองแร่ดีบุกที่ชุมชนตะกั่วป่าเป็นจำนวนมาก ลักษณะของบ้านเรือนจะเป็นตึกแถวสองชั้น ก่ออิฐถือปูน มีลวดลายบริเวณช่องลมและระเบียง มีซุ้มประตูโค้งตามทางเดินด้านหน้าทีเรียกว่า หง่อกาซี ถึงแม้ปัจจุบันนี้ธุรกิจเหมืองแร่จะหยุดกิจการไปแล้ว แต่ตึกแถวโบราณเหล่านี้ยังคงมีร่องรอยของอดีตหลงเหลืออยู่ ในสภาพที่ดีและมีทรุดโทรมลงไปบ้างตามกาลเวลาอยู่เต็มสองฟากฝั่งของถนนในชุมชน ซึ่งเป็นจุดเด่นและจุดสนใจให้นักท่องเที่ยวได้เดินชมถึงความสวยงามของบ้านเรือน และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนตะกั่วป่าที่อยู่อย่างเรียบง่ายและสงบสุข รวมทั้งการได้จินตนาการย้อนภาพอดีตถึงความรุ่งเรืองของชุมชนเมืองเก่าตะกั่วป่าที่เป็นแหล่งการค้าที่สำคัญของภาคใต้ และการได้รับการถ่ายทอดวัฒนธรรมหลากหลายจากชนชาติต่างๆ โดยเฉพาะชนชาติจีนที่เข้ามาทำการค้าและอพยพมาอยู่ในชุมชนเมืองเก่าตะกั่วป่า

“หง่อกาซี เป็นพื้นที่นอกชานหน้าบ้าน ทำไมบ้านตะกั่วป่าถึงต้องมีอิงกาซี เพราะว่าเมืองตะกั่วป่าอยู่ในเขตที่ฝนตกเป็นประจำ เขาทำไว้เพื่อให้คนได้เดินหลบฝนได้ และสองกิจกรรมประเพณีส่วนใหญ่จะจัดที่บ้าน จึงเป็นพื้นที่สำหรับกิจกรรม ตั้งโต๊ะเลี้ยงอาหาร สะท้อนให้เห็นว่าชาวตะกั่วป่ามีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่”

ภาพที่ 83 สถาปัตยกรรมสไตล์ชิโนโปรตุกีส

1.3.2 บ้านขุนอินทร์ เป็นบ้านโบราณที่เคยเป็นที่อยู่อาศัยของ ร.อ.ท.ขุนอินทศิรี (ช้อย ณ นคร) หลานพระยาเสนาสุจิต (นุช ณ นคร) ผู้สำเร็จราชการเมืองตะกั่วป่า และดำรงตำแหน่งนายอำเภอตะกั่วป่าในระหว่างปี พ.ศ. 2464-2469 อาคารหลังนี้ก่อสร้างโดยช่างฝีมือชาวจีน ปัจจุบันอยู่ในความดูแลของตระกูล ณ นคร ลักษณะเป็นอาคารรูปทรงชิโนโปรตุกีสประยุกต์ เดิมหลังคามุงด้วยกระเบื้องหลังเต่า ภายหลังตึกแห่งนี้ชำรุดทรุดโทรมลง ประมาณปี พ.ศ. 2524 ตระกูล ณ นครได้ดำเนินการซ่อมแซมตามรูปแบบเดิมและมุงหลังคาด้วยกระเบื้องลอน (จากป้ายสื่อความหมายด้านหน้าบ้าน) ทำให้นักท่องเที่ยวสามารถเข้าถึงความรู้สึกของคนในชุมชนที่มีความเคารพศรัทธาของคนในชุมชนตะกั่วป่าที่มีต่อตระกูล ณ นคร โดยมีบ้านขุนอินทร์เป็นอนุสรณ์สถานให้ระลึกถึงความดีที่พระยาเสนาสุจิต (นุช ณ นคร) ได้พัฒนาให้ชุมชนตะกั่วป่ามีความรุ่งเรืองในอดีตอันเป็นรากฐานให้ลูกหลานในปัจจุบัน

ภาพที่ 84 บ้านขุนอินทร์ ผู้สำเร็จราชการเมืองตะกั่วป่า และนายอำเภอตะกั่วป่าในอดีต

1.3.3 ศาลเจ้าและประเพณีกินผัก (ช่วงเทศกาลกินเจ) ศาลเจ้ากุ๊ยเซตัง เป็นศาลเจ้าแรกของอำเภอตะกั่วป่า ได้เชิญดวงวิญญาณเทพเจ้ามาจากเมืองจีน เมืองคันทะเจ้านาจาเป็นที่เคารพสักการะ และมีองค์เทพเจ้าอื่นๆ อีกหลายองค์ ซึ่งชาวบ้านนิยมมาขอพรเรื่องสุขภาพ และยังมีศาลเจ้าพ่อกวนอู (ซันไซตัง) เป็นศาลเจ้าที่สร้างทีหลัง แต่ได้รับความนิยมมาก เพราะว่าเป็นศาลเจ้าที่คนชั้นกลางนิยมมาขอพรเรื่องเกี่ยวกับการเสี่ยงโชค เรื่องค้าขาย และเรื่องทั่วไป

เทศกาลประเพณีถือศีลกินผัก (เจียะกิวอ่องฉ่าย) ตามแบบฉบับโบราณจนถึงปัจจุบันเป็นมรดกตกทอดมานานนับศตวรรษ ในวันขึ้น 1 – 9 ค่ำ เดือน 11 หรือช่วงเดือนกันยายน – ตุลาคม ของทุกปี ส่งเสริมให้ประชาชนทำความดี ให้ละสิ่งที่เป็นอบายมุข เคารพเทพเจ้ากวนอู เทพเจ้าแห่งความซื่อสัตย์ ความกตัญญู ความกล้าหาญ และเจ้าแม่กวนอิม ผู้มีความเมตตา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การทำดี มีความซื่อสัตย์ บารมีของเทพเจ้าจะบันดาลให้ชีวิต สุขภาพดี การงาน ค้าขาย เจริญรุ่งเรือง ครอบครัวยู่อุ่นเป็นสุข และแต่ละศาลเจ้าในเมืองตะกั่วป่าจะมีการจัดกิจกรรมและไหว้เทพเจ้าในช่วงเทศกาลนี้ด้วย (เพ็ญศรี จิตรประสานต์, 2560:6) ทำให้นักท่องเที่ยวสามารถเข้าถึงความรู้สึกของคนในชุมชนที่มีความเชื่อความศรัทธาในเทพเจ้าได้เห็นการกราบไหว้บูชา และการถือศีลกินผัก ซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่ถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ และมีการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น สะท้อนถึงวัฒนธรรมที่ยังเข้มแข็ง เพราะได้สร้างความรู้สึทางจิตใจที่มั่นคง เกิดความรู้สึกสบายใจ และเป็นสุขแก่คนในชุมชน

1.3.4 เหมืองแร่ดีบุก ชุมชนตะกั่วป่านอกจากจะเป็นเมืองปลูกและค้าขายเครื่องเทศแล้ว การทำเหมืองแร่ เป็นอีกอาชีพหนึ่งของคนตะกั่วป่าที่ได้ทำกันมาในสมัยก่อน ปัจจุบันยังพบร่องรอยการทำเหมืองแร่ ได้แก่ สะพานเหล็กโคกขนุน สะพานข้ามแม่น้ำตะกั่วป่า ซึ่งมีบริษัท จูติ บุญสูง โคกขนุนจำกัด เป็นผู้จัดทำสะพานเหล็กนี้ขึ้นใช้เพื่ออำนวยความสะดวกให้กับพนักงานได้เดินทางไปยังที่เหมืองแร่ได้ สะพานนี้มีความยาวประมาณ 200 เมตร ตั้งอยู่ที่บริเวณบ้านโคกขนุน ตำบลบางนายสี อำเภอตะกั่วป่า จังหวัดพังงา ปัจจุบันสะพานนี้เป็นหนึ่งในแหล่งท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวนิยมมาถ่ายภาพเนื่องจากเป็นสถานที่ที่มีทิวทัศน์

สวยงาม และเป็นสัญลักษณ์แห่งหนึ่งของเมืองเหมืองแร่ตะกั่วป่า (เพ็ญศรี จิตรประสานต์, 2560:9) เมื่อนักท่องเที่ยวได้เข้ามาเยี่ยมชมบริเวณของเหมืองแร่ดีบุก การได้เห็นร่องรอยสิ่งปลูกสร้างที่เป็นส่วนหนึ่งของการทำเหมืองแร่ในอดีต ทำให้นักท่องเที่ยวสามารถจินตนาการเชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์ของชุมชน ถึงความเจริญรุ่งเรือง ความยิ่งใหญ่ของการมีอุตสาหกรรม การใช้เทคโนโลยีต่างๆ และการใช้แรงงานจำนวนมากที่ส่งผลต่อการย้ายถิ่นฐานของคนต่างถิ่นเข้ามาในชุมชน ในยุคอดีตกว่า 180 ปี

ภาพที่ 85 สะพานเหล็กเดินเท้าเข้าเหมืองแร่ดีบุก

1.3.5 ที่ทำการของบริษัทเรือชุดแร่จืด จำกัด เป็นสถานที่ให้นักท่องเที่ยวได้ชม โดยนายจตุ บุญสูง เป็นผู้ก่อตั้งและเป็นนายเหมืองแร่นักธุรกิจที่สำคัญคนหนึ่งของภาคใต้ อีกทั้งยังเป็นหนึ่งในผู้บุกเบิกกิจการเหมืองแร่ขนาดใหญ่จนได้รับการยกย่องให้เป็นผู้ประกอบการเหมืองแร่ตัวอย่างสำหรับกิจการขนาดใหญ่ จากกระทรวงอุตสาหกรรม เมื่อปี พ.ศ.2525 แม้ปัจจุบันบริษัทเรือชุดแร่จืด จำกัด ได้ปิดทำการลงแต่ยังพบร่องรอยประวัติศาสตร์การดำเนินธุรกิจของนายเหมืองคนสำคัญของภาคใต้ (เพ็ญศรี จิตรประสานต์, 2560:9)

ภาพที่ 86 ที่ทำการบริษัทเรือชุดแร่จืด จำกัด ในอดีต

1.3.6 หม้อสตรึมไอน้ำเรือกลไฟ ตั้งอยู่บริเวณหน้ากำแพงเจ็วเมืองตะกั่วป่า จากประวัติศาสตร์พบว่า ชิ้นส่วนหม้อสตรึมไอน้ำเรือกลไฟนี้ อาจจะเป็นชิ้นส่วนของเรือกลไฟที่พระยาเสนาสุจิต (นุช ญ นคร) ได้เข้าร่วมหุ่นกับพระยาวิชิตสงคราม (ทัต รัตนดิลก ณ ภูเก็ต) เมื่อปี พ.ศ. 2410 เพื่อใช้เรือกลไฟในการปราบโจรสลัดและการขนส่งสินค้าระหว่างเมืองตะกั่วป่า ภูเก็ต และ ปันง (เพ็ญศรี จิตรประสานต์, 2560:9) การให้นักท่องเที่ยวได้เห็นร่องรอยของหม้อสตรึมไอน้ำเรือกลไฟ ซึ่งเป็นโบราณวัตถุขนาดใหญ่ ส่งผลต่อการย่นถึงภาพความรุ่งเรืองด้านเทคโนโลยีที่เข้ามาในประเทศไทย การรับนวัตกรรมที่ทันสมัยเข้ามาที่ต้องใช้เงินลงทุนจำนวนมาก แสดงถึงกำลังความสามารถทางการเงินอันเป็นผลจากความรุ่งเรืองของการเป็นเมืองท่าจอดเรือขนาดใหญ่ การขนส่ง และการค้าแร่ดีบุก สามารถร้อยเรียงแต่ละแหล่งท่องเที่ยวเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน จนเกิดภาพที่ชัดเจนของการเป็นชุมชนแห่งประวัติศาสตร์การค้ารุ่งเรืองในอดีตของตะกั่วป่า

ภาพที่ 87 หม้อสตรึมไอน้ำเรือกลไฟ

1.3.7 ร้านเสื้อผ้าท้องถิ่น (ชุดย่าหยา) ในชุมชนเมืองเก่าตะกั่วป่ามีร้านขายเครื่องแต่งกายย่าหยาและผ้าปาเต๊ะ ยังคงพบเห็นได้บ้างในย่านเมืองเก่าตะกั่วป่า ซึ่งเป็นผ้าและการตัดเสื้อผ้าแบบท้องถิ่น จัดวางขายแบบเรียบง่าย ทั้งการจัดใส่หุ่นแสดง การพาดราวแขวนผนังของร้าน เจ้าของร้านส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ สามารถถ่ายทอดความรู้ที่เกี่ยวข้องกับเสื้อผ้าท้องถิ่นได้อย่างน่าสนใจ คนในท้องถิ่นยังคงนิยมแต่งกายแบบนี้ในวันสำคัญๆ เช่น งานแต่งงาน งานบุญ ซึ่งลักษณะเด่นของชุดย่าหยา เป็นเสื้อคอตั้ง แขนขามีจีบที่ข้อมือ เสื้อจะเป็นสีเดียวหรือสีล้วน มักเป็นผ้าลูกไม้มีลายฉลุแบบทึบ ใส่คู่กับผ้านุ่งที่มีสีสันทันและลวดลายสวยงาม

ภาพที่ 88 ร้านค้าเก่าแก่จำหน่ายเสื้อผ้าท้องถิ่น

1.3.8 ร้านขนมเต้าส้อ เป็นร้านขนมเก่าแกในย่านชุมชนเมืองเก่าตะกั่วป่าที่ทำขนมขายกันมาหลายชั่วอายุคน ยังคงทำขนมเต้าส้อในสูตรดั้งเดิมที่เป็นเอกลักษณ์ อร่อย เนื้อแป้งจะไม่แข็ง มีความนุ่มพอดี ใสไม่เค็มหรือหวานจนเกินไป และเป็นที่นิยมของคนในท้องถิ่นและนักท่องเที่ยวที่มักซื้อกลับไปเป็นของฝาก

ภาพที่ 89 ขนมเต้าส้อ ขนมท้องถิ่นตะกั่วป่า

1.4 การจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น

การจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่นเน้นเดินชมในชุมชนเมืองเก่า และขับรถพาไปยังสถานที่สำคัญต่างๆ ซึ่งแต่ละที่จะใช้เวลาได้ไม่มากนัก จึงไม่สามารถบรรยายหรืออธิบายความรู้วัฒนธรรมได้เชิงลึก แต่ส่วนหนึ่งได้สะท้อนให้นักท่องเที่ยวสัมผัสวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรมได้ ดังนี้

1.4.1 ความศรัทธาต่อเทพเจ้าตามวิถีวัฒนธรรมของชาวจีน ด้วยการไปขอพรยังศาลเจ้าในชุมชน ซึ่งแต่ละศาลเจ้าจะมีเทพเจ้าให้เคารพสักการะตามความเชื่อของแต่ละบุคคล มีความเชื่อว่าสามารถขอพรให้สุขภาพ การค้าขาย การได้รับโชค หรือขอพรเรื่องต่างๆ ได้สมหวัง และการมีความเชื่อการถือศีลกินผัก เพื่อการทำดี อยู่ในศีลธรรม เป็นการแสดงถึงการเคารพต่อเทพเจ้า เพื่อขอพรให้เทพเจ้าได้ให้พรทั้งด้านสุขภาพ การงาน การค้าขาย และครอบครัว ความเชื่อและศรัทธานี้แต่ละคนหรือครอบครัวได้ปฏิบัติประจำทุกปี จนกลายเป็นประเพณีที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน

1.4.2 ความภาคภูมิใจในบรรพบุรุษของตน ที่ได้สร้างเมืองให้มีความเจริญรุ่งเรืองเป็นย่านการค้าที่สำคัญในอดีต จนปัจจุบันได้ทิ้งร่องรอยทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญไว้ให้เห็น สามารถบอกเล่าลูกหลานได้เห็นเป็นรูปธรรม เพื่อถ่ายทอดความภาคภูมิใจในถิ่นฐานบ้านเกิดของตนให้ร่วมสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น

1.5 การจัดการวัฒนธรรมให้คงอยู่

วัฒนธรรมของชุมชนตะกั่วป่า มีการจัดการวัฒนธรรมให้คงอยู่ด้วยกลไก 4 ประการ ดังนี้

1.5.1 ความร่วมมือของกลุ่มคนในชุมชน เป็นการทำงานร่วมกันของกลุ่มผู้สูงอายุ หรือกลุ่มอดีตข้าราชการที่เกษียณอายุเป็นหลักในการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยว เพื่อใช้การท่องเที่ยวดึงคนในชุมชนที่ออกไปทำงานต่างถิ่นได้กลับเข้ามาทำงานและใช้ชีวิตในชุมชน จะเห็นได้ว่าคนในชุมชนตะกั่วป่า โดยเฉพาะชุมชนตลาดใหญ่ จะเข้ามามีส่วนร่วมกันมาก โดยการใช้แรงและให้ความร่วมมือกับกิจกรรมที่เกิดขึ้น เช่น นำของมาขายในถนนคนเดินที่จัดขึ้นทุกวันศุกร์ เสาร์ อาทิตย์ และเมื่อนักท่องเที่ยวเข้ามาทำกิจกรรมจะให้ความร่วมมือกันอย่างดี อาจมีคนในชุมชนบางส่วนยังไม่เข้าใจถึงกลไกการท่องเที่ยว จึงเป็นความคาดหวังในอนาคตที่คนในชุมชนจะเข้าใจ เห็นถึงความสำคัญและประโยชน์ และเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในกิจกรรมท่องเที่ยวในอนาคต

1.5.2 การฟื้นฟู และการอนุรักษ์วิถีชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่น การมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่น ทำให้คนในท้องถิ่นยังคงวิถีชีวิตดั้งเดิม บ้านเรือนยังคงสภาพเดิม มีความเป็นชุมชนเก่าที่มีเอกลักษณ์ด้วยสถาปัตยกรรมชิโนโปรตุกีส มีการฟื้นฟูอาหารและขนมท้องถิ่นที่กำลังจะหายไปจากผู้สูงอายุในชุมชน และการให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้ ได้ลงมือทำด้วยตนเอง เมื่อนักท่องเที่ยวเกิดความประทับใจ คนในชุมชนยิ่งภาคภูมิใจและเพิ่มคุณค่าทางจิตใจต่อวัฒนธรรมของตน

“อาจารย์ศรีศักร วัลลิโภดม ท่านมาที่บ้านป่า ได้มาบอกกับป้าว่า หนู หนูจำไว้นะ บอกคนที่หนูพอพูดคุยได้ ว่าอย่าขายบ้านที่ตะกั่วป่า...เพราะท่านมาองการณเฑาะมาก ท่านจะเห็นว่าที่นี่เป็นแหล่งที่มีคุณค่ามาก”

1.5.3 การท่องเที่ยวด้วยวิถีวัฒนธรรมเดิมของชุมชนสร้างรายได้แก่คนในชุมชน ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และการท่องเที่ยวมีส่วนให้ชุมชนเมืองตะกั่วป่ามีชีวิตชีวาอีกครั้งหนึ่ง ได้สร้างความตระหนักถึงการมีส่วนร่วมในการฟื้นฟู อนุรักษ์วิถีชีวิตวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชน เพราะเป็นการจัดการวัฒนธรรมเดิมเพื่อรองรับการท่องเที่ยว จึงไม่ส่งผลกระทบต่อความรู้สึกของการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตเดิมเป็นอย่างไรคงดำเนินชีวิตปกติในแต่ละวัน และยังได้มีส่วนให้นักท่องเที่ยวที่สนใจเข้ามาเยี่ยมชมมาจับจ่ายซื้อของ สร้างรายได้ที่เพิ่มขึ้นให้แก่คนในชุมชน

1.5.4 การทำวิจัยของสถาบันการศึกษา หลายสถาบันการศึกษาได้เข้ามาให้ความสนใจทำการวิจัยทั้งด้านประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ และวัฒนธรรมท้องถิ่น ได้มีส่วนช่วยรวบรวมองค์ความรู้วัฒนธรรมต่างๆ ให้แก่ชุมชน บางส่วนได้จัดทำป้ายสื่อความหมายให้ความรู้ประวัติศาสตร์แก่ชุมชน ทำให้วัฒนธรรมสามารถถ่ายทอดไปยังผู้สนใจ หรือนักท่องเที่ยวได้เรียนรู้อย่างยั่งยืนด้วยตนเอง

2. ศูนย์ทอผ้าซาโอรี อำเภอตะกั่วป่า จังหวัดพังงา

2.1 ผู้จัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น

ผู้จัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น เป็นกลุ่มคนภายนอกท้องถิ่น นำวัฒนธรรมการทอผ้าจากญี่ปุ่นมาถ่ายทอดและสร้างกิจกรรมให้กับนักท่องเที่ยว โดยศูนย์ทอผ้าซาโอรี ตั้งอยู่ที่หมู่ 1 ตำบลบางม่วง อำเภอตะกั่วป่า จังหวัดพังงา ก่อตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2547 โดยมูลนิธิมาซาโกะโตะมิ ซึ่งมีพระอาจารย์มิตซูโอะ คเวสโก เป็นผู้ก่อตั้งและต้องการให้ความช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติสึนามิที่มีความเดือดร้อนทั้งสภาพกายและจิตใจ และเพื่อสร้างกำลังใจในการประกอบอาชีพเพื่อการดำรงชีวิต จึงได้เริ่มจากการจัดส่งหนังสือธรรมะของท่านไปยังจังหวัดภูเก็ตและจังหวัดพังงาเพื่อช่วยเยียวยาสภาพจิตใจของผู้ประสบภัย และเมื่อได้มีโอกาสลงพื้นที่ จึงเล็งเห็นว่าการให้ความช่วยเหลือผู้ประสบภัยควรเป็นในระยะยาว จึงได้เกิดเป็นโครงการ SAORI for Tsunami (ประมาณเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ.2548) ด้วยการนำวิธีการทอผ้าซาโอรี ซึ่งเป็นวิธีทอผ้าของศิลปินชาวญี่ปุ่น นำมาสอนให้กับผู้ประสบภัยเพื่อช่วยสร้างอาชีพและบรรเทาเยียวยาสภาพจิตใจของผู้ประสบภัยได้ การทอผ้าซาโอรีได้ถูกนำมาใช้กับผู้ปฏิบัติธรรมเพื่อใช้ฝึกสมาธิที่วัดสุนันทวนารามมาก่อนแล้ว ดังนั้น ในระยะเริ่มแรกได้มีการนำเครื่องทอผ้าที่ทำจากไม้ จำนวน 10 ตัว และจักรเย็บผ้า จำนวน 2 ตัว มาใช้ในการสอน โดยได้นำผู้ปฏิบัติธรรมที่วัดสุนันทวนารามมาเป็นผู้สอนให้กับผู้ประสบภัยที่เข้าร่วมโครงการฯ จำนวนประมาณ 300 ครอบครัว ในเขตพื้นที่จังหวัดภูเก็ตและจังหวัดพังงา

ปัจจุบันศูนย์ทอผ้าซาโอรี ตั้งอยู่ในพื้นที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าม่วง โดยเป็นการต่อยอดจากโครงการ SAORI for Tsunami และได้รับการสนับสนุนเครื่องทอผ้าจาก JICA จำนวน 30 หลัง เป็นการนำเข้ามาจากประเทศญี่ปุ่น ผลิตภัณฑ์จากการทอผ้าซาโอรีอยู่ภายใต้ชื่อ Brand ว่า “SAORI for

Tsunami Thailand” รวมทั้งการเป็นสินค้า OTOP และ สมาชิกของศูนย์ศิลปาชีพ จึงได้รับโอกาสออกงานแสดงสินค้าอยู่บ่อยครั้ง อาทิ งาน OTOP งานนวัตกรรม งานของศูนย์ศิลปาชีพ เป็นต้น นอกจากนี้ยังได้รับการสนับสนุนจากบริษัทเอกชน อาทิ King Power โรงแรมเขาหลักลาгуน่า และเคยส่งออกขายไปยังต่างประเทศ ได้แก่ ประเทศสหรัฐอเมริกา และประเทศสวิตเซอร์แลนด์ แต่หลังจากภาวะเศรษฐกิจโลกซบเซาระยะเวลา 2 ปีที่ผ่านมาทำให้มีการยกเลิกการส่งสินค้าจากต่างประเทศ และเมื่อพระอาจารย์มิตซูโอะ คเวสโก ได้ลาสิกขาจากการเป็นพระสงฆ์ ได้ส่งผลกระทบอย่างมากต่อการบริหารจัดการมูลนิธิ ทำให้ผลิตภัณฑ์ของศูนย์ฝึกทอผ้าซาโอริอยู่ในภาวะขาดทุน และมีแนวโน้มจะเลิกกิจการในอนาคต

“อนาคตตอนนี้ขึ้นอยู่กับคณะกรรมการของมูลนิธิมาโคตมีว่าจะสานต่อหรือหยุดพักโครงการฯ”

การเชื่อมโยงการจัดการวัฒนธรรมทอผ้าซาโอริกับการท่องเที่ยว ศูนย์ทอผ้าซาโอริ เป็นกลุ่มคนภายนอกท้องถิ่นนำวัฒนธรรมการทอผ้าจากญี่ปุ่นมาถ่ายทอดและสร้างกิจกรรมให้กับนักท่องเที่ยว ศูนย์ทอผ้าซาโอริได้ถูกประชาสัมพันธ์ให้ไปเป็นหนึ่งในกิจกรรมท่องเที่ยว เริ่มต้นประมาณ ปี พ.ศ. 2558 โดยได้รับการเชิญให้เข้าร่วมงาน Thai Festival ที่จัดขึ้นที่เมืองโอซาก้ากับกรุงโตเกียว ประเทศญี่ปุ่น สำหรับกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวได้ลงมือทำด้วยตนเอง หรือเรียกว่า DIY (do it by your self) เพิ่งจะมาเริ่มทำขึ้นในโครงการ The Link เป็นครั้งแรก โดยเมื่อนักท่องเที่ยวต่างชาติเข้ามา จะมีการบรรยายให้ได้รับฟังประวัติความเป็นมาของศูนย์ฝึกทอผ้าซาโอริ แล้วพาชมและสาธิตกระบวนการทอผ้า สำหรับนักท่องเที่ยวที่สนใจลองฝึกทำ จะมีสมาชิกของศูนย์ฯ เป็นพี่เลี้ยงคอยสอนให้ สำหรับกิจกรรมเพื่อสร้างประสบการณ์ให้นักท่องเที่ยว ในโครงการ The Link ใช้เวลาเพียง 20 นาที แต่ได้ผลตอบรับจากนักท่องเที่ยวในโครงการ The Link ค่อนข้างดี ศูนย์ทอผ้าซาโอริจัดให้อยู่ในลำดับที่ 2 ที่นักท่องเที่ยวในโครงการฯ ชื่นชอบมากที่สุด (เป็นรองจาก Little Amazon)

2.2 การจัดการรวบรวมองค์ความรู้วัฒนธรรม

ผู้จัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่นเป็นผู้ประกอบการที่เป็นคนภาคนอกท้องถิ่น การทอผ้าซาโอริ เป็นวัฒนธรรมการทอผ้าของญี่ปุ่น เกิดขึ้นจากศิลปินชาวญี่ปุ่นชื่อว่า มิตซูโอะ โจ ได้คิดค้นและพัฒนาการทอผ้าขึ้นในปี ค.ศ. 1950 และได้มีการรวบรวมองค์ความรู้และถ่ายทอดผ่านลูก และหลานสืบมา เมื่อองค์ความรู้วัฒนธรรมการทอผ้าซาโอริถูกนำมาใช้เพื่อแก้ปัญหาในการดำรงชีวิตของผู้ประสบภัยสึนามิของประเทศไทย จึงมีสมาชิกของศูนย์ทอผ้าซาโอริได้รวบรวมวัฒนธรรมการทอผ้าท้องถิ่น เฉพาะของลักษณะของผลิตภัณฑ์ที่สะท้อนถึงความเป็นไทยและท้องถิ่น ผ่านจากการทบทวนวิถีชีวิตวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ตนอาศัยอยู่ มาผสมผสานหรือประยุกต์เป็นผลิตภัณฑ์ ได้แก่ พวงกุญแจรูปช้างกระเป๋าสตางค์ลายซัดจักสาน ที่ใส่ขวดน้ำรูปปลา เป็นต้น

2.3 การจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น

คุณเอกิ โจ ซึ่งเป็นบุตรของท่าน มิตซึโอะ โจ เป็นผู้ถ่ายทอดวัฒนธรรมการทอผ้าซาโอริให้แก่สมาชิกของศูนย์ทอผ้าซาโอริ และได้สร้างกิจกรรมร่วมกับสมาชิกของศูนย์ทอผ้าซาโอริให้นักท่องเที่ยว ด้วยการบรรยายให้ความรู้ถึงประวัติความเป็นมาของการจัดตั้งศูนย์ ความเป็นมาของผ้าทอซาโอริ ภูมิปัญญาการทอผ้า โดยให้ความสำคัญต่อแนวคิดสำคัญในการทอผ้าซาโอริ ที่เน้นความเป็นอิสระในการทอ การทอผ้าต้องอาศัยการปฏิบัติตัวให้หลุดจากกรอบเป็นสำคัญ เพื่อที่จะได้ผลงานผ้าทอที่เป็นรูปแบบเฉพาะตัวของผู้อท การทอผ้าซาโอริ เป็นปรัชญาที่แฝงมากับการทอผ้าจากประเทศญี่ปุ่น “ซา” เป็นภาษาของทางนิกายเซนแปลว่า “อิสระ” ส่วนคำว่า “โอริ” เป็นภาษาญี่ปุ่นแปลว่า “การทอ” ดังนั้น “ซาโอริ” จึงมีความหมายว่า “การทอผ้าอย่างอิสระ” ดังนั้นหลักแนวคิดสำคัญในการทอผ้ารูปแบบนี้คือ “ความเป็นอิสระ” แนวคิดนี้เชื่อว่าผู้อทผ้าทุกคนสามารถเป็นศิลปินที่มีเสรีในการออกแบบลายผ้าตามบุคลิกลักษณะเฉพาะตัวของแต่ละบุคคลได้โดยไม่จำกัดเพศ วัย และการศึกษา การทอผ้าแบบซาโอริจึงสามารถสร้างสรรค์ผลงานใหม่ๆ จากจินตนาการอันไร้ขีดจำกัดและเป็นอิสระ โดยไม่ต้องคำนึงถึงรูปแบบหรือลวดลายใดๆ นอกจากการทอที่อิสระแล้ว การทอผ้าซาโอริยังมีอิสระในการใช้วัตถุดิบ สามารถใช้เส้นไหม เส้นฝ้าย (เส้นไหมจะให้สีที่สด เส้นฝ้ายจะให้สีออกเอิร์ทโทน) หรือแม้แต่เชือกฟางและฟางข้าวสามารถนำมาทำเป็นผ้าทอซาโอริได้ จึงยิ่งทำให้ผ้าทอซาโอริแต่ละผืนมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว เมื่อการทอผ้าซาโอริของทีศูนย์ฝึกทอผ้าซาโอริมีการนำผ้าทอไปแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ต่างๆ จำเป็นต้องใช้แนวคิดในการออกแบบ ดีไซน์ และการควบคุมโทนสีของผ้าที่ทอให้สวยงาม

“ตอนเอาไปโชว์ที่โตเกียว โอซาก้า เราก็ใช้ฟางข้าวนำมาทอ เพราะมันย่อยสลายง่าย แต่ตอนนี้เราใช้ฝ้ายกับไหมเป็นวัตถุดิบหลัก”

จากขั้นตอนการทอผ้านั้นจะต้องใช้สมาธิ เพื่อให้จิตเราอยู่กับการกระทำในปัจจุบัน การทอผ้าซาโอริจึงถูกนำมาใช้ในการฝึกสมาธิได้อีกด้วย ซึ่งแต่เดิมการทอผ้าซาโอริ ถูกนำมาใช้เพื่อเป็นการฝึกสมาธิ ซึ่งเป็นกิจกรรมหนึ่งในการปฏิบัติธรรมของวัดสุนันทวนาราม ผู้ปฏิบัติธรรมที่สนใจในแต่ละรุ่นสามารถเรียนรู้ได้จากผู้ปฏิบัติธรรมรุ่นก่อน ซึ่งมีการถ่ายทอดองค์ความรู้ในการทอผ้าซาโอริอย่างต่อเนื่อง

นอกจากการบรรยาย และการสาธิตทำให้ดูเป็นตัวอย่างแล้ว ยังมีกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวได้ลงมือทำด้วยตนเอง โดยมีสมาชิกของศูนย์ทอผ้าซาโอริมาเป็นพี่เลี้ยงคอยดูแลให้คำแนะนำอย่างใกล้ชิด และการให้นักท่องเที่ยวได้ชมผลิตภัณฑ์และซื้อผลิตภัณฑ์เพื่อเป็นกำลังใจให้แก่สมาชิกของศูนย์ซึ่งเคยประสบภัยจากภัยพิบัติสึนามิ ปัจจุบันสมาชิกของศูนย์ที่เข้ามาทอผ้าซาโอริจะมีรายได้ 200 บาท/วัน ปลายปีได้รับโบนัสคนละ 5,000 บาท/ปี

“คนที่มาศูนย์ฯ ส่วนใหญ่จะเข้ามาฟังเรื่องราววัตถุดิบประสงค์ของการก่อตั้ง เมื่อพวกเขาฟังแล้วก็จะช่วยกันอุดหนุน เพื่อเป็นการสนับสนุนให้ชาวบ้านมีกำลังใจในการทำงานต่อไป”

ภาพที่ 90 ผลิตภัณฑ์จากผ้าทอซาโอริ

2.4 การจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น

การบรรยายที่มาของศูนย์ทอผ้าซาโอริ การเข้ามาร่วมกันทอผ้าของสมาชิก และการจัดกิจกรรมรองรับการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นชาวบ้านในชุมชนตะกั่วป่าที่เคยผ่านเหตุการณ์ภัยพิบัติสึนามิ จนทำให้เกิดการสูญเสีย และส่งผลต่อสภาพจิตใจในการดำเนินชีวิตในอนาคต ได้ส่งผลต่อความรู้สึกของนักท่องเที่ยวได้เข้าใจถึงความสำคัญของกิจกรรมการทอผ้า ต้องใช้สมาธิ ใช้จิตจดจ่อในสิ่งที่ทำ มีอิสระทางความคิด และการทอผ้า หรือแม้แต่การทำผลิตภัณฑ์ ได้มีส่วนช่วยเยียวยาจิตใจ สร้างความเข้มแข็งในจิตใจ มีความเห็นอกเห็นใจ ช่วยเหลือกันของกลุ่มสังคมผู้ประสบภัย และยังสามารถสร้างรายได้ให้แก่สมาชิก และด้วยเจตนารมณ์ที่ดีของผู้ก่อตั้งได้สะท้อนถึงจริยธรรมของการช่วยเหลือแบ่งปัน แม้จะต่างเชื้อชาติต่างภาษา แต่

จิตใจสามารถเชื่อมโยงถึงกันได้ ปัจจุบันอาจประสบปัญหาการบริหารจัดการศูนย์แต่ได้เห็นถึงความมุ่งมั่นและพยายามร่วมกันในการจัดการให้ยังคงอยู่ให้นานที่สุดเพื่อประโยชน์แก่คนในชุมชนอย่างต่อเนื่อง

2.5 การจัดการวัฒนธรรมให้คงอยู่

วัฒนธรรมของการทอผ้าซาโอรี มีการจัดการวัฒนธรรมให้คงอยู่ด้วยกลไก 4 ประการ ดังนี้

2.5.1 สมาชิกของศูนย์ทอผ้าซาโอรีเป็นคนในชุมชน ทำให้สามารถร่วมกันประยุกต์ผ้าทอกับการทำผลิตภัณฑ์ที่สะท้อนถึงความเป็นท้องถิ่นและความเป็นไทย โดยเฉพาะผลิตภัณฑ์เป็นตุ๊กตา และช้าง ซึ่งได้รับความสนใจอย่างมาก

2.5.2 สมาชิกกลุ่มมีรายได้เพิ่มขึ้น จากโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมของทางศูนย์ฯ และทางมูลนิธิโคตมี ได้แก่ การเข้าร่วมออกงานจัดแสดงสินค้า หรือการให้บริการนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยี่ยมชมศูนย์ฯ การเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ของศูนย์ฯ ได้สร้างความหวังและกำลังใจให้แก่สมาชิกกลุ่มในการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ และการดูแลนักท่องเที่ยวได้สามารถทำกิจกรรมท่องเที่ยวได้อย่างประทับใจ

2.5.3 ชื่อเสียงของ SAORI for Tsunami Thailand เป็นที่รู้จักมากยิ่งขึ้น และเป็นโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้สนใจเข้ามาเยี่ยมชม มาทำกิจกรรม อุดหนุนผลิตภัณฑ์ สร้างรายได้ให้แก่สมาชิกได้อย่างต่อเนื่อง

2.5.4 การสนับสนุนจากผู้ประกอบการศูนย์ทอผ้าซาโอรี ให้มีการบริหารจัดการศูนย์อย่างต่อเนื่อง จะสามารถทำให้วัฒนธรรมการทอผ้าที่ผสมผสานกับภูมิปัญญาท้องถิ่น และการมีพื้นที่ทางสังคมให้คนในชุมชนได้มารวมกลุ่มกันทำกิจกรรมต่างๆ ยังคงอยู่ ปัจจุบันมีแนวโน้มว่าศูนย์อาจปิดตัวในอนาคตเนื่องจากปัญหาการถอนตัวของผู้ก่อตั้งศูนย์ ดังนั้นความหวังจึงขึ้นอยู่กับการตัดสินใจของคณะกรรมการบริหารศูนย์ ซึ่งได้พยายามบริหารจัดการศูนย์ให้คงอยู่มาได้ระยะหนึ่ง

จังหวัดนครศรีธรรมราช

คณะผู้วิจัยได้ทำความเข้าใจแก่กลุ่มเป้าหมาย และสร้างความร่วมมือในโครงการวิจัย รวมทั้งเข้าร่วมกิจกรรมและศึกษาข้อมูลการจัดการวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยสำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (สำนักงานต่างประเทศสโตร์) ได้มีการกำหนดโปรแกรมการท่องเที่ยว และได้นำกลุ่มผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวจากกลุ่มประเทศในความรับผิดชอบ ได้แก่ Sweden ,Norway, Denmark, Finland, Iceland, Estonia, Latvia และ Lithuania เข้าร่วมกิจกรรมตามโปรแกรม ในช่วงระหว่างวันที่ 28 พฤษภาคม – 2 มิถุนายน 2560 ได้กำหนดกิจกรรมท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเพื่อให้นักท่องเที่ยวเข้าถึงประสบการณ์ท้องถิ่นนครศรีธรรมราช ได้แก่ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ มีการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น ดังนี้

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ (บ้านหนังตะลุง สุชาติ ทรัพย์สิน) อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

1. ผู้จัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น

ผู้จัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น เป็นผู้ประกอบการที่เป็นคนในท้องถิ่น ด้วยการจัดการให้เกิดกิจกรรมการท่องเที่ยวด้วยการจัดแสดงนิทรรศการ การจัดแสดงหนังตะลุง และการให้นักท่องเที่ยวได้ลงมือทำรูปหนังตะลุง โดยพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ตั้งอยู่บ้านเลขที่ 6 ซอยศรีธรรมโศก 3 ถนนศรีธรรมโศก ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช สุชาติ ทรัพย์สิน ศิลปินแห่งชาติสาขาศิลปะการแสดง (การแสดงพื้นบ้าน) พ.ศ. 2549 เป็นผู้ก่อตั้งพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ คุณสุชาติเป็นศิลปินหนังตะลุงคนสำคัญของภาคใต้ที่มีอุดมการณ์เกี่ยวกับการแสดงหนังตะลุงแบบอนุรักษ์ การแสดงหนังตะลุงของคุณสุชาติจะไม่ใช้เครื่องดนตรีสากลเข้ามาประกอบการแสดง เพราะมีความเชื่อมั่นว่า เครื่องดนตรีหนังตะลุงที่เรียกว่า “เครื่องห้า” ได้แก่ โหม่ง ฉิ่ง ทับ กลองตุ๊ก และปี่ เพียงพอต่อการทำให้เกิดสุนทรียศาสตร์ที่เหมาะสมกับการแสดงหนังตะลุงแล้ว อีกทั้งการแสดงหนังตะลุงของท่านยังวิธีแบบโบราณ ด้วยการคัดเลือกเนื้อเรื่องที่เล่นเป็นนิทานหรือตำนานพื้นบ้าน พร้อมใช้บทกลอนเข้ามาประกอบการแสดง เช่น กลอนแปดใช้ในการพรรณนาเรื่องราว กลอนหก และกลอนสี่ใช้กับอารมณ์รัก บทจีบหรือการใช้บทกลอนสี่กับอารมณ์โกรธ เป็นต้น นอกจากนี้ยังไม่ใช้คำหยาบคายในการแสดง แต่จะใช้กลวิธีในการเล่นคำและการใช้คำพวนหรือคำสองแง่สองง่ามเพื่อสร้างความสนุกสนานให้กับคนดู พร้อมทั้งสอดแทรกข่าวสารบ้านเมืองและคติสอนใจในระหว่างการแสดง ด้วยเหตุนี้จึงทำให้หนังตะลุงของคุณสุชาติ ทรัพย์สินเป็นที่รู้จักของคนภาคใต้เป็นอย่างดี

นอกจากจะเป็นผู้มีชื่อเสียงทางด้านการแสดงหนังตะลุงแล้ว ยังเป็นผู้มีความรู้ความสามารถเกี่ยวกับหนังตะลุงทั้งทางด้านการทำหนังตะลุง และประวัติความเป็นมาของหนังตะลุงเป็นอย่างดี ด้วยความที่มีใจรักและความผูกพันกับหนังตะลุงมาตั้งแต่เด็ก ทำให้หนังตะลุงของคุณสุชาติ ทรัพย์สิน มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว เป็นหนังตะลุงที่มีความประณีต สวยงามและผ่านกระบวนการฟอกหนังที่มีคุณภาพ ไม่มีกลิ่นคาวของหนังสัตว์และมีความโปร่งใส ตัวละครที่นำมาขึ้นรูปเป็นหนังตะลุง มีทั้งตัวละครที่มาจากนิทาน ตำนานพื้นบ้าน และตัวละครที่มาจากดารา นักแสดงหรือบุคคลที่เป็นที่รู้จักของคนทั่วไป

ด้วยรูปหนังตะลุงที่มีเอกลักษณ์ มีความสวยงามทำให้มีคนต้องการเรียนรู้และเข้ามาขอเป็นลูกศิษย์เป็นจำนวนมาก ทำให้เกิดการถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับการผลิตรูปหนังตะลุง และเกิดกลุ่มช่างทำหนังตะลุงเพื่อจำหน่ายเป็นสินค้าของฝากของที่ระลึกที่สำคัญของทางภาคใต้ และส่วนหนึ่งรูปหนังตะลุงที่พัฒนาขึ้นเองนั้น ได้ถูกรวบรวมและนำมาจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์หนังตะลุง (บ้านหนังตะลุง สุชาติ ทรัพย์สิน) ซึ่งได้ก่อตั้งเมื่อเมื่อปี พ.ศ.2530 เป็นพิพิธภัณฑ์ที่จัดแสดงรูปหนังตะลุงโบราณจากภูมิภาคต่างๆของไทยและรูปหนังตะลุงประเทศต่างๆ รวมทั้งเครื่องดนตรีและอุปกรณ์ที่ใช้ในการผลิตรูปหนังตะลุง อุปกรณ์ที่ใช้ในการแสดงหนังตะลุงเพื่อให้นักท่องเที่ยวที่สนใจได้ทำการศึกษา เรียนรู้เรื่องราวเกี่ยวกับหนังตะลุงของประเทศไทย

การเชื่อมโยงการจัดการวัฒนธรรมหนังตะลุงกับการท่องเที่ยว เดิมพิพิธภัณฑ์บ้านหนังตะลุงเกิดขึ้นจากการสะสมรวบรวมของสะสมของคุณสุชาติ ทรัพย์สิน ผู้ก่อตั้งพิพิธภัณฑ์ โดยแรกเริ่มเป็นการจัดแสดงของเก่าภายในบริเวณที่อยู่อาศัยของตนเอง อาทิ เครื่องถ้วยโบราณ เครื่องทองเหลือง เครื่องมือเหล็ก มีดจักดอก และรูปเครื่องหนังที่ได้ทำขึ้นมาเอง ต่อมาคุณวาที ทรัพย์สิน ซึ่งเป็นบุตรคนโตของคุณสุชาติ ทรัพย์สิน ได้มาพัฒนาโดยได้แนวคิดจากประสบการณ์ที่ได้ไปพิพิธภัณฑ์จากที่ต่างๆ ปรับปรุงพัฒนาจากแหล่งเก็บของเก่าให้เป็นแหล่งเรียนรู้หนังตะลุงภาคใต้ โดยจัดแบ่งพิพิธภัณฑ์ออกเป็น 4 ส่วน ได้แก่ ส่วนเรื่องราวของประวัติความเป็นมาของหนังตะลุงและความรู้เกี่ยวกับหนังตะลุง ส่วนที่สอง ส่วนของการแสดงหนังตะลุง ส่วนที่สาม ส่วนของความเป็นวิชาการ และส่วนที่สี่ ส่วนของภูมิทัศน์พิพิธภัณฑ์ที่นำธรรมชาติกับศิลปะใส่บ้านคนทำงาน บ้านช่างแกะหนัง ภายในพิพิธภัณฑ์หนังตะลุงยังมีกิจกรรมการแสดงหนังตะลุง การให้นักท่องเที่ยวได้ลงมือผลิตรูปหนังตะลุงและการจัดจำหน่ายสินค้าของที่ระลึก เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้และเพลิดเพลินกับกิจกรรมของพิพิธภัณฑ์

จากการพัฒนาพื้นที่บ้านให้เป็นแหล่งเรียนรู้หนังตะลุงและการอุทิศตนเป็นผู้ถ่ายทอดเรื่องราวของหนังตะลุงให้กับนักเรียน นักศึกษา นักวิชาการ รวมทั้งนักท่องเที่ยวที่มาเยี่ยมชมด้วยตนเอง โดยไม่คิดค่าตอบแทนใดๆ จึงทำให้พิพิธภัณฑ์บ้านหนังตะลุงให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวทางด้านวัฒนธรรมดีเด่นของประเทศไทยจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (Thailand Tourism Awards) ประเภทแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและโบราณสถานเมื่อปี พ.ศ. 2539 และในปี พ.ศ. 2552 ได้รับรางวัลยอดเยี่ยม (Thailand Tourism Awards) ประเภทแหล่งเรียนรู้และนันทนาการ

ภาพที่ 91 คำสัมภาษณ์ของคุณสุชาติ ทรัพย์สิน “เสียงของพิพิธภัณฑ์”

“พูดถึง พิพิธภัณฑ์ ผมไม่รู้จัก ไม่เข้าใจเลยว่า พิพิธภัณฑ์คืออะไร ผมเก็บของเก่าเพื่อประโยชน์แก่ตัวผมเองที่จะแกะภาพหนังและที่ผมชอบมากคือ เครื่องมือเหล็ก มีดจักดอก ไปเห็นที่ไหนสวยๆหรือชอบก็ซื้อมา... จนได้มีโอกาสเข้าเฝ้าพระเจ้าอยู่หัวฯ (พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช) ท่านตรัสว่า ชอบในงานที่รักษาของเก่าไว้ให้และอย่าหวงวิชา ขอให้ถ่ายทอดให้ลูกหลาน ก็เลยตัดสินใจสร้างพิพิธภัณฑ์”

2. การจัดการรวบรวมองค์ความรู้วัฒนธรรม

ด้วยคุณสุชาติ ทรัพย์สิน เป็นผู้ที่มีความสามารถในการแกะสลักหนังมาตั้งแต่เด็ก ผ่านการเฝ้าดูการทำจากนายช่างที่มาจากกรุงเทพ แบบครูพักลักจำ และการเป็นลูกศิษย์จากนายช่างแกะสลักหนังท้องถิ่น จึงมีความรักความผูกพันกับหนังตะลุงมาตั้งแต่เด็ก และด้วยความสามารถในการแต่งบทกลอน จนได้พัฒนาตนเองนำความรู้ความสามารถสร้างงานสร้างอาชีพเล่นหนังตะลุง ด้วยการเก็บเกี่ยวประสบการณ์จากอาชีพนักแสดงหนังตะลุงที่ได้มีโอกาสไปแสดงทั่วภาคใต้ จึงมีโอกาสได้สัมผัสเกี่ยวกับวิถีชีวิต ขนบธรรมเนียม ประเพณีของคนในแต่ละท้องถิ่น ทั้งที่เป็นวัฒนธรรมคนจีน มุสลิม และ ไทยพุทธ องค์ความรู้ที่เกี่ยวกับหนังตะลุงและวัฒนธรรม วิถีชีวิตของคนภาคใต้จึงมีอยู่ในตัว และได้มีการถ่ายทอดจากการได้รับโอกาสให้เป็นให้เป็นศิลปินนักวิชาการหรือปราชญ์ท้องถิ่นซึ่งมักจะได้รับเชิญให้เป็นวิทยากร เชิญเข้าร่วมสัมมนาทางวิชาการอย่างสม่ำเสมอ และด้วยความต้องการที่จะทำคุณประโยชน์ต่อจึงได้รวบรวมองค์ความรู้ที่ได้จากการเกี่ยวกับประสบการณ์มาทั้งชีวิตมาถ่ายทอดผ่านการจัดแสดงของสะสมและหนังตะลุงที่เป็นสมบัติส่วนตัวของท่านเอง เพื่อให้เกิดการอนุรักษ์ และการถ่ายทอดให้คนรุ่นหลังได้เรียนรู้สืบต่อไป ส่วนหนึ่งได้มี

หน่วยงานต่างๆ ได้เข้ามารวบรวมองค์ความรู้แล้วจัดทำเป็นสื่อป้ายพร้อมภาพมอบให้ยังพิพิธภัณฑ์ที่ใช้ในการถ่ายทอดวัฒนธรรม

“การจัดการวัฒนธรรมภายใต้การทำงานของผู้ทำงานวัฒนธรรมอย่างเรา เราทำงานภายใต้ 3 แนวคิดคือ ทำให้ที่นี่มีการเรียนรู้ สองคือ ทำให้คนที่มาได้รับรู้ว่าคนที่ทำที่นี่มีจิตวิญญาณของการอนุรักษ์ และสามเราทำงานกับ ททท. ทำให้เราให้ความสำคัญกับนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่มาที่นี่ จึงสร้างมุมที่ทำให้นักท่องเที่ยวสามารถมานั่งนั่งๆ ตีหมาแพหรือทำกิจกรรมง่ายๆได้”

ภาพที่ 92 ป้ายบอกข้อมูลที่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานและองค์กรต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน

3. การจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น

พิพิธภัณฑ์หนังตะลุง (บ้านหนังตะลุง สุชาติ ทรัพย์สิน) มีการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรมหลากหลายรูปแบบ ได้แก่ การสื่อสารผ่านนิทรรศการที่เป็นการนำรูปหนังตะลุงมาจัดแสดง การทำกิจกรรมรูปหนังตะลุง (DIY) การชมการแสดงหนังตะลุง และการเลือกซื้อสินค้าของฝากของที่ระลึก มีรายละเอียดดังนี้

3.1 นิทรรศการหนังตะลุง พิพิธภัณฑ์หนังตะลุงมีการจัดแสดงรูปหนังตะลุงที่นำมาจัดแสดงมีทั้งหนังตะลุงโบราณที่มีอายุไม่น้อยกว่า 100 ปี เช่น รูปตัวตลกต่างๆ รูปหนังตะลุงภาคกลาง หนังตะลุงภาคอีสาน หนังตะลุงชาวไทยมุสลิม รวมถึงรูปหนังตะลุงนานาชาติจากประเทศต่างๆ อาทิ จีน อินเดีย ตุรกี มาเลเซีย อินโดนีเซียและกัมพูชา เป็นต้น ซึ่งนักท่องเที่ยวสามารถเรียนรู้เรื่องราวของหนังตะลุงผ่านรูปหนัง

ตะลุงที่นำมาจัดแสดง ซึ่งจะได้เห็นว่าวัฒนธรรมหนังตะลุงซึ่งเป็นวัฒนธรรมทางด้านศิลปะการเล่นเงาและ
เป็นศิลปะการแสดงจะปรากฏอยู่ที่ภูมิภาคเอเชีย

ในอินเดียในสมัยพุทธกาลพวกพราหมณ์ใช้หนังตะลุงที่เรียกว่า “ชะยากะตา” เล่นเพื่อบูชา
เทพเจ้า และสวดอิติวัชรบุรุษตามเค้าเรื่องมหากาพย์รามายณะ ในจีนสมัยจักรพรรดิยวนต์ พวกนักพรตลัทธิเต๋า
ได้เล่นหนังสวดอิติคุณธรรมความดีของสมณผู้หนึ่งแห่งจักรพรรดิพระองค์นี้เมื่อตอนที่พระองค์สิ้นพระชนม์
ศิลปะการเล่นเงาที่ใช้เครื่องหนังวัวมาตัดแต่งเป็นรูปร่างตัวละครเพื่อนำมาแสดงนั้น สามารถแบ่งได้สอง
ลักษณะ ได้แก่ แบบหนังตะลุงที่สามารถขีดเขียน ขา ปากให้ขยับหรือเคลื่อนไหวได้ และแบบที่สองเป็นแบบ
หนังขนาดใหญ่ แขน ขา ไม่สามารถขยับได้ (แบบหนังใหญ่วัดขนอน) นอกจากนี้ ตัวรูปหนังที่นำมาจัดแสดง
ในนิทรรศการของพิพิธภัณฑสถานจากหลากหลายแห่งในประเทศไทย มีความแตกต่างกัน สะท้อนให้เห็นว่า
ศิลปะการแสดงประเภทนี้มีการแสดงทั่วภูมิภาคของไทยเช่นเดียวกัน ในภาคอีสานเรียกศิลปะการแสดงนี้ว่า
“หนังประมอทัย” หรือ “ปาโมทัย” และสำหรับชาวไทยมุสลิมเรียกการแสดงประเภทนี้ว่า “วายังกูละ”
(วาที ทรัพย์สิน, 2558 : 37-43)

นักท่องเที่ยวสามารถศึกษาด้วยตนเองได้จากป้ายสื่อความหมายและวัตถุที่นำมาจัดแสดง แต่
จะมีบางวันหรือบางช่วงที่ทางพิพิธภัณฑสถานหนังตะลุง จะมีนักศึกษาฝึกงานมาฝึกการบริการนักท่องเที่ยว หรือ
จะลูกหลานของคุณสุชาติ ทรัพย์สินที่มีเวลาว่างหรือปิดภาคเรียนการศึกษาจะมาให้บริการนักท่องเที่ยวโดย
การนำชมนิทรรศการ และบรรยายให้ความรู้เกี่ยวกับหนังตะลุง

“รุ่นผมตอนนี้จะอ่อนในด้านภาษา แต่รุ่นหลานผม รุ่นไม้ 3 รุ่นของพ่อไม้ที่หนึ่ง รุ่นของผมถือต่อ
เป็นไม้ที่สอง รุ่นหลานถือว่าเป็นไม้ที่สามที่ผมจะส่งต่อ ผมได้เตรียมตัวให้เขา ส่งให้ไปเรียนโรงเรียนนานาชาติแล้ว
เขาจบปริญญาตรีมา ถ้าไม่รู้จะไปทำอะไร เขาสามารถมาสานต่อ โดยใช้ทักษะที่เราเตรียมให้มาทำงานต่อได้
...”

ภาพที่ 93 นิทรรศการหนังตะลุง ณ ชั้น 2 อาคารพิพิธภัณฑสถานหนังตะลุง Shadow Puppet Museum

3.2 การทำกิจกรรมรูปหนังตะลุง (DIY) กิจกรรมทำรูปหนังตะลุงเป็นกิจกรรมเสริมเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว โดยปกติแล้วอาชีพหลักเป็นการผลิตรูปหนังตะลุง เมื่อเริ่มตัดแปลงบ้านให้เป็นพิพิธภัณฑ์หนังตะลุง การทำหนังตะลุงจึงเป็นส่วนหนึ่งของพิพิธภัณฑ์ เมื่อมีนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติมาเห็นมากกระบวนการทำหนังตะลุง มีความสนใจและความต้องการลองทำด้วยตนเอง จึงยินดีที่จะสอนให้นักท่องเที่ยวเหล่านั้นทำรูปหนังตะลุงเพื่อนำกลับไปเป็นของที่ระลึกได้ จากนั้นจึงได้เกิดกิจกรรมการทำรูปหนังตะลุง (DIY) ขึ้น รูปหนังตะลุงถือว่าเป็นงานศิลปหัตถกรรมที่มาพร้อมกับศิลปะการแสดงหนังตะลุง เพราะรูปหนังตะลุงของช่างแต่ละคนจะมีรูปแบบและลวดลายอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของช่าง รวมถึงขั้นตอนกระบวนการนำหนังสัตว์ (หนังวัว หนังควาย) มาเป็นวัตถุดิบในการผลิตอีกด้วย กระบวนการทำรูปหนังตะลุงสามารถแบ่งเป็น 5 ขั้นตอนหลัก (วาที ทรัพย์สิน, 2558 : 46-49) ดังนี้

3.2.1 ขั้นเตรียมหนัง เริ่มจากการนำหนังสัตว์มาฟอก โดยหนังที่นิยมนำมาขึ้นทำ ได้แก่ หนังวัว ในสมัยโบราณกระบวนการนี้จะใช้มะเฟือง ข่า ใบส้ม มาผสมกันแล้วตำให้แหลก เติมน้ำพอท่วมหนังสัตว์แล้วนำหนังสัตว์มาแช่หมักไว้ประมาณ 1 คืน จากนั้นนำไปล้างให้สะอาด ตากลมจนแห้ง ไม่นิยมตากแดดเพราะจะทำให้หนังแข็ง หนังย่นและเป็นฝ้าขาว ปัจจุบันกระบวนการฟอกหนังนิยมหมักกับน้ำส้มสายชูหรือน้ำสับปะรด ประมาณสองถึงห้าวันจนเกิดไขมันเป็นวุ้น ต้องใช้ช้อนหรือมีดที่ไม่คมขูดเอาไขมันออก แล้วจึงนำไปซึ่งตากลมจนแห้ง

3.2.2 ขั้นตอนเขียนลาย การเขียนลายในสมัยโบราณจะใช้เขม่าก้นหม้อหรือกาบมะพร้าวเผาละลายกับน้ำข้าวผืนหนังให้ทั่ว แล้วใช้ลูกสะบ้าขัดจนหนังลื่นเป็นมันซึ่งจะทำให้หนังเป็นสีดำ จากนั้นสามารถนำดินสอ ปากกาหรือเหล็กจากรมาเขียนลาย ช่างที่ไม่ชำนาญการเขียนลายจะใช้วิธีการลอกลายจากเส้นจากรูปหนังตัวเก่าหรือลวดลายจากที่อื่น โดยนำรูปหนังที่แกะเสร็จแล้วมาวางทับบนหนัง ใช้ที่เย็บกระดาษยังให้ติดกันแล้วพ่นสีเมื่อเอาแบบออกจะเกิดลวดลายบนผืนหนัง สำหรับช่างที่ชำนาญการแล้วจะสร้างสรรค์ผลงานลงบนผืนหนังที่เตรียมไว้ได้ทันที ลวดลายที่นิยมเป็นลวดลายที่เกี่ยวกับการแสดงที่นิยม ได้แก่ เรื่องราวเกี่ยวกับเรื่องรามเกียรติ์ เป็นรูปพระลักษณ์ พระราม นางสีดา ทศกัณฐ์ และเรื่องราวของนิทานพื้นบ้าน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นรูปของเจ้าชาย เจ้าหญิง และสิ่งทาสารสัตว์ต่างๆ ลวดลายเกิดขึ้นจากจินตนาการของช่าง ช่างจะเป็นผู้ออกแบบและสร้างสรรค์ลวดลายบนผืนหนังที่ฟอกแล้ว

รูปหนังตะลุงของคุณสุชาติ ทรัพย์สิน มีเอกลักษณ์อยู่ที่ตัวหนังไม่เหมือนสาบหนัง ลวดลายสีสันชัดเจน มีความโปร่งแสง อีกทั้งลวดลายของตัวละครบางตัวจะมีความร่วมสมัย (พบเห็นหนังตะลุงที่เป็นตัวละครผู้หญิงมีไฝบนใบหน้า ซึ่งเป็นการเลียนแบบศิลปินอย่างมารีลิน มอนโรล) สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตค่านิยมในสมัยนั้นด้วย

“ถ้าสังเกตรูปหนังตะลุงของพ่อให้ดี ๆ ตัวผู้หญิงบางตัวมีรอยจำบริเวณที่แขน ผมถามพ่อว่านั่นคืออะไร พ่อบอกว่าแต่ก่อนมีวัฒนธรรมการปลุกเกลื่อน ผู้ชายจะมีรอยสักเนื้อสีเขียว แต่ผู้หญิงจะมีรอยเกลื่อนให้ซึ่งจะมีลักษณะคล้ายดอกไม้ เป็นความสวยงามในสมัยนั้น โดยใช้ใบพลูไปขยี้ที่คนที่ตนที่เป็นเกลื่อนแล้วมาป้ายบริเวณผิวหนังที่ตัวเองต้องการ...”

3.2.3 ขั้นตอนแกะสลักรูปหนังตะลุง เป็นขั้นตอนของการนำเครื่องหนังที่วาดลวดลายเสร็จแล้วมาแกะสลัก โดยใช้เครื่องมือ ได้แก่ เขียงไม้เนื้อแข็งสำหรับรองตอก เขียงไม้เนื้ออ่อนสำหรับรองแกะ มีดแกะสลัก มุกหรือตุ้ตู่ ใช้ตอกลาย ค้อนใช้ตีมุกตอกลาย เหล็กแหลมใช้เขียนลาย และขี้ผึ้งหรือเทียนไข ใช้จุ่มปลายมีดและมุกเพื่อช่วยในการหล่อลื่น

3.2.4 การระบายสี เมื่อแกะฉลุรูปหนังเสร็จแล้ว ช่างจะนำมาระบายสีตามความต้องการ สมัยโบราณสีที่ใช้ระบายส่วนใหญ่เป็นสีที่นำมาจากธรรมชาติ เช่น หมาก ขมิ้นและยางไม้ หรือจากการผสมสีเพื่อให้สีตามต้องการ ปัจจุบันจะใช้สีของนำมาละลายน้ำอุ่นให้ได้สีอ่อนแล้วผสมกับเหล้าขาวเพื่อเป็นตัวช่วยให้สีซึมเข้าหนังได้ดี สำหรับสีดำจะใช้สีหมึกจีนในการวาดลาย เมื่อลงสีเสร็จจะนำไปเคลือบให้เกิดความมันเงา โดยสมัยโบราณจะนำน้ำมันยางใส่ทาเคลือบ แต่ในปัจจุบันช่างส่วนใหญ่จะใช้น้ำมันเคลือบเงาทาทับเพื่อให้เกิดความมันเงาและเป็นการรักษาหนังให้คงทน

3.2.5 การผู้เข้ากับตัวไม้ เป็นขั้นตอนสุดท้ายของการทำรูปหนัง คือการผูกไม้สำหรับเชิดเรียกว่า “ไม้ตบหนัง” หรือ “ไม้คืบหนัง” ซึ่งเป็นการใช้ไม้ไผ่มาเหลาให้มีขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 0.5 เซนติเมตร หรือ 1.5 เซนติเมตร โดยเหลาให้ส่วนโคนโตกว่าส่วนปลายเล็กน้อย แล้วเสียมตรงโคนให้แหลม เพราะเมื่อนำไปเล่นหนังตะลุงจะสะดวกเวลานายหนังปักรูปหนังกับต้นกล้วย รูปหนังตะลุงบางรูปต้องเหลาไม้ตบให้เล็กเรียวยาวไปถึงส่วนปลายเพื่อผู้เล่นจะได้เชิดรูปได้อ่อนช้อยงดงาม

กิจกรรมการทำรูปหนังตะลุงสำหรับนักท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวจะได้ลงมือทำตั้งแต่ขั้นตอนที่ 2 ถึงขั้นตอนที่ 5 ใช้เวลาในการทำประมาณ 1 – 2 ชั่วโมง ขึ้นอยู่กับขนาดและลวดลายที่ทำ และทักษะทางด้านศิลปะของนักท่องเที่ยวด้วย กิจกรรมนี้มีค่าใช้จ่ายประมาณ 250 บาทขึ้นไป ขึ้นอยู่กับขนาดของรูปหนังตะลุงที่ต้องการจะทำ และระหว่างที่นักท่องเที่ยวทำกิจกรรมจะสามารถเรียนรู้กระบวนการทำรูปหนังตะลุงจากการได้ลงมือทำ การสาธิตให้ดู และการพูดอธิบายประกอบการสาธิต และขณะที่นักท่องเที่ยวลงมือทำ

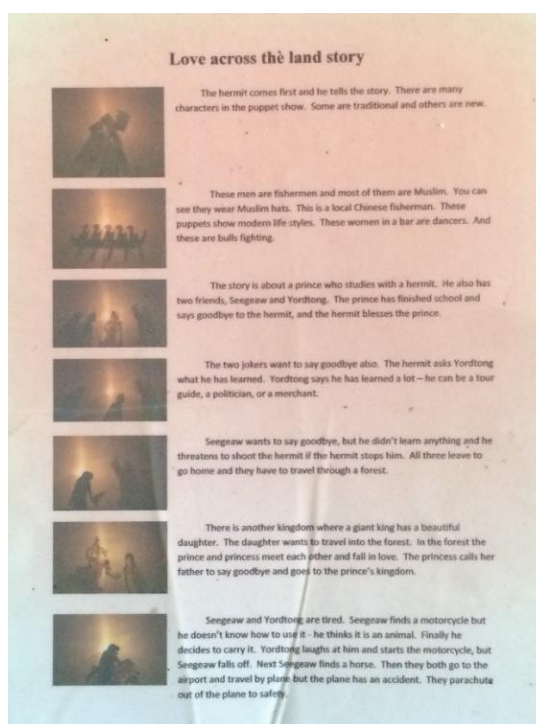

ภาพที่ 94 สถานที่ให้นักท่องเที่ยวทำกิจกรรมทำรูปหนังตะลุง

3.3 การแสดงหนังตะลุง ณ โรงมหรสพ พิพิธภัณฑ์หนังตะลุงมีส่วนที่เป็นโรงมหรสพ สำหรับการแสดงหนังตะลุงซึ่งสามารถบรรจุคนดูได้จำนวนประมาณ 50 คนต่อรอบ หากเป็นเยาวชน สามารถเข้าชมได้ 50 – 80 คนต่อรอบ การแสดงหนังตะลุงมี 2 ลักษณะ ได้แก่ การแสดงระยะสั้น เป็นการแสดงสำหรับให้นักท่องเที่ยวได้มีความรู้เบื้องต้นว่าการแสดงหนังตะลุงนั้นแสดงอย่างไร มีวิธีการร้องอย่างไร ด้วยวิธีการใด การแสดงแบบนี้จะใช้เวลาในการแสดงประมาณ 35 นาที เนื้อหาที่ใช้ในการแสดงลักษณะเป็นการแสดงตัวอย่างท่าทางของตัวละคร หรือเหตุการณ์สมมติสั้นๆ หากต้องการจะรับชมการแสดงเต็มรูปแบบจะใช้เวลาในการแสดง 3 ชั่วโมง โดยจะแสดงเป็นเรื่องราว เช่น เรื่องรามเกียรติ์ นิทานหรือตำนานพื้นบ้าน ซึ่งทั้ง 2 รูปแบบนี้หากต้องการรับชม ต้องแจ้งให้ทางพิพิธภัณฑ์รับทราบล่วงหน้า เพื่อการเตรียมพร้อมในการแสดง

ภาพที่ 95 โรงมหรสพหรือโรงหนังสาดิตในการแสดงหนังตะลุง ณ พิพิธภัณฑ์หนังตะลุง

ภาพที่ 96 เอกสารบอกเล่าเรื่องราวและการแสดงท่าทางเป็นภาษาอังกฤษ ให้แก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ

การแสดงหนังตะลุงของพิพิธภัณฑสถานจะเป็นการแสดงหนังตะลุงแบบโบราณเชิงอนุรักษ์ โดยมีผู้ทำการแสดงหนังตะลุงที่เรียกว่า “นายหนัง” ทำการแสดงให้เข้ากับลักษณะหนังตะลุงโบราณ ดังนี้

3.3.1 การคำนึงถึงขนบธรรมเนียม ในการจัดแสดงนับตั้งแต่การจัดรูปเพื่อการหยิบใช้อุปกรณ์ การดำเนินเรื่องอย่างเป็นขั้นตอน การเชิดรูป การลำดับการแสดง เป็นต้น

3.3.2 การใช้ดนตรีเพียง 5 ชนิดที่เรียกว่า “เครื่องห้า” ได้แก่ กลอง ทับ โหม่ง ฉิ่งและปี่ อาจจะมีขอและขลุ่ยผิวมาสอดแทรกบ้าง แต่จะไม่นำเครื่องดนตรีสากลมาแสดงเป็นอันขาด

3.3.3 ศิลปะการเชิดรูป หมายถึง วิธีการใช้มือบังคับรูปหนังตะลุงให้แสดงท่าทางต่างๆ การบิดตัวหนังส่วนล่างให้เห็นการก้าวเดิน การทอดแขน กรัดกรายหรือการเอามือมาป้องปากเพื่อแสดงความเขินอาย การเขย่าวตัวเพื่อแสดงว่ากำลังหัวเราะอยู่ เป็นต้น ซึ่งการเชิดรูปนี้จะต้องอาศัยทักษะและการถ่ายทอด การสื่อสารที่ดีเพื่อให้ผู้ชมเข้าใจและรับรู้ความรู้สึกของตัวละคร

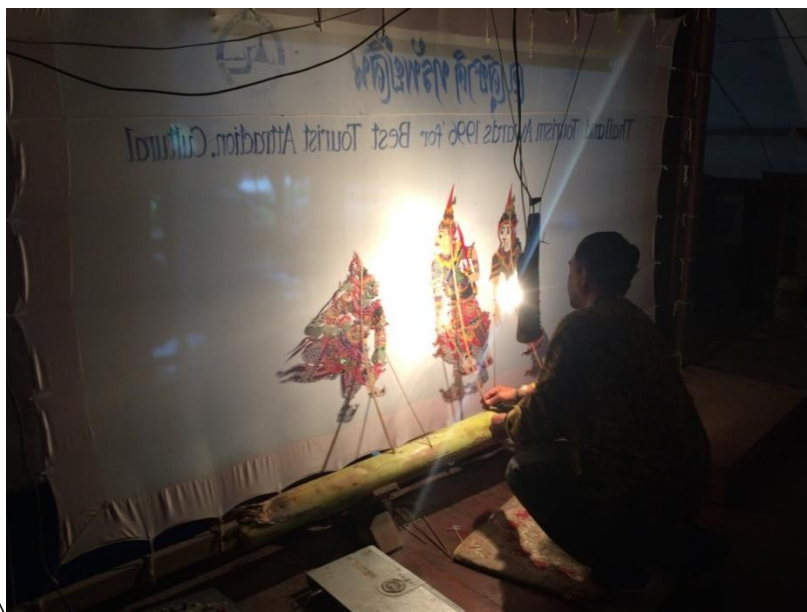
3.3.4 ศิลปะการเจรจา ตัวหนังตะลุงแต่ละตัว จะมีเอกลักษณ์ทั้งในท่าทางและเสียงพูด อาจจะมีกล่าวได้ว่าได้ยินแต่เสียงก็จะรู้ทันทีว่าตัวหนังตัวใดกำลังพูด นายหนังต้องฝึกทำเสียงให้คล้ายต้นเสียงต้นแบบและจำแนกความแตกต่างกันได้อย่างชัดเจน

3.3.5 ศิลปะการขับกลอน การใช้กลอนในการร่วมการสื่อสารจะเป็นการช่วยเพิ่มอารมณ์และสุนทรียศาสตร์ในการรับชม นายหนังจะต้องรู้วิธีการใช้กลอนและการขับบทในลีลาต่างๆ ได้ และสามารถเลือกใช้ขับบทกลอนให้เหมาะสมกับเนื้อเรื่องด้วย

3.3.6 ศิลปะการตลก หมายถึง การสร้างอารมณ์ขันให้กับคนดู ซึ่งอาจจะใช้ความบกพร่องของบุคลิกภาพของตัวละคร เช่น ชื่อไม่ทันสมัย หรือการเป็นคนชอบเอาแต่กิน ตะกละ เป็นต้น หรือใช้ถ้อยคำขำขัน เช่น แกล้งพูดผิด คิดคำผวนชวนสับสน ล้อคนทำผิด คิดสองแง่สองง่าม เป็นต้น

3.3.7 ศิลปะการนำเสนอดี นายหนังต้องรู้วิธีตั้งเรื่องให้น่าสนใจ เร่งดำเนินเรื่องให้กระชับ จับประเด็นเรื่องให้ได้ มีคติ มีข้อคิดสอดแทรกในเรื่องที่แสดงเพื่อให้เกิดประโยชน์ข้อคิดแก่คนที่มาดูด้วย

3.4 การขายสินค้าของฝากของที่ระลึก พิพิธภัณฑสถานหนังตะลุงมีการผลิตสินค้าของฝากของที่ระลึก โดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อเป็นการหารายได้ใช้ในการบริหารจัดการพิพิธภัณฑสถาน เนื่องจากพิพิธภัณฑสถานแห่งนี้ถือได้ว่าเป็นพิพิธภัณฑสถานเอกชนที่ต้องดำเนินการบริหารจัดการเอง สินค้าของฝากของที่ระลึกล้วนมีความหมาย ต้องการสื่อสารวัฒนธรรมหนังตะลุงของภาคใต้ให้เป็นที่รับรู้ของคนโดยทั่วไป สินค้าที่ผลิตและนำมาขาย จะมีตัวรูปหนังตะลุง มีหลากหลายขนาด มีราคาตั้งแต่ตัวละ 20 บาท เป็นพวกกุญแจขนาดเล็กจนถึงขนาดเท่าตัวจริงมีราคาถึง 500 บาท ถึง 1,000 บาท นอกจากนี้มีการผลิตสินค้าที่ระลึกเสริม ได้แก่ เสื้อ T-Shirt ลายหนังตะลุง เสื้อผ้าฝ้าย เครื่องถม ของเล่นพื้นบ้าน เป็นต้น

ภาพที่ 97 การแสดงหนังตะลุง ณ โรงมหรสพ ในพิพิธภัณฑ์บ้านหนังตะลุง

4. การจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ ท้องถิ่น

วัฒนธรรมหนังตะลุงของพิพิธภัณฑ์หนังตะลุง (บ้านหนังตะลุง สุชาติ ทรัพย์สิน) ไม่ได้มีการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรมโดยตรง แต่เป็นการถ่ายทอดผ่านวัฒนธรรมรูปธรรมของการจัดแสดง ภูมิปัญญาการทำตัวหนังตะลุง การถ่ายทอดผ่านการแสดงหนังตะลุง ได้สะท้อนถึงความภาคภูมิใจในคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น แม้ว่านายสุชาติ ทรัพย์สิน จะเสียชีวิตไปแล้ว แต่รุ่นลูกยังได้สืบสานต่อตามเจตนารมณ์ของผู้เป็นบิดา แสดงถึงความกตัญญู และความภาคภูมิใจต่อความรู้ความสามารถของบิดา และภูมิปัญญาที่ทรงคุณค่าแก่การอนุรักษ์ต่อ

5. การจัดการวัฒนธรรมให้คงอยู่

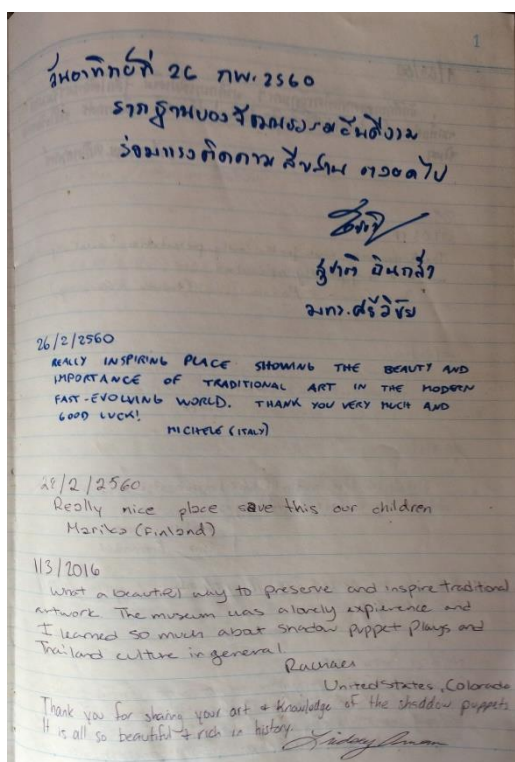
วัฒนธรรมหนังตะลุง มีการจัดการวัฒนธรรมให้คงอยู่ด้วยกลไก 3 ประการ ดังนี้

5.1 การสืบทอดวัฒนธรรมจากรุ่นสู่รุ่น ปัจจุบันเป็นการนำของอาจารย์วาที ทรัพย์สิน และนายเสนีย์ ทรัพย์สินบุตรชายทั้งสองของนายสุชาติ ทรัพย์สิน โดยเฉพาะอาจารย์วาทีซึ่งถือว่าเป็นบทบาทสำคัญต่อการสานต่อและพัฒนาพิพิธภัณฑ์บ้านหนังตะลุง จากการที่ถูกปลูกฝังให้ทำกิจกรรมเกี่ยวกับหนังตะลุงมาตั้งแต่ยังเด็ก ทำให้เกิดความผูกพันและมีใจรักต่องานศิลปะด้านนี้ เมื่อเติบโตขึ้นจึงได้ทำการศึกษา ค้นคว้าหาข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับหนังตะลุง การส่งเสริมประสบการณ์ และทางด้านวิชาการ จึงทำให้สามารถถ่ายทอดเรื่องราวและองค์ความรู้เกี่ยวกับหนังตะลุงให้กับผู้ที่สนใจได้เป็นอย่างดี และมีผลงานทางวิชาการเกี่ยวกับวัฒนธรรมหนังตะลุงของประเทศไทย ทำให้มีองค์ความรู้วัฒนธรรมทั้งในตัวบุคคล เอกสารวิชาการเกี่ยวกับหนังตะลุงสามารถถ่ายทอดต่อไปยังคนรุ่นหลังได้

5.2 การจัดกิจกรรมท่องเที่ยวให้เข้าถึงวัฒนธรรม สามารถเรียนรู้วัฒนธรรมหนังตะลุงผ่าน การทำกิจกรรมที่มีอยู่ในพิพิธภัณฑ์บ้านหนังตะลุง ได้แก่ การศึกษาจากนิทรรศการที่จัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ การชมการแสดงหนังตะลุงในโรงมหรสพ และการได้ลงมือทำหนังตะลุง ซึ่งทำให้นักท่องเที่ยวสามารถได้รับ ประสบการณ์ตรงในเรื่องของหนังตะลุงได้ครบทุกด้าน ทำให้นักท่องเที่ยวสามารถถ่ายทอดประสบการณ์ เหล่านี้ยังบุคคลอื่นต่อไปได้ (เป็นการถ่ายทอดวัฒนธรรมต่อแบบปากต่อปาก)

5.3 การทำงานร่วมกับองค์กรภาคส่วนต่างๆ เพื่อการอนุรักษ์วัฒนธรรมหนังตะลุง โดยมี องค์กรที่เข้ามาสนับสนุน ได้แก่ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การ มหาชน) และกระทรวงวัฒนธรรมที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาพิพิธภัณฑ์ อีกทั้งยังมีการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย รวมทั้งหน่วยงานภาคเอกชนต่างๆ ที่ช่วยในการจัดทำสื่อ ประชาสัมพันธ์เพื่อส่งเสริมให้พิพิธภัณฑ์เป็นที่ รู้จักของคนทั่วไปมากขึ้นด้วย

“ผมทำงานร่วมกับ 3 หน่วยงานหลัก คือ หนึ่ง ททท. การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ทำให้เราได้ว่าทำ อย่างไรให้นักท่องเที่ยวมาเที่ยวแล้วมีความสุข สอง คือทำงานกับกระทรวงวัฒนธรรม เน้นอนจุดยืนของ กระทรวงฯ คือต้องการให้เราทำงานด้านอนุรักษ์ และเราก็เป็นต้นแบบของการทำหนังตะลุงในเชิงอนุรักษ์ ซึ่งทำให้เห็นว่าหนังตะลุงของเราไม่ใช่สินค้า OTOP และการทำหนังตะลุงในเชิงอนุรักษ์ทำอะไร และ หน่วยงานที่ 3 คือ ทำกับสถาบันการศึกษาซึ่งทำกับหน่วยงานที่เราสังกัดคือมหาวิทยาลัยราชภัฏ นครศรีธรรมราช”

ภาพที่ 98 ข้อความจากสมุดเซ็นเยี่ยมจากนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยี่ยมชม พิพิธภัณฑ์บ้านหนังตะลุง

จังหวัดตรัง

คณะผู้วิจัยได้ทำความเข้าใจแก่กลุ่มเป้าหมาย และสร้างความร่วมมือในโครงการวิจัย รวมทั้งเข้าร่วมกิจกรรมและศึกษาข้อมูลการจัดการวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยสำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (สำนักงานต่างประเทศปราก) ได้มีการกำหนดโปรแกรมการท่องเที่ยว และได้นำกลุ่มผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวจากกลุ่มประเทศในความรับผิดชอบ ได้แก่ Czech Republic, Poland, Hungary, Slovakia, Bulgaria, Romania, และ Ukraine เข้าร่วมกิจกรรมตามโปรแกรม ในช่วงระหว่างวันที่ 6-9 พฤษภาคม 2560 ได้กำหนดกิจกรรมท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเพื่อให้นักท่องเที่ยวเข้าถึงประสบการณ์ท้องถิ่นจริง ได้แก่ กิจกรรมท่องเที่ยวบ้านย่านซื่อ และกิจกรรมท่องเที่ยวเมืองเก่าตรังและเมืองกันตัง มีการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น ดังนี้

1. กิจกรรมท่องเที่ยวผลิตภัณฑ์จากชุมชนย่านซื่อ อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง

1.1 ผู้จัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น

ผู้จัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น เป็นกลุ่มคนในชุมชน ชุมชนนี้เรียกว่า ชุมชนย่านซื่อ ซึ่งเป็นชื่อชุมชนที่ถูกตั้งขึ้นมาจากลักษณะภูมิประเทศของพื้นที่ เนื่องจากชุมชนย่านซื่อตั้งอยู่ริมแม่น้ำตรังในส่วนที่เป็นลำน้ำที่มีลักษณะเป็นเส้นตรง โดยปกติแล้วแม่น้ำตรังที่ไหลผ่านพื้นที่อื่นจะมีลักษณะคดโค้ง ยกเว้นพื้นที่บริเวณชุมชนย่านซื่อเท่านั้นที่ไหลผ่านเป็นทางตรงระยะทางประมาณ 3 กิโลเมตร ชาวบ้านดั้งเดิมเป็นชาวจีนที่อพยพมาจากจีนแผ่นดินใหญ่ ได้ล่องเรือผ่านตามแม่น้ำลำคลองและได้เห็นพื้นที่บริเวณนี้มีความเหมาะสมจึงสร้างบ้านตามแนวริมแม่น้ำ ชุมชนย่านซื่อเป็นชุมชนริมแม่น้ำตรังที่ริมฝั่งแม่น้ำทั้งสองข้างเต็มไปด้วยต้นจาก วิถีชีวิตของคนในชุมชนจึงมีความเกี่ยวข้องกับการทำจาก และทำผลิตภัณฑ์จากต้นจากเป็นส่วนใหญ่ ชาวบ้านนำส่วนต่างๆ ของต้นจากมาแปรรูปเพื่อให้เกิดประโยชน์มากมายนับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เช่น ทำใบมวนยาสูบจากต้นจาก นำมาเย็บเป็นตับจากเพื่อมุงเป็นหลังคา การนำใบจากที่ลอกแล้วมาทำเป็นเสียนหม้อหรือนำมาสานเป็นกระเป๋ ตะกร้าและเครื่องใช้ภายในบ้าน และการนำผลจากไปทำเป็นขนมของหวานและน้ำตาล จึงได้มีการรวบรวมผลิตภัณฑ์จากต้นจากนำไปออกงานแสดงสินค้าต่างๆ ถือว่าเป็นงานสื่อสารประชาสัมพันธ์ชุมชนย่านซื่อไปด้วย ทำให้เริ่มเป็นที่รู้จักของคนมากขึ้น ต่อมาจึงมีกลุ่มที่ทำการท่องเที่ยวชุมชนได้เข้ามาในพื้นที่และเห็นศักยภาพของชุมชนย่านซื่อว่าสามารถเป็นแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนได้ จึงได้นำนักท่องเที่ยวเข้ามาและได้มีการจัดการท่องเที่ยวในชุมชนให้เหมาะสมมากขึ้น โดยมีการจัดเป็นโซนของกิจกรรม ได้แก่ โซนจักสาน โซนทำบายาสูบ โซนตัดจาก (เก็บใบจาก)

ชุมชนย่านซื่อตั้งอยู่ไม่ไกลจากท่าเรือกันตัง ใช้ระยะเวลาเดินทางประมาณ 15 - 20 นาทีจากท่าเรือกันตัง โดยกระบวนการท่องเที่ยวในหมู่บ้านย่านซื่อ นักท่องเที่ยวที่เข้ามาในหมู่บ้านส่วนใหญ่เป็นนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มาเป็นหมู่คณะ โดยมีมัคคุเทศก์เป็นผู้นำเดินทางเข้าไปแนะนำเรื่องราวและกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นด้วยตนเอง โดยที่ชาวบ้านเป็นผู้ทำกิจกรรมด้วยตัวเองทั้งหมด กระบวนการก่อนเข้ามาของมัคคุเทศก์หรือบริษัททัวร์จะทำการประสานงานกับชุมชนก่อนว่าจะเข้ามาเมื่อใด และบอกความต้องการว่า

จะทำกิจกรรมอะไรบ้าง ส่วนใหญ่นักท่องเที่ยวจะเข้ามาเรียนรู้วิถีชีวิตของคนในชุมชนและกิจกรรมของคนในชุมชนที่เกี่ยวข้องกับจาก โดยชาวบ้านได้สร้างเป็นคำขวัญขึ้นว่า “วิถีจาก ไม่จากจร ปากกัด ตีนถีบ” นอกจากการเรียนรู้กิจกรรมที่เกิดจากกิจกรรมของชาวบ้านย่านชื้อแล้ว นักท่องเที่ยวยังสามารถเข้ามามีส่วนร่วมและเรียนรู้ผ่านการทำกิจกรรมการทำภาชนะใส่ น้ำ “ติหมา” การทำตักจากมุงหลังคา การทำใบมวนยาสูบ การนำก้านจากมาสานเป็นภาชนะต่างๆ การนำผลมาทำขนมหวานลูกจากลอยแก้ว หรือการทำน้ำจาก และการนำมาเคี้ยวเป็นน้ำตาล ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้สามารถสร้างประสบการณ์ท้องถิ่นให้กับนักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี ดังนั้นในการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับกับการท่องเที่ยวในชุมชนบ้านย่านชื้อนี้ จึงมีผู้ที่เกี่ยวข้องกับด้วยกัน 2 ส่วน ได้แก่ ผู้จัดการกับทรัพยากรวัฒนธรรมในพื้นที่ได้แก่ ชาวบ้านในชุมชนหมู่บ้านชื้อ และผู้ที่ทำหน้าที่นำเสนอทรัพยากรวัฒนธรรมในพื้นที่เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ ได้แก่ มัคคุเทศก์ผู้นำชมและนำนักท่องเที่ยวทำกิจกรรมต่างๆ

1.2 การจัดการรวบรวมองค์ความรู้วัฒนธรรม

ผู้จัดการวัฒนธรรมเป็นกลุ่มคนในชุมชน วัฒนธรรมของชุมชนบ้านชื้อ เกี่ยวพันกับทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนที่มีต้นจากจำนวนมาก สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้หลากหลาย เกิดภูมิปัญญาในการนำส่วนต่างๆ ของต้นจากมาใช้ประโยชน์มาอย่างต่อเนื่องในชุมชน จึงกลายเป็นวิถีชีวิตของคนในชุมชนที่ดำเนินมาแล้วในอดีตสืบเนื่องมาสู่ในปัจจุบัน ผ่านการรวบรวมองค์ความรู้มาจากรบพรุขที่มี การสืบทอดมาจากรุ่นสู่รุ่น ถ่ายทอดในครอบครัว มีทั้งการเรียนรู้ด้วยตนเองจากผู้สูงอายุในชุมชน เพื่อใช้ประกอบอาชีพและสร้างรายได้ให้กับครอบครัว

1.3 การจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น

การถ่ายทอดวัฒนธรรม ด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นในการแปรรูปส่วนต่างๆ ของต้นจากมาใช้ประโยชน์ส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุในชุมชน ใช้วิธีการถ่ายทอดให้นักท่องเที่ยวได้เข้าถึงวัฒนธรรมด้วยการสาธิต บรรยาย และให้นักท่องเที่ยวได้ลองทำด้วยตนเอง โดยผู้ถ่ายทอดวัฒนธรรมจะคอยให้คำแนะนำ สอน และช่วยทำในบางขั้นตอนที่นักท่องเที่ยวทำไม่ได้ มีองค์ความรู้ที่ถ่ายทอดให้แก่นักท่องเที่ยวจำแนกตามกิจกรรมต่างๆ ดังนี้

1.3.1 กิจกรรมทำติหมา ภาชนะตักน้ำหรือใส่น้ำทางภาคใต้

“ติหมา” แต่เดิม คือ อุปกรณ์ที่ใช้ตักน้ำจากบ่อน้ำบาดาลในสมัยก่อน แต่ปัจจุบันมีการนำมาประยุกต์ใช้เป็นภาชนะใส่น้ำ

ภาพที่ 99 “ติหมา” ภาชนะใส่น้ำจากชุมชนบ้านย่านซื่อ

“ติหมา” หรือ “หมาตักน้ำ” มาจากภาษามลายู คือคำว่า Timba หมายถึงภาชนะตักน้ำที่ทำมาจากใบไม้ ถ้าทำมาจากใบจากจะเรียกว่า “หมาจาก” ถ้าทำจากใบหมาก จะเรียกว่า “หมาต้อ” ถ้าทำจากกาบเหลาชะโอนเรียกว่า “หมาต้อหลาวโอน” (ชิตพล ดวงสุวรรณ, 2561)

การทำหมาจากของชุมชนบ้านย่านซื่อเริ่มจากการเลือกใบจาก จะเลือกยอดอ่อนซึ่งมีใบรวมกันหนาแน่นและยังไม่แตกออกมาจากยอดเป็นใบๆ (ไม่เลือกใบแก่เพราะจะทำการสอดสานยาก) นำยอดอ่อนนั้นมาตากแดดให้แห้งประมาณ 1-2 วัน จากนั้นนำใบจากมาสอดตามร่องใบให้ประสานกัน ในกระบวนการสอดใบจากต้องทำการสอดใบสลับ โคนและปลายไปเรื่อยๆ เพื่อให้ปลายทั้งสองข้างมีขนาดเท่าๆกัน เมื่อทำการสอดไปได้ตามขนาดที่ต้องการแล้วจึงทำการรวบปลายทั้ง 2 ข้างเข้าหากันและทำการมัดผูกติดกันให้เป็นที่ยึดเวลาตักน้ำเป็นอันเสร็จสิ้นการทำ

ขั้นตอนในการให้นักท่องเที่ยวทำกิจกรรมทำติหมา DIY เมื่อนักท่องเที่ยวมาถึงจะให้ตัวแทนชุมชนที่สามารถทำติหมาได้ จำนวน 3 คน มาสาธิตทำให้ดูเป็นตัวอย่างก่อน 1 รอบ จากนั้นจะให้นักท่องเที่ยวหยิบอุปกรณ์ใบจากไปคนละ 10-20 ใบ (ตามขนาดและความต้องการที่จะทำ โดยติหมาขนาดกลางจะใช้ใบจากประมาณ 10 ใบ) และให้ตัวแทนของชุมชนทั้ง 3 คน เป็นเสมือนพี่เลี้ยงในขณะที่นักท่องเที่ยวเริ่มทำติหมา และเมื่อนักท่องเที่ยวทำเสร็จแล้วจะให้นักท่องเที่ยวถือติหมาที่ตัวเองทำไปตักน้ำเพื่อเป็นการทดสอบว่ารั่วหรือไม่ ซึ่งจะเป็นการสร้างความรู้สึกตื่นเต้นที่ต้องลุ้นกับผลงานของตัวเอง เมื่อติหมาของนักท่องเที่ยวได้ผ่านการทดสอบว่าไม่รั่วแล้ว จะมีการมอบประกาศนียบัตรโดยเป็นการมอบจากตัวแทนของชุมชน เพื่อเป็นการสร้างความภาคภูมิใจให้กับนักท่องเที่ยว

การจัดกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวทำดินเผาเป็นการสื่อสารวัฒนธรรมผ่านการสร้างประสบการณ์ ท่องถิ่นให้กับนักท่องเที่ยวจากการลงมือปฏิบัติจริง และผ่านการสื่อความหมายทางวัฒนธรรมจากเจ้าของ วัฒนธรรมโดยตรง

1.3.2 กิจกรรมเรียนรู้ “วิถีจาก ไม่จากจร ปากกั๊ด ดินดิบ”

การถ่ายทอดเรื่องราววัฒนธรรมในเชิงวิถีชีวิตของหมู่บ้านย่านซื่อ ผู้สื่อความหมายทาง วัฒนธรรมจะมี 2 ส่วนด้วยกันได้แก่ ชาวบ้านในชุมชนบ้านย่านซื่อกับกลุ่มของมัคคุเทศก์ที่ทำการนำ ท่องเที่ยวเข้ามาในพื้นที่ ในกระบวนการสื่อความหมายทางวัฒนธรรมของกลุ่มมัคคุเทศก์เริ่มจากการเล่า เรื่องราวข้อมูลพื้นฐานของหมู่บ้านย่านซื่อให้กับนักท่องเที่ยวเพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมให้กับ นักท่องเที่ยวว่าจะได้เจอกับสิ่งใดบ้าง จากนั้นเมื่อถึงหมู่บ้านย่านซื่อมัคคุเทศก์จะพานักท่องเที่ยวไปตามโซน กิจกรรม ได้แก่ โซนจักสาน โซนทำใบยาสูบ โซนตัดจาก (เก็บใบจาก) ซึ่งเป็นการจัดเส้นทางในหมู่บ้านตาม ความเหมาะสมของเวลาและความต้องการของนักท่องเที่ยว เมื่อเข้าไปถึงแต่ละโซนกิจกรรม นักท่องเที่ยว จะได้รับสารทางวัฒนธรรมจากการเห็นชาวบ้านกำลังทำกิจกรรมนั้นๆ อยู่ด้วยตัวเอง และหากมีข้อสงสัยก็ สามารถซักถามกับชาวบ้านได้โดยตรง

1.3.3 ใบมวนยาสูบ

เริ่มจากการเลือกใบจากที่ค่อนข้างแก่ จากนั้นจะนำไปทำการลอกใบจากเพื่อนำไปทำใบมวน ยาสูบ ซึ่งมีวิธีทำ 2 แบบ ด้วยกันได้แก่ การลอกใบสด และการลอกแล้วนำไปอบกับกำมะถันเพื่อให้ใบแห้ง โดยในกระบวนการอบกำมะถันนั้น จะใช้เวลาประมาณ 8 ชั่วโมง เมื่ออบเสร็จแล้วจะนำมาตากแห้ง จากนั้น นำมามัดและนำมาหั่นให้มีขนาดเหมาะสม และเข้าขั้นตอนการบรรจุหีบห่อพร้อมนำส่งเพื่อการจำหน่าย ต่อไป

ภาพที่ 100 การตากใบจาก

ภาพที่ 101 การหั่นใบจากที่ผ่านการตากหรือการอบก้ำมะถันแล้ว

ภาพที่ 102 การบรรจุหีบห่อ

1.3.4 การทำต๋ับจาก มุงหลังคา

เริ่มจากการเลือกใบจากที่แก่ ตัดใบจากที่แก่จัดลิดใบออกจากก้านใบ จากนั้นนำไม้ไผ่มาเป็นแกนกลาง นำใบจากสองใบวางซ้อนกันแล้วนำไปวางบนไม้ไผ่ที่เตรียมไว้ โดยพับใบจากครึ่งใบ แล้วเย็บจากด้วยใบจากที่ตัดเป็นเส้นที่เตรียมไว้ ทำเช่นนี้ไปจนหมดไม้ไผ่ที่เตรียมไว้

ภาพที่ 103 กิจกรรมเรียนรู้ “วิถีจาก ไม้จากจร ปากกัด ตีนถีบ” – ต๋ับจากมุงหลังคา

ภาพที่ 104 กิจกรรมเรียนรู้ “วิถีจาก ไม่จากจร ปากกั๊ด ตีนถีบ” : ลอกใบจาก

ภาพที่ 105 กิจกรรมเรียนรู้ “วิถีจาก ไม่จากจร ปากกั๊ด ตีนถีบ” : ลูกจากลอยแก้ว

1.4 การจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ ท้องถิ่น

ผู้จัดการวัฒนธรรมไม่ได้ถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม แต่นักท่องเที่ยวสามารถสัมผัสได้ถึงคุณค่าของต้นจากที่มีต่อคนในชุมชน ความรู้สึกภาคภูมิใจของคนในชุมชนที่ได้เป็นผู้สานต่อภูมิปัญญา และการถ่ายทอดภูมิปัญญาให้แก่คนที่สนใจ การรับรู้ถึงความตั้งใจและความละเอียดอ่อนของการทำ รวมถึงความอบอุ่นใจเมื่อได้เห็นบรรยากาศการพูดคุยสนุกสนานของกลุ่มผู้สูงอายุ และกลุ่มลูกหลานที่ได้มาช่วยกันทำผลิตภัณฑ์ สะท้อนถึงความเป็นสังคมชนบทที่ระบบครอบครัวยังคงเกื้อกูลกัน และมีการถ่ายทอดวัฒนธรรมจากรุ่นสู่รุ่น

1.5 การจัดการวัฒนธรรมให้คงอยู่

วัฒนธรรมของการใช้ภูมิปัญญาแปรรูปต้นจาก มีการจัดการวัฒนธรรมให้คงอยู่ด้วยกลไก 3 ประการ ดังนี้

1.5.1 ภูมิปัญญาแปรรูปต้นจากเป็นวิถีชีวิตของชุมชนย่านซื่อ และมีการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น โดยผ่านการเรียนรู้ภายในครอบครัว และภายในชุมชน มีการดำรงชีพจากการนำทรัพยากรที่มีมากในพื้นที่มา ได้แก่ ต้นจากนำมาแปรรูปทำผลิตภัณฑ์ต่างๆ สามารถสร้างงานสร้างรายได้อย่างต่อเนื่องจากรุ่นสู่รุ่น

1.5.2 การถ่ายทอดวัฒนธรรมในครอบครัว เยาวชนของหมู่บ้านเดิบโตมากับการเห็นพ่อ แม่ และคนในครอบครัวได้ใช้ภูมิปัญญาแปรรูปต้นจากและได้มีการสอนให้ลูกจาก เก็บจากและตัดใบจาก หรือมีการนำผลจากมาให้ลูกหลานได้รับประทานกัน

1.5.3 การทำผลิตภัณฑ์จากต้นจากจำหน่ายอย่างต่อเนื่อง ทำให้คนในชุมชนมีรายได้จากผลิตภัณฑ์ที่ใช้วัตถุดิบที่มีในชุมชน ทำให้การผลิตเป็นการต่อชีวิตของภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์จากต้นจาก จึงทำให้การคงอยู่ของวัฒนธรรมวิถีจากของชุมชนย่านซื่อจึงมีความเป็นไปได้ที่จะคงอยู่ต่อไป

2. กิจกรรมท่องเที่ยวเมืองเก่าตรังและเมืองกันตัง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง

2.1 ผู้จัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น

ผู้จัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่นในกิจกรรมท่องเที่ยวเมืองเก่าตรังและเมืองกันตัง เป็นกลุ่มคนในท้องถิ่น และผู้ประกอบการที่เป็นคนในท้องถิ่น มีการเชื่อมโยงการจัดการวัฒนธรรมกับการท่องเที่ยว เริ่มจากการสำรวจเอกสาร และสื่อของสำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้องจะเห็นได้ว่า การท่องเที่ยวของเมืองตรังนอกจากจะเน้นเรื่องของกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ อาทิ การล่องเรือ การดำน้ำแล้ว ยังมีกิจกรรมท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่เริ่มได้รับการสนับสนุนมากยิ่งขึ้น โดยผ่านการนำเสนอจากกิจกรรมนั่งรถตุ๊กตุ๊กชมเมืองเก่าตรังและเมืองกันตัง

กิจกรรมท่องเที่ยวเมืองเก่าตรังและเมืองกันตัง จังหวัดตรัง ถูกบรรจุให้เป็นหนึ่งในกิจกรรมท่องเที่ยวในโครงการ The LINK โดยมีบริษัทนำเที่ยวท้องถิ่น The Explorer เป็นผู้ดำเนินการ และมีคุณจิตชยา วรกล้า เป็นมัคคุเทศก์ ซึ่งถือได้ว่าเป็นหนึ่งในผู้จัดการวัฒนธรรมของกิจกรรมท่องเที่ยวเมืองตรังและเมืองกันตัง โดยการนำทางในกิจกรรมท่องเที่ยวเมืองเก่าตรังและเมืองกันตังของคุณจิตชยา วรกล้า มีวัตถุประสงค์เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้ชมบรรยากาศความเป็นเมืองเก่าของสองเมืองดังกล่าว โดยให้นักท่องเที่ยวได้นั่งบนยานพาหนะและพาผ่านสถานที่ที่สื่อถึงความเป็นเมืองเก่าและอัตลักษณ์ของเมืองตรัง อาทิ สถาปัตยกรรมชิโนโปรตุกีส อาคารตึกแถวแบบชาวจีนฮกเกี้ยน ร้านค้า ร้านอาหารท้องถิ่น สถานีรถไฟกันตัง เส้นทางประวัติศาสตร์ ท่าเรือกันตัง เป็นต้น

เมืองตรังและกันตัง ตั้งอยู่ในจังหวัดตรัง ซึ่งเป็นจังหวัดที่ตั้งอยู่ทางภาคใต้ของประเทศไทย ติดทะเลอันดามัน มหาสมุทรอินเดียชายฝั่งทะเลตะวันตก พบหลักฐานทางโบราณคดีในอาณาเขตของจังหวัด

ตรังว่ามีการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ตั้งแต่สมัยมนุษย์ยุคเก่า และพบหลักฐานบอกความเป็นชุมชนทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับอาณาจักรต่างๆในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เรื่อยมา ตั้งแต่อาณาจักรศรีวิชัย อาณาจักรสุโขทัย กรุงศรีอยุธยา กรุงธนบุรี และกรุงรัตนโกสินทร์

ร่องรอยทางประวัติศาสตร์ที่สะท้อนความเป็นเมืองตรังในปัจจุบัน ผ่านสถาปัตยกรรมจีนและชิโนโปรตุกีสเริ่มมาตั้งแต่ต้นสมัยรัตนโกสินทร์ มีกลุ่มชาวจีนอพยพมาตั้งถิ่นฐานทำมาหากิน ในช่วงต้นของรัชกาลที่ 5 สภาพพื้นที่บริเวณตรังเป็นเมืองที่อยู่ในสภาพเสื่อมโทรม มีพวกกรรมกรจีนก่อความไม่สงบอยู่บ่อยครั้ง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงมีดำริให้ส่งข้าหลวงใหญ่จากกรุงเทพฯ มาประจำที่ภูเก็ตเพื่อดูแลหัวเมืองฝั่งตะวันตกทั้งหมด โดยท่านได้ให้พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี (คอซิมบี๊ ณ ระนอง) เข้ามาดำรงตำแหน่งราชการเมืองเพื่อพัฒนาเมืองตรังให้ประชาชนได้มีอาชีพและความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น รวมทั้งปราบปรามผู้ก่อความไม่สงบในพื้นที่ และจัดการย้ายที่ตั้งเมืองไปกันตังใน พ.ศ.2436 ต่อมาทางส่วนกลางเริ่มจัดการปกครองระบบมณฑล เมืองตรังจึงเป็นเมืองหนึ่งในมณฑลภูเก็ต และในปี พ.ศ. 2475 หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ยุคสมัยของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม รัฐบาลยุบเลิกระบบมณฑล เมืองตรังจึงมีฐานะเป็นจังหวัดตรัง ซึ่งเป็นจังหวัดหนึ่งของประเทศไทยเป็นต้นมา

คำว่า “ตรัง” มีความหมายสันนิษฐานได้ 2 ทาง ได้แก่ 1) มาจากคำว่า “ตรัง” ซึ่งตามศัพท์แปลว่า ลูกคลื่น เพราะ ลักษณะพื้นที่ของจังหวัดตรังเป็นเนินเล็ก ๆ สูง ๆ ต่ำ ๆ คล้ายลูกคลื่นอยู่ทั่วไป และ 2) มาจากคำว่า “ตรังเค” ซึ่งเป็นภาษามลายูแปลว่า “รุ่งอรุณ” หรือ “สว่างแล้ว” มีเรื่องเล่าว่าในสมัยก่อนชาวมลายูที่เดินทางมาค้าขายกับทางเรือกับไทย เรือจะแล่นมาทางลำน้ำตรังพอมมาถึงบริเวณอำเภอกันตังจะเป็นเวลารุ่งพอดี ซึ่งชาวเรือจะเปล่งเสียงกันมาว่า “ตรังเค” จึงเป็นอีกหนึ่งที่มาของจังหวัดตรัง

2.2 การจัดการรวบรวมองค์ความรู้วัฒนธรรม

ผู้จัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่นในกิจกรรมท่องเที่ยวเมืองเก่าตรังและเมืองกันตัง เป็นกลุ่มคนในท้องถิ่น และผู้ประกอบการที่เป็นคนในท้องถิ่น มีการรวบรวมความรู้วัฒนธรรมผ่านวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น โดยมีกิจกรรมนั่งรถตุ๊กตุ๊กชมเมืองเก่าตรังและเมืองกันตัง เป็นกิจกรรมที่ถูกสร้างสรรค์ผ่าน สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย จังหวัดตรัง โดยมีบริษัทนำเที่ยวท้องถิ่น The Explorer เป็นผู้ดำเนินการ ในการถ่ายทอดและนำเสนอจึงเป็นหน้าที่ของมัคคุเทศก์ที่ผู้นำชมการรวบรวมองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมส่วนนี้จึงได้มาจากการสังสมประสบการณ์จากที่ต่างๆ อาทิ จากการศึกษา การฟังเรื่องราวต่างๆ จากผู้รู้ การสังเกต เป็นต้น นอกจากนี้ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานจังหวัดตรัง ยังได้มีการรวบรวมองค์ความรู้ของทรัพยากรวัฒนธรรมในจังหวัดตรังและทำการเผยแพร่ ผ่านสื่อต่างๆ อาทิ เว็บไซต์ แผ่นพับและหนังสือท่องเที่ยวจังหวัดตรัง เป็นต้น

2.3 การจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ ท้องถิ่น

กิจกรรมท่องเที่ยวเมืองเก่าตรังและเมืองกันตัง ส่วนหนึ่งมีการถ่ายทอดวัฒนธรรมจากเจ้าของวัฒนธรรมสู่นักท่องเที่ยวโดยผ่านการนั่งรถตุ๊กตุ๊กหัวกบซึ่งเป็นเอกลักษณ์หนึ่งของเมืองตรังโดยมีมัคคุเทศก์เป็นผู้สื่อสารทางวัฒนธรรม เนื้อหาที่เล่าจะขึ้นอยู่กับประสบการณ์ เทคนิคเฉพาะตัวของมัคคุเทศก์ ซึ่งมีผลต่อความรู้สึกของนักท่องเที่ยว หากได้รับการสื่อความหมายที่ถูกต้อง มีเทคนิคการสื่อสารที่สนุก มีสาระ พร้อมความบันเทิงจะยิ่งทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความประทับใจและเห็นคุณค่าของทรัพยากรเหล่านี้มากยิ่งขึ้น มีการถ่ายทอดวัฒนธรรมในแต่ละสถานที่ต่างๆ ดังนี้

2.3.1 พิพิธภัณฑพระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี (คอซิมบี๊)

พิพิธภัณฑพระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี (คอซิมบี๊) ตั้งอยู่ที่บ้านเลขที่ 1 ถนนค่ายพิทักษ์ ตำบลกันตัง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง เป็นพิพิธภัณฑที่เล่าถึงชีวิตของท่านพระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี หรือ คอซิมบี๊ เจ้าเมืองตรังในอดีตและเป็นบุคคลสำคัญของจังหวัดตรังที่มีส่วนทำให้เมืองตรังเป็นเมืองท่า เมืองค้าขายที่สำคัญของประเทศไทยและเป็นบุคคลที่วางรากฐานทั้งทางด้านโครงสร้างพื้นฐาน และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวเมืองตรังซึ่งส่งผลให้เป็นเมืองตรังอย่างที่เห็นในปัจจุบัน เดิมพิพิธภัณฑพระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี เป็นจวนเก่าเจ้าเมืองตรังหรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่า “ควนรัชฎา” หรือ บ้านพักของพระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ซึ่งได้ใช้เป็นที่อยู่อาศัยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2433 – พ.ศ. 2444 เมื่อพระยารัษฎาฯ ถึงแก่อนิจกรรม บ้านหลังนี้จึงตกของบุตรชายคือ พระยารัษฎาราชภักดี (คออยู่จ่าย) ซึ่งบุตรชายของท่านได้ใช้สถานที่แห่งนี้เป็นสำนักงานบริษัทเปียนแจง ณ ระนอง และมีลูกหลานตระกูล ณ ระนองเป็นผู้รักษาสถานที่สืบต่อกันมา ต่อมาเมื่อกรรมสิทธิ์ของบ้านหลังนี้ตกเป็นของดาโต๊ะเปียนจง ณ ระนอง ทางทนายพร้อมด้วยหน่วยงานราชการระดับจังหวัด และโรงเรียนกันตังพิทยากรได้เห็นความสำคัญของสถานที่แห่งนี้ จึงได้ร่วมกันปรับปรุงและพัฒนาอาคารเพื่อจัดทำเป็นพิพิธภัณฑพระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี (มิวเซียมไทยแลนด์, 2561)

ภาพที่ 106 อาคารจัดแสดงพิพิธภัณฑพระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี

ภายในพิพิธภัณฑ์พระยารัษฎานุประดิษฐ์ฯ จะจัดแสดงข้าวของเครื่องใช้และรูปภาพเป็นตัวแทนการเล่าเรื่องราวในอดีต เรื่องราวสำคัญทางประวัติศาสตร์ และชีวประวัติของท่านพระยารัษฎานุประดิษฐ์ฯ อีกทั้งผู้เข้าชมพิพิธภัณฑ์แห่งนี้จะสัมผัสได้ถึงบรรยากาศและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ในช่วงเวลาที่ท่านพระยารัษฎานุประดิษฐ์ฯดำรงตำแหน่งเจ้าเมืองตรังได้เป็นอย่างดี

ภาพที่ 107 รูปปั้นพระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี

2.3.2 สถาปัตยกรรมเมืองตรัง และเมืองกันตัง

ความโดดเด่นของเมืองตรัง สถาปัตยกรรมบ้านเรือนของประชาชนที่ถูกสร้างมานานร่วมร้อยปี แต่ยังคงปรากฏให้เห็นอยู่และเป็นที่อยู่อาศัยจริงของประชาชนชาวเมืองตรัง บ้านเรือนหลายหลังได้รับรางวัลทางสถาปัตยกรรมดีเด่น ทั้งในด้านการอนุรักษ์ ความงดงามและทรงคุณค่าทางด้านสถาปัตยกรรมหลายหลัง ได้แก่

2.3.2.1 อาคารร้านสิริบรรณ ซึ่งเป็นของนายกำเตรา จรูญทรัพย์ คหบดีพ่อค้าขายของส่งออกกับเมืองปีนัง เมื่อกลับมาทำงานที่จังหวัดตรัง และได้แต่งงาน จึงสร้างบ้านที่ได้รับอิทธิพลรูปแบบสถาปัตยกรรมของปีนัง เป็นรูปแบบอาคารเรือนไม้ 2 ชั้น ผสมผสานระหว่างนีโอคลาสสิกจีนกับความสมัยใหม่

2.3.2.2 โรงแรมจริงจริง สร้างโดยพี่น้องชาวจีน นายเขียนหยก และนายเขียนเพ่ง ผื่นเชียร นักธุรกิจชาวจีนที่ทำการค้าขายติดต่อธุรกิจเดินเรือค้าหามาค้าแข่งระหว่างตรังกับปีนัง จากการที่ทั้งสองได้เดินทางอยู่บ่อยครั้ง จึงได้คิดที่จะมาสร้างโรงแรมนี้ขึ้น โดยได้จำรูปแบบสถาปัตยกรรมมาจากปีนัง นำมาผสมผสานกับความร่วมสมัย จึงมีความสวยงามแปลกตาเป็นเอกลักษณ์ในปัจจุบัน

2.3.2.3 บ้านโบราณ 2486 ก่อสร้างโดยนายตุย ธนทวี นายช่างชาวจีนสมัยพระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี (คอซิมบี๊ ณ ระนอง) โดยนายตุยได้สร้างบ้านหลังนี้ให้กับบุตรกับบุตรเขย คือนางเอ็งและนายยุติ ธรรมประดิษฐ์ รูปแบบสถาปัตยกรรมแบบอั้งหม่อหลาวที่เป็บ้านเดี่ยวรูปแบบปีนังและ

ภูเก็ต และมีการผสมผสานความเป็นจีนเข้าไปด้วย นอกจากนี้ความโดดเด่นทางด้านสถาปัตยกรรมแล้ว บ้านหลังนี้ยังมีประเพณีประจำบ้านที่สืบทอดต่อกันมากกว่า 50 ปี คืองานส่งเทวดา ซึ่งจะตรงกับวันตรุษจีนของทุกปี ภายในพิธีจะมีการจัดไหว้เพื่อส่งเทวดาสู่สรวงสวรรค์ และจัดรำมโนราห์ถวาย ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของการรำทางภาคใต้

2.3.2.4 บ้านไทรงาม ของเจ้าแก้วฝ่อง หรือนายฟอง ไทรงาม นักธุรกิจบริษัทฟองจันพี่น้อง จำกัด ในเมืองทับเที่ยง ดำเนินธุรกิจหลายอย่าง อาทิ หมูย่างเมืองตรัง ร้านน้ำชา โรงเลื่อย โรงสีข้าว โรงน้ำแข็ง เป็นต้น รูปแบบสถาปัตยกรรมของบ้านไทรงามมีลักษณะผสมผสานระหว่างหลายรูปแบบ การเน้นหน้ามูขอคาร และออกแบบด้านหน้าอาคารและผังพื้นให้มีความสมมาตร การตกแต่งลวด

2.3.2.5 วิหารคริสต์ศาสนา หรือที่ชาวบ้านเรียกวิหารนี้ว่า “โบสถ์คริสต์” ตั้งอยู่ที่เลขที่ 25 ถนนห้วยยอด ตำบลทับเที่ยง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรังเป็นวิหารที่ได้รับการจัดขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานเมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน 2545 ประวัติความเป็นมาของวิหารคริสต์ศาสนานับเริ่มตั้งแต่ Dr. & Mrs. E.P. Dunlap สองสามีภรรยาชาวอเมริกัน ได้มาท่องเที่ยวเมืองตรังและได้รับมอบเงินจำนวน 3,000 ดอลลาร์สหรัฐแก่ข้าหลวงเมืองตรังให้สร้างโรงพยาบาลทับเที่ยง จังหวัดตรัง Dr. E.P. Dunlap จึงเสนอให้คณะมิชชันนารีมาใช้สถานที่เพื่อใช้ในการเผยแพร่คริสต์ศาสนา ต่อมาในปี ค.ศ. 1913 สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพได้ทรงอนุญาตให้คริสตจักรตรังซื้อที่ดินเพื่อทำสุสานและสร้างโบสถ์ได้ ในปี ค.ศ. 1915 (พ.ศ. 2458) จึงได้มีการสร้างโบสถ์ชั่วคราวซึ่งเป็นการสร้างจากไม้ไผ่หลังคามุงจาก และในขณะเดียวกันมีการสร้างโบสถ์ถาวรหลังปัจจุบัน ซึ่งแล้วเสร็จในปี ค.ศ. 1985 (พ.ศ. 2528) แต่เดิมชั้นที่เป็นหอรบั้งเป็นเพียงคานฟ้า มีลักษณะคล้ายป้อมทหารสมัยโบราณ หลังจากนั้นมีการปรับปรุงใหม่ เนื่องจากหอรบั้งที่อยู่ในหอรบั้งชั้นสองดังก้องมาก จึงเพิ่มชั้นบนขึ้นดังที่เห็นในปัจจุบัน

ภาพที่ 108 วิหารคริสต์ศาสนา

2.3.2.6 สถานีรถไฟกันตัง ตั้งอยู่บนถนนหน้าค่าย ตำบลกันตัง จังหวัดตรังเป็นสถานีปลายทางของทางรถไฟสายใต้ ฝั่งทะเลอันดามัน สถานีรถไฟกันตังสร้างขึ้นในสมัยต้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 เปิดเดินรถเป็นทางการเมื่อวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2456 ในอดีตใช้เป็นท่ารับส่งสินค้ากับต่างประเทศทั้งสิงคโปร์ มาเลเซีย อินโดนีเซีย มีเส้นทางรางรถไฟต่อไปอีกเป็นระยะ 500 เมตร ถึงท่าเทียบเรือกันตังซึ่งเป็นท่าเรือเก่าแก่ตั้งแต่โบราณ ตัวอาคารของสถานีรถไฟกันตังเป็นเรือนไม้ชั้นเดียวทรงปั้นหยา ทาสีเหลืองมัสตาร์ดสลับน้ำตาลซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของสถานีรถไฟที่ยังเหลืออยู่ในประเทศไม่กี่แห่ง ในอดีตพื้นที่บริเวณสถานีรถไฟกันตังมีโรงเก็บหัวรถจักรและบ้านพักพนักงานรถไฟ ปัจจุบันเหลือเพียงแป้นหมุนหัวรถจักร แทงค์น้ำและหัวรถจักรไอน้ำเก็บไว้เพื่อให้เห็นร่องรอยของประวัติศาสตร์เท่านั้น

ภาพที่ 109 สถานีรถไฟกันตัง

2.3.2.6 อาหารเมืองตรัง นอกจากสถาปัตยกรรมที่โดดเด่นแล้ว วัฒนธรรมอาหารของจังหวัดตรังยังเป็นที่ขึ้นชื่อของเมืองตรัง สิ่งที่เป็นจุดขายของเมืองตรังคือ ร้านซากาแฟโบราณที่ยังเป็นสากาแฟที่ผู้สูงอายุใช้เป็นสถานที่พบปะสังสรรค์กัน ร้านอาหารพื้นเมือง อาทิ ข้าวเหนียวหม้อข้าวหม้อแกงลิง จาโก้ย กุยช่าย บะจ่าง ขนมหวั็กและหมูย่างเมืองตรัง

ภาพที่ 110 ร้านขายอาหารท้องถิ่น (หมูย่างเมืองตรังและติ่มซำ)

2.4 การจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ ท้องถิ่น

ผู้จัดการวัฒนธรรมมีการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม ในความศรัทธาและความเคารพต่อพระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี (คอซิมบี๊) ซึ่งเป็นผู้ทำให้เมืองตรังเป็นเมืองเศรษฐกิจสำคัญในอดีต เป็นท่าเมืองค้าขายที่สำคัญของประเทศไทย และเป็นบุคคลที่วางรากฐานทั้งทางด้านโครงสร้างพื้นฐานและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวเมืองตรัง และด้วยความเป็นเมืองเก่าที่มีร่องรอยความเจริญในอดีต และปัจจุบันยังคงพบเห็นอยู่ ได้ส่งผลต่อความรู้สึกของนักท่องเที่ยวถึงการให้คุณค่าของความดั้งเดิมของคนในท้องถิ่น จึงทำให้เมืองเก่ายังคงรักษาความเป็นเมืองเก่า วิถีชีวิตยังคงดำเนินอยู่ภายใต้บ้านเรือนร้านค้ายังคงความเก่าให้คงอยู่

2.5 การจัดการวัฒนธรรมให้คงอยู่

วัฒนธรรมของเมืองเก่าตรังและเมืองกันตัง มีการจัดการวัฒนธรรมให้คงอยู่ด้วยกลไก 3 ประการ ดังนี้

2.5.1 การถ่ายทอดวัฒนธรรมจากรุ่นสู่รุ่น เมืองเก่าตรังและเมืองกันตังมีทรัพยากรวัฒนธรรมที่ถูกนำมาใช้ในการท่องเที่ยว ส่วนใหญ่เป็นทรัพยากรที่มีเจ้าของ อาทิ อาคารร้านสิริบรรณ โรงแรมจิงจิง บ้านโบราณ 2486 บ้านไทรงาม วิหารคริสต์ศาสนา สถานีรถไฟกันตัง เป็นต้น ล้วนแล้วแต่เป็นอาคารบ้านเรือนที่มีเจ้าของและยังใช้ประโยชน์เรื่อยมาจนปัจจุบัน ทำให้ทรัพยากรวัฒนธรรมเหล่านี้ยังคงอยู่

2.5.2 การสร้างความภาคภูมิใจในคุณค่าวัฒนธรรม อาคารบ้านเรือนหลายแห่งได้รับการสนับสนุนจากหน่วยสมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์ ประกาศให้รางวัลอนุรักษ์สถาปัตยกรรมดีเด่น ซึ่งเป็นการสนับสนุนให้ทรัพยากรวัฒนธรรมยังคงความดั้งเดิม และอีกทั้งยังทำให้ประชาชนชาวเมืองตรังเห็นคุณค่าของทรัพยากรวัฒนธรรม และร่วมกันอนุรักษ์ให้คงอยู่สืบต่อไป

2.5.3 จัดกิจกรรมท่องเที่ยวเมืองเก่าตรังและเมืองกันตัง ด้วยการหยิบยกทรัพยากรวัฒนธรรมที่มีอยู่แล้วมาใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างสร้างสรรค์ในการจัดกิจกรรมท่องเที่ยว ด้วยการบอกเล่าเรื่องราว ประวัติความเป็นมาจากมัลลเทศก์ หรือการทำสื่อต่างๆ มีส่วนให้เมืองเก่าตรังและเมืองกันตังได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยว เดินทางเข้ามาช่วยเติมบรรยากาศความคึกคัก มีการค้าขาย การสร้างรายได้ให้แก่คนในเมือง เฉกเช่นบรรยากาศความรุ่งเรืองในอดีต

จังหวัดเลย

คณะผู้วิจัยได้ทำความเข้าใจแก่กลุ่มเป้าหมาย และสร้างความร่วมมือในโครงการวิจัย รวมทั้งเข้าร่วมกิจกรรมและศึกษาข้อมูลการจัดการวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยสำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (สำนักงานต่างประเทศปารีส) ได้มีการกำหนดโปรแกรมการท่องเที่ยว และได้นำกลุ่มผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวจากกลุ่มประเทศในความรับผิดชอบ ได้แก่ France, Belgium, Luxembourg, The Netherlands, Morocco, Monaco, Tunisia และ Algeria เข้าร่วมกิจกรรมตามโปรแกรม ในช่วงระหว่างวันที่ 20 – 26 กุมภาพันธ์ 2560 ได้กำหนดกิจกรรมท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเพื่อให้นักท่องเที่ยวเข้าถึงประสบการณ์ท้องถิ่นเลย ในพื้นที่ถนนคนเดินเชียงคาน และชุมชนนาป่าหนาด อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย มีการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น ดังนี้

1. ถนนคนเดินเชียงคาน อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

1.1 ผู้จัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น

ผู้จัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น เป็นทั้งกลุ่มคนในชุมชนผู้ประกอบการที่เป็นคนในท้องถิ่น และคนนอกท้องถิ่น หรือสามารถแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ ผู้ประกอบการเอกชน และกลุ่มคนในชุมชนที่มีการร่วมตัวกันจัดกิจกรรมเพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยวในพื้นที่ถนนคนเดินเชียงคาน ซึ่งเป็นพื้นที่ของอำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย เป็นเมืองขนาดเล็กตั้งอยู่ริมแม่น้ำโขง มีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย มีสถาปัตยกรรมที่งดงาม ยังคงอนุรักษ์ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรมแบบดั้งเดิมไว้ เชียงคานเป็นเมืองท่องเที่ยวที่สำคัญ มีนักท่องเที่ยวจำนวนมากหลั่งไหลมาเยี่ยมชมวิถีชีวิตริมแม่น้ำโขงที่เรียบง่ายแต่งดงามตลอดทั้งปี สภาพบ้านเรือนในเชียงคานแบ่งออกเป็นซอยเล็กๆ เรียกว่า ถนนศรีเชียงคาน ขนานคู่กันไปกับถนนใหญ่ ซึ่งเป็นถนนสายหลัก บริเวณที่เรียกว่า ถนนชายโขง หรือถนนศรีเชียงคานฝั่งล่าง เป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่ดึงดูดนักท่องเที่ยว เนื่องจากเต็มไปด้วยร้านค้า ร้านอาหาร ที่พักที่มีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง ในช่วงค่ำคืนมีถนนคนเดินให้นักท่องเที่ยวได้จับจ่ายสินค้าและของที่ระลึกจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งช่วงวันเสาร์อาทิตย์จะคลาคล่ำไปด้วยนักท่องเที่ยว

การจัดการท่องเที่ยวของถนนคนเดินเชียงคาน มีรายละเอียดของผู้จัดการวัฒนธรรมแต่ละกลุ่มดังนี้

1.1.1 ผู้ประกอบการเอกชน บริเวณถนนคนเดินเต็มไปด้วยผู้ประกอบการเอกชนจำนวนมาก ทั้งผู้ประกอบการร้านค้า ที่พัก ร้านอาหาร โดยมีทั้งผู้ประกอบการที่เป็นคนพื้นที่ซึ่งมีที่ดินและบ้านเรือนอยู่บริเวณถนนคนเดิน มีการปรับปรุงบ้านพักของตนเองเป็นที่พักหรือโฮมสเตย์ รวมทั้งมีการเปิดร้านขายของที่ระลึกและร้านอาหาร และอีกกลุ่มคือเอกชนที่เป็นผู้ประกอบการที่มาจากต่างถิ่น เข้ามาซื้ออาคารและปรับปรุงเป็นที่พัก ร้านอาหาร ร้านขายของที่ระลึก ทั้งสองกลุ่มมีทั้งผู้ที่พยายามคงความดั้งเดิมของวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวเชียงคานและผู้ที่ปรับเปลี่ยนเพื่อความสะดวกสบายมากยิ่งขึ้น อาทิ บ้านเรือนที่พักแบบดั้งเดิมเริ่มสูญหายไป เพราะการอนุรักษ์อาคารดังกล่าวต้องใช้ทั้งผู้ที่มีความรู้และมีค่าใช้จ่ายสูง จึงมี

การปรับเปลี่ยนรูปทรงให้ร่วมสมัยมากขึ้น เพิ่มความสะดวกสบายและสิ่งอำนวยความสะดวกให้ครบครัน เพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว เป็นต้น

1.1.2 กลุ่มคนในชุมชน บริเวณถนนคนเดินเชียงคานมีกิจกรรมหลายกลุ่มที่นักท่องเที่ยวสามารถเข้ามาสัมผัสเรียนรู้ผ่านกลุ่มต่างๆ เช่น กลุ่มที่พักชุมชน กลุ่มวัฒนธรรมวิถีเชียงคาน เครือข่ายการท่องเที่ยวสร้างสรรค์ และกลุ่มร้านอาหาร เป็นต้น การเกาะกลุ่มทำงานร่วมกันของคนในชุมชนมีทั้งกลุ่มที่รวมกลุ่มผนึกกำลังมีคณะทำงานกันอย่างชัดเจน กับกลุ่มที่รวมตัวกันแบบหลวมๆ แต่มีแกนนำทำงานประสานเชื่อมโยงส่งต่อกิจกรรมให้กันด้วยน้ำใจไมตรี เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้รับความประทับใจและสามารถตอบสนองความต้องการที่หลากหลายได้อย่างลงตัว การรวมกลุ่มทำงานร่วมกันจึงเป็นพลังสำคัญที่ช่วยส่งเสริมให้ผู้คน ชุมชน และสังคมได้รับประโยชน์ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องราวได้ มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จัก ได้รับการรักษาวรรณกรรม สินค้าและบริการได้มาตรฐาน และได้เอื้อเฟื้อเกื้อกูลทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม กลุ่มต่างๆ มีดังนี้

1.1.2.1 กลุ่มที่พักชุมชน เป็นกลุ่มชาวบ้านในพื้นที่เชียงคานซึ่งได้ปรับแต่งต่อเติมเปิดบ้านให้บริการนักท่องเที่ยวมีให้เลือกหลายรูปแบบทั้งในโซนบ้านเหนือ โซนบ้านกลาง และโซนบ้านใต้ ราคาค่าที่พักเริ่มต้นที่ 200 บาทต่อคืน ทั้งนี้ที่พักบางแห่งอาจคิดราคารวมค่ากิจกรรมที่นักท่องเที่ยวสนใจเพิ่มเติม ราคาก็จะปรับเพิ่ม เช่น การตัดบาตรข้าวเหนียว ทำกิจกรรมระบายสีฝิชน้ำ และทำผาสาดลอยเคราะห์ หรือถ้ามาเป็นหมู่คณะจะรับประทานอาหารกลางวันที่แก่งคุดคู้หรือชมการแสดงในช่วงกลางคืนก็มีให้ชม เช่น รำเบิ่งโขง รำผาสาดลอยเคราะห์ รำฝิชน้ำ และปิดท้ายด้วยการเดินบาสโลบร่วมกัน นักท่องเที่ยวสามารถเลือกได้ตามความสนใจ

1.1.2.2 กลุ่มวัฒนธรรมวิถีเชียงคานเครือข่ายการท่องเที่ยวสร้างสรรค์ ตั้งอยู่ที่ถนนศรีเชียงคาน ซอย 14 มีคุณติ่มและคุณไก่อำหน้าที่เป็นศูนย์กลางติดต่อประสานงาน ส่งต่อ และสืบสานงานศิลปวัฒนธรรมให้กับกลุ่มกิจกรรมอื่นๆ ในชุมชน เช่น กลุ่มที่พักชุมชน กลุ่มศิลปวัฒนธรรม กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มเยาวชน และกลุ่มแม่เลี้ยงเดี่ยวเพื่อให้นักท่องเที่ยวที่มาเชียงคานได้สัมผัสศิลปวัฒนธรรม เรียนรู้กันได้อย่างเต็มที่ คุ่มค่าที่นักท่องเที่ยวเชียงคาน ไม่ว่าจะเป็นการเยี่ยมชมเมืองเชียงคาน การตัดบาตรข้าวเหนียว ทำกิจกรรมระบายสีฝิชน้ำ ทำผาสาดลอยเคราะห์ รับประทานอาหารท้องถิ่น และชมการแสดง ทั้งนี้ กลุ่มวัฒนธรรมวิถีเชียงคานเครือข่ายการท่องเที่ยวสร้างสรรค์ เรียกได้ว่า เป็นกลุ่มประสานงานกลางเชื่อมโยงกับกลุ่มต่างๆ ในเชียงคานทั้งหน่วยงานราชการ บริษัททัวร์ ร้านค้า และคนในชุมชนด้วยตนเอง ด้วยการพยายามผลักดันให้เกิดบรรยากาศของการทำงานร่วมกันทำกิจกรรมเพื่อคืนประโยชน์ให้กับสังคม อาทิ การนำรายได้ส่วนหนึ่งไปสนับสนุนกิจกรรมของกลุ่มแม่เลี้ยงเดี่ยว การนำเด็กๆ เยาวชนในเชียงคานไปดูแลช่วยเหลือกลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มคนพิการซ้ำซ้อน หรือกลุ่มเด็กนักเรียนที่เปิดหมวกร้องเพลงในถนนคนเดินยามค่ำคืน มีการนำเงินที่ได้รับบริจาคส่วนหนึ่งไปช่วยเหลือโรงเรียนยากไร้หรือโรงเรียนใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

1.1.2.3 กลุ่มมะพร้าวแก้ว ร้านขายมะพร้าวแก้วที่เชียงคานมีจำนวนมาก ตั้งแต่ร้านขนาดเล็กจนถึงร้านขนาดใหญ่ มีทั้งร้านที่รวมกลุ่มและไม่รวมกลุ่ม อาทิ ร้านเคียงเลย เป็นร้านมะพร้าวแก้วที่ไม่ใส่สารกันบูด มีระบบการผลิตแบบปิด มีอาคารโรงเรือนและขั้นตอนการทำที่สะอาด ถูกหลักอนามัย ได้

รับรองมาตรฐานความปลอดภัยจากสำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา (อย.) เป็นผลิตภัณฑ์โอท็อป 5 ดาว และเป็นศูนย์ต้นแบบ GMP นอกจากนี้ที่ร้านเคียงเลนนักท่องเที่ยวสามารถศึกษาเรียนรู้ขั้นตอนการผลิตมะพร้าวแก้ว และสามารถร่วมรับประสบการณ์ท้องถิ่นทดลองทำมะพร้าวแก้วด้วยตนเองได้อีกด้วย

วิถีวัฒนธรรมของเชียงคานสะท้อนภาพความเรียบง่ายของชุมชน วิถีชีวิตที่มีความเป็นเอกลักษณ์ ดังนั้น จึงจะเห็นได้ว่าผู้ที่มาเยี่ยมชมเมืองเชียงคาน คือนักท่องเที่ยวที่โหยหาอดีต (nostalgia) การได้เที่ยวชมความงามของชุมชนและได้ลงมือทำกิจกรรมที่ชุมชนได้จัดเตรียมไว้ นับเป็นเสน่ห์ของเมืองเชียงคาน จะเห็นได้ว่ามีสถาปัตยกรรมบ้านไม้เก่าที่ตั้งเรียงรายติดกันเป็นแนวยาวสองฝากฝั่งถนน มีทั้งที่เป็นบ้านไม้ชั้นเดียว บ้านไม้สองชั้น บ้านแบบลูกผสมชั้นล่างเป็นปูนและชั้นบนเป็นไม้ บ้านไม้เก่าเหล่านี้ส่วนใหญ่ตั้งอยู่บริเวณถนนริมโขงซึ่งเป็นย่านการค้ามาตั้งแต่ในอดีต ปัจจุบันกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของเมืองเชียงคาน แม้ว่าจะมีการปรับเปลี่ยนสร้างโรงแรมที่พักในรูปทรงทันสมัยมากขึ้น แต่ก็ยังมีความพยายามอีกส่วนหนึ่งที่ต้องการจะอนุรักษ์บ้านไม้เก่าเอาไว้ให้นักท่องเที่ยวได้มาสัมผัสเสน่ห์เมืองเชียงคาน จะเห็นได้ว่าชุมชนและชาวบ้านต่างมีความพยายามนำเสนอจุดเด่นของพื้นที่เพื่อสร้างเป็นจุดขาย อย่างไรก็ตาม บางครั้งไม่สามารถควบคุมผู้ประกอบการให้ดำเนินการตามที่ชุมชนต้องการได้ ซึ่งจะเห็นได้จากผู้ประกอบการที่พักบางรายมีการสร้างที่พักเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวโดยยึดเอาความสะดวกสบาย โดยละเลยการมองเรื่องความกลมกลืนกับสถาปัตยกรรมเดิมที่มีอยู่

ภาพที่ 111 บ้านพักรองรับนักท่องเที่ยวได้สัมผัสวิถีชุมชนเชียงคาน

นอกจากนี้ ในพื้นที่เชียงคานยังมีวิถีวัฒนธรรมที่สำคัญอีกประการ คือการตักบาตรข้าวเหนียว ตามวิถีดั้งเดิมเป็นการปั้นข้าวเหนียวใส่บาตรเพียงเท่านั้น ส่วนสำหรับกับข้าวอาหารหวานคาวอื่นๆ จะต้องนำไปถวายพระที่วัด เพราะนอกจากจะได้ร่วมกันทำบุญตักบาตรข้าวเหนียวที่ถูกต้องตามธรรมเนียมปฏิบัติแล้วนั้น การนำกับข้าวมาถวายพระที่วัด นักท่องเที่ยวยังได้มีโอกาสได้เข้าวัด ได้รับพร ได้สัมผัสวิถีชีวิตเรียบง่ายไม่รีบร้อน ได้พูดคุย และได้มีส่วนร่วมช่วยเหลือคนเฒ่าคนแก่ที่มาคอยดูแลสำหรับกับข้าวถวายพระ สิ่งสำคัญคือการนำกับข้าวมาถวายพระที่วัดเป็นส่วนหนึ่งในการไม่สนับสนุนแม่ค้าพ่อค้าที่ขับรถจักรยานยนต์เสียงดังมาเร่ขายกับข้าวถึงหน้าบ้านพัก เพราะเป็นการกระทำที่กีดร่อนบ่อนทำลายวัฒนธรรม รบกวนความสงบเงียบในยามเช้า ในปัจจุบันที่ที่พักส่วนใหญ่ในถนนคนเดินเชียงคาน มีการเตรียมสำหรับอาหารไว้ให้นักท่องเที่ยวใส่บาตร โดยในสำหรับมีทั้งข้าวเหนียว กับข้าว และอาหารแห้งอื่นๆ รวมอยู่ด้วย ซึ่งการกระทำเช่นนี้ ถือได้ว่าเป็นการทำลายวิถีวัฒนธรรมดั้งเดิมของเชียงคาน

นักท่องเที่ยวที่เข้ามาในเชียงคาน น้อยคนนักที่จะได้สัมผัสวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ลึกซึ้ง หากไม่ได้ติดต่อผ่านกลุ่มต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้น เช่น การทำผาสาดลอยเคราะห์ และผิชนน้ำ แต่หากนักท่องเที่ยวเข้าพักในโฮมสเตย์แล้วต้องการทำกิจกรรมดังกล่าว สามารถติดต่อเจ้าของที่พักได้ เนื่องจากผาสาดลอยเคราะห์ คนเชียงคานส่วนใหญ่ทำเป็นเกือบทุกบ้าน ชาวบ้านมีความเชื่อว่าการลอยผาสาดเป็นการปล่อยสิ่งไม่เป็นมงคล ช่วยให้อาการเจ็บไข้ได้ป่วยหรือเคราะห์ร้ายต่างๆ ให้หมดไปและจะทำให้ชีวิตดีขึ้น ในช่วงเทศกาลออกพรรษาของทุกปีจะมีงานประเพณีผาสาดลอยเคราะห์ แต่หากมาเที่ยวเชียงคานไม่ตรงกับช่วงเทศกาลออกพรรษา ก็สามารถทำผาสาดลอยเคราะห์ได้เช่นกัน เนื่องจากเป็นกิจกรรมที่ทำได้ทุกวันในทุกโอกาสที่ต้องการให้ชีวิตได้พบแต่สิ่งที่ดีงาม แต่อย่างไรก็ตามนักท่องเที่ยวทั่วไปมักไม่ค่อยได้ทำกิจกรรมดังกล่าว อาจเพราะไม่รู้ว่ามีกิจกรรมเหล่านี้ เนื่องจากขาดการประชาสัมพันธ์และให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยวเท่าที่ควร

ทั้งนี้ จะเห็นได้ว่ากิจกรรมดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็นการตักบาตรข้าวเหนียว การทำผาสาดลอยเคราะห์ และการทำผิชนน้ำ ล้วนมีความน่าสนใจและสะท้อนถึงวิถีชีวิตของชาวบ้าน แต่ยังขาดการประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวได้รู้ถึงกิจกรรมท่องเที่ยวในพื้นที่เชียงคาน และกิจกรรมท่องเที่ยวในพื้นที่ยังขาดความชัดเจนในการเชื่อมโยงกัน นักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวด้วยตนเองโดยไม่ติดต่อผ่านกลุ่มใดๆ จึงมักไม่ได้ทำกิจกรรมดังกล่าว

1.2 การจัดการรวบรวมองค์ความรู้วัฒนธรรม

การรวบรวมองค์ความรู้วัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น สามารถจำแนกเป็น 2 ลักษณะ ดังนี้

1.2.1 การรวบรวมองค์ความรู้วัฒนธรรมผ่านการรวมกลุ่ม

ภายในกลุ่มจะมีการประชุมหารือ แลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างกันอย่างสม่ำเสมอ อาทิ กลุ่มที่พักชุมชน จะมีการพูดคุยให้ข้อมูลเรื่องการเตรียมที่พักเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวให้เหมาะสมกับวิถีชีวิตวัฒนธรรมท้องถิ่น ส่วนกลุ่มกิจกรรมศิลปวัฒนธรรม มีการรวมกลุ่มผู้ที่มีความสนใจในวัฒนธรรมท้องถิ่นของเชียงคาน ร่วมกันดำเนินกิจกรรม

ของกลุ่มโดยการพูดคุย หรือกันอย่างไม่เป็นทางการ เมื่อประสบปัญหาที่กระทบทางด้านศิลปวัฒนธรรม กลุ่มๆ จะพยายามดำเนินการให้ถูกต้องโดยพยายามติดต่อประสานงานขอความร่วมมือ รวมทั้งขอการสนับสนุนจากหน่วยงานและภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง เช่น เรื่องแม่ค้าในท้องถิ่นที่ค้าขายชุดตัดบาตรโดยไม่คำนึงถึงความถูกต้องของวัฒนธรรมที่ตัดบาตรข้าวเหนียวเพียงอย่างเดียว นับเป็นปัญหาที่กระทบวิถีวัฒนธรรมดั้งเดิม ทางกลุ่มจึงพยายามดำเนินการโดยการให้ข้อมูลที่ถูกต้องแก่นักท่องเที่ยว และประสานผู้ประกอบการที่פקให้ช่วยสอดส่องดูแลและให้ข้อมูลที่ถูกต้องแก่นักท่องเที่ยว ส่วนในการจัดกิจกรรม ผาสาดลอยเคราะห์ ทางกลุ่มพยายามประสานหน่วยงานในท้องถิ่นเพื่อพัฒนาแพลอยน้ำ ซึ่งจะช่วยให้การลอยผาสาดทำได้สะดวกยิ่งขึ้น

จะเห็นได้ว่าการรวบรวมวัฒนธรรมผ่านกลุ่ม กลุ่มจะช่วยกันรวบรวมองค์ความรู้ทางวัฒนธรรม มีการประชุมพูดคุยกัน ทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ รวมทั้งร่วมกันแก้ปัญหาที่จะกระทบกับวัฒนธรรมที่ถูกต้องของชุมชน

1.2.2 การรวบรวมองค์ความรู้วัฒนธรรมแบบปัจเจก เป็นการรวบรวมองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมที่กระทำเป็นรายบุคคล อาทิ กิจกรรมการตัดบาตรข้าวเหนียวในพื้นที่เชียงคานเป็นวิถีชีวิตที่ทำสืบทอดกันมายาวนาน ส่วนใหญ่จะใช้วิธีทำให้เห็นและจำๆ กันมา เนื่องจากกิจกรรมไม่ได้มีความซับซ้อน เป็นเพียงการนึ่งข้าวเหนียวและนำข้าวเหนียวมาตัดบาตร ส่วนกับข้าวจะนำไปถวายพระที่วัดในภายหลัง ซึ่งน่าจะเป็นกุศโลบายประการหนึ่งที่ช่วยทำคนให้คนเข้าวัดทำบุญ

ส่วนกิจกรรมการทำผาสาดลอยเคราะห์ เป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อซึ่งคนในชุมชนส่วนใหญ่สามารถทำผาสาดได้ เนื่องจากพ่อแม่ญาติพี่น้องเคยทำมาก่อน อาศัยการครูพักลักจำ และการสั่งสอนผ่านระบบครอบครัว มีการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ประกอบกับวิธีการทำไม่ยุ่งยาก จึงทำให้ปัจจุบันผาสาดลอยเคราะห์สามารถจัดให้เป็นกิจกรรมที่สร้างประสบการณ์ท้องถิ่นให้นักท่องเที่ยวได้

กิจกรรมการทำผิชนน้ำ เนื่องจากผิชนน้ำเป็นกิจกรรมที่มีความเชื่อมโยงกับความเชื่อในท้องถิ่น โดยมีการปรับประยุกต์กิจกรรมให้นักท่องเที่ยวสามารถมีส่วนร่วม เช่น การทำหน้ากากและพวงกุญแจผิชนน้ำ ดังนั้น การรวบรวมข้อมูลทางวัฒนธรรมนี้จึงเป็นไปใน 2 ลักษณะ คือ การเรียนรู้โดยอาศัยการครูพักลักจำ และการเรียนรู้โดยมีผู้สอน ถ้าเป็นหน้ากากผิชนน้ำแบบดั้งเดิม ชาวบ้านมักใช้วิธีทำตามๆ กันมา โดยจดจำจากผู้ใหญ่ในครอบครัว แต่ผิชนน้ำที่มีการปรับรูปแบบในรูปของที่ระลึก เช่น พวงกุญแจ มีการรวบรวมความรู้ทางวัฒนธรรมในลักษณะการเรียนรู้ผ่านผู้สอน โดยผู้สอนมีหน้าที่อธิบายและอาจให้ผู้เรียนปฏิบัติตาม โดยผนวกกับการใช้จินตนาการของเรียนร่วมกันไปด้วย

1.3 การจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น

การถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม ซึ่งส่วนใหญ่เป็นนักท่องเที่ยวคนไทย และนักท่องเที่ยวต่างชาติบางส่วน ได้มีการถ่ายทอดวัฒนธรรมผ่านกิจกรรมท่องเที่ยว ดังนี้

1.3.1 การทำผาสาดลอยเคราะห์ เป็นวัฒนธรรมที่มีความเชื่อมโยงกับความเชื่อของคนในชุมชน เป็นลักษณะของการสะเดาะเคราะห์ การถ่ายทอดวัฒนธรรมนักท่องเที่ยวสามารถร่วมกิจกรรมโดยมีประสบการณ์ท้องถิ่นในการทำผาสาดตั้งแต่แรกเริ่ม โดยกลุ่มกิจกรรมศิลปวัฒนธรรมหรือเจ้าของบ้านพักจะเตรียมวัสดุอุปกรณ์ในการทำผาสาดไว้ให้ ได้แก่ ใบตอง กาบกล้วย เชือกกล้วย ไม้ไผ่ ดอกผึ้ง ฐูปเทียน และดอกไม้ จากนั้นผู้สอน (ในที่นี้คือเจ้าของบ้านพักหรือตัวแทนกลุ่มฯ) จะสอนโดยการอธิบายและให้ลงมือทำตาม

ขั้นตอนการทำผาสาดไม่ยุ่งยากและใช้เวลาไม่นาน เริ่มจากนำกาบกล้วยเส้นยาวมาพับให้เป็นทรงสี่เหลี่ยมจัตุรัส เจาะรูตรงปลายทั้งสองด้าน มัดด้วยเชือกกล้วยเพื่อยึดไว้ให้เป็นรูปทรงสี่เหลี่ยมจัตุรัส จากนั้นเอาไม้ไผ่ 2 ซี่มาเสียบเข้าไปตรงกลาง กระยะห่างให้เท่าๆ กัน ฉีกใบตองขนาดพอเหมาะมาวางปิดบนซี่ไม้ไผ่เพื่อทำเป็นฐานเอาไว้วางกรวยใบตองซึ่งจะประดับตกแต่งให้สวยงามด้วยดอกผึ้งหรือดอกไม้สีสันสดใสตามใจชอบ ปักฐูปเทียนไว้ตรงมุมใดมุมหนึ่งของผาสาด จะเห็นได้ว่าขั้นตอนไม่ซับซ้อน นักท่องเที่ยวสามารถทำได้ไม่ยาก วัสดุอุปกรณ์หาง่ายในท้องถิ่น

1.3.2 การทำผิชนน้ำ ผิชนน้ำเป็นหนึ่งในอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของเชียงคานที่แตกต่างจากพื้นที่อื่นๆ เป็นเรื่องราวความความเชื่อที่ถ่ายทอดออกมาเป็นรูปธรรมในลักษณะของหน้ากาก หรือผลิตภัณฑ์ของที่ระลึก การถ่ายทอดวัฒนธรรมจะมีผู้สอนหรือตัวแทนกลุ่มศิลปวัฒนธรรมเตรียมวัสดุอุปกรณ์ไว้ให้ โดยไม้ที่ใช้ทำหน้ากากหรือพวงกุญแจต้องนำเอาไม้เนื้ออ่อน เช่น ไม้ขนุน ไม้ตีนเป็ดที่มีขนาดพอเหมาะมาสลักเป็นรูปหน้ากากมีรูปหน้าคล้ายวัวควาย วาดลวดลายลงสีต่างๆ ตามความเชื่อและจินตนาการ จุดเด่นของผิชนน้ำคือ ตาโต จมูกโต ฟันใหญ่ วาดให้ดูน่ากลัว แต่มักเขียนปากให้เป็นรอยยิ้มถึงจะดูน่ากลัวแต่มีรอยยิ้มดูใจดีมีเมตตา หน้ากากผิชนน้ำมีความเชื่อมโยงกับความเชื่อที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตเกษตรกรรมที่ผูกพันกับวัวควายในการทำนา

การระบายสีผิชนน้ำเป็นอีกหนึ่งกิจกรรมที่สร้างประสบการณ์ท้องถิ่นให้นักท่องเที่ยว ผู้จัดการวัฒนธรรมมีการถ่ายทอดโดยการบอกเล่าและให้นักท่องเที่ยวลงมือปฏิบัติ กิจกรรมนี้มีความน่าสนใจ สร้างสีสัน และความสนุกสนาน ทำให้นักท่องเที่ยวรู้สึกเหมือนได้ย้อนคิดถึงการทำงานศิลปะในวัยเด็ก โดยเฉพาะพวงกุญแจผิชนน้ำที่นักท่องเที่ยวแต่ละคนจะได้ใช้จินตนาการของตนแต่งแต้มหน้าตาผิชนน้ำ นอกจากจะสร้างความสนุกสนานจากการลงมือทำแล้ว ยังได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้และฟังเรื่องราวความเชื่อที่น่าสนใจอีกด้วย

1.3.3 การตักบาตรข้าวเหนียว เป็นกิจกรรมหนึ่งที่นักท่องเที่ยวจะได้รับประสบการณ์ท้องถิ่น ได้สัมผัสบรรยากาศยามเช้าที่เงียบสงบ โดยเจ้าของบ้านพักจะเตรียมข้าวเหนียวไว้ให้นักท่องเที่ยวได้ตักบาตร ทั้งนี้นักท่องเที่ยวสามารถนำสำหรับอาหารหวานคาวอื่นๆ ไปถวายพระที่วัดได้ภายหลัง นอกจากจะได้

ทำบุญตักบาตรข้าวเหนียวที่ถูกต้องตามธรรมเนียมปฏิบัติแล้ว การนำกับข้าวมาถวายพระที่วัด นักท่องเที่ยว ยังได้โอกาสเข้าวัด รับพร สัมผัสวิถีชีวิตเรียบง่ายไม่รีบร้อน ได้พูดคุย และมีส่วนร่วมช่วยเหลือคนเฒ่าคนแก่ ที่มาคอยดูแลสำหรับกับข้าวถวายพระอีกด้วย นับเป็นกุศโลบายที่ให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสวิถีชีวิตท้องถิ่นอย่าง แท้จริง

ภาพที่ 112 สำหรับอาหารสำหรับนักท่องเที่ยวตักบาตรยามเช้า

1.4 การจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ ท้องถิ่น

วัฒนธรรมที่เป็นนามธรรมส่วนใหญ่มีความเกี่ยวข้องกับเรื่องราวความเชื่อที่สืบเนื่องจากวัฒนธรรม ที่เป็นรูปธรรม เช่น การบอกเล่าความเชื่อเกี่ยวกับผาสาทลอยเคราะห์ ที่คนในชุมชนมีความเชื่อมาก่อนที่จะ ลอยผาสาทต้องตัดเล็บ ตัดผม หรือใส่เงินลงไปด้วย ตามความเชื่อในลักษณะคล้ายกับการลอยกระทง และ สิ่งที่สำคัญสำหรับการลอยผาสาท คือ เมื่ออธิษฐานและปล่อยผาสาทลงแม่น้ำไปแล้วให้หันหลังกลับเดินขึ้น ฝั่งทันที ห้ามหันกลับไปมองอีกเป็นอันขาด เพราะชาวบ้านเชื่อกันว่า เคราะห์ร้ายหรือเจ้ากรรมนายเวรที่เรา ปล่อยไปนั้นจะไม่ไปไหน แต่จะตามเรากลับมาด้วย

นอกจากนี้ยังมีการบอกเล่าความเชื่อเกี่ยวกับผีขนน้ำ โดยเชื่อว่าผีขนเป็นวัวควายที่ตายไปแล้ว แต่ วิญญาณยังคงวนเวียนอยู่ตามแม่น้ำลำคลองในหมู่บ้าน เมื่อชาวบ้านไปตักน้ำมาใช้ วิญญาณของวัวควายจะ ตามเข้าหมู่บ้านมาด้วย ไม่เห็นตัว ได้ยินแต่เสียง แต่จะพบขนวัว ขนควายในหมู่บ้าน ชาวบ้านจึงเรียกว่า “ผีขนวัว ผีขนควาย” ในอดีตหลังจากการเล่นผีขนมักจะมีฝนตก ชาวบ้านจึงเรียกกันว่า “ผีขนน้ำ” การที่ นักท่องเที่ยวได้รับฟังเรื่องราวความเชื่อ ซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม ประกอบกับการได้ลงมือปฏิบัติ ช่วยให้นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์ท้องถิ่นที่สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

1.5 การจัดการวัฒนธรรมให้คงอยู่

วัฒนธรรมในพื้นที่เชียงคาน มีการจัดการวัฒนธรรมให้คงอยู่ด้วยกลไก 2 ประการ ดังนี้

1.5.1 ความตระหนักในอัตลักษณ์วัฒนธรรมของผู้จัดการวัฒนธรรม ผู้จัดการวัฒนธรรมทั้ง ที่เป็นกลุ่มคนในท้องถิ่น และเอกชน บางส่วนมีความตระหนักในวัฒนธรรมอันเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนและ ดำเนินการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวให้เหมาะสม เช่น การจัดที่พักสะท้อนความเรียบง่าย และรูปทรงของ

บ้านเรือนมีความสอดคล้องกับสถาปัตยกรรมดั้งเดิม ผู้จัดการวัฒนธรรมมีส่วนสำคัญในการรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนไว้ ในพื้นที่เชียงคานผู้จัดการวัฒนธรรมบางส่วนมีความเข้าใจและพร้อมจะถ่ายทอดข้อมูลที่ต้องให้นักท่องเที่ยว เช่น การدابตรข้าวเหนียว กลุ่มศิลปวัฒนธรรมพยายามประสานกับผู้เกี่ยวข้องเพื่อไม่ปล่อยให้มีการนำข้าวมาเร่ขายเพื่อใส่บาตร ถึงแม้จะเป็นเรื่องยากลำบากในการจัดการ แต่ก็ เป็นสิ่งที่มีการพยายามทำให้ถูกต้อง

1.5.2 ความเข้าใจของนักท่องเที่ยวในวิถีวัฒนธรรมท้องถิ่น นับได้ว่ามีความสำคัญในการช่วยให้วัฒนธรรมชุมชนดำรงอยู่ เพราะหากนักท่องเที่ยวเข้าใจในวิถีวัฒนธรรมชุมชนและพร้อมจะร่วมมือในการอนุรักษ์วัฒนธรรมเหล่านั้น ย่อมช่วยให้วัฒนธรรมดั้งเดิมคงอยู่ เช่น การدابตรข้าวเหนียว นักท่องเที่ยวยืนยันที่จะدابตรโดยใส่แต่ข้าวเหนียว และนำกับข้าวตามไปถวายพระที่วัด จะทำให้วัฒนธรรมดั้งเดิมได้รับการสานต่อ แต่หากนักท่องเที่ยวเห็นแก่ความสะดวกสบายและไม่ต้องการสัมผัสความเป็นท้องถิ่นอย่างแท้จริง มีการซื้อกับข้าวที่พ่อค้าแม่ค้านำมาเร่ขายและใส่บาตรพร้อมข้าวเหนียวย่อมเป็นการทำลายอัตลักษณ์ของท้องถิ่น นอกจากนี้ความสนใจและใส่ใจในกิจกรรมการท่องเที่ยวและวัฒนธรรมท้องถิ่นช่วยให้ชาวบ้านมีความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของตน และเกิดแรงผลักดันในการหวงแหนรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเหล่านั้น

ภาพที่ 113 กิจกรรมการدابตรของนักท่องเที่ยว

2. ชุมชนนาป่าหนาด อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

2.1 ผู้จัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น

ผู้จัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น เป็นกลุ่มคนในชุมชน และผู้ประกอบการคนนอกร่วมกับกลุ่มคนในชุมชน โดยบ้านนาป่าหนาดเป็นชุมชนคนไทดำซึ่งตั้งบ้านเรือนอยู่ในหมู่ที่ 4 กับหมู่ที่ 12 ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน เป็นกลุ่มคนไทดำที่มีวัฒนธรรมความเชื่อเช่นเดียวกับกลุ่มพี่น้องชาวไทยดำที่ตั้งรกรากกระจายตัวกันอยู่ในหลายจังหวัด เช่น ชุมพร พิจิตร พิษณุโลก สุพรรณบุรี เพชรบุรี และนครปฐม โดยทุกวันที่ 6 เมษายนของทุกปีจะมีการจัดงานใหญ่ของพี่น้องชาวไทยดำคือ “วันตุ้ม

โฮม” ซึ่งเป็นงานที่พี่น้องไทดำบ้านนาป่าหนาดและจากจังหวัดอื่นๆ จะเดินทางมาพบปะสังสรรค์เพื่อแสดงออกถึงความรักความสามัคคี ร่วมกันธำรงรักษาวัฒนธรรมของไทดำให้คงอยู่ ในวันนั้นจะมีกิจกรรมการแสดงให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้วิถีชีวิตความคิดความเชื่อของพี่น้องไทดำกันอย่างเต็มที่ไม่ว่าจะเป็นการเต้นแซปาง การทอผ้า อาหารไทดำ การแสดง การแต่งกาย และภาษาไทดำ บ้านนาป่าหนาดมีวัฒนธรรมที่เข้มแข็ง สมาชิกในชุมชนมีความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของตน เมื่อมีการท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชนก็สามารถเตรียมพร้อมต้อนรับนักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี

การจัดการวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวในบ้านนาป่าหนาดแบ่งผู้จัดการวัฒนธรรมเป็นกลุ่มต่างๆ โดยในปัจจุบันสามารถแบ่งกลุ่มที่รับนักท่องเที่ยวได้เป็น 3 กลุ่มใหญ่ คือ ศูนย์วัฒนธรรมไทดำ บ้านพิพิธภัณฑท์ไทดำ และเรือนอ้ายเอ๋ม แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาไทดำ โดยทั้ง 3 กลุ่มต่างจัดการรับนักท่องเที่ยวของตนเอง โดยไม่มีการเชื่อมโยงหรือส่งต่อนักท่องเที่ยวระหว่างกัน มีรายละเอียดการจัดการวัฒนธรรมของแต่ละกลุ่ม ดังนี้

2.1.1 ศูนย์วัฒนธรรมไทดำ บ้านนาป่าหนาด ศูนย์วัฒนธรรมไทดำบ้านนาป่าหนาด ก่อตั้งขึ้นราวปี พ.ศ.2546 โดยนักวิชาการท้องถิ่นในจังหวัดเลยร่วมกับชาวบ้านนาป่าหนาด มีสมาคมอนุรักษ์วัฒนธรรมไทดำ ที่สมาชิกส่วนใหญ่เป็นคนในหมู่บ้านเป็นผู้ดูแล ประกอบไปด้วยกลุ่มอาคารที่สร้างแบบง่ายๆ โดยหลังหนึ่งเป็นบ้านไทดำจำลอง ติดกันเป็นอาคารศูนย์ทอผ้าของกลุ่มแม่บ้าน หากแต่สภาพปัจจุบันของสิ่งก่อสร้างขาดการดูแล ถูกปล่อยทิ้ง โดยเฉพาะอาคารทอผ้า เนื่องจากไม่มีผู้เข้ามาใช้งาน จะมีเฉพาะผู้ดูแลประจำนันทอผ้าตามลำพังบริเวณใต้ถุนของบ้านไทดำจำลอง ส่วนชั้นบนของตัวบ้าน กลายเป็นที่เก็บของ บริเวณใต้ถุนบ้านมีนิทรรศการเล็กๆ และแผนที่แสดงการอพยพของชาวไทดำเข้าสู่ประเทศไทย ผังตัวอักษรไทดำ พร้อมผลิตภัณฑ์ของสมาคม อาทิ ผ้าทอ ผ้าเปียว สบู่สมุนไพร (ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2561 : ออนไลน์)

ภาพที่ 114 ศูนย์วัฒนธรรมไทดำบ้านนาป่าหนาด

2.1.2 บ้านพิพิธภัณฑท์ไทดำ ก่อตั้งขึ้นโดย ดร.เพชรตะบอง ไพศุณย์ ผู้อำนวยการศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน จังหวัดเลย จัดตั้งขึ้น เมื่อปี พ.ศ.2555 เพื่อให้เป็นแหล่งที่เผยแพร่ข้อมูลด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิตรวมทั้งประวัติ ความเป็นมาของชนชาวไทดำ บ้านนาป่าหนาด การสร้างพิพิธภัณฑท์

ไทยดำบ้านป่าหนาด ก่อตั้งขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ 4 ประการ คือ 1) เป็นแหล่งรวบรวมสิ่งของเครื่องใช้ที่เป็นภูมิปัญญาของไทยดำตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน 2) เป็นแหล่งศึกษาค้นคว้าประวัติ เรื่องราว และภาษาไทยดำ 3) เป็นแหล่งสร้างจิตสำนึกให้ชาวไทยดำให้เห็นคุณค่าวัฒนธรรมของตน และ 4) เป็นแหล่งสืบสานอนุรักษ์ และฟื้นฟูวัฒนธรรมไทยดำดั้งเดิม มีการสาธิตความเป็นไทดำทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรม หรือการดำเนินชีวิตต่างๆ ของชาวไทยดำให้นักท่องเที่ยวเข้าเยี่ยมชมได้เห็นภาพจริง ปัจจุบันมีการจัดทำที่พักมีลักษณะคล้ายโฮมสเตย์ไว้บริการนักท่องเที่ยวอีกด้วย

ภาพที่ 115 บ้านพิพิธภัณฑ์ไทดำ

2.1.3 เอือนอ้าย เอ็ม แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาไทดำ ก่อตั้งและดำเนินการโดย นางสาวนกรมทอง เป็นกลุ่มที่นำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับวัฒนธรรมของชาวไทยดำที่คล้ายคลึงกับ 2 กลุ่มข้างต้น การจัดกิจกรรมต้อนรับนักท่องเที่ยวมีทั้งอาหารท้องถิ่น และการละเล่นแซปาง กลุ่มนี้มีความโดดเด่นในเรื่องผ้าทอ โดยเฉพาะผ้าทอลายนางหาญ ที่มีนางสาวนกรมทองเป็นผู้ฟื้นฟูและนำมาเป็นผ้าทอ และเป็นผู้ถ่ายทอด

ภาพที่ 116 เอือนอ้าย เอ็ม แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาไทดำ

การเชื่อมโยงวัฒนธรรมกับการท่องเที่ยว บ้านนาป่าหนาดเป็นชุมชนที่ยังคงรักษาวิถีวัฒนธรรมคนไทดำเอาไว้ได้อย่างน่าสนใจและมีเสน่ห์ โดยเฉพาะน้ำใจไมตรีของคนในชุมชนที่พร้อมจะมอบให้นักท่องเที่ยวอยู่เสมอ ในชุมชนมีกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวและชาวบ้านได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้กันได้ตลอดทั้งปี ในหลายรูปแบบ ถ้าหากเป็นกลุ่มศึกษาดูงานที่มีเวลาไม่มากจะแวะเข้ามาเยี่ยมชมวิถีชีวิตและสัมผัสบรรยากาศความเป็นไทดำได้ที่ลานวัฒนธรรมของชุมชน มีบรรยายให้ความรู้เกี่ยวกับวิถีไทดำ การจำหน่ายผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกฝีมือของชาวไทดำ เช่น ผ้าทอ สบู่สมุนไพร หินมงคล และเครื่องประดับต่างๆ

หากนักท่องเที่ยวสนใจพักบ้านพักแบบโฮมสเตย์ ปัจจุบันมีบ้านพักกว่า 10 หลัง ซึ่งผ่านการประเมินมาตรฐานและดำเนินงานกันมากกว่า 10 ปี นักท่องเที่ยวที่มาพักโฮมสเตย์ที่บ้านนาป่าหนาดจะได้สัมผัสวิถีชีวิตของชาวไทดำอย่างใกล้ชิดผ่านเข็มกลัดหัวใจไทดำ การทำพิธีรับขวัญ การผูกข้อมือ และกินข้าวร่วมกัน เพราะที่นี่จะมีกลุ่มทำอาหาร ถ้าบ้านไหนรับนักท่องเที่ยวไม่ต้องจัดการเรื่องอาหารเอง แต่จะมีกลุ่มทำอาหารทำหน้าที่นี้เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้รับการดูแลอย่างเท่าเทียมกันและทุกคนจะมากินข้าวร่วมกัน กิจกรรมที่น่าสนใจ เช่น การตัดบาตรข้าวเหนียว การเพาะเห็ด การทอผ้า การทำสบู่สมุนไพร และการทำเกษตรอินทรีย์

อาหารท้องถิ่นของชาวไทดำบ้านนาป่าหนาดเป็นอัตลักษณ์ท้องถิ่นที่น่าสนใจ เพราะเป็นอาหารสุขภาพ ปลอดภัย รสชาติอาหารเป็นแบบดั้งเดิม เช่น แจ่วดำ แจ่วอด จับผัก ปลาต้มใส่ขี้เเขียด (หรือ สะเดาติน) ลาบเห็ด ฯลฯ นอกจากนี้ยังมีกลุ่มทอผ้าฝ้ายพื้นเมืองคนไทดำ (พื้นฟู) ก่อตั้งเมื่อปี 2528 เป็นการรวมกลุ่มกันเพื่อรวมกันอนุรักษ์พื้นฟูลายผ้าเอกลักษณ์ของชาวไทดำ โดยเฉพาะลวดลายที่โดดเด่น ได้แก่ ผ้าลายนางหาญ

2.1 การจัดการรวบรวมองค์ความรู้วัฒนธรรม

การรวบรวมองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมในบ้านนาป่าหนาดสามารถแบ่งได้ 4 ลักษณะ ดังนี้

2.1.1 การรวบรวมความรู้ตามธรรมชาติผ่านการเรียนรู้จากบุคคลในครอบครัว โดยอาศัยการสังเกต ครูพักลักจำ เช่น ภาษา การแต่งกาย การทำอาหาร หรือแม้กระทั่งการทำตุ้มนก ตุ้มหนู พ่อแม่ผู้ปกครองมักไม่ได้สอนลูกหลานโดยตรง แต่ใช้วิธีการทำให้ดูหรือให้ได้เห็นได้สัมผัสใกล้ชิดบ่อยๆ จะสามารถทำตามได้

2.1.2 การสอนผ่านระบบการศึกษา ทางโรงเรียนในชุมชนมีการติดต่อให้กลุ่มวัฒนธรรมต่างๆ ไปสอนหลักสูตรท้องถิ่นเกี่ยวกับวัฒนธรรมของไทดำให้แก่เด็กๆ ในโรงเรียนเขาแก้ววิทยาสรรพ์ เช่น การทำตุ้มนก ตุ้มหนู ซึ่งเป็นการปลูกฝังให้เด็กได้เรียนรู้และเข้าใจอัตลักษณ์ของตนเอง นอกจากนี้เด็กๆ เหล่านี้สามารถเข้ามาช่วยกิจกรรมการท่องเที่ยวของกลุ่มวัฒนธรรมในชุมชนได้อีกด้วย และยังมีการปลูกฝังผ่านระบบโรงเรียนโดยทุกวันศุกร์เด็กนักเรียนจะแต่งชุดไทดำ

2.1.3 การสอนโดยผู้รู้ในชุมชน เช่น ผ้าทอลายนางหาญที่นางสำลานได้สืบทอดองค์ความรู้ให้คนในชุมชนจำนวน 6 คน ได้แก่ นางขาน ช้อนเปี้ยญ นางนงนุช ไพศุณย์ นางคำเกลี้ยง สอดสูงเนิน นางนุ่น

ลาดแบบ และนางไกรวัลย์ สดด้วง โดยทั้ง 6 คน ได้รวบรวมองค์ความรู้โดยการเรียนจากนางสำลาน ผ่านการสอนที่เป็นระบบและลงมือทำ นางสำลานมีการสอนตั้งแต่เริ่มแรก

2.1.4 เรียนรู้ด้วยตนเอง โดยมีการค้นคว้าหาข้อมูลภูมิปัญญาดั้งเดิม และพยายามลองผิดลองถูกด้วยตนเอง เช่น นางสำลาน กรมทอง ที่พยายามค้นคว้าข้อมูลและฟื้นฟูผ้าทอลายนางหาญจนสำเร็จ

2.2 การจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น

การถ่ายทอดวัฒนธรรมของบ้านนาป่าหนาดลักษณะที่โดดเด่นน่าสนใจ นักท่องเที่ยวสามารถสัมผัสประสบการณ์ท้องถิ่นได้จากการเที่ยวชม รับประทาน ลงมือทำ ถ่ายภาพ ทั้งนี้หากกลุ่มวัฒนธรรมทั้ง 3 กลุ่ม สามารถเชื่อมต่อข้อมูลระหว่างกันได้จะช่วยให้การท่องเที่ยวมีความสมบูรณ์แบบมากยิ่งขึ้น แต่เนื่องจากเกิดความขัดแย้งขึ้นในชุมชน จึงทำให้ไม่สามารถส่งต่อนักท่องเที่ยวระหว่างกลุ่มได้ การเชื่อมต่อข้อมูลการท่องเที่ยวระหว่างกลุ่มจึงไม่เกิดขึ้น

ประธานพิพิธภัณฑสถานไทยดำบ้านนาป่าหนาด บอกอีกว่า การสร้างพิพิธภัณฑสถานไทยดำบ้านนาป่าหนาด ก่อตั้งขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ 4 ข้อ คือ 1) เป็นแหล่งรวบรวมสิ่งของเครื่องใช้ที่เป็นภูมิปัญญาของไทยดำ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน 2) เป็นแหล่งศึกษาค้นคว้าประวัติ เรื่องราว และภาษาไทยดำ 3) เป็นแหล่งสร้างจิตสำนึกให้ชาวไทยดำให้เห็นคุณค่าวัฒนธรรมของตน และ 4) เป็นแหล่งสืบสานอนุรักษ์และฟื้นฟูวัฒนธรรมไทยดำดั้งเดิม ภายในพิพิธภัณฑสถานแห่งนี้ประกอบไปด้วย บ้านไม้ทรงไทยดำ ที่มีลักษณะเป็นเอกลักษณ์ที่เป็นแบบเฉพาะไทยดำ ใช้วัสดุต่างๆ หลังคาและปีกนก หัวย้ายบ้านลากยาวมาเสมอกัน หลังคาบ้านโค้งเป็นกระโจม ยอดจั่วบนหลังคาบ้านประดับด้วยไม้แกะสลักเป็นกิ่งคล้ายเขาควาย หรือเขากวางไขว้กัน เรียกว่า “ขอกูด” ซึ่งแบ่งตามฐานะและตระกูล เช่น ขอกูดจิม ขอกูดบัว ขอกูดหม้าย เป็นต้น ส่วนใต้ถุนบ้านจะสูงโล่งกว้าง ใช้เก็บสิ่งของเครื่องใช้ บ้านใดบ้านจะทอดขึ้นลงสองทาง คือ ด้านขวานสำหรับผู้ชายกับด้านซ้ายสำหรับผู้หญิง ภายในตัวบ้านเปิดโล่งและจะมีการจัดแบ่งเป็นส่วนบรรพบุรุษ พ่อแม่ ลูกชาย ลูกสาว นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ที่มาที่นี่จะมีความสุข มีการเปิดเพลงลำแคนต้อนรับ นักท่องเที่ยวจะพอนั่งตั้งแต่ลงมาจากรถ แล้วนั่งชมไทยดำ แขนไทยดำ ถ้านักท่องเที่ยวมาที่นี่อยากดูการแสดงต้องแจ้งมาล่วงหน้า เพื่อเตรียมการแสดงไว้ บางคนอยากขึ้นไปดูบนบ้านสามารถขึ้นไปดูได้ ผู้ชายขึ้นฝั่งขวาน ผู้หญิงขึ้นฝั่งซ้าย เพราะผู้ชายกับผู้หญิงจะไม่ใช้บันไดร่วมกัน เพราะหากผู้ชายขึ้นมีห้องผีเรือนอยู่ตรงนั้น ผู้หญิงจะลูกไล่ไม่ได้ ถือว่าเป็นการล่วงเกินและไม่สมควร ตามจริงแล้วผู้ที่ขึ้นไปบนบ้านได้จะเฉพาะเจ้าบ้านหรือสมาชิกในเรือนเท่านั้น แต่เมื่อเปิดเป็นพิพิธภัณฑสถานทำได้ด้วยการบอกกล่าวผีบ้านผีเรือนว่ามีพี่น้องมาเยือน ไม่ได้มาเหยียบย่ำอะไร และขออนุญาต นอกจากนี้ยังมีการละเล่นโยนมังกรลอดห่วง เป็นการเสี่ยงทายของหนุ่มสาวที่โยนเข้าไปว่าจะมีคู่ไหม ถ้าคนมีคู่แล้วก็อธิษฐานอย่างอื่น ด้านล่างยังมีกลุ่มทอผ้าฝ้ายให้ศึกษา มีร้านจำหน่ายเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายของไทยดำ

วัฒนธรรมไทดำบ้านนาป่าหนาดมีความน่าสนใจมาก มีอัตลักษณ์ชัดเจน ขณะเดียวกันคนในชุมชนมีความภาคภูมิใจและตระหนักถึงความเป็นตัวตน การถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรมของบ้านนาป่าหนาด ดังนี้

2.2.1 บ้านไทดำ นักท่องเที่ยวสามารถมาเยี่ยมชมสถาปัตยกรรมไทดำและถ่ายภาพร่วมกับบ้านไทดำ โดยแหล่งเรียนรู้ทั้ง 3 แห่ง มีการจัดแสดงบ้านทรงไทดำให้นักท่องเที่ยวได้เยี่ยมชมในบ้านพิพิธภัณฑ์ไทดำ มีป้ายสื่อความหมายและมีผู้สื่อความหมายคอยอธิบายให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว บ้านไม้ทรงไทยดำมีลักษณะเป็นเอกลักษณ์ที่เป็นแบบเฉพาะไทดำ ใช้วัสดุต่างๆ หลังคาและปีกนก หัวท้ายบ้านลากยาวมาเสมอกัน หลังคาบ้านโค้งเป็นกระโจม ยอดจั่วบนหลังคาบ้านประดับด้วยไม้แกะสลักเป็นกิ่งคล้ายเขาควายเป็นหรือเขากวางไขว้กัน เรียกว่า “ขอกูด” ซึ่งแบ่งตามฐานะและตระกูล เช่น ขอกูดจิม ขอกูดบัว ขอกูดหม้าย เป็นต้น ส่วนใต้ถุนบ้านจะสูงโล่งกว้าง ใช้เก็บสิ่งของเครื่องใช้ บ้านใดบ้านจะทอดขึ้นลงสองทาง คือด้านขวามือสำหรับผู้ชายกับด้านซ้ายสำหรับผู้หญิง ภายในตัวบ้านเปิดโล่งและจะมีการจัดแบ่งเป็นส่วนบรรพบุรุษ พ่อแม่ ลูกชาย ลูกสาว นอกจากนักท่องเที่ยวได้ชมบ้านและถ่ายภาพแล้ว หากต้องการที่พักสามารถเข้าพักได้อีกด้วย

ภาพที่ 117 ลักษณะบ้านเรือนของชาวไทดำ

2.2.2 ผ้าทอ นับเป็นอัตลักษณ์ที่สำคัญของชาวไทดำ โดยเฉพาะผ้าทอลายแดงโม่และลวดลายโบราณทั้งดงามแบบลายนางหาญ แหล่งเรียนรู้เอือนอ้ายเอ้ม นักท่องเที่ยวสามารถชมการทอผ้าลวดลายโบราณ และทดลองทอผ้าด้วยตนเองได้อีกด้วย สามารถจับจ่ายซื้อหาผ้าทอลายนางหาญและลวดลายอื่นๆ ที่วางจำหน่ายในแหล่งเรียนรู้แห่งนี้ เนื่องจากป่าสาละนเป็นผู้ฟื้นฟูลวดลายนางหาญให้กลับมาผ้าลายนางหาญมีเรื่องเล่ากันว่าผู้หญิงไทดำ 3 คน เป็นพี่น้องกัน ตั้งใจจะทอผ้าชิ้นขึ้นมาผืนหนึ่งให้แปลกกว่าลายเดิมที่ใช้อยู่มาก ผู้หญิงคนแรกเป็นผู้คิดค้นการมัดลาย แต่ทอยังไม่ทันเสร็จก็ได้เสียชีวิต ต่อมาผู้หญิงคนที่สองจึงได้คิดค้นลายยกขีด แต่ในระหว่างทอก็เสียชีวิต จนกระทั่งมาถึงผู้หญิงคนที่สามจึงได้บอกกล่าวผีเรือนว่า หากตนทอชิ้นผืนนี้สำเร็จ เมื่อมีการเสนเรือนจะใส่สำหรับเซ่นไหว้ ผู้หญิงคนที่สามจึงสามารถทอชิ้นผืนดังกล่าวได้สำเร็จ ตั้งแต่นั้นมาชาวไทดำจึงนิยมใช้ชิ้นนางหาญในการประกอบพิธีเสนเรือนเรื่อยมาคำว่า “นางหาญ” จึงสื่อความหมายถึงความกล้าหาญ ความเด็ดเดี่ยวของผู้หญิงคนที่ทอผ้าผืนนั้นได้สำเร็จ ปัจจุบันกลุ่มทอผ้าฝ่ายพื้นเมืองคนไตดำ (พื้นฟู) มี ป่าสาละน กรมทอง และลูกสาวเป็นกำลังสำคัญในการสืบสานวิถีชีวิตความคิดความเชื่อของพี่น้องชาวไทดำให้ยืนยงอยู่ได้ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลง

ภาพที่ 118 ลวดลายผ้าทอแบบลายนางหาญของชาวไทดำ

2.2.3 ตุ่มนก ตุ่มหนู หัวใจไทดำ ตุ่มนก ตุ่มหนู คือ เครื่องรางของชาวไทดำ ที่ทำเป็นที่อยู่ของทวยเทพ 32 องค์ โดยจะอัญเชิญลงมาอยู่ในตุ่มนกตุ่มหนู แต่ละแบบของเครื่องรางนี้ มีหน้าที่ต่างกัน เช่น เอือนผิมด เป็นบ้านคล้ายหลังคา เป็นที่อยู่ของผิมด ผู้ทำพิธีเชิญทวยเทพลงมา เอือนเทพต่อ (ตัวต่อ) ทรงคล้ายหมอน เป็นที่อยู่ของเทพ (ผี) 32 องค์ (ตน) บ้านนก รูปร่างเหมือนเตินท์ กลองผิมด เป็นทรงสี่เหลี่ยมจัตุรัส เอาไว้ตีเพื่อให้จังหวะขณะประกอบพิธีกรรม แผ่นสี่เหลี่ยม 3 แผ่นติดกัน เรียก หัวใจไทดำ การทำตุ่มนก ตุ่มหนู จะเปลี่ยนทุก 3 ปี เป็นระยะเวลาที่คาดว่าเทพยดาออกจากตุ่มนก ตุ่มหนูไปแล้ว ต้องอัญเชิญเทพมา

การถ่ายทอดวัฒนธรรมการทำตุ่มนก ตุ่มหนู นักท่องเที่ยวจะได้รับประสบการณ์ท้องถิ่นจากการทดลองทำ โดยใช้ด้านสีสันต่างๆ มาพันเป็นรูปร่างตามความเชื่อ นอกจากจะได้ทดลองทำและนำกลับบ้านแล้ว นักท่องเที่ยวยังสามารถซื้อหาจับจ่ายเพื่อนำไปเป็นของฝากได้อีกด้วย

ภาพที่ 119 ตุ่มนก ตุ่มหนู ผลิตภัณฑ์ของชาวไทดำ

2.2.4 การแต่งกาย การแต่งกายของไทดำ แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ เสื้อผ้าสำหรับใช้ใน ชีวิตประจำวัน กับอีกชนิดหนึ่งคือ สำหรับใส่ในงานประเพณี หรืองานบุญต่างๆ ซึ่งส่วนใหญ่ทั้งชายและหญิง มักนิยมใช้ผ้าฝ้ายทอมือย้อมคราม สำหรับเสื้อผ้าที่ใส่ในพิธีกรรมจะจัดทำขึ้นเป็นพิเศษ มีสีดำตกแต่งด้วยผ้า ไหมชิ้นเล็กๆ ส่วนใหญ่มีเครื่องประดับเป็นเงิน ผู้หญิงมี “ผ้าเปียว” คล้องคอ ส่วนเด็กๆ จะมีหมวกคล้ายถุง ผ้าปักไหม หรือด้ายสวยงามเรียกว่า “มู” การใช้ผ้าชิ้นเป็นเอกลักษณ์ของหญิงเผ่าพันธุ์ไทดำ ส่วนใหญ่จะนุ่ง ผ้าที่ทอกันขึ้นมาใช้เอง ในอดีตทุกครัวเรือนผู้หญิงจะเป็นผู้ทอผ้าขึ้นมาใช้เอง เป็นผ้าฝ้ายทอมือ ประกอบไป ด้วยเชิงบนชิ้นเป็นหัวชิ้น ตัวชิ้น เชิงล่างซึ่งเป็นตีนชิ้นย้อมคราม จนเป็นสีครามเข้มเกือบดำ นำมาทอสลั บลวดลายเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของลาวโซ่ง ผู้หญิงในชีวิตประจำวันจะนุ่งชิ้น “ลายแดงโม” หรือ “ลาย ชะโด” นอกจากนี้ยังมีผ้าทอลายนางหาญที่เป็นลวดลายโบราณมีความงดงาม นิยมใช้ในงานสำคัญและใส่ใน สำหรับสำหรับพิธีเสนเรือน การนุ่งชิ้นลายแดงโมจะต้องจับขอบบนของผ้านุ่งทั้งซ้ายและขวามาทบเกยกันตรง กลาง และพับขอบผ้าลงมาโดยไม่ต้องคาดเข็มขัด

การถ่ายทอดวัฒนธรรมการแต่งกาย นักท่องเที่ยวจะได้รับประสบการณ์ท้องถิ่นจากการชม ชาวบ้านที่แต่งกายด้วยเสื้อผ้าไทดำมาต้อนรับ นักท่องเที่ยวสามารถถ่ายภาพร่วมด้วย นอกจากนี้ยังมี เสื้อผ้าเครื่องแต่งกายไทดำวางจำหน่าย นักท่องเที่ยวสามารถซื้อหากลับไปเป็นของฝากหรือสามารถแต่ง กายแบบไทดำเพื่อถ่ายรูปได้ด้วย นอกจากนี้ นักท่องเที่ยวยังสามารถลองฝึกนุ่งชิ้นแบบไทดำ โดยมีผู้ให้ คำแนะนำและคอยสอนการนุ่งชิ้นอย่างใกล้ชิดอีกด้วย

2.2.5 อาหารท้องถิ่น นักท่องเที่ยวสามารถสัมผัสประสบการณ์ท้องถิ่นในด้านอาหารได้ จากการชมการทำอาหารของชาวบ้าน ฟังการอธิบายเล่าเรื่องราวขณะทำอาหาร ร่วมลงมือทำอาหารพร้อม กับชาวบ้าน และยังได้รับประทานอาหารท้องถิ่นร่วมกับชาวบ้านอีกด้วย ซึ่งนักท่องเที่ยวต้องประสานผ่าน กลุ่มเพื่อจะได้เตรียมทำอาหารไว้ต้อนรับ อาหารท้องถิ่นของชาวไทดำส่วนใหญ่เน้นผัก และมีวิธีการปรุงที่ไม่ ยุ่งยากนัก ผักบางชนิดเป็นผักพื้นบ้านที่รับประทานได้เฉพาะช่วงเวลาเท่านั้น อาหารท้องถิ่นที่ทำไว้ ต้อนรับนักท่องเที่ยว เช่น “จับผักแว่น” เป็นผักที่มีเฉพาะฤดูกาล จะมีในช่วงเดือนธันวาคมถึงช่วงมีนาคม

เป็นหนำน้อย “ลาบเทา” เป็นตะไคร่น้ำชนิดหนึ่งที่ขึ้นในน้ำไหล นำมาล้างให้สะอาดบิดแล้วนำไปต้มกับน้ำปลาร้า ส่วน “แจ่วอด” เป็นอาหารโบราณที่หารับประทานยาก จะทำช่วงมีงานสำคัญ โดยจะนำเอาใบบอนใบแก่มาตากแดดให้แห้ง จากนั้นนำมาแช่น้ำขาวข้าว 4 คืน ขยำๆ แล้วนำมานึ่งให้สุก นวดให้นุ่มแล้วเอาไปหมักอีก ประมาณ 4-5 คืน จนมีรสเปรี้ยวนำไปนึ่งให้สุก แล้วนำไปตำใส่พริกคั่ว กระเทียม แล้วปรุงรส

การที่นักท่องเที่ยวได้นั่งล้อมวงรับประทานอาหารพื้นบ้านพร้อมกับชาวบ้าน และได้เห็นขั้นตอนกระบวนการปรุง ยิ่งช่วยให้เจริญอาหารยิ่งขึ้น ประกอบกับชาวบ้านจะคอยอธิบายให้ข้อมูลเกี่ยวกับอาหารแต่ละชนิดยังช่วยสร้างประสบการณ์ท้องถิ่นให้แก่นักท่องเที่ยวประกอบด้วยอายตนะครบทุกด้าน ทั้งได้รับประทาน ได้ลงมือทำ ได้ดมกลิ่นหอมของอาหารที่เพิ่งปรุงสุกใหม่ ได้ฟังการอธิบาย ได้ดูขั้นตอนการทำ และยังสามารถถ่ายรูปอาหารแล้วนำไปโพสต์ผ่านสื่อออนไลน์

ภาพที่ 120 อาหารพื้นบ้านของชาวไทดำ

2.2.6 การละเล่น กลุ่มวัฒนธรรม 2 กลุ่ม ได้แก่ บ้านพิพิธภัณฑสถานไทดำ และเฮือนอ้ายเอ้ม มีการละเล่นไว้ต้อนรับนักท่องเที่ยว ได้แก่ การเปิดเพลงลำแคนต้อนรับ นอกจากนี้ยังมีการละเล่นโยนลูกช่วงลอดห่วง เป็นการอธิษฐานเสี่ยงทาย ทั้งนี้นักท่องเที่ยวจะได้รับความสนุกสนานจากการร่วมกิจกรรมโดยการพ่อนแคนร่วมกับชาวบ้าน และได้ทดลองเล่นโยนลูกช่วงลอดห่วงซึ่งสร้างความสนุกสนานให้แก่นักท่องเที่ยว นอกจากจะได้เล่นแล้วยังถ่ายภาพเป็นที่ระลึกอีกด้วย

2.4 การจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น

วัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม คือ การบอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และความคิด ความเชื่อต่างๆ ของไทดำ ดังนี้

2.4.1 ประวัติศาสตร์ ชาวบ้านมีการบอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของชุมชนโดยคร่าวๆ ให้แก่นักท่องเที่ยว นอกจากนี้ยังมีป้ายสื่อความหมาย ที่มีข้อมูลบอกเล่าเรื่องราวความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำตั้งแต่อดีต

ชาวบ้านนาป่าหนาดเป็นคนเชื้อสายไทดำ หรือไททรงดำ หรือไทโซ่ง ชาวไทดำเป็นกลุ่มชาติพันธุ์อีกกลุ่มหนึ่งในอำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย นับตั้งแต่ครั้งสมัยรัชกาลที่ 5 ในสมัยที่ไทยทำสงครามปราบฮ่อในดินแดนเชียงขวางและสิบสองจุไทย ซึ่งปัจจุบันนี้อยู่ในประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) และประเทศเวียดนาม ชาวไทดำบ้านนาป่าหนาดถูกอพยพโยกย้ายเข้ามาอยู่ในประเทศไทยโดยกองทัพสยามตั้งแต่ครั้งนั้น ชาวไทดำมีรากฐานวัฒนธรรมเริ่มต้นที่แคว้นสิบสองจุไทย หรือสิบสองเจ้าไท อันหมายถึงเมือง 12 เมืองของชาวไท มีทั้งชาวไทดำ ไทขาว ไทเหลือง และไทแดง แคว้นสิบสองจุไทยในอดีตตั้งอยู่ในประเทศลาว บริเวณแขวงหัวพัน พงสาลี และเชียงขวาง อีกทั้งยังมีหลายเมืองที่ตั้งอยู่ในภาคตะวันตกเฉียงเหนือของประเทศเวียดนาม เมืองเดียนเบียนฟู และอีกหลายๆ เมืองในย่านนั้น

แคว้นสิบสองจุไทยเป็นแคว้นที่เป็นเมืองสามฝ่ายฟ้า คือรอบด้าน 3 ด้าน ล้วนเป็นเมืองที่กล้าแข็งกว่า ทั้งฝ่ายเวียดนาม ฝ่ายสยาม และฝ่ายล้านช้าง ดังนั้นการดำรงคงอยู่ของเมืองจึงขึ้นอยู่กับการยินยอมส่งส่วยให้กับเมืองใหญ่เหล่านั้น ในสมัยกรุงธนบุรี ฝ่ายสยามกำลังกล้าแข็ง รบกับลาวได้รับชัยชนะพอดีกับฝ่ายเวียดนามกำลังประสบปัญหาภายใน กองทัพสยามจึงสามารถบุกเข้าไปถึงสิบสองจุไทย และได้กวาดต้อนครัวชาวไทดำเข้ามาอยู่ในราชอาณาจักรสยามในพื้นที่หลายๆ แห่ง เช่น เขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี และบ้านนาป่าหนาด อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย แห่งนี้ และในปัจจุบันชาวไทดำบ้านนาป่าหนาดอยู่อาศัยในเมืองไทยมาแล้วนับร้อยปี หนุ่มสาวชาวไทดำในวันนี้กลายเป็นคนรุ่นที่ 4 ที่ได้กลายเป็นคนไทยไปแล้วโดยสมบูรณ์

ในชุมชนไทดำบ้านนาป่าหนาดยังคงรักษาหลายสิ่งหลายอย่างเอาไว้ได้ เช่น การทอผ้าสวยงาม ลักษณะต่างๆ ผ้าเปียวหรือผ้าสไบใช้ในการทำภารกิจหลากหลาย ผ้าชิ้น ผ้านุ่งลวดลายของชาวไทดำ ตุ่มนก ตุ่มหนู บ้านอนุรักษ์ทรงไทดำ เครื่องประดับประกอบพิธีกรรมซึ่งสามารถเอาไปทำเป็นโมบายประดับตกแต่งได้หลากหลาย พิธีกรรมต่างๆ ก็ยังคงพยายามรักษาเอาไว้ และสิ่งที่น่าสนใจอีกอย่างหนึ่ง คือแซปาง เป็นการละเล่นสนุกสนานของชาวไทดำที่ในประเทศไทยมีอยู่ในพื้นที่นี้แห่งเดียวเท่านั้น (ปฐม หงส์สุวรรณ, 2560)

2.4.2 ความเชื่อเกี่ยวกับไทดำ มีการถ่ายทอดความเชื่อของชาวไทดำที่นับถือผีให้แก่นักท่องเที่ยวผ่านการบอกเล่า มีพิธีเสนเรือนที่ถือเป็นพิธีกรรมสำคัญแสดงให้เห็นความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ นอกจากนี้ยังมีความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สะท้อนผ่านตุ่มนกตุ่มหนูอีกด้วย เนื่องจากเป็นเครื่องรางสำคัญของชาวไทดำ นักท่องเที่ยวจะเข้าใจวิถีคิดของคนไทดำผ่านการบอกเล่าอธิบายผ่านวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรมแต่แฝงแนวคิดซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรมอยู่ด้วย

2.5 การจัดการวัฒนธรรมให้คงอยู่

วัฒนธรรมไทดำ มีการจัดการวัฒนธรรมให้คงอยู่ด้วยกลไก 3 ประการ ดังนี้

2.5.1 การสร้างความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์และวิถีชีวิตของตน มีความตระหนักในคุณค่าและความสำคัญของวัฒนธรรมทุกด้าน ผ่านกิจกรรมงานประเพณีอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งการใช้การท่องเที่ยว

คอยสร้างกำลังใจของการพยายามรักษาตัวตนให้คงอยู่ เพื่อการคงอยู่ของวัฒนธรรม และการสร้างความประทับใจแก่นักท่องเที่ยว

2.5.2 การสืบทอดส่งต่อองค์ความรู้ไปสู่คนรุ่นหลัง พยายามให้เด็กและเยาวชนได้เรียนรู้และใกล้ชิดกับกิจกรรมทางวัฒนธรรมต่างๆ มีส่วนร่วมในการต้อนรับนักท่องเที่ยวและมีความภาคภูมิใจในการบอกเล่าเรื่องราวให้แก่นักท่องเที่ยว

2.5.3 การปรับประยุกต์วัฒนธรรมให้เหมาะสมกับยุคสมัยโดยไม่เสียความเป็นตัวตน พยายามอนุรักษ์วัฒนธรรมที่มีอยู่ไว้ เช่น การทำตุ้ม นกตุ้มหนูเป็นของที่ระลึก ส่วนวัฒนธรรมที่สูญหายก็พยายามค้นคว้าและฟื้นฟูขึ้นมาใหม่ เช่น ผ้าทอลายนางหาญ เป็นต้น

3. พิพิธภัณฑสถานอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย

3.1 ผู้จัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น

ผู้จัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น เป็นกลุ่มคนในชุมชน ที่ได้ร่วมกันจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานขึ้นมา พิพิธภัณฑสถานเมืองด่านซ้ายหรือพิพิธภัณฑสถาน ตั้งอยู่ภายในวัดโพธิ์ชัย โดยนำกุฏิหลังเดิมของเจ้าอาวาสมาดัดแปลงเป็นพิพิธภัณฑสถาน กุฏิดังกล่าวสร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2478 ด้วยไม้ทั้งหลังตามแบบสถาปัตยกรรมแบบพื้นถิ่น เดิมเป็นเพียงนิทรรศการเกี่ยวกับประเพณีผีตาโขนในห้องสมุดประชาชน ที่เริ่มทำมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2522 เมื่อการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ได้เข้ามาประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว ทำให้ผู้สนใจเข้ามาชมและสอบถามอยู่เสมอ ภายใต้การนำของเจ้าหน้าที่ประจำการศึกษาหอโรงเรียน (กศน.) อำเภอด่านซ้าย จึงของบประมาณจาก ททท. และจังหวัด มาจัดทำพิพิธภัณฑสถานแห่งนี้ โดยขอแรงสนับสนุนอีกทางจากเจ้าอาวาสวัดโพธิ์ชัยและทางชุมชน ปัจจุบันพิพิธภัณฑสถานอยู่ภายใต้การดูแลของศูนย์การศึกษาหอโรงเรียน อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ในช่วงที่มีงานบุญหลวง นักท่องเที่ยวจากทั่วประเทศจะพากันเดินทางมาที่วัดโพธิ์ชัย พิพิธภัณฑสถานแห่งนี้นอกจากจะเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประเพณีบุญหลวงและการเล่นผีตาโขนให้กับคนต่างถิ่นแล้ว ยังนับเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่น่าสนใจของจังหวัดเลยอีกด้วย (พิพิธภัณฑสถานเมืองด่านซ้าย (ผีตาโขน), 2561 : ออนไลน์)

ผีตาโขน เชื่อว่ามาจากคำว่า ผีตามคน มีการสันนิษฐานกันว่าได้รับอิทธิพลมาจากเรื่องพระเวสสันดรชาดก เมื่อครั้งพระเวสสันดรและพระนางมัทรีเสด็จออกจากป่ากลับคืนสู่เมือง เหล่าภูติผีในป่าต่างพากันแฝงเร้นมากับชาวบ้านเพื่อรอส่งเสด็จกลับบ้านเมือง ด้วยเหตุนี้จึงเรียกกันว่า ผีตามคน และเพี้ยนเสียงมาเป็นคำว่า ผีตาโขน ในปัจจุบัน การละเล่นผีตาโขนเป็นวัฒนธรรมที่เป็นอัตลักษณ์สำคัญของอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย เป็นประเพณีที่สืบทอดมาแต่โบราณ งานบุญผีตาโขนนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานบุญหลวง ที่ถือว่าเป็นงานบุญใหญ่ประจำปีของท้องถิ่นที่รวมเอางานบุญพระเวสหรือบุญผะเหวด (ฮีดเดือนสี่) และงานบุญบั้งไฟ (ฮีดเดือนหก) มารวมให้เป็นงานบุญเดียวกัน โดยงานบุญพระเวสมีวัตถุประสงค์จัดเพื่อให้พึ่งพิงเทศน์มหาชาติ ส่วนงานบุญบั้งไฟนั้นเป็นงานที่จัดขึ้นเพื่อถวาย บูชาเทวาอารักษ์หลักเมือง ขอให้ฝนตกตามฤดูกาล ในงานจะมีผีตาโขนเป็นผู้ออกมาสร้างสีสันและความครื้นเครงในขบวนแห่ งานจะมีการจัดขึ้นทุกปี เป็นกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่มีชื่อเสียงไปทั่วโลก ทั้งนี้นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มักเดินทางมาร่วมงานในช่วง

เทศกาลผีตาโขน แต่หากไม่สามารถมาท่องเที่ยวให้ตรงกับช่วงเทศกาล สามารถมาเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์ผีตาโขนและถ่ายภาพเป็นที่ระลึกได้เช่นกัน

ผีตาโขนเป็นประเพณีที่จัดขึ้นพร้อมกันในช่วงเดือน 8 ของทุกปี โดยเจ้าพ่อกวนจะเป็นผู้กำหนดวัน โดยผ่านพิธีการเข้าทรงล่องหน้า ส่วนใหญ่มักจะอยู่ระหว่างปลายเดือนมิถุนายนถึงช่วงต้นเดือนกรกฎาคม โดยเริ่มต้นจัดที่วัดโพนชัยเป็นที่แรก ลำดับที่สอง วัดศรีสะอาด ลำดับที่สาม วัดโพธิ์ศรี และวัดศรีภูมิเป็นลำดับสุดท้าย กิจกรรมงานบุญหลวงและประเพณีการละเล่นผีตาโขน เริ่มจากวันแรก อันเชิญพระอุปคุต ตั้งแต่เช้ามีเวลาประมาณ 03.00-05.00 น. โดยคณะบริวารของเจ้าพ่อกวนจะนำอุปกรณ์ที่เตรียมเข้าพิธี ถือน้ำมนต์จากวัดโพนชัย ไปที่ริมแม่น้ำหมัน เพื่ออันเชิญพระอุปคุตจากแม่น้ำหมันกลับมาประดิษฐาน ณ หออุปคุต วัดโพนชัย เพื่อช่วยปราบมาร และป้องกันภัยอันตรายต่างๆ

วันที่สอง พิธีบายศรีให้แก่เจ้าพ่อกวน และเจ้าแม่นางเทียมในตอนเช้า ต่อมาเวลาประมาณ 14.00-15.00 น. จะเริ่มพิธีแห่อันเชิญพระเวสสันดรและนางมัทรีเข้าเมือง ปิดท้ายด้วยขบวนแห่บั้งไฟ ช่วงระหว่างเวลานั้นบรรดาผีตาโขนน้อย ผีตาโขนใหญ่จะเข้าร่วมขบวนแห่พร้อมด้วย ก่อนตะวันตกดินบรรดาผู้เล่นผีตาโขนน้อย ผีตาโขนใหญ่ต้องถอดหน้ากาก ถอดเครื่องแต่งกายผีตาโขนทิ้งลงแม่น้ำหมัน เพื่อเป็นการสะเดาะเคราะห์ของตน

วันที่สาม เป็นการพึ่งเทศน์มหาชาติ ชาวบ้านจะมานั่งฟังธรรมภายในอุโบสถวัดโพนชัยตั้งแต่เช้ามีด เพื่อเป็นการสร้างกุศล เพื่อเป็นมงคลแก่ชีวิตเป็นอันเสร็จพิธี (พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเมืองด่านซ้าย (ผีตาโขน), 2561 : ออนไลน์)

จะเห็นได้ว่ากิจกรรมดังกล่าวนอกจากสะท้อนความเชื่อและความศรัทธาในพระพุทธศาสนา อันเป็นรากฐานที่สำคัญทางด้านวัฒนธรรมของชุมชนแล้ว อัตลักษณ์ผีตาโขนยังเป็นจุดขายทางการท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวสามารถมาร่วมงานประเพณีประจำปีได้

ภาพที่ 121 หุ่นแสดงใส่ชุดผีตาโขน

3.2 การจัดการรวบรวมองค์ความรู้วัฒนธรรม

พิพิธภัณฑ์ผิดาโชนเริ่มขึ้นมาจากความร่วมมือกันของหลายหน่วยงาน ได้แก่ กศน. ด่านซ้าย ททท. เทศบาลตำบลด่านซ้าย สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด วัดโพนชัย ฯลฯ โดยมีการรวบรวมข้อมูลทางวัฒนธรรมของจังหวัดเลย ได้แก่ ประวัติความเป็นมาของอำเภอด่านซ้าย สถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญ ความเชื่อประเพณี พิธีกรรมต่างๆ และมุ่งเน้นการนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับผิดาโชนซึ่งนับเป็นอัตลักษณ์สำคัญ ทั้งนี้ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีการประมวลความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่นของจังหวัดเลย มีการค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารและสอบถามผู้รู้ มีการประชุมผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ทั้งในด้านการบริหารจัดการและการเตรียมข้อมูลเพื่อจัดแสดง มีการจัดสร้างป้ายสื่อความหมายข้อมูล และหุ่นจำลองต่างๆ เพื่อดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว มีสื่อเพื่อสร้างความเข้าใจ โดยมีการพยายามจำแนกหมวดหมู่ของการจัดแสดงแต่ละส่วนให้ชัดเจน ทั้งนี้การรวบรวมวัฒนธรรมเพื่อจัดแสดงเป็นไปในลักษณะระดมความคิดร่วมกันระหว่างคณะทำงาน มีการมอบหมายหน้าที่ให้แต่ละฝ่ายช่วยกันรับผิดชอบ

3.3 การจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น

พิพิธภัณฑ์ผิดาโชนมีการถ่ายทอดข้อมูลที่เป็นรูปธรรม โดยการจัดแสดงเรื่องราวเกี่ยวกับผิดาโชนอย่างรอบด้าน รวมทั้งมีการบอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของอำเภอด่านซ้ายอีกด้วย ลักษณะการจัดแสดงส่วนใหญ่เป็นการทำป้ายสื่อความหมายมีเนื้อหาเรื่องราวค่อนข้างละเอียด มีรูปภาพประกอบชัดเจน มีหุ่นผิดาโชน รวมทั้งอุปกรณ์การทำผิดาโชนอยู่ในตู้กระจกให้ผู้เข้าชมได้เห็นตัวอย่าง แต่ทั้งนี้ก็มีอุปกรณ์บางส่วนที่ชำรุด การบอกเล่าเรื่องราวยังไม่น่าสนใจและดึงดูดใจเท่าที่ควร ขาดการเชื่อมโยงเรื่องราว เป็นเสมือนการนำข้อมูลมานำเสนอให้มากที่สุด บางส่วนจึงดูขาดสีสัน มีการตั้งแสดงหุ่นผิดาโชนให้นักท่องเที่ยวได้ถ่ายรูปซึ่งถือเป็นจุดที่มีความน่าสนใจ ในพิพิธภัณฑ์มีจอโทรทัศน์สำหรับให้ข้อมูลภาพเคลื่อนไหว แต่หากนักท่องเที่ยวมีน้อยจะไม่เปิดจอดังกล่าว

สำหรับนักท่องเที่ยวที่เป็น FIT สามารถเข้าชมได้ทุกวันโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย โดยพิพิธภัณฑ์เปิดให้เข้าชมตั้งแต่เวลา 09.00-17.00 น. แต่อาจไม่มีผู้สื่อความหมายคอยให้ข้อมูล ส่วนนักท่องเที่ยวที่จะเข้าชมเป็นกลุ่มหรือมาศึกษาดูงาน สามารถติดต่อได้ที่ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนอำเภอด่านซ้าย ซึ่งทางพิพิธภัณฑ์จะเตรียมผู้ให้ข้อมูลคอยอธิบายตามห้องจัดแสดงต่างๆ

การถ่ายทอดข้อมูลทางวัฒนธรรมของพิพิธภัณฑ์ผิดาโชนมีการนำเสนอวัฒนธรรมและประเพณีของอำเภอด่านซ้าย โดยแบ่งออกเป็น 6 ส่วน ดังนี้

ส่วนแรก คือ ห้องเมืองด่านซ้ายและพระธาตุศรีสองรัก แสดงประวัติศาสตร์ของชาวด่านซ้ายตั้งแต่เมื่อ 400 ปีที่ผ่านมา รวมถึงประวัติตำนานพระธาตุศรีสองรัก

ส่วนที่ 2 เป็นห้องผิดาโชน แสดงเกี่ยวกับงานประเพณีบุญหลวงและการละเล่นผิดาโชน ประวัติความเป็นมาของผิดาโชน การทำหน้ากากของผิดาโชนในรูปแบบต่างๆ ตลอดจนคติความเชื่อเกี่ยวกับการละเล่นผิดาโชน

ห้องที่ 3 เป็นห้องสื่อวิทัศน์ ฉายภาพเรื่องราวของเมืองด่านซ้าย ประเพณีงานบุญหลวงและการละเล่นผีตาโชน พร้อมแสดงนิทรรศการแหล่งท่องเที่ยวในอำเภอด่านซ้าย อาหารพื้นเมือง และบุคคลสำคัญของด่านซ้าย

ห้องที่ 4 นำเสนอเกี่ยวกับของดีเมืองด่านซ้าย แสดงสาระความรู้และข้อมูลที่ชาวด่านซ้ายภาคภูมิใจ เช่น สมุนไพรพื้นบ้าน แหล่งท่องเที่ยว ข้อมูลพื้นบ้านอำเภอด่านซ้าย เป็นต้น

ห้องที่ 1-4 ส่วนใหญ่ลักษณะการถ่ายทอดข้อมูลเป็นการจัดแสดงภาพถ่ายและมีรายละเอียดประกอบ นักท่องเที่ยวสามารถอ่านข้อมูลได้เอง แต่ยังคงป้ายสื่อความหมายภาษาอังกฤษสำหรับนักท่องเที่ยวต่างชาติ นอกจากนี้ยังมีอุปกรณ์ทำหน้ากากผีตาโชนทั้งจำลองและของจริงมาจัดแสดงด้วย

ส่วนที่ 5 จัดแสดงการสาธิตการทำหน้ากากผีตาโชน โดยจะมีการสาธิตในทุกวันเสาร์และอาทิตย์ เพื่อให้ผู้ที่ไม่มีโอกาสมาร่วมงานบุญหลวง ได้มาชมงานศิลปะพื้นบ้านอันเป็นเอกลักษณ์ ซึ่งหน้ากากผีตาโชนส่วนหัวทำด้วยหวดหนึ่งข้างเหนียวมาหักพับขึ้นให้มีลักษณะคล้ายหมวก ส่วนหน้าทำจากโคนมะพร้าวตากเป็นรูปหน้ากาก แล้วเจาะช่องตา สำหรับจมูกของผีตาโชนนั้น ในสมัยก่อนจะมีขนาดเล็กคล้ายจมูกของคนธรรมดาทั่วไป แต่ในปัจจุบันมักทำในลักษณะยาวแหลมคล้ายงวงช้าง โดยทำจากไม้หุ่นซึ่งเป็นไม้เนื้ออ่อนนำมาแกะเป็นรูปทรงต่างๆ ส่วนเขาทำจากปลีมะพร้าวแห้งนำมาตัดเป็นขนาดและรูปทรงตามต้องการ การประกอบส่วนต่างๆ ของหน้ากาก ส่วนหัว หน้า และเขาใช้เชือกเย็บติดเข้าด้วยกัน ส่วนจมูกยึดติดกับหน้ากากโดยใช้ตะปูยึดจากด้านใน การตกแต่งลวดลายต่างๆ ในปัจจุบันนิยมใช้สีน้ำมันหรือใช้สีจากธรรมชาติ เช่น ขมิ้น ปูนขาว ขี้เถ้า ปูนแดง เขม่าไฟ เมื่อตกแต่งลวดลาย ด้านหลังจะใช้เศษผ้าเย็บต่อจากหน้ากากและหวดให้คลุมส่วนคอจนถึงไหล่ ผู้ชมสามารถลองสวมชุดและหน้ากากผีตาโชนที่พิพิธภัณฑ์แห่งนี้ได้

ส่วนสุดท้าย คือ ร้านขายของที่ระลึกเกี่ยวกับผีตาโชน เช่น หน้ากากผีตาโชนจิ๋ว เซรามิกรูปผีตาโชนแม่เหล็กติดตู้เย็น รวมถึงหน้ากากผีตาโชนขนาดเล็กขนาดใหญ่ นักท่องเที่ยวสามารถซื้อเป็นของฝาก หรือนำไปประดับได้ รายได้จากการขายของที่ระลึกจะใช้ในการกิจการพัฒนาพิพิธภัณฑ์ (aichan, 2561 : ออนไลน์)

3.4 การจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น

วัฒนธรรมที่เป็นนามธรรมส่วนใหญ่เป็นเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นและตำนานต่างๆ รวมทั้งความเชื่อที่สืบเนื่องจากวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม ดังนี้

3.4.1 ความเป็นมาของชาวด่านซ้ายและตำนานพระธาตุศรีสองรัก ซึ่งนับเป็นปูชนียสถานที่สำคัญที่สุดของจังหวัดเลย เป็นพระธาตุแห่งสัจจะและไมตรีของสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ผู้ครองกรุงศรีอยุธยาแห่งราชอาณาจักรสยาม และพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ผู้ครองกรุงศรีสัตนาคนหุต (เวียงจันทน์) แห่งราชอาณาจักรล้านช้าง เพื่อเป็นสักขีพยานว่าจะไม่มีการสู้รบให้เลือดตกต้องแผ่นดินกันอีกต่อไป เนื่องจากขณะที่กษัตริย์ทั้งสองพระองค์ทรงครองราชสมบัติ ตรงกับสมัยที่พม่าเรืองอำนาจและมีการรุกรานดินแดนต่างๆ เพื่อขยายอำนาจ ทั้งสองพระองค์ทรงเห็นตรงกันที่จะรวมกำลังเป็นพันธมิตรเพื่อต่อสู้กับพม่า

จึงทรงกระทำสัตยาธิษฐานว่าจะไม่ล่วงล้ำดินแดนของกันและกันพร้อมกับทรงสร้างพระธาตุศรีสองรักขึ้นเมื่อ พ.ศ.2103 แล้วเสร็จใน พ.ศ.2106 ด้วยเจตนารมณ์ของกษัตริย์สองแผ่นดินในครั้งนั้นจึงมีผลให้มีการขอร้องและห้ามมิให้ใช้สีแดงซึ่งถือว่าเป็นสีเลือดในพื้นที่บริเวณพระธาตุศรีสองรัก ไม่ว่าจะเป็นดอกไม้เครื่องประดับ ของใช้ หรือแม้แต่เครื่องแต่งกาย ทั้งนี้สีแดงอาจเปรียบได้กับเลือดที่เป็นผลของการทำสงคราม ส่วนที่มาของชื่อพระธาตุศรีสองรักนี้มาจากชื่อของเมืองทั้งสอง คือ กรุงศรีอยุธยาและกรุงศรีสัตนาคนหุต โดยทั้งสองแผ่นดินตั้งสัจจะอธิษฐานว่าจะไม่มีการสู้รบกันอีกต่อไป จะมีแต่ความรักใคร่ผูกพันกัน จึงเกิดเป็นชื่อ “ศรีสองรัก” ในดินแดนแห่งสัจจะและไมตรีที่อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย (คมชัดลึก, 2561 : ออนไลน์)

3.4.2 ความเชื่อเกี่ยวกับการละเล่นผีตาโขน มีวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อหลายประการ เช่น การละเล่นผีตาโขนในงานบุญหลวงมีความเชื่อว่าเป็นการบูชาอารักษ์หลักเมืองและเป็นการบวงสรวงดวงวิญญาณอันศักดิ์สิทธิ์ของเจ้าในอดีต และเป็นประเพณีที่ใกล้เคียงกับการบูชาบรรพบุรุษของอาณาจักรล้านช้างหลวงพระบาง นอกจากนี้ยังเชื่อว่าคำว่าผีตาโขนมีที่มาจากความเชื่อทางพระพุทธศาสนาเมื่อครั้งที่พระเวสสันดรและพระนางมัทรีจะเดินทางออกจากป่ากลับสู่เมือง บรรดาผีป่าหลายตนและสัตว์นานาชนิดอาลัยรักจึงพาแห่แหนแฝงตัวมากับชาวบ้านเพื่อมาส่งทั้งสองพระองค์กลับเมืองเรียกกันว่า “ผีตามคน” จนเสียงเพี้ยนมากลายมาเป็น “ผีตาโขน” อย่างในปัจจุบัน นอกจากนี้ในการละเล่นผีตาโขนยังมีความเชื่อว่าการบูชาพระอาทิตย์ยกบรรดาผู้เล่นผีตาโขนน้อย ผีตาโขนใหญ่ต้องถอดหน้ากาก ถอดเครื่องแต่งกายผีตาโขนทิ้งลงแม่น้ำหมัน เพื่อเป็นการสะเดาะเคราะห์ของตนเองอีกด้วย

3.4.3 ความเชื่อเกี่ยวกับงานบุญหลวง มีความเชื่อเกี่ยวกับร่างทรงและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ รวมทั้งความเชื่อเกี่ยวกับพระอุปคุต โดยก่อนจะจัดงานเจ้าพ่อกวนจะเป็นผู้กำหนดวันโดยผ่านพิธีการเข้าทรงล่วงหน้า ก่อนหน้า 3-4 วัน เจ้าพ่อกวน พ่อแสน นางแตง เจ้าแม่นางเทียมนำพี่น้องเข้าวัดเตรียมของต่างๆ ในวัดโพนชัย โดยการนำของเจ้าพ่อกวน ฝ่ายเจ้าพ่อกวนนำเอาไม้ไผ่มาทำจำลองเป็นองค์ประกอบของบุญหลวง บุญเทศน์มหาชาติ โดยมีดาบ มีหอก มีปืน มีดอกบัว มีดอกปับ อย่างละร้อยละพัน ทางฝ่ายหญิงเจ้าแม่นางเทียมจัดทำธงพันชั้น จัดเตรียมตกแต่งใส่อารามหลวงพอครบ 3 มื้อ มีการทำห้างอุปคุตไว้ 4 มุม

พอเมื่อเช้าเป็นมือโฮม หรือวันเปิดงาน ประมาณตี 4 เศษๆ เจ้าพ่อกวนมอบให้คณะพ่อแสนไปวัดโพนชัยไปบวช พราหมณ์ ชีพราหมณ์ ไปรับศีลแปด แล้วแห่จากวัดโพนชัยไปแม่น้ำหมันบริเวณตรงจุดที่บรรจบกันระหว่างแม่น้ำฮ่วนกับแม่น้ำฮอก คือ บริเวณปากน้ำฮอก (อยู่บริเวณบ้านเดิ่นกับบ้านเหนือ) แล้วเอาพระครูฑขึ้นมา โดยผู้มมหาพระครูฑ คือ พ่อแสนเมืองจันทร์ งาม 3 ครั้ง จึงได้พระครูฑ (โดยใช้หินจำลองอุปโลกน์ว่าพระอุปคุต) ขึ้นมาริมฝั่งแล้วเชิญเจ้าแสนเมืองตามมาด้วย

พ่อแสนและชาวบ้านแห่มาที่วัดโพนชัย มาเชิญพระอุปคุตขึ้น 4 ทิศ ได้แก่ ทิศแรก คือทิศตะวันออก ทิศที่ 2 ทิศเหนือ ทิศที่ 3 ทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ทิศที่ 4 ทิศใต้ แล้วชาวบ้านได้แห่รอบวัดโพนชัย 3 รอบ พอเสร็จแล้วชาวบ้านมารวมกันที่บ้านเจ้าพ่อกวนที่เรียกว่าเฮือนใหญ่ มีการแต่งขันขึ้นครอบเจ้านาย แล้วเอาเสื้อผ้าเครื่องทรงมาเล่นผีตาโขน เล่นบุญหลวงที่มีผ้าสีดำ สีแดง แขนงอยู่บ้านเจ้าพ่อกวนให้เจ้าพ่อกวนนำลงมาแจกจ่ายพ่อแสน ต่อมาชาวบ้าน พ่อแสนจะสวดวิญให้เจ้าพ่อกวน เจ้าแม่นางเทียม เจ้า

แม่นางเทียมและชาวบ้านพร้อมกันผูกแขนให้เจ้าพ่อกว๋นเสร็จแล้ว จากนั้นเจ้าพ่อนำหน้าเจ้าแม่นางเทียมแห่ไปวัดโพชนชัย (พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นเมืองด่านซ้าย (ผิตาโชน), 2561 : ออนไลน์)

3.5 การจัดการวัฒนธรรมให้คงอยู่

วัฒนธรรมเกี่ยวกับผิตาโชน มีการจัดการวัฒนธรรมให้คงอยู่ด้วยกลไก 2 ประการ ดังนี้

3.5.1 การคงอยู่ความเชื่อของคนในชุมชน เนื่องจากวัฒนธรรมการเล่นผิตาโชนมีความเชื่อมโยงกับความเชื่อที่หลากหลาย โดยเกี่ยวข้องกับความเชื่อทางพระพุทธศาสนาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ เช่น ความเชื่อพุทธประวัติ ความเชื่อเรื่องผี ความเชื่อร่างทรง เป็นต้น ดังนั้น หากคนในชุมชนยังมีความเคารพศรัทธาและมีความเชื่อที่เข้มแข็ง จะช่วยให้พิธีกรรมและวัฒนธรรมไม่ผิดเพี้ยนหรือเปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากกลัวว่าถ้าหากทำผิดจากแบบแผนอาจเกิดปัญหาและได้รับการลงโทษจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือสิ่งเหนือธรรมชาติ

3.5.2 การทำงานร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง พิพิธภัณฑสถานผิตาโชนและการจัดการการเล่นผิตาโชนในงานบุญหลวงได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานหลายภาคส่วน เช่น ททท. อพท. กศน.อำเภอด่านซ้าย เทศบาลตำบลด่านซ้าย สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเลย เป็นต้น หน่วยงานดังกล่าวมีส่วนในการขับเคลื่อนกิจกรรมการท่องเที่ยวให้เกิดขึ้น ประชาสัมพันธ์ให้เป็นที่รู้จัก ในขณะเดียวกันช่วยควบคุมและดำเนินการให้การจัดกิจกรรมยังคงธำรงอัตลักษณ์ของท้องถิ่นได้โดยการสนับสนุนกิจกรรมทางวัฒนธรรมบนฐานของความเข้าใจในความคิดและความเชื่อของชุมชน อาทิ การกำหนดวันจัดงานบุญหลวง หน่วยงานดังกล่าวจะไม่ก้าวล่วงพิธีกรรมของชุมชนที่จะต้องมีการทรงเพื่อกำหนดวันจัดงาน ถึงแม้จะรู้ว่าหากจัดงานได้ตรงกับช่วงวันหยุดจะทำให้มีนักท่องเที่ยวมาเที่ยวชมงานมากขึ้น แต่หากร่างทรงกำหนดให้จัดงานในวันใดก็ต้องยึดถือปฏิบัติตามนั้น ซึ่งการกระทำดังกล่าวเป็นการช่วยส่งเสริมให้อัตลักษณ์ชุมชนให้มีความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น และยังเป็นการเคารพให้เกียรติในวิถีชุมชนอีกด้วย

สามารถสรุปสาระสำคัญการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่นของเมืองรอง ภายใต้โครงการ The LINK ดังตารางที่ 3 ดังนี้

ตารางที่ 3 สรุปการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่นของเมืองรอง ภายใต้โครงการ The LINK

จังหวัด	ผู้จัดการวัฒนธรรม	การรวบรวมความรู้ วัฒนธรรม	การถ่ายทอดวัฒนธรรม		การคงอยู่ของวัฒนธรรม
			วัฒนธรรมรูปธรรม	วัฒนธรรมนามธรรม	
1.แม่ฮ่องสอน					
1.1 กิจกรรม ท่องเที่ยวโดย ชุมชนชาว ปกากะญอ ชุมชนเมืองแพม อำเภอปางมะผ้า	กลุ่มคนในชุมชน	จากคนในครอบครัว คนใน ชุมชน แบบครูพักลักจำ และ การเรียนรู้ด้วยตนเอง	การสาธิต การบรรยาย การให้ลงมือทำ เองในงานหัตถกรรมพื้นบ้านเชื่อมโยงกับ วิถีการดำเนินชีวิตของชาวกะเหรี่ยง เช่น จักสานไม้ไผ่ทำอุปกรณ์ต่างๆ ใช้ใน ชีวิตประจำวัน ทำไม้ซัปซอ วัสดุพึ่งพา ธรรมชาติ การผ้าทอย้อมสีจากธรรมชาติ หาได้ในป่ารอบๆ หมู่บ้าน และการได้ชิม น้ำสมุนไพรซึ่งเป็นภูมิปัญญาพื้นบ้านซึ่ง มีกรรมวิธีการปรุงยาไม่ซับซ้อน แต่ ผลลัพธ์ได้สร้างความเชื่อถือศรัทธาให้คน ในชุมชน	การบอกเล่าถึงความเชื่อเกี่ยวกับคำ สาปแช่งที่วังปลาที่ผู้ใดมาจับปลาในเขต หวงห้ามจะต้องมีอันเป็นไป แสดงให้เห็น ความศรัทธาและเชื่อถือในสิ่งเหนือ ธรรมชาติ และความเชื่อเรื่องการขุดยา หลวงที่จำเพาะต้องเป็นคนที่อยู่ในสาย ตระกูลของหมอยาเท่านั้น สะท้อนกุศโล บายในการเก็บรักษาภูมิปัญญาให้สืบทอด	ชาวบ้านมีส่วนร่วมจัดกิจกรรมการ ท่องเที่ยวโดยชุมชน มีความตระหนัก และเห็นคุณค่าในวัฒนธรรมของตน การท่องเที่ยวและตลาดภายนอกที่ ต้องการผ้าทอสีธรรมชาติ มีส่วนช่วย อนุรักษ์และกระตุ้นความภาคภูมิใจ ในการแต่งกายด้วยชุดประจำเผ่า และการทอผ้าจำหน่าย และความ ยากในการเดินทางเข้าถึงชุมชนทำ ให้วัฒนธรรมภายนอกเข้ามาน้อย
1.2 กิจกรรม ท่องเที่ยวโดย ชุมชนชาวไทย ใหญ่ ชุมชนเมือง ปอน อำเภอ ขุนยวม	กลุ่มคนในชุมชน	จากคนในครอบครัว แบบครู พักลักจำ กลุ่มอาชีพในชุมชน ด้วยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และสถานศึกษาในท้องถิ่น	การพาเดินชมวิถีชีวิต การแต่งกายด้วย เสื้อไต และการสร้างหลังคาเรือนด้วย ใบตองตึงของชาวไทยใหญ่ และการสาธิต การทำกูปไต การทำจองพารา และตำ ซอนที่เป็นสิ่งที่เชื่อมโยงความเชื่อทาง ศาสนา และการลงมือทำและชิมข้าวปึก อาหารท้องถิ่นแบบไทใหญ่	การบอกเล่าถึงความผูกพันกับพระพุทธ ศาสนาอย่างแน่นแฟ้น ความเชื่อเกี่ยวกับ พระพุทธเจ้า ที่เชื่อว่าจองพาราเป็น ปราสาทที่สร้างขึ้นเพื่อรับเสด็จ พระพุทธเจ้าที่เสด็จลงมาจากการโปรด พระพุทธมารดาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ และตำนานหรือนิทานพื้นบ้าน เช่น ตำนานแม่กาเผือก	ชาวบ้านมีส่วนร่วมจัดกิจกรรมการ ท่องเที่ยวโดยชุมชน รวมกลุ่มจัดตั้ง กลุ่มอาชีพหลากหลายในชุมชน สร้างรายได้เสริม และมีผลิตภัณฑ์ไว้ ใช้ในชุมชน รวมทั้งการส่งเสริมจาก หน่วยงานภายนอกด้านการตลาด รองรับเสื้อผ้าแบบไทใหญ่ ได้สร้าง ความภาคภูมิใจในการอนุรักษ์ และ

จังหวัด	ผู้จัดการวัฒนธรรม	การรวบรวมความรู้ วัฒนธรรม	การถ่ายทอดวัฒนธรรม		การคงอยู่ของวัฒนธรรม
			วัฒนธรรมรูปธรรม	วัฒนธรรมนามธรรม	
					มีการปรับเปลี่ยนภูมิปัญญาเดิมให้ เข้ายุคสมัยแต่ยังคงอัตลักษณ์ของ วัฒนธรรม
2.จังหวัดสุโขทัย					
2.1 กิจกรรม ท่องเที่ยวผ้าทอ หาดเสี้ยว ชาวไท พวน ร้านสุนทรีผ้า ไทย อำเภอสรีสัชนา ลัย	ผู้ประกอบการเป็นคนในชุมชน และกลุ่มคนในชุมชน	การถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ และบางส่วนเป็นครูพักลักจำ กันมา สมาชิกกลุ่มแต่ละคนจึง มีการรวบรวมความรู้มาด้วย ตนเอง มีหน่วยงานภายนอก เข้ามาศึกษาเรียนรู้แล้วได้ รวบรวมวัฒนธรรมจัดทำ เป็นสื่อโปสเตอร์	การบรรยาย การจัดวางวัสดุอุปกรณ์ให้ ชม การมีสื่อโปสเตอร์ให้ความรู้ การลง มือทอผ้าด้วยตนเอง การมีผลิตภัณฑ์จาก ผ้าทอให้ชมและเลือกซื้อในพื้นที่ของ ศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญา และร้านสุนทรี ผ้าไทย ซึ่งอยู่ในอาณาบริเวณเดียวกัน นักท่องเที่ยวแต่ละคนสามารถเลือกทำ กิจกรรม หรือการได้รับการถ่ายทอด วัฒนธรรมตามความสนใจโดยอิสระ	ไม่มีการถ่ายทอดวัฒนธรรมนามธรรม โดยตรง แต่ด้วยการถ่ายทอดวัฒนธรรม ผ่านการพูดคุย บอกเล่าเรื่องราว ตอบข้อ สงสัย ต่างๆ แก่นักท่องเที่ยวอย่างมี ความสุขของผู้ถ่ายทอดความรู้ซึ่งส่วนใหญ่ เป็นผู้สูงอายุ ได้สะท้อนถึงวัฒนธรรมของ คนท้องถิ่นชนบท ที่เห็นนักท่องเที่ยว เหมือนเป็นญาติเหมือนเป็นแขกที่ต้อง ต้อนรับ จึงเป็นสิ่งที่นักท่องเที่ยวสัมผัสได้ และเกิดความประทับใจอย่างมาก	การอนุรักษ์ภูมิปัญญาการทอผ้า ดั้งเดิม การพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ดัง ตลาดคนรุ่นใหม่ การทอผ้าและการ ร่วมจัดกิจกรรมท่องเที่ยวการทอผ้า สร้างรายได้ให้แก่คนในท้องถิ่น ต่อเนื่อง และการได้รับการสนับสนุน จากหน่วยงานต่างๆ ทั้งคุณภาพการ ผลิตและการตลาด
2.2 กิจกรรม ท่องเที่ยวโดย ชุมชนบ้านนาต้น จั่น อำเภอสรีสัชนา ลัย	กลุ่มคนในชุมชน	ครอบครัว ครูพักลักจำ กลุ่มอาชีพแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เรียนรู้ด้วยตนเอง	การบรรยาย สาธิต และการให้ลงมือทำ ด้วยตนเอง ได้แก่ การทำข้าวเปี๊ยะ การ ทอผ้า การหมักโคลน การไปสวนไปไร่ การทำของเล่นเครื่องไม้บาร์โหน การได้ พักบ้านชาวบ้านในชุมชน ได้ใช้ชีวิต รับประทานอาหารท้องถิ่น ฟังภาษาถิ่น และการได้เดินชมการตั้งบ้านเรือน	ไม่มีการถ่ายทอดวัฒนธรรมนามธรรม โดยตรง แต่สิ่งที่นักท่องเที่ยวจะได้รับ คือ วัฒนธรรมของการเป็นเครือญาติที่ส่งผ่าน มาให้สัมผัสได้จากการต้อนรับ การดูแล การเอาใจใส่จากผู้จัดการวัฒนธรรม และ ความภาคภูมิใจในความเป็นชาติพันธุ์ชาว ยวน การให้ความเคารพต่อผู้อาวุโสใน	วัฒนธรรมท้องถิ่นยังคงเป็นวิถีใน ชีวิตประจำวัน การจัดการวัฒนธรรม สร้างรายได้แก่คนในชุมชน การ ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมีส่วนพัฒนา ชุมชน เมื่อชุมชนได้รับการพัฒนา คนในชุมชนจึงให้ความสำคัญต่อการ จัดการท่องเที่ยวที่ต้องใส่ใจต่อการ

จังหวัด	ผู้จัดการวัฒนธรรม	การรวบรวมความรู้ วัฒนธรรม	การถ่ายทอดวัฒนธรรม		การคงอยู่ของวัฒนธรรม
			วัฒนธรรมรูปธรรม	วัฒนธรรมนามธรรม	
			วิถีชีวิตของชาวยวน	ชุมชนการสวมใส่ชุดผ้าทอของชุมชน การ ใช้ภาษาถิ่น การทำอาหารถิ่น ได้การ สะท้อนถึงการมีจิตวิญญาณของการเป็น ชาวยวนที่ยังคงมีอยู่มาจนถึงปัจจุบัน	อนุรักษ์ความเป็นตัวตนและ อัต ลักษณ์ของท้องถิ่น เพื่อให้สามารถ ดึงดูดใจให้คนเข้ามาเที่ยวในชุมชน
2.3 กิจกรรม ท่องเที่ยวทำ แหวนเงินลงยา ร้านไหมเงินไหม ทอง อำเภอสรีสั นาลัย	ผู้ประกอบการเป็นคนใน ท้องถิ่น	ความรู้และประสบการณ์ที่สั่ง สมมา จากครอบครัว ครูพัก ลักจำ และเรียนรู้ด้วยตนเอง	บรรยายให้ความรู้ถึงเอกลักษณ์หรือ ลักษณะเด่นของเครื่องเงินสุโขทัย ที่มา ของวัตถุดิบต่างๆ และขั้นตอนการทำ แหวนเงินลงยา และให้นักท่องเที่ยวเข้า ห้องปฏิบัติการเพื่อทำกิจกรรมด้วย ตนเอง โดยมีพนักงานคอยสอนและให้ คำแนะนำตลอดกระบวนการ	ไม่มีการถ่ายทอดวัฒนธรรมนามธรรม โดยตรง แต่กิจกรรมท่องเที่ยวได้สร้าง ความรู้สึกความภูมิใจที่ได้ทำแหวนลงยา ตามแบบแผนดั้งเดิมหรือตามภูมิปัญญา แบบโบราณที่มีการสืบทอดกันมา แม้ทาง ร้านอาจนำเสนอความรู้ไม่มากนัก แต่ส่วน หนึ่งได้สร้างความตระหนักในคุณค่าของ วัฒนธรรมโบราณที่มีอิทธิพลต่อการเกิด ภูมิปัญญาการทำลวดลายแหวนเงินที่มี ความปราณีต งดงาม และเป็นมรดก ถ่ายทอดกันมาอย่างยาวนาน	แหวนเงินลงยายังมีความต้องการ จากตลาด ชื่อเสียงของเครื่องเงิน ศรีสัชนาลัยมีเอกลักษณ์และเป็นที่ รู้จักโดยทั่วไป การสร้างงานสร้าง อาชีพให้แก่คนในท้องถิ่น และการมี หน่วยงานภายนอกมาส่งเสริมและ สนับสนุนด้านการตลาด แนะนำการ ทำกิจกรรม การประชาสัมพันธ์ การ นำพานักท่องเที่ยวเข้ามาทำกิจกรรม อย่างต่อเนื่อง
2.4 กิจกรรม ท่องเที่ยวทำพระ พิมพ์เมืองสุโขทัย อำเภอมือง	ผู้ประกอบการเป็นคนใน ท้องถิ่น	ครอบครัว ครูพักลักจำ เรียนรู้ด้วยตนเอง	การบรรยาย สาธิต การลงมือทำพระ พิมพ์ การเรียนรู้ด้วยตนเองในศูนย์ เรียนรู้	ประวัติศาสตร์ คติ ความเชื่อ แนวคิดของ พระพิมพ์เมืองสุโขทัย สะท้อนความ ศรัทธาพระพุทธศาสนา ความกตัญญูต่อ บรรพบุรุษที่ต้องสืบสาน สืบทอดคุณค่า ของพระพิมพ์	ผู้จัดการวัฒนธรรมพระพิมพ์คง ภูมิปัญญาดั้งเดิม นักท่องเที่ยวได้มี ส่วนร่วมในการสืบทอดพระพุทธศาสนา ตามคติโบราณของไทยที่นิยมทำพระ พิมพ์ดินเผาถวายเป็นพุทธบูชา และ การสนับสนุนขององค์กรภาคส่วน

จังหวัด	ผู้จัดการวัฒนธรรม	การรวบรวมความรู้ วัฒนธรรม	การถ่ายทอดวัฒนธรรม		การคงอยู่ของวัฒนธรรม
			วัฒนธรรมรูปธรรม	วัฒนธรรมนามธรรม	
					ต่างๆ ให้กิจกรรมท่องเที่ยวได้รับความสนใจ และเห็นคุณค่าของการเป็นผู้มีส่วนอนุรักษ์ สืบทอดภูมิปัญญาการทำพระพิมพ์แบบสุโขทัย
2.5 กิจกรรมท่องเที่ยวเกษตรอินทรีย์ สนามบินสุโขทัย อำเภอศรีสำโรง	ผู้ประกอบการเป็นคนนอกท้องถิ่น	การค้นคว้า การทดลอง และประสบการณ์ที่สั่งสมมา	การบรรยาย สาธิต การลงมือทำ ดำนาปลูกข้าว เข้าสวนปลูกผลไม้ เก็บผลไม้ตามฤดูกาล ทำอาหาร ซี่ควาย พายเรือเก็บสายน้ํา การชมนิทรรศการและชมโดยรอบโครงการ	ไม่มีการถ่ายทอดวัฒนธรรมนามธรรมโดยตรง แต่การเอาใจใส่ต่อผู้อื่น เสมือนเป็นญาติที่ต้องดูแลสุขภาพร่วมกัน การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การแบ่งปันความรู้อย่างเต็มที่ให้นักท่องเที่ยวได้นำไปใช้ประโยชน์ และขยายความรู้ส่งต่อไปให้ผู้อื่น	การเป็นพื้นที่ต้นแบบหรือตัวอย่างซึ่งมีชื่อเสียง พนักงานเป็นคนในท้องถิ่น มีฐานการทำเกษตรของครอบครัว และการพึ่งตนเองได้ของโครงการเกษตรอินทรีย์
2.6 กิจกรรมท่องเที่ยวสุเทพสังคโลก อำเภอเมือง	ผู้ประกอบการเป็นคนในท้องถิ่น	การทดลองทำตามภูมิปัญญาท้องถิ่น เรียนรู้ด้วยตนเอง สังเกตประสบการณ์และความรู้จากหน่วยงานกรมศิลปากร	การบรรยาย นำชมผลิตภัณฑ์ สาธิต และให้ลงมือทำกิจกรรมเขียนลาย และกิจกรรมปั้นเครื่องปั้นดินเผาสังคโลก โดยมีพนักงานคอยสอนและให้คำแนะนำตลอดกระบวนการ	มีการถ่ายทอดวัฒนธรรมนามธรรมผ่านป้ายถ่ายทอดความรู้ถึงวัตถุประสงค์การผลิตเครื่องสังคโลกตามความเชื่อ และได้รับรู้ถึงความเชื่อจากผลิตภัณฑ์ที่เป็นเทวรูปจัดแสดงในโรงงาน รวมทั้งกิจกรรมท่องเที่ยวการวาดลวดลายภาพปลาสะท่อนถึงวิถีชีวิตที่อุดมสมบูรณ์ของท้องถิ่น ได้สร้างความรู้สึกรักความภูมิใจได้ทำผลิตภัณฑ์ด้วย ตนเองและเป็นหนึ่งเดียวของโลกที่ยังคงใช้ภูมิปัญญาแบบดั้งเดิม	การสืบสานวัฒนธรรมจากรุ่นสู่รุ่นในระบบครอบครัวและเครือญาติ มีการประยุกต์งานปูนปั้นแบบศิลปะร่วมสมัย การเปิดโอกาสให้คนในท้องถิ่นนำผลิตภัณฑ์มาฝากขาย และการสนับสนุนขององค์กรภาคส่วนต่างๆ ในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง

จังหวัด	ผู้จัดการวัฒนธรรม	การรวบรวมความรู้ วัฒนธรรม	การถ่ายทอดวัฒนธรรม		การคงอยู่ของวัฒนธรรม
			วัฒนธรรมรูปธรรม	วัฒนธรรมนามธรรม	
3.จังหวัดสมุทรสงคราม					
บ้านริมคลอง โฮมสเตย์ อำเภออัมพวา	กลุ่มคนในชุมชน	สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ การ รื้อฟื้นและเรียนรู้ใหม่ โดยใช้ การลองผิดลองถูก และ สอบถามผู้รู้	การบรรยาย สาธิต การให้ลงมือทำขนม ต้ม การสานหมวก การเคียวตาล ล้วน เป็นวัตถุดิบที่มีอยู่ในชุมชน การให้ชม พิพิธภัณฑ์มะพร้าวและกิจกรรมต่างๆ ในแต่ละฐาน และการรับประทานอาหาร ท้องถิ่น	ไม่มีการถ่ายทอดวัฒนธรรมนามธรรม โดยตรง กลุ่มผู้สูงอายุสาธิตการทำขนมต้ม ช่วยกันอธิบายอย่างเต็มที่ และช่วยกันเล่า เรื่องราวเกี่ยวกับขนมและชุมชน สร้าง ความเป็นกันเองกับนักท่องเที่ยว ทำให้ นักท่องเที่ยวรู้สึกเหมือนตนเป็นลูกหลาน เหมือนอยู่ในกลุ่มเครือญาติ สะท้อนถึงการ ถ่ายทอดวัฒนธรรมความเป็นชนบทที่ใส่ใจ เอื้ออาทรต่อกัน	การมีส่วนร่วมของชุมชน สามารถ สร้างรายได้ให้ตนเอง เกิดความ ตระหนักถึงคุณค่าของภูมิปัญญา ดั้งเดิม การท่องเที่ยวเป็นตัวยึดโยงที่ สำคัญที่ทำให้เกิดการอนุรักษ์การ พัฒนาหรือการสืบทอดภูมิปัญญา และวัฒนธรรมอันเป็นรากฐานของ ชุมชน และภาวะผู้นำกำหนดทิศทาง ให้แก่สมาชิกในชุมชนร่วมกันธำรง รักษาอัตลักษณ์และวัฒนธรรม นำ ความรู้ ภูมิปัญญา วัฒนธรรม ประเพณีที่ตนมีเข้ามาสอดแทรกลง ในกิจกรรมการท่องเที่ยว
4.จังหวัดเพชรบุรี					
กิจกรรมท่องเที่ยว พายเรือคายัคชม วิถีชีวิตชาติพันธุ์ ปากเกราะญอ	ผู้ประกอบการเป็นคนใน ท้องถิ่น	การจัดการวัฒนธรรมเพื่อ รองรับการท่องเที่ยว ชุมชน ไม่ได้มีส่วนร่วมจัดกิจกรรม ท่องเที่ยว มีแค่เทศก์ท้องถิ่น	การพายเรือคายัคชื่นชมความสวยงาม และความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของอุทยาน แห่งชาติแก่งกระจาน และเดินชม ฟัง	ไม่มีการถ่ายทอดวัฒนธรรมนามธรรม โดยตรง วิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชาติ พันธุ์เป็นเพียงส่วนประกอบของกิจกรรม ท่องเที่ยวให้การทำกิจกรรมท่องเที่ยวมี	ชุมชนมีการจัดการชุมชนเข้มแข็ง ยังคงวิถีเดิมไว้ได้ มีรายได้และอยู่ อย่างพอเพียงด้วยวิถีเกษตร มีการ รวมกลุ่มกันสร้างงาน สร้างอาชีพ กระจายรายได้ในพื้นที่ ดำรงวิถี

จังหวัด	ผู้จัดการวัฒนธรรม	การรวบรวมความรู้ วัฒนธรรม	การถ่ายทอดวัฒนธรรม		การคงอยู่ของวัฒนธรรม
			วัฒนธรรมรูปธรรม	วัฒนธรรมนามธรรม	
อำเภอแก่ง กระเจาน		เป็นผู้รวบรวมองค์ความรู้ วัฒนธรรมของท้องถิ่นผ่าน ประสบการณ์การทำงาน พัฒนา การทำงานท่องเที่ยวใน พื้นที่นี้มาอย่างยาวนาน จึงได้ เรียนรู้ในวิถีชีวิตวัฒนธรรมของ ชุมชน	การบรรยายถึงวิถีชีวิตชาวปากแกละญอ การได้เห็นถึงการใช้ประโยชน์จากแม่น้ำ การตั้งบ้านเรือน การใช้ไม้ไผ่สร้าง บ้านเรือน และการเห็นสมาชิกกลุ่ม อาชีพปักผ้าทำการปักผ้าในที่ทำการกลุ่ม	ความน่าสนใจ และมีความแปลกใหม่ถึง ความแตกต่างทางวัฒนธรรม เนื่องจาก ชุมชนไม่ได้มีส่วนในการจัดกิจกรรม ท่องเที่ยว ทำให้กิจกรรมที่จัดขึ้นยังไม่ สามารถถ่ายทอดวัฒนธรรมนามธรรม ให้นักท่องเที่ยวได้เข้าถึง แต่อย่างน้อย นักท่องเที่ยวได้สัมผัสถึงความสัมพันธ์ของ ป่าเขา แหล่งน้ำ และวิถีชีวิตที่เกี่ยวเนื่องกัน	วัฒนธรรมประเพณี และช่วยเหลือ เกื้อกูลกันในชุมชน และในอนาคต หากชุมชนจัดการท่องเที่ยวด้วย ตนเอง ต้องมีการประสานความ ร่วมมือจากหน่วยงานภายนอกเข้า มาส่งเสริมให้ความรู้ และเป็นพี่เลี้ยง การจัดการวัฒนธรรมเพื่อให้สามารถ รองรับการท่องเที่ยวได้
5.จังหวัดตราด					
5.1 กิจกรรมพัก บ้านพักในชุมชน และลงหมึก ชุมชนอ่าวสลัด อำเภอเกาะกูด	กลุ่มคนในชุมชน	สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ การ เรียนรู้ของแต่ละบุคคล ผ่านวิถี ชีวิตและประสบการณ์ในการ อยู่อาศัยในชุมชนบ้านเกิดของ ตน	การให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสถึงวิถีชีวิต และวัฒนธรรมของชาวประมงด้วยการ พักในชุมชน การได้เดินชม วิถีชีวิต ชาวประมงพื้นบ้าน ภูมิปัญญาการแปรร รูปอาหารทะเล การรับประทานอาหาร ท้องถิ่น และทำกิจกรรมตกหมึก ซึ่งมี การบรรยายและสาธิตถึงวิธีการตกหมึก และให้นักท่องเที่ยวได้ลงมือตกหมึกด้วย ตนเอง	ไม่ได้มีการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เป็น นามธรรม ให้ความสำคัญต่อการถ่ายทอด วัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรมถึงวัฒนธรรม พื้นบ้าน ทั้งที่พัก อาหาร บรรยายภาคชนบท และวิถีชีวิตชาวประมง	อาชีพประมงเป็นอาชีพหลักสร้าง รายได้แก่คนในชุมชน โดยใช้การ ท่องเที่ยวเชื่อมโยงสร้างรายได้ เพิ่มขึ้น วัฒนธรรมชาวประมงจึง ยังคงอยู่ แต่เมื่อนำการท่องเที่ยวมา สร้างรายได้เพิ่มขึ้นด้วยการจัด กิจกรรมท่องเที่ยว โดยขาดความรู้ การบริหารจัดการท่องเที่ยว อาจส่ง ต่อการคงอยู่ของการท่องเที่ยว กระทบต่อความสัมพันธ์ของคนใน สังคม และวัฒนธรรมของชุมชนใน อนาคต

จังหวัด	ผู้จัดการวัฒนธรรม	การรวบรวมความรู้ วัฒนธรรม	การถ่ายทอดวัฒนธรรม		การคงอยู่ของวัฒนธรรม
			วัฒนธรรมรูปธรรม	วัฒนธรรมนามธรรม	
5.2 กิจกรรม รับประทานอาหาร ท้องถิ่น และเดินชมใน ชุมชน ชุมชนอ่าว ใหญ่ อำเภอกะ กูด	ไม่ชัดเจน เป็นเพียง ร้านอาหาร	ไม่มีผู้จัดการวัฒนธรรมเพื่อ รองรับการท่องเที่ยว จึงไม่มี การรวบรวมองค์ความรู้ วัฒนธรรม แต่ความรู้ วัฒนธรรมปรากฏอยู่ในตัวของ คนในท้องถิ่นประมงเป็นผู้ รวบรวมความรู้วัฒนธรรมด้วย ตนเอง ผ่านการสืบทอดมาจาก บรรพบุรุษ การลองผิดลองถูก และประสบการณ์การเรียนรู้ ของคนในชุมชน	ไม่มีผู้ถ่ายทอดวัฒนธรรมรูปธรรม นักท่องเที่ยวสัมผัสและเรียนรู้ได้ด้วย ตนเอง ด้วยการเดินชมวิถีชีวิต วัฒนธรรม ภูมิปัญญาและสภาพการตั้ง บ้านเรือนของชุมชนชาวประมง	ไม่มีการถ่ายทอดวัฒนธรรมนามธรรม เนื่องจากไม่มีผู้จัดการวัฒนธรรมเพื่อ รองรับการท่องเที่ยว	ชุมชนยังคงวิถีชีวิตชาวประมง วัฒนธรรมของชาวประมงจึงยังคงอยู่ และการให้ความสำคัญต่อการ อนุรักษ์ปะการัง ยังมีส่วนต่อความ อุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรทางทะเล อันส่งผลต่อการคงอยู่ของอาชีพใน ชุมชน
6.จังหวัดชุมพร – ระนอง					
6.1 กิจกรรม ฟาร์มทัวร์ของ กลุ่มท่องเที่ยวเชิง เกษตรเกาะพยาม อำเภอเมือง จังหวัดระนอง	กลุ่มคนในชุมชน	การรับการถ่ายทอดจากบรรพ บุรุษ การเรียนรู้ด้วยตนเอง ผ่านการชดเลาทางสังคม การใช้วิถีชีวิตชาวสวน และ ประสบการณ์การประกอบ อาชีพ	การบรรยายให้ความรู้ สาธิต และให้ลง มือทำด้วยตนเอง ผ่านกิจกรรมฟาร์ม ทัวร์ ได้รับความรู้การทำเกษตรอินทรีย์ ทั้งพืชเพื่อการบริโภคในครัวเรือนและ พืชที่เป็นสมุนไพร รวมทั้งสรรพคุณต่างๆ พร้อมทั้งให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมเก็บ ผลผลิตทางการเกษตรด้วยตนเอง นำมาใช้ประกอบการสาธิต ทำอาหาร	ไม่มีการถ่ายทอดวัฒนธรรมนามธรรม โดยตรง แต่กิจกรรมท่องเที่ยวที่ให้ นักท่องเที่ยวเข้าถึงประสบการณ์ท้องถิ่น ด้วยการเตรียมวัตถุดิบ ทำอาหาร และ รับประทานอาหารท้องถิ่นซึ่งเป็น เมนูอาหารสมุนไพร ได้ถ่ายทอดถึงความ ตระหนักและความใส่ใจ และเกิด ความรู้สึทางจิตใจในการเป็นผู้ผลิต	การรวมกลุ่มของคนในชุมชนชนบท ทำการท่องเที่ยวแบบวิถีถิ่นเกษตร ได้สร้างรายได้เสริม และพัฒนาสู่การ สร้างกิจกรรมในชุมชนเพื่อพัฒนา สังคมและทรัพยากรธรรมชาติ และ สิ่งแวดล้อม เกิดประโยชน์แก่คนใน ชุมชน และการถ่ายทอดวัฒนธรรม จากรุ่นสู่รุ่นผ่านกลไกการ

จังหวัด	ผู้จัดการวัฒนธรรม	การรวบรวมความรู้ วัฒนธรรม	การถ่ายทอดวัฒนธรรม		การคงอยู่ของวัฒนธรรม
			วัฒนธรรมรูปธรรม	วัฒนธรรมนามธรรม	
			ท้องถิ่นและได้รับประทานอาหารร่วมกัน	ผู้บริโภคอาหารอินทรีย์ที่มีประโยชน์ต่อสุขภาพ และความรู้สึกสัมผัสถึงจิตใจของผู้คนในชุมชนที่ห่วงใย ใส่ใจ และการเต็มใจให้สิ่งดีๆ แก่กันท่องเที่ยวได้สัมผัสถึงวัฒนธรรมของท้องถิ่น	จัดการท่องเที่ยวของชุมชนทำให้ความเป็นมิตร การเอื้ออาทร เกื้อกูลกัน และวิถีชีวิตวัฒนธรรมชุมชนชนบทยังคงอยู่
6.2 กิจกรรมทำผลิตภัณฑ์ และเรียนรู้วิถีชีวิตมุสลิมและประมงชุมชนทะเลนอกอำเภอสุขสำราญ จังหวัดระนอง	กลุ่มคนในชุมชน	วิถีชีวิตวัฒนธรรมชาวมุสลิมและชาวประมงผ่านการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษและในส่วนของภูมิปัญญาการทำผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นได้รับการถ่ายทอดความรู้ และสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกชุมชนหลังจากเกิดเหตุการณ์ภัยพิบัติสึนามิ	การบรรยาย บอกเล่าเรื่องราว การได้รับประทานอาหารพื้นถิ่น และการให้ลงมือทำด้วยตนเอง เน้นวิถีการดำรงชีวิตของชาวบ้านซึ่งเป็นชาวมุสลิมและชาวประมง ผ่านกิจกรรมท่องเที่ยว ทั้งการทำผ้าบาติก การทำสบู่ การเย็บใบจากทำหลังคา การลากอวน การเก็บหอย และการแต่งกาย	มีการถ่ายทอดวัฒนธรรมนามธรรมผ่านการบรรยายถึงหลักการใช้ชีวิตของชาวมุสลิมที่มีอยู่ด้วยกัน 5 ข้อ และให้ความรู้ในความเชื่อต่างๆของชาวมุสลิม เช่น การแต่งงานกับคนนอกศาสนา สามารถทำได้หรือไม่ ชาวมุสลิมมีการคลุมถุงชนหรือไม่ เป็นต้น และการบอกข้อห้ามในการเข้าพัก homestay กับชาวบ้าน แสดงถึงความเชื่อที่ส่งผลต่อพฤติกรรมที่เคร่งครัดของชาวมุสลิมที่ต้องการให้นักท่องเที่ยวได้ตระหนักและเข้าใจ	การถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับวิถีมุสลิมจากโรงเรียน และวิถีประมงจากครอบครัว มีการบริหารจัดการท่องเที่ยวแบบมีส่วนร่วม และแบ่งหน้าที่ชัดเจน โดยให้เยาวชนมีบทบาทช่วยงานท่องเที่ยวของชุมชน ได้มีส่วนเรียนรู้วัฒนธรรมและการถ่ายทอดวัฒนธรรมแก่นักท่องเที่ยว และเมื่อชาวบ้านมีอาชีพเสริม มีรายได้เพิ่มขึ้นจากการท่องเที่ยวส่งผลต่อการให้ความสำคัญการรักษาวัฒนธรรม วิถีชีวิตชาวมุสลิม และวิถีชาวประมงให้คงอยู่เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้ประทับใจ และมีความเข้าใจสังคมและวัฒนธรรมของชาวมุสลิมมากขึ้น

จังหวัด	ผู้จัดการวัฒนธรรม	การรวบรวมความรู้ วัฒนธรรม	การถ่ายทอดวัฒนธรรม		การคงอยู่ของวัฒนธรรม
			วัฒนธรรมรูปธรรม	วัฒนธรรมนามธรรม	
7.จังหวัดพังงา					
7.1 กิจกรรม ชุมชนเมืองเก่า ตะกั่วป่า อำเภอบาง ตะกั่วป่า	กลุ่มคนในชุมชน	ผ่านการรับการถ่ายทอดจาก บรรพบุรุษ ครูพักลักจำ การ เรียนรู้ด้วยตนเอง ซึ่งเป็น วัฒนธรรมถูกรวบรวมในตัว บุคคลของคนในชุมชน ผ่าน การขัดเกลาทางสังคม การใช้ วิถีชีวิต และประสบการณ์ตาม วิถีชีวิตของชาวชุมชนเมืองเก่า ตะกั่วป่า และสถาบันการศึกษา ทำการเก็บรวบรวม ข้อมูลวัฒนธรรมให้แก่ชุมชน	การบรรยาย ประกอบกับการพาเดินชม สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ เช่น เหมืองแร่ดีบุก สถาปัตยกรรมชิโนโปร ตุกีส บ้านขุนอิน วัตถุโบราณหม้อสตรึม ไอน้ำเรือกลไฟ ร้านค้าเก่าแก่ขายชุด ยาหย่า ขนมท้องถิ่น การได้รับประทาน อาหารท้องถิ่น และการได้ประสบการณ์ จากการได้ลงมือทำขนมหรืออาหาร ท้องถิ่น	มีการถ่ายทอดวัฒนธรรมนามธรรมผ่าน การบรรยายบ้างเล็กน้อย แต่บรรยายภาค ของชุมชนเมืองเก่าได้ส่งต่อความรู้สึก ความศรัทธาต่อเทพเจ้าตามวิถีวัฒนธรรม ของชาวจีน การมีความเชื่อการถือศีลกิน ผักปฏิบัติประจำทุกปี กลายเป็นประเพณี ที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน สะท้อนถึง ความภาคภูมิใจในบรรพบุรุษที่ได้สร้าง เมืองให้มีความเจริญรุ่งเรืองในอดีต ทั้งร่องรอยทางประวัติศาสตร์ให้สามารถ บอกเล่าลูกหลานได้ภาคภูมิใจในถิ่นฐาน บ้านเกิดของตนให้ร่วมสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น	ความร่วมมือของกลุ่มคนในชุมชน ของกลุ่มผู้สูงอายุ อดีตข้าราชการ เกษียณอายุ การเห็นคุณค่า การ ฟื้นฟู และการอนุรักษ์วิถีชีวิตและ วัฒนธรรมท้องถิ่น ทำให้คนใน ท้องถิ่นยัง คงวิถีชีวิตดั้งเดิม บ้านเรือนยังคงสภาพเดิม มีความ เป็นชุมชนเก่า ที่มีเอกลักษณ์ มีการ ฟื้นฟูอาหารและขนมท้องถิ่นที่กำลัง จะหายไปจากผู้สูงอายุในชุมชน และ การให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้ ได้ลง มือทำด้วยตนเอง เมื่อนักท่องเที่ยว เกิดความประทับใจ คนในชุมชนยิ่ง ภาคภูมิใจและเพิ่มคุณค่าทางจิตใจ ต่อวัฒนธรรมของตน ทำให้ชุมชนมี รายได้เพิ่ม ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ ของคนในชุมชนดีขึ้น และการเข้ามา ทำวิจัยของสถาบันการศึกษา มีส่วน ช่วยรวบรวมองค์ความรู้วัฒนธรรม ต่างๆให้แก่ชุมชน

จังหวัด	ผู้จัดการวัฒนธรรม	การรวบรวมความรู้ วัฒนธรรม	การถ่ายทอดวัฒนธรรม		การคงอยู่ของวัฒนธรรม
			วัฒนธรรมรูปธรรม	วัฒนธรรมนามธรรม	
7.2 กิจกรรมทอผ้าซาโอริ อำเภอตะกั่วป่า	ผู้ประกอบการเป็นคนนอกท้องถิ่น	วัฒนธรรมการทอผ้าซาโอริ เป็นของชาวญี่ปุ่น ได้คิดค้นและพัฒนาการทอผ้า มีการรวบรวมองค์ความรู้และถ่ายทอดผ่านลูกหลานสืบมา เมื่อองค์ความรู้การทอผ้าซาโอริถูกนำมาใช้เพื่อแก้ปัญหาในการดำรงชีวิตของผู้ประสบภัยสึนามิ จึงมีสมาชิกของศูนย์ทอผ้าซาโอริได้รวบรวมวัฒนธรรมผ่านจากการทบทวนวิถีชีวิต วัฒนธรรมท้องถิ่นที่ตนอาศัยอยู่ มาผสมผสานหรือประยุกต์เป็นผลิตภัณฑ์ ได้แก่ พวงกุญแจรูปช้าง กระเป๋าสตางค์ลายขีดจักสาน ที่ใส่ขวดน้ำรูปปลา เป็นต้น	การบรรยาย และการสาธิตการทอผ้าซาโอริ ซึ่งมีความอิสระในลวดลายและสีสันทัน และให้นักท่องเที่ยวได้ลงมือทำการทอผ้าด้วยตนเอง โดยมีสมาชิกของศูนย์ทอผ้าซาโอริมาเป็นพี่เลี้ยงคอยดูแลให้คำแนะนำอย่างใกล้ชิด รวมทั้งการให้ชมผลิตภัณฑ์และซื้อผลิตภัณฑ์เพื่อเป็นกำลังใจให้แก่สมาชิกของศูนย์ซึ่งเคยประสบภัยจากภัยพิบัติสึนามิ	การบรรยายที่มาของศูนย์ทอผ้าซาโอริ เพื่อเยียวยาและช่วยเหลือชาวบ้านในชุมชนตะกั่วป่าที่เคยผ่านเหตุการณ์ภัยพิบัติสึนามิ ได้ส่งผลต่อความรู้สึกลึกซึ้งของนักท่องเที่ยว ได้เข้าใจถึงความสำคัญองกิจกรรมการทอผ้า ต้องใช้สมาธิ ใช้จิตจดจ่อในสิ่งที่ทำ มีอิสระทางความคิด และการทอผ้า ได้มีส่วนช่วยเยียวยาจิตใจ สร้างความเข้มแข็งในจิตใจ และยังสามารถสร้างรายได้ให้แก่สมาชิก และด้วยเจตนารมณ์ที่ดีของผู้ก่อตั้งได้สะท้อนถึงจริยธรรมของการช่วยเหลือแบ่งปัน แม้จะต่างเชื้อชาติต่างภาษา แต่จิตใจสามารถเชื่อมโยงถึงกันได้	สมาชิกของศูนย์ทอผ้าซาโอริเป็นคนในชุมชน ร่วมกันประยุกต์ผ้าทอกับการทำผลิตภัณฑ์ที่สะท้อนถึงความ เป็นท้องถิ่นและความเป็นไทย และชื่อเสียงของ SAORI for Tsunami Thailand เป็นที่รู้จักมากขึ้น เป็นโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้สนใจเข้ามาเยี่ยมชม มาทำกิจกรรม อดทน ผลิตผลิตภัณฑ์ สร้างความหวัง กำลังใจ และรายได้ให้แก่สมาชิก สิ่งสำคัญ การสนับสนุนจากผู้ประกอบการ ศูนย์ทอผ้าซาโอริ ให้มีการบริหารจัดการศูนย์อย่างต่อเนื่อง ซึ่งปัจจุบันมีแนวโน้มอาจปิดตัวในอนาคต ด้วยปัญหาการถอนตัวของผู้ก่อตั้งศูนย์
8.จังหวัดนครศรีธรรมราช					
กิจกรรมท่องเที่ยวพิพิธภัณฑ์หนัง	ผู้ประกอบการเป็นคนในท้องถิ่น	ผ่านการรับการถ่ายทอดจากครูพักลักจำและเป็นลูกศิษย์	การได้ลงมือทำ การสาธิตให้ดู และการพูดอธิบายประกอบการสาธิต และ	ไม่ได้มีการถ่ายทอดวัฒนธรรมโดยตรง แต่การถ่ายทอดผ่านวัฒนธรรมด้วยการจัด	บุตรชายนายสุชาติ ทรัพย์สิน 2 คน ร่วมกันสานต่อและพัฒนาพิพิธภัณฑ์

จังหวัด	ผู้จัดการวัฒนธรรม	การรวบรวมความรู้ วัฒนธรรม	การถ่ายทอดวัฒนธรรม		การคงอยู่ของวัฒนธรรม
			วัฒนธรรมรูปธรรม	วัฒนธรรมนามธรรม	
ตะลุง (บ้านหนัง ตะลุง สุชาติ ทรัพย์สิน) อำเภอเมือง		นายช่างแกะสลักหนัง การสัง สม ประสพ การณ์ในการ เดินทางไปแสดงหนังตะลุงที่ ต่างๆ ได้เห็นวิถีชีวิตวัฒนธรรม ที่หลากหลาย ได้นำการเรียนรู้ ต่างๆ มาพัฒนางานแกะสลัก หนังด้วยตนเอง	ขณะที่นักท่องเที่ยวลงมือทำแกะสลัก หนังตะลุง การชมนิทรรศการ โดยอาจมี ผู้บรรยาย และการศึกษาเรียนรู้ด้วย ตนเอง และกิจกรรมการซื้อผลิตภัณฑ์	แสดงภูมิปัญญาการทำตัวหนังตะลุง และ การแสดงหนังตะลุง ได้สะท้อนถึงความ ภาคภูมิใจในคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่มีการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น แม้ว่านาย สุ ชาติ ทรัพย์สิน จะเสียชีวิตไปแล้ว แต่รุ่น ลูกยังได้สืบสานต่อตามเจตนารมณ์ของผู้ เป็นบิดา แสดงถึงความกตัญญู และความ ภาคภูมิใจต่อความรู้ความสามารถของบิดา และภูมิปัญญาที่ทรงคุณค่าแก่การอนุรักษ์ ต่อ	บ้านหนังตะลุง นักท่องเที่ยว สามารถเรียนรู้วัฒนธรรมหนังตะลุง ผ่านการทำกิจกรรมที่มีอยู่ใน พิพิธภัณฑ์บ้านหนังตะลุง ทำให้ สามารถถ่ายทอดประสบการณ์ เหล่านี้ยังบุคคลอื่นต่อไปได้ (เป็น การถ่ายทอดวัฒนธรรมแบบปากต่อ ปาก) และการสนับสนุนขององค์กร ภาคส่วนต่างๆ มีส่วนในการอนุรักษ์ วัฒนธรรมหนังตะลุง โดยมีองค์กรที่ เข้ามาสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง ได้แก่ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรม ราช ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) และกระทรวง วัฒนธรรม
9.จังหวัดตรัง					
9.1 กิจกรรม ท่องเที่ยว ผลิตภัณฑ์จาก ชุมชนย่านซื่อ อำเภอกันตัง	กลุ่มคนในชุมชน	การรวบรวมองค์ความรู้มาจาก บรรพบุรุษที่มีการสืบทอดมา จากรุ่นสู่รุ่น ถ่ายทอดใน ครอบครัว มีทั้งการเรียนรู้ด้วย ตนเองจากผู้สูงอายุในชุมชน	การถ่ายทอดวัฒนธรรม ด้วยภูมิปัญญา ท้องถิ่นในการแปรรูปส่วนต่างๆ ของต้น จากมาใช้ประโยชน์ ส่วนใหญ่เป็น ผู้สูงอายุในชุมชน ใช้วิธีการถ่ายทอด วัฒนธรรมด้วยการสาธิต บรรยาย และ	ไม่ได้ถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม แต่นักท่องเที่ยวสามารถสัมผัสได้ถึงคุณค่า ของต้นจากที่มีต่อคนในชุมชน ความรู้สึก ภาคภูมิใจของคนในชุมชนที่ได้เป็นผู้สาน ต่อภูมิปัญญา และการถ่ายทอดภูมิปัญญา	ภูมิปัญญาแปรรูปต้นจากเป็นวิถีชีวิต ของชุมชนย่านซื่อ และมีการ ถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น สามารถนำมา แปรรูปทำผลิตภัณฑ์ต่างๆ สามารถ สร้างงานสร้างรายได้อย่างต่อเนื่อง

จังหวัด	ผู้จัดการวัฒนธรรม	การรวบรวมความรู้ วัฒนธรรม	การถ่ายทอดวัฒนธรรม		การคงอยู่ของวัฒนธรรม
			วัฒนธรรมรูปธรรม	วัฒนธรรมนามธรรม	
		เพื่อใช้ประกอบอาชีพและสร้างรายได้ให้กับครอบครัวจากภูมิปัญญาการแปรรูปต้นจากเป็นผลิตภัณฑ์ต่างๆ	ให้นักท่องเที่ยวได้ลองทำด้วยตนเอง โดยผู้ถ่ายทอดวัฒนธรรมจะคอยให้คำแนะนำ สอน และช่วยทำในบางขั้นตอนที่นักท่องเที่ยวทำไม่ได้ ได้แก่ กิจกรรมทำติหมา ภาชนะตักน้ำหรือใส่น้ำทางภาคใต้ กิจกรรมมวนยาสูบ และกิจกรรมเย็บตับจาก มุงหลังคา	ให้แก่คนที่สนใจ การรับรู้ถึงความตั้งใจและความละเอียดอ่อนของการทำ รวมถึงความอบอุ่นใจเมื่อได้เห็นบรรยากาศการพูดคุยสนทนากันของกลุ่มผู้สูงอายุ และกลุ่มลูกหลานที่ได้มาช่วยกันทำผลิตภัณฑ์สะท้อนถึงความเป็นสังคมชนบทที่ระบบครอบครัวยังคงเกื้อกูลกัน และมีการถ่ายทอดวัฒนธรรมจากรุ่นสู่รุ่น	ส่งผลให้เยาวชนได้ซึมซับวัฒนธรรมจากครอบครัว เพราะเป็นวิถีชีวิตที่ต้องทำในแต่ละวัน เกิดการเรียนรู้และสืบสานต่อได้ และความต้องการของตลาดสั่งทำผลิตภัณฑ์ที่ทำจากต้นจากไปจำหน่ายอย่างต่อเนื่อง
9.2 กิจกรรมท่องเที่ยวเมืองเก่าตรังและเมืองกันตัง	คนในท้องถิ่น และผู้ประกอบการเป็นคนนอกท้องถิ่น	ผ่านการรับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ และเป็นวิถีชีวิตชาวเมืองตรังจึงเป็นวัฒนธรรมที่ถูกรวบรวมในตัวบุคคล มัคคุเทศก์ที่เป็นผู้ประกอบการคนในท้องถิ่นรวบรวมความรู้ผ่านประสบการณ์ และการถ่ายทอดจากคนในครอบครัว และ ททท.ได้มีส่วนรวบรวมข้อมูลวัฒนธรรมเผยแพร่ประชาสัมพันธ์	การบรรยาย บอกเล่าเรื่องราวประกอบการพาชมสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ และบ้านเรือนเก่าแก่ของเมืองเก่าตรัง และการเดินชมวิถีชีวิตชาวเมืองตรัง	มีการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรมในความศรัทธาและความเคารพต่อพระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี (คอซิมบี๊) ซึ่งเป็นผู้ทำให้เมืองตรังเป็นเมืองเศรษฐกิจสำคัญในอดีต เป็นท่าเมืองค้าขายที่สำคัญของประเทศไทย และเป็นบุคคลที่วางรากฐานทั้งทางด้านโครงสร้างพื้นฐานและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวเมืองตรัง และการส่งต่อความรู้สึกถึงคุณค่าของความดั้งเดิมของคนในท้องถิ่น จึงทำให้เมืองเก่ายังคงรักษาความเป็นเมืองเก่า วิถีชีวิตยังคงดำเนินอยู่ภายใต้บ้านเรือนร้านค้ายังคงความเก่าให้คงอยู่	ร้านค้าบ้านเรือนเก่ามีเจ้าของและยังใช้ประโยชน์เรื่อยมาจนปัจจุบัน ยังคงดูแลให้คงอยู่ อาคารบ้านเรือนหลายแห่งยังได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานสมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์ ชาวเมืองตรังเห็นคุณค่าและร่วมกันอนุรักษ์ให้คงอยู่ กิจกรรมท่องเที่ยวเมืองเก่าตรังและเมืองกันตัง เป็นการหยิบทรัพยากรวัฒนธรรมที่มีอยู่แล้วมาใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างสร้างสรรค์ ผ่านการเล่าเรื่องราว ประวัติความเป็นมาจากมัคคุเทศก์และคนในท้องถิ่น

จังหวัด	ผู้จัดการวัฒนธรรม	การรวบรวมความรู้ วัฒนธรรม	การถ่ายทอดวัฒนธรรม		การคงอยู่ของวัฒนธรรม
			วัฒนธรรมรูปธรรม	วัฒนธรรมนามธรรม	
10.จังหวัดเลย					
10.1 ถนนคนเดิน เชียงคาน อำเภอ เชียงคาน	กลุ่มในชุมชน ผู้ประกอบการ เป็นคนในท้องถิ่น และ ผู้ประกอบการเป็นคนนอก ท้องถิ่น	กลุ่มที่พักชุมชน กลุ่มการทำผา สาดลอยเคราะห์ และกลุ่มผี ชนน้ำ รวบรวมวัฒนธรรมโดย การประชุมหารือกันภายใน กลุ่ม การครูพักลักจำ และการ จำสืบทอดต่อๆ กันมาผ่าน ระบบครอบครัว รวมทั้งการ เรียนรู้ผ่านผู้สอนหรือผู้รู้	การทำผาสาดลอยเคราะห์และผีชนน้ำ มี การอธิบาย ชมการสาธิตและให้ นักท่องเที่ยวได้ลงมือทำ ส่วนการตก บาตรข้าวเหนียวนักท่องเที่ยวจะได้ชิม ซับบรรยากาศและได้ตกบาตรยามเช้า ได้ถ่ายภาพ	การบอกเล่าเรื่องราวความเชื่อเกี่ยวกับผา สาดลอยเคราะห์และผีชนน้ำ	ผู้จัดการวัฒนธรรมมีความตระหนัก ในวัฒนธรรมอันเป็นอัตลักษณ์ของ ชุมชนและดำเนินการจัดกิจกรรม การท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม และ นักท่องเที่ยวมีความสำคัญในการ ช่วยให้วัฒนธรรมชุมชนดำรงอยู่ เพราะหากนักท่องเที่ยวเข้าใจในวิถี วัฒนธรรมชุมชนและพร้อมจะ ร่วมมือในการอนุรักษ์วัฒนธรรม เหล่านั้นก็ย่อมช่วยให้วัฒนธรรม ดั้งเดิมคงอยู่ เช่น การตกบาตรข้าว เหนียว เป็นต้น
10.2 ชุมชนไทดำ บ้านนาป่าหนาด อำเภอเชียงคาน	กลุ่มคนในชุมชน 3 กลุ่ม คือ ศูนย์วัฒนธรรมไทดำ บ้าน พิพิธภัณฑสถานไทดำ และเฮือน อ้ายเอ๋ม	การรวบรวมความรู้ตาม ธรรมชาติผ่านการเรียนรู้จาก บุคคลในครอบครัว โดยอาศัย การสังเกต ครูพักลักจำ การ สอนผ่านระบบการศึกษา การ สอนโดยผู้รู้ในชุมชน และ เรียนรู้ด้วยตนเอง	นักท่องเที่ยวสัมผัสประสบการณ์ท้องถิ่น ได้จากการเที่ยวชมการสาธิตกิจกรรม ทางวัฒนธรรม รับประทานอาหาร ท้องถิ่น ลงมือทำตุ้มนก ต้มหนุ และทอ ผ้า ร่วมฟ้อนแคน รวมทั้งถ่ายภาพบ้าน ไทดำและวิถีชีวิต	การฟังประวัติศาสตร์และความเชื่อของไท ดำ	ความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์และวิถี ชีวิตของตน มีความตระหนักใน คุณค่าและความสำคัญของ วัฒนธรรมทุกด้าน จึงพยายามสืบทอด ส่งต่อองค์ความรู้ไปสู่คนรุ่นหลัง พยายามให้เด็กและเยาวชนได้เรียนรู้ และใกล้ชิดกับกิจกรรมทาง วัฒนธรรมต่างๆ

จังหวัด	ผู้จัดการวัฒนธรรม	การรวบรวมความรู้ วัฒนธรรม	การถ่ายทอดวัฒนธรรม		การคงอยู่ของวัฒนธรรม
			วัฒนธรรมรูปธรรม	วัฒนธรรมนามธรรม	
10.3 พิพิธภัณฑ์ พิพิธภัณฑ์ อำเภอ ด่านซ้าย	กลุ่มคนในชุมชน	การค้นคว้าข้อมูลจากเอกสาร และสอบถามผู้รู้ มีการประชุม ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ทั้งในด้าน การบริหารจัดการและการ เตรียมข้อมูลเพื่อจัดแสดง	พิพิธภัณฑ์พิพิธภัณฑ์มีการถ่ายทอดข้อมูล โดยการจัดแสดงเรื่องราวเกี่ยวกับพิพิธ ภัณฑ์อย่างรอบด้าน รวมทั้งมีการบอกเล่า เรื่องราวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ของอำเภอด่านซ้ายอีกด้วย ลักษณะการ จัดแสดงส่วนใหญ่เป็นการทำป้ายสื่อ ความหมายมีเนื้อหาเรื่องราวค่อนข้าง ละเอียด มีรูปภาพประกอบชัดเจน มีหุ่น พิพิธภัณฑ์ รวมทั้งอุปกรณ์การทำพิพิธภัณฑ์ อยู่ในตู้กระจกให้ผู้เข้าชมได้เห็นตัวอย่าง	เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น และตำนานต่างๆ รวมทั้งความเชื่อที่ สืบเนื่องจากวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม เช่น ความเป็นมาของชาวด่านซ้ายและตำนาน พระธาตุศรีสองรัก การละเล่นพิพิธภัณฑ์ เป็นต้น	คนในชุมชนยังคงมีความเคารพ ศรัทธาและมีความเชื่อที่เข้มแข็ง ช่วยให้พิธีกรรมและวัฒนธรรมไม่ ผิดเพี้ยนหรือเปลี่ยนแปลงไป หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง พิพิธภัณฑ์พิ พิธภัณฑ์และการจัดการละเล่นพิพิธภัณฑ์ ในงานบุญหลวงได้รับการสนับสนุน จากหน่วยงานหลายภาคส่วน เช่น ททท. อพท. กศน.อำเภอด่านซ้าย เทศบาลตำบลด่านซ้าย สำนักงาน วัฒนธรรมจังหวัดเลย เป็นต้น กิจกรรมท่องเที่ยวยังคงดำรงอัต ลักษณ์ของท้องถิ่นเป็นการช่วย ส่งเสริมให้อัตลักษณ์ชุมชนให้มีความ เข้มแข็งมากยิ่งขึ้น และยังเป็นการ เคารพให้เกียรติในวิถีชุมชนอีกด้วย

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ศึกษาแนวทางการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น ของเมืองรอง ภายใต้โครงการ The LINK

การศึกษาแนวทางการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น ของเมืองรอง ภายใต้โครงการ The LINK ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก การสัมภาษณ์กลุ่ม การสังเกต และการจัดประชุมกลุ่ม จากบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการวัฒนธรรมในพื้นที่เพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น สามารถสรุปผลการศึกษาแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ 1) ผลการศึกษาแนวทางการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่นแยกตามจังหวัด 10 จังหวัด 2) ผลการศึกษาการสังเคราะห์เพื่อให้ได้แนวทางการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่นในภาพรวม 3) ผลการศึกษาการวิเคราะห์เพื่อถอดรูปแบบการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น มีรายละเอียดดังนี้

1. แนวทางการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น ของเมืองรอง ภายใต้โครงการ The LINK รายจังหวัด

ผลการศึกษาแนวทางการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น ของเมืองรอง ภายใต้โครงการ The LINK จำแนกตามรายจังหวัด 10 จังหวัด มีดังนี้

1.1 จังหวัดแม่ฮ่องสอน

การจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น ของจังหวัดแม่ฮ่องสอน ยังพบจุดที่ต้องได้รับการพัฒนาโดยเฉพาะการจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม ด้วยการใชการพูดคุยประกอบการสาธิตในงานหัตถกรรมจากกลุ่มผู้สูงอายุ จะมีข้อจำกัดในการอธิบายบอกเล่าเรื่องราวต่างๆ เนื่องจากงานมีความละเอียด กลุ่มผู้สูงอายุจะให้ความสำคัญต่อการสาธิตมากกว่าการถ่ายทอดความรู้ จึงทำให้มีคฤหบดีภายนอกเป็นผู้นำที่ถ่ายทอดความรู้แทน ส่งผลให้นักท่องเที่ยวไม่สามารถได้รับการถ่ายทอดวัฒนธรรมได้จากคนที่เป็นเจ้าของวัฒนธรรมโดยตรง ความรู้ที่ถ่ายทอดอาจไม่ถูกต้อง และมัคคุเทศก์บางคนกลับไม่ให้ความสำคัญต่อกลุ่มผู้สูงอายุ ทำให้บรรยากาศขาดการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้จัดการวัฒนธรรมกับนักท่องเที่ยว และเมื่อได้ทำการศึกษาแนวทางพัฒนาการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่นของจังหวัดแม่ฮ่องสอน ควรมีแนวทางดังนี้

1.1.1 การให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมของกลุ่มต่างๆ ที่หลากหลาย ผู้จัดการวัฒนธรรมทั้งที่เป็นหน่วยงานและเครือข่ายการท่องเที่ยว ไม่ควรมุ่งเน้นที่กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งมากเกินไป เช่น การเน้นนำเสนอวัฒนธรรมไทใหญ่มากเกินไป จนทำให้วัฒนธรรมส่วนอื่นๆ ลดความสำคัญลง

1.1.2 การพัฒนาทักษะในการสื่อความหมายข้อมูลทางวัฒนธรรมให้แก่ผู้จัดการวัฒนธรรม โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุซึ่งเป็นผู้มีภูมิปัญญาในวัฒนธรรมของชุมชนในเชิงลึก รวมทั้งการพัฒนาให้สมาชิกในชุมชนสามารถทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยถ่ายทอดความรู้วัฒนธรรมร่วมกับผู้จัดการวัฒนธรรม เพื่อให้การสื่อความหมายมีความชัดเจน ชิงลึก น่าสนใจ เกี่ยวโยงถึงวิถีชีวิตชุมชน และเป็นระบบมากยิ่งขึ้น

1.1.3 การรวบรวมองค์ความรู้ทางวัฒนธรรม และจัดทำคู่มือหรือสื่อเพื่อสื่อสารข้อมูลทางวัฒนธรรมให้แก่นักท่องเที่ยวให้ชัดเจนและถูกต้อง เพื่อลดข้อจำกัดของการสื่อสารของผู้จัดการวัฒนธรรมที่เป็นกลุ่มผู้สูงอายุ ที่ไม่สามารถถ่ายทอดความรู้ได้ละเอียดพอ

1.1.4 ผู้จัดการวัฒนธรรม ควรมีการประชุม วางแผน เตรียมความพร้อมในการรับนักท่องเที่ยว เพื่อช่วยให้สามารถต้อนรับได้เหมาะสมกับพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวกลุ่มต่างๆ และในขณะเดียวกันยังคงอัตลักษณ์ของชุมชนไว้ได้ และหาแนวทางสร้างการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันทั้งชาวไทยและนักท่องเที่ยวต่างชาติ

1.1.5 การนำเสนอกิจกรรมการท่องเที่ยวที่สร้างประสบการณ์ท้องถิ่นให้แก่นักท่องเที่ยว ควรมีการปรับให้เหมาะสม เนื่องจากกิจกรรมบางอย่างมีรายละเอียดและขั้นตอนมากเกินไปอาจทำให้เข้าใจยาก และขาดการสร้างจุดสนใจในการร่วมกิจกรรม

1.1.6 การจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรม ควรใช้เวลาแก่นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้อย่างค่อยเป็นค่อยไป เนื่องด้วยประสบการณ์ ความเชี่ยวชาญของผู้ถ่ายทอดวัฒนธรรม ทำให้การสาธิตในกิจกรรมท่องเที่ยวทำด้วยความคล่องแคล่ว และเร็วจนทำให้นักท่องเที่ยวเรียนรู้ไม่ทัน

1.1.7 พัฒนาการสื่อสารภาษาต่างประเทศให้กับสมาชิกในชุมชน เนื่องจากในชุมชนยังขาดล่ามภาษาต่างประเทศในการสื่อสารกับนักท่องเที่ยวต่างชาติ

1.1.8 ผู้จัดการวัฒนธรรมและสมาชิกในชุมชน ควรร่วมกันคิดข้อควรปฏิบัติและข้อห้าม/ไม่พึงปฏิบัติในชุมชน เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติตัวสำหรับนักท่องเที่ยว และช่วยลดความขัดแย้งระหว่างนักท่องเที่ยวและคนในชุมชน

1.1.9 ออกแบบรูปลักษณ์ของผลิตภัณฑ์หรือสินค้าท้องถิ่นให้มีความน่าสนใจ คำนึงถึงความต้องการและความสนใจของนักท่องเที่ยว เอื้ออำนวยให้สะดวกในการจับจ่ายและนำกลับไป ในขณะเดียวกันผลิตภัณฑ์หรือสินค้าเหล่านั้นก็ยังคงต้องสะท้อนอัตลักษณ์ของชุมชน

1.1.10 ประชุมหารือสมาชิกในชุมชนเพื่อดำเนินการปรับปรุงที่พักเพื่อสุขอนามัยที่ดีของนักท่องเที่ยว โดยไม่ขัดกับความเป็นตัวตนของชุมชน

1.1.11 จัดกิจกรรมที่ส่งเสริมให้เยาวชนมีส่วนร่วมในการสืบทอดวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชน เป็นการช่วยสร้างความตระหนักรู้และสร้างคุณค่าให้กับวัฒนธรรมชุมชน

1.2 จังหวัดสุโขทัย

การจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น ของจังหวัดสุโขทัย ยังพบจุดที่ต้องได้รับการพัฒนาโดยเฉพาะผู้จัดการวัฒนธรรมที่เป็นผู้ประกอบการทั้งคนในท้องถิ่นและคนนอกท้องถิ่น ยังขาดการศึกษาและรวบรวมองค์ความรู้วัฒนธรรมในเชิงลึก การถ่ายทอดวัฒนธรรมจึงยังไม่สามารถทำให้นักท่องเที่ยวเข้าถึงประสบการณ์ท้องถิ่นอย่างแท้จริง กิจกรรมที่ทำยังขาดการเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่น หรือประวัติศาสตร์สุโขทัยที่เป็นรูปธรรม สะท้อนออกมาเป็นเพียงผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น และแหล่งเรียนรู้ที่เป็นภาพจำลองเท่านั้น และเกือบทั้งหมดของการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวในจังหวัด

สุโขทัย ยังขาดการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม ทั้งที่เป็นเมืองประวัติศาสตร์ และแต่ละชุมชนท้องถิ่นต่างมีเรื่องราว เรื่องเล่า คติ ความเชื่อ ความศรัทธา ที่น่าสนใจมากมาย และเมื่อได้ทำการศึกษาแนวทางการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่นของจังหวัดสุโขทัย ควรมีแนวทางดังนี้

1.2.1 ผู้จัดการวัฒนธรรม ที่เป็นผู้ประกอบการเอกชนยังขาดองค์ความรู้ทางวัฒนธรรม การเชื่อมโยงกิจกรรมท่องเที่ยวเกี่ยวกับวิถีชีวิตวัฒนธรรมท้องถิ่น จึงควรส่งเสริมให้มีการศึกษารวบรวมองค์ความรู้ และการจัดทำเอกสารความรู้ เพื่อให้ผู้ทำหน้าที่ถ่ายทอดวัฒนธรรมได้ศึกษาจนเกิดความเข้าใจในภูมิปัญญา หรือองค์ความรู้ต่างๆ รวมทั้งการเชื่อมโยงกิจกรรมท่องเที่ยวกับความป็นวัฒนธรรมท้องถิ่น จะทำให้สามารถถ่ายทอดวัฒนธรรมได้ละเอียดรอบด้าน และลึกเพียงพอที่จะทำให้นักท่องเที่ยวสามารถเข้าใจและเห็นคุณค่าความสำคัญในวัฒนธรรมนั้นได้ และอาจจัดทำเอกสารหรือแผ่นพับเพื่อสื่อสารข้อมูลแก่นักท่องเที่ยวเพิ่มเติม

1.2.2 การรวบรวมองค์ความรู้และมีการถ่ายทอดวัฒนธรรมเชิงลึกทั้งวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม และวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม กิจกรรมท่องเที่ยวมีการศึกษา ค้นคว้าถึงรากของวัฒนธรรมทั้งที่เป็นเรื่องเฉพาะของกิจกรรม และการเชื่อมโยงสู่อัตลักษณ์ หรือเอกลักษณ์ของท้องถิ่น เพื่อให้สามารถบรรยายให้ความรู้ และสามารถตอบข้อสงสัยแก่นักท่องเที่ยวได้อย่างถูกต้อง และจุดเด่นสำคัญของจังหวัดสุโขทัยคือการทำให้นักท่องเที่ยวสามารถเข้าถึงจิตวิญญาณของเมืองประวัติศาสตร์ และเมืองที่มีความอุดมสมบูรณ์ “ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว”

1.2.3 การมีบทบาทหรือมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่นในการนำเสนอหรือจัดการวัฒนธรรมของตนเอง เนื่องจากส่วนใหญ่คนท้องถิ่นมักไปเป็นลูกจ้าง จึงทำให้ขาดบทบาทในการบอกเล่าเรื่องราวของตนเอง การเพิ่มบทบาทให้คนในท้องถิ่นได้เป็นผู้ถ่ายทอดวัฒนธรรม จะสามารถสะท้อนความเป็นตัวตนของตนเองได้อย่างเต็มที่ และเป็นการสร้างความตระหนักในคุณค่าวัฒนธรรมของตนให้แก่บุคคลเหล่านั้นอีกด้วย

1.2.4 การแยกพื้นที่การทำผลิตภัณฑ์เพื่อจำหน่ายและการสาธิตเพื่อการท่องเที่ยว พื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวควรจัดพื้นที่ให้เหมาะสมแก่การเรียนรู้ เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้ซักถามและลงมือทำกิจกรรมมีประสบการณ์ท้องถิ่นมากขึ้น เนื่องจากกิจกรรมทางวัฒนธรรมบางอย่างต้องใช้สมาธิและไม่ต้องการให้นักท่องเที่ยวเข้ามารบกวน เช่น การทำผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรมที่มีความละเอียด หรือการเร่งผลิตสินค้าเพื่อจำหน่าย การให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมและลงมือทำอาจรรบกวนสมาธิและรบกวนการทำงานของชุมชน

1.2.5 มุ่งรับนักท่องเที่ยวขนาดเล็กเพื่อให้สามารถเข้าถึงประสบการณ์ท้องถิ่น หลายแหล่งท่องเที่ยวมีชื่อเสียงจึงมีกลุ่มคนเข้าไปศึกษาดูงานจำนวนมาก เมื่อนักท่องเที่ยวกลุ่มเล็กที่ต้องการทำกิจกรรมเพื่อเข้าถึงประสบการณ์ท้องถิ่นเข้าไปในช่วงเวลาของกลุ่มดูงานในแหล่งท่องเที่ยว มีการจัดการกิจกรรมพร้อมกัน ทำให้ขาดบรรยากาศของการเรียนรู้ นักท่องเที่ยวไม่สามารถทำกิจกรรมเฉพาะกลุ่มเล็กได้เต็มที่ทั้งการฟังบรรยาย การซักถาม การได้ลองทำอย่างค่อยเป็นค่อยไป

1.2.6 เปิดโอกาสให้เยาวชนเข้ามามีบทบาทในการเป็นผู้รวบรวมองค์ความรู้ และเป็นผู้ถ่ายทอดวัฒนธรรม ซึ่งจะช่วยให้สืบทอดวัฒนธรรมให้สืบทอดไปไม่ขาดสาย และยังช่วยสร้างความตระหนักในคุณค่าทางวัฒนธรรมของตนให้แก่เยาวชน

1.2.7 การเสริมสร้างทักษะภาษาอังกฤษให้แก่ผู้สื่อความหมาย ไม่ว่าจะเป็นผู้จัดการวัฒนธรรม ไกด์ท้องถิ่น หรือแม้กระทั่งสมาชิกในชุมชน เพื่อช่วยให้สามารถสื่อความหมาย อธิบายเรื่องราวให้นักท่องเที่ยวได้ ส่วนรูปแบบการบอกเล่าเรื่องราวเพื่อสื่อความหมาย ควรมีการพัฒนารูปแบบให้น่าสนใจ ชวนติดตาม และควรทำป้ายสื่อความหมายเป็นภาษาอังกฤษ เพื่อให้นักท่องเที่ยวสามารถอ่านและทำความเข้าใจเบื้องต้นก่อนฟังการบรรยายหรือร่วมกิจกรรม

1.2.8 การเพิ่มกิจกรรม night life ให้แก่นักท่องเที่ยว เนื่องจากหากกิจกรรมส่วนใหญ่อยู่ในช่วงกลางวัน ในช่วงค่านักท่องเที่ยวจะรู้สึกว่ายาวและอาจเกิดความเบื่อหน่าย ในช่วงค่ำจึงควรมีกิจกรรมการแสดงต่างๆ เพื่อส่งท้ายกิจกรรมในแต่ละวัน

1.2.9 การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว ควรมีความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม เพราะจะช่วยให้มีความยั่งยืนมากขึ้น เช่น การเรียนรู้วิถีชาวนา การทำเกษตรอินทรีย์ นอกจากจะได้เรียนรู้วัฒนธรรมข้าวแล้ว กิจกรรมดังกล่าวสามารถต่อยอดสู่การสร้างมูลค่าทางธุรกิจได้อีกด้วย

1.2.10 การนำเสนออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม แม้จะต้องการนำเสนอความดั้งเดิมของวิถีชีวิต แต่ควรคำนึงถึงสุขอนามัยของนักท่องเที่ยว ดังนั้น อาหาร เครื่องดื่มที่นำมาต้อนรับนักท่องเที่ยวต้องสะอาด แม้จะใส่ในภาชนะที่สะท้อนความเป็นอัตลักษณ์ดั้งเดิมก็ตาม

1.2.11 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว อาทิ อพท. ททท. ควรเข้ามามีบทบาทในการขับเคลื่อนกิจกรรมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของชุมชน ควรให้ความรู้ แนะนำแนวทางที่เหมาะสม เนื่องจากชุมชนมีความเชื่อและศรัทธาในหน่วยงานดังกล่าว จึงพร้อมที่จะขับเคลื่อนตามคำแนะนำและข้อเสนอแนะที่ได้รับ

1.2.12 การเชื่อมโยงกับ DMC ของชุมชนที่จัดการท่องเที่ยว เพื่อประสานความร่วมมือระหว่างกัน เนื่องจากชุมชนบางพื้นที่มีกิจกรรมการท่องเที่ยวที่น่าสนใจจำนวนมาก ผู้จัดการวัฒนธรรมมีความพร้อมในการต้อนรับนักท่องเที่ยว แต่กลับมีนักท่องเที่ยวจำนวนไม่มากนัก ทำให้คนในชุมชนเสียกำลังใจ เช่น กิจกรรมพระพิมพ์มีคนไทยให้ความสนใจน้อยมาก จึงควรมีการกระตุ้นให้นักท่องเที่ยวเกิดความสนใจและเข้ามาทำกิจกรรมในชุมชน โดยอาจมีกิจกรรมพิเศษเพื่อสร้างความดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยว

1.3 จังหวัดสมุทรสงคราม

การจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น ของจังหวัดสมุทรสงคราม ยังพบจุดที่ต้องได้รับการพัฒนาโดยเฉพาะกิจกรรมท่องเที่ยว เน้นการจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม ด้วยการบรรยายและสาธิตเป็นหลัก นักท่องเที่ยวใช้เวลาในการชมมากกว่าได้ลงมือทำด้วยตนเอง และแม้จะมีกิจกรรมให้ทำหลายอย่าง แต่ยังไม่มีความหลากหลาย หรือสร้างความรู้สึที่แตกต่างในแต่ละกิจกรรม จึงทำให้ขาดความน่าสนใจ ส่งผลให้นักท่องเที่ยวไม่สามารถเข้าถึงประสบการณ์ท้องถิ่นได้อย่าง

เต็มที และเมื่อได้ทำการศึกษาแนวทางพัฒนาการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่นของจังหวัดสมุทรสงคราม ควรมีแนวทางดังนี้

1.3.1 การเพิ่มการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม ด้วยการให้นักท่องเที่ยวได้ลงมือทำหรือปฏิบัติในกิจกรรมท่องเที่ยวที่สามารถเข้าถึงประสบการณ์ท้องถิ่นเชิงลึกด้วยตนเอง เช่น เก็บมะพร้าว ขูดมะพร้าว คั้นกะทิ แล้วทำขนม เป็นต้น เพราะส่วนใหญ่กิจกรรมท่องเที่ยวเน้นการบรรยายและสาธิต แล้วให้นักท่องเที่ยวผ่านกิจกรรมหลายอย่างในช่วงเวลาหนึ่งวัน ส่งผลให้นักท่องเที่ยวยังไม่สามารถเข้าถึงวัฒนธรรมท้องถิ่นได้

1.3.2 เพิ่มกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวให้มากขึ้น เป็นการเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้วิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชนด้วยตนเอง เช่น กิจกรรมปั่นจักรยานริมคลอง เป็นต้น

1.3.3 ค้นหาแหล่งท่องเที่ยวและกิจกรรมเพื่อเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวกับจังหวัดข้างเคียง เพื่อให้เกิดทางเลือกแก่นักท่องเที่ยวได้มีโอกาสสัมผัสวัฒนธรรมท้องถิ่นที่หลากหลายผ่านกิจกรรมท่องเที่ยวในลักษณะต่างๆ

1.3.4 การจัดการวัฒนธรรมอาหารท้องถิ่น ด้วยพื้นที่มีทรัพยากรธรรมชาติที่หลากหลายสามารถเป็นวัตถุดิบให้คนในท้องถิ่นได้ทำอาหารที่เป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่นั้น จึงควรจัดการเป็นเมนูอาหารท้องถิ่นเพื่อนำเสนอให้นักท่องเที่ยวได้รับประทานที่หลากหลายตามวัตถุดิบที่มีในท้องถิ่น เช่น ปลาสด ชะคราม มะพร้าว

1.3.5 การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวให้เหมาะสมกับนักท่องเที่ยวแต่ละกลุ่ม และเตรียมพร้อมรับมือจัดการกับนักท่องเที่ยวที่หลากหลาย เพราะนักท่องเที่ยวที่ต้องการเรียนรู้ประสบการณ์ท้องถิ่นมักต้องการท่องเที่ยวแบบสงบ เรียบง่าย ค่อยเป็นค่อยไป มุ่งเน้นเรียนรู้วิถีชีวิต สัมผัสประสบการณ์ แต่ถ้าในชุมชนมีนักท่องเที่ยวทั่วไปเพิ่มจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ จะทำให้นักท่องเที่ยวกลุ่มแรกลดจำนวนลง

1.3.6 การส่งเสริมและพัฒนาความรู้ด้านการสื่อสารภาษาอังกฤษให้แก่ผู้ถ่ายทอดวัฒนธรรม เพื่อช่วยให้การสื่อความหมายกับนักท่องเที่ยวมีความชัดเจนขึ้น และควรมีสื่อการนำเสนอกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่น่าสนใจ

1.3.7 การจัดการวัฒนธรรมต้องคำนึงถึงความปลอดภัยและคำนึงถึงอัตลักษณ์ท้องถิ่น ต้องมีผู้จัดการวัฒนธรรมที่ชัดเจนเพื่อควบคุมดูแลเรื่องความเปลี่ยนแปลงและผลกระทบต่างๆ ที่อาจจะเกิดขึ้นกับอัตลักษณ์หรือวัฒนธรรมชุมชน

1.3.8 ชุมชนที่ประสบความสำเร็จในการจัดการวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว ควรสร้างเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อให้เป็นต้นแบบให้ชุมชนอื่น และสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวระหว่างกัน

1.4 จังหวัดเพชรบุรี

การจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น ของจังหวัดเพชรบุรี ยังพบจุดที่ต้องได้รับการพัฒนาโดยเฉพาะกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น ในจังหวัดเพชรบุรีมี

หลากหลายกิจกรรม แต่ยังไม่ได้อี้อะไรอย่างแพร่หลายให้นักท่องเที่ยวได้สามารถเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวเพื่อทำกิจกรรมท่องเที่ยวได้ และเมื่อได้ทำการศึกษาแนวทางการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่นของจังหวัดเพชรบุรี ควรมีแนวทางดังนี้

1.4.1 ศึกษาพื้นที่ของจังหวัดเพื่อค้นหาแหล่งท่องเที่ยวที่สะท้อนถึงเอกลักษณ์ อัตลักษณ์ วิถีชีวิตและวัฒนธรรมความเป็นเมืองเพชร เพื่อเป็นทางเลือกที่หลากหลายให้นักท่องเที่ยวที่ต้องการท่องเที่ยวเพื่อเข้าถึงประสบการณ์ท้องถิ่นในลักษณะต่างๆ เช่น วิถีตาล มีกิจกรรมท่องเที่ยวการเก็บลูกตาล การเก็บน้ำตาลสด การเคี้ยวตาล การได้รับประทานโดนดทอด เป็นต้น

1.4.2 จัดทำเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่นให้สอดคล้องกับปฏิทินฤดูกาล ด้วยการจำแนกกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแต่ละช่วงฤดูกาล เพื่อให้นักท่องเที่ยวสามารถเลือกทำกิจกรรมได้ตลอดทั้งปีตามช่วงฤดูกาลต่างๆ

1.4.3 การจัดทำฐานข้อมูลและช่องทางการเผยแพร่ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่นที่หลากหลาย เช่น การจัดทำสื่อสารลงเว็บไซต์ แล้วส่งเชื่อมโยงไปยังเว็บไซต์ของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัด และหน่วยงานภาครัฐและเอกชนอื่นที่เกี่ยวข้องได้เป็นแหล่งเผยแพร่

1.4.4 การเชื่อมโยงกิจกรรมการท่องเที่ยวในท้องถิ่นและระหว่างท้องถิ่น เพื่อสร้างโอกาสแก่คนในท้องถิ่นได้มีรายได้ และเกิดการกระจายรายได้ในท้องถิ่น

1.4.5 การพัฒนาศักยภาพการเป็นเจ้าบ้านที่ดีให้คนไทยก่อนรองรับนักท่องเที่ยวต่างประเทศ เพื่อสร้างประสบการณ์การเป็นเจ้าบ้านที่ดี เกิดความมั่นใจ และมีความพร้อมทั้งการนำเสนอกิจกรรมการสื่อสารให้นักท่องเที่ยวต่างประเทศได้เข้าถึงประสบการณ์ท้องถิ่น

1.4.6 การพัฒนาคนในท้องถิ่นให้สามารถทำหน้าที่เป็นมัคคุเทศก์ท้องถิ่น สามารถสื่อสารด้วยภาษาไทย และพัฒนาการสื่อสารด้วยอังกฤษได้อย่างมั่นใจ และเชื่อมั่นได้ว่าไม่มีใครมีความรู้ในวัฒนธรรมท้องถิ่นได้เท่าคนที่เกิดและเติบโตหรือใช้ชีวิตในท้องถิ่น

1.4.7 มัคคุเทศก์คนนอกพานักท่องเที่ยวเข้ามาในท้องถิ่นมีหน้าที่แปลความ วางบทบาทให้ชัดเจนว่าไม่ได้มีหน้าที่บรรยายเอง ต้องให้ความเคารพคนในท้องถิ่นที่มีองค์ความรู้จริงและเชิงลึก โดยให้คนในท้องถิ่นทำหน้าที่บรรยาย และมัคคุเทศก์ทำหน้าที่แปลตาม นักท่องเที่ยวจะได้ความรู้ที่ถูกต้อง และมีส่วนสร้างความภาคภูมิใจ มั่นใจในสิ่งที่คนในท้องถิ่นรู้และนักท่องเที่ยวต่างชาติสนใจ

1.4.8 สร้างความชัดเจนของอัตลักษณ์ของเมืองเพชร ความโดดเด่นเฉพาะที่สามารถพัฒนาเป็นของฝากที่มีหนึ่งเดียวเฉพาะท้องถิ่นเมืองเพชร หรือหากไม่ใช่ของฝากแต่เป็นอาหารท้องถิ่น ต้องมารับประทานในเมืองเพชรเท่านั้นหรือทำอาหารรับประทานเองในเมนูท้องถิ่นที่นั่นเท่านั้น เพื่อสร้างความโดดเด่น เกิดแรงดึงดูดคนที่ต้องการเข้าถึงประสบการณ์ท้องถิ่นโดยเฉพาะ

1.4.9 การพัฒนาสื่อเพื่อถ่ายทอดวัฒนธรรมในท้องถิ่น ด้วยการทำสื่อป้ายมีตัวหนังสือภาษาอังกฤษให้นักท่องเที่ยวได้อ่านหรือเรียนรู้ด้วยตนเองเบื้องต้น ก่อนการรับการถ่ายทอดวัฒนธรรมผ่าน

การพูดหรือบรรยาย สาธิต และการได้ลงมือทำด้วยตนเอง จะทำให้นักท่องเที่ยวเกิดการเรียนรู้ และสามารถเข้าถึงประสบการณ์ท้องถิ่นได้มากขึ้น

1.4.10 การให้บทบาทแก่ผู้สูงอายุในท้องถิ่นกับการเป็นเจ้าบ้านที่ดี ปัจจุบันผู้สูงอายุมีมากในชุมชนที่ควรได้รับโอกาสในการทำกิจกรรมต่างๆ เพื่อเพิ่มคุณค่าในตน และมีคุณภาพชีวิตที่ดี ผู้สูงอายุได้สั่งสมองค์ความรู้ ประสบการณ์ มีวิถีชีวิตวัฒนธรรมท้องถิ่นในตนเองที่ชัดเจน และการให้ผู้สูงอายุมีบทบาทกับการจัดการวัฒนธรรมโดยเฉพาะการเป็นผู้ถ่ายทอดวัฒนธรรม จะสามารถทำให้นักท่องเที่ยวสามารถสัมผัสได้ถึงสิ่งที่เป็นจริง สิ่งที่เป็นวิถีวัฒนธรรม และมีความเชื่อในสิ่งที่สัมผัสได้

1.4.11. การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้นำชุมชนที่ทำการท่องเที่ยว ผู้นำที่ผ่านประสบการณ์หลากหลายทั้งประสบความสำเร็จ ล้มเหลว เจอปัญหา อุปสรรคต่างๆ ในการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนได้มาแบ่งปัน และแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ในการจัดการท่องเที่ยว เพื่อนำมาพัฒนาศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน

1.5 จังหวัดตราด

การจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น ของจังหวัดตราด ยังพบจุดที่ต้องได้รับการพัฒนาโดยเฉพาะชุมชนยังขาดความรู้ในการจัดการท่องเที่ยว แม้จะได้รับการส่งเสริมจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในพื้นที่ แต่ยังขาดความชัดเจนในทิศทาง และขาดประสิทธิภาพในการจัดการท่องเที่ยว จึงส่งผลให้การจัดการกิจกรรมท่องเที่ยวไม่มีความชัดเจนถึงการเป็นกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น อาจพบว่าบางชุมชนมีกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น แต่ยังขาดการจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมทั้งที่เป็นนามธรรมและรูปธรรมให้นักท่องเที่ยวได้เข้าถึงประสบการณ์ท้องถิ่น บางชุมชนปล่อยอิสระให้นักท่องเที่ยวศึกษาวัฒนธรรมด้วยตนเอง แม้จะเป็นวิธีการหนึ่งที่ได้ แต่ยังขาดกลไกเพิ่มเติมที่จะทำให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้วิถีชีวิตวัฒนธรรมท้องถิ่นมากขึ้น และเมื่อได้ทำการศึกษาแนวทางพัฒนาการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่นของจังหวัดตราด ควรมีแนวทางดังนี้

1.5.1 การมีผู้จัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวที่ชัดเจน การจัดการท่องเที่ยวต้องมีกลุ่มคนร่วมวางแผนโครงสร้าง วางระบบงาน และดำเนินการร่วมกัน สิ่งสำคัญต้องมีเจ้าภาพที่ชัดเจน หากเมื่อต้องการให้นักท่องเที่ยวได้เข้าถึงวิถีชีวิตวัฒนธรรมผ่านการสร้างเสริมประสบการณ์ท้องถิ่น ผู้จัดการวัฒนธรรมต้องมีบทบาทในการร่วมวิเคราะห์ค้นหาวัฒนธรรม และการรวบรวมองค์ความรู้ เพื่อให้มีการถ่ายทอดวัฒนธรรมได้อย่างรอบด้าน น่าสนใจ จนนำไปสู่ความสนใจในการทำกิจกรรมท่องเที่ยวต่างๆ ของท้องถิ่น

1.5.2 รวบรวมองค์ความรู้วัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ชุมชนมีวิถีชีวิตวัฒนธรรม แหล่งประวัติศาสตร์ สถานที่สำคัญที่มีเรื่องเล่าหรือเรื่องราว ภูมิปัญญาต่างๆ มากมาย การรวบรวมองค์ความรู้ต่างๆ ในสิ่งที่คนในท้องถิ่นคิดว่าสำคัญ สามารถแสดงถึงตัวตนของชุมชน จะทำให้นักท่องเที่ยวที่ได้รับการถ่ายทอดความรู้จะเกิดความทรงจำหรือการจดจำต่อพื้นที่ มีความรู้ความเข้าใจในวิถีชีวิตและ

วัฒนธรรมท้องถิ่น จนสามารถไปบอกเล่าหรือสื่อสารต่อนักท่องเที่ยวคนอื่นได้เข้ามาท่องเที่ยวในท้องถิ่นในอนาคต

1.5.3 รวบรวมวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม ให้ท้องถิ่นสามารถถ่ายทอดให้แก่นักท่องเที่ยวได้ เข้าถึงประสบการณ์ด้านจิตใจ ผ่านเรื่องราว เรื่องเล่าในความเชื่อที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่น เพื่อให้การเข้าถึงประสบการณ์ท้องถิ่นมีความหลากหลายมากขึ้น

1.5.4 จัดทำสื่อความรู้วัฒนธรรมให้แก่นักท่องเที่ยว การเข้าถึงประสบการณ์ท้องถิ่นในแหล่งท่องเที่ยวเกาะกูด ด้วยการได้เดินชมโดยรอบชุมชน ได้เห็นวิถีชีวิตวัฒนธรรมของท้องถิ่น มีหลายสิ่งที่นักท่องเที่ยวอยากรู้แต่ไม่สามารถสื่อสารกับคนในท้องถิ่นได้ การได้มีป้ายสื่อความรู้ด้วยภาษาอังกฤษตามจุดต่างๆของชุมชน จะทำให้นักท่องเที่ยวสามารถได้ความรู้เบื้องต้นด้วยตนเอง

1.5.5 การพัฒนาทักษะเรื่องการเล่าเรื่องและสื่อความหมายให้โดดเด่นน่าสนใจ เนื่องจากตราดเป็นพื้นที่ซึ่งมีวัฒนธรรมที่หลากหลาย ทั้งกลุ่มชาติพันธุ์ของวิถีคนบนเกาะล้วนมีอัตลักษณ์และเสน่ห์ หากมีการเล่าเรื่องราวและสื่อความหมายได้ดีย่อมสร้างประสบการณ์ท้องถิ่นและความประทับใจให้แก่ นักท่องเที่ยว เช่น พื้นที่อ่าวใหญ่นักท่องเที่ยวจะได้เห็นวิถีประมงพื้นบ้าน แต่ยังไม่มีการบอกเล่าเรื่องราว การอธิบายข้อมูลในเชิงวัฒนธรรมเป็นสิ่งสำคัญ เนื่องจากมีข้อมูลเชิงลึกและรายละเอียด จึงควรมี กระบวนการให้คนในชุมชนได้บอกเล่าเรื่องราวของตน นอกจากจะช่วยเพิ่มสีสันในการสื่อความหมาย เรื่องราวแล้ว ยังสร้างความภาคภูมิใจในวิถีของตนให้แก่คนในพื้นที่อีกด้วย

1.5.6 การสื่อสารให้นักท่องเที่ยวเข้าใจเพื่อให้เข้าถึงประสบการณ์ท้องถิ่น การได้ชมวิถีชีวิต ความเรียบง่ายที่เป็นวิถีแบบ slow life เป็นการซึมซับบรรยากาศและดื่มด่ำกับความเป็นชาวบ้านที่ไร้การปรุงแต่ง โดยไม่ต้องทำกิจกรรมใดๆ ซึ่งการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวควรมีการคัดกรองนักท่องเที่ยวที่ชื่นชอบ การท่องเที่ยวในลักษณะเช่นนี้ เพราะจะช่วยให้ทั้งนักท่องเที่ยวและชุมชนต่างได้รับประโยชน์ร่วมกัน

1.5.7 การจัดการที่พักในชุมชนให้นักท่องเที่ยวเข้าถึงประสบการณ์ท้องถิ่น ที่พักในชุมชนมีทั้งให้นักท่องเที่ยวพักในบ้านพักของชาวบ้าน โดยมีการแบ่งพื้นที่ในบ้านสร้างความเป็นส่วนตัวแก่นักท่องเที่ยว และมีลักษณะสร้างบ้านพักแยกออกจากตัวบ้านของเจ้าบ้าน การให้นักท่องเที่ยวเข้าถึงประสบการณ์ท้องถิ่น จึงมีความแตกต่างกัน เจ้าบ้านจึงต้องมีกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวได้มาทำร่วมกับเจ้าบ้าน เช่น การประกอบอาหารและรับประทานอาหารร่วมกัน

1.5.8 สร้างกิจกรรมท่องเที่ยวเชื่อมโยงวิถีชีวิตวัฒนธรรมกับระบบนิเวศ ด้วยความโดดเด่นของพื้นที่จังหวัดตราด ซึ่งมีเกาะจำนวนมาก มีพื้นที่ป่าชายเลน และแนวปะการัง การมีกิจกรรมท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงกับระบบนิเวศ จะสร้างความหลากหลายและทางเลือกให้กับนักท่องเที่ยวมากขึ้น และยังสามารถทำให้นักท่องเที่ยวได้เข้าใจถึงระบบการอนุรักษ์ธรรมชาติกับความอุดมสมบูรณ์ให้คนในท้องถิ่นได้มีอาหารทะเลรับประทานและสร้างรายได้ให้แก่คนในท้องถิ่นอย่างไม่สิ้นสุด และสร้างความตระหนักต่อการร่วมรักษาสีน้ำเงินให้แก่นักท่องเที่ยว

1.5.9 สร้างเครือข่ายกลุ่มการท่องเที่ยวของท้องถิ่น แนะนำกิจกรรมท่องเที่ยว การส่งต่อนักท่องเที่ยว การมีเส้นทางท่องเที่ยวเชื่อมโยงกัน จะสามารถกระจายรายได้ให้แก่คนในท้องถิ่น และ

การสร้างโอกาสหรือทางเลือกให้แก่นักท่องเที่ยวมากขึ้น เช่น ทำกิจกรรมที่ชุมชนหนึ่ง แต่ไปนอนที่พักในชุมชนอีกชุมชนหนึ่ง เป็นต้น

1.5.10 ความชัดเจนในทิศทางการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและชุมชน ควรทำความเข้าใจการพัฒนาที่ยั่งยืนเพื่อช่วยเอื้อประโยชน์ให้ชุมชนอย่างแท้จริง และมีการพูดคุยหารือกันถึงแนวทางในการจัดการท่องเที่ยวให้ชัดเจนถึงทิศทาง เป้าหมายในอนาคตร่วมกัน

1.5.11 การทำงานเชื่อมประสานกันของหน่วยงานต่างๆ ที่ทำงานเกี่ยวกับการท่องเที่ยว เพื่อช่วยให้ชุมชนไม่สับสนและขับเคลื่อนการท่องเที่ยวได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

1.5.12 บทบาทการส่งเสริมการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวของหน่วยงานในพื้นที่ หลังจากส่งเสริมให้มีการจัดตั้งกลุ่มท่องเที่ยวของท้องถิ่นแล้ว กลุ่มยังขาดระบบการจัดการที่เข้มแข็ง หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวควรสร้างความต่อเนื่องในการพัฒนาศักยภาพกลุ่มที่ให้มีระบบการจัดการท่องเที่ยวที่ดี และมีความพร้อมรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น จากนั้นจึงปรับบทบาทเป็นพี่เลี้ยงคอยให้คำแนะนำแก่กลุ่มท่องเที่ยวของท้องถิ่นได้จัดการตนเองได้อย่างเข้มแข็ง

1.6 จังหวัดชุมพร-ระนอง

การจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น ของจังหวัดชุมพร-ระนอง ยังพบจุดที่ต้องได้รับการพัฒนาโดยเฉพาะการจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่จังหวัดที่มีผู้จัดการวัฒนธรรมที่เป็นชุมชน และผู้ประกอบการทั้งคนในท้องถิ่น และคนนอกท้องถิ่น ต่างมีเป้าหมายของตนเอง แม้จะเป็นข้อดีของการมีทางเลือกกิจกรรมท่องเที่ยวที่หลากหลายให้แก่นักท่องเที่ยว แต่สิ่งที่น่าห่วงคือการจัดการวัฒนธรรมเพื่อนำเสนอผ่านกิจกรรมท่องเที่ยวอาจไม่สะท้อนวัฒนธรรมท้องถิ่นที่แท้จริง และยังพบถึงการพัฒนาองค์ความรู้ในวัฒนธรรมเชิงลึกทั้งวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรมและวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรมเพื่อถ่ายทอดให้แก่นักท่องเที่ยวได้เข้าถึงประสบการณ์ท้องถิ่น และเมื่อได้ทำการศึกษาแนวทางการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่นของจังหวัดชุมพร-ระนอง ควรมีแนวทางดังนี้

1.6.1 การทำความเข้าใจและสร้างจิตสำนึกร่วมกันเพื่อให้มองเป้าหมายไปในทิศทางเดียวกัน เนื่องจากมีคนนอกพื้นที่เข้าไปเป็นผู้ประกอบการในพื้นที่ท่องเที่ยว เช่น บนเกาะพะลวยที่มีผู้ประกอบการเป็นคนนอกพื้นที่เข้าไปทำรีสอร์ท แต่เห็นคุณค่าการอนุรักษ์ร่วมกันกับคนในพื้นที่และพยายามอนุรักษ์ประเพณีดั้งเดิมของชุมชน ทำให้ไม่เกิดความขัดแย้ง และยังช่วยเรื่องการสื่อความหมายให้นักท่องเที่ยวเข้าใจวิถีและอัตลักษณ์ชุมชนมากยิ่งขึ้น

1.6.2 การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชน คณะทำงานและผู้จัดการวัฒนธรรมต้องมีความเข้าใจและชัดเจนในหลักการเกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างแท้จริง มีการบริหารจัดการที่โปร่งใส เมื่อมีการท่องเที่ยวเข้ามามากขึ้น สมาชิกในชุมชนต้องพยายามรักษาจุดยืนของตน ไม่ไหลไปตามกระแส และเมื่อเกิดความแตกแยก เครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนต้องพยายามสร้างความเข้าใจพยายามแสวงจุดร่วม สงวนจุดต่าง ชุมชนต้องพยายามการรักษาตัวตนและต้องเข้าใจการพัฒนาที่ยั่งยืนของตนเอง

1.6.3 พัฒนาบุคลากรในท้องถิ่นให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น หากมีความรู้ความเข้าใจจะสามารถจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมที่มีอยู่แล้วในท้องถิ่นได้ถูกต้อง และสามารถสร้างความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อให้นักท่องเที่ยวมีทางเลือกในการทำกิจกรรมได้เข้าถึงประสบการณ์ท้องถิ่นต่างๆ

1.6.4 พัฒนาทักษะด้านการสื่อความหมายของมัคคุเทศก์ เนื่องจากระนองมีวิถีชีวิตที่น่าสนใจเป็นจุดที่เป็นรอยต่อกับประเทศพม่า มีการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมไทยกับพม่าที่เป็นอัตลักษณ์เฉพาะชัดเจน หากมีการเล่าเรื่องเรียงร้อยเรื่องราวได้น่าสนใจจะทำให้นักท่องเที่ยวเข้าใจและได้รับประสบการณ์ท้องถิ่นได้มากยิ่งขึ้น

1.6.5 การสื่อความหมายทางวัฒนธรรมที่ชัดเจนและถูกต้อง เช่น วัฒนธรรมการกินอาหารของคนไทยที่กินรวมกัน นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติบางชาติไม่เข้าใจ การมีข้อมูลที่ถูกต้องให้แก่นักท่องเที่ยวก่อน โดยสื่อสารอาจเป็นคนในท้องถิ่น หรือบริษัททัวร์ รวมทั้งการเพิ่มช่องทางการสื่อสารให้เข้าถึงกลุ่มนักท่องเที่ยวอิสระ จะทำให้นักท่องเที่ยวได้เข้าใจ และพร้อมเรียนรู้วัฒนธรรมตามวิถีที่เป็นจริงของท้องถิ่น

1.6.6 พัฒนาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยว ด้วยความร่วมมือจากสถาบันการศึกษาร่วมกับชุมชนหรือท้องถิ่น เพื่อให้มีข้อมูลเชิงลึก มีความถูกต้องและความน่าเชื่อถือ รวมทั้งการพัฒนาช่องทางการเผยแพร่ข้อมูลเพื่อสื่อสารให้กับนักท่องเที่ยวได้เข้าถึงในหลากหลายลักษณะหรือหลากหลายช่องทาง

1.6.7 ส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เกี่ยวกับผู้สูงอายุในจังหวัด จากผลการศึกษาการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวของเกาะพยามที่มุ่งเน้นให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในกิจกรรมท่องเที่ยว เช่น การทำเกษตรอินทรีย์ และกิจกรรมการดูแลสุขภาพ สามารถเป็นตัวอย่างให้แก่พื้นที่อื่นๆได้นำไปเป็นแนวทาง เพื่อสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีให้แก่ผู้สูงอายุที่มีจำนวนมากขึ้นในชุมชนท้องถิ่น

1.6.8 การสื่อสารการร่วมกันดูแลรักษาความสะอาดในแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ให้ชัดเจน ควรมีป้ายสื่อความหมายเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้ทราบข้อมูลเกี่ยวกับวิถีปฏิบัติในชุมชนและสิ่งที่พึงระวัง เช่น บ่อน้ำร้อน ควรมีป้ายสื่อความหมายเกี่ยวกับการปฏิบัติเพื่อสุขอนามัย เป็นต้น

1.6.9 การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวให้มีความหลากหลาย เช่น ในโซนตะวันตก พื้นที่อำเภอสวีของจังหวัดชุมพรมีทรัพยากรวัฒนธรรม วิถีเกษตรกรรม ถ้ำน้ำลอด ถ้ำโบราณคดี (ลูกปัดของมนุษย์ถ้ำ) เป็นต้น ควรพัฒนาให้เป็นหนึ่งในเส้นทางท่องเที่ยว และในโซนทางใต้ของจังหวัดชุมพร มีการปลูกชิงช้า ตะไคร้สามารถนำมาทำเป็นเครื่องแกง และสร้างกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมได้

1.6.10 การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมคำนึงถึงผลกระทบจากการท่องเที่ยว เช่น การจัดสิ่งอำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวอาจประทับใจ แต่อาจสร้างการเปลี่ยนแปลงต่อวัฒนธรรมของชุมชน หรือทรัพยากรต่างๆของชุมชน ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญต่อการใช้ชีวิตของคนในชุมชน และเมื่อการเปลี่ยนแปลงปรากฏชัด วัฒนธรรมหรือทรัพยากรต่างๆของชุมชนได้ลดลงหรือลดคุณค่าลง นักท่องเที่ยวอาจจะไม่พึงพอใจและไม่ประทับใจจนไม่เข้ามาในชุมชนอีก

1.6.11 พัฒนาของฝากหรือของที่ระลึกสะท้อนถึงอัตลักษณ์ของจังหวัดระนอง เพื่อให้เป็นสิ่งที่สามารถสื่อสารออกไปยังสังคมถึงอัตลักษณ์ของท้องถิ่น และการสร้างความสนใจ ดึงดูดใจให้คนที่ได้รับของฝากแล้วยังไม่เคยมาเที่ยว ได้เข้ามาสัมผัสถึงอัตลักษณ์ที่แท้จริงของจังหวัดด้วยตนเอง อีกทั้งยังสามารถสร้างภาพจำของจังหวัดระนองให้นักท่องเที่ยว

1.6.12 การสนับสนุนงบประมาณหรือการส่งเสริมจากหน่วยงานภาครัฐ เพื่อใช้ในการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของผู้ประกอบการเอกชน เพื่อให้สามารถมีการจัดการวัฒนธรรม การจัดกิจกรรมและการบริการต่างๆ ให้นักท่องเที่ยวได้เข้าถึงประสบการณ์ท้องถิ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งการเชื่อมโยงธุรกิจการท่องเที่ยวของท้องถิ่นและการเชื่อมโยงเส้นทางการท่องเที่ยวระหว่างผู้ประกอบการเอกชนกับท้องถิ่น เพื่อเป็นทางเลือกและโอกาสให้นักท่องเที่ยวสามารถทำกิจกรรมในท้องถิ่นได้อย่างเต็มที่

1.7 จังหวัดพังงา

การจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น ของจังหวัดพังงา ยังพบจุดที่ต้องได้รับการพัฒนาโดยเฉพาะการบริหารจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่ตะกั่วป่า ยังขาดประสิทธิภาพในการจัดการกลุ่ม จัดการวัฒนธรรม และการจัดการกิจกรรมท่องเที่ยว จึงส่งผลต่อการทำให้นักท่องเที่ยวเข้าถึงวิถีชีวิตวัฒนธรรมและประสบการณ์ท้องถิ่นได้อย่างแท้จริง และเมื่อได้ทำการศึกษาแนวทางการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่นของจังหวัดพังงา ควรมีแนวทางดังนี้

1.7.1 การบริหารจัดการพื้นที่ตะกั่วป่าให้เป็นพิพิธภัณฑ์มีชีวิต เนื่องจากการนำเสนอเรื่องราวยังขาดเสน่ห์และความน่าสนใจ ในพื้นที่ที่มีการรวมกลุ่มและมีทรัพยากรการท่องเที่ยว แต่ยังขาดแนวคิดในเรื่องการจัดการ จึงควรมีการไปศึกษาดูงานยังแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ที่น่าสนใจ เช่น สามชุก ตลาดร้อยปี ที่ขับเคลื่อนโดยกลุ่มผู้สูงอายุ เพื่อนำมาถกเถียงและปรับความคิดให้เหมาะสมกับชุมชนของตน

1.7.2 จัดกิจกรรมท่องเที่ยวให้มีส่วนอนุรักษ์วัฒนธรรม การนำเสนอกิจกรรมท่องเที่ยวใช้เป็นเครื่องมือให้คนในท้องถิ่นได้เกิดความรู้สึกร่วมของความภาคภูมิใจในสิ่งที่ชุมชนมี จนทำให้คนต่างชาติต่างภาษาเข้ามาถึงชุมชนเพื่อมาเรียนรู้ การให้หลายรุ่นหรือหลายกลุ่มคนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการกิจกรรมท่องเที่ยว ยังส่งเสริมให้คนในชุมชนร่วมกันอนุรักษ์วัฒนธรรมของชุมชนให้คงอยู่ต่อไป

1.7.3 การท่องเที่ยวเป็นอาชีพเสริมและสร้างการกระจายรายได้แก่คนในท้องถิ่น กิจกรรมท่องเที่ยวต่างๆ ควรมีความหลากหลายและให้โอกาสคนในท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในการเป็นผู้จัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยว ผ่านการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวในลักษณะต่างๆตามความพร้อมตามวิถีชีวิตของแต่ละครัวเรือน เช่น กิจกรรมทำขนมท้องถิ่น กิจกรรมทำอาหารท้องถิ่น กิจกรรมบ้านพักในชุมชน กิจกรรมหัตถกรรม กิจกรรมแปรรูปอาหาร เป็นต้น

1.7.4 การเป็นเจ้าบ้านที่ดี เปิดบ้านให้นักท่องเที่ยวได้ชมและพร้อมให้ข้อมูล ความรู้วิถีชีวิตวัฒนธรรมท้องถิ่น เนื่องจากเมืองตะกั่วป่าเป็นเมืองปิด อยู่ไกลจากถนนสายหลัก หากนักท่องเที่ยวมาเดินดู

บ้าน คูเมืองนักท่องเที่ยวจะได้อะไรไม่มาก แต่ถ้านักท่องเที่ยวมาเจอกับผู้คนตะกั่วป่า มานั่ง มาพูด มาคุย กับคนในชุมชนพวกเขาจะได้เห็นและเข้าใจความเป็นตะกั่วป่ามากขึ้น

1.7.5 สร้างความตระหนักในคุณค่าของวัฒนธรรมให้กับสมาชิกในชุมชนและคนรุ่นใหม่ เนื่องจากวัฒนธรรมหรือประวัติศาสตร์ระยะสั้นบางอย่างที่อาจสูญหายไปตามกาลเวลาหากไม่ได้รับความใส่ใจและฟื้นฟู เช่น ผ้าทอซาโอริ เป็นต้น

1.7.6 การจัดเส้นทางท่องเที่ยวให้เหมาะสม เนื่องจากเส้นทางท่องเที่ยวระหว่างแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมกับแหล่งท่องเที่ยวอื่นอาจไม่เอื้อต่อกัน การเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวอื่น อาจทำให้นักท่องเที่ยวไม่สามารถย้อนกลับมาที่แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมได้ และอาจไม่มีเวลามากพอสำหรับการทำกิจกรรมที่สร้างประสบการณ์ท้องถิ่น

1.7.7 สถาบันการศึกษาที่เข้ามาทำวิจัยหรือจัดโครงการต่างๆ ในพื้นที่ ควรชักชวนชุมชนให้ร่วมกันคิดและหาแนวทางเชื่อมโยงงานวิจัยต่างๆ กับการพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมให้ชัดเจนเป็นรูปธรรม

1.8 จังหวัดนครศรีธรรมราช

การจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น ของจังหวัดนครศรีธรรมราช ยังพบจุดที่ต้องได้รับการพัฒนาโดยเฉพาะการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวยังไม่มีหลากหลาย และการจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมยังขาดองค์ความรู้รอบด้านที่น่าสนใจ และเมื่อได้ทำการศึกษาแนวทางพัฒนาการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่นของจังหวัดนครศรีธรรมราช ควรมีแนวทางดังนี้

1.8.1 การทำความเข้าใจและให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยวให้ชัดเจนถึงเป้าหมายในการดำเนินกิจกรรมทางวัฒนธรรม ซึ่งผู้จัดการวัฒนธรรมบางกลุ่มอาจมีเป้าหมายในการนำเสนอข้อมูลทางวัฒนธรรมของตนเองที่เด่นชัด เช่น หนึ่งตะลุง (สุชาติ) ที่มุ่งเน้นการอนุรักษ์ จึงไม่ต้องการปรับเปลี่ยนกิจกรรมใดๆ เพื่อความร่วมมือ

1.8.2 การพูดคุยทำความเข้าใจกับผู้จัดการวัฒนธรรม เพื่อเสนอแนะแนวทางในการนำเสนอข้อมูลทางวัฒนธรรมให้เหมาะสม หากผู้จัดการวัฒนธรรมมีความเชื่อมั่นในตนเองมากเกินไป ย่อมทำให้ข้อมูลทางวัฒนธรรมบางอย่างถูกละเลย เนื่องจากผู้จัดการวัฒนธรรมต้องการนำเสนอในมุมมองของตนเท่านั้น จนอาจทำให้วัฒนธรรมบางอย่างถูกละเลยจนน่าเสียดาย

1.8.3 พัฒนาการสื่อสารภาษาอังกฤษให้แก่ผู้จัดการวัฒนธรรมหรือผู้สื่อความหมาย โดยเฉพาะเยาวชนหรือคนรุ่นใหม่เพื่อช่วยให้สามารถเข้ามาสื่อสารภาษาต่างประเทศให้แก่นักท่องเที่ยวได้

1.8.4 การนำเสนอเส้นทางท่องเที่ยวที่หลากหลายเพื่อเป็นทางเลือกแก่นักท่องเที่ยว โดยให้ท้องถิ่นสะท้อนตัวตนและกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่ตนต้องการนำเสนอและสร้างกิจกรรมอย่างที่ต้องการเพื่อให้ให้นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์ท้องถิ่นที่หลากหลาย ในขณะเดียวกันชุมชนได้เก็บรักษาอัตลักษณ์ท้องถิ่นโดยผ่านกิจกรรมทางการท่องเที่ยว

1.8.5 หน่วยงานภาครัฐสนับสนุนกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชน เพื่อเชื่อมต่อแหล่งท่องเที่ยวที่มีความห่างไกลกันให้สามารถเชื่อมต่อเข้าหากันได้อย่างเหมาะสม เนื่องจากรอยต่อจากแหล่งท่องเที่ยวแต่ละจุดค่อนข้างห่างไกลกัน

1.9 จังหวัดตรัง

การจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น ของจังหวัดตรัง ยังพบจุดที่ต้องได้รับการพัฒนาโดยเฉพาะยังขาดประสิทธิภาพในการจัดการของกลุ่มคนในท้องถิ่นและผู้ประกอบการคนในท้องถิ่นของเมืองเก่าตรังและเมืองกันตัง ในการจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรม และการจัดการกิจกรรมท่องเที่ยว จึงส่งผลต่อการทำให้นักท่องเที่ยวเข้าถึงวิถีชีวิตวัฒนธรรมและประสบการณ์ท้องถิ่นได้อย่างแท้จริง และได้ทำการศึกษาแนวทางการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่นของจังหวัดตรัง ควรมีแนวทางดังนี้

1.9.1 การประชุมหารือกันของผู้จัดการวัฒนธรรมและชุมชน เพื่อความชัดเจนว่าต้องการนักท่องเที่ยวกลุ่มใด ลักษณะใด เพื่อจะได้ไม่กระทบกับอัตลักษณ์ของชุมชน และคนในชุมชนจะสามารถเตรียมความพร้อมเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวกลุ่มดังกล่าวได้อย่างเหมาะสม

1.9.2 การประชุมเพื่อหารือระหว่างสมาชิกในชุมชน ว่าวัฒนธรรมที่เหมาะสมกับการท่องเที่ยวคืออะไร และควรนำเสนอออกมาในแง่มุมใด เพื่อให้สมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วม และไม่ขัดต่อความคิด ความเชื่อที่หลากหลายในชุมชน

1.9.3 พัฒนาการจัดการสื่อความหมาย ทั้งการเล่าเรื่องเพื่อให้มีความดึงดูดน่าสนใจ และสื่อสารข้อมูลทางวัฒนธรรมได้ชัดเจน

1.9.4 พัฒนาทักษะภาษาอังกฤษให้แก่ผู้สื่อความหมายและสมาชิกในชุมชนเพื่อช่วยให้สามารถสื่อสารกับนักท่องเที่ยวได้ชัดเจนขึ้น

1.9.5 การประชาสัมพันธ์ให้เห็นวิถีวัฒนธรรมที่โดดเด่นของชุมชน เช่น ชุมชนที่ผสมผสานวัฒนธรรมจีน มุสลิม คริสต์ เข้าด้วยกันอย่างลงตัว มีการจัดการและกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ เช่น การแจ้งรายละเอียดงานศพโดยนำไปติดที่ร้านต้มยำ แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกันของคนในชุมชน

1.9.6 การปรับตัวและประยุกต์สินค้าทางวัฒนธรรมให้เหมาะสมกับยุคสมัย โดยมีการมองช่องทางในด้านการตลาดควบคู่ไปด้วย โดยมีฐานคิดจากสินค้าดั้งเดิม เช่น การประยุกต์เค้กตรัง โดยนำมาทำเป็นคัพเค้กหรือทำเป็นเค้กหน้ามะพร้าว เป็นต้น

1.9.7 ภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวให้ชัดเจนและโดดเด่นมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะชุมชนที่มีความเข้มแข็งทั้งในด้านวัฒนธรรมและการจัดการตนเอง เนื่องจากชุมชนมีความพร้อม รอเพียงการกระตุ้นและสนับสนุนเท่านั้น

1.9.8 การให้ความสำคัญกับกิจกรรมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและประสบการณ์ท้องถิ่นของภาครัฐ เนื่องจากเป็นวิถีที่สะท้อนตัวตนของคนในพื้นที่ได้ชัดเจน ทั้งนี้สามารถดำเนินการควบคู่ไปกับการสนับสนุนกิจกรรมการท่องเที่ยวทางทะเลที่สามารถเชื่อมโยงวิถีชีวิตประมงเข้ามาเกี่ยวข้องได้ด้วย

1.10 จังหวัดเลย

การจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น ของจังหวัดเลย ยังพบจุดที่ต้องได้รับการพัฒนาโดยเฉพาะการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่นขาดการร้อยเรียงและเชื่อมต่อกิจกรรมท่องเที่ยวในพื้นที่เข้าด้วยกัน การถ่ายทอดวัฒนธรรมจึงไม่สามารถสะท้อนวิถีชีวิตวัฒนธรรมในองค์รวมของความเป็นท้องถิ่นได้ และเกิดความขัดแย้งในการดึงนักท่องเที่ยวมาทำกิจกรรมท่องเที่ยวเฉพาะกลุ่มตน ส่งผลทำให้ไม่สามารถกระจายรายได้ในท้องถิ่น และเมื่อได้ทำการศึกษาแนวทางพัฒนาการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่นของจังหวัดเลย ควรมีแนวทางดังนี้

1.10.1 การร่วมกันของชุมชน ท้องถิ่น ผู้ประกอบการในพื้นที่ เพื่อร่วมวางทิศทางการจัดการท่องเที่ยวร่วมกัน ทำความเข้าใจอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนเองให้ชัดเจน เพื่อช่วยให้ชุมชนสามารถนำเสนออัตลักษณ์ของตนแก่นักท่องเที่ยวได้อย่างมีเสน่ห์ น่าสนใจและเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างชุมชนและนักท่องเที่ยว เกิดการเชื่อมโยงกิจกรรมท่องเที่ยว การส่งต่อ การเอื้อประโยชน์ต่อกัน เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้วิถีชีวิตวัฒนธรรมและเข้าถึงประสบการณ์ท้องถิ่นได้

1.10.2 การรักษาตัวตนและอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชน โดยหลีกเลี่ยงกิจกรรมที่อาจทำให้วัฒนธรรมดั้งเดิมเปลี่ยนแปลงไป และควรวางแนวทางที่เหมาะสมในการอนุรักษ์และธำรงวัฒนธรรมดั้งเดิมไว้ เช่น การตัดกบตรในพื้นที่เชิงคานาที่เริ่มเปลี่ยนแปลงไป การต้านทานความเปลี่ยนแปลงอาจเป็นเรื่องยาก เพราะต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายภาคส่วน ดังนั้นอาจต้องมีการทำเขตพื้นที่ (zoning) เพื่อแบ่งพื้นที่ที่เป็นเขตอนุรักษ์ไว้ดั้งเดิมให้ชัดเจน และควรมีการให้ข้อมูลทางวัฒนธรรมที่ถูกต้องแก่นักท่องเที่ยว

1.10.3 ผู้จัดการวัฒนธรรมและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องร่วมกันหาวิธีการหรือแนวทางในการนำเสนอข้อมูลทางวัฒนธรรมให้โดดเด่น น่าสนใจ เพราะหากการนำเสนอขาดความดึงดูดใจย่อมทำให้ข้อมูลที่มีความสำคัญถูกลดทอนคุณค่าลงได้ เช่น เรื่องราวเกี่ยวกับผีตาโขนที่นำเสนอในพิพิธภัณฑ์ มุ่งเน้นการนำเสนอข้อมูลมากเกินไป จนขาดการร้อยเรียงเรื่องราวที่น่าสนใจ จึงทำให้พิพิธภัณฑ์อัดแน่นด้วยข้อมูล แต่ขาดเสน่ห์ในการนำเสนอ เป็นต้น

1.10.4 การประสานความเข้าใจและพยายามขจัดหรือลดความขัดแย้ง โดยอาจมีหน่วยงานหรือผู้ทำหน้าที่ประนีประนอม การจัดการวัฒนธรรมควรได้รับความร่วมมือจากหลายภาคส่วน จึงจะเกิดความสมบูรณ์ในด้านข้อมูลและกิจกรรม หากเกิดความขัดแย้งเกิดขึ้นย่อมทำให้การจัดการวัฒนธรรมในบางส่วนมีปัญหา เช่น บ้านนาป่าหนาด ที่เกิดความขัดแย้งขึ้นในชุมชน จนทำให้ไม่เกิดการเชื่อมประสานกิจกรรมการท่องเที่ยวระหว่างกลุ่มต่างๆ นักท่องเที่ยวจึงไม่สามารถได้ข้อมูลกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เป็น

ระบบ พิพริทัศน์ไทดำมีการจัดการรับนักท่องเที่ยวแบบเบ็ดเสร็จไม่ส่งต่อไปสู่ฐานกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน จึงเกิดปัญหาขึ้นทั้งเรื่องวิธีการจัดการและผลประโยชน์ จึงควรสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวเพื่อนำเสนอ ความเป็นชาติพันธุ์ให้นักท่องเที่ยวได้เห็นภาพการท่องเที่ยวเชิงลึก โดยต้องขจัดความขัดแย้งให้ได้ เพื่อเกิด การประสานประโยชน์ร่วมกันได้

1.10.5 ส่งเสริมสินค้าและผลิตภัณฑ์ชุมชนที่สะท้อนอัตลักษณ์ของท้องถิ่นให้มีความ หลากหลาย การจัดทำสินค้าหรือของที่ระลึกควรมีหลายรูปแบบเพื่อตอบสนองความต้องการของ นักท่องเที่ยวที่แตกต่างกัน มีการใช้ความคิดสร้างสรรค์หรืออาจใช้นวัตกรรมเข้ามาช่วยในการออกแบบ สินค้าทางวัฒนธรรมไม่จำเป็นต้องมีลักษณะเป็นแบบดั้งเดิมเพียงอย่างเดียว แต่อาจมีทั้งแบบดั้งเดิม ร่วม สมัย และทันสมัย โดยมีฐานคิดจากอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชน

1.10.6 เพิ่มจุดท่องเที่ยวระหว่างทางที่สะท้อนความเป็นตัวตนของพื้นที่ ในพื้นที่ที่แหล่ง ท่องเที่ยวแต่ละจุดค่อนข้างห่างไกลกัน ควรเชื่อมโยงวัฒนธรรมระหว่างแหล่งท่องเที่ยวที่ห่างไกลกัน ช่วยให้ กิจกรรมการท่องเที่ยวไม่กระจุกตัวอยู่ในแหล่งท่องเที่ยวหลักมากเกินไป นักท่องเที่ยวจะได้รับประสบการณ์ ท้องถิ่นที่หลากหลายมากขึ้น และไม่เบื่อหน่ายในการเดินทาง เช่น การเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวระหว่างภู เรือและด่านซ้าย ควรเพิ่มจุดท่องเที่ยวระหว่างทางที่สะท้อนความเป็นตัวตนของจังหวัดเลย เป็นต้น

1.10.7 การแนะนำอาหารท้องถิ่น จัดประเภทอาหารท้องถิ่นให้เหมาะกับนักท่องเที่ยวแต่ละ กลุ่ม และให้นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์ท้องถิ่นที่เหมาะสม ก่อนจะรับนักท่องเที่ยว จึงควรมีการประชุม เตรียมความพร้อม ทั้งเพื่อซักซ้อมทำความเข้าใจในตนเองและเตรียมอาหารที่เหมาะสมสำหรับนักท่องเที่ยว ร่วมกันคิดรายการอาหารที่สะท้อนอัตลักษณ์ของตนและเตรียมรับมือหากนักท่องเที่ยวไม่สามารถ รับประทานอาหารท้องถิ่นได้

1.10.8 จัดตั้งศูนย์ประสานงานการท่องเที่ยวหรือจุดประชาสัมพันธ์แนะนำการท่องเที่ยว เพื่อให้นักท่องเที่ยวสามารถเข้าถึงข้อมูลการท่องเที่ยวเชิงลึกได้ เนื่องจากนักท่องเที่ยวที่มากับกลุ่มทัวร์จะมี ข้อมูลการท่องเที่ยวค่อนข้างละเอียด แต่นักท่องเที่ยวแบบ FIT มักไม่ค่อยมีข้อมูลเชิงลึกหรือไม่สามารถหา จุดติดต่อประสานงานการท่องเที่ยวได้ เทศบาลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่างๆ ควรจัดทำจุดประชาสัมพันธ์ ข้อมูลที่เป็นศูนย์กลางสามารถเข้าถึงได้สะดวกและครบถ้วน โดยมีกลุ่มบุคคล กลุ่มองค์กรคอยให้ข้อมูล และ ควรจัดทำแหล่งข้อมูลสารสนเทศเพื่อให้ประชาชนเข้าถึงได้ง่ายยิ่งขึ้น

2. แนวทางการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น ของ เมืองรอง ภายใต้โครงการ The LINK ภาพรวม

ผลการศึกษาแนวทางการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น ของ เมืองรอง ภายใต้โครงการ The LINK ภาพรวม 9 ประเด็น มีรายละเอียด ดังนี้

2.1 การวางเป้าหมายของการจัดการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น

แนวทางการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น มีการวางเป้าหมาย ของการจัดการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น ดังนี้

2.1.1 การท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่นเป็นการนำเสนออัตลักษณ์ และเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น ที่มีความพร้อมในการจัดการเพื่อรองรับการท่องเที่ยว

2.1.2 การสร้างประสบการณ์ท้องถิ่นที่หลากหลาย ผ่านกิจกรรมท่องเที่ยวเพื่อให้ท่องเที่ยวได้เรียนรู้วัฒนธรรมของท้องถิ่นอย่างแท้จริง

2.1.3 การรองรับกลุ่มนักท่องเที่ยวขนาดเล็ก สามารถจัดการวัฒนธรรมให้นักท่องเที่ยวเข้าถึงความรู้ ประสบการณ์ท้องถิ่นในเชิงลึก เกิดบรรยากาศการเรียนรู้ และการดูแลใส่ใจนักท่องเที่ยวได้อย่างทั่วถึง

2.1.4 การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือสู่การพัฒนาชุมชน สร้างจิตสำนึกร่วมกันในคุณค่าความสำคัญของวัฒนธรรม คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการวัฒนธรรม การอนุรักษ์วัฒนธรรมให้คงอยู่ และการกระจายรายได้ให้แก่คนในชุมชน

2.1.5 กิจกรรมท่องเที่ยวไม่สร้างผลกระทบแต่สร้างการคงอยู่ของวัฒนธรรม เพื่อให้คุณค่าและวิถีวัฒนธรรมยังคงเข้มแข็ง เกิดการร่วมกันของคนในชุมชนในการอนุรักษ์ให้คงอยู่จากรุ่นสู่รุ่น

2.2 การสร้างความพร้อมของผู้จัดการวัฒนธรรม

แนวทางการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น ควรสร้างความพร้อมของผู้จัดการวัฒนธรรม ดังนี้

2.2.1 การกำหนดผู้จัดการวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ชัดเจน ผู้จัดการวัฒนธรรมท้องถิ่น อาจเป็นกลุ่มคนในชุมชน ผู้ประกอบการที่เป็นคนในชุมชน ผู้ประกอบการที่เป็นคนในชุมชนร่วมกับกลุ่มคนในชุมชน และผู้ประกอบการที่เป็นคนนอกชุมชน ซึ่งจะส่งผลต่อบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบทั้งการรวบรวมองค์ความรู้วัฒนธรรม การถ่ายทอดวัฒนธรรม และการคงอยู่ของวัฒนธรรม

2.2.2 การสร้างความรู้ความเข้าใจการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น การท่องเที่ยวชุมชน การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เพื่อให้สามารถวางแผนและจัดการท่องเที่ยวได้อย่างมีทิศทางที่เหมาะสม และสามารถบรรลุจุดมุ่งหมายได้

2.2.3 การมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่นและหลายภาคส่วน เพื่อร่วมกันกำหนดทิศทางการขับเคลื่อนรูปแบบการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น ได้แก่ สมาชิกของชุมชน ผู้นำชุมชน ประชาชนของชุมชน เจ้าหน้าที่ของภาครัฐบาล และหน่วยงานต่างๆ ของภาคธุรกิจ ร่วมวางแผนเป้าหมาย โครงสร้างงาน ระบบงาน และดำเนินการร่วมกัน โดยเฉพาะการจัดการท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ การอนุรักษ์และการคงอยู่ของวัฒนธรรม การบริหารจัดการที่โปร่งใส และจัดการผลประโยชน์ให้เกิดการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรมเพื่อป้องกันปัญหาความขัดแย้งในชุมชน

2.2.4 การสร้างความรู้ความเข้าใจอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นให้ชัดเจน เพื่อนำเสนอนำเสนออัตลักษณ์ของท้องถิ่นแก่นักท่องเที่ยวได้อย่างเด่นชัด มีเสน่ห์ น่าสนใจและเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างชุมชนและนักท่องเที่ยว

2.2.5 ศึกษาและวิเคราะห์ทุนทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ภายในชุมชนให้ชัดเจน เพื่อกำหนด วัฒนธรรมที่เหมาะสมกับการท่องเที่ยว ควรมีส่วนร่วมของผู้จัดการวัฒนธรรมในการวิเคราะห์ และตัดสินใจ ร่วมกัน เพื่อไม่ขัดต่อความคิด ความเชื่อที่หลากหลายของคนในชุมชน

2.2.6 ศึกษาพฤติกรรมนักท่องเที่ยวจากทั้งในและต่างประเทศ เพื่อให้สามารถจัดกิจกรรมให้ เหมาะสมกับความต้องการกับธรรมชาติของนักท่องเที่ยว

2.2.7 กำหนดกิจกรรมท่องเที่ยวอย่างเหมาะสมกับความพร้อมของท้องถิ่น ด้วยการวิเคราะห์ ค้นหาวัฒนธรรม การรวบรวมองค์ความรู้วัฒนธรรม การวิเคราะห์ศักยภาพในการจัดการ เพื่อกำหนด กิจกรรมท่องเที่ยวให้เป็นไปตามเป้าหมายของการจัดการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น

2.2.8 การกำหนดนักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมายให้ชัดเจน เพื่อให้ได้นักท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ มี ความตั้งใจเข้ามาเรียนรู้วัฒนธรรม มีส่วนลดความเสี่ยงหรือผลกระทบต่อวัฒนธรรมท้องถิ่น และคนในชุมชน จะได้สามารถเตรียมความพร้อมเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวเฉพาะกลุ่มได้อย่างเหมาะสม

2.2.9 การรักษาคูณและเอกลักษณ์การจัดการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่นของ ชุมชน เพื่อเป็นหลักยึดของชุมชน ไม่ให้เปลี่ยนแปลงตนเองไปตามโอกาสที่เข้ามา หรือกระแสการพัฒนา ต่างๆ และยังคงสามารถจัดการท่องเที่ยวให้เป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนด

2.2.10 ผู้จัดการวัฒนธรรมเอกชนหรือผู้ประกอบการภายนอกท้องถิ่น ควรพัฒนาการจัดการ องค์ความรู้ทางวัฒนธรรม ให้สามารถถ่ายทอดวัฒนธรรมผ่านผลิตภัณฑ์หรือกิจกรรมท่องเที่ยวเชื่อมโยงกับ ความเป็นอัตลักษณ์หรือตัวตนของท้องถิ่น

2.2.11 ผู้จัดการวัฒนธรรมเอกชนหรือผู้ประกอบการภายนอกท้องถิ่น ควรให้โอกาสคนใน ชุมชนซึ่งเป็นพนักงานหรือลูกจ้าง ได้มีบทบาทหรือมีส่วนร่วมนำเสนอหรือจัดการวัฒนธรรม ซึ่งสามารถ สะท้อนวัฒนธรรมผ่านตัวบุคคลได้อย่างเข้าใจเชิงลึก และได้มีส่วนสร้างความตระหนักในคุณค่าวัฒนธรรม ให้แก่คนในชุมชน

2.2.12 เชื่อมโยงเครือข่ายทางสังคมที่ขับเคลื่อนการท่องเที่ยวจากทั้งภายในและภายนอก ท้องถิ่นให้เข้ามาร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมทำกิจกรรม ร่วมประเมินผล และติดตามผลการจัดการวัฒนธรรม เพื่อรองรับการท่องเที่ยวของท้องถิ่น

2.3 การพัฒนาศักยภาพผู้จัดการวัฒนธรรม

แนวทางการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น ควรพัฒนา ศักยภาพผู้จัดการวัฒนธรรม ดังนี้

2.3.1 พัฒนาคนในท้องถิ่นให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ ท้องถิ่น หากมีความรู้ความเข้าใจจะสามารถจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมที่มีอยู่แล้วในท้องถิ่นได้ถูกต้อง และ สามารถสร้างความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อให้นักท่องเที่ยวมีทางเลือกในการทำกิจกรรม ได้เข้าถึงประสบการณ์ท้องถิ่นต่างๆ

2.3.2 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้นำชุมชนที่ทำการท่องเที่ยว ผู้นำที่ผ่านประสบการณ์หลากหลายทั้งประสบความสำเร็จ ล้มเหลว เจอปัญหา อุปสรรคต่างๆ ในการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน ได้มาแบ่งปัน และแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ในการจัดการท่องเที่ยว เพื่อนำมาพัฒนาศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน

2.3.3 สร้างเครือข่ายการเรียนรู้ผู้จัดการวัฒนธรรมระหว่างชุมชนต่างๆ เพื่อแนะนำกิจกรรมท่องเที่ยว การส่งต่อนักท่องเที่ยว การมีเส้นทางการท่องเที่ยวเชื่อมโยงกัน จะสามารถกระจายรายได้ให้แก่คนในท้องถิ่น และการสร้างโอกาสหรือทางเลือกให้นักท่องเที่ยว รวมทั้งได้มีการเรียนรู้แลกเปลี่ยนและทำงานร่วมกัน

2.3.4 เพิ่มประสบการณ์ศึกษาเรียนรู้แหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรมที่มีบริบทใกล้เคียงกับชุมชน เพื่อนำมาถ่วงน้ำหนักความรู้เชื่อมโยงกับการจัดการท่องเที่ยวของตน นำมาปรับ ประยุกต์ หรือให้แง่คิดต่างๆ เพื่อพัฒนาให้เหมาะสมกับชุมชนของตน

2.3.5 การพัฒนาศักยภาพการเป็นเจ้าบ้านที่ดี ให้มีความพร้อม ความเต็มใจ ความสุขใจในการต้อนรับ ให้ความรู้ ดูแลเอาใจใส่แก่นักท่องเที่ยว ควรเริ่มจากการฝึกทักษะและสร้างประสบการณ์เรียนรู้จากนักท่องเที่ยวชาวไทยก่อนรองรับนักท่องเที่ยวต่างประเทศ เพื่อสร้างประสบการณ์การเป็นเจ้าบ้านที่ดี เกิดความมั่นใจ และมีความพร้อมทั้งการนำเสนอกิจกรรม การสื่อสารให้นักท่องเที่ยวต่างประเทศได้เข้าถึงประสบการณ์ท้องถิ่น

2.3.6 การพัฒนาคนในท้องถิ่นให้สามารถทำหน้าที่เป็นมัคคุเทศก์ท้องถิ่น สามารถสื่อสารด้วยภาษาไทย และพัฒนาการสื่อสารด้วยอังกฤษได้อย่างมั่นใจ และเชื่อมั่นได้ว่าไม่มีใครมีความรู้ในวัฒนธรรมท้องถิ่นได้เท่าคนที่เกิดและเติบโตหรือใช้ชีวิตในท้องถิ่น เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้รับความรู้ที่ถูกต้องและเป็นจริง

2.4 การจัดการรวบรวมองค์ความรู้วัฒนธรรม

แนวทางการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น ควรมีการจัดการรวบรวมองค์ความรู้วัฒนธรรม ดังนี้

2.4.1 ค้นหาบุคคลท้องถิ่นที่มีความรู้ในวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อศึกษาเชิงลึกถึงความหลากหลายของวัฒนธรรม ความรู้เชิงลึกของแต่ละวัฒนธรรมทั้งที่เป็นวัฒนธรรมที่เป็นวิถีชีวิตของคนในชุมชน และวัฒนธรรมที่ถูกเลือกให้มาจัดการเพื่อรองรับการท่องเที่ยว

2.4.2 ค้นหา ศึกษา ค้นหาเชิงลึกของวัฒนธรรมท้องถิ่นที่สะท้อนถึงเอกลักษณ์ อัตลักษณ์ วิถีชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อการตัดสินใจเลือกวัฒนธรรมที่สามารถนำมาจัดกิจกรรมท่องเที่ยวได้อย่างเหมาะสม ส่งผลให้สามารถจัดกิจกรรมท่องเที่ยวที่หลากหลายให้นักท่องเที่ยวที่ต้องการท่องเที่ยวเพื่อเข้าถึงประสบการณ์ท้องถิ่นในลักษณะต่างๆ

2.4.3 รวบรวมองค์ความรู้วัฒนธรรมที่เป็นอัตลักษณ์ และเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ทั้งวิถีชีวิต วัฒนธรรม แหล่งประวัติศาสตร์ สถานที่สำคัญที่มีเรื่องเล่าหรือเรื่องราว ภูมิปัญญาต่างๆ สิ่งของคนในท้องถิ่น

คิดว่าสำคัญ สามารถแสดงถึงตัวตนของท้องถิ่น จะทำให้นักท่องเที่ยวที่ได้รับการถ่ายทอดความรู้จะเกิดความทรงจำหรือการจดจำต่อพื้นที่ มีความรู้ความเข้าใจในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่น จนสามารถไปบอกเล่าหรือสื่อสารต่อนักท่องเที่ยวคนอื่นได้เข้ามาท่องเที่ยวในท้องถิ่นในอนาคต

2.4.4 การรวบรวมองค์ความรู้วัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม ให้ท้องถิ่นสามารถถ่ายทอดให้นักท่องเที่ยวได้เข้าถึงประสบการณ์ด้านจิตใจ ผ่านเรื่องราว เรื่องเล่าในขนบธรรมเนียม ประเพณี จารีต ศาสนา กฎหมาย ศิลปะ จริยธรรม ความเชื่อ อุดมการณ์ ความรู้ ความรู้สึกนึกคิดที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่น เพื่อให้การเข้าถึงประสบการณ์ท้องถิ่นมีความหลากหลายมากขึ้น

2.4.5 การจัดทำเอกสารรวบรวมองค์ความรู้วัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อบันทึกความรู้ เรื่องราว เรื่องเล่า ภาพถ่าย ถ้อยคำสำคัญ ของวัฒนธรรมทั้งที่เป็นนามธรรมและรูปธรรมให้ชุมชนได้มีไว้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน และการใช้ประโยชน์ในการถ่ายทอด การอนุรักษ์จากรุ่นสู่รุ่น รวมทั้งจัดทำเนียบปราชญ์ของชุมชน เพื่อเป็นแหล่งของการศึกษา และเรียนรู้ของผู้สนใจและนักท่องเที่ยว

2.5 การจัดการถ่ายทอดองค์ความรู้วัฒนธรรม

แนวทางการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น ควรมีการจัดการถ่ายทอดองค์ความรู้วัฒนธรรม ดังนี้

2.5.1 การให้บทบาทแก่ผู้สูงอายุในท้องถิ่นกับการเป็นเจ้าบ้านที่ดี ปัจจุบันผู้สูงอายุมีมากในชุมชนที่ควรได้รับโอกาสในการทำกิจกรรมต่างๆ เพื่อเพิ่มคุณค่าในตน และมีคุณภาพชีวิตที่ดี ผู้สูงอายุได้สั่งสมองค์ความรู้ ประสบการณ์ มีวิถีชีวิตวัฒนธรรมท้องถิ่นในตนเองที่ชัดเจน และการให้ผู้สูงอายุมีบทบาทกับการจัดการวัฒนธรรมโดยเฉพาะการเป็นผู้ถ่ายทอดวัฒนธรรม จะสามารถทำให้นักท่องเที่ยวสามารถสัมผัสได้ถึงสิ่งที่เป็นจริง สิ่งที่เป็นวิถีวัฒนธรรม และมีความเชื่อในสิ่งที่สัมผัสได้

2.5.2 การให้เยาวชนมีบทบาทในการเรียนรู้ร่วมกับผู้สูงอายุในชุมชน ได้ฝึกทักษะการเป็นผู้จัดการวัฒนธรรม ทั้งการรวบรวมความรู้ การถ่ายทอดความรู้วัฒนธรรมให้นักท่องเที่ยว เพื่อสร้างความตระหนักในบทบาทที่ได้รับมอบหมาย เห็นความสำคัญของวัฒนธรรมท้องถิ่น และเข้าใจถึงการท่องเที่ยวเพื่อนำไปสู่การอนุรักษ์และการคงอยู่ของวัฒนธรรมท้องถิ่นตน

2.5.3 การให้ความสำคัญต่อเวลาการเรียนรู้ในแต่ละกิจกรรมท่องเที่ยว ควรกำหนดเวลาให้ชัดเจนในการให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้วัฒนธรรมผ่านการทำกิจกรรมท่องเที่ยวแต่ละกิจกรรมอย่างเต็มที่ และมีการถ่ายทอดองค์ความรู้วัฒนธรรมอย่างกระชับ ชัดเจน และค่อยเป็นค่อยไป ทั้งการบรรยาย การสาธิต การสอนให้ลงมือทำด้วยตนเอง

2.5.4 เน้นการถ่ายทอดวัฒนธรรมด้วยการให้นักท่องเที่ยวได้ลงมือทำหรือปฏิบัติในกิจกรรมท่องเที่ยวที่สามารถเข้าถึงประสบการณ์ท้องถิ่นเชิงลึกด้วยตนเอง เพราะส่วนใหญ่กิจกรรมท่องเที่ยวเน้นการบรรยายและสาธิต แล้วให้นักท่องเที่ยวผ่านกิจกรรมหลายอย่างในช่วงเวลาหนึ่งวัน ส่งผลให้นักท่องเที่ยวยังไม่สามารถเข้าถึงวัฒนธรรมท้องถิ่นได้เต็มที่

2.5.5 การทำความเข้าใจให้นักท่องเที่ยวรู้ถึงเป้าหมายการดำเนินกิจกรรมทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น และรูปแบบการถ่ายทอดวัฒนธรรม สร้างความตระหนักถึงความสำคัญและคุณค่าของวัฒนธรรมท้องถิ่น อันส่งผลต่อความพร้อมในการเรียนรู้ในสิ่งที่ชุมชนนำเสนอ ส่วนหนึ่งอาจช่วยคัดกรองนักท่องเที่ยวที่ให้ความสนใจจริง จะทำให้การจัดกิจกรรมท่องเที่ยวได้ตรงกลุ่มเป้าหมาย

2.5.6 การถ่ายทอดวัฒนธรรมมีความหลากหลาย ควรมีทั้งการได้เห็นด้วยตนเอง การพาไปเห็น บรรยายประกอบสิ่งที่เห็น การสาธิตประกอบการบรรยาย การได้ลงมือทำด้วยตนเอง หรือการได้ลิ้มลองอาหารท้องถิ่น หรือการมีโปสเตอร์ เอกสารให้อ่าน เพื่อเป็นทางเลือกของการเรียนรู้โดยอิสระ เนื่องจากความสนใจในการเรียนรู้ของนักท่องเที่ยวมีความหลากหลาย และอาจให้ความสำคัญต่อการเรียนรู้ที่แตกต่างกัน

2.5.7 การพัฒนาทักษะการเล่าเรื่องและสื่อความหมายให้โดดเด่นน่าสนใจ หากมีการสื่อความหมายได้ดีย่อมสร้างประสบการณ์ท้องถิ่นและความประทับใจให้แก่นักท่องเที่ยว และการให้คนในชุมชนได้บอกเล่าเรื่องราวของตนได้มีส่วนสร้างความภาคภูมิใจในวิถีของตน

2.5.8 การพัฒนาสื่อเพื่อถ่ายทอดวัฒนธรรมในท้องถิ่น ด้วยการทำสื่อป้ายมีตัวหนังสือภาษาอังกฤษให้นักท่องเที่ยวได้อ่านหรือเรียนรู้ด้วยตนเองเบื้องต้น ก่อนการรับการถ่ายทอดวัฒนธรรมผ่านการพูดหรือบรรยาย สาธิต และการได้ลงมือทำด้วยตนเอง จะทำให้นักท่องเที่ยวเกิดการเรียนรู้ และสามารถเข้าถึงประสบการณ์ท้องถิ่นได้มากขึ้น

2.5.9 การจัดการพื้นที่ทำกิจกรรมท่องเที่ยวให้เกิดการเรียนรู้ ควรแยกพื้นที่เฉพาะจากสถานที่จำหน่ายผลิตภัณฑ์ และสถานที่รองรับนักท่องเที่ยวกลุ่มอื่น เพื่อให้นักท่องเที่ยวเฉพาะกลุ่มได้ฟังการบรรยาย ดูการสาธิต ชักถามและลงมือทำกิจกรรมอย่างมีสมาธิ และเกิดบรรยากาศต่อการเรียนรู้

2.5.10 การวางบทบาทหมัคคุเทศก์คนนอกพานักท่องเที่ยวเข้ามาในท้องถิ่น วางบทบาทให้ชัดเจน ให้มีหน้าที่แปลความ ไม่ได้มีหน้าที่บรรยายเอง ต้องให้ความเคารพคนในท้องถิ่นที่มีองค์ความรู้จริงและเชิงลึก โดยให้คนในท้องถิ่นทำหน้าที่บรรยาย และหมัคคุเทศก์ทำหน้าที่แปลตาม นักท่องเที่ยวจะได้ความรู้ที่ถูกต้อง และมีส่วนสร้างความภาคภูมิใจ มั่นใจในสิ่งที่คนในท้องถิ่นรู้และนักท่องเที่ยวต่างชาติสนใจ

2.6 การจัดการกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น

แนวทางการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น ควรมีการจัดการกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น ดังนี้

2.6.1 กำหนดนักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมายให้ชัดเจน ควรเป็นกลุ่มขนาดเล็กเพื่อให้สามารถเข้าถึงประสบการณ์ท้องถิ่น หลายแหล่งท่องเที่ยวมีชื่อเสียงจึงมีกลุ่มคนเข้าไปศึกษาดูงานจำนวนมาก เมื่อนักท่องเที่ยวกลุ่มเล็กที่ต้องการทำกิจกรรมเพื่อเข้าถึงประสบการณ์ท้องถิ่นเข้าไปในช่วงเวลาของกลุ่มดูงานในแหล่งท่องเที่ยว มีการจัดการกิจกรรมพร้อมกัน ทำให้ขาดบรรยากาศของการเรียนรู้ นักท่องเที่ยวไม่สามารถทำกิจกรรมเฉพาะกลุ่มเล็กได้เต็มที่ทั้งการฟังบรรยาย การซักถาม การได้ลงมือทำอย่างค่อยเป็นค่อยไป

2.6.2 การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวให้เหมาะสมกับนักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมาย นักท่องเที่ยวที่ต้องการเรียนรู้ประสบการณ์ท้องถิ่นมักต้องการท่องเที่ยวแบบสงบ เรียบง่าย ค่อยเป็นค่อยไป มุ่งเน้นเรียนรู้วิถีชีวิต สัมผัสประสบการณ์ หากชุมชนมีนักท่องเที่ยวหลายกลุ่ม และมีการจัดการรองรับพร้อมกัน จะส่งผลต่อความสนใจเข้ามาของนักท่องเที่ยวกลุ่มเรียนรู้วัฒนธรรม

2.6.3 สร้างกิจกรรมท่องเที่ยวเชื่อมโยงวิถีชีวิตวัฒนธรรมกับระบบนิเวศ จะสร้างความหลากหลายและทางเลือกให้กับนักท่องเที่ยวมากขึ้น และยังสามารถทำให้นักท่องเที่ยวได้เข้าใจถึงระบบการอนุรักษ์ธรรมชาติกับการมีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรในท้องถิ่นได้มีอาหาร สร้างรายได้ให้แก่คนในท้องถิ่นอย่างไม่สิ้นสุด และสร้างความตระหนักต่อการร่วมรักษาสีงแวดล้อมให้แก่นักท่องเที่ยว

2.6.4 จัดกิจกรรมท่องเที่ยวให้มีส่วนอนุรักษ์วัฒนธรรม การนำเสนอกิจกรรมท่องเที่ยวใช้เป็นเครื่องมือให้คนในท้องถิ่นได้เกิดความรู้สึกร่วมของความภาคภูมิใจในสิ่งที่ชุมชนมี จนทำให้คนต่างชาติต่างภาษาเข้ามาถึงชุมชนเพื่อมาเรียนรู้ การให้หลายรุ่นหรือหลายกลุ่มคนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการกิจกรรมท่องเที่ยว ยิ่งส่งเสริมให้คนในชุมชนร่วมกันอนุรักษ์วัฒนธรรมของชุมชนให้คงอยู่ต่อไป

2.6.5 การเชื่อมโยงกิจกรรมการท่องเที่ยวในท้องถิ่นและระหว่างท้องถิ่น ช่วยให้กิจกรรมการท่องเที่ยวไม่กระจุกตัวอยู่ในแหล่งท่องเที่ยวหลักมากเกินไป นักท่องเที่ยวจะได้รับประสบการณ์ท้องถิ่นที่หลากหลายมากขึ้น ยังช่วยสร้างโอกาสแก่คนในท้องถิ่นได้มีรายได้ และเกิดการกระจายรายได้ในท้องถิ่น

2.6.6 การนำเสนอเส้นทางท่องเที่ยวที่หลากหลายเพื่อเป็นทางเลือกให้แก่นักท่องเที่ยว โดยให้ท้องถิ่นสะท้อนตัวตนและกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่ตนต้องการนำเสนอและสร้างกิจกรรมอย่างที่ต้องการเพื่อให้ให้นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์ท้องถิ่นที่หลากหลาย

2.6.7 การจัดเส้นทางท่องเที่ยวให้เหมาะสม เนื่องจากเส้นทางท่องเที่ยวระหว่างแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมกับแหล่งท่องเที่ยวอื่นอาจไม่เอื้อต่อกัน การเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวอื่น อาจทำให้นักท่องเที่ยวไม่สามารถย้อนกลับมาที่แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมได้ และอาจไม่มีเวลามากพอสำหรับการทำกิจกรรมที่สร้างประสบการณ์ท้องถิ่น

2.6.8 จัดทำเส้นทางท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่นให้สอดคล้องกับปฏิทินฤดูกาล ด้วยการจำแนกกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแต่ละช่วงฤดูกาล เพื่อให้นักท่องเที่ยวสามารถเลือกทำกิจกรรมได้ตลอดทั้งปีตามช่วงฤดูกาลต่างๆ

2.6.9 จัดกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เกี่ยวกับผู้สูงอายุ รองรับกลุ่มนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ และให้ผู้สูงอายุในชุมชนท้องถิ่นได้มีบทบาทในการจัดกิจกรรมท่องเที่ยว เช่น การทำเกษตรอินทรีย์ และอาหารสุขภาพ

2.6.10 จัดกิจกรรมการท่องเที่ยวในช่วงเวลาของวันเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวให้มากขึ้น เป็นการเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้วิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชนได้ตลอดเวลา เต็มที่ ทั้งช่วงเช้า กลางวัน เย็น ค่า ตามวิถีชีวิตวัฒนธรรมของคนในชุมชน

2.6.11 การจัดการที่พักในชุมชนให้นักท่องเที่ยวเข้าถึงประสบการณ์ท้องถิ่น ควรมีกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวได้มาทำร่วมกับชาวบ้าน เช่น การประกอบอาหารและรับประทานอาหารร่วมกัน

2.6.12 การจัดการวัฒนธรรมอาหารท้องถิ่น ใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่หลากหลายในชุมชน เป็นวัตถุดิบทำอาหารที่สะท้อนถึงเอกลักษณ์ของพื้นที่ ควรจัดการเป็นเมนูอาหารท้องถิ่นเพื่อนำเสนอให้นักท่องเที่ยวได้รับประทานให้เหมาะกับนักท่องเที่ยวแต่ละกลุ่ม

2.6.13 การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวมีความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม เพราะจะช่วยให้มีความยั่งยืนมากขึ้น เช่น การเรียนรู้วิถีชาวนา การทำเกษตรอินทรีย์ นอกจากจะได้เรียนรู้วัฒนธรรมข้าวแล้ว กิจกรรมดังกล่าวสามารถต่อยอดสู่การสร้างมูลค่าทางธุรกิจได้อีกด้วย

2.6.14 การนำเสนอกิจกรรมการท่องเที่ยวที่สร้างประสบการณ์ท้องถิ่นให้แก่นักท่องเที่ยว ควรมีการปรับให้เหมาะสม เนื่องจากกิจกรรมบางอย่างมีรายละเอียดและขั้นตอนมากเกินไปอาจทำให้เข้าใจยากและขาดการสร้างความสนใจในการร่วมกิจกรรม

2.6.15 การให้ความสำคัญต่อความสะอาดและสุขอนามัยแก่นักท่องเที่ยว แม้จะเป็นวิถีวัฒนธรรมของท้องถิ่น แต่ควรใส่ใจต่อคุณภาพของการจัดให้นักท่องเที่ยวเข้าถึงประสบการณ์ท้องถิ่น ทั้งอาหาร เครื่องดื่ม ภาชนะต่างๆ ที่พัก และห้องน้ำ เป็นต้น

2.6.16 ผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นสะท้อนอัตลักษณ์ท้องถิ่นชัดเจน ควรมีความโดดเด่นเฉพาะของผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น มีหลายรูปแบบเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวที่แตกต่างกัน มีการใช้ความคิดสร้างสรรค์หรืออาจใช้นวัตกรรมเข้ามาช่วยในการออกแบบ สินค้าทางวัฒนธรรมไม่จำเป็นต้องมีลักษณะเป็นแบบดั้งเดิมเพียงอย่างเดียว แต่อาจมีทั้งแบบดั้งเดิม ร่วมสมัย และทันสมัย ทำให้เกิดความสนใจดึงดูดใจให้คนเข้ามาสัมผัสถึงอัตลักษณ์ที่แท้จริงของท้องถิ่น

2.7 ด้านจัดการวัฒนธรรมให้คงอยู่

แนวทางการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น ควรมีการจัดการวัฒนธรรมให้คงอยู่ ดังนี้

2.7.1 การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เชื่อมโยงทุกช่วงวัย โดยเฉพาะผู้สูงอายุ และเยาวชนได้มีโอกาสถ่ายทอดและเรียนรู้ โดยให้เข้ามามีบทบาทในการเป็นผู้รวบรวมองค์ความรู้ เป็นผู้ถ่ายทอดวัฒนธรรม และส่วนร่วมในการสืบทอดวัฒนธรรมท้องถิ่น ช่วยสร้างความตระหนักรู้และสร้างคุณค่า และร่วมสืบทอดวัฒนธรรมให้สืบทอดไปไม่ขาดสาย

2.7.2 การร่วมกันคิดข้อควรปฏิบัติและข้อห้าม หรือไม่พึงปฏิบัติในชุมชน เพื่อสื่อสารให้นักท่องเที่ยวได้เข้าใจและเห็นถึงความสำคัญที่ต้องเคารพต่อวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติตัวสำหรับนักท่องเที่ยว ได้ปฏิบัติอย่างถูกต้อง เพื่อป้องกันความผิดพลาด ความไม่เหมาะสม ความไม่สบายใจ และลดความขัดแย้งระหว่างนักท่องเที่ยวและคนในชุมชน

2.7.3 การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมค้ำึงถึงผลกระทบจากการท่องเที่ยว เช่น การจัดสิ่งอำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวอาจประทับใจ แต่อาจสร้างการเปลี่ยนแปลงต่อวัฒนธรรมของชุมชน หรือทรัพยากรต่างๆของชุมชน ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญต่อการใช้ชีวิตของคนในชุมชน และ

เมื่อการเปลี่ยนแปลงปรากฏชัด วัฒนธรรมหรือทรัพยากรต่างๆของชุมชนได้ลดลงหรือลดคุณค่าลง นักท่องเที่ยวอาจจะไม่พึงพอใจและไม่ประทับใจจนไม่เข้ามาในชุมชนอีก

2.7.4 วัฒนธรรมที่ถ่ายทอดผ่านผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นสามารถสะท้อนถึงอัตลักษณ์ของท้องถิ่นได้ชัดเจน และควรมีความหลากหลายรูปแบบ ประยุกต์ตามความต้องการตลาดและยุคสมัย มีทางเลือกหลากหลายทั้งแบบดั้งเดิม และแบบประยุกต์ แต่ยังคงมีเรื่องราวและมีสิ่งสะท้อนภาพถึงอัตลักษณ์ท้องถิ่น เพื่อให้สามารถสร้างรายได้ให้กับคนในท้องถิ่น ได้มีกำลังใจสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์และเป็นการสืบสานวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง

2.7.5 การถ่ายทอดวัฒนธรรมทั้งที่เป็นนามธรรมและรูปธรรมให้นักท่องเที่ยว ได้เกิดความประทับใจ เห็นถึงคุณค่าของวัฒนธรรม เพื่อส่งผลย้อนกลับสู่ความรักและหวงแหนวัฒนธรรมท้องถิ่นของตน

2.8 การจัดการสื่อสารข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว

แนวทางการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น ควรมีการจัดการสื่อสารข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว ดังนี้

2.8.1 พัฒนาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยว การประชาสัมพันธ์ให้เห็นวิถีวัฒนธรรมที่โดดเด่นของชุมชน และกิจกรรมท่องเที่ยวที่นำไปสู่การเรียนรู้วัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ ด้วยความร่วมมือจากสถาบันการศึกษาร่วมกับชุมชนหรือท้องถิ่น เพื่อให้มีข้อมูลเชิงลึก มีความถูกต้องและมีความน่าเชื่อถือ

2.8.2 จัดทำแหล่งข้อมูลสารสนเทศเพื่อให้นักท่องเที่ยวเข้าถึงได้ง่ายยิ่งขึ้น เพื่อให้ นักท่องเที่ยวสามารถเข้าถึงข้อมูลการท่องเที่ยวเชิงลึกได้ เนื่องจากนักท่องเที่ยวที่มากับกลุ่มทัวร์จะมีข้อมูล การท่องเที่ยวค่อนข้างละเอียด แต่นักท่องเที่ยวอิสระ มักไม่ค่อยมีข้อมูลเชิงลึกหรือไม่สามารถหาจุดติดต่อ ประสานงานการท่องเที่ยวได้

2.8.3 การจัดทำฐานข้อมูลและช่องทางการเผยแพร่ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่นที่หลากหลาย เช่น การจัดทำสื่อสารลงเว็บไซต์ แล้วส่งเชื่อมโยงไปยังเว็บไซต์ของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

2.9 การจัดการส่งเสริมและสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก

แนวทางการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น ควรมีการจัดการส่งเสริมและสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก ดังนี้

2.9.1 การสร้างความรู้ความเข้าใจการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น การท่องเที่ยวชุมชน การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เพื่อให้สามารถกำหนดแนวทางในการส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการท่องเที่ยวได้อย่างเหมาะสม และสามารถหนุนเสริมการท่องเที่ยวของชุมชนได้อย่างแท้จริง

2.9.2 ศึกษาวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างทอ้งแท้ เพื่อสามารถคัดเลือกและการนำนักท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับการเรียนรู้วัฒนธรรมของท้องถิ่น ส่งผลต่อความพึงพอใจทั้งกับชุมชนและนักท่องเที่ยว

2.9.3 ความตระหนักถึงการท่องเที่ยวสร้างอาชีพเสริมให้แก่คนในท้องถิ่น การเข้ามาส่งเสริมและสนับสนุนต้องไม่ส่งผลกระทบต่ออาชีพหลัก คำนึงถึงความพร้อม ความต้องการ และการได้ประโยชน์ที่แท้จริงของคนในชุมชน

2.9.4 ควรให้คนในชุมชนได้มีส่วนร่วมคิด วางแผน และดำเนินการ เพื่อให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมตรงตามความต้องการของคนในชุมชน และเกิดผลชัดเจนเป็นรูปธรรม

2.9.5 ความชัดเจนของการทำงานเชื่อมประสานกันของหน่วยงานต่างๆ ที่ทำงานเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ซึ่งมีหลายหน่วยงานมาก เพื่อช่วยให้ชุมชนไม่สับสนและสามารถเชื่อมประสานการทำงานให้มีประสิทธิภาพ และแต่ละหน่วยงานสามารถหนุนเสริมการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวไปในทิศทางเดียวกัน

2.9.6 การให้ความสำคัญกับแหล่งท่องเที่ยว และผู้จัดการวัฒนธรรมที่หลากหลาย เพื่อให้การเข้ามามีบทบาทต่อการพัฒนาการท่องเที่ยว หรือการพัฒนาชุมชนของหน่วยงานภายนอกไม่กระจุก แต่กระจายสามารถสร้างโอกาสให้กับคนในท้องถิ่นได้อย่างเท่าเทียม

2.9.7 ความตระหนักถึงการส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยว โดยไม่สร้างผลกระทบต่อชุมชน ไม่สร้างความขัดแย้งทั้งภายในและระหว่างชุมชน ให้ความสำคัญต่อการศึกษาทำความเข้าใจชุมชน และมุ่งเน้นการให้ความรู้และกระบวนการเพื่อเป็นเครื่องมือการพัฒนา ใช้พัฒนาการจัดการวัฒนธรรม การจัดการกิจกรรมและการบริการต่างๆ ให้นักท่องเที่ยวได้เข้าถึงประสบการณ์ท้องถิ่น เกิดการกระจายรายได้ในชุมชน ส่งผลต่อการอนุรักษ์วัฒนธรรม และนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชน

2.9.8 ความต่อเนื่องของการส่งเสริมหรือสนับสนุน หน่วยงานภายนอกควรสร้างความต่อเนื่องในการพัฒนาศักยภาพกลุ่มที่ให้มีระบบการจัดการท่องเที่ยวที่ดี และมีความพร้อมรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น จากนั้นจึงปรับบทบาทเป็นพี่เลี้ยงคอยให้คำแนะนำแก่กลุ่มท่องเที่ยวของท้องถิ่นได้จัดการตนเองได้อย่างเข้มแข็ง

2.9.9 การร่วมประชุมหารือแนวทางการทำงานร่วมกันระหว่างผู้จัดการวัฒนธรรม และหน่วยงานที่เข้ามาส่งเสริมและสนับสนุน เพื่อส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยว ทั้งในด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว การจัดการวัฒนธรรมท้องถิ่น และการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้พัฒนาไปตามความเหมาะสมโดยไม่ทำลายรากเหง้าของวัฒนธรรมในชุมชน

3. รูปแบบการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น

คณะผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ผลการศึกษาแนวทางการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น ภายใต้โครงการ The LINK เมื่อนำมาวิเคราะห์ร่วมกับแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สามารถกำหนดรูปแบบการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น

เพื่อความชัดเจนในการจัดการที่เป็นรูปธรรม อันจะเป็นประโยชน์ต่อผู้นำไปใช้ประโยชน์ ได้มีแนวทางนำไปปรับ ประยุกต์ และพัฒนาต่อไปได้ดังนี้

3.1 กลไกภายในท้องถิ่น

3.1.1 การวางเป้าหมาย ชุมชนท้องถิ่นมีการวางเป้าหมายการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่นให้ชัดเจน เพื่อเป็นทิศทางของการดำเนินการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวให้สามารถเกิดประโยชน์ตามที่ต้องการ และสามารถควบคุมผลกระทบที่ไม่ต้องการแต่เพื่อการคงอยู่ของวัฒนธรรม ด้วยการมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่น การกำหนดเป้าหมายให้การท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่นเป็นการนำเสนอวัฒนธรรมท้องถิ่นเฉพาะที่มีความพร้อม ในที่นี้หมายถึงมีคุณค่าสะท้อนถึงอัตลักษณ์ เอกลักษณ์ หรือตัวตนของท้องถิ่น และเป็นวัฒนธรรมที่ยังคงเป็นวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น การจัดกิจกรรมท่องเที่ยวมุ่งให้นักท่องเที่ยวสามารถเข้าถึงประสบการณ์ได้อย่างแท้จริง ด้วยการรับกลุ่มนักท่องเที่ยวขนาดเล็ก เพื่อให้สามารถถ่ายทอดวัฒนธรรมได้อย่างทั่วถึง นักท่องเที่ยวสามารถเข้าถึงองค์ความรู้ เข้าถึงวิถีชีวิต และเข้าถึงประสบการณ์ท้องถิ่นได้อย่างแท้จริง

3.1.2 ผู้จัดการวัฒนธรรม ในชุมชนท้องถิ่น อาจเป็นกลุ่มคนในชุมชน ผู้ประกอบการที่เป็นคนในชุมชนร่วมกับกลุ่มคนนอกท้องถิ่น ผู้ประกอบการที่เป็นคนนอกท้องถิ่น และผู้ประกอบการที่เป็นคนนอกท้องถิ่น มีการกำหนดบุคคลผู้รับผิดชอบในการจัดการวัฒนธรรมให้ชัดเจน ซึ่งอาจทำหน้าที่เป็นผู้จัดกิจกรรมท่องเที่ยว และผู้ถ่ายทอดวัฒนธรรม หรือทำหน้าที่อย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งต้องมีความพร้อมในการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวทั้งสถานที่ เครื่องมือ อุปกรณ์ องค์ความรู้ วิธีการถ่ายทอดวัฒนธรรม และการสร้างบรรยากาศเรียนรู้ให้แก่นักท่องเที่ยว และต้องได้รับการพัฒนาศักยภาพในสิ่งที่ควรต้องพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ส่วนใหญ่ยังมีข้อจำกัดในวิธีการถ่ายทอดวัฒนธรรมด้วยการบรรยาย และการสาธิต เช่น อาจพูดน้อย ทำเร็ว พูดเยอะ ทำช้า ในมุมมองของนักท่องเที่ยวส่วนหนึ่งอาจคิดว่าไม่เป็นปัญหา และอาจเป็นเสน่ห์ของผู้ถ่ายทอดวัฒนธรรม ซึ่งไม่ต้องเปลี่ยนแปลงตนเอง เป็นไปตามธรรมชาติที่ตนเป็นอยู่ แต่นักท่องเที่ยวส่วนหนึ่งอาจไม่สามารถเข้าถึงประสบการณ์ท้องถิ่นได้อย่างเต็มที่ การจะพัฒนาสิ่งใดผู้จัดการวัฒนธรรมต้องมีการประเมินผลร่วมกับคนในชุมชนท้องถิ่น และนำผลการสะท้อนจากนักท่องเที่ยวถึงสิ่งที่ต้องพัฒนา มาคิดไตร่ตรอง แล้วจึงค่อยมาตัดสินใจว่าจะพัฒนาอะไร อย่างไร แค่นั้น ให้มีความเหมาะสมและพอดีกับสิ่งที่เป็นอยู่เดิม แต่ทั้งนี้สอดคล้องกับเป้าหมายของการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่นที่ได้กำหนดร่วมกันไว้ เพื่อให้เป็นกรอบคิดหรือทิศทางควบคุมการพัฒนาได้อย่างเหมาะสม

3.1.3 การจัดการวัฒนธรรม ผู้จัดการวัฒนธรรม เป็นผู้มีความรู้ในวัฒนธรรมที่นำเสนอต่อนักท่องเที่ยว จึงต้องมีการศึกษา รวบรวมองค์ความรู้วัฒนธรรมเชิงลึก และมีความละเอียดพอที่สามารถถ่ายทอดความรู้ให้แก่นักท่องเที่ยวได้เข้าใจได้ การรวบรวมองค์ความรู้มักได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ ครอบครัว ครูพักลักจำ การเรียนรู้ด้วยตนเอง จากประสบการณ์ และการใช้ชีวิตตามวิถีวัฒนธรรมของท้องถิ่น ซึ่งแต่ละคนจะมีการรวบรวมองค์ความรู้ที่แตกต่างกัน องค์ความรู้จึงควรมีการรวบรวมเป็นลายลักษณ์อักษร เพื่อให้สามารถส่งต่อสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นได้ ทั้งนี้องค์ความรู้สามารถถ่ายทอดให้นักท่องเที่ยวเข้าถึงประสบการณ์ท้องถิ่นได้หลายวิธีการทั้งการบรรยาย การเล่าเรื่องราว การสาธิต การแสดง การให้ชม

การให้ทำด้วยตนเอง การได้สวมใส่ชุดหรือหัตถกรรมท้องถิ่น การได้พักอาศัย การได้เดินชมบรรยากาศหรือวิถีชีวิตชุมชน เพื่อให้เกิดการถ่ายทอดวัฒนธรรมทั้งที่เป็นรูปธรรม และนามธรรม เพื่อให้นักท่องเที่ยวเข้าถึงวัฒนธรรมและประสบการณ์ท้องถิ่นได้อย่างแท้จริง ทั้งนี้วิธีการจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมต้องเลือกให้เหมาะสมกับสถานการณ์และกลุ่มเป้าหมาย เพื่อสร้างความน่าสนใจและเกิดการเรียนรู้ของนักท่องเที่ยว

3.1.4 การจัดกิจกรรมท่องเที่ยว การจัดกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น เป็นการจัดการกิจกรรมเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสถึงความเป็นอัตลักษณ์ของวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งเป็นวัฒนธรรมทั้งที่เป็นนามธรรมและรูปธรรม ผ่านประสบการณ์ทั้งแบบผิวเผิน เช่น ความบันเทิง สนุกสนาน หรือแบบลงมือทำด้วยตนเอง จนเกิดการเรียนรู้ หรือผ่านประสาทสัมผัสทั้ง 5 คือ การได้เห็น ได้ยิน รับรส ได้กลิ่น การได้สัมผัสทั้งทางกายและใจ ดังนั้น กิจกรรมจึงเหมาะกับนักท่องเที่ยวที่ต้องการเรียนรู้ สัมผัสสิ่งแปลกใหม่ และชอบลงมือทำด้วยตนเอง การจัดการกิจกรรมเพื่อให้นักท่องเที่ยวเข้าถึงประสบการณ์ท้องถิ่นจึงต้องมีนักท่องเที่ยวจำนวนจำกัด หรือขนาดๆ เล็กไม่กี่คน จำนวนตามความพร้อมและความสามารถของผู้จัดการวัฒนธรรม ซึ่งอาจไม่เกินกลุ่มละ 10 – 15 คน กิจกรรมท่องเที่ยวที่เลือกนำเสนอมีความชัดเจนของอัตลักษณ์ หรือเอกลักษณ์ของท้องถิ่น มีองค์ความรู้วัฒนธรรมที่สามารถถ่ายทอดให้แก่นักท่องเที่ยวได้อย่างเข้าใจถ่องแท้ และเป็นกิจกรรมที่ไม่ส่งผลเสียต่อวัฒนธรรมท้องถิ่นทั้งในระยะสั้นและระยะยาว จึงต้องมีการไตร่ตรองและตัดสินใจมาอย่างรอบคอบ และส่วนรวมคิดเห็นตรงกัน ทั้งนี้อาจเลือกกิจกรรมที่ถ่ายทอดวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เริ่มเลือนหาย หรือเริ่มอ่อนแอ อาจด้วยไม่ได้ให้ความสำคัญ หรือมีผู้มีความรู้ในวัฒนธรรมนั้นเริ่มหายตายจากไป เพื่อให้กลไกการท่องเที่ยวได้ช่วยฟื้นฟูกลับขึ้นมามีคุณค่าและเกิดการสืบสานโดยคนในชุมชนท้องถิ่นต่อไป

3.1.5 การจัดการวัฒนธรรมให้คงอยู่ วัฒนธรรมท้องถิ่นมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เนื่องจากท้องถิ่นไม่ได้เป็นระบบปิด ปังจายภายในที่ประกอบไปด้วยคนมีความเคลื่อนไหวอยู่เสมอ รวมทั้งปังจายแวดล้อมภายนอกมากมายเข้ามากระทบต่อท้องถิ่น วิถีชีวิตและวัฒนธรรมจึงย่อมมีการเปลี่ยนแปลงไป แต่จะเร็วหรือช้าอยู่ที่การจัดการสังคมและวัฒนธรรมของท้องถิ่น การท่องเที่ยววันนัว่าเป็นปังจายแวดล้อมภายนอกที่เข้ามาในระบบท้องถิ่น ดังนั้น หากมีการจัดการท่องเที่ยวที่ดี วัฒนธรรมท้องถิ่นจะยังคงอยู่ ดังนั้น การจัดการท่องเที่ยวต้องสร้างความรู้สึกรักถึงความภาคภูมิใจและเห็นคุณค่าในวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อให้คนในท้องถิ่นหลายช่วงวัยได้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ รักษาวัฒนธรรม ผ่านกลไกการเรียนรู้ การถ่ายทอดความรู้วัฒนธรรมให้แก่นักท่องเที่ยว และการเปิดโอกาสให้คนรุ่นใหม่ได้คิดสร้างสรรค์การจัดการวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ของท้องถิ่นให้เข้ากับยุคสมัยแต่ยังคงรากของวัฒนธรรมดั้งเดิม เพื่อให้คนรุ่นใหม่ยอมรับและเป็นส่วนหนึ่งของการสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่นให้คงอยู่สืบไป

3.1.6 การจัดการสื่อความหมาย ข้อมูลที่ใช้สื่อความหมายควรมีการวางเป้าหมายให้ชัดเจนว่าต้องการสื่อความหมายเพื่ออะไร และเพื่อใคร เพื่อให้สามารถเลือกนำเสนอข้อมูลได้อย่างเหมาะสม การสื่อความหมายในพื้นที่ให้ความสำคัญต่อการให้นักท่องเที่ยวได้เข้าถึงองค์ความรู้ในวัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นลายลักษณ์อักษร รูปภาพ หรือสัญลักษณ์ โดยให้นักท่องเที่ยวได้ดูหรืออ่านด้วยตนเองเพื่อการเรียนรู้เบื้องต้น ส่วนการเรียนรู้เชิงลึกให้ผ่านการทำกิจกรรมท่องเที่ยว หากเป็นการสื่อความหมายสู่สังคมภายนอก

จะเป็นข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว กิจกรรมท่องเที่ยว เส้นทางท่องเที่ยว และวัฒนธรรมต่างๆของท้องถิ่น การติดต่อประสานงาน ด้วยการจัดทำช่องทางการสื่อสารที่หลากหลาย เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เข้าถึง แหล่งข้อมูล สามารถตัดสินใจเข้ามาทำกิจกรรมท่องเที่ยวล่วงหน้าก่อนเข้ามาในพื้นที่

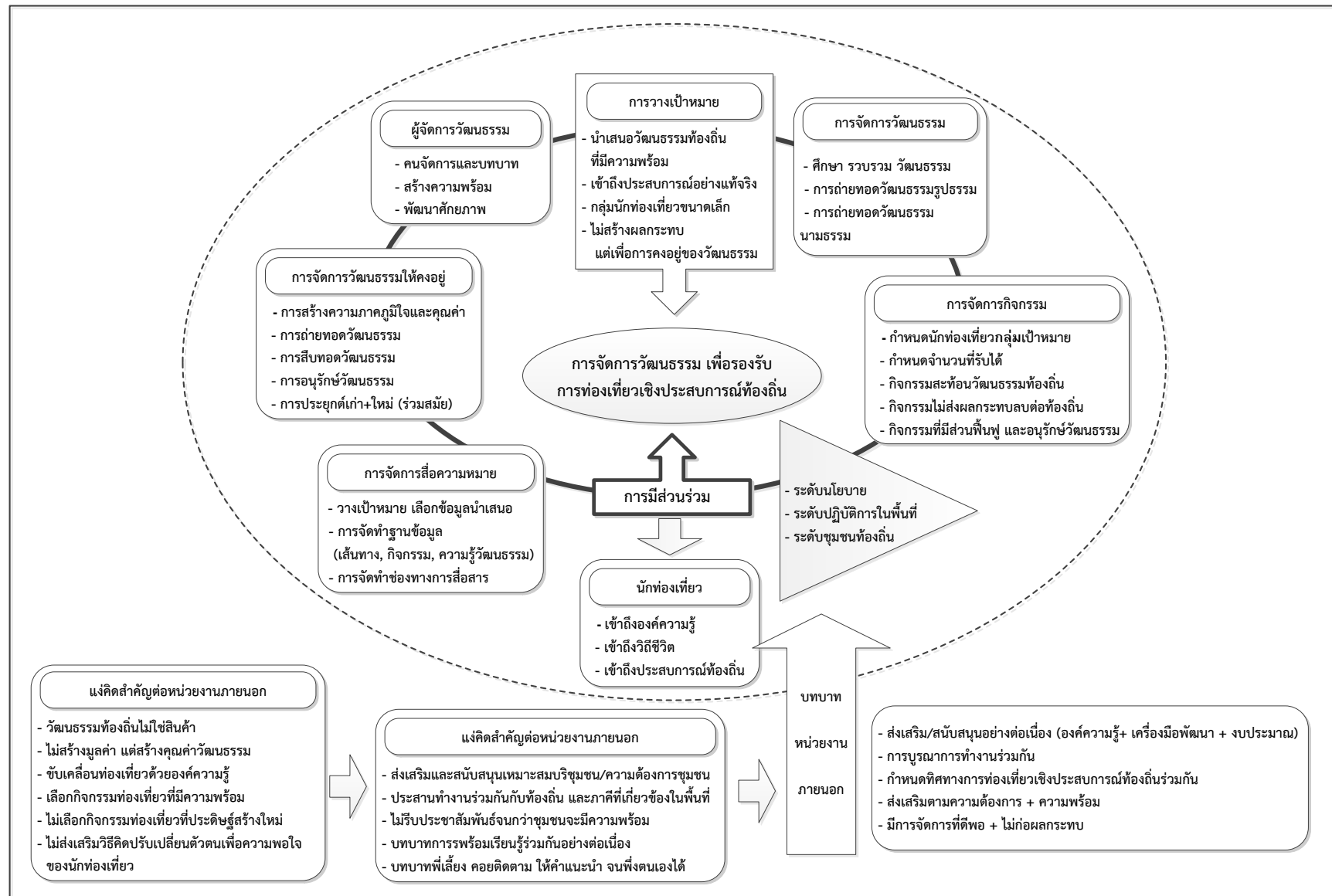
3.2 กลไกส่งเสริมและสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกท้องถิ่น

3.2.1 บทบาทหน่วยงานภายนอก หน่วยงานภายนอกที่มีส่วนส่งเสริมและสนับสนุน การจัดการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น ทั้งในระดับนโยบาย และระดับปฏิบัติการในพื้นที่ วางบทบาท การส่งเสริมและสนับสนุนโดยไม่ให้ความสำคัญต่อการให้งบประมาณเพียงอย่างเดียว แต่ควรให้องค์ความรู้ และเครื่องมือในการจัดการท่องเที่ยวแก่ชุมชนท้องถิ่นได้เรียนรู้ในการจัดการด้วยตนเอง โดยใช้กลไกการ บูรณาการการทำงานร่วมกันของหลายภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง เพื่อมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการ ท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่นร่วมกันชุมชนท้องถิ่น จะส่งผลต่อการรู้บทบาทของแต่ละองค์กร การเห็น ทิศทางการหนุนเสริม การทำงานซ้ำซ้อน หรือเกิดความขัดแย้งกันระหว่างองค์กร เพื่อให้ประโยชน์สุดท้าย ลงไปสู่ชุมชนท้องถิ่น โครงการที่จะส่งเสริมและสนับสนุนชุมชนท้องถิ่นควรเป็นไปตาม ความต้องการและ ความพร้อมซึ่งเกิดจากการตัดสินใจจากกลุ่มคนในชุมชนท้องถิ่น โดยมุ่งเน้นการพัฒนาศักยภาพการจัดการ ท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่นให้มีประสิทธิภาพ สามารถควบคุมไม่ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือ ผลกระทบทางลบต่อชุมชนท้องถิ่น

3.2.2 แก่คิดต่อหน่วยงานภายนอก หน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่ควรมุ่งทำหน้าที่ตาม นโยบาย และความต้องการของตนเองให้บรรลุเป้าหมายโดยไม่คำนึงถึงสิ่งที่ชุมชนท้องถิ่นจะได้รับ การ ส่งเสริมและสนับสนุนชุมชนท้องถิ่น ต้องให้ความสำคัญต่อการปรับฐานคิดที่ไม่มุ่งการตลาด มุ่งการขาย โดย มองว่าวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นเพียงสินค้า ไม่ควรมุ่งสร้างมูลค่า แต่สร้างคุณค่าของวัฒนธรรมท้องถิ่น ให้ นักท่องเที่ยวอยากเข้ามาเรียนรู้ คนในชุมชนท้องถิ่นเกิดความภาคภูมิใจ กิจกรรมท่องเที่ยวที่สะท้อนถึง วัฒนธรรมท้องถิ่นจึงเป็นวัฒนธรรมที่เป็นจริง มีอยู่จริงในชุมชนท้องถิ่น สะท้อนถึงอัตลักษณ์ตัวตนท้องถิ่น และเป็นวัฒนธรรมที่มีความพร้อมในการนำมาถ่ายทอดผ่านกิจกรรมท่องเที่ยว โดยไม่ส่งผลกระทบทางจิตใจ หรือการไม่ยอมรับได้ของคนในชุมชนท้องถิ่น ที่สำคัญต้องไม่เลือกกิจกรรมท่องเที่ยวที่ประดิษฐ์สร้างขึ้น มา ใหม่ ซึ่งอาจมีนักท่องเที่ยวที่ไม่รู้อาจให้การชื่นชอบ สิ่งนี้จะเป็นการไปส่งเสริมวิธีคิดที่ไม่ถูกต้องของคนใน ชุมชนท้องถิ่นให้ปรับเปลี่ยนตัวตนเพื่อความพอใจนักท่องเที่ยว ดังนั้นการส่งเสริมและสนับสนุนต้อง ขับเคลื่อนท่องเที่ยวด้วยองค์ความรู้ ต้องรู้จริง รู้รอบด้าน รู้ควร รู้ไม่ควร และไม่สร้างผลกระทบในเชิงลบต่อ ชุมชนท้องถิ่น ทั้งนี้การส่งเสริมและสนับสนุนควรมีความเหมาะสมกับบริชุมชนและความต้องการของชุมชน ท้องถิ่น ซึ่งแต่ละแห่งย่อมมีความแตกต่างกัน การทำงานต้องเน้นการประสานการทำงานร่วมกันกับท้องถิ่น และภาคีที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ วางบทบาทการเป็นองค์กรพร้อมเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง และบทบาทเป็นพี่ เลี้ยง คอยติดตาม ให้คำแนะนำ จนพึ่งตนเองได้ และเมื่อชุมชนท้องถิ่นมีเรียนรู้ ทดลอง ปรับปรุง พัฒนา ระบบการจัดการท่องเที่ยวจนมั่นใจว่ามีความพร้อมจัดกิจกรรมรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ ท้องถิ่นได้แล้ว หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงจะทำจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์ให้แก่ักท่องเที่ยว นับเป็นส่วนสำคัญ

ของการป้องกันไม่ให้ชุมชนท้องถิ่นต้องประสบปัญหาจนเกิดการขาดความเชื่อมั่นในการจัดการท่องเที่ยว และไม่ส่งผลต่อวิถีชีวิตวัฒนธรรมของคนในชุมชนท้องถิ่น

สามารถสรุปเป็นแผนภูมิเพื่อให้เห็นถึงภาพรวมของรูปแบบการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น ดังแผนภูมิที่ 2 ดังนี้

แผนภูมิที่ 2 รูปแบบการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่นของเมืองรอง ภายใต้โครงการ The LINK มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่นของเมืองรอง ภายใต้โครงการ The LINK และเพื่อจัดทำแนวทางพัฒนาการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น ของเมืองรอง ภายใต้โครงการ The LINK สามารถสรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และให้ข้อเสนอแนะตามลำดับดังนี้

5.1 สรุปผลการวิจัย

การจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่นของเมืองรอง ภายใต้โครงการ The LINK มีองค์ประกอบที่สำคัญต่อการขับเคลื่อนชุมชนให้สามารถจัดการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ได้อย่างเหมาะสมประกอบด้วยผลการศึกษา 3 ส่วน ดังนี้

5.1.1 ผู้จัดการวัฒนธรรมและการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น ภายใต้โครงการ The LINK โดยแบ่งแยกเป็น 4 ลักษณะ

5.1.2 การจัดทำแนวทางการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่นของเมืองรอง ภายใต้โครงการ The LINK

5.1.3 การถอดรูปแบบการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น ของเมืองรอง ภายใต้โครงการ The LINK กรณีตัวอย่างของจังหวัดสุโขทัย และรูปแบบการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น

ซึ่งสามารถสรุปผลการศึกษา โดยมีรายละเอียดตามลำดับดังต่อไปนี้

5.1.1 ผู้จัดการวัฒนธรรมและการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น

การจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น ภายใต้โครงการ The LINK มีการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวเพื่อให้นักท่องเที่ยวเข้าถึงประสบการณ์ท้องถิ่น ประกอบด้วย กิจกรรมเดิน พายเรือ นั่งรถชมวิถีชีวิตท้องถิ่นและชมสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ กิจกรรมลงมือทำในวิถีชีวิตภาคเกษตร เช่น ทำสวน ทำนา ทำประมง กิจกรรมงานหัตถกรรม เช่น งานจักสาน งานทอผ้า ของเล่นจากไม้ งานปั้น งานแกะสลัก กิจกรรมด้านอาหาร ทำขนมและอาหารท้องถิ่น ชิมและรับประทานสมุนไพรและอาหารท้องถิ่น และการแปรรูปอาหาร และกิจกรรมพักโฮมสเตย์ การแต่งกายชุดท้องถิ่น การฟังภาษาท้องถิ่น การตักบาตรเช้า และร่วมฟ้อนรำ โดยมีผู้จัดการวัฒนธรรมสามารถแบ่งแยกออกเป็น 4 ลักษณะ และแต่ละลักษณะมีการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น ดังนี้

5.1.1.1 ชุมชนเป็นผู้จัดการวัฒนธรรม ได้แก่ ชุมชนเมืองแพมและชุมชนเมืองปอน จังหวัดแม่ฮ่องสอน ชุมชนนาต้นจั่น จังหวัดสุโขทัย บ้านริมคลองโฮมสเตย์ จังหวัดสมุทรสงคราม ชุมชนอ่าวสลัดและชุมชนอ่าวใหญ่ จังหวัดตราด ชุมชนเกาะพยามและชุมชนทะเลนอก จังหวัดระนอง ชุมชนเมืองเก่าตะกั่วป่า จังหวัดพังงา ชุมชนย่านซื่อ จังหวัดตรัง และชุมชนนาป่าหนาด จังหวัดเลย ทั้งนี้ ชุมชนดังกล่าวเป็นผู้จัดการวัฒนธรรมในลักษณะกลุ่มคนในชุมชน มีการจัดการรวบรวมความรู้วัฒนธรรม ด้วยการรับการถ่ายทอดจากครอบครัว ครูพักลักจำ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในกลุ่มอาชีพ และการเรียนรู้ด้วยตนเอง การจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม ด้วยการจัดกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวเดินชมวิถีชีวิต การใช้ชีวิตพักในชุมชน การฟังบรรยาย คู่มือ การลงมือทำ การกินอาหารท้องถิ่น เรียนรู้ด้วยตนเองในศูนย์เรียนรู้ การจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม ด้วยการบรรยายบอกเล่าความเชื่อเชื่อมโยงกับศาสนา ภูมิปัญญา ความศรัทธา และการให้สัมผัสถึงบรรยากาศของชุมชนที่สื่อถึงจิตวิญญาณของชุมชน คุณค่า ความสุข ความอบอุ่นเหมือนมาบ้านญาติ และการจัดการให้วัฒนธรรมคงอยู่ ด้วยการสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยว การสร้างรายได้จากกิจกรรมท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม การสร้างความภาคภูมิใจในคุณค่าวัฒนธรรม การดึงคนรุ่นใหม่เข้ามาร่วมรับผิดชอบ เรียนรู้ สืบทอดวัฒนธรรมท้องถิ่น และการประสานการทำงานร่วมกับหน่วยงานภายนอก

5.1.1.2 ผู้ประกอบการซึ่งเป็นคนในท้องถิ่นเป็นผู้จัดการวัฒนธรรมท้องถิ่น คนในท้องถิ่นเป็นเจ้าของธุรกิจหรือเป็นผู้ประกอบการในการจัดการวัฒนธรรม ได้แก่ กิจกรรมพระพิมพ์ กิจกรรมแหวนลงยา จังหวัดสุโขทัย กิจกรรมพายเรือคายัคชมวิถีชุมชนปากเกาะญอ จังหวัดเพชรบุรี พิพิธภัณฑ์หนังตะลุงสุชาติ ทรัพย์สิน จังหวัดนครศรีธรรมราช และผู้ประกอบการที่พักบางส่วนในอำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย มีการจัดการรวบรวมความรู้วัฒนธรรม ด้วยการเรียนรู้จากครอบครัว ครูพักลักจำ และเรียนรู้ด้วยตนเอง การจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม ด้วยการจัดกิจกรรมให้นักท่องเที่ยว ฟังบรรยาย คู่มือ การลงมือทำ การเดินชมวิถีชีวิตชุมชน เรียนรู้ด้วยตนเองในศูนย์เรียนรู้ การจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม ด้วยการบรรยายบอกเล่าความเชื่อ เชื่อมโยงกับศาสนา ภูมิปัญญา ประวัติศาสตร์ และการสัมผัสได้ด้วยตนเองของการได้ลงมือทำสิ่งที่ยาก ส่งผลต่อการตระหนักถึงคุณค่าจิตใจ และความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมท้องถิ่น การจัดการวัฒนธรรมให้คงอยู่ ด้วยการสร้างงานสร้างอาชีพให้แก่คนในท้องถิ่น การจัดกิจกรรมท่องเที่ยวให้คงอัตลักษณ์ท้องถิ่น การสร้างชื่อเสียงของผู้ประกอบการ/กิจกรรมเพื่อการประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวสนใจ และการประสานการทำงานร่วมกับหน่วยงานภายนอก

5.1.1.3 ผู้ประกอบการซึ่งเป็นคนในท้องถิ่นร่วมกับคนในชุมชนเป็นผู้จัดการวัฒนธรรม ได้แก่ กิจกรรมท่องเที่ยวผ้าทอหาดเสี้ยว จังหวัดสุโขทัย เป็นการทำงานร่วมกันระหว่างกลุ่มหัตถกรรมพื้นบ้านโบราณบ้านหาดเสี้ยว กับร้านสุนทรียผ้าไทย มีการจัดการรวบรวมความรู้วัฒนธรรม ด้วยการรับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ ครอบครัว ครูพักลักจำ การจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม ด้วยการจัดกิจกรรมให้นักท่องเที่ยว ฟังบรรยาย คู่มือ การลงมือทำ เรียนรู้ด้วยตนเองในศูนย์เรียนรู้ การจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม ด้วยการให้นักท่องเที่ยวสัมผัสด้วยตนเองถึงความสุขของผู้ถ่ายทอดความรู้ซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มผู้สูงอายุ มีความเป็นตัวตนสะท้อนถึงวัฒนธรรมของคนท้องถิ่นชนบท มีความ

จริงใจ เต็มใจ อบอุ่น เหมือนเป็นญาติผู้ใหญ่ การจัดการวัฒนธรรมให้คงอยู่ ด้วยการประยุกต์ลายผ้าแบบใหม่ ตามความต้องการของตลาดคนรุ่นใหม่ แต่ยังคงภูมิปัญญาดั้งเดิม การสร้างงานสร้างรายได้อย่างต่อเนื่องแก่คนในชุมชน การอนุรักษ์การทอผ้าแบบดั้งเดิม และการประสานการทำงานร่วมกับหน่วยงานภายนอก และเมืองเก่าตรังและเมืองกันตัง จังหวัดตรัง มีการจัดการรวบรวมความรู้วัฒนธรรม ด้วยการรับถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ และจากประสบการณ์ชีวิตในวิถีชาวเมืองตรัง การจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม ด้วยการจัดกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวเดินชมวิถีชีวิตชาวเมืองตรัง และฟังบรรยาย การจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม ด้วยการให้นักท่องเที่ยวฟังบรรยายถึงความศรัทธา และความเคารพต่อพระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี (คอซิมบี๊) การจัดการวัฒนธรรมให้คงอยู่ ด้วยการสร้างกิจกรรมท่องเที่ยวให้คนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมส่งต่อความรู้ถึงคุณค่าของวัฒนธรรมดั้งเดิมของวัฒนธรรมท้องถิ่น จึงทำให้เมืองเก่ายังคงรักษาความเป็นเมืองเก่า และวิถีชีวิตยังคงดำเนินอยู่ภายใต้บ้านเรือนร้านค้าที่คงความเก่า

5.1.1.4 ผู้ประกอบการซึ่งเป็นคนนอกท้องถิ่นเป็นผู้จัดการวัฒนธรรมท้องถิ่น คนนอกท้องถิ่นได้นำวัฒนธรรมท้องถิ่นมาเป็นทรัพยากรในการทำธุรกิจ ได้แก่ กิจกรรมท่องเที่ยวเกษตรอินทรีย์ สนามบินสุโขทัย กิจกรรมทอผ้าซาโอรี อำเภอดงเจริญ จังหวัดพิจิตร มีการจัดการรวบรวมความรู้วัฒนธรรม ด้วยการศึกษาค้นคว้า ทดลอง จนเกิดองค์ความรู้ การจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม ด้วยการจัดกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวฟังบรรยาย ดูสาธิต การลงมือทำ การชมโดยรอบโครงการ เรียนรู้ด้วยตนเองในศูนย์เรียนรู้ การจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม ด้วยการให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสด้วยตนเองถึงการเอาใจใส่ต่อผู้อื่น เสมือนเป็นญาติที่ต้องดูแลสุขภาพร่วมกัน การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การแบ่งปันความสุขแก่ผู้สูญเสียจากภัยสึนามิ การแบ่งปันความรู้อย่างเต็มที่ให้นักท่องเที่ยวได้นำไปใช้ประโยชน์ และขยายความรู้ส่งต่อให้ผู้อื่น การจัดการวัฒนธรรมให้คงอยู่ ด้วยการสร้างงานให้แก่คนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนในการถ่ายทอดวัฒนธรรมท้องถิ่นของตน การจัดการองค์กรให้พึ่งตนเองได้ และการเป็นพื้นที่ต้นแบบหรือตัวอย่างที่มีชื่อเสียงเพื่อดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวเข้ามาทำกิจกรรม

5.1.2 จัดทำแนวทางการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น
ของเมืองรอง ภายใต้โครงการ The LINK โดยแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้

5.1.2.1 ปัญหาหลักของการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่นของเมืองรอง ภายใต้โครงการ The LINK

การจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น ของ 10 จังหวัดสามารถสรุปปัญหาหลักๆ ได้ 5 ข้อ ดังนี้

1) ผู้จัดการวัฒนธรรม ทั้งที่เป็นชุมชน และผู้ประกอบการทั้งคนในท้องถิ่น และคนนอกท้องถิ่น ต่างมีเป้าหมายของการจัดการท่องเที่ยวของตนเอง ขาดความรู้ในการจัดการท่องเที่ยว ขาดประสิทธิภาพในการจัดการท่องเที่ยว และการบริหารจัดการกลุ่ม ขาดการศึกษาและรวบรวมองค์ความรู้วัฒนธรรมในเชิงลึก จึงส่งผลให้การจัดกิจกรรมท่องเที่ยวอาจไม่สะท้อนวัฒนธรรมท้องถิ่นที่แท้จริง

2) การจัดกิจกรรมท่องเที่ยวยังไม่มีหลากหลาย ขาดการเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่น ขาดการร้อยเรียงและเชื่อมต่อกิจกรรมท่องเที่ยวในพื้นที่เข้าด้วยกัน การถ่ายทอดวัฒนธรรมจึงไม่สามารถสะท้อนวิถีชีวิตวัฒนธรรมในองค์รวมของความเป็นท้องถิ่นได้

3) การจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรม เน้นการบรรยายและสาธิตเป็นหลัก นักท่องเที่ยวใช้เวลาในการชมมากกว่าได้ลงมือทำด้วยตนเอง และแม้จะมีกิจกรรมให้ทำหลายอย่าง แต่ยังไม่มีความหลากหลาย หรือสร้างความรู้สึกที่แตกต่างในแต่ละกิจกรรม จึงทำให้ขาดความน่าสนใจ ส่งผลให้นักท่องเที่ยวไม่สามารถเข้าถึงประสบการณ์ท้องถิ่นได้อย่างเต็มที่

4) การจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม ด้วยการใช้การพูดคุยประกอบการสาธิตในงานหัตถกรรมจากกลุ่มผู้สูงอายุ มีข้อจำกัดการอธิบายบอกเล่าเรื่องราวต่างๆ เนื่องจากงานมีรายละเอียด กลุ่มผู้สูงอายุให้ความสำคัญต่อการสาธิตมากกว่าการถ่ายทอดความรู้ จึงทำให้มีบุคคลภายนอกเป็นผู้ทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้แทน ส่งผลให้นักท่องเที่ยวไม่สามารถได้รับการถ่ายทอดวัฒนธรรมจากคนในชุมชนโดยตรง ความรู้อาจไม่ถูกต้อง ครบถ้วน บทบาทผู้สูงอายุถูกลดความสำคัญลง และทำให้ขาดการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้จัดการวัฒนธรรมกับนักท่องเที่ยว

5) ขาดประสิทธิภาพในการสื่อสารข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวและความรู้วัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างแพร่หลาย ทำให้นักท่องเที่ยวไม่สามารถเข้าถึงแหล่งข้อมูล และเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวที่มีกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่นได้

5.1.2.2 จัดทำแนวทางการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น ของเมืองรอง ภายใต้โครงการ The LINK

จากการสังเคราะห์ผลการศึกษาแนวทางการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น ของเมืองรอง ภายใต้โครงการ The LINK ทั้ง 10 จังหวัด สามารถนำมาจัดทำแนวทางการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น ของเมืองรอง ภายใต้โครงการ The LINK โดยแบ่งออกเป็น 9 ประเด็น ดังนี้

1) การกำหนดเป้าหมายของการจัดการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น การท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่นนำเสนออัตลักษณ์ และเอกลักษณ์วัฒนธรรมของท้องถิ่น ที่มีความพร้อมในการจัดการเพื่อรองรับการท่องเที่ยว ด้วยการสร้างประสบการณ์ท้องถิ่นที่หลากหลาย ผ่านกิจกรรมท่องเที่ยวเพื่อให้ท่องเที่ยวได้เรียนรู้วัฒนธรรมของท้องถิ่นอย่างแท้จริง เน้นรองรับกลุ่มนักท่องเที่ยวขนาดเล็ก เพื่อให้สามารถจัดการวัฒนธรรมให้นักท่องเที่ยวเข้าถึงความรู้ ประสบการณ์ท้องถิ่นในเชิงลึก เกิดบรรยากาศการเรียนรู้ และการดูแลใส่ใจนักท่องเที่ยวอย่างทั่วถึง โดยกิจกรรมท่องเที่ยวไม่สร้างผลกระทบ แต่สร้างการคงอยู่ของวัฒนธรรมท้องถิ่นสืบต่อจากรุ่นสู่รุ่น โดยให้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือสู่การพัฒนาชุมชน สร้างจิตสำนึกร่วมกันในคุณค่า ความสำคัญของวัฒนธรรม คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการวัฒนธรรม การอนุรักษ์วัฒนธรรมให้คงอยู่ และการกระจายรายได้ให้แก่คนในชุมชน

2) การสร้างความพร้อมของผู้จัดการวัฒนธรรม ผู้จัดการวัฒนธรรมท้องถิ่น อาจเป็นกลุ่มคนในชุมชน ผู้ประกอบการที่เป็นคนในท้องถิ่น ผู้ประกอบการที่เป็นคนในท้องถิ่นร่วมกับกลุ่มคนในชุมชน และผู้ประกอบการที่เป็นคนนอกท้องถิ่น รัฐบาลทบทวนหน้าที่ความรับผิดชอบและมีความพร้อมจัดการรวบรวมองค์ความรู้วัฒนธรรม การจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรม และการจัดการวัฒนธรรมให้คงอยู่ ต้องมีความรู้ความเข้าใจการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่นเพื่อให้สามารถวางแผนและจัดการท่องเที่ยวได้อย่างมีทิศทางที่เหมาะสม และสามารถบรรลุจุดมุ่งหมายได้ โดยสร้างความร่วมมือของคนในท้องถิ่นและหลายภาคส่วนขับเคลื่อนการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่นอย่างเป็นระบบ โปร่งใส โดยเริ่มจากศึกษาและวิเคราะห์ทุนทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ภายในท้องถิ่น ศึกษาพฤติกรรมนักท่องเที่ยวจากทั้งในและต่างประเทศ กำหนดกิจกรรมท่องเที่ยวอย่างเหมาะสมกับความพร้อมของท้องถิ่น กำหนดนักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมายให้ชัดเจน และเชื่อมโยงเครือข่ายทางสังคมที่ขับเคลื่อนการท่องเที่ยวทั้งภายในและภายนอกท้องถิ่นให้ร่วมคิด วางแผน ทำกิจกรรม ประเมินผล และติดตามผลจากการจัดการท่องเที่ยว

3) การพัฒนาศักยภาพผู้จัดการวัฒนธรรม ส่งเสริมให้มีการพัฒนาความรู้ความเข้าใจการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมในท้องถิ่นได้ถูกต้อง มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้นำชุมชนที่ทำการท่องเที่ยว ผู้นำที่ผ่านประสบการณ์หลากหลายทั้งประสบความสำเร็จ ล้มเหลว เจอปัญหา อุปสรรคต่างๆ สร้างเครือข่ายการเรียนรู้ระหว่างชุมชนเพื่อแนะนำกิจกรรมท่องเที่ยว การส่งต่อนักท่องเที่ยว การมีเส้นทางการท่องเที่ยวเชื่อมโยงกัน สร้างประสบการณ์เรียนรู้การจัดการท่องเที่ยวให้กับนักท่องเที่ยวชาวไทย ก่อนรองรับนักท่องเที่ยวต่างประเทศ พัฒนาคอนในท้องถิ่นให้สามารถทำหน้าที่เป็นมัคคุเทศก์ท้องถิ่นสามารถสื่อสารด้วยภาษาไทย และพัฒนาการสื่อสารด้วยอังกฤษได้อย่างมั่นใจ

4) การจัดการรวบรวมองค์ความรู้วัฒนธรรม ค้นหาบุคคลท้องถิ่นที่มีความรู้ในวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อศึกษาเชิงลึกถึงความหลากหลายของวัฒนธรรม รวบรวมองค์ความรู้วัฒนธรรมที่เป็นอัตลักษณ์ และเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ทั้งวิถีชีวิตวัฒนธรรม แหล่งประวัติศาสตร์ สถานที่สำคัญที่มีเรื่องเล่าหรือเรื่องราวและภูมิปัญญา และควรให้ความสำคัญต่อการรวบรวมวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม ทั้งเรื่องเล่าในขนบธรรมเนียม ประเพณี จารีต ศาสนา กฎหมาย ศิลปะ จริยธรรม ความเชื่อ อุดมการณ์ ความรู้ ความรู้สึกนึกคิดที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่น ส่งเสริมให้ชุมชนร่วมกันตัดสินใจเลือกวัฒนธรรมที่สามารถนำมาจัดกิจกรรมท่องเที่ยวได้อย่างเหมาะสม และการจัดทำเอกสารรวบรวมองค์ความรู้วัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อบันทึกความรู้ เรื่องราว เรื่องเล่า ภาพถ่าย ถ้อยคำสำคัญ ให้ชุมชนมีไว้เป็นมรดกทางวัฒนธรรม และการใช้ประโยชน์ในการถ่ายทอด การอนุรักษ์จากรุ่นสู่รุ่น รวมทั้งจัดทำทำเนียบปราชญ์ท้องถิ่น เพื่อเป็นแหล่งของการศึกษา และเรียนรู้ของผู้สนใจและนักท่องเที่ยว

5) การจัดการถ่ายทอดองค์ความรู้วัฒนธรรม ให้ผู้สูงอายุมีบทบาทสำคัญเป็นผู้ถ่ายทอดวัฒนธรรม ด้วยความเป็นตัวตนของผู้สูงอายุที่ใช้ชีวิตอยู่ในท้องถิ่นมาอย่างยาวนาน จะสามารถถ่ายทอดวัฒนธรรมให้นักท่องเที่ยวสัมผัสได้ถึงสิ่งที่เป็นจริง สิ่งที่เป็นวิถีวัฒนธรรม และมีความเชื่อในสิ่งที่สัมผัสได้ รวมทั้งส่งเสริมให้เยาวชนมีบทบาทในการเรียนรู้ร่วมกับผู้สูงอายุในชุมชน ได้ฝึกทักษะการเป็น

ผู้จัดการวัฒนธรรม ทั้งการรวบรวมความรู้ การถ่ายทอดความรู้วัฒนธรรมให้นักท่องเที่ยว โดยการจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรม มีการกำหนดเวลาให้ชัดเจนเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้วัฒนธรรมผ่านการทำกิจกรรมท่องเที่ยวแต่ละกิจกรรมอย่างเต็มที่และเข้าถึงประสบการณ์ท้องถิ่นเชิงลึกด้วยตนเอง ทั้งการบรรยาย การสาธิต การสอนให้ลงมือทำด้วยตนเอง มีการคัดกรองนักท่องเที่ยวที่ให้ความสนใจกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่นจริง เพื่อให้การจัดกิจกรรมท่องเที่ยวได้ตรงกลุ่มเป้าหมาย พัฒนาทักษะการเล่าเรื่อง และสื่อความหมายให้โดดเด่นน่าสนใจ พัฒนาสื่อเพื่อถ่ายทอดวัฒนธรรมในท้องถิ่น ด้วยการทำสื่อป้าย ความหมายมีตัวหนังสือภาษาอังกฤษให้นักท่องเที่ยวได้อ่านหรือเรียนรู้ด้วยตนเองเบื้องต้น การจัดกิจกรรมท่องเที่ยว แยกพื้นที่เฉพาะออกจากสถานที่จำหน่ายผลิตภัณฑ์ และสถานที่รองรับนักท่องเที่ยวกลุ่มอื่น กำหนดบทบาทให้มัคคุเทศก์คนนอกที่พานักท่องเที่ยวเข้ามาในท้องถิ่นมีหน้าที่แปลความ ไม่ได้มีหน้าที่บรรยายเอง ต้องให้ความเคารพคนในท้องถิ่นที่มีองค์ความรู้จริงและเชิงลึกได้ทำหน้าที่บรรยาย ได้มีส่วนสร้างความภาคภูมิใจ ความมั่นใจในสิ่งที่คนในท้องถิ่นรู้ และทำให้นักท่องเที่ยวต่างชาติสัมผัสได้ถึงความจริงแท้ของวัฒนธรรมท้องถิ่น

6) การจัดการวัฒนธรรมให้คงอยู่ ผู้จัดการวัฒนธรรมและสมาชิกในชุมชน สร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเพื่อเชื่อมโยงทุกช่วงวัย โดยเฉพาะผู้สูงอายุ และเยาวชน ได้มีโอกาสถ่ายทอดและเรียนรู้ เพื่อช่วยสร้างความตระหนักรู้และสร้างคุณค่าร่วมสืบทอดวัฒนธรรมให้สืบทอดไปไม่ขาดสาย ร่วมกันคิดข้อควรปฏิบัติและข้อห้าม หรือไม่พึงปฏิบัติในชุมชน สื่อสารให้นักท่องเที่ยวได้เข้าใจและเห็นถึงความสำคัญที่ต้องเคารพต่อวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติตัวสำหรับนักท่องเที่ยวได้ปฏิบัติอย่างถูกต้อง และลดความขัดแย้งระหว่างนักท่องเที่ยวและคนในชุมชน สร้างความตระหนักถึงผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่อาจทำให้วัฒนธรรมเกิดการเปลี่ยนแปลง ส่งผลต่อการใช้ชีวิตของคนในชุมชน และเมื่อการเปลี่ยนแปลงปรากฏชัด วัฒนธรรมหรือทรัพยากรต่างๆของชุมชนลดลงหรือลดคุณค่าลง นักท่องเที่ยวอาจไม่พึงพอใจและไม่ประทับใจไม่เข้ามาในชุมชนอีก มีการกำหนดอัตลักษณ์ของท้องถิ่นให้ชัดเจน ประยุกต์ผลิตภัณฑ์ที่นำเสนอวัฒนธรรมท้องถิ่นตามความต้องการตลาดและยุคสมัยแต่ยังคงความดั้งเดิม เพื่อให้สามารถสร้างรายได้ สร้างกำลังใจสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ และเป็นการสืบสานวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง

7) การจัดการกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น กำหนดนักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมายให้ชัดเจน ควรเป็นกลุ่มขนาดเล็กเพื่อให้สามารถเข้าถึงประสบการณ์ท้องถิ่น และจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวให้เหมาะสมกับนักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมายที่ต้องการเรียนรู้ประสบการณ์ท้องถิ่น สร้างกิจกรรมท่องเที่ยวเชื่อมโยงวิถีชีวิตวัฒนธรรมกับระบบนิเวศ สร้างความหลากหลายและทางเลือกให้กับนักท่องเที่ยว จัดกิจกรรมท่องเที่ยวให้มีส่วนอนุรักษ์วัฒนธรรม การนำเสนอกิจกรรมท่องเที่ยวใช้เป็นเครื่องมือให้คนในท้องถิ่นได้เกิดความรู้สึกร่วมของความภาคภูมิใจในสิ่งที่ท้องถิ่นมี จนทำให้คนต่างชาติต่างภาษาเข้ามาทำกิจกรรมในพื้นที่ การจัดทำเส้นทางท่องเที่ยวที่หลากหลายเพื่อเป็นทางเลือกให้นักท่องเที่ยว ที่มีการเชื่อมโยงกิจกรรมการท่องเที่ยวในท้องถิ่นและระหว่างท้องถิ่น ช่วยให้เกิดกิจกรรมการท่องเที่ยวไม่กระจุกตัวอยู่ในแหล่งท่องเที่ยวหลักมากเกินไป โดยเส้นทางท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์

ท้องถิ่นมีความสอดคล้องกับปฏิทินฤดูกาล สามารถจำแนกกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแต่ละช่วงฤดูกาล มีการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เกี่ยวกับนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวในระยะเวลาของวันให้ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวมากขึ้น เป็นการเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้วิถีชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่นได้ตลอดเวลา เต็มที่ ทั้งช่วงเช้า กลางวัน เย็น ค่า ตามวิถีชีวิตวัฒนธรรมท้องถิ่น จัดกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวได้ทำร่วมกับเจ้าบ้าน จัดเมนูอาหารท้องถิ่นให้เหมาะกับนักท่องเที่ยวแต่ละกลุ่ม กิจกรรมท่องเที่ยวมีความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม

8) การจัดการสื่อสารข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว การพัฒนาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยว การประชาสัมพันธ์ให้เห็นวิถีวัฒนธรรมที่โดดเด่นของชุมชน และแหล่งท่องเที่ยวที่มีกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น เรียนรู้วัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ ด้วยความร่วมมือจากสถาบันการศึกษาร่วมกับชุมชนหรือท้องถิ่น เพื่อให้มีข้อมูลเชิงลึก มีความถูกต้องและมีความน่าเชื่อถือ จัดทำฐานข้อมูลและช่องทางการเผยแพร่หรือสื่อสารข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่นที่หลากหลาย เพื่อให้นักท่องเที่ยวเข้าถึงได้ง่าย มีทางเลือกในการเข้าถึงแหล่งกิจกรรมท่องเที่ยวที่สนใจ และมีข้อมูลองค์ความรู้วัฒนธรรมท้องถิ่นประกอบการตัดสินใจ

9) การส่งเสริมและสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก กำหนดแนวทางในการส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการท่องเที่ยวได้อย่างเหมาะสม และสามารถหนุนเสริมการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่นได้อย่างแท้จริง การส่งเสริมและสนับสนุนต้องไม่ส่งผลกระทบต่ออาชีพหลัก คำนึงถึงความพร้อม ความต้องการ และการได้ประโยชน์ที่แท้จริงของคนในชุมชน เชื่อมประสานระหว่างหน่วยงานที่ทำงานเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวให้ชัดเจน ให้สามารถทำงานเชื่อมประสานกันอย่างมีประสิทธิภาพ การทำงานด้วยการมีส่วนร่วมในการร่วมคิด วางแผน ดำเนินการ ประเมินผล การพัฒนาการท่องเที่ยว หรือการพัฒนาชุมชนไม่กระจุกแต่กระจาย สามารถสร้างโอกาสให้กับคนในท้องถิ่นได้อย่างเท่าเทียม การส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวต้องไม่สร้างความขัดแย้งทั้งภายในและระหว่างชุมชน มีกลไกสร้างความต่อเนื่องในการพัฒนาศักยภาพและการปรับบทบาทเป็นพี่เลี้ยงคอยให้คำแนะนำและร่วมประชุมหารือแนวทางการทำงานร่วมกัน เพื่อส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยว ทั้งในด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว การจัดการวัฒนธรรมท้องถิ่น และการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้พัฒนาไปตามความเหมาะสม โดยไม่ทำลายรากเหง้าของวัฒนธรรมท้องถิ่น

5.1.3 การถอดรูปแบบการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่นของเมืองรอง

คณะผู้วิจัย สามารถวิเคราะห์กำหนดรูปแบบการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น ได้ดังนี้

5.1.3.1 กลไกภายในท้องถิ่น

1) การวางเป้าหมาย ชุมชนท้องถิ่นมีการวางเป้าหมายการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่นให้ชัดเจน เพื่อเป็นทิศทางของการดำเนินการจัดกิจกรรม

ท่องเที่ยวให้สามารถเกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่น และสามารถควบคุมไม่ให้เกิดผลกระทบที่ไม่ต้องการแต่เพื่อการคงอยู่ของวัฒนธรรม

2) ผู้จัดการวัฒนธรรม การกำหนดบุคคลผู้รับผิดชอบในการจัดการวัฒนธรรมให้ชัดเจน ซึ่งอาจทำหน้าที่เป็นผู้จัดกิจกรรมท่องเที่ยว และผู้ถ่ายทอดวัฒนธรรม หรือทำหน้าที่อย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งต้องมีความพร้อมในการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวทั้งสถานที่ เครื่องมือ อุปกรณ์ องค์ความรู้ วิธีการถ่ายทอดวัฒนธรรม และการสร้างบรรยากาศเรียนรู้ให้นักท่องเที่ยว และต้องได้รับการพัฒนาศักยภาพในสิ่งที่ควรต้องพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

3) การจัดการวัฒนธรรม ผู้จัดการวัฒนธรรม เป็นผู้มีความรู้ในวัฒนธรรมที่นำเสนอต่อนักท่องเที่ยว จึงต้องมีการศึกษา รวบรวมองค์ความรู้วัฒนธรรมเชิงลึก และมีความละเอียดพอที่สามารถถ่ายทอดความรู้ให้นักท่องเที่ยวได้เข้าใจได้ วิธีการจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมต้องเลือกให้เหมาะสมกับสถานการณ์และกลุ่มเป้าหมาย เพื่อสร้างความน่าสนใจและเกิดการเรียนรู้ของนักท่องเที่ยว

4) การจัดกิจกรรมท่องเที่ยว เหมาะกับนักท่องเที่ยวที่ต้องการเรียนรู้ สัมผัสสิ่งแปลกใหม่ และชอบลงมือทำด้วยตนเอง นักท่องเที่ยวควรมีจำนวนจำกัดตามความพร้อมและความสามารถของผู้จัดการวัฒนธรรม ซึ่งอาจไม่เกินกลุ่มละ 10 – 15 คน กิจกรรมท่องเที่ยวมีความชัดเจนของอัตลักษณ์ท้องถิ่น มีองค์ความรู้วัฒนธรรมที่สามารถถ่ายทอดให้เข้าใจ่องแท้ และเป็นกิจกรรมที่ไม่ส่งผลเสียต่อวัฒนธรรมท้องถิ่นทั้งในระยะสั้นและระยะยาว

5) การจัดการวัฒนธรรมให้คงอยู่ การจัดการท่องเที่ยวต้องสร้างความรู้สึกรักถึงความภาคภูมิใจและเห็นคุณค่าในวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อให้คนในท้องถิ่นหลายช่วงวัยได้มีส่วนร่วมอนุรักษ์วัฒนธรรม ผ่านกลไกการเรียนรู้ การถ่ายทอดความรู้วัฒนธรรมให้นักท่องเที่ยว และการเปิดโอกาสให้คนรุ่นใหม่ได้คิดสร้างสรรค์การจัดการวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ของท้องถิ่นให้เข้ากับยุคสมัยแต่ยังคงรากของวัฒนธรรมดั้งเดิม

6) การจัดการสื่อความหมาย การวางแผนเป้าหมายให้ชัดเจนของการสื่อความหมาย เพื่อให้สามารถเลือกนำเสนอข้อมูลได้อย่างเหมาะสม การสื่อความหมายอาจเป็นลายลักษณ์อักษร รูปภาพ หรือสัญลักษณ์ ให้นักท่องเที่ยวได้อ่านดูด้วยตนเอง หรือสื่อความหมายแหล่งท่องเที่ยว กิจกรรมท่องเที่ยว เส้นทางท่องเที่ยว และวัฒนธรรมต่างๆของท้องถิ่น การติดต่อประสานงาน ด้วยการจัดทำช่องทางการสื่อสารที่หลากหลาย

5.1.3.2 กลไกส่งเสริมและสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกท้องถิ่น

1) บทบาทหน่วยงานภายนอก ทั้งในระดับนโยบาย และระดับปฏิบัติการในพื้นที่ วางบทบาทการส่งเสริมและสนับสนุนโดยไม่ให้ความสำคัญต่อการให้งบประมาณเพียงอย่างเดียว แต่ให้องค์ความรู้ และเครื่องมือในการจัดการท่องเที่ยวแก่ชุมชนท้องถิ่นได้เรียนรู้ในการจัดการด้วยตนเอง โดยใช้กลไกการบูรณาการการทำงานร่วมกันของหลายภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง เพื่อมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น ตามความต้องการและความพร้อมของคนในท้องถิ่น

2) **แนวคิดต่อหน่วยงานภายนอก** ไม่มุ่งทำหน้าที่ตามนโยบาย และตามความต้องการของตนโดยไม่คำนึงถึงสิ่งที่ชุมชนท้องถิ่นจะได้รับ ไม่มุ่งการตลาด มุ่งการขาย โดยมองว่าวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นเพียงสินค้า ไม่ควรมุ่งสร้างมูลค่า แต่สร้างคุณค่าของวัฒนธรรมท้องถิ่น กิจกรรมท่องเที่ยวสะท้อนถึงวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เป็นจริง มีอยู่จริงในท้องถิ่น และเป็นวัฒนธรรมที่มีความพร้อมนำมาถ่ายทอดผ่านกิจกรรมท่องเที่ยว ไม่เลือกกิจกรรมท่องเที่ยวที่ประดิษฐ์สร้างขึ้นใหม่ การส่งเสริมและสนับสนุนต้องขับเคลื่อนด้วยองค์ความรู้ ไม่สร้างผลกระทบเชิงลบต่อท้องถิ่น มีความเหมาะสมกับบริบทชุมชนและความต้องการของท้องถิ่น มีการประสานการทำงานร่วมกันกับท้องถิ่น และภาคีที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ วางบทบาทเป็นองค์กรพร้อมเรียนรู้ และบทบาทเป็นพี่เลี้ยงจนท้องถิ่นพึ่งตนเองได้ และเมื่อท้องถิ่นมีความพร้อมจึงจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์ให้แก่นักท่องเที่ยว เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดผลกระทบต่อวิถีชีวิตวัฒนธรรมของท้องถิ่น

5.2 อภิปรายผล

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น ของเมืองรอง ภายใต้โครงการ The LINK และจัดทำแนวทางการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น ของเมืองรอง ภายใต้โครงการ The LINK โดยผลลัพธ์ที่มุ่งหวังหลังจากลงพื้นที่ (Output) ประกอบด้วย องค์ความรู้การจัดการวัฒนธรรมของท้องถิ่น และท้องถิ่นเกิดความตระหนักและเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมท้องถิ่นของตนที่ต้องมีการจัดการวัฒนธรรมอย่างเหมาะสมเพื่อรองรับการท่องเที่ยว โครงการ The LINK ซึ่งมีประเด็นในการอภิปรายผล ดังต่อไปนี้

5.2.1 กลุ่มเป้าหมายโดยเฉพาะระดับชุมชนมีการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวทุกรูปแบบ และไม่ได้ใส่ใจหรือตั้งหลักของการจัดการพิเศษเพื่อโครงการของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ในลักษณะจับคู่กับประเทศต่างๆ ในขณะที่งานวิจัยมุ่งหวังให้ผู้จัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นชุมชน กลุ่มอาชีพ ผู้ประกอบการ ได้ตระหนักถึงทุนทางวัฒนธรรมที่ตนเองมีอยู่ คำนึงถึงความสำคัญ คุณค่าของทุนทางวัฒนธรรม มีการจัดการใช้ทุนทางวัฒนธรรมให้เกิดประโยชน์ในการท่องเที่ยวที่ใส่ใจต่อผลลัพธ์ที่ตามมาต่อสังคม ชุมชน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การศึกษา สิ่งแวดล้อม เป็นต้น อันจะมีส่วนสำคัญในการจัดการท่องเที่ยวที่เข้มแข็ง และมีรูปแบบการจัดการวัฒนธรรมที่สามารถให้นักท่องเที่ยวเข้าถึงประสบการณ์ที่สัมผัสได้ถึงวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างแท้จริง (local experience) และมีส่วนในการรักษาอัตลักษณ์ตัวตนของท้องถิ่น (Keeping Character) ซึ่งสอดคล้องกับองค์ประกอบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับ บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2548) ได้กำหนดไว้มี 6 ด้าน แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม กระบวนการศึกษาสิ่งแวดล้อม ธุรกิจท่องเที่ยว การตลาดท่องเที่ยว การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น และการสร้างจิตสำนึกให้แก่ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว และสอดคล้องกับ สนธยา พลศรี (2545 : 158-161) การจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยว ทั้งระดับกลุ่มคนในชุมชน ผู้ประกอบการที่เป็นคนในชุมชน หรือผู้ประกอบการที่เป็นคนนอกชุมชน มีการคิดค้น เลือกรส และมีการนำเสนอการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวในลักษณะต่างๆ ซึ่งเป็นการนำเอาภูมิปัญญา เทคโนโลยี ระบบสังคมวิทยา ระบบอุดมการณ์เดิมที่มีอยู่และการแสวงหาสิ่งใหม่นำมาประยุกต์กับวัฒนธรรมที่มีอยู่ของชุมชน

เพื่อพัฒนาให้การจัดการวัฒนธรรมและการจัดกิจกรรมท่องเที่ยว ได้ส่งผลให้นักท่องเที่ยวสามารถสัมผัสได้ถึงวัฒนธรรมผ่านประสบการณ์ท้องถิ่นด้วยตนเอง สอดคล้องกับทฤษฎีความก้าวหน้าทางวัฒนธรรม (Cultural Progress Theory) มุ่งเน้นการนำภูมิปัญญาและเทคโนโลยีมาใช้ ซึ่งเป็นส่วนกำหนดรูปแบบของสังคม และส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

5.2.2 หลักสำคัญของการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่นของเมืองรอง ภายใต้โครงการ The LINK ให้ประสบความสำเร็จได้ คือ ผู้จัดการวัฒนธรรมและการจัดการวัฒนธรรมท้องถิ่น 4 ลักษณะ หากพิจารณาให้ชัดเจน พบว่า ผู้จัดการวัฒนธรรมต่างอาศัยอยู่ภายในชุมชนหรืออยู่ในท้องถิ่น โดยผู้จัดการวัฒนธรรมต่างร่วมมือร่วมใจกันกับสมาชิกของชุมชน ในการทำงานที่เริ่มจากการวางแผนเพื่อศักยภาพที่มีในชุมชนท้องถิ่น ทั้งความรู้ความสามารถของคน วัฒนธรรม ประเพณี ทรัพยากรทางธรรมชาติ เพื่อนำมาเป็นที่ทรัพยากรในการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสประสบการณ์ท้องถิ่นอย่างแท้จริง มีการวางแผนการทำงานและแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบแก่ผู้จัดการวัฒนธรรม ทั้งการจัดการรวบรวมความรู้วัฒนธรรมท้องถิ่น จากคนภายในและคนภายนอกชุมชน การจัดการถ่ายทอดความรู้วัฒนธรรม รวมทั้งมีการประเมินผลการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมของท้องถิ่น นับเป็นการพัฒนาท้องถิ่นโดยใช้การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคนให้มีความรู้ ความเข้าใจในถิ่นฐานที่อยู่ของตน เพื่อให้เกิดการอนุรักษ์ รักษาวัฒนธรรม ให้วัฒนธรรมท้องถิ่นคงอยู่ต่อไป ซึ่งสมเกียรติ ชัยพิบูลย์ (2550) วิจัยเรื่อง “การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวชุมชนนครชุม อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร ได้ร่วมกันวางแผนการจัดการไว้ คือ การจัดการด้านโครงสร้างองค์กรการท่องเที่ยว การจัดการบุคลากร การจัดระบบการดำเนินการ และการติดตามตรวจสอบการดำเนินการ และสอดคล้องกับ วีรยา จยวรรณ (2549) วิจัยเรื่อง สถานภาพสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม : กรณีศึกษาชุมชนป้อมมหากาฬ กรุงเทพมหานคร พบว่า ผู้นำชุมชนจะต้องมีการสืบทอดกิจกรรมทางประเพณีและภูมิปัญญาให้แก่ลูกหลานต่อไป ชุมชนป้อมมหากาฬมีสถานภาพสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมที่สามารถส่งเสริมให้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมได้ ด้วยความสามารถในการจัดการดูแลด้านสิ่งแวดล้อมของชาวชุมชนป้อมมหากาฬ รวมทั้งวัฒนธรรมที่มีคุณค่า มีความหลากหลาย และมีเอกลักษณ์ควรค่าแก่การอนุรักษ์ และเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้ชุมชนสามารถที่จะดูแลจัดการการท่องเที่ยวในพื้นที่ให้มีความยั่งยืนต่อไปได้ ทั้งนี้ความสำเร็จจะเกิดขึ้นได้ เป็นไปตามผลงานวิจัยของ จิราพร ไชยเชนทร์ และคณะ (2560) วิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวคลองร้อยสายเชิงสร้างสรรค์ ซึ่งปัจจัยแห่งความสำเร็จ คือ การบริหาร จัดการชุมชนโดยการสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน การสร้างเครือข่ายกับแหล่งท่องเที่ยวชุมชน ศักยภาพของผู้นำ การรักษาวินัยชีวิตที่ยังคงเอกลักษณ์ดั้งเดิมไว้ และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน

5.2.3 ผู้จัดการวัฒนธรรมและการจัดการวัฒนธรรมท้องถิ่น ที่เป็นผู้ประกอบการที่เป็นคนนอกท้องถิ่นเป็นผู้จัดการวัฒนธรรม วัฒนธรรมเป็นตัวเชื่อมสมาชิกภายในชุมชนมาร่วมกันจัดกิจกรรมท่องเที่ยวให้กับนักท่องเที่ยว ซึ่งความน่าสนใจที่ผู้ประกอบการซึ่งเป็นคนนอกท้องถิ่นที่มีความเข้าใจความต้องการของ

นักท่องเที่ยว และเห็นถึงศักยภาพของท้องถิ่นที่มีความพร้อม แล้วดึงจุดเด่นของพื้นที่มาจัดกิจกรรมท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยวอย่างไม่ทิ้งรากของวัฒนธรรมท้องถิ่น จึงทำให้การจัดกิจกรรมท่องเที่ยวกลายเป็นผสมผสานความดีความงามของทั้งสองฝ่าย เป็นการแลกเปลี่ยนมุมมองทางวัฒนธรรมที่ทั้ง 2 ฝ่ายเกิดความพึงพอใจ และเรียนรู้ถึงความต้องการระหว่างกัน ได้ตรงับความต้องการทั้ง 2 ฝ่าย ซึ่งกลายเป็นการปรับตัว (Adaptation) ให้เกิดความสมดุลทางวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ อมรา พงศาพิชญ์ (2549 : 17-18) กล่าวว่า การปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมเพื่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมหรือกลุ่มคนอื่น การปรับตัวนับเป็นสิ่งที่จำเป็นที่มนุษย์สามารถควบคุมได้

5.2.4 จัดทำแนวทางจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น ของเมืองรอง ภายใต้โครงการ The LINK โดยแบ่งประเด็นของการอภิปรายผล 4 ประการ ดังนี้

5.2.4.1 เป้าหมายของการจัดการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น เป็นการนำเสนออัตลักษณ์และเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ที่มีความพร้อมในการจัดการเพื่อรองรับการท่องเที่ยว โดยกิจกรรมท่องเที่ยวไม่สร้างผลกระทบแต่สร้างการคงอยู่ของวัฒนธรรมท้องถิ่นสืบต่อจากรุ่นสู่รุ่น ผู้จัดการวัฒนธรรมจึงควรศึกษาเรียนรู้อย่างเข้าใจในวัฒนธรรมของท้องถิ่น ตระหนักถึงคุณค่า ความเป็นมรดกที่ต้องสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น และต้องมีความรู้และตระหนักถึงผลกระทบที่ตามมาจากการท่องเที่ยว เพื่อให้การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวสร้างประโยชน์และไม่สร้างปัญหาที่จะตามมาต่อท้องถิ่น การจัดกิจกรรมท่องเที่ยว ต้องเป็นไปตามวัฒนธรรมของท้องถิ่นที่เกิดขึ้นจริงตามวิถีชีวิต ไม่ใช่การประดิษฐ์สร้างวัฒนธรรมขึ้นมาเพื่อตามใจนักท่องเที่ยว อันจะส่งผลต่อการลดคุณค่าในวัฒนธรรมที่มีอยู่ วัฒนธรรมท้องถิ่นจะกลายเป็นสินค้าและบริการที่จัดขึ้นมาเพื่อสนองตอบต่ออุตสาหกรรมการท่องเที่ยวจนเสียรากฐานของความเป็นตัวตนของวัฒนธรรมท้องถิ่นนั้น ซึ่งสอดคล้องกัน ประมินท์ จารุวรรณ (2559 : 19) ได้กล่าวไว้ในหนังสือคติชนกับการท่องเที่ยวว่า วัฒนธรรมในฐานะที่เป็นทุนหลักของสังคม ย่อมหมายถึง การปรับบทบาทให้วัฒนธรรมพ้นจากการเป็นฝ่ายถูกกระทำและมีบทบาทรอง บทบาทรับให้เป็นฝ่ายกระทำคืนตัว เพื่อไม่ให้วัฒนธรรมเสียเอกลักษณ์กลายเป็นเพียงสินค้าและบริการ ดังนั้นแนวโน้มของการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น ควรให้เวลาผู้จัดการวัฒนธรรมได้ศึกษาเรียนรู้เข้าใจตนเองให้ถ่องแท้ จนเกิดความตระหนัก หวงแหนในคุณค่าวัฒนธรรม และเรียนรู้ที่จะปรับตัว ปรับประยุกต์ แต่ไม่เปลี่ยนแปลงเพื่อไม่ให้กิจกรรมท่องเที่ยวขัดกับวิถีทางวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งจะทำให้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือสู่การพัฒนาชุมชน สร้างจิตสำนึกร่วมกันในคุณค่า ความสำคัญของวัฒนธรรม คนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการวัฒนธรรม การอนุรักษ์วัฒนธรรมให้คงอยู่ และการกระจายรายได้ให้แก่คนในท้องถิ่น

5.2.4.2 ความพร้อมของผู้จัดการวัฒนธรรม ทั้งในแง่ของการรวบรวมองค์ความรู้เพื่อวิเคราะห์ทุนทางวัฒนธรรมภายในท้องถิ่นโดยจัดทำเป็นฐานข้อมูลความรู้ หรือวางแผนการจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยวให้กับนักท่องเที่ยวได้เรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่น ตลอดจนพัฒนาศักยภาพผู้จัดการวัฒนธรรมให้มีความรู้ความเข้าใจในการจัดการท่องเที่ยวและการจัดการวัฒนธรรมเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น ที่ใส่ใจต่อความยั่งยืนและความเข้มแข็งของวัฒนธรรมท้องถิ่น บนพื้นฐานของการรู้จักคุณค่าของตนเอง ผ่านการทำงานร่วมกันภายในชุมชนท้องถิ่น ที่เปิดโอกาสให้สมาชิกของชุมชนท้องถิ่น หรือคณะกรรมการที่ร่วมขับเคลื่อนการ

ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมมาร่วมกันคิด วางแผน ตัดสินใจ ลงมือปฏิบัติ และประเมินผลการทำงาน เพื่อให้ผู้จัดการวัฒนธรรมมีความพร้อมในการจัดการวัฒนธรรมที่ร่วมตัดสินใจเลือกนำเสนอ ซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่พร้อมถ่ายทอดผ่านกิจกรรมท่องเที่ยวเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เข้าถึงประสบการณ์ท้องถิ่นอย่างแท้จริง สอดคล้องกับแนวคิดของ กาญจนา แก้วเทพ (2557 : 286) ที่กล่าวไว้ว่า ให้ประชาชนได้ร่วมวางแผน ร่วมให้ข้อมูลข่าวสารเพื่อประกอบการตัดสินใจ รับฟังความคิดเห็นของบุคคลที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ เอกชน และประชาชนในพื้นที่ จัดตั้งคณะกรรมการหรือตัวแทนในเพื่อมอบหมายอำนาจหน้าที่ ความรับผิดชอบ ให้ได้มีส่วนในการตัดสินใจและลงมือปฏิบัติ รวมทั้งการจัดแผนการท่องเที่ยว และสอดคล้องกับงานวิจัยของ ลักษณะ เกยุราพันธ์และคณะ. (2559) วิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนชาวไทยพวน เพื่อส่งเสริม การเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ จังหวัดนครนายก” ผลจากการศึกษาพบว่า 1) สภาพการณ์ของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนชาวไทยพวน จังหวัด นครนายกมีแนวโน้มทางการท่องเที่ยวที่ดี เพราะมีสภาพแวดล้อมและทรัพยากรทางการท่องเที่ยวที่หลากหลาย มีความพร้อม มีการส่งเสริมการเรียนรู้ มีผู้นำชุมชนรับผิดชอบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชน นักท่องเที่ยว มีแรงจูงใจในการเดินทางมาท่องเที่ยวในภาพรวมอยู่ในระดับที่ดีมาก ชุมชนชาวไทยพวนมีประวัติความเป็นมา ยาวนานเกือบ 200 ปี 2) รูปแบบการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนชาวไทยพวนเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ที่พัฒนาขึ้นคือ ทีเอชซีแอลซีเอพีซี โมเดล “ThCLCAPC Model” ประกอบด้วย 7 องค์ประกอบ ชาวไทยพวน การสร้างสรรค์ การเรียนรู้ การอนุรักษ์ ความตระหนัก การมีส่วนร่วมของชุมชน และกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม 3) ผลการทดลองใช้รูปแบบที่พัฒนาขึ้นได้อย่างเหมาะสมในชุมชนชาวไทยพวน และ 4) ผลการประเมินรูปแบบการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวฯ มีความเหมาะสม เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ จังหวัดนครนายกที่สำคัญ

5.2.4.3 การถ่ายทอดความรู้วัฒนธรรมเพื่อให้เกิดการคงอยู่ของวัฒนธรรม ผู้สูงอายุ เยาวชน และกลุ่มคนในท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น มีบทบาทสำคัญในการเป็นเจ้าบ้านที่ดี การเป็นผู้ถ่ายทอดวัฒนธรรม ทั้งวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม และวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม ด้วยวิธีการถ่ายทอดต่างๆ ทั้งการบรรยาย เล่าเรื่อง สาธิต การได้ลงมือทำเอง ได้ชิม หรือการให้สัมผัส วัฒนธรรมด้วยตนเอง จะสามารถทำให้นักท่องเที่ยวสามารถสัมผัสได้ถึงสิ่งที่เป็นจริง สิ่งที่เป็นวิถีชีวิต วัฒนธรรมท้องถิ่น และความเชื่อในสิ่งที่สัมผัสได้ในท้องถิ่น รวมทั้งส่งเสริมให้เยาวชนมีบทบาทในการเรียนรู้ร่วมกับผู้สูงอายุเพื่อการถ่ายทอดวัฒนธรรมจากรุ่นสู่รุ่น ซึ่งสอดคล้องกับ วัชร ชูสิทธิ์ (2551 : 24) “การถ่ายทอดทางวัฒนธรรม” เป็นกระบวนการที่มนุษย์ได้คิดและสร้างอย่างเป็นระบบ โดยใช้เป็นเครื่องมือในการส่งผ่านองค์ความรู้ ความเชื่อไปยังรุ่นลูกหลานให้ได้เรียนรู้และเข้าใจ จนนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์และเหมาะสมโอกาสต่างๆของสังคม นอกจากนี้ การที่นักท่องเที่ยวได้ให้ความสนใจในกิจกรรมท่องเที่ยวจนสามารถสัมผัสได้ถึงวัฒนธรรมท้องถิ่น ความตั้งใจเรียนรู้ การสะท้อนด้วยรอยยิ้ม หรือคำพูดที่แสดงถึงความประทับใจ ทำให้รับรู้ได้ว่านักท่องเที่ยวได้เห็นถึงคุณค่าของวัฒนธรรมท้องถิ่น ได้ส่งผลเหมือนเป็นการสื่อสารสะท้อนกลับไปยังผู้จัดการวัฒนธรรม ได้เกิดความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของตนเช่นกัน ซึ่งสอดคล้องกับ กาญจนา แก้วเทพ (2557 : 280) กล่าวว่า การสื่อสารเป็นการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่ใช้เป็นเครื่องมือหรือ

กลไกในแง่ที่เป็นผู้สร้างสรรค์ การถ่ายทอด สืบทอด และดัดแปลง สร้างวัฒนธรรมใหม่ได้โดยใช้เครื่องมือในการสื่อสารอย่างเหมาะสม

5.2.4.4 การส่งเสริมและสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก การสนับสนุนช่วยเหลือจากหน่วยงานภายนอกต้องเริ่มจากการทำความเข้าใจบริบทชุมชนท้องถิ่นหรือพื้นฐานวัฒนธรรมของแต่ละแห่ง เพื่อให้การส่งเสริมและสนับสนุนมีความสอดคล้องเหมาะสมกับพื้นที่ และควรให้ผู้จัดการวัฒนธรรมท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมคิด วางแผน และดำเนินการ เพื่อให้การจัดการท่องเที่ยวตรงตามความต้องการ มีระบบการจัดการท่องเที่ยวที่ดี และมีความพร้อมรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น การประสานการทำงานร่วมกับผู้ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวที่ต้องการมีส่วนร่วมส่งเสริมสนับสนุนในพื้นที่เดียวกัน เพื่อให้เป็นเครือข่ายที่สามารถทำงานเชื่อมประสาน สอดคล้อง และเป็นพื้นที่สังคมที่ได้เรียนรู้ร่วมกัน ตรงกับหลักการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนที่ วรรณ ศิลปะอาษา (2545 : 20) กล่าวไว้คือ การมีส่วนร่วมในการสร้างเครือข่ายพัฒนาการท่องเที่ยวกับท้องถิ่นแบบองค์รวมโดยร่วมกับหน่วยงานต่างๆ จัดกิจกรรมและประสานเครือข่ายระหว่างองค์กรเพื่อยกระดับคุณภาพของการจัดการท่องเที่ยวในท้องถิ่น

5.2.4.5 การจัดการสื่อสารข้อมูลให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว ด้วยการจัดทำฐานข้อมูลและช่องทางการเผยแพร่หรือสื่อสารข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่นที่หลากหลาย เพื่อให้ให้นักท่องเที่ยวเข้าถึงได้ง่าย มีทางเลือกเข้าถึงแหล่งกิจกรรมท่องเที่ยวที่สนใจ และมีข้อมูลองค์ความรู้วัฒนธรรมท้องถิ่นประกอบการตัดสินใจ รวมทั้งการสร้างทำความเข้าใจและตระหนักในเบื้องต้นต่อการปฏิบัติตนเมื่อเข้ามาอยู่ในท้องถิ่นให้แก่ นักท่องเที่ยว สอดคล้องกับ เมตตา วิวัฒนานุกูล(กฤตวิทย์) (2559 : 26-27) กล่าวไว้ว่า ปรากฏการณ์เดินทางข้ามวัฒนธรรม (Cross-Cultural Travel) เป็นการเดินทางข้ามประเทศโดยใช้เทคโนโลยีแบบโลกไร้พรมแดน ที่ก่อให้เกิดการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมทั้งเรื่องของการท่องเที่ยว การศึกษาดูงาน ได้เรียนรู้บริบทต่างๆของแต่ละพื้นที่ จึงต้องอาศัยความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับการสื่อสารทางวัฒนธรรม ดังนั้น การสื่อสารข้อมูลให้แก่ นักท่องเที่ยว จึงเป็นการเตรียมความพร้อมของนักท่องเที่ยวดูได้เข้าใจในวัฒนธรรมท้องถิ่น ข้อควรปฏิบัติ ไม่ควรปฏิบัติในท้องถิ่น ความเชื่อที่ควรเคารพของท้องถิ่น และได้มีส่วนเตรียมความพร้อมให้กับท้องถิ่น เพื่อป้องกันปัญหาที่อาจตามมาจากการที่คนต่างถิ่นต่างวัฒนธรรมเข้ามาในท้องถิ่น อาจเกิดความตระหนัก ตกใจ หรือการช็อกทางวัฒนธรรม (Culture Shock) เมื่อเข้ามาทำกิจกรรมท่องเที่ยวและใช้เวลาในการอยู่ในท้องถิ่น (ชนัญ วงษ์วิภาคและคณะ, 2547 : 90)

สิ่งที่กล่าวมาข้างต้นจะเกิดขึ้นได้ ต้องใช้ความตั้งใจของผู้จัดการวัฒนธรรม ในการทบทวนทำความเข้าใจตนเอง จัดการนำเสนอวัฒนธรรมที่เหมาะสม สื่อสารวัฒนธรรมให้เข้าถึงความเป็นท้องถิ่น ปกป้องวัฒนธรรมให้คงอยู่ ดังนั้นการวิจัยนี้จะมีส่วนส่งเสริมให้ผู้จัดการวัฒนธรรมท้องถิ่นได้มาร่วมกันคิด วิเคราะห์ จัดทำแนวทางการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น ของเมืองรอง ภายใต้โครงการ The LINK ให้ดียิ่งขึ้น

5.3 ข้อเสนอแนะ

5.3.1 ข้อเสนอแนะการจัดการวัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น ของเมืองรอง ภายใต้โครงการ The LINK

5.3.1.1 ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานส่งเสริมและสนับสนุนการท่องเที่ยว

ด้วยเจตนารมณ์และการกิจของหน่วยงานส่งเสริมและสนับสนุนการท่องเที่ยว ที่ต้องการให้เกิดการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่นให้แก่นักท่องเที่ยวต่างชาติ ด้วยการเลือกกิจกรรมท่องเที่ยวที่สะท้อนถึงวัฒนธรรมท้องถิ่นสอดคล้องตามพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวต่างชาติที่กำหนดไว้ โดยภาพรวมล้วนเป็นกิจกรรมที่เชื่อได้ว่านักท่องเที่ยวต้องให้ความสนใจ ประทับใจ และเข้าถึงประสบการณ์ท้องถิ่นได้ และมั่นใจว่าจะสามารถใช้โปรแกรมกิจกรรมท่องเที่ยวนี้นี้ดึงดูดนักท่องเที่ยวต่างชาติเข้ามาทำกิจกรรมได้อย่างต่อเนื่อง แต่เมื่อได้ทำการศึกษาวิจัยแล้วกลับพบว่า การกำหนดกิจกรรมท่องเที่ยวล้วนตอบสนองความต้องการซื้อของผู้บริโภคที่เป็นนักท่องเที่ยว แต่ยังขาดการให้ความสำคัญต่อความต้องการขาย ของผู้จัดการกิจกรรมท่องเที่ยว หรือเรียกว่า ผู้จัดการวัฒนธรรมท้องถิ่น ว่ามีศักยภาพและมีความพร้อมในการรองรับหรือไม่ ซึ่งยังพบว่าหลายกิจกรรมท่องเที่ยวยังขาดศักยภาพและความพร้อมในการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น และควรได้รับการยกระดับการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่นในประเด็นต่างๆ ทั้งศักยภาพผู้จัดการวัฒนธรรม การจัดการรวบรวมความรู้วัฒนธรรม การจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรม การจัดการวัฒนธรรมให้คงอยู่ ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะหน่วยงานส่งเสริมและสนับสนุนการท่องเที่ยว ดังนี้

1) ฐานคิดสำคัญไม่ควรมองวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นสินค้าทางการท่องเที่ยว ไม่ควรมองในแง่ของการสร้างมูลค่ามากเกินไป จนละเลยอัตลักษณ์ที่แท้จริง แต่ควรตระหนักในคุณค่าของวัฒนธรรม แล้วจึงต่อยอดเพื่อนำเอาคุณค่าที่มีมาสร้างมูลค่า ซึ่งจะช่วยให้วัฒนธรรมสามารถดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืน

2) ควรทบทวนแนวคิดการเลือกพื้นที่เพื่อนำเสนอกิจกรรมท่องเที่ยวเพื่อให้นักท่องเที่ยวเข้าถึงประสบการณ์ท้องถิ่น หน่วยงานที่ต้องการส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวต่างชาติเข้าไปสัมผัสวิถีชีวิตวัฒนธรรมท้องถิ่น ต้องตระหนักถึงการตัดสินใจเลือกกิจกรรมท่องเที่ยวที่ต้องมีผู้จัดการวัฒนธรรมที่ชัดเจน มีความรู้ในวัฒนธรรมนั้นเชิงลึกจริง เพื่อทำหน้าที่จัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมให้แก่นักท่องเที่ยว ได้อย่างเป็นธรรมชาติตามวิถีชีวิตวัฒนธรรมที่เป็นอยู่ ไม่ควรเลือกกิจกรรมท่องเที่ยวที่มีการประดิษฐ์สร้างขึ้นใหม่ ตามแนวคิดการตลาดที่เข้าใจว่าวัฒนธรรมเป็นสินค้าที่ต้องปรับให้ตรงกับความต้องการของนักท่องเที่ยว อาจกลายเป็นการส่งเสริมวิถีคิดที่ทำให้ชุมชนท้องถิ่นลดความสำคัญในคุณค่าวัฒนธรรมดั้งเดิม และอาจลืมรากเหง้าของตน ซึ่งเป็นสิ่งที่หน่วยงานส่งเสริมและสนับสนุนการท่องเที่ยวต้องตระหนักอย่างมาก

3) ควรศึกษาและมีความรู้การท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น การท่องเที่ยวชุมชน การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน และบริบทชุมชนและวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อให้สามารถกำหนดแนวทางในการส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการท่องเที่ยวได้อย่างเหมาะสม

4) ควรมีความเข้าใจเรื่องการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่นอย่างถ่องแท้ เพราะหากมีการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่นแบบฉาบฉวย โดยมุ่งหวังกลุ่มนักท่องเที่ยวต่างชาติบางกลุ่ม โดยขาดความเข้าใจและขาดการสื่อสารกับผู้จัดการวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อเตรียมความพร้อมรองรับนักท่องเที่ยวให้สามารถเข้าถึงประสบการณ์ท้องถิ่น อาจทำให้การท่องเที่ยวเป็นสาเหตุของการสร้างผลกระทบในเชิงลบต่อท้องถิ่นได้

5) ควรประสานทำงานร่วมกันกับท้องถิ่น และภาคีที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ ให้มีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น และมีแนวทางการส่งเสริมและสนับสนุนของแต่ละหน่วยงานที่สอดคล้องกัน เพื่อช่วยกันหนุนเสริมเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น แทนการแยกส่วนกันทำงาน ซึ่งอาจมีทิศทางการต่างกัน สร้างความสับสนให้แก่ผู้จัดการวัฒนธรรมท้องถิ่น เกิดความขัดแย้งระหว่างหน่วยงาน เกิดความซ้ำซ้อนการทำงาน และอาจสร้างผลกระทบด้านลบต่อชุมชนทั้งในระยะสั้นและระยะยาว

6) ควรวางบทบาทการเป็นองค์กรพร้อมเรียนรู้ จัดการ และหนุนเสริมชุมชนท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง เมื่อชุมชนท้องถิ่นได้รับการพัฒนาจนสามารถพึ่งตนเองได้แล้วในระดับหนึ่ง ควรปรับบทบาทเป็นพี่เลี้ยง คอยติดตาม ให้คำแนะนำ เพื่อให้ชุมชนท้องถิ่นได้นำไปคิดวิเคราะห์ ตัดสินใจ และดำเนินการด้วยตนเอง เพื่อให้การจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเกิดประโยชน์อย่างแท้จริง และมีการจัดการที่พึ่งตนเองได้อย่างเข้มแข็ง อันจะนำมาซึ่งความภาคภูมิใจในตนเอง และพร้อมที่จะเรียนรู้และพัฒนาได้ด้วยตนเอง

7) ควรมีความเชื่อมั่นร่วมกันระหว่างชุมชนท้องถิ่นกับหน่วยงานส่งเสริมและสนับสนุนการท่องเที่ยวถึงความพร้อมในการจัดการวัฒนธรรมก่อนจะประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว เพื่อให้มีศักยภาพเพียงพอในการจัดการท่องเที่ยวให้เป็นไปตามเป้าหมายของชุมชนท้องถิ่น เกิดประโยชน์ที่แท้จริง และไม่มีความเสี่ยงต่อการสร้างผลกระทบให้วัฒนธรรมท้องถิ่นเกิดการเปลี่ยนแปลง ถูกลดคุณค่า หรือสังคมเกิดความขัดแย้ง เป็นต้น

5.3.1.2 ข้อเสนอแนะต่อชุมชนท้องถิ่น

จากผลการศึกษาแม้การท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่นจะมีส่วนทำให้รักษาการคงอยู่ของวัฒนธรรมท้องถิ่นได้ หากยังพบถึงจุดเปราะบาง และสิ่งที่ต้องพึงระวังหลายประการ ที่อาจส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นได้ คณะผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะให้แก่ ชุมชนท้องถิ่น หรือผู้จัดการวัฒนธรรม เพื่อนำไปเป็นแนวทางสร้างความพร้อม ความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่น และการจัดการวัฒนธรรมท้องถิ่นให้สามารถรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่นที่สามารถสร้างประโยชน์ให้แก่ชุมชนได้ ดังนี้

1) ควรให้คนในท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในการจัดการวัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น เช่น ผู้นำชุมชนร่วมมือกับคนในชุมชน ผู้ประกอบการคนในชุมชนร่วมกับชุมชน ผู้ประกอบการคนนอกชุมชนร่วมกับชุมชน เพื่อให้วัฒนธรรมของท้องถิ่นถูกนำเสนอหรือถ่ายทอด

อย่างถูกต้อง และเป็นการนำเสนอที่มาจากวิถีชีวิตวัฒนธรรมที่เป็นจริง สืบทอดและปฏิบัติต่อกันมา ทำให้นักท่องเที่ยวสามารถสัมผัสได้ถึงการคงอยู่ของวัฒนธรรมจากตัวบุคคล หรือจากสภาพพื้นที่ของท้องถิ่น เมื่อคนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมทั้งการจัดการ และการได้รับประโยชน์ต่างๆ จะส่งผลให้เกิดการดำรงรักษาหรือเกิดกลไกการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นร่วมกันของคนในชุมชน

2) ควรสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันในชุมชนและท้องถิ่น และการประสานความร่วมมือระหว่างกลุ่มต่างๆ เพื่อลดความเป็นปัจเจกของคนในยุคปัจจุบัน เกิดการทำงานทางวัฒนธรรมแบบรวมกลุ่ม เครือข่าย และการสืบทอด จะสามารถช่วยให้วัฒนธรรมสามารถดำรงอยู่ได้

3) ควรให้ผู้จัดการวัฒนธรรมท้องถิ่นต้องเห็นคุณค่าในสิ่งที่ทำเสียก่อน จะส่งผลต่อการออกแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสม เพราะหากผู้เป็นเจ้าของความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่เห็นคุณค่าในสิ่งที่ตนมี หวังเพียงสร้างรายได้ย่อมเป็นเรื่องยากที่จะทำให้นักท่องเที่ยวได้รับรู้คุณค่าวัฒนธรรม และสุดท้ายกิจกรรมเหล่านั้นจะกลายเป็นเพียงสินค้าทางการท่องเที่ยว

4) ควรจัดกิจกรรมท่องเที่ยวสร้างความตระหนักและเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมท้องถิ่น มีการนำเสนอกิจกรรมท่องเที่ยวที่สะท้อนถึงอัตลักษณ์ เอกลักษณ์ วัฒนธรรมของท้องถิ่นที่เป็นวิถีชีวิตจริงของท้องถิ่น กิจกรรมท่องเที่ยวนอกจากการให้ลงมือทำด้วยตนเองแล้ว ควรให้นักท่องเที่ยวได้ศึกษาหรือเรียนรู้วัฒนธรรมตามอัธยาศัย โดยอาจเพิ่มแหล่งเรียนรู้ และสื่อการเรียนรู้ต่างๆ ให้เป็นทางเลือก และสิ่งที่จะจัดเสริมให้แก่นักท่องเที่ยว เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เข้าถึงประสบการณ์ท้องถิ่นด้วยประสาทสัมผัสทั้ง 5 ซึ่งจะมีผลต่อการสร้างความตระหนักและเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมท้องถิ่น

5) ควรศึกษาและรวบรวมองค์ความรู้วัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างเชิงลึก และสามารถเชื่อมโยงกิจกรรมท่องเที่ยวกับความเป็นท้องถิ่น เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้สามารถเข้าใจ เกิดการเรียนรู้เชิงความสัมพันธ์ถึงความเป็นท้องถิ่น วัฒนธรรมท้องถิ่น อัตลักษณ์ท้องถิ่น กิจกรรมทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น วัฒนธรรมที่ถ่ายทอดควรมีทั้งวัฒนธรรมนามธรรมและวัฒนธรรมรูปธรรม ผ่านประสบการณ์ทั้งแบบผิวเผิน เช่น ความบันเทิง สนุกสนาน หรือแบบลงมือทำด้วยตนเอง จนเกิดการเรียนรู้ หรือผ่านประสาทสัมผัสทั้ง 5 คือ การได้เห็น ได้ยิน รับรส ได้กลิ่น การได้สัมผัสทั้งทางกายและใจ ซึ่งจะมีส่วนทำให้นักท่องเที่ยวสามารถเข้าถึงประสบการณ์ท้องถิ่นได้อย่างแท้จริง

6) ควรมีการเชื่อมโยงและถ่ายทอดข้อมูลทางวัฒนธรรมจากรุ่นสู่รุ่น โดยเฉพาะการถ่ายทอดสู่บุตรหลานซึ่งเป็นเด็กรุ่นใหม่ ควรมีบทบาทสำคัญในกิจกรรมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเพื่อให้เห็นคุณค่าของสิ่งที่ตนมี รักและหวงแหนวัฒนธรรมอันเป็นรากเหง้าของตน ไม่ควรให้คนรุ่นใหม่มองเพียงว่าวัฒนธรรมคือสิ่งที่สร้างรายได้ แต่ควรให้เกิดความภาคภูมิใจในคุณค่าที่ตนมี

7) ควรมีแผนการจัดการวัฒนธรรม เพื่อเป็นทิศทางทั้งการตั้งรับกับความเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมเกิดขึ้นได้เสมอ และมีแนวทางในการปรับตัวโดยไม่เสียอัตลักษณ์ความเป็นตัวตน ในขณะเดียวกันวัฒนธรรมต้องสามารถดำรงอยู่ท่ามกลางโลกที่เปลี่ยนแปลงไป

8) ควรสื่อสารให้มัคคุเทศก์คนนอกที่นำนักท่องเที่ยวต่างชาติเข้ามาในท้องถิ่น ได้ตระหนักถึงการให้ความสำคัญต่อการนำเสนอความรู้วัฒนธรรมท้องถิ่นจากคนในท้องถิ่นเป็นหลัก และให้มี

บทบาทเป็นเพียงล่าม และการทำงานเชื่อมประสานกับชุมชน เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เข้าถึงประสบการณ์ท้องถิ่นโดยตรงและถูกต้อง

9) พัฒนาคนในท้องถิ่นให้สามารถเป็นนักสื่อความหมาย สามารถสื่อสารเป็นภาษาต่างประเทศได้ ทำหน้าที่สื่อสารแทนคนในท้องถิ่น ซึ่งจะทำให้นักท่องเที่ยวได้รับข้อมูลที่ถูกต้อง รอบด้าน และสามารถเรียนรู้เชื่อมโยงถึงบริบทพื้นที่ วัฒนธรรมท้องถิ่น และกิจกรรมท้องถิ่นได้

5.3.2 ข้อเสนอแนะในการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

สามารถนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ได้ดังนี้

5.3.2.1 การจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น สามารถเป็นแนวทางหรือกรณีศึกษา หรือตัวอย่างให้ผู้จัดการวัฒนธรรมท้องถิ่นในประเทศไทย ได้นำไปเป็นแนวทางในการพัฒนาหรือยกระดับการจัดการวัฒนธรรมของตนเองให้เข้มแข็ง บนพื้นฐานของการรู้ตน รู้ผู้อื่น และมีแนวทางการนำเสนอความเป็นตัวตนของท้องถิ่น เพื่อสร้างความเข้าใจ เห็นคุณค่าในวัฒนธรรมท้องถิ่นให้นักท่องเที่ยว ทั้งเป็นการปกป้อง รักษา อนุรักษ์ และเสริมคุณค่าในวัฒนธรรมของตน เพื่อประโยชน์ในการคงอยู่ของท้องถิ่น วิถีชีวิต วัฒนธรรม และการพัฒนาท้องถิ่นในด้านต่างๆต่อไป แม้จะมีหน่วยงานภายนอกมาส่งเสริมในลักษณะใดแต่การมีความพร้อมในการจัดการที่ดี จะสามารถสร้างความเข้มแข็งในการรับการส่งเสริมโดยไม่สร้างผลกระทบทางลบแก่ท้องถิ่น

5.3.2.2 ท้องถิ่นหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว สามารถนำองค์ความรู้การจัดการวัฒนธรรมของท้องถิ่นไปใช้ประชาสัมพันธ์ สื่อสาร ให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้ ให้เข้าถึงคุณค่า และการได้เป็นส่วนหนึ่งของการอนุรักษ์ รักษาวัฒนธรรมท้องถิ่นให้คงอยู่แก่ท้องถิ่นอย่างยาวนาน

5.3.2.3 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมและสนับสนุนการท่องเที่ยว สามารถนำผลงานวิจัยไปใช้เป็นแนวทางในการกำหนดโครงการเพื่อการพัฒนา หรือยกระดับการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์แก่ท้องถิ่นโดยตรง และสามารถขยายผลงานวิจัยด้วยการดำเนินการวิจัยและพัฒนาพื้นที่นำร่องให้สามารถเป็นแบบอย่างแก่ท้องถิ่น หรือองค์กรภาคส่วนต่างๆที่ทำการส่งเสริมการท่องเที่ยวได้อย่างเข้าใจ และเห็นผลเป็นรูปธรรม

บรรณานุกรม

- กนกวรรณ ชูชาญ. (2552). “การจัดการความรู้ทางทรัพยากรวัฒนธรรมโดยผู้นำชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวชุมชนบ้านผาหมอน ดอยอินทนนท์ จังหวัดเชียงใหม่”. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (การบริหารงานวัฒนธรรม). กรุงเทพฯ : วิทยาลัยนวัตกรรม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- กรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2557). คู่มือการตรวจประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์กิจการโรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึกในพระบรมราชูปถัมภ์.
- กฤตตฤณ พงศ์ธิรประสิทธิ์ และ สุทธิโชค จรรย์อังกู. (2559). ท่องไปในเมืองปอน. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.).
- กาญจนา แก้วเทพ. (2537). การพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชน. กรุงเทพฯ : สมาคมทอเล็กแห่งประเทศไทย เพื่อการพัฒนา.
- กาญจนา แก้วเทพ. (2557). เรื่องสื่อสาร-การท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ : ภาพพิมพ์.
- เกี่ยวกับชุมชนบ้านริมคลองโฮมสเตย์. [ออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อ 28 พฤศจิกายน 2560 เข้าถึงได้จาก <http://www.villagetotheworld.com/meetinthevillage/th/baan-rimklong-homestay/2016/09/15/4555>
- โกวิท พวงงาม. (2553). การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น. กรุงเทพฯ : บริษัทพิพิธการพิมพ์ จำกัด.
- คณะศิลปกรรมศาสตร์และบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. (2549). หลักสูตรศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาศิลปวัฒนธรรมวิจัย (หลักสูตรใหม่ 2549). กรุงเทพฯ : ม.ป.พ.
- คมชัดลึก. (2561). “พระธาตุศรีสองรักจังหวัดเลยตำนานแห่งสัจจะและไมตรี” [ออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อ 26 พฤษภาคม 2561 เข้าถึงได้จาก <http://www.komchadluek.net/news/knowledge/226662>
- ครอบครัวทรัพย์สิน. (2558). หนังสือชาติ ทรัพย์สิน. (อนุสรณ์ พระราชทานเพลิงศพ หนังสือชาติ ทรัพย์สิน ศิลปินแห่งชาติ).
- จำนงค์ อติวัฒนสิทธิ์. (2547). สังคมวิทยา. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- จิราพร ไชยเซนทร์ และคณะ. (2560). “การพัฒนารูปแบบการประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวคลองร้อยสายเชิงสร้างสรรค์”. วารสาร Veridian E-Journal, Silpakorn University ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ ปีที่ 10, ฉบับที่ 2 เดือนพฤษภาคม – สิงหาคม : 2,040.
- จุฬามาศ คงสวัสดิ์. (2550). “การศึกษาแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเมืองโบราณอุทอง จังหวัดสุพรรณบุรี”. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ชนัญ วงษ์วิภาค และคณะ. (2547). การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน. นครปฐม : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร.

- ชิตพล ดวงสุวรรณ, ปวันรัตน์ พรหมทอง. “โครงการภูมิปัญญาท้องถิ่น (หมาดักน้ำ)”. [ออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อ 15 พฤษภาคม 2561. เข้าถึงได้จาก <http://pawaneer-itpon.blogspot.com/2012/10/blog-post.html>.
- ทิพย์สุตา พุฒจรรย์. (2555). ท้องถิ่นศึกษา. เพชรบุรี : คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ไทยรัฐ. [ออนไลน์]. “ตึกเก่าเมืองตรัง รางวัลอนุรักษ์ศิลปสถาปัตยกรรมดีเด่น สถาปนิก 60”. เข้าถึงเมื่อ 22 พฤษภาคม 2561. เข้าถึงได้จาก <https://www.thairath.co.th/content/940252>.
- ธีรพงษ์ แก้วหาญ. (2543). กระบวนการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง ประชาคม ประชาสังคม. ขอนแก่น : โรงพิมพ์คลังน่านวิทยา.
- ธีรศักดิ์ อัครบรร. (2545). กิจกรรมการศึกษาเพื่อท้องถิ่น:เพื่อทรัพยากรมนุษย์และสังคมแห่งการเรียนรู้. กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์ ก.พลพิมพ์ (1996) จำกัด.
- น้ำตาลมะพร้าว. [ออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อ 28 พฤศจิกายน 2560. เข้าถึงได้จาก <http://www.thaikasetsart.com/%E0%B8%99%E0%B9%89%E0%B8%B3%E0%B8%95%E0%B8%B2%E0%B8%A5%E0%B8%A1%E0%B8%B0%E0%B8%9E%E0%B8%A3%E0%B9%89%E0%B8%B2%E0%B8%A7/>
- น้ำตาลมะพร้าวที่แม่กลอง. [ออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อ 28 พฤศจิกายน 2560. เข้าถึงได้จาก <http://mancom40.blogspot.com/2012/01/blog-post.html>.
- นิจิรา คลังสมบัติ. (2557). “การพัฒนาแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน จังหวัดอุดรธานี”. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิทยาศาสตรการกัฬา คณะวิทยาศาสตรการกัฬา. กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2538). ผ้าขาวม้า ผ้าขึ้น กางเกงใน และ ฯลฯ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.
- นิสกร บุญเลิศ. (2556). “ภาพลักษณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรปราการ”. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการทางวัฒนธรรม กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บ้านเมืองแพม. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ 15 มิถุนายน 2560, จาก <https://sites.google.com/site/cbtinmaehongson/banmuangpaem>
- บ้านริมคลองโฮมสเตย์. [ออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อ 28 พฤศจิกายน 2560. เข้าถึงได้จาก <http://www.baanrimklong.net/th/aboutus.html>
- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. (2548). อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ : ศูนย์หนังสือมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ปฐม หงษ์สุวรรณ. (2560). ประเพณีผีขนน้ำ หนังสือชุดความรู้เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนลุ่มน้ำโขง. ขอนแก่น : โรงพิมพ์คลังน่านวิทยา.
- ปรมินทร์ จารุวรรณ. (2559). คติชนกับการท่องเที่ยว:หมู่บ้านวัฒนธรรมหนองขาว จังหวัดกาญจนบุรี. กรุงเทพฯ : โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- ประชิด สกณะพัฒน์. (2546). วัฒนธรรมพื้นบ้านและประเพณีไทย. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ภูมิปัญญา.
- ประพันธ์ชัย ไชยนอก. (2553). “แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม : กรณีศึกษาบ้านด่านซ้าย อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย”. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชายุทธศาสตร์การพัฒนา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. เลย : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย.
- พงษ์เกษม สิงห์รุ่งเรือง. (2553). “การศึกษากิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมของชาวภูไทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว”. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปการศึกษาคณะศึกษาศาสตร์การศึกษ. กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเมืองด่านซ้าย (ผีตาโชน). [ออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อ 26 พฤษภาคม 2561. เข้าถึงได้จาก http://www.museumthailand.com/Dan_Sai_Folk_Museum.
- เพ็ญศรี จิตรประสานต์. (2560). เอกสารใบสมัครเข้ารับการศึกษาเลือก เข้าร่วมโครงการแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของชุมชน ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.2561 กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม: แหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมเมืองตะกั่วป่า ชุมชนตลาดใหญ่ อ.ตะกั่วป่า จ.พังงา. (เอกสารอัดสำเนา)
- เพิ่มศักดิ์ วรรณยางกูร. (2547). ศิลปวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพฯ : พีเอ็นเคการพิมพ์.
- ภูษิชา ปันแก้ว. (2557). “ความคาดหวังและความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยใช้สถานที่จัดโดยเทศบาลเมือง จังหวัดน่าน”. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปการศึกษาคณะศึกษาศาสตร์การศึกษ. กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ภูวดล งามมาก. (2555). “การส่งเสริมภาพลักษณ์การท่องเที่ยวที่มีผลต่อการตัดสินใจท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของนักท่องเที่ยว จังหวัดศรีสะเกษ”. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (การจัดการโรงแรมและการท่องเที่ยว).พิษณุโลก : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- มะแพรวญาติสินธุมะแพรว. [ออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อ 28 พฤศจิกายน 2560. เข้าถึงได้จาก <http://rakbankerd.com/agriculture/page.php?id=7425&s=tblplant>.
- มันทนา ฉ่องสวนอ้อย. (2552). “กลยุทธ์การประชาสัมพันธ์ของโรงแรมที่มีการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม”. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาการประชาสัมพันธ์ คณะนิเทศศาสตร์. กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มิวเซียมไทยแลนด์. (Museum Thailand). พิพิธภัณฑสถานพระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี. เข้าถึงเมื่อ 16 พฤษภาคม 2561. เข้าถึงได้จาก www.museumthailand.com/Prince_Ratsadanupradit_Mahison.
- เมตตา วิวัฒนานุกุล (กฤตวิทย์). (2559). การสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ยศ สันตสมบัติ.(2548). มนุษย์กับวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

- รัฐจิตยา หิรัญยหาต. (2544). “การศึกษาศักยภาพของชุมชนบ้านหนองขาว อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรีเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม”. รายงานการวิจัย. กาญจนบุรี : สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2530). พจนานุกรมศัพท์ศิลปะ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพฯ: บริษัท อักษรเจริญทัศน์ อจท. จำกัด.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์ จำกัด.
- ลลิตา เกิดเรือง. (2549). “บทบาทของชาวจีนต่อพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมของเมืองตรัง พ.ศ. 2458-ทศวรรษที่ 2520”. วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ภาควิชาประวัติศาสตร์. กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ลักขณา เกตุพันธ์และคณะ. (2559). “การพัฒนารูปแบบการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนชาวไทยพวน เพื่อส่งเสริม การเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ จังหวัดนครนายก”. วารสาร Veridian E-Journal, Silpakorn University ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ ปีที่ 9, ฉบับที่ 2 เดือนพฤษภาคม – สิงหาคม : 2,190-2,191.
- วรรณ ศิลปะอาษา และคณะ. (2545). เอกสารการสอนชุดวิชาการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว สาขาวิชาวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมธิราช หน่วยที่ 1-8. นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมธิราช.
- วราคม ทีสุกะ. (2544). สังคมและวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพฯ: ภาควิชาสังคมวิทยา คณะสังคมวิทยา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- วัชร ชูสุทธิ. (2551). การถ่ายทอดวัฒนธรรมการนับถือผี บรรพบุรุษของชาวมอญ (รามัญ) : กรณีศึกษาชุมชนชาวมอญบ้านคงคาเหนือ หมู่ที่ 3 ตำบลคลองตากุด อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขามนุษยศาสตร์และการพัฒนา สำนักบัณฑิตอาสาสมัคร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วันใหม่ แดงแก้ว. (2554). “การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเมืองเชียงคาน จังหวัดเลย”. วิทยานิพนธ์ปริญญาการวางแผนและเมืองมหาบัณฑิต สาขาวิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์. กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วาที ทรัพย์สิน. (2558). “การทำรูปหนังตะลุง”. หนังสือ วาที ทรัพย์สิน. (อนุสรณ์ พระราชทานเพลิงศพ หนังสือสุชาติ ทรัพย์สิน ศิลปินแห่งชาติ). หน้า 46 – 47.
- _____. (2558). “หนังตะลุง: ศิลปะการเล่นเงาของคนไทย”. หนังสือ วาที ทรัพย์สิน. (อนุสรณ์ พระราชทานเพลิงศพ หนังสือสุชาติ ทรัพย์สิน ศิลปินแห่งชาติ). หน้า 37 – 45.
- วิกิพีเดีย. (Wikipedia). [ออนไลน์]. “พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี (คอซิมบี้ ณ ระนอง)”. เข้าถึงเมื่อ 16 พฤษภาคม 2561. เข้าถึงได้จาก [https://th.wikipedia.org/wiki/พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี_\(คอซิมบี้_ณ_ระนอง\)](https://th.wikipedia.org/wiki/พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี_(คอซิมบี้_ณ_ระนอง)).

- วิชชากร พรกำเนตทรัพย์. [ออนไลน์]. “ระบายสีเมืองตรัง”. ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.เข้าถึงเมื่อ 22 พฤษภาคม 2561. เข้าถึงได้จาก <http://pioneer.netserv.chula.ac.th/~pwannasi/Trang.pdf>. เข้าถึง
- วิธีการทำน้ำตาลมะพร้าว. [ออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อ 28 พฤศจิกายน 2560 เข้าถึงได้จาก <http://www.kasetnumchok.com/%E0%B8%A7%E0%B8%B4%E0%B8%98%E0%B8%B5%E0%B8%81%E0%B8%B2%E0%B8%A3%E0%B8%97%E0%B8%B3%E0%B8%99%E0%B9%89%E0%B8%B3%E0%B8%95%E0%B8%B2%E0%B8%A5%E0%B8%A1%E0%B8%B0%E0%B8%9E%E0%B8%A3%E0%B9%89%E0%B8%B2%E0%B8%A7/>
- วिरยา จยวรรณ (2549). “สถานภาพสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม : กรณีศึกษาชุมชนป้อมมหากาฬ กรุงเทพมหานคร”. วิทยานิพนธ์ วท.ม. (การวางแผนสิ่งแวดล้อมเพื่อพัฒนาชุมชนและชนบท). นครปฐม : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ศราวุธ วัชรบัณฑิต. (2552). “ทัศนคติและพฤติกรรมด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในกรุงเทพมหานครของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่พักบริเวณถนนข้าวสาร”. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการทางวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศิริวรรณ ปานปรีดา. (2549). “ปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว ณ บริเวณตลาดน้ำตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร”. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (ธุรกิจการเกษตร). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน). [ออนไลน์]. “ศูนย์วัฒนธรรมไทดำ บ้านนาป่าหนาด”. เข้าถึงเมื่อ 26 พฤษภาคม 2561 เข้าถึงได้จาก http://www.sac.or.th/databases/museumdatabase/review_inside_ByMember_Detail.php?id=1043&CID=24935
- _____. [ออนไลน์]. คนทำพิพิธภัณฑ์ บันทึกประสบการณ์และการทำงาน. เข้าถึงเมื่อ 15 เมษายน 2561. เข้าถึงได้จาก http://www.sac.or.th/exhibition/museummakers/watee_subsin.html .
- สถานีวิฑูยชุมชนคริสเตียน. 95 years Celebrating วิหารคริสตศาสนา จังหวัดตรัง. (เอกสารคัดสำเนา).
- สนธยา พลศรี. (2545). ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ: โอ. เอส. พรินติ้ง เฮ้าส์.
- สมเกียรติ ชัยพิบูลย์. (2550). “การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวชุมชนนครชุม อำเภอมือง จังหวัดกำแพงเพชร”. รายงานการวิจัย. กำแพงเพชร : มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร.
- สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอกันตัง จังหวัดตรัง. [ออนไลน์]. “ประวัติความเป็นมา อำเภอกันตัง”. เข้าถึงเมื่อ 17 เมษายน 2561. เข้าถึงได้จาก <http://district.cdd.go.th/kantang/about-us/ประวัติความเป็นมา> .
- สำนักศิลปากรที่ 15 ภูเก็ต. [ออนไลน์]. “ประวัติศาสตร์จังหวัดตรัง (ฉบับย่อ)”. เข้าถึงเมื่อ 17 เมษายน 2561. G-เข้าถึงได้จาก [http://www.finearts.go.th/fad15/parameters/km/item/ประวัติศาสตร์จังหวัดตรัง%20\(ฉบับย่อ\).html](http://www.finearts.go.th/fad15/parameters/km/item/ประวัติศาสตร์จังหวัดตรัง%20(ฉบับย่อ).html).

- สุจิตรา หิรัญพฤษ. [ออนไลน์]. “ศูนย์ฝึกทอผ้าซาโอริ (SAORU Training Centre)”. มุลนิธิมายา โคตรมี. เข้าถึงเมื่อ 17 มีนาคม 2561. เข้าถึงจาก <http://www.mayagotami.net/home/index.php/2014-11-19-08-39-10/2014-11-19-08-40-01/199-04-apr15-58-saori>.
- สุทัศน์ ละงู. (2551). “วิถีชีวิตและศักยภาพที่เอื้อต่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โฮมสเตย์ : กรณีศึกษาชุมชนชาวเล บ้านส้างาอู อำเภอกะลาตา จังหวัดกระบี่”. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (ยุทธศาสตร์การพัฒนา). ภูเก็ต : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต.
- เสรี พงษ์พิศ. (2546). วิถีคิด วิถีทำ:แผนชีวิตเศรษฐกิจชุมชน. กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์การพิมพ์.
- อมรรัตน์ เปี่ยมดนตรี. (2557). “การใช้วรรณกรรมชุมชนข้างชุมชนแผนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยววัฒนธรรมในจังหวัดสุพรรณบุรี”. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการทางวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อมรา พงศาพิชญ์. (2549). ความหลากหลายทางวัฒนธรรม กระบวนทัศน์และบทบาทในประชาสังคม. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- โอทอปทูเดย์. (OTOPTODAY). “ผ้าทอซาโอริ”. เข้าถึงเมื่อ 17 มีนาคม 2561. เข้าถึงได้จาก <http://www.otoptoday.com/wisdom/7622/ผ้าทอซาโอริ>.
- ไอแอมตรัง. (iamtrang admin). [ออนไลน์]. บุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์-พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี (คอซิมบี๊ ณ ระนอง). เข้าถึงเมื่อ 16 พฤษภาคม 2561. เข้าถึงได้จาก <http://www.iamtrang.com/?p=688>.
- Ban pambok. [ออนไลน์]. “CBT Review of North” เข้าถึงเมื่อ 5 กรกฎาคม 2560, เข้าถึงได้จาก <https://phoenixtourblog.wordpress.com/%E0%B8%B4ban-pambok/>
- Aichan. [ออนไลน์]. “เที่ยวชมขบวนแห่ สนุกสนานกับกองทัพผีตาโขน ประเพณีบุญหลวงและการละเล่นผีตาโขน อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย” เข้าถึงเมื่อ 17 มีนาคม 2561. เข้าถึงได้จาก <http://travel.trueid.net/detail/75GKeaxAJ4D>

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

แนวคำถามเชิงลึก

การศึกษาการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น

1. ประวัติความเป็นมาของการจัดการวัฒนธรรมเป็นอย่างไร
2. มีการเชื่อมโยงการจัดการวัฒนธรรมกับการท่องเที่ยวอย่างไร
3. การจัดการวัฒนธรรมเพื่อใช้รองรับการท่องเที่ยว ได้แก่อะไร และเป็นวัฒนธรรมแบบใด ได้แก่ วัฒนธรรมนามธรรม และวัฒนธรรมรูปธรรม หรือ คติธรรม เนิติธรรม สหธรรม วัตถุธรรม
4. ท้องถิ่นมีเอกลักษณ์หรืออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมอย่างไร
5. มีการรวบรวมข้อมูลวัฒนธรรมอย่างไร
6. มีการถ่ายทอดความรู้วัฒนธรรมแก่นักท่องเที่ยวอย่างไร เพื่อให้ความรู้ ความเข้าใจ และเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมท้องถิ่น
7. การคงอยู่ของวัฒนธรรมท้องถิ่น จะยังคงอยู่ได้เพราะอะไร
8. ชุมชนท้องถิ่นในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมมีส่วนร่วมในการพัฒนาหรือการจัดการการท่องเที่ยวอย่างไร
9. มีการปลูกฝังสร้างจิตสำนึกของคนในท้องถิ่นให้เกิดความรัก ห่วงแหน รักษา วัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างไร
10. การจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยว ส่งผลดีอย่างไร ทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม หรืออื่นๆ เช่น กระจายรายได้สู่ท้องถิ่น และยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนท้องถิ่นอย่างไร
11. มีข้อเสนอแนะแนวทางการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่นอย่างไร

ประเด็นในการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม

1. ใครคือผู้จัดการวัฒนธรรมของท้องถิ่น
2. คนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการวัฒนธรรมของท้องถิ่นหรือไม่ อย่างไร
3. มีวิธีการนำเสนอวัฒนธรรมท้องถิ่นให้นักท่องเที่ยวอย่างไร
4. กิจกรรมท่องเที่ยวได้สร้างความรู้สึกรักในการเข้าถึงประสบการณ์ท้องถิ่นหรือไม่ อย่างไร
5. การจัดการวัฒนธรรมด้วยกิจกรรมท่องเที่ยวมีความพร้อมหรือไม่ อย่างไร
6. กิจกรรมท่องเที่ยวได้มีส่วนทำให้ท้องถิ่นยังคงรักษาอัตลักษณ์หรือตัวตนทางวัฒนธรรมต่อไปได้
อย่างมีคุณค่าหรือไม่ อย่างไร
7. มีปัจจัยแวดล้อมต่างๆ อะไรบ้างที่อาจส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงต่อวัฒนธรรมท้องถิ่น และมีความน่ากังวล หรือตั้งข้อสังเกตอะไรบ้าง

แนวคำถามในการสนทนากลุ่ม

1. การจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวของท้องถิ่น มีจุดเด่น จุดด้อย ปัญหา อุปสรรคอย่างไรบ้าง
2. มีความคิดเห็นต่อโครงการ The LINK อย่างไร ทั้งการจัดการวัฒนธรรม การสร้างประสบการณ์ท้องถิ่น การรักษาสัตลักษณ์ท้องถิ่น (ด้านบวก ด้านลบ ด้านปัญหา ด้านความกังวล ฯลฯ)
3. การจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยว ของโครงการ The LINK นี้ ควรจัดทำอย่างต่อเนื่องหรือไม่ เพราะอะไร
4. มีข้อเสนอแนะแนวทางการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่นอย่างไร

ภาคผนวก ข
ตารางสรุปผลดำเนินงาน

การสรุปผลการดำเนินงาน

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาการจัดการวัฒนธรรม และจัดทำแนวทางการจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่นของเมืองรอง ภายใต้โครงการ The LINK ใช้ระยะเวลาดำเนินการวิจัย 1 ปี สามารถสรุปผลการดำเนินงานดังนี้

ระยะ เวลา	กิจกรรมที่วางแผน	กิจกรรมที่ดำเนินการ	ผลที่ได้รับ
เดือน 1-2	1.การศึกษาข้อมูลเบื้องต้น - ข้อมูลทุติยภูมิ จากเอกสารต่างๆ และข้อมูลปฐมภูมิ ด้วยการ สัมภาษณ์ บริบทพื้นที่ และการ จัดการท่องเที่ยวของพื้นที่เป้าหมาย - จัดประชุมร่วมกับผู้ที่เกี่ยวข้อง กับการท่องเที่ยวเพื่อเลือกพื้นที่และ กำหนดผู้ให้ข้อมูลในการศึกษา 2.วางแผน การเตรียมเครื่องมือ สำหรับการวิจัย และเทคนิคการ เตรียมความพร้อมผู้ให้ข้อมูล	ดำเนินการตามแผนที่ในการศึกษา ข้อมูลเบื้องต้น การจัดทำเครื่องมือ วิจัย และมีเทคนิคเตรียมความ พร้อมผู้ให้ข้อมูลวางไว้	1.ข้อมูลบริบทพื้นที่ และข้อมูลการ จัดการท่องเที่ยวของพื้นที่ 2.พื้นที่เป้าหมาย และกลุ่มผู้ให้ข้อมูล ในการศึกษา 3.เครื่องมือสำหรับการวิจัย เช่น แบบ สัมภาษณ์ และแบบสังเกต และเทคนิค การประชุมกลุ่มให้ผู้ให้ข้อมูลมีความ พร้อมร่วมมือในงานวิจัย
เดือน 3-6	1.ลงพื้นที่ทำความเข้าใจในการ ดำเนินการวิจัยกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง กับการจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่ 2.สร้างความเข้าใจและความ ตระหนักในการจัดการท่องเที่ยวที่ สามารถเข้าถึงประสบการณ์ที่สัมผัส ได้ถึงวัฒนธรรมท้องถิ่น (local experience) และความตระหนัก และเห็นคุณค่าในวัฒนธรรมท้องถิ่น ของตน (keep character) แก่ผู้มีส่วน เกี่ยวข้องกับการจัดการ ท่องเที่ยวในพื้นที่ 3.การร่วมกิจกรรมท่องเที่ยวทาง วัฒนธรรม และการสำรวจ วัฒนธรรมต่างๆในชุมชน 4.การสัมภาษณ์รายบุคคลและการ สนทนากลุ่มผู้ให้ข้อมูล เช่น ผู้นำ ชุมชน ประชาชน ชุมชน ผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อรวบรวมข้อมูลทางวัฒนธรรม	ดำเนินการตามแผนที่วางไว้ ทำ ความเข้าใจและความตระหนักกับ กลุ่มเป้าหมาย ร่วมกิจกรรม ท่องเที่ยวพร้อมการสัมภาษณ์และ สนทนากลุ่มเพื่อถอดองค์ความรู้ การจัดการวัฒนธรรมเพื่อรองรับ การท่องเที่ยว	1.ท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับ การจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่ที่มีความ เข้าใจ และตระหนักในการจัดการ ท่องเที่ยวให้เข้าถึงประสบการณ์ ท้องถิ่น ตระหนักและเห็นคุณค่าใน วัฒนธรรมท้องถิ่น และให้ความร่วมมือ ในงานวิจัย 2. ข้อมูลทุนทางวัฒนธรรม และข้อมูล การจัดการวัฒนธรรมในพื้นที่เพื่อ รองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ ท้องถิ่น

ระยะ เวลา	กิจกรรมที่วางแผน	กิจกรรมที่ดำเนินการ	ผลที่ได้รับ
	เพื่อสรุปการจัดการวัฒนธรรมเพื่อ ร อ ง ร ับ ก า ร ท อ ง เ ที่ ย ว เ ช ং ประสบการณ์ท้องถิ่น ของเมืองรอง ภายใต้โครงการ The LINK		
เดือน 7-12	1. การรวบรวมข้อมูล จากการ สัมภาษณ์ สังเกต ร่วมกิจกรรม ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เพื่อ (ร่าง) แนวทางการจัดการวัฒนธรรม ท้องถิ่นเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิง ประสบการณ์ท้องถิ่น ของเมืองรอง ภายใต้โครงการ The LINK 2.การจัดประชุมกลุ่มย่อยกับผู้นำ ชุมชน ผู้มีส่วนได้เสีย ผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อวิเคราะห์ ร่างแนวทางการ จัดการวัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อรองรับ การท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ ท้องถิ่น ของเมืองรอง ภายใต้ โครงการ The LINK	ดำเนินการตามแผนที่วางไว้ รวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล สังเคราะห์ข้อมูล ได้ร่างแนว ทางการจัดการวัฒนธรรมเพื่อ ร อ ง ร ับ ก า ร ท อ ง เ ที่ ย ว เ ช ং ประสบการณ์ท้องถิ่น และการร่วม พิจารณาให้ ความ คิด เห็น เสนอแนะจากกลุ่มเป้าหมายเพื่อ พัฒนาร่างแนวทางฯ ให้สมบูรณ์ ขึ้น	1. (ร่าง) แนวทางการจัดการวัฒนธรรม ของพื้นที่เพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิง ประสบการณ์ท้องถิ่น ของเมืองรอง ภายใต้โครงการ The LINK 2. แนวทางการจัดการวัฒนธรรมของ พื้นที่เพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิง ประสบการณ์ท้องถิ่น ของเมืองรอง ภายใต้โครงการ The LINK